Szimonov

Fordította

BRODSZKY ERZSÉBET

Szimonov

ÉLŐK ÉS HOLTAK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1961

Константин Симонов

Живые и мертвые

Советский писатель

Москва 1960

A kiadásért felel az Európa Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Radványi Ervin
A szöveget az eredetivel egybevetette: Nyíri Éva
A védőborítót és a kötéstervet Görög Júlia készítette
Műszaki vezető: Siklós Béla
Készült 8650 példányban, 30 (A/5) ív terjedelemben,
az MSZ 5601–59 sz. szabvány szerint
61.3233.1 Alföldi Nyomda, Debrecen

ELSŐ FEJEZET

Szincovékat, mint sok millió más családot, váratlanul érte a háború. Azt hihette volna az ember, mindenki régen várja már, és mégis meglepetésszerűen csapott le a hír; úgy látszik, ilyen szörnyű szerencsétlenségre teljességgel felkészülni sohasem lehet.

Szincov és Mása Szimferopolban értesült a háború kitöréséről, a pályaudvar előtti, átforrósodott kis téren, alighogy a vonatról leszálltak. Egy ócska nyitott Lincoln előtt várakoztak alkalmi útitársakra, hogy közös költségen hajthassanak ki a gurzufi katonai üdülőbe.

Arról beszélgettek a sofőrrel: van-e gyümölcs és paradicsom a piacon, amikor a rádió félbeszakította szavaikat, és rekedten harsogva bejelentette, hogy kitört a háború.* És az élet egyszerre kettéhasadt: az, ami most folyt, és az, ami egy pillanattal előbb, a háború előtt volt, mindörökre elkülönült egymástól.

Szincov és Mása a legközelebbi padhoz vitte a bőröndöket. Mása leült, és fejét kezére hajtva, érzéketlen mozdulatlanságba merevedett, Szincov pedig, anélkül, hogy bármit is kérdezett volna tőle, bement a katonai parancsnokhoz, hogy kiállíttassa a szabadjegyét Szimferopolból vissza Grodnóba, ahol a hadseregújság szerkesztőségi titkáraként szolgált már másfél éve.

A háború általános borzalmához náluk még egy külön családi szerencsétlenség is járult, és Szincov politikai tiszt szolgálati ideje folyamán eléggé katonává lett ahhoz, hogy felmérhesse ezt a szerencsétlen-

* Ebben a regényben, csakúgy, mint az előző, *Fegyvertársak* című műben, költött személyek szerepelnek. A katonai alakulatoknak fedőszámokat adott a szerző.

séget; ő és a felesége itt Szimferopolban ezer versztányira van a háborútól, egyéves kislányuk pedig ottmaradt a veszély közvetlen közelében, Grodnóban. A gyerek ott, ők meg itt, és semmiféle erő nem viheti őket hozzá négy napnál hamarább.

Amikor a parancsnokhoz belépett, már öt vagy hat katona megelőzte. Sorbaállás közben megpróbálta elképzelni, mi lehet most Grodnóban. „Nagyon is közel van a határhoz, túlságosan közel, és a repülőgépek... főleg a repülőgépek... Igaz, ilyen helyekről talán azonnal elszállítják a gyerekeket..." Belekapaszkodott ebbe a gondolatba; úgy érezte, ezzel megnyugtathatja Mását.

Amikor visszatért feleségéhez, hogy megmondja neki: minden rendben van, éjfélkor indul a vonatjuk hazafelé, az asszony felemelte fejét, és úgy nézett rá, mint egy idegenre.

– Mi van rendben? – kérdezte.

– Azt mondom, hogy a jegyek rendben vannak – ismételte Szincov.

– Jó – mondta közönyösen Másа, és ismét kezére hajtotta fejét.

Nem tudta megbocsátani magának, hogy otthagyta a kislányát. Csak anyja hosszas rábeszélésére tette, aki egyenest azért jött el hozzájuk Grodnóba, hogy ők kettesben üdülhessenek. Szincov is az utazás mellett kardoskodott, sőt megsértődött, amikor Másа az indulás napján tánézett és megkérdezte: „Talán mégse utazzunk el?" Ha akkor nem hallgat rájuk, most otthon volna Grodnóban. Nem az ottlét gondolata ijesztette: az rémítette meg, hogy nincs ott. Olyan bűntudat gyötörte az otthagyott gyerek miatt, hogy férjével szinte nem is törődött.

Szokott nyíltságával ezt hirtelen meg is mondta neki.

– Miért törődnél velem? – kérdezte bántódottság nélkül Szincov. – Különben is minden rendben lesz.

Másа nem állhatta, hogy így beszél: hogy minden alap nélkül ilyen ostoba módon akarja megnyugtatni, holott megnyugodni semmiképpen nem lehet.

– Ne fecsegj! – mondta. – No hát, mi lesz rendben? Mit tudsz?

Még az ajka is remegett haragjában.

– Nem volt jogom elutazni! Érted? Nem volt jogom! – ismételte egyre, s kemény öklével nagyot csapott a térdére. – Nem ember az, aki ilyet tesz!

A vonaton hallgatásba merült, többet nem okolta magát, s férje minden kérdésére csupán igennel és nemmel válaszolt, mint egy bábu. Egyáltalán, egész úton, amíg Moszkva felé robogtak, mintegy gépiesen élt, szótlanul itta a teát, kibámult az ablakon, aztán lefeküdt helyére, a felső padra, s a falnak fordulva órákig hevert mozdulatlanul.

Egész úton csak egyről folyt a szó körülöttük: a háborúról, de Mása mintha nem is hallotta volna. Nagy és nehéz küzdelem dúlt a bensejében, és senkinek sem engedhetett bepillantást, még a férjének sem.

Már Moszkva környékén, Szerpuhovban voltak, amikor először fordult Szincovhoz. Alighogy a vonat megállt, odaszólt hozzá:

– Gyerünk, járjunk egyet...

Kiszálltak a kocsiból, és Mása belekarolt a férjébe.

– Tudod, értem már, mi okozta, hogy kezdetben szinte alig törődtem veled: ha megtaláljuk Tányát, elküldjük anyámmal, én meg ottmaradok veled, a hadseregben.

– Már határoztál? – kérdezte Szincov.

– Igen.

– És ha meg kell másítanod elhatározásodat?

Mása szótlanul ingatta fejét.

Ekkor Szincov nyugalmat erőltetve magára, megmondta neki, hogy a két kérdést: Tánya megtalálását és azt, hogy belépjen-e a hadseregbe, el kell választani egymástól.

– Nem fogom elválasztani! – vágott a szavába Mása.

De férje kitartóan tovább magyarázta, hogy okosabb lesz, ha most csak ő utazik tovább Grodnóba, a szolgálati helyére, Mása pedig Moszkvában marad. Ha Grodnót kiürítik (ami bizonyára megtörtént már), akkor Mása édesanyja úgyis Moszkvába igyekszik a gyerekkel, hazaviszi magához. Legokosabb, ha Mása Moszkvában marad, már csak azért is, nehogy elkerüljék egymást.

– Tán ott is vannak már; előbb odaértek, mint mi Szimferopolból.

Mása kétkedően nézett rá, és Moszkváig megint nem szólt többet.

Megérkeztek Artyemjevék régi uszacsovkai lakásába, ahol olyan gondtalan két napot töltöttek nemrég, útban Szimferopol felé.

Grodnóból senki sem érkezett. Szincov táviratot remélt, de az sem jött.

– Kimegyek a pályaudvarra, kiállíttatni az igazolványomat – mondta Szincov –, talán felülök az esti vonatra. Te meg próbálj telefonálni, hátha sikerül.

Ingzubbonya zsebéből noteszt vett elő, és egy kitépett lapra felírta Másának a grodnói szerkesztőség telefonszámait.

– Várj csak, ne siess úgy, ülj le egy percre! – marasztalta az asszony. – Tudom, nem akarod, hogy veled utazzam. Mégis, nem lehetne valami megoldást találni?

Szincov újból elmagyarázta, hogy jobb, ha marad. A korábbi érvekhez újat toldott: még ha megkapja is felesége az engedélyt, hogy Grod-

nóba utazhassék, és ott beveszik a hadseregbe – amiben kételkedik –, nem gondolja, hogy ezzel csak kétszeres terhet ró a férjére?

Mása egyre sápadtabban hallgatta.

– Hát nem érted? – tört ki végül. – Nem tudod megérteni, hogy én is ember vagyok?! Hogy ott akarok lenni, ahol te? Miért csak magadra gondolsz?

– Hogyhogy „csak magamra"? – kérdezte elképedve Szincov.

De Mása felelet helyett – most először – keserves zokogásra fakadt. Amikor kisírta magát, dühösen szipogott, s könnytől dagadt arcát öklére támasztva, tárgyilagos hangon figyelmeztette férjét, hogy induljon a pályaudvarra a jegyekért, különben elkésik.

– Nekem is hozzál. Megígéred?

Szincovot felbosszantotta az asszony makacssága. Végül is kíméletlenül, nyersen megmondta neki, hogy a grodnói vonatra most semmiféle civilt nem engednek fel, legkevésbé nőt, hogy a grodnói frontszakasz már tegnap szerepelt a hadijelentésben, és hogy ideje végre józanul nézni a dolgokat.

– Helyes – mondta Mása –, ha nem adnak jegyet, hát nem adnak, mindenesetre próbáld meg. Bízom benned. Jó?

– Jó – hagyta rá Szincov mogorván.

És ez a „jó" nagyon sokat jelentett. Sohasem hazudott a feleségének. Ha adnak neki utazási igazolványt Grodnóba, akkor magával viszi.

Egy óra múlva megkönnyebbülten telefonált a pályaudvarról: megvan a jegy az este 11-kor induló minszki vonatra; Grodnóba nincs közvetlen vonat, és az állomásparancsnok azt mondta, hogy abba az irányba csak katonai szolgálatot teljesítő személyek utazhatnak.

Mása nem válaszolt.

– Miért hallgatsz? – kiáltotta Szincov a kagylóba.

– Csak... Megpróbáltam telefonálni Grodnóba, azt felelték, egyelőre nincs összeköttetés.

– Addig rakd át a holmimat egy külön bőröndbe – mondta Szincov.

– Jó, átrakom – felelte Mása.

– Megpróbálok bejutni a politikai csoportfőnökségre – folytatta Szincov. – Lehet, hogy a szerkesztőség elköltözött, megtudakolom. Két óra múlva otthon leszek. Ne bánkódj!

– Nem bánkódom – mondta Mása ugyanazon az élettelen hangon, és elsőnek tette le a kagylót.

Amíg a férje holmiját rakosgatta, állandóan csak azon tépelődött: hogyan is utazhatott el Grodnóból, és hagyhatta ott a kislányát? Nem

hazudott Szincovnak, valóban nem tudta elválasztani a két gondolatot: meg kell keresni a kislányt és idehozni, ő pedig ottmarad férjével a fronton.

Hogyan utazzék el? Mit tegyen, hogy sikerüljön? Utolsó pillanatban, amikor már éppen a bőrönd bezárásánál tartott, eszébe jutott, hogy valami cédulára felírta fivére egyik bajtársának, Polinyin ezredesnek a szolgálati telefonszámát. Ez a Polinyin, akivel a Halhin-Golnál* szolgáltak együtt, történetesen éppen akkor telefonált, amikor ők Szimferopolba utaztukban itt megszálltak, elmondta, hogy repülőgépen jött Csitából, ott találkozott Mása fivérével, s megígérte neki, hogy személyesen számol be róla az édesanyjának.

Mása ekkor közölte vele, hogy Tatyána Sztyepanovna Grodnóban van, és felírta a telefonszámát, hogy anyja majd felhivhassa a Légi Főparancsnokságon, amikor visszatér. Hol is van az a cédula? Sokáig lázasan kereste, míg végre megtalálta, és rögtön feltárcsázta a számot.

– Polinyin ezredes! – szólt egy mérges hang a kagylóba.

– Jó napot! Artyemjev nővére vagyok. Beszélnem kell magával.

De Polinyin mintha nem értette volna mindjárt, ki keresi, és mit akar tőle. Végre ráeszmélt, és hosszú, barátságtalan szünet után azt felelte, hogy ha röviden végezhetnek, akkor jó, jöjjön el egy óra múlva. Majd lemegy a kapuba.

Mása maga sem tudta, mit is segíthet neki ez a Polinyin.

Ám pontosan egy óra múlva ott volt a nagy katonai épület bejáratánál. Homályosan emlékezett Polinyin külsejére; nem látta ott, a körülötte cikázó emberek között. Egyszerre kinyílott az ajtó, és egy fiatal kis szakaszvezető lépett hozzá.

– Polinyin ezredest keresi? – kérdezte Másától, és mentegetőzve magyarázta, hogy az ezredes elvtársat elhívták a népbiztosságra, tíz perce ment el, kéri, várja meg. Legjobb lesz ott azon a kis téren, a villamossíneken túl; ha az ezredes visszajött, majd szólnak.

– És mikor jön vissza? – kérdezte Mása, mert eszébe jutott, hogy a férje nemsokára hazaér.

A szakaszvezető vállat vont.

Mása két óráig várakozott. Amikor már éppen elhatározta, hogy nem vár tovább, és átszaladt a síneken, hogy a villamosra felugorjék, egy Emka gépkocsi állt meg a kapu előtt, és Polinyin szállt ki belőle.

* Folyó Kínában és Mongóliában. A Halhin-Gol mentén 1939-ben a szovjet-mongol csapatok szétverték a japán intervenciós csapatokat.

Mása megismerte, habár szép arca erősen megváltozott, öregebbnek és gondterheltnek látszott.

Érződött, hogy számolja a perceket.

– Ne vegye rossz néven – mondta –, de csak itt álljunk meg beszélgetni, odabent sokan várnak már... Mi baj van?

Mása, amilyen röviden csak tudta, elmondta, mi történt, és hogy mit akar. A villamosmegállónál álltak, és a tülekedő emberek minduntalan meglökték őket.

– Értem – mondta Polinyin, miután végighallgatta. – Szerintem igaza van a férjének. Azokról a helyekről lehetőleg elszállítják a családokat, köztük a mi pilótáink hozzátartozóit is. Ha általuk megtudok valamit, azonnal megtelefonálom. Másodszor, abban is igaza van a férjének, hogy magának semmiképpen nem szabad odautaznia. Ez most nem időszerű, nem helyénvaló.

– Mégis nagyon kérem, segítsen! – mondta makacsul Mása.

Polinyin bosszúsan keresztbe fonta karját.

– Ide hallgasson, mit akar tulajdonképpen? Hová nem mászkálna, bocsánat a kifejezésért! Grodno körül most olyan zűrzavar van, nem érti?

– Nem.

– Ha nem tudja megérteni, akkor hallgasson azokra, akik megértik! Ott most teljes fölfordulás van... Bocsásson meg a nyerseségemért, de ha Pavel itt volna, ő, mint fivére, még erélyesebben megmagyarázná...

Hirtelen ráeszmélt, hogy túllőtt a célon, amikor a Grodnóban uralkodó zűrzavar emlegetésével akarta az asszonyt lebeszélni őrült szándékáról: hiszen édesanyja és kislánya van ott.

– Egyébként persze tisztázódik majd a helyzet – helyesbített ügyetlenül. – Ha közeledik a front, akkor természetesen elszállítják onnan a családtagokat. Mihelyt bármit megtudok, telefonálok. Jó?

Nagyon sietett, és ezt nem is titkolta.

Szincov nem tudta mire vélni a dolgot, amikor hazatérve, Mását nem találta a lakásban. Legalább üzenetet hagyott volna! Furcsán csengett a hangja a telefonba; de csak nem akarhat összeveszni vele ma, amikor elutazik?!

A politikai csoportfőnökségen jóformán egy szóval sem mondtak többet, mint amit már anélkül is tudott. Grodno körzetében folyik a

harc; hogy pedig az ő hadseregújságjának a szerkesztőségét áttelepítették-e vagy sem, azt majd holnap közlik vele Minszkben.

Kislánya sorsa szüntelenül nyugtalanította; és Mása teljes reményvesztettsége mindeddig megakadályozta benne, hogy magára is gondoljon. De most rémülettel gondolt éppen önmagára: arra, hogy háború van, és hogy nem más, hanem éppen *ő* indul ma oda, ahol megölhetik.

Alighogy ezt elgondolta, megszólalt a telefon: szaggatott csengetése interurbán hívást jelzett. Szincov átrohant a szobán, és szinte feltépte a kagylót a villáról, de nem Grodno kereste, hanem Csita.

– Halló... Mama? – hallatszott a sokhangú morajon át Artyemjev hihetetlenül távoli hangja.

– Nem, én vagyok, Szincov.

– Azt hittem, te már harcolsz.

– Ma utazom.

– És a család? A mama?

Szincov mindenről beszámolt.

– I-igen... szomorú helyzet! – mondta alig hallható, rekedt hangon Artyemjev, a vezeték túlsó végén, hatezer versztányira. – Legalább Maruszját ne engedd oda! Az ördög vitt engem is a Bajkálon túlra! Teljesen tehetetlen vagyok!...

– Bontok, bontok! Lejárt az idejük! – kopogott a kagylóba a telefonosnő, mint egy harkály.

És mielőtt Szincov bármit is mondhatott volna, egyszerre megszakadt minden, a zúgás, zümmögés, és csak a csend maradt a kagylóban.

Mása lecsüggesztett fejjel lépett be, egy szót sem szólt. Szincov nem kérdezte, hol járt, várta, hogy úgyis beszámol róla. A faliórára pillantott: már csak egy órája volt az indulásig.

Mása elfogta a pillantását, szemrehányást olvasott ki belőle.

– Ne haragudj! – mondta, és nyíltan az arcába nézett. – Tanácsot kértem: nem mehetnék-e mégis veled.

– No és mit mondtak?

– Azt, hogy egyelőre nem lehet.

– Ej, Mása, Mása! – Szincov csak ennyit mondott.

Az asszony nem válaszolt, igyekezett erőt venni magán, s leküzdeni a hangjába tolakodó remegést. Végül is sikerült – és a búcsú órájában, ha csak egy icipicit jobban tud színlelni, vagy Szincov valamivel kevésbé ismeri őt, szinte nyugodtnak vélhette volna, a pályaudvarra menet pedig éppenséggel vidámnak.

De a pályaudvaron, a kék légólámpák kórházi fényében férje arcát szomorúnak és betegesen sápadtnak látta; Polinyin szavai jutottak

eszébe: „Grodno körül most olyan zűrzavar van!" Ettől az emléktől megremegett, és hevesen a férfi köpenyéhez simult.

– Mi az? Sírsz? – kérdezte Szincov. Nem szokta meg, hogy könnyezni lássa az asszonyt.

De Mása nem sírt, csak rosszul érezte magát, és úgy simult férjéhez, mint ahogyan a könnyező asszonyok szoktak.

Még senki sem szokott hozzá sem a háborúhoz, sem az elsötétítéshez; nagy volt a tolongás és fejetlenség az éjszakába merült pályaudvaron.

Szincovnak sokáig nem sikerült megtudnia, mikor indul Minszk felé az a vonat, amelyiken utazni fog. Először azt mondták neki, hogy már elment, majd meg, hogy csak hajnaltájban indítják el, de rögtön ezután felhangzott a kiáltás, hogy a minszki vonat öt perc múlva indul.

Miért, miért nem, a kísérőket nem engedték ki a peronra; az ajtóban egyszerre nagy tolongás támadt. Mása és Szincov a tülekedő emberek szorításában még csak meg sem ölelhette egymást búcsúzóul. Szincov fél karjával magához vonta feleségét – másik kezében a bőröndöt fogta –, és az utolsó pillanatban erősen odaszorította az asszony arcát a vállszíja csatjához, majd sietve elvált tőle, s eltűnt a kijárat mögött.

Ekkor Mása körülfutotta az épületet, és kijutott a két ember magasságú rácshoz, amely a pályatestet elkerítette. Nem remélte, hogy még egyszer meglátja férjét, csak látni akarta, hogyan fut ki a vonat. Félóráig álldogált a rácsnál, s a vonat még mindig nem mozdult. Hirtelen megpillantotta a sötétben Szincovot: kocsiról kocsira járkált, bizonyára ülőhelyet keresett.

– Ványa! – kiáltotta Mása, de Szincov nem hallotta, és nem nézett arrafelé.

– Ványa! – kiáltotta az asszony még hangosabban, és megmarkolta a rácsot.

Szincov most meghallotta, csodálkozva megfordult, néhány pillanatig értetlenül nézegetett erre-arra, és csak a harmadszori kiáltásra vette észre, s futott oda feleségéhez.

– Még itt vagy? Mikor indul a vonat? Soká?

– Nem tudom – felelte Szincov. – Folyton azt mondják, hogy minden pillanatban elindulhat.

Letette a bőröndöt, mindkét kezét odanyújtotta, és Mása is két kézzel nyúlt át a rácson. Szincov megcsókolta a kezeit, majd nagy, meleg tenyerébe fogta, és többé el nem engedte egy pillanatra sem.

Megint eltelt egy félóra, és a vonat még mindig állt.

– Talán mégis kereshetnél ülőhelyet. Rakd le a holmit, és gyere vissza – mondta Mása észbe kapva.

– Eh... – Szincov fölényesen vállat vont, és még mindig az asszony kezét fogta. – Majd a lépcsőre ülök.

Nemcsak hogy egyáltalán nem törődtek most a körülöttük levő dolgokkal, de furcsának érezték volna, hogy azokra gondoljanak, annyira, egymással és a közeli válás gondolatával voltak elfoglalva. Hol szótlanul nézték egymást, hol megszokott szavakkal igyekeztek egyhíteni az elválás kínjait, annak a boldog békeidőnek a szavaival, amelyik már három napja nem létezett.

– Érzem, tudom, hogy a gyerek és anyád jó helyen vannak.

– Adja isten!

– Lehet, hogy találkozunk is valamelyik állomáson; ők jönnek, én megyek!

– Bárcsak úgy lenne!

– Ahogy megérkezem, írok neked.

– Nem lesz időd az írásra, sürgönyözz és kész.

– Nem, okvetlenül írni fogok! Várd a levelemet!

– Nagyon várom!

– És te is írsz nekem, ugye?

– Persze!

Még mindig nem fogták fel teljes egészében, hogy mi is valójában ez az immár negyedik napja tartó háború, amelybe most Szincov megy. Még nem tudták elképzelni, hogy mindabból, amiről most beszélnek, sokáig semmi, de semmi sem lesz, talán soha életükben nem lesz többé sem levél, sem távirat, sem viszontlátás...

– Indulunk! Aki utazik, szálljon fel! – kiáltott egy hang Szincov háta mögött.

A férfi még egyszer, utoljára, megszorította Mása kezét, fölkapta a bőröndöt, térképtáskájának szíját öklére csavarta, és menet közben – mert a vonat már lassan mozgott – felugrott a lépcsőre.

Nyomban utána többen is felugrottak és eltakarták. Mása hol úgy látta messziről, hogy ő integet sapkájával, hol pedig, hogy mégsem ő, azután már semmit sem látott; újabb kocsik bukkantak fel, más emberek kiabáltak valakinek – és ő ott állt egymagában, arcát a rácshoz szorítva, és sietős kézzel gombolta be esőköpenyét: hirtelen hideg borzongást érzett...

A vonat, amely különös módon csupa kirándulókocsiból állt, gyötrelmesen hosszú vesztegelések közepette haladt át a Moszkva- és a Szmolenszk-vidéken. Szincov kocsijában – és a többiben is – nagyrészt a különleges nyugati katonai körzet parancsnokai és politikai munkásai utaztak, akik szabadságról siettek vissza csapatukhoz.

Csak most látták meg egymást, csodálkozva, amikor itt összetalálkoztak, ezen a Minszkbe menő kirándulóvonaton. Egyenkint mentek szabadságra, és el sem tudták képzelni, hogy ennyien összegyűlnek; nem is álmodták volna, hogy azok közül, akiknek most századokat, zászlóaljakat és ezredeket kellene a harcban vezényelniök, milyen rengetegen voltak távol a háború első napján a csapatuktól, amelyik már bizonyára harcol azóta.

Hogy ez miképp történhetett, amikor a háború veszélye már április óta egyre jobban fenyegetett, sem Szincov, sem a többi szabadságos nem értette. A kocsiban minduntalan heves vita lobbant fel a kérdés körül, olykor alábbhagyott, aztán megint fellobbant. Ezek az emberek, akik semmiről sem tehettek, bűnösnek érezték magukat, és minden vesztegelésnél idegeskedtek.

Amikor Vjazmához közeledtek, Szincov sajnálta, hogy indulás előtt nem táviratozott az édesapjának, de aztán belátta, jobb így. A vonat olyan lassan cammogott, hogy apja kimerült volna az ácsorgásban, és talán meg sem látták volna egymást. A menetrend teljesen felborult, habár egész nap egyetlen légitámadás sem volt. Csak éjszaka, amikor Orsában állt a vonat, bődültek el körülötte a mozdonyok, és remegtek meg az ablaküvegek: a németek a teherpályaudvart bombázták.

De még itt, amikor először hallotta a bombák robbanását, most sem értette meg Szincov, hová megy ez a kirándulóvonat, milyen nagyon közel a háborúhoz. „No persze – gondolta – az, hogy a németek éjjel bombázzák a front felé vezető vasútvonalakat, cseppet sem meglepő." A szemközt ülő tüzérszázadossal, aki Domacsevóba igyekezett a határon állomásozó csapatához, megegyeztek abban, hogy a német gépek Varsóból vagy Königsbergből szállhatnak fel. Ha ekkor valaki azt mondja nekik, hogy a németek már második éjjel a grodnói repülőtérről indulnak Orsa ellen, onnan jönnek, abból a Grodnóból, ahová Szincov utazik, a hadseregújság szerkesztőségébe – egyszerűen el sem hitték volna!

De elmúlt az éjszaka, és még sokkal lesújtóbb híreket is el kellett hinniök. Reggelre a vonat nagy nehezen elvánszorgott Boriszovig, és az állomásparancsnok fogfájós képpel kijelentette, hogy a szerelvény nem mehet tovább: Boriszov és Minszk között szétbombázták a pályát, s a német tankok elvágták az utat.

Boriszovban fülledt, poros volt a levegő, a város felett német repülőgépek keringtek, az úton csapatok és gépkocsik vonultak, melyik ebbe, melyik abba az irányba; a kórház körül, az utca kövén sorakoztak az elesettek hordágyai.

A parancsnokság előtt egy főhadnagy állt, és fülsiketítően kiáltozott: „Beásni az ágyúkat!" A városparancsnok volt, és Szincov, aki szabadságra nem vitt fegyvert magával, egy pisztolyt kért tőle. De a parancsnoknak egyetlen pisztolya sem maradt: egy órával azelőtt az egész fegyverkészletet szétosztotta.

Szincov és vonatbeli útitársa, a tüzérszázados, megállították az első szembejövő teherautót – amelynek sofőrje kitartóan száguldozott a városban, és kereste elkeveredett raktárvezetőjét –, s a helyőrségparancsnok felkutatására indultak. A százados már lemondott róla, hogy ezredéhez a határra eljusson, ide kívánt beosztást kapni, valamelyik helybeli tüzércsapathoz. Szincov azt remélte, hogy megtudhatja, hol van a front politikai csoportfőnöksége – ha már Grodnóba nem juthat el, irányítsák valamelyik hadsereg- vagy hadosztályújsághoz. Mind a ketten készek voltak bárhová elmenni, bármit elvállalni, csak mielőbb vége legyen ennek az átkozott szabadságnak, ne kelljen így ég és föld között kóvályogniok. Megtudták, hogy a helyőrségparancsnok a városon kívüli katonai táborban tartózkodik.

Boriszov határában egy német vadászgép szállt el a fejük felett, s géppuskasorozatot adott le rájuk. Semmi bajuk nem történt, de a teherautó oldalfalából szilánkok repültek szerteszéjjel. Szincov ösztönösen a kocsi benzinszagú fenekére lapult – s amikor első ijedtségéből felocsúdott, csodálkozva húzott ki az alsókarjából egy hüvelyknyi szálkát, amely ingzubbonyán keresztül befúródott.

Kiderült, hogy a teherautóban fogytán a benzin, és mielőtt a helyőrségparancsnokot megkeresték volna, elrobogtak Minszk felé az országúton, a benzinraktárhoz.

Különös kép fogadta őket: egy hadnagy – a benzinraktár parancsnoka – és egy törzsőrmester pisztolyt szegezett egy utászegyenruhás őrnagyra. A hadnagy azt kiabálta: inkább lelövi az őrnagyot, de a benzint nem hagyja felrobbantani. Az idős őrnagy – mellén kitüntetés fénylett – feltartott kézzel, dühtől remegve magyarázta, nem azért jött, hogy a benzinraktárt felrobbantsa, hanem csak hogy megállapítsa a felrobbantás lehetőségeit. Amikor végre leereszkedtek a pisztolycsövek, dühös könnyekkel a szemében kiabálni kezdett, hogy szégyen, gyalázat egy rangidős parancsnokra pisztolyt fogni. Hogy mivel végződött a dolog, Szincov nem tudta meg. A hadnagy, komoran hallgatva az őrnagy

szitkozódását, azt dörmögte, hogy a helyőrségparancsnok a páncélos iskola laktanyájában van a közeli erdőben. Szincov elrobogott.

A páncélos iskolában minden ajtó tárva-nyitva volt – és sehol senki! Csak előtte állt két könnyű harckocsi kezelőszemélyzetével. További intézkedésig hagyták őket itt; már huszonnégy órája hiába várják ezeket az intézkedéseket. Senki sem tudott semmi okosat mondani. Egyesek azt beszélték, hogy kiürítették az iskolát, mások, hogy harcba ment. A boriszovi helyőrség parancsnoka a hírek szerint valahol a minszki országúton lehet, de Boriszovon túl, ellenkező irányban.

Szincov a századossal visszatért Boriszovba. A parancsnokság teherautókra rakodott. A parancsnok rekedt hangon suttogta, hogy Tyimosenko marsalltól parancsot kaptak: hagyják el a várost, vonuljanak vissza a Berezinán túlra, de ott aztán ne engedjék tovább a németeket, védekezzenek az utolsó csepp vérükig!

A tüzérszázados bizalmatlanul megjegyezte, hogy ezt az ostobaságot a parancsnok találhatta ki. Ámde a parancsnokság felrakodott, és ez aligha történhetett felsőbb parancs nélkül. Szincovék a teherautójukon ismét kirobogtak a városból. Az országúton, porfelhőket verve, emberek és gépkocsik vonultak. De most már nem két irányba – egyfelé mentek mind: Boriszovtól nyugatnak...

A keskeny gáton hatalmas termetű ember állt a tolongás közepén: sapka nélkül, kezében pisztollyal. Magánkívül volt, embereket, autókat tartóztatott fel, és torkaszakadtából ordította, hogy neki, Zotov politikai tisztnek, itt meg kell állítania a hadsereget, és meg is állítja; mindenkit lelő, aki visszavonulni próbál! De csak mentek, mentek az emberek, gyalog és járműveken özönlöttek, s ő elengedte az elsőket, hogy az utánuk jövőket tartóztassa fel; övébe dugta a pisztolyt, valakit mellen ragadott, majd ellökte, ismét előrántotta a fegyvert, megfordult és megint dühösen elkapott valakit a zubbonyánál, de hasztalan...

Szincov és a százados a gáton túl, egy ritkás kis parti erdőben állította meg a gépkocsit. Az erdőben hemzsegtek az emberek. Szincov tudakozódására azt felelték, hogy a közelben bizonyos parancsnokok valamilyen alegységeket szerveznek. És csakugyan, az erdő szélén néhány ezredes intézkedett. Három, leeresztett oldalú teherautón ülve összeírták a jelentkezőket, századokba szervezték őket, és az ott helyben kinevezett parancsnokok vezetésével elindították jobbra-balra a folyó mentén. Más teherautókon puskák hevertek halomban, ezekből kapott minden létszámba vett katona, akinek nem volt fegyvere. Szincov is feliratkozott, és kapott egy szíj nélküli szuronyos puskát, amelyet állandóan kézben kellett fognia.

Az intézkedő ezredesek egyike, egy Lenin-rendes, kopasz páncélos tiszt, aki Szincovval egy kocsiban utazott, megnézte szabadságos levelét, személyi igazolványát, és epésen legyintett: ugyan, mi a fenének most az újság, de nyomban meghagyta, hogy tartózkodjék a közelében; mint intelligens embernek, akad számára munka. Ilyen különösen fejezte ki: „mint intelligens embernek". Hogy mit jelentett szájában ez a mondat, Szincov csak másnap tudta meg. Egy ideig ott topogott, majd arrább ment, s vagy száz lépésre az ezredestől, a teherautója mellé ült.

Egy óra múlva futva érkezett oda a tüzérszázados, kikapta a teherautóból a hátizsákját, és boldogan odakiáltotta Szincovnak, hogy mindjárt két löveg parancsnokává nevezték ki. Már futott is tovább; Szincov soha többé nem látta.

Az erdő még mindig tele volt emberekkel, bármennyien elmentek is különböző irányba, úgy látszott, hogy sohasem fogynak el.

Megint eltelt egy óra, és megjelentek az első ellenséges vadászgépek. A németek felfedezték a ritkás fenyőerdőben nyüzsgő embertömeget, és ismételt rácsapásokkal támadták őket. Szincov minden félórában földre vágódott, és fejét egy karcsú fenyő tövéhez szorította, amelynek ritkás csúcsa magasan az égben imbolygott. Minden támadásnál az egész erdő tüzet nyitott felfelé. Állva, térdelve, fekve lövöldöztek, puskából, géppuskából, pisztolyból.

A repülőgépek pedig csak jöttek, jöttek – és valamennyi: német gép volt!

„Hát a mieink hol vannak?" – kérdezte magában keserűen Szincov; és hangosan vagy némán minden ember ezt kérdezte körülötte.

Már esteledett, amikor három szovjet IL–16-os vadászgép húzott el az erdő felett, vörös csillaggal a szárnyukon. Száz meg száz ember ugrott egyszerre talpra, kiabált, hadonászott boldogan. Ám egy perc múlva a három kis repülő visszafordult, és géppuskasorozatot adott le rájuk.

Egy idős hadtápos, aki Szincov mellett állt, és sapkáját levéve, a szemét ernyőzte vele, hogy jobban láthassa a repülőgépeket, holtan elvágódott. Mellette egy katona megsebesült, hasát fogva ült a földön, és hol összegörnyedt, hol kiegyenesedett. Még most is azt hitték az emberek, hogy tévedés volt, és csak amikor ugyanazok a gépek harmadszorra, közvetlenül a fák csúcsa felett húztak el, csak akkor nyitottak tüzet rájuk. A gépek olyan alacsonyan szálltak, hogy egyet sikerült géppuskával lelőni. Szincovtól mindössze száz méternyire a fákra zuhant, és darabokra tört. A vezetőfülke romjai között német egyenruhás pilóta

holtteste látszott. És habár az első pillanatban az egész erdő ujjongott: „Végre leszedtük!", a gondolat, hogy a németek valahol már szovjet gépeket kaparintottak meg, mindenkit elkeserített.

Végre leszállt a várva várt sötétség. A sofőr testvériesen megosztotta Szincovval kétszersültjét, és az ülés alól egy üveg Boriszovban vásárolt, langyos, édes szörpöt húzott elő. Utána is szomjasak maradtak mind a ketten. A folyó fél kilométerre sem volt, ámde a nap szörnyű élményei után egyiküknek sem volt ereje odamenni. A sofőr a vezetőfülkében dőlt le, lábát kidugta, Szincov pedig lehevert a földre, térképtáskáját a kocsi kerekéhez támasztotta, és ráhajtva fejét, minden borzalma és megütközése ellenére makacsul azt hajtogatta magában: nem, ez nem lehet! Képtelenség, hogy mindenütt az menjen végbe, amit ott látott!

Ezzel a gondolattal aludt el – és közeli dörrenésre ébredt. Valaki, aki két lépésnyire ült tőle a földön, pisztolyból lőtt az égre. Az erdőben bombák robbantak, a távolban vörös fény izzott; szerte az erdőben vadul tülköltek a teherautók, és a sötétségben egymásnak s a fáknak ütközve igyekeztek kijutni.

A sofőr is felugrott, hogy indítson. De Szincov most, napok után első ízben, katonaként lépett fel: ráparancsolt, hogy várjon, amíg elmúlik a pánik. Csak egy óra múlva, amikor minden elcsendesült – a gépkocsik és emberek eltűntek –, ült be a sofőr mellé, és kezdték keresgélni az erdőből kivezető utat.

Kiérve, az erdő szélén Szincov egy kis csoportot pillantott meg, amely sötéten vált ki a tűzvörös ég hátteréből: megállíttatta a teherautót, és puskájával kezében odament. Két katona állt az út szélén, és perelt egy feltartóztatott civillel; az iratait követelték tőle.

– Nincsenek irataim! Nincsenek!

– Mért nincsenek? – firtatta az egyik katona. – Mutasd csak őket.

– Iratokat, nektek? – kiáltotta dühtől remegő hangon a civilruhás. – Mit akartok velük? Minek néztek ti engem, Hitlernek? Mind Hitlerre vadásztok, mégsem fogjátok el!

Az a katona, aki az imént az iratokat követelte, pisztolyához kapott.

– Hát csak lőj, ha van hozzá lelkiismereted! – kiáltotta kétségbeesett vakmerőséggel a civil.

Ez az ember aligha volt diverzáns vagy német ügynök, inkább valami behívott lehetett, akit keserű dühre ingerelt a hadkiegészítő parancsnokság keresgélése. De azt, amit Hitlerről kiabált, nem kiabál-

hatta büntetlenül olyanok előtt, akiket a maguk szenvedése már szintén megvadított.

Mindezt Szincov csak később gondolta el; akkor nem maradt ideje a gondolkodásra: fejük felett vakítóan fehér rakéta gyúlt ki. Földre vetette magát, és már fekve hallotta a bomba robbanását. Amikor egy perc múlva felemelkedett, húsz lépésnyire csak három élettelenedett holttestet látott; a rakéta még néhány másodpercig égett, mintha csak kényszerítené, hogy örökre emlékezetébe vésse ezt a képet, majd sercegve lefutott az égről, s nyomtalanul lehullt valahová, akár egy szikra a fekete tintába.

Szincov visszament a teherautóhoz. A sofőr a kocsi alatt hasalt, csak a két lába látszott. Újra beültek, és még néhány kilométert tettek kelet felé, előbb az országúton, majd az erdőn át. Megállítottak két szembejövő tisztet, és megtudták tőlük, hogy parancs jött éjjel: az erdőből, ahol tegnap voltak, vonuljanak vissza hét kilométerre, az új védelmi vonalra.

Nehogy a lámpa nélkül haladó teherautó a fáknak menjen, Szincov kiszállt a vezetőfülkéből, és előtte gyalogolt. Ha megkérdezték volna, mi szükség erre a gépkocsira, és minek bajlódik vele, semmi okosat nem tudott volna válaszolni. Így adódott: a csapatát vesztett sofőr hozzászokott, és nem akart tőle elválni, és ő is örült, hogy ha már a csapatához nem jutott el, ez a teherautó legalább összefűzi egy élő lélekkel.

Szincov csak hajnalban jutott el végre a parancsnoksághoz, amikor egy újabb erdőben feltartóztatták a gépkocsit. Itt csaknem minden fa tövében teherautó állt, s az emberek lövészgödröket és óvóárkokat ástak. Hűvös, szürke reggel volt. Az erdei ösvényen viszonylag fiatal ember állt előtte, háromnapos szakállal, sapkája a szemére húzva, ingzubbonyának hajtókáján rombusz alakú rangjelzés. Vállára egyszerű katonaköpeny terült, s miért, miért nem, kezében ásót tartott. Szincovnak azt mondták, hogy alighanem ő a boriszovi helyőrség parancsnoka.

Szincov hozzálépett, szabályosan jelentkezett, s megkérdezte a dandárkomisszár elvtársat, hogy ő, Szincov politikai tiszt, nem kaphatna-e beosztást, mint hadseregújságíró, és ha nem, akkor milyen parancsot várhat? A komisszár révetegen pillantott az irataiba, majd órá, és egykedvű szomorúsággal mondta:

– Hát nem látja, mi folyik itt? Milyen újságról beszél? Miféle újság lehetne most itt?

Úgy kérdezte ezt, hogy Szincov elrestellte magát.

– Menjen a törzshöz, vagy inkább a front politikai csoportfőnökségéhez, ott majd megmondják, hol jelentkezzék – mondta rövid hallgatás után a komisszár.

– És hol van a törzs vagy a csoportfőnökség? – kérdezte reménykedve Szincov.

De a tiszt csak vállat vont, és másokhoz fordult.

Szincov tovább ment. Mielőtt még ideje lett volna átgondolni, hogy voltaképp mihez is fogjon, az ismerős páncélos ezredes jött vele szembe.

– Magát keresem! Hol csatangolt? – kiáltott rá szigorúan az ezredes. – Látja azokat ott? – mutatott néhány katonára, akik két kidöntött fenyőtörzsön üldögéltek. – Ideiglenes hármasbizottságot alakítottunk. Maga szerkesztőségi titkár volt, segítsen nekünk jegyzőkönyvet vezetni!

Heten ültek a kidöntött törzseken: egy fekete hajú, fiatal, másodosztályú hadbíró, egy hirtelenszőke politikai tiszt repülős hajtókával, egy elhárító őrnagy, málnapiros hajtókával, és négy, vezetésük alatt álló katona. Éppen pihentek, ásók hevertek a lábuk előtt, és a közelben két félig kiásott óvóárok tátongott. Szincov bemutatkozott.

– Jegyzettömbje van? – kérdezte a hadbíró.

– Van – felelte Szincov.

– Helyes – mondta a másik –, most befejezzük az ásást, aztán munkához látunk.

Egy óra alatt elkészültek az árokkal. Szincov leült a földre, és két lábát belelógatta. Az éhségtől, fáradtságtól elnehezült a feje, észre sem vette, hogy elbóbiskol.

Először azt álmodta, hogy Vjazmában van, az apai ház kertjében, és Másza megy át a kerten, egyenruháján hadbírói hajtókával. Majd az uszacsovkai lakást látta; egy Hitler-arcú ember lépett be éppen, és ennivalót kért, hangja a tegnapi civiléhez hasonlított, akit a bomba talált. Ő tapogatózva kereste oldalán a pisztolyt, hogy lelője, de a pisztoly nem volt sehol . . .

Arra ébredt, hogy valaki belöki az óvóárokba, és maga is utána ugrik. Éppen idejében ásták meg az árkokat: magasan a fenyők felett repülőgépek szálltak, és bombázták az erdőt.

Egész nap mintha ködben élt volna, kábultan a fáradtságtól, éhségtől, attól, hogy már harmadnapja alig aludt valamit. Hol bemászott az óvóárokba – bombatámadáskor, s néha el is aludt közben –, hol kibújt, s a napon sütkérezett, lábát az árokba lógatva; ilyenkor is el-elbóbiskolt, hol meg, ha elfogott embert hoztak, a hadbíró, a rangidős

politikai tiszt és az őrnagy kihallgatták őket, ő meg írta a jegyzőkönyvet; a térdére tett tömbön erőlködve rótta a sorokat.

– Röviden, röviden, csak a lényeget! – mondta minden alkalommal a hadbíró.

A lényeg pedig az volt, hogy a legtöbb letartóztatott nem volt sem diverzáns, sem kém, sem katonaszökevény, csak éppen jöttek valahonnét, s valahová igyekeztek, kerestek valakit vagy valamit, és nem találták, mert minden elmozdult a helyéről és összekavarodott. Némelyek, akik bombatámadásba és géppuskatűzbe kerültek, és szörnyűségeket hallottak a német ejtőernyősökről meg harckocsizókról, a fogságba eséstől félve elásták az irataikat, olykor össze is tépték.

Kihallgatásuk után rendszerint elengedték őket; egyeseknek megmondták, körülbelül hova menjenek, másoknak semmit sem mondtak, mert maguk sem tudták. Sokan nem akartak elmenni, attól féltek, valahol ismét elfogják és szökéssel gyanúsítják őket.

Mindez bombázásokkal és légi géppuskatüzekkel váltakozott, amelyek idején a kihallgatók és a kihallgatottak összepréselődve bújtak meg az árkokban.

Két, különösen gyanús egyént, akiket egyenruhában fogtak el, de semmiféle iratuk nem volt, és akik a kérdésekre – kik, honnan és hová igyekeznek – nem tudtak kielégítő választ adni, mint diverzánsokat főbelövésre ítéltek. A katonák, akik az erdő szélére kísérték és ott agyonlőtték őket, később elmondták, hogy az egyik sírva könyörgött nekik, várjanak még, mindent megmagyaráz, a másik először szintén az mondta, hogy várjanak még, de az utolsó percben, már a puskacsövek előtt, elkiáltotta magát: „Heil Hitler!"

A nap folyamán elfogottak között egy őrült is akadt; hórihorgas fiatal vöröskatona, keze-lába óriáshoz illő, rövidre nyírt kisfiús feje hosszú gyereknyakon imbolygott. Nem bírta a bombázást, és azt képzelte, szovjet egyenruhába bújt fasiszták fogságába került; kifutott az útra, és hadonászva kiáltozott a feje felett elszálló német bombázógépeknek:

– Lőjetek, lőjetek!

Háborodott agyában minden a visszájára fordult: a körül levőket németeknek látta, és a német repülőgépeket szovjeteknek. Nagy nehezen megkötözve, a bizottság elé vezették.

Sápadtan, reszketve állt ott, és szemét hol a hadbíróra, hol Szincovra meresztve kiabált:

– Miért öltöztetek át, fasiszták? Úgyis átlátok rajtatok! Miért öltöztetek át?

Hiába próbálták megnyugtatni és megmagyarázni, hogy övéi közt van, minden igyekezet csődöt mondott; minél többet foglalkoztak vele, annál vadabbul lobogott szemében a téboly lángja.

Hirtelen körülnézett, oldalt lendült, felkapta Szincov puskáját, amely egy fatörzshöz volt támasztva, és három hatalmas ugrással az országúton termett.

– Fussatok! – üvöltötte tébolyultan magas, vékony hangon, úgy üvöltött, hogy körül mindenki meghallotta ezt a nem emberi üvöltést. – Meneküljetek! A fasiszták bekerítettek minket! Meneküljetek! – Hol összegörnyedve, hol felegyenesedve ugrált az úton, és vadul rázta a puskát.

E rémületesen kiáltozó, táncoló alak láttán valaki nem sokat gondolkozott, felkapta a puskáját és rálőtt, többször is, de nem találta el. Majd még valaki lőtt, az sem talált.

Szincov tudta, hogy ezt az embert okvetlenül agyonlövik, nem lehet, hogy le ne lőjék, amikor ilyen rémületes, szörnyű szavakat ordít. Elhatározta, hogy megmenti, és egy pillanatig semmi másra nem gondolva, utána iramodott. De a katona, amikor észrevette, megfordult és két kézre kapva a puskát, feléje rohant. Szincov közvetlen közelről látta tébolyult gyűlölettől égő, kimeredt szemét; félreugrott, úgyhogy a szuronydöfés csak a levegőt érte, és elkapta a puskát; baljával a tusát, jobbjával a csövet ragadta meg. Most senki sem lőtt, nehogy Szincovot találja, és ők ketten néhány pillanatig dühösen viaskodtak a puskáért. Ebben a küzdelemben Szincov másik keze is a puskatusra került, a katona pedig mindkét kézzel a csövet markolta. Szincov minden erejét összeszedve magához rántotta a fegyvert. Nem értette rögtön, mi történt – a katona karja levegőbe lendült, mintha a fejéhez kapna, és mielőtt keze az arcához ért volna, hasmánt elterült a földön.

Csak ekkor döbbent rá Szincov, hogy a lövés, amelyet egy pillanattal előbb hallott, nem mástól származott, hanem tőle: az ő puskájából. Amikor a fegyvert magához rántotta, megnyomta az elsütő billentyűt, és most egy halott ember hever a lába előtt!

Hogy valóban halott és nem sebesült, azt tudta, már mielőtt a puskát eldobva ellenfele mellé guggolt. A katona hason feküdt, rövidre nyírt gyerekfeje sután és szánalmasan félrefordult: meghalt. Nyakából folyt a vér a poros földre: a golyó éppen a torkába fúródott, az ádámcsutkánál.

– Csaknem pánikot csinált! A gazember! – mondta odalépve egy tagbaszakadt százados, akinek borotválatlan arcán lángvörös sörte vi-

rított. Kezében puskát tartott: ő lőtt először. – Pánikkeltő, gazember! – ismételte. – Megérdemelte a halált, a kutya!

Nyersen és meggyőződéssel beszélt, de pillantása a bűntudatos kutyáéra emlékeztetett. Úgy látszott, nyerseséggel akarja meggyőzni önmagát és a körül levőket arról, hogy jogosan lőtt erre az emberre.

Szincov leverten állt ott. Első haditette: egy szovjet katona megölése! Meg akarta menteni és megölte! Mi lehet ennél ostobább és szörnyűségesebb?!

Egész nap nem tudta kiokoskodni, hogy voltaképpen mi történik körülöttük. Hol azt beszélték, hogy Minszk még mindig a miénk, hol ellenkezőleg, hogy a németek már Boriszovot is elfoglalták; estefelé híre járt, hogy valahol hét kilométerrel arrább sikerült a német harckocsikat megállítani; és csakugyan, a gyakori ágyúzás állandóan ugyanabból a távolságból hallatszott... Mindezek a hézagos értesülések mintegy ködben jutottak el hozzá; bombatámadások, az iménti gyilkosság keltette nyomasztó gondolatok és az újabb kihallgatások között.

Már alkonyodott, amikor egy katona lépett oda hozzá azzal, hogy az ezredes hívatja.

A páncélos ezredes, aki a legerélyesebb jogán rendelkezett a többiekkel, az erdőszélen állt, egy gallyakkal álcázott sátor előtt, amelyhez két híradós katona éppen akkor fektette le a tábori távbeszélő vezetéket. Egy határőr-egyenruhás zászlóaljkomisszár állt mellette.

– Maga a front politikai csoportfőnökségét kereste – kezdte minden bevezetés nélkül az ezredes, amikor Szincov megállt előtte. – Ő tudja, hol van – mutatott a határőrre. – Valahol Mogiljov környékén. Éppen oda indul, elviheti magával.

A határőr szótlanul bólintott.

– Azonnal jövök, csak a málhám hozom! – mondta Szincov. – Várhat három percig?

A határőr ismét bólintott, és órájára nézett.

– Rohanok! – mondta Szincov, és futólépésben igyekezett a teherautóhoz a holmijáért.

De a teherautó nem volt ott. Szincov vagy egy percig még ott keringett, mintha azt remélné, hogy az eltűnt gépkocsi előbújik a földből, majd eszébe jutott, hogy várják, legyintett s visszaszaladt.

A határőr türelmetlenül topogott a sátor előtt.

– Hol a felszerelése? – kérdezte.

– Egy teherautón volt, és az elment valahová, nem tudom... – felelte Szincov. – Így megyek.

Még örülhetett, hogy egy órával azelőtt, amikor esteledni kezdett, legalább a köpenyét kivette a kocsiból, és a vállára vetette.

– Úgy – mondta a határőr, és tömött térképtáskájára veregetett. – Nekem is mindenem itt van, még köpenyem sincs, az is benn égett az autóban.

Elmondhatta volna Szincovnak, hogy mindene odaveszett: a ház, amelyben családjával lakott, porig égett, övéi elpusztultak, de csak az elégett köpenyről beszélt, és kurtán mondta:

– Gyerünk!

Két kilométert mentek, erdei úton, a minszki országútig. Szincov egyre azt várta, hogy megállnak a fák alá rejtett gépkocsik egyikénél, és azon mennek tovább: eleresztette a füle mellett kísérője szavait az autóban égett köpenyről. Amikor már kiértek a minszki országútra, amelyen szórványosan teherautók robogtak el, és a határőr azt mondta: „Most felkérezkedünk Orsáig" – akkor értette meg csak, hogy semmiféle autó nincsen, és alkalmi kocsin fognak utazni.

– Menjen kétszáz lépést előre, én itt maradok – mondta a határőr. – Ha nekem nem áll meg az autó, majd maga feltartóztatja.

Szincov előrement kétszáz lépést, és jól látta, hogy a határőr több ízben is hasztalanul próbálkozik egy-egy autót megállítani. Ő is felemelte karját, de a gépkocsik elrobogtak mellette. Végre látta, hogy a határőr megállít egy teherautót, és a vezetőfülke ajtaját kinyitva, beszélgetni kezd a bent ülőkkel.

Nekilódult, hogy odaszaladjon. Ebben a pillanatban egy zuhanórepüléssel közeledő gép vijjogása hallatszott. Szincov ösztönösen elvágódott, és érezte a felmelegedett aszfalt fullasztó szagát. Amikor néhány másodperc múlva az út felé fordította fejét, nem volt ott se teherautó, se határőr; a bomba telibe találta a kocsit, az aszfalton mély tölcsér füstölgött, körülötte összevissza görbült vasdarabok hevertek, és az úton egy elszabadult kerék gurult feléje. Még néhány lépésnyit gurult, mintha csak a lábánál akarna megállni, majd megingott és eldőlt, abroncsa nagyot csikordult az aszfalton.

Szincov magányosan állt a minszki országúton, gépkocsik robogtak el mellette, és lelkét olyan szomorúság nyomasztotta, hogy csak a határtalan kimerültség tartotta vissza attól, hogy üvöltve felzokogjon.

Még világossal megtett néhány kilométert, majd mint azon az éjszakán annyi ezren, az útmenti árokban aludt el, sapkájával a feje alatt, arcát a felhajtott köpenygallérral takarva. Nagyon mélyen aludt órákon át, nem hallotta sem az elrobogó autók zaját, sem a bomba-

robbanásokat. Arra ébredt, hogy valaki félrehajtja a köpenygallérját, és arcát tapogatja.

– Nem, ez él – mondta egy hang.

Szincov kinyitotta szemét és felült. Két tizenhat éves forma fiú állt előtte, a tüzériskolások akkurátus köpenyében, fekete hajtókájukon két, keresztbe rakott kis arany ágyúval. Bizonyára ők is régen nem ettek már, beesett gyerekarcukból kétségbeesett szempár bámult. Olyanok voltak, mint a csókafiókák, amelyeket a fészekből egyenest az útra dobtak ki.

– Mi az, fiúk? – kérdezte Szincov felállva. – Hova igyekeztek?

Azt felelték, hogy Szmolenszkban voltak, a nyári sportünnepély előkészítése céljából, és most hazafelé tartanak az iskolájukba, Boriszovba.

– És hol van az iskolátok? – kérdezte Szincov. – A városban?

– Nem – mondták –, a városon túl, tizenhat kilométerrel arrább, Minszk felé.

– Tudtommal ott most németek vannak – mondta Szincov. – Én tegnap jöttem el onnan.

A fiúk hitetlenül néztek rá, majd egyikük oldalt pillantott. Szincov követte a tekintetét, és vagy kétszáz méternyire, az út szélén, néhány mozdulatlan testet látott, az út közepén pedig bombatölcsért, amelyet éppen akkor került ki egy kelet felé száguldó autó. Este, mikor elaludt, még senki sem hevert ott – tehát éjjel hullott le a közvetlen közelében ez a bomba, több embert megölt, és ő még csak fel sem ébredt rá.

– Azt gondoltuk, maga is halott – mondta az egyik fiú. – Akkor hát hova menjünk?

– Mégiscsak visszamegyünk az iskolába – mondta a másik. – Lehetetlen, hogy németek legyenek ott.

Szincov hiába erősködött. Nem hittek neki.

Ekkor részletesen elmagyarázta, hogy az onnan számított ötödik versztakő után, ahol az út kanyarodik, le kell térniök az erdőbe, s az irtáson menni tovább, amíg az őrök meg nem állítják őket. Ott majd megmondják, tovább mehetnek-e, vagy ott marasztalják őket...

Miután mindezt erélyesen, parancsoló hangon elmondta, kihúzta köpenye zsebéből a konzervdobozt, amelyet a hadbírótól kapott előző este, s meghívta a fiúkat, hogy fogyasszák el közösen, mielőtt útnak indulnának. Apró heringek voltak benne; kenyér és víz nélkül ették meg.

A fiúk útnak indultak. Szincov elbúcsúzott tőlük, és még sokáig aggódva nézett távolodó, vékonyka alakjuk után.

Majd köpenyét és sapkáját leporolva, megindult a minszki úton keletnek, Orsa felé.

Ki mindenki nem ment ezekben a napokban ezen az úton, tért le időnként az erdőbe, feküdt az útszéli árokban a légitámadások alatt, állt fel újra, s rótta tovább útját fáradt lábain! Különösen sok menekült zsidó jött arra Sztolbciból, Baranovicsiból, Mologyecsnóból és Nyugat-Belorusszija más kisvárosaiból, falvaiból. Most, a háború nyolcadik napján, már Boriszovon túl jártak, tehát régen indulhattak útnak, első nap... Ezer és ezer ember zötyögött itt a legképtelenebb járműveken, szekereken, kocsikon; pajeszos, szakállas öreg zsidók, múlt századbeli köcsögkalappal a fejükön, korán megvénült, elnyűtt asszonyok és persze gyerekek – minden szekéren hat-nyolc-tíz porlepte kis fekete hajú poronty, riadtan futkosó tekintetű. De még több ember ment gyalog, a szekerek mellett...

A rongyos vénasszonyok, öregemberek és gyerekek között itt-ott fiatal nők is akadtak; divatos kabátjukon a több napos gyaloglás nyomaival, szánalmasan, porosan, félrecsúszott, porlepte, divatos frizurájukkal különösen furcsán festettek. Szincov egy nyugat-belorusszijai látogatásakor látta először ezeket a divatos frizurákat, itt most suták, siralmasak voltak, sehogyan sem odaillőek. A kezekben pedig kis batyuk, nagy batyuk, és a görcsösen szorító, piszoktól fekete ujjak reszkettek a kimerültségtől és éhségtől.

A menekülők kelet felé vonultak; keletről pedig, az út két szélén, fiatal legények jöttek szembe velük, civilruhában, kis furnírlemez ládával, bőrönddel, hátizsákkal – mentek a behívottak, siettek a hadkiegészítő parancsnokságra, nehogy szökevénynek tartsák őket; mentek a halálba, a németek elé. Hit és kötelesség vezette őket; nem tudták, hol vannak tulajdonképpen a németek, és nem hitték, hogy ott lehetnek közelükben, mielőtt ők felöltik az egyenruhát, s fegyvert foghatnak a kezükbe... Az első napok egyik legsötétebb tragédiája volt ez, azoké az embereké, akik az úton pusztultak el a bombáktól, vagy fogságba estek, és el sem érhették a hadkiegészítőt...

Az út két oldalán pedig békés erdők és ligetek húzódtak. Szincovnak emlékezetébe véső dött egy egyszerű kép, soha életében el nem feledte. Estefelé kis falucskát pillantott meg: alacsony dombon épült; sötétzöld kertjeit vörös alkonyi fény ragyogta be, a kéményekből bodor füst szállt, s a dombtetőn, az alkonyi ég hátterében, kisfiúcskák éjszakai legeltetésre hajtották a lovakat. A temető csaknem az út

széléig nyúlott. A falu kicsiny volt, temetője nagy; süppedt sírok, ütött-kopott, esőmosta, hóvájta, félredőlt keresztek lepték el a domb oldalát. Ez a kis falu és a nagy temető, s a kettő ellentéte, mindez együttvéve mélyen megrendítette Szincovot. A hazai föld fájón édes lehelete és a tudat, hogy ezt a földet valahol a háta mögött a német csizmák taposták már, s hogy holnapra talán ez is elvész itten, egész lényét feldúlta. Amit az elmúlt két nap látott, azt mutatta: igen, eljöhetnek ide is – de nem, ezt a földet német kézen elképzelni sem lehet! Annyi névtelen ős pihen e keresztek alatt – nagyapák, dédapák, ükapák –, egyik a másik felett, annyian feküdtek ide századok alatt, hogy ez a föld ezer öl mélységben a miénk, és nem lehet, nincs joga hozzá, hogy idegen legyen!

Soha később nem érezte Szincov ezt az iszonyatos, gyötrő rettegést: hát tovább mi lesz?! Ha így indult, mi történik majd mindazzal, amit szeret, amiben felnőtt, amiért élt, az országgal, a néppel, a hadsereggel, amelyet győzhetetlennek tudott, a kommunizmussal, amelynek kiirtására esküdtek ezek a fasiszták, akik a háború hetedik napján itt vannak, itt, Minszk és Boriszov között?

Nem volt gyáva, de mint sok millió honfitársa, nem volt elkészülve arra, ami történt. Életének nagy része, másokéhoz hasonlóan, nélkülözésekben, megpróbáltatásokban, küzdelemben telt el, ezért, amint az később kiviláglott, a háború első napjainak félelmetes súlya nem törhette össze lelküket. De az első napokban sokan elviselhetetlennek érezték ezt a súlyt, noha később ők is elviselték.

Másfél évvel ezelőtt, amikor Szincov leszerelés előtt állt, és felajánlották neki, hogy hivatásos katona maradhat, nem örült az ajánlatnak, de elfogadta, elvből: hadteste a Bugnál állt, és a Bugon túl fasiszták voltak, a háború már előrevetette árnyékát, s ő úgy vélte, kommunisták ilyen körülmények között nem tagadhatják meg a szolgálatot.

És most, amikor bekövetkezett az, amiért a hadseregben maradt, elkezdődött a fasizmus elleni háború – úgy hozta a sors, hogy első perctől fogva csapatától elszakadva, állomáshelyétől távol bolyongjon, hányódjék ide-oda, céltalanul mutogassa iratait, keresse a ki tudja, hová került szerkesztőségét, és most, amikor keresi is, szökevényként távolodjék a fronttól.

A határőr halála ellenére szilárdan eltökélte, hogy elvergődik Mogiljovba – ha egyszer azt mondták, hogy ott van a front politikai csoportfőnöksége. De ha csak mendemonda az egész, akkor is szilárdan eltökélte, hogy semmit sem keres tovább, jelentkezik politikai tisztnek a legelső útjába eső lövész csapatnál.

Reggel óta, akár a megelőző este, sokszor felemelte már a karját, de megint nem állt meg egy gépkocsi sem. Köpött egyet, és aztán már rájuk sem nézett, kitartóan ment egész nap: hol átadta magát a nyomasztó töprengésnek, hol nem gondolt semmire, csak vonszolta, rakosgatta ólomsúlyú lábait.

Valószínűleg így is gyalogolt volna el Orsáig, ha már napszállta után meg nem áll mellette egy teherautó.

– Hová tart, politikai tiszt elvtárs? – szólt ki a fülkében ülő ezredes.

– Orsába! – felelte mogorván Szincov.

– Miért gyalog?

– Kérezkedtem, de beleuntam – válaszolta ugyanolyan mogorván. – Nem vesznek fel a gazemberek!

– Igen, sok gazember van – mondta az ezredes –, habár kevesebb, mint ahogyan ilyen körülmények között várhatnánk. Mutassa csak az iratait!

Szincov egykedvűen odanyújtotta őket. Az ezredes beléjük pillantott, és máris visszaadta.

– Üljön fel a kocsiba, elviszem!

Egyórai veszett száguldás után Orsában voltak. Az autó másé volt, az ezredes csak becsületszóra kapta kölcsön, Orsáig. Szincovhoz hasonlóan ő is Mogiljovba igyekezett, s úgy számított, hogy Orsától vonaton mehet tovább. Együtt léptek be a városparancsnokhoz. A parancsnokság egy iskola pincéjében volt. Az asztalok mellett, amelyeken néhány telefon állt, hárman ültek: egy kopasz őrnagy: a városparancsnok, aki a kiabálástól már félőrült volt, és két vasutas őrnagy.

– Lesz vonat Mogiljovba? – kérdezte az ezredes.

A parancsnok, akihez a kérdést intézte, éppen akkor csapta le az egyik telefon kagylóját, és ugrott egy másikhoz, de az ezredes keményen vállon ragadta, megállította futtában, és kényszerítette, hogy feléje forduljon.

– Feleljen a kérdésemre: lesz-e vonat Mogiljovba és mikor?

– Azonnal, ezredes elvtárs! – felelte rekedt hangon az őrnagy. – Kell lennie... – És a felberregő telefonhoz ugrott. Minél tovább hallgatott, arca annál elkeseredettebb kifejezést öltött. Végül sötét képpel káromkodott egyet, és odavágta a kagylót. – Nem lesz vonat, ezredes elvtárs! Tessék, örüljön neki. Most közölték: Mogiljov felé nyílt pályán szétbombáztak egy lőszervonatot. Mindkét sínpár használhatatlan! Semmiféle vonat nem lesz Mogiljovba!

– Jól van, vigye el az ördög! – mondta nyugodtan az ezredes

Szincovnak. – Ezek itt úgyse tudnak semmit, nekik minden csak robban és repül, pedig bizonyosan akadály nélkül elmehet arra a vonat. Gyerünk az állomásra, ott majd kiokosodunk.

De az állomáson sem volt olyan könnyű kiokosodni: világítás nem volt, a katonai parancsnok és az állomásfőnök titokzatosan suttogta, hogy egyelőre semmit sem tudnak. Az ezredes végül is elcsípett valami vasutast, s ez szintúgy suttogva, mély titokként közölte, hogy a szivattyúház mögötti vágányon egy Mogiljovba indítandó tehervonatot állítanak össze.

– Gyerünk! – mondta az ezredes.

Úgy látszott, nemcsak Szincovra, de erre a sok mindent megért, tapasztalt, idős emberre is ránehezedett a magány, és emberi együttérzésre vágyik. Elmondta Szincovnak, hogy a Volga vidéki katonai körzetből repült Moszkvába, s hadtest-törzsfőnökké történt kinevezése után rohant a hadtestét megkeresni; Boriszov körül kis híja, hogy a németek el nem fogták, egy álló napig harcban irányított egy parancsnok nélkül maradt századot, míg végül megtudta, hogy a hadteste nem is ott van, hanem az Oszipovicsi-Bobrujszk körzetbe vonult ki, ezért is megy most oda, Mogiljovon át.

– Persze, tovább vezethettem volna a századot – mondta dühösen –, de mégiscsak rendet kell tartani! Hálistennek, nyolcadik napja álljuk a harcot, ideje, hogy rendbe jöjjünk. Ha egyszer hadtest-törzsfőnökké neveztek ki, akkor el kell jutnom a szolgálati helyemre, és nem elég csak puskával a kezemben a rajvonalban feküdni. Amikor a századparancsnokságot átadtam egy hadnagynak, egy fajankó még gyávasággal mert vádolni!

– És mit felelt rá? – kérdezte Szincov.

– Hogy mit? Belevágtam a pofájába ezért a szóért, hogy máskor jobban vigyázzon magára, és otthagytam.

Az ezredes egészen belevörösödött a visszaemlékezésbe; amúgy is komor, bajuszos arca bősz kifejezést öltött.

Sokáig bolyongtak a vágányok között, keresték a szerelvényt, és ahogy az már lenni szokott, ha egy magabiztos ember végre tudja, mit akar, időközben még vagy tízen csatlakoztak hozzájuk, akik más-más okból szintén Mogiljovba igyekeztek.

Amíg a szerelvényt keresték, német bombázók jelentek meg az állomás felett. A túltömött vágányokon egymás után bődültek el a mozdonyok.

Több tucat mozdony állt az orsai csomóponton. Egymáshoz kapcsolódtak, üvöltöttek, fehér gőzfelhőket okádtak. Rémült üvöltözésük-

ben iszonyatos bánat remegett. Sokkal szörnyűbb volt ez a hang a bombarobbanások zajánál, amit Szincov ezekben a napokban már megszokott. Úgy rémlett, hogy a mozdonyok torkuk szakadtából jajonganak valakinek: az égnek talán, vagy az embereknek? – panaszkodnak és segítséget kérnek, az ég meg csak szórja, szórja felülről a fekete földre a bombákat, s azok ott robbannak a házak, a sínek és a vágányokon fekvő, megsiketült, dühös, szerencsétlen emberek között, akiket a lelkük mélyéig sebez mindaz, ami körülöttük történik.

A légiriadó elmúltával, miután eljutottak a szivattyúházhoz, de semmiféle szerelvényt nem találtak, mindannyian leültek pihenni a vágányok melletti salakkupacokra. Senkinek sem volt kedve beszélgetni, de hallgatni sem bírtak, túlságosan sok keserűség gyűlt már fel a lelkekben. Úgy folyt ez a beszélgetés, mint amikor koppanó vízcseppek hullanak egy rosszul elzárt csapból.

– Ezt nem gondoltuk, nem sejtettük – szólalt meg valaki bánatosan a sötétben; Szincov nem láthatta az arcát.

– Ha nem gondolták, nem sejtették, az még csak hagyján volna – mondta némi hallgatás után az ezredes. – De hát gondolták és sejtették, mégis: ha jól megnézzük, csupa fejetlenség mindenütt!...

– Elképesztő fejetlenség! – felelte rá valaki vékony, csodálkozó hangon a sötétségből, szintén láthatatlanul. – Egyszerűen elképesztő!

– Az én utász zászlóaljam Belosztokban állomásozott! – mondta egy öblös basszus. – Vajon hova lett...

– Ütheted bottal a nyomát! – felelte metsző hidegen egy dühös hang.

Néhány pillanatig mindenki hallgatott.

– Az akadémiákon az avgusztovi katasztrófát tanulmányoztuk;* Szamszonovon kacagtunk, mi magunk meg besz... – rímeltette durván a szavakat ugyanaz az epés, hideg hang, amelyik az imént az utásznak válaszolt. – Egyáltalán; felfaljuk az ellenséget, idegen területen, kevés vérrel... Hurrá és a többi... – folytatta.

– Leszünk mi még idegen területen, ezt vésse az agyába maga ott a sötétben, nem látom a rangját! – förmedt rá az ezredes. – De ami igaz, az igaz, na-agy, nagy zűrzavar van... És ami fő, magunknak kell kikecmeregni belőle.

Szavaira egész kórus válaszolt. Valaki megjegyezte, hogy mi, oro-

* Az első világháború idején (1914–15-ben) Avgusztov város körül elkeseredett harcok folytak az orosz és német csapatok között.

szok, lassan fogunk ugyan be, de annál gyorsabban hajtunk. Ámde a közmondás nem talált helyeslésre.

– Nem ezernyolcszáztizenkettőt írunk, ma már a befogással is sietni kell! Különben Szmolenszkig vesződhetünk vele...

Valaki megjegyezte, hogy ezt a közmondást bizonyára a németek találták ki! Vitatkoztak egymással, de valamennyiük hangjában ugyanaz a düh és bántódottság remegett. Nemcsak a szemmel látható és teljes fejetlenség nyomasztotta őket, hanem még inkább a gondolat, hogy valahol folyik a harc, a csapatok küzdenek, és ők még mindig nem értek el oda, és ki tudja, mikor fognak eljutni!

– Engem tegnap csaknem agyonlőttek, mint felforgatót! – mondta valaki. – Fogam közé dugták a pisztolyt, mint egy lónak. Én ott voltam Perekop elfoglalásánál, a taknyosok meg pisztolyt dugnak a pofámba!

– Hé, maga avgusztovi katasztrófás! – szólt oda az ezredes annak a bántóan hideg hangú embernek, mint akinek hirtelen eszébe jutott valami. – Maga is velünk jön Mogiljovba? Szintén a csapatát keresi?

Nem kapott feleletet. A kérdezett vagy nem akart válaszolni, vagy pedig elment már. Hallani lehetett, amint az ottlevők egymás felé forognak a sötétben.

– Úgy látszik, elment – hallatszott végül is az utász öblös, mély hangja. – Itt ült mellettem.

– Persze, pánikkeltők is akadnak – mondta kis szünet után az ezredes, egyrészt az utász szavaira, másrészt a saját gondolataira válaszolva. – Van kinek a pisztolyt a pofájába dugni. Csak megesik, hogy nem annak dugják, aki... Fel! – Elsőnek állt talpra. – Az ördög ismeri ezeket, hátha van itt egy másik szivattyúház is! Gyerünk, keressünk tovább!

Másik szivattyúházat nem találtak, de egy óra múlva eljutottak egy váltóőrhöz, aki a távolban sötétlő, mozdony nélkül várakozó vagonokra mutatott, és határozottan kijelentette, hogy ezt a szerelvényt indítják Mogiljovba.

Az értelmetlen bolyongástól fáradtan indultak a kocsisor felé. Zárt tehervagonok között, pőrekocsin, két vadonatúj törzs-autóbusz állt.

– Szálljunk be az autóbuszokba! – mondta az ezredes, és máris felkapaszkodott az egyik pőrekocsira, hogy megpróbálja kinyitni az autóbusz ajtaját. Az ajtó kinyílt. – Ha elindítják, utazunk, ha pedig nem, legalább alszunk reggelig.

Szincov is beszállt az autóbuszba, s leült a vadonatúj viaszosvászon ülésre, két kézzel tapogatta, mintha már el sem hinné, hogy van még ilyen tiszta, új valami; majd fejét a hideg ablaküvegnek támasztotta s elaludt.

Reggel, még félálomban, hirtelen azt sem tudta, hol van. Autóbuszon utazott, mellette, az üléseken ismeretlen katonák aludtak, s kétoldalt, az ablakon túl, napsütéses, barátságos zöld erdő suhant. Úgy rémlett, országúton robog, és csak később ébredt tudatára, amikor az éjszakai élményekre emlékezett, hogy az autóbusz a teherkocsin áll, s a vonat mozog. A váltóőr igazat mondott, csakugyan Mogiljovhoz közeledtek.

A mogiljovi városparancsnok fogta Szincov iratait, és gyulladt, vörös szemével többször is átfutotta; nyilván olyan kimerült volt, hogy először csak rámeredt a papírra, de nem tudta, mit olvas, másodszorra is csak egyes szavakat fogott fel, és csupán a harmadik olvasáskor kezdte megérteni mindazt, ami írva volt. Közölte Szincovval, hogy a front politikai csoportfőnöksége Mogiljovtól tizenhárom kilométerre van.

– Ezen a hídon menjen át, amit az ablakból látni, aztán a műúton balra, Orsa felé. A tizenharmadik kilométerkőnél, az erdőben, majd meglátja...

Szincovnak ezúttal szerencséje volt: a hídon sikerült megállítania egy kis teherautót. Egy híradós hadnagy ült a fülkében, a sofőr mellett; a kocsi gránátokkal volt megrakva. Szincov a gránátokra telepedett, s a híradós elvitte egy sűrű erdőig, amelynek belseje felé frissen vágott kereknyomok húzódtak; ott letette, az erdőszélen.

Szincov behatolt az erdőbe. Az idő elromlott. Apró szemű eső esett. Az erdős dombhajlatokon, a fák között mindenütt fedezékeket és lövészgödröket ástak, itt-ott négycsövű légvédelmi géppuskák álltak. Úgy látszott, a törzs és a front politikai csoportfőnöksége még csak most kezd itt berendezkedni. Szincov egy hadosztálykomisszárra akadt, aki az út szélén állva néhány politikai munkással beszélgetett; szikár ember volt, sötétre ázott sárga bőrkabátban; barátságos, szép arcával, szalmaszínű bajuszkájával Csapajevre emlékeztetett.

Szincov odalépett hozzá. A komisszár néhány másodpercig nézte az esőben a szabadságos levelét, melyen egy ráhullott csepp lila folttá mosta el a moszkvai bejegyzés szép, olvasható betűit.

– Sajnos, nem tudom, hol van most a szerkesztősége – mondta a komisszár, felébe hajtva a szabadságos levelet. – Bevallom, egyelőre azt sem tudom, hogy a Harmadik Hadsereg politikai csoportfőnöksége

hol van. És egyáltalán... – Alighanem azt akarta mondani, hogy egyáltalán fogalma sincs róla, hol van az egész Harmadik Hadsereg, de nem mondta ki, csak szomorkásan elmosolyodott. – Itt kell szolgálnia, nálunk... – És nem Szincovnak adta vissza az iratokat, hanem a mellette álló kövér, pirospozsgás arcú zászlóaljkomisszárnak nyújtotta, akit Szincov valahogyan ismerősnek nézett.

– Vegye maga mellé a politikai tiszt elvtársat – mondta. – Turmacsov sokáig távol lesz?

A zászlóaljkomisszár megerősítette, hogy Turmacsov sokáig nem jön vissza, majd engedélyt kért a távozásra, s magával vitte Szincovot.

– Szóval velünk marad – mondta neki egy félóra múlva, amint ott ültek egymás mellett, egy fenyők alá rejtett Emkában.

Az autó aljában termosz állt, abból kortyolták felváltva a teát, s a zászlóaljkomisszár térdére terített újságlapon egy kis halom vaníliás kétszersült hevert.

– Még a feleségem csomagolta Moszkvában – mondta a komisszár. – Haragudtam érte: „Minek ez? Hiszen a hadsereg gondoskodik rólam!" Most meg örülök neki...

Moszkvai kétszersült volt; a zászlóaljkomisszár, a frontújság szerkesztője – szintén moszkvai. Szincov az elmúlt évben rövid újságírói tanfolyamon vett részt Moszkvában, s a pártélet-rovatról ez a zászlóaljkomisszár adott elő. Öt nap után először találkozott valakivel, akit legalább félig-meddig ismert – és ami fő, nem kell tovább bolyongania, iratokat mutogatnia, meg „nem tudom", „bizonytalan" és hasonló válaszokat hallania. Végre csapatnál volt, nem kellett tovább keresgélnie, ott maradhatott, hogy parancsokat kapjon, s azt tegye, amiért a háborúba indult.

A hirtelen rárohanó érzések hatására mélyet sóhajtott.

– Mi baj? – kérdezte a másik.

– Elfáradtam a bolyongásban – felelte.

– Általában nehéz a helyzet – mondta a komisszár. – Turmacsovot tegnap diverzánsok megsebesítették. Nem ismerte?

– Nem.

– Valamikor a maguk *Harci Lobogójánál* teljesített szolgálatot. Éjjel egy szerkesztőségi teherautón igyekezett ide, a politikai csoportfőnökségre; valaki lámpával megállította, kérték az iratait, és amíg előhúzta, pisztolyból oldalba lőtték. Aztán eltűntek. Kik? Mik? Miért?... Az újság ma megjelent – folytatta sóhajtva a komisszár; látszólag egyik témáról a másikra ugrált, de valójában egyre csak arról beszélt, hogy milyen nehéz a helyzet –, megjelent, de hogy hová vigyük az

újságot, azt nem tudjuk! A tábori posta még nem működik, és fogalmunk sincs róla, melyik csapat hol tartózkodik. Ma reggel valamennyi emberünket autóra ültettem, és többfelé elindítottam azzal, hogy ahol egy csapatot találnak, adjanak le egy csomó újságot. Nagyon nehéz a helyzet – ismételte, majd azt mondta Szincovnak: menjen be Mogiljovba, s a nyomdában segítsen az új számot megjelentetni. – Most csak hárman vannak ott: a titkár, egy gépírónő és a tördelő szerkesztő.

– Anyag van? – kérdezte Szincov.

– Csináljon a meglevőből – mondta a komisszár. – Majd később én is bemegyek. Anyag? – Vállat vont. – Talán estére hoznak valamit. Szétosztják az újságokat és felszednek, amit tudnak. Magának tán van anyaga? – pillantott Szincovra.

De Szincov szótlanul nézett rá. „Miféle anyagom lehetne? – gondolta. – Igen, van anyagom, igen, annyit láttam ezekben a napokban, amennyit egész életemben együttvéve nem láttam még, de hát ki lehet-e mindezt nyomtatni, az imént vett rádiójelentés mellett, amelynek szövege itt fekszik a szerkesztő térdén, a kétszersült alatt? Ez a jelentés nagy határszéli harcokról számol be, én pedig már három nappal ezelőtt képtelen voltam Boriszovból Minszkbe eljutni. Minek higgyen az ember, ennek a jelentésnek-e, vagy amit a saját szemével látott? Vagy talán igaz ez is, amaz is? Talán ott elöl, a határszélen, csakugyan súlyos, de eredményes védelmi harcok folynak; én csak a német áttörés sávjába kerültem, s a rémület megzavarta eszemet, és nem tudom elképzelni, hogy másutt mi folyik?"

De még ha ez is, amaz is igaz volna, mit sem változtatna az újságon. Ez a rádiójelentés egyedüli igazságként szerepel! Ez így volt. És nem is lehetett másként.

– Nincs anyagom – felelte hosszú hallgatás után, a szerkesztő szemébe nézve. Megértették egymást.

Sötét volt már, amikor Szincov ismét Mogiljov felé tartott ugyanazon a szerkesztőségi teherautón, amelyen előző éjjel azt az általa nem ismert Turmacsovot megsebesítették. A sofőr is ugyanaz volt. Egész úton a tegnapi esetről beszélt, és Szincov, amikor az ellenőrző-átengedő pontokon megállították őket, valahányszor bal kezével az iratait átnyújtotta, jobbjával a pisztolyt markolta, amelyet a gondos szerkesztő a politikai csoportfőnökségen szerzett számára.

Az éjszaka folyamán a régi mogiljovi nyomdában nagy üggyelbajjal megszerkesztették és betördelték a frontújság következő számát. Felét a Tájékoztató Iroda két legfrissebb jelentése töltötte ki, nagy betűkkel szedve, hogy minél több helyet foglaljon el. A többi

anyagot éjféltájban sikerült valahogy összeszedni a tudósítóktól, akik az előző számot széthordták. Rövid hírecskék voltak ezek, bátor, hősi cselekedetekről szólók, olyan emberek elbeszélései nyomán, akik vagy egy álló hétig vonultak vissza folytonos harcok között, vagy éppen most törtek ki a németek gyűrűjéből. Előbb a riporterek tolla, majd Szincov piros ceruzája nyomán, amint e híreket a hadijelentésekkel összehangolta, fokozatosan eltűnt belőlük mindaz, ami elárulhatta volna, hogy merre is folynak a harcok. Az állandó, határ menti csatározásokról szóló hadijelentések mellett ezek a hírek még bizonyos mértékig megnyugtatóan is hatottak. Az emberek harcolnak, bátor tetteket hajtanak végre, ölik a fasisztákat. Hogy hol? Ezt elmondták a hadijelentések.

Szincov az éjszaka folyamán, a visszatért tudósítók legszűkszavúbb beszámolóiból is megbizonyosodott róla: az, amit a minszki országúton látott, nemcsak ott volt úgy. A németek sok helyütt betörtek. Legalábbis a Nyugati Fronton nehéz és zavaros volt a helyzet, s ezt nem a frontújságnak kellett feltárnia! Belátta ezt, és piros ceruzája tétovázás nélkül működött. Másvalamit nem értett ő: hogyan történhetett mindez? Nem értette, és gyötrően rágódott a kérdésen: lehetséges, hogy mégsem fordul a kocka a következő néhány nap alatt? Mindaz, amit a szemével látott, mintha azt mondta volna: nem, nem fordul meg! Lelke azonban nem tudott megbékélni: mást hitt! S habár joggal hihetett a szemének, lelkének hite minden szemmel látható valóságnál erősebb volt. Nem bírta volna ki azokat a napokat e hite nélkül, amellyel – annyi más katonához és civilhez hasonlóan – észrevétlenül beleszokott a négy évig tartó háborúba.

Már reggel felé, mielőtt nyomdába adták volna, Szincov fásultan még egyszer végigolvasta az egészet, sort sor után, és csak azután terítette le köpenyét, s feküdt le aludni a nyomdahelyiség hideg kőpadlójára. Az ócska gépek erőlködve zúgtak, feje alatt enyhén remegett a padló. Elalvás előtt még a kislányára gondolt, és tehetetlenül belátta, hogy most, amikor más újsághoz került, és más frontszakaszra, egyáltalában nem lesz hatalmában bármit is megtudni róla. Legalábbis addig nem, amíg minden gyökeresen meg nem változik . . .

MÁSODIK FEJEZET

Reggel négy szerkesztőségi teherautó gördült ki a nyomda kapuján. Két-két tudósító ült mindegyikben, és tíz köteg újság hevert mellettük, a legújabb kiadásból. A terjesztés módja ugyanaz maradt, mint előző nap. Különböző utakon szétvinni a lapokat, osztogatni, akinek lehet, s mellesleg anyagot gyűjteni a következő számhoz.

Szincov mindössze három órát aludt a nyomda kőpadlóján; azt is két részletben, mert a reggel felé érkezett szerkesztő felébresztette; kábultan kelt fel, megmosta arcát a vízcsap alatt, szorosabbra húzta derékszíját, aztán kiment az udvarra, és beült a teherautó fülkéjébe; csak akkor ébredt fel teljesen, amikor a bobrujszki műútra kiértek. Repülőgépek zúgtak a magasban; háta mögött, Mogiljov felett, légiharc folyt; német bombázók zuhanórepüléssel támadták a Dnyeper hídját, s a kísérő vadászgépek – heten-nyolcan – magasan az égen, heves harcot vívtak három tömpe orrú szovjet vadászgéppel, amelyek a mogiljovi repülőtérről szálltak fel.

Szincov hallotta, hogy ezek a szovjet vadászgépek Spanyolországban és Mongóliában diadalmasan küzdöttek meg a német, olasz és spanyol gépekkel. Itt is először egy Messerschmitt gyulladt ki és zuhant alá, egy másik pedig füstölve tűnt el a szemhatár mögött. De aztán egyszerre két szovjet vadászgép bukfencezett le a magasból. Már csak egy maradt a levegőben, az utolsó.

Szincov megállíttatta az autót, kiszállt és még egy-két percig figyelte, hogyan forgolódik az a vadászgép a németek között. Aztán mind eltűntek a felhők felett, a bombázók pedig zúgva folytatták zuhanórepüléssel támadásukat a híd ellen, de nem bírták eltalálni.

– Nos, tovább menjünk? – kérdezte Szincov útitársát, a lányos nevű Ljuszint, az alárendelt politikai tisztet, aki hátul ült, az újságkötegeken.

Magas, jó mozgású, piros arcú, szép fiú volt ez a Ljuszin. Csinos sapkája alól világos üstök bújt elő. Alakjára igazított egyenruhájában, amelyen vadonatúj szíjak feszültek, vállán a megszokottan viselt, ugyancsak új karabéllyal, katonásabban festett valamennyi bajtársuknál, akikkel Szincov az utóbbi napokban találkozott, és Szincov örült, hogy ilyen szerencséje van az útitársával.

– Ahogy parancsolja, politikai tiszt elvtárs! – felelte Ljuszin kissé felemelkedve, és sapkájához érintette ujjait.

Szincov már az éjszaka folyamán is, amikor együtt szerkesztették az újságot, felfigyelt arra a haditudósítók között ritka igyekezetre, amellyel Ljuszin hangsúlyozta katonai mivoltát.

– Talán én is hátraülök – mondta.

De Ljuszin udvariasan tiltakozott:

– Nem tanácsolnám, politikai tiszt elvtárs. Feljebbvalónak a vezetőfülkében illik utazni, már csak a kellemetlenségek elkerülése végett is. Megállíthatják a kocsit... – És megint a sapkájához érintette ujjait.

Szincov beült a vezetőfülkébe, és a kocsi elindult. Megint ugyanazon a teherautón, ugyanazzal a sofőrrel utazott, mint este, amikor a törzstől Mogiljovba jött. Tulajdonképpen azért akart hátraülni, mert attól félt, hogy a sofőr ezúttal is a diverzánsokkal kívánja szórakoztatni. De az komoran ült a kormány mellett, egy szót sem szólt. Vagy nem aludta ki magát, vagy nem tetszett neki, hogy Bobrujszk felé hajtanak.

Szincov, éppen ellenkezőleg, emelkedett hangulatban volt. A szerkesztő éjjel azt a hírt hozta, hogy csapataink a Berezinán túl, a Bobrujszkba vezető utakon elpáholták a németeket, és ő most oda remélt eljutni.

Mint sok más, természeténél fogva bátor embert, akik a háború első napjait a front melletti utak zűrzavarában és vakrémületében szenvedték át, különös erővel vonzotta valami előre, oda, ahol harcoltak.

Igaz, hogy a szerkesztő nem tudta pontosan elmagyarázni, hogy voltaképpen milyen csapatok verték meg a németeket, és hol is történt a dolog, de Szincov ezt tapasztalatlanságból nem is igen firtatta. Magához vette a térképet, amelyen a szerkesztő ujja bizonytalan görbét rajzolt Bobrujszk körül, és ezt a térképet nézegette most útközben,

s számítgatta, mennyi ideig tart az út, ha óránként harminc kilométert tesznek meg. Körülbelül három óra jött ki. Mogiljovon túl nyomban szántóföldek kezdődtek, amelyek fiatal erdőkkel váltakoztak. A dúsan zöldellő növényzetet sok helyütt hol széles, hol keskeny vörösesbarna földhányások szakították meg: az út két oldalán harckocsiárkokat és lövészgödröket ástak. Az ott dolgozók szinte kivétel nélkül polgári ruhában voltak. Csak hébe-hóba tűnt fel egy-egy katonazubbony az ingek és kendők között: utászok irányították a munkát.

Majd sűrű erdőbe futott be a teherautó. És egyszerre minden kihalt, elcsöndesült körülötte. Csak ment, ment a kocsi az erdőben, és senki sem jött szembe velük: sem gyalogos, sem autó. Szincov kezdetben nemigen törődött ezzel, de később furcsállani kezdte a dolgot. A front törzse Mogiljov körül volt, Bobrujszkon túl folyt a harc, s ő úgy vélte, e két pont között csapatok és törzsek állnak, tehát gépkocsiknak is kellene járniok.

Már megtették a fele utat, majd még tíz kilométert és újra tízet, de az út továbbra is kihalt volt. Végre egy kereszteződésnél csaknem összeütköztek egy Emkával, amely az erdőn át haladt. Szincov kinyitotta a vezetőfülke ajtaját és integetett. Az autó megállt. Lövész százados ült benne; egy lövész hadtestparancsnok segédtisztjének mondta magát. Szincov hívta, tartson velük, és segítsen szétosztani az újságokat a hadtest csapatai közt – még valamennyi köteg hiánytalanul ott hevert a teherautóban. De a segédtiszt gyorsan rávágta, hogy eddig távol volt, és a hadtest időközben valahová áttelepült. Ő is azt keresi most, ezért nincs értelme Szincovhoz csatlakoznia, inkább rakjanak be néhány köteg újságot az Emkába – ha megtalálja a hadtestet, majd szétosztja. Ljuszin két köteget emelt ki a teherautóból, a százados a hátsó ülésre dobta, gázt adott, s az autó eltűnt a fák mögött. A teherautó pedig folytatta útját Bobrujszk felé.

Több ízben is Messerschmittek húztak el az út felett. Az erdő mindkét oldalt szorosan melléjük szegődött, s a gépek olyan váratlanul bukkantak elő a fák mögül, hogy Szincovnak csak egyszer volt ideje kiugrani. De a németek nem vették tűz alá a teherautót – bizonyára fontosabb dolguk volt.

A térkép szerint már csak tíz kilométer volt hátra a Berezináig. Ha egyszer Bobrujszk körül folynak a harcok, a folyó innenső vagy túlsó partján legalább valami hadtápnak vagy második lépcsőnek kell lennie. Szincov jobbra-balra forgatta fejét, feszülten kémlelt az erdő mélyébe.

A műút érthetetlen üressége mindinkább idegesítette.

A sofőr hirtelen fékezett.

Az út szélén, ott, ahol keskeny bevágás keresztezte az országutat, s húzódott messze-messze a látóhatár felé, egy vöröskatona állt puska nélkül, két gránáttal a derékszíjában.

Szincov megkérdezte, honnan jött, és hogy nincs-e valaki parancsnok a közelben.

A vöröskatona azt felelte, hogy egy húsz emberből álló csapattal érkezett még előző nap egy hadnagy vezénylete alatt teherautón Mogiljovból, és őrnek állították ide, hogy feltartóztassa a nyugat felől szállingózó katonákat, és a bal kéz felőli bevágásban az erdőgazdaságba irányítsa őket, ahol a hadnagy csapatot szervez.

A további kérdezősködés során kiderült, hogy tegnap este óta áll ott, hogy Mogiljovban minden másodikuk kapott puskát, hogy kezdetben másodmagával volt, de társa hajnaltájban eltűnt, hogy már vagy hatvan szállingózót irányított az erdőgazdaságba, de róla, úgy látszik, elfeledkeztek, egyszer sem váltották fel, és tegnap este óta egy falatot sem evett.

Szincov megfelezte vele a térképtáskájába tömött kétszersültet, s tovább hajtatott.

Megint mentek egy kilométert, ekkor két rendőr ugrott elő az erdőből, gumírozott szürke esőköpenyben, és megállították a teherautót.

– Parancsnok elvtárs – mondta az egyik –, mi lesz a parancs?

– Miféle parancs? – kérdezte csodálkozva Szincov. – Megvan a magatok parancsnoksága!

– Nincs nekünk parancsnokságunk – felelte a rendőr. – Ideküldtek minket tegnapelőtt, hogy fogjuk el az ejtőernyősöket, ha leugranak, de hát miért ugornának, amikor a németek már átkeltek a Berezinán!

– Ki mondta?

– Beszélik. Itt van már a tüzérség is... Nem hallja?

– Lehetetlen! – mondta Szincov, habár amint most hallgatózott, neki is úgy rémlett, hogy elölről ágyúdörgést hall. – Hazugság! – vágta rá a maga megnyugtatására olyan hangon, amelyben több volt a makacsság a meggyőződésnél.

– Parancsnok elvtárs – mondta a rendőr, és sápadt arca határozott kifejezést öltött –, maga biztosan a csapatához megy, vigyen magával minket, osszon be a katonái közé! Minek várjuk itt meg, hogy a fasiszták fellógassanak?! Vagy levessük az egyenruhát?

Szincov azt felelte, csakugyan valami csapatot keres, és ha vele akarnak menni, hát tessék, üljenek fel.

– És hova megy? – tudakolta a rendőr.

– Oda – Szincov bizonytalanul előre mutatott. Maga sem tudta már, hova, meddig fog eljutni.

Az a rendőr, akivel beszélt, feltette a kerékre a lábát. Társa hátulról megrántotta a köpenyét, és valamit suttogott a fülébe, nyilván nem akart Bobrujszk felé menni.

– Eh, eriggy! – förmedt rá az első, utálkozva felrugaszkodott, csizmájával mellbe rúgta társát, és átlendült a teherautó oldalán.

A gépkocsi elindult. A másik rendőr tétován állt, míg az autó elhúzott mellette, majd elkeseredetten legyintett, utána szaladt, elkapta a hátsó palánkját, és már menet közben átlendült rajta. Egyedül ott maradnia még szörnyűbb volt, mint előremenni.

Lassú, mély zúgással hat TB–3-as típusú, óriási, négymotoros éjszakai bombázógép húzott el az erdő felett. Mintha nem is repülnének, hanem másznának az égen. Egyetlen vadászgép sem kísérte őket. Szincov aggódva gondolt az imént látott Messerschmittekre, és szorongó érzése támadt. De a bombázók nyugodtan elhúztak a szeme elől, és néhány pillanat múlva nehézbombák robbanása hallatszott a folyó felől.

Az elsuhanó útjelző szerint már csak négy kilométernyire voltak a folyótól. Szincov bizonyosra vette, hogy hamarosan szovjet alakulatokra bukkan, végtére is lehetetlen, hogy senki se legyen az innenső parton. Egyszerre csak kiugrott néhány ember az erdőből, és kétségbeesetten integetett. A sofőr kérdően nézett rá, de Szincov nem szólt, és a teherautó továbbrobogott. Az emberek kiszaladtak az útra, és tölcsért formáltak a tenyerükből, úgy kiabáltak utánuk.

– Álljon meg! – mondta Szincov a sofőrnek.

Egy utász szakaszvezető futott oda elsőnek, és lihegve kérdezte, hová igyekeznek.

– Bobrujszkba.

A szakaszvezető megtörölte verejtékes arcát, nagyot nyelt, úgyhogy csaknem kiugrott az ádámcsutkája, és azt mondta, hogy a németek már az innenső parton vannak.

– Miféle németek?

– Harckocsik...

– Hol?

– Vagy hétszáz méterre innét. Éppen az imént harcoltunk velük! – mutatott előre a szakaszvezető. – Részlegünkkel a megszabott útvonalon haladtunk az aknamező felé; egy harckocsi tüzet nyitott ránk, egyetlen lövedékkel tíz embert megölt. Ennyien maradtunk – csüggedten pillantott a körülálló katonákra –, heten... Még ha legalább robbanóanyagunk vagy gránátaink lettek volna, de így puskával mit te-

hettünk a harckocsi ellen?! – Puskája tusával dühösen a földre csapott.

Szincov még mindig habozott, nem hitte, hogy a németek csakugyan olyan közel vannak. De amikor a motor elhallgatott, egyszerre gépfegyverropogás ütötte meg a fülét; egészen közelről hallatszott, bal kéz felől – semmi kétség, a németek átkeltek.

– Politikai tiszt elvtárs! – szólalt meg a kocsin Ljuszin, aki mindaddig hallgatott. – Szabad valamit mondanom? Ne forduljunk vissza, amíg tisztázódik a dolog?

Piros arca most sápadt volt, és félelmet tükrözött, de azért nem zökkent ki az előírásos hangból.

– Forduljunk! – mondta Szincov, szintén elsápadva.

Eddig eszébe sem jutott, hogy még egy kilométer vagy akár csak egy fél, és a németek fogságába hajtanak! A sofőr gázt adott, és a teherautó nagy robajjal megfordult; Szincov pillantása ekkor az otthagyott katonák zavart arcára esett.

– Állj! – ordította el magát, és saját gyengeségén restelkedve, olyan erővel markolta meg a sofőr vállát, hogy az felszisszent.

– Szálljatok fel! – szólt oda a katonáknak a kocsiból kihajolva, amikor a sofőr készséggel megállt. – Gyertek velem!

Másfél éve szolgált már a katonai újságnál, de valójában életében először parancsolt most másoknak azon a jogon, hogy több négyszög van a hajtókáján, mint nekik. A katonák egymás után felugráltak a teherautóra. Csak az utolsó késlekedett. Társai a karjánál fogva húzták felfelé, és Szincov csak most vette észre, hogy sebesült: fél lábán nincs csizma, és csupa vér.

Szincov kiugrott a vezetőfülkéből, és megparancsolta, hogy a sebesültet ültessék be a helyére. Érezte, hogy engedelmeskednek a szavának, tovább parancsolt, és most is engedelmeskedtek neki. A sebesültet feltették a vezetőfülkébe, Szincov pedig hátra ült. A sofőr, akit siettettek a most már kétfelől is tisztán hallatszó lövések, gyorsan hajtott vissza Mogiljov felé.

– Repülőgépek! – kiáltotta ijedten az egyik vöröskatona.

– Mieink – mondta egy másik.

Szincov felnézett. Éppen az út felett, elég alacsonyan, a három TB–3 tartott visszafelé. Az iménti bombarobbanások nyilván az ő munkájukat jelezték, most már szerencsésen hazafelé tartottak, lassan emelkedve egyre feljebb, de az a kínos szorongás, amely első feltűnésükkor Szincovot elfogta, most sem hagyta el.

És csakugyan: valahonnan felülről, a ritkás felhők mögül, mint

egy fürge darázs, hirtelen egy kis Messerschmitt bukkant elő, és ijesztő gyorsasággal a bombázók után eredt.

A teherautón ülők egytől egyig megfeledkeztek önmagukról és félelmükről, mindenről a világon, szótlanul kapaszkodtak a deszkafalba, s rémült várakozással nézték az eget. A Messerschmitt átsuhant a hátul haladó, kissé lemaradó bombázógép farka alatt, s a bombázó pillanatok alatt lángba borult, mint mikor a kályhába dugott papiroshoz égő gyufát közelítenek. Néhány tizedmásodpercig még folytatta útját, lejjebb ereszkedve és egyre jobban füstölve, majd egy pillanatra megállt, és fekete füstcsíkot húzva az égre, a fákra zuhant.

A Messerschmitt karcsú teste acélosan csillant a napsütésben, feljebb szállt, megfordult és vijjogva a következő bombázórepülőgépet vette üldözőbe. Heves gépfegyverropogás hallatszott. A Messerschmitt ismét a magasba tartott, a második bombázógép pedig, mindjobban félszárnyára dőlve, félpercig az erdő felett repült, végül felbillent, és súlyos testével szintén lezuhant a fákra.

A Messerschmitt sivítva hurokba lendült, és ferdén lecsapott a harmadik, utolsó bombázóra, amelyik folytatta útját. És újra megismétlődött ugyanaz. Messziről alig hallható gépfegyverropogás, a zuhanórepülésből felemelkedő Messerschmitt vijjogása, majd csendesen terjengő hosszú fekete csík az erdő felett és távoli robbanás zaja.

– Még jönnek! – kiáltotta rémülten a szakaszvezető, mielőtt a többiek a döbbenetből felocsúdtak volna.

Állt a teherautóban, és két karral, furcsán hadonászott, mintha meg akarná állítani, megmenteni azt a másik három gépet, amely a bombázásból visszatérve hátuk mögött most tűnt fel a fák felett.

Szincov mindkét kezével a derékszíját markolta, és megrendülten nézett fölfelé; mellette az egyik rendőr összekulcsolta a kezét, mintha imádkoznék, és olyan görcsösen szorította, hogy ujjai belefehéredtek; könyörgött a pilótáknak, hogy lássák meg, lássák meg végre azt az égen forgolódó szörnyű acéldarazsat!

A teherautón levők mind így könyörögtek nekik, de a pilóták nem vettek észre semmit, vagy látták, de nem tehettek ellene. A Messerschmitt a bombázók irányába fordult, nyílegyenesen magasba emelkedett, és eltűnt a felhők között. Szincov szívében remény villant: talán nincs több lőszere a németnek.

– Nézd, másik! – mondta a rendőr, megragadta Szincov kezét, és teljes erejéből megrázta. – Oda nézz!

És Szincov látta, hogy most már nem egy, de két Messerschmitt bújik ki a felhők közül, és közösen, csaknem egymás mellett szállva,

hihetetlen gyorsasággal űzőbe veszik a három lassan haladó bombázót. Utolérték s elsiklottak a hátsó gép mellett. Az füstölni kezdett, a Messerschmittek pedig vígan szálltak feljebb, mintha csak találkozásuknak örülnének, keresztezték egymás útját, helyet cseréltek odafent, és tompa gépfegyverropogással megint elhúztak a bombázó felett. A gép egyszerre lángba borult, és még a levegőben darabokra hullva zuhant lefelé.

A Messerschmittek pedig a másik kettő után eredtek. A nehézbombázók magasabbra igyekezve, még makacsul húztak, húztak az erdő felett, és távolodtak a nyomukban robogó teherautótól s a némán figyelő emberektől, akiknek szívét egyetlen nagy, közös bánat szorongatta.

Vajon mit gondolhattak a pilóták ezen a két lassú járású éjszakai bombázógépen, miben reménykedhettek? Mit tehettek egyebet, mint csak így húzni, húzni az erdő felett, kilátástalan lassúsággal, csupán egyben reménykedve: hogy az ellenség talán túlfeszíti a húrt, elszámítja magát, és a hátsó géppuskáik elé kerül?

„Miért nem ugranak ki? – gondolta Szincov. – Vagy talán nincs is ejtőernyőjük?" – villant fel benne.

A gépfegyverropogás ezúttal előbb hallatszott, mint ahogy a Messerschmittek a bombázóhoz értek: a szovjet gép megpróbált védekezni. És a csaknem közvetlen mellette lecsapó Messerschmitt nem került ki a zuhanórepülésből, eltűnt az erdő fái mögött. Mindez egy szempillantás alatt történt, úgyhogy a teherautó utasai fel sem fogták mindjárt, hogy lezuhant. Örömükben felkiáltottak, de torkukra forrt a kiáltás: a második Messerschmitt ismét elhúzott a bombázó felett és felgyújtotta. Ezúttal, mintegy feleletül Szincov néma kérdésére, néhány pirinyó gombolyag hullott ki a bombázóból; egyik kődarabként zuhant alá, a többi négy felett kinyílt az ejtőernyő.

A párjavesztett német most az ejtőernyősök felett körözött, és bosszúvágyón kattogtatta géppuskáit. Célba vette az erdő fölött lebegőket. A teherautón hallották a rövid sorozatokat: takarékoskodott a tölténnyel. Az ejtőernyősök olyan nagyon lassan ereszkedtek lefelé, hogy ha a teherautó utasai önmagukra is tudtak volna figyelni, láthatják, hogy mindannyian ugyanazt a hívó kézmozdulatot teszik, mutatják, hogy: „Le a földre, le!"

A Messerschmitt az erdőig kísérte a leszállókat, alacsonyan elhúzott a fenyők felett, mintha még a földön kémlelne valamit, és eltűnt...

A hatodik, az utolsó bombázógép, a messzeségbe olvadt. Semmi sem látszott az égen, mintha az óriás, tehetetlen, lassú gépek soha még csak a világon se lettek volna; sem gépek, sem bennük ülők, sem

géppuskaropogás, sem Messerschmittek, semmi sem volt, csak a teljesen puszta égbolt, s rajta néhány fekete füstoszlop, amelyek más-más helyütt oszladoztak már az erdő felett.

Szincov a robogó teherautón állt, és sírt dühében. Sírt és nyalogatta az ajkára hulló sós könnyeket. Nem látta, hogy mindenki vele sír.

– Állj, állj! – kiáltotta elsőnek feleszmélve, és öklével dobolt a vezetőfülke tetején.

– Mi az? – kérdezte kihajolva a sofőr.

– Megkeressük őket! – mondta Szincov. – Megkeressük, hátha mégis élnek ezek az ejtőernyősök...

– Akkor még egy kicsit tovább kell hajtani, politikai tiszt elvtárs – mondta a rendőr; arca megduzzadt a könnyektől, mint egy gyereké.

Még egy kilométert robogtak, aztán megállították a teherautót s leszálltak. Mindnek átvillant az agyán, hogy a németek már ideát vannak, de abban a pillanatban meg is feledkeztek róluk. Amikor Szincov parancsot adott, hogy oszoljanak szét, és az úttól jobbra-balra keressék a pilótákat, senki sem próbált ellenkezni.

Szincov, a két rendőr és a szakaszvezető az úttól jobbra sokáig járta az erdőt; kiabáltak, szólongattak, de senkit sem találtak. Ejtőernyő sem volt sehol. Pedig hát itt szálltak le közel az erdőben. Feltétlenül meg kell találni ezeket az embereket, különben a németek kezére jutnak! Szincov csak egyórai kitartó és eredménytelen keresés után ment vissza a teherautóhoz.

Ljuszin és a többiek már mind ott álltak. Ljuszin arca összevissza volt karmolva, ingzubbonya beszakadt, a zsebei pedig úgy duzzadoztak, hogy egyikről le is szakadt a gomb. Kezében pisztolyt tartott.

– Meghaltak, politikai tiszt elvtárs, mind a kettőnek vége – mondta bánatosan, és végigsimította összekarmolt arcát.

– Mi történt magával?

– Felmásztam egy fenyőre. Az egyik, szegény, fennakadt a csúcsán, fejjel lefelé lógott, holtan, már a levegőben meghalt, a mellét fúrta át a golyó...

– És a másik?

– Az is.

– Megcsúfolják az embereket a fasisztáki – fakadt ki gyűlölettel az egyik harcos.

– Az irataikat magamhoz vettem – mondta Ljuszin, és gombjavesztett zsebére ütött. – Átadjam?

– Tartsa csak magánál.

– Akkor tessék legalább ezt a pisztolyt... – nyújtott oda Ljuszin egy browningot.

Szincov egy pillantást vetett rá, és zsebébe süllyesztette.

– Maga nem talált semmit, politikai tiszt elvtárs? – kérdezte Ljuszin.

– Nem – felelte Szincov.

– Azt hiszem, a jobb felől ereszkedőket messzebbre vitte a szél – jegyezte meg Ljuszin. – Hajtsunk még előbbre vagy négyszáz métert, ott szálljunk le megint, és csatárláncban fésüljük át az erdőt – javasolta.

De nem volt erre szükség. Ahogy négyszáz méterrel távolabb megálltak, teher alatt görnyedezve egy zömök pilóta lépett ki a fák közül. Ingzubbonyban volt, nyári pilótasapkája mélyen szemébe húzva. Hátán hozta kezeslábasba öltözött társát; a sebesült két karját a nyaka köré fonta, lába a földön vonszolódott.

– Vegyék át – mondta kurtán a pilóta.

Ljuszin és az odaugró katonák levették hátáról a sebesültet, s az útmenti fűbe fektették. Mindkét lába át volt lőve; zihálva lélegzett, szemét hol felnyitotta, hol lehunyta. Amíg a buzgón sürgölődő Ljuszin zsebkésével felvágta a csizmáit meg a kezeslábasát, elővette a kötözőcsomagját, és bekötözte a sebeket, a zömök pilóta sapkáját levéve törölgette verejtékben ázó arcát, és a nehéz tehertől elzsibbadt vállát vonogatta.

– Látták? – kérdezte végül komoran, miután letörölte a verejtéket, majd ismét olyan mélyen homlokába húzta sapkáját, mintha senkit sem akarna látni, és nem akarná, hogy bárki is a szemébe nézhessen.

– Éppen a fejünk felett történt... – mondta Szincov.

– Látták: a mi sólymainkat, mint vak macskakölyköket... – mondta a pilóta. Hangja keserűen megremegett, de erőt vett magán, és nem folytatta, csak még jobban szemébe húzta a sapkáját.

Szincov hallgatott. Nem tudta, mit feleljen.

– Egyszóval szétbombáztuk az átkelést, a hidat a harckocsikkal együtt elsüllyesztettük, teljesítettük a feladatot – mondta a pilóta. – Csak legalább egy vadászgépet adtak volna hármunknak fedezetül!

– Két bajtársát megtaláltuk; halottak – mondta Szincov.

– Mi sem élünk már – felelte a pilóta. – Az irataikat és a fegyvereket elhozták? – folytatta egészen más hangon, mint aki akar és tud is uralkodni magán.

– El – mondta Szincov.

– Az ezred legjobb navigátora, éjszakai és vakrepüléseknél –

fordult a pilóta a sebesült felé, akit Ljuszin kötözött. – Az én navigátorom! Az ezred legjobb pilótája volt, és hagyták, hogy az ellenség kényére-kedvére leszedje! – tört ki ismét elcsukló hangon, de most is nyomban megemberelte magát, és tárgyilagosan kérdezte:

– Megyünk?

A sebesültet beemelték a kocsiba, és a hátsó palánk tövébe fektették, hogy kevésbé érezze a rázást; egy-egy köteg újságot raktak a lábai alá. A pilóta odaült melléje, a fejéhez. A többiek is felszálltak. A kocsi elindult, de csaknem azonnal, hirtelen fékezett.

Útkereszteződéshez értek, oda, ahol Szincov kis ideje megosztotta kétszersültjét az őrrel. A katona most is ott állt; amikor a visszajövő teherautót észrevette, kiugrott az út közepére, s úgy hadonászott a gránáttal, mintha a kerekek alá akarná dobni.

– Politikai tiszt elvtárs, mi ez? – kérdezte olyan hangon, hogy Szincov ereiben meghűlt a vér. – Második napja nem váltanak le. Hát nem jön már más parancs, politikai tiszt elvtárs?

Szincov megértette: ha keményen azt mondja neki, hogy nincs más parancs, csak várjon, amíg leváltják, érte jönnek: ez a katona ott marad, és kitart a helyén. De ki kezeskedik érte, hogy csakugyan leváltják?

– Leváltom az őrségből – mondta, és igyekezett eszébe idézni, hogy mit is ír elő a szabályzat arra az esetre, ha feljebbvaló vált le valakit, de a vezényszó, legnagyobb bosszúságára, kiröppent az agyából. – Leváltom – ismételte –, majd később fog jelentést tenni. – Többre nem emlékezett, és félt, hogy a szabálytalanul adott parancsnak a katona nem engedelmeskedik, ott marad az őrhelyén és elpusztul. – Üljön fel, velem jön!

A katona megkönnyebbülten felsóhajtott, a gránátot derékszíjára akasztotta, és felszállt a teherautóra.

Alighogy ismét elindultak, újabb három TB–3-as tűnt fel az égen: Bobrujszk felé tartottak. De ezúttal egy szovjet vadászgép is kísérte őket. A magasba fúrta magát, majd ismét a bombázók fölé suhant, hogy összehangolja lassú mozgásukat a maga kétszeres sebességével.

– Legalább ezeket kísérik – mondta Szincovnak a lelőtt bombázó pilótája, és hangjában, minden keserűsége ellenére, megkönnyebbülés csengett. De mielőtt még Szincov felelhetett volna, a felhők közül két Messerschmitt bukkant elő, és közeledett a bombázókhoz. A vadászgép szembefordult velük; meredeken magasba szökkent, oldalt billent, és villámgyorsan lecsapva az egyik Messerschmitt mellett, felgyújtotta.

– Ég, ég! – kiáltott a pilóta. – Odanézz, ég!

A bosszú öröme fogta el a teherautón levőket. Még a sofőr is – csak fél kézzel fogva a kormányt – messzire kihajolt a vezetőfülkéből. A Messerschmitt lángolva zuhant lefelé. Pilótája kiugrott belőle; az ejtőernyő a magasban kinyílt.

– Mindjárt lelövi a másikat is, meglátod! – kiáltott a pilóta. – Oda nézz! – Észre sem vette, hogy Szincov karját szorongatja.

A kis vadászgép újra magasba szökkent, de hogy, hogy nem, a másik német hirtelen fölébe került; megint géppuskaropogás hallatszott. A Messerschmitt emelkedett, a szovjet vadászgép pedig füstölve hullott lefelé. Kis fekete gomolyag vált el tőle; olyan gyorsan zuhant, hogy szinte nem is bírták szemmel követni; és csak akkor nyílt ki az ernyő, amikor már úgy látszott, hogy mindennek vége. A Messerschmitt nyugodtan, nagy kört írt le a levegőben, és Bobrujszk felé repült, a bombázók után.

A pilóta talpra ugrott a teherautón, és két karjával vadul hadonászva, iszonyatosan káromkodott; arcán könnyek peregtek végig. Szincov már ötször volt tanúja a jelenetnek; elfordult, hogy ne kelljen látnia. Csak hallotta, hogy ismét géppuska kattog a magasban, a pilóta fogát csikorgatja, kétségbeesetten azt mondja: „Kész", és kezébe temetve arcát, leroskad a teherautó palánkjára.

Szincov megállította a kocsit. A német ejtőernyő még magasan a fejük felett imbolygott, a szovjet pilóta viszont már leszállt, úgy látták, nem messze tőlük, vagy két kilométerrel arrább, Bobrujszk irányában.

– Menjen az erdőbe, fogja el azt a fasisztát! – mondta Ljuszinnak. – Embereket vigyen magával!

– Élve fogjuk el? – kérdezte tárgyilagosan Ljuszin.

– Ahogy lehet.

Bánta is ő, hogyan fogják el a németet, élve vagy halva – egyet akart csak: ha más fasiszták odajönnek, ne találhassanak rá!

A két sebesültet – a navigátort és a vezetőfülkében ülő vöröskatonát – kiemelték az autóból, és egy fa alá fektették; csak a gránátokkal felszerelt katonát hagyták ott velük, azt, akit Szincov az őrségről leváltott. „Ez nem hagyja itt őket, akármi történjék is" – gondolta Szincov.

Ljuszin, a szakaszvezető és a többi vöröskatona megindult az erdőben a német kézrekerítésére, Szincov pedig a pilóta és a két rendőr kíséretében visszafelé robogott.

Megint Bobrujszk felé tartottak, és feszülten kémleltek jobbrabalra, abban a reményben, hogy az ejtőernyőt már az autóról megpillanthatják; úgy látták ugyanis, hogy az út közvetlen közelében szállt le.

A keresett pilóta pedig ezalatt csakugyan ott feküdt az úttól vagy száz lépésnyire, egy kis erdei tisztáson. Nem akarta, hogy a németek a levegőben eltalálják, ezért hidegvérűen meghosszabbította a zuhanást, de elszámította magát, és egy pillanattal később húzta meg az ejtőernyő kioldó karikáját, mint kellett volna. Csaknem földet ért már, amikor az ernyő kinyílt. Mindkét lába eltört, s gerincével egy fatönknek ütődött. Most ott hevert a fatönk mellett, és tudta, hogy mindennek vége. Alsóteste megbénult, s mintha nem is az övé lett volna, még mászni sem bírt. Oldalán feküdt, vért köpött, és az eget nézte. A Messerschmitt, amely őt lelőtte, az immár védtelen bombázókat vette üldözőbe; már látszott is az égen az egyik gép füstölgő farka.

Ez az ember, aki most ott feküdt a földön, soha nem félt különösebben a haláltól. Rövid élete során nemegyszer elgondolta, s nem remegett meg tőle, hogy valamikor őt is lelőhetik, felgyújthatják, mint ahogyan ő is sokszor lelőtt és felgyújtott másokat. Mégis, vele született bátorsága ellenére, amelyet társai gyakran megirigyeltek, most rettegett kétségbeesésében.

A bombázók védelmére szállt fel, de egyikük a szeme láttára gyulladt ki, a másik kettő meg messzi elhúzott a látóhatár felé, és ő már nem támogathatta őket. Úgy számította, hogy megszállt területen fekszik, és dühösen gondolt rá, hogyan állnak majd meg mellette a németek, és örülnek, hogy holtan hever a lábuk előtt, ő, akiről harminchét óta, amikor Spanyolországban harcolt, olyan sokat írtak az újságok. Mai napig büszke volt rá, olykor kérkedett is vele. De most szívesebben vette volna, ha soha semmit sem írnak róla, s ha az odajövő fasiszták csak annak az ismeretlen főhadnagynak a holttestét találnák meg, aki négy évvel ezelőtt az első Fokkerét lőtte le Madrid felett – nem pedig Kozirjov altábornagyét. Elkeseredett dühvel gondolt rá, hogy nem bírja lehúzni magáról az ingzubbonyt a tábornoki rangjelzéssel és a Szovjetunió hősét megillető aranycsillaggal, és ha még lesz is ereje az iratait összetépni, a németek felismerik, és kiszínezve dicsekednek el majd, milyen könnyen lőtték le Kozirjovot, a legelső szovjet légi hősök egyikét.

Életében először most elátkozta azt a napot, azt az órát, amelyre azelőtt büszkén gondolt, amikor Halhin-Gol után maga Sztálin hívatta őt; ezredesből mindjárt altábornaggyá nevezte ki, és egy egész körzet vadászlégierejének vezetését rábízta.

Most itt, szemtől szembe a halállal, nem volt kinek hazudnia: nem értett a vezetéshez. Csak saját magának tudott parancsolni és a repülőszázadának, másnak senkinek. Tábornok lett, de lényegében főhadnagy

maradt. A háború legelső napján ez a legszörnyűbb módon bebizonyosodott; és nemcsak ő járt így. Az ilyen villámgyors előmeneteleket, mint az övé is, a rettenthetetlen bátorságnak s a vérrel szerzett kitüntetésnek köszönhették. Nem tudta, másokkal hogy volt, de neki a tábornoki csillagok nem adták meg azt a szaktudást, hogy emberek ezreinek és sok száz repülőgépnek parancsolhasson.

Amint most összetörten, félholtan feküdt a földön, s nem volt ereje elmozdulni onnan, a szédítő sikerek évei után először érezte át a vele történtek egész tragikumát, s hogy akaratlanul is milyen nagyot vétkezett, ahogy hátra se nézve felrepült a nehezen megmászható katonai ranglétra csúcsára. Eszébe jutott, milyen könnyelműen gondolt rá, hogy bármelyik órában kitörhet a háború, és milyen rossz parancsokat adott, amikor csakugyan kitört. Eszébe jutottak a repülőgépek, ahol a gépek fele nem volt harckészültségben, aztán a földön elégett repülőgépek meg a pilóták, akik mindenre elszántan próbáltak fölszállni a bombazáporban, és elpusztultak, mielőtt még a magasba juthattak volna. Emlékezett saját, ellentmondó parancsaira, amelyeket az első napok szörnyű kábulatában adott, amikor vadászgépén száguldozva minden órában az életét kockáztatta, és mégsem bírt szinte semmit sem megmenteni.

Eszébe jutott a rádiójelentés, amelyet aznap az átkelés bombázására indult és elégett TB–3-asok egyike küldött, pusztulása előtt; nem lett volna szabad ezeket a gépeket elküldeni, bűn volt elengedni őket fényes nappal, vadászgépek fedezete nélkül, noha maguk jelentkeztek és szálltak is fel, mert az átkelést mindenáron szét kellett bombázni, kísérő vadászgép pedig már nem volt.

Amikor a mogiljovi repülőtéren leereszkedett – miután útközben lelőtt egy közelébe került Messerschmittet –, és a rádió fülhallgatójában meghallotta Iscsenko őrnagy jól ismert hangját, régi bajtársáét, akivel még a jeleci pilótaiskolában tanultak együtt: „A feladatot végrehajtottuk. Visszafordultunk. Négyet felgyújtottak. Most én következem. A hazáért halunk meg. Ég veletek! Adjátok át Kozirjovnak köszönetemet a jó fedezetért!" – két kézzel kapott a fejéhez, és egy percig úgy ült mozdulatlanul, heves vággyal viaskodva, hogy ott, a rádióügyeletes szobájában előrántsa pisztolyát, és főbe lője magát. Majd megkérdezte, mennek-e még TB–3-asok bombázni. Azt felelték, hogy a hidat már szétbombázták, de a parancs úgy szól, hogy az átkelőhelyet is meg kell semmisíteni, az átkelési eszközökkel együtt, és még mindig nincs kéznél egyetlen nappali bombázó sem, ezért már fel is szállt egy újabb, három TB–3-ból álló kötelék.

Kiugrott az ügyeletes szobájából, egy szót sem szólt senkinek, csak

beült egy vadászgépbe és felszállt. Amikor a felhők mögül kibukkanva meglátta épen és sértetlenül az alant húzó bombázókat, ez a pillanat az utóbbi napok igen ritka boldog pillanatainak egyike volt. A következő percben pedig felvette a harcot a Messerschmittekkel, és ez a harc azzal végződött, hogy mégiscsak lelőtték.

A háború legelső napján, amikor a körzet csaknem valamennyi, nemrég kapott MIG típusú vadászgépe ott égett el a repülőtereken, felült egy régi IL–16-ra, és személyes példájával bizonyította be, hogy ezeken a gépeken is meg lehet küzdeni a Messerschmittekkel. Meg lehetett küzdeni, de nehezen. Különösen kis sebességük miatt.

Tudta, hogy nem fogják el élve, csak azt latolgatta: megpróbáljon-e egynéhány németet lelőni, ha közelednek, vagy korábban lője főbe magát, nehogy elveszítse eszméletét, s még elfoghassák, mielőtt még végzett magával.

Lelkében nem volt halálfélelem, csak szomorúság, hogy sohasem tudja meg már, mit tartogat a jövő. Igen, a háború váratlanul érte az országot, nem volt idő új fegyverekkel felkészülni rá; ő is és sokan mások kezdetben rossz parancsokat adtak, elvesztették a fejüket. De a szörnyű gondolat ellen, hogy a németek továbbra is így fogják verni őket, mint az első napokban, egész katonalénye tiltakozott; hite a hadseregében, a bajtársaiban, végül önmagában, aki mégiscsak megtoldotta megint a Spanyolországban és Mongóliában lelőtt fasiszták számát: a huszonkilenchez ma is hozzáadott még kettőt. Ha nem lőtték volna le, hej, de megmutatná nekik! De még meg fogják mutatni, mások! Ez a szenvedélyes hit élt összetört testében, ám gyötrő árnyékként ott leskődött a sötét gondolat: „Csakhogy én ezt már nem láthatom." Ha a túlvilág nem volna csak a papok hazugsága, akkor onnan, a másvilágból meglátná a győzelmet – hogy a pokolból-e vagy a mennyországból, ördög vigye, mindegy!

Felesége, aki a sekélyes lelkek szokása szerint túlságosan nagy szerepet tulajdonított magának férje életében, sohasem hinné el, hogy a halála órájában nem gondolt rá, eszébe sem jutott. Pedig hát így volt, és nem azért, mintha már nem szerette volna – most is szerette –, hanem csak azért, mert egészen más járt az eszében: a vereség keserűsége és a győzelem boldogsága; az, hogy az egyiket teli serlegből itta, a másikat viszont sohasem ízlelheti meg. És ez olyan nagy bánat volt, hogy egyszerűen nem jutott helye a másik, eltörpülő kis bánatnak; hogy az asszony hazug, szép arcát nem látja többé soha.

Azt mondják, az ember a halála előtt egész életére emlékezik. Lehet, hogy így is van, de ő a halála előtt csak a háborúra emlékezett!

Azt mondják, az ember a halála előtt egyszerre sok mindenre gondol. Lehet, hogy így is van, de ő a halála előtt csak egyre gondolt: a háborúra. És amikor félig eszméletlen állapotban hirtelen hangokat hallott, és véres szemével három közeledő alakot pillantott meg, itt sem emlékezett másra, csak a háborúra, és nem volt más gondolata, mint hogy a fasiszták jönnek, és hogy előbb lőnie kell, és azután magára fogni a fegyvert. A pisztoly ott hevert a fűben, keze ügyében; négy ujjal kitapogatta érdes agyát, az ötödikkel a ravaszt. Erőlködve kissé felemelte kezét, s egymás után nyomkodva a ravaszt, lőtte azokat a véres ködben elmosódott, szürke alakokat. Öt lövést számolt, de félt, hogy tévedett; halántékához húzta a pisztolyt tartó kezet, és fültövön lőtte magát.

A két rendőr és Szincov megállt az öngyilkos pilóta holtteste felett. Ott feküdt előttük a vérző ember, nyári pilótasapkában, ingzubbonyának kék hajtókáján tábornoki csillagokkal. Mindez oly hirtelen történt, hogy felocsúdni sem volt idejük. Kiléptek a sűrű bozótból a tisztásra, megpillantották a fűben fekvő pilótát, kiabáltak neki, feléje futottak, ő meg lövéseket adott le rájuk, egyiket a másik után, hiába kiáltották: „Oroszok vagyunk!" Majd amikor már csaknem odaértek, halántékához emelte kezét, egyet rándult, és vége...

A rangidős rendőr, aki melléje térdelt, kigombolta a zubbonya zsebét, ijedten húzta elő a halott ember iratait, a megrendült Szincov pedig némán állt ott, kezét sebesült oldalára szorítva; állt és még nem érzett fájdalmat, csak tompa sajgást meg az ingzubbonyon átszivárgó vért. Három napja agyonlőtt egy embert, akit pedig meg akart menteni, most meg egy másik ember, akinek szintúgy a megmentésére sietett, csaknem megölte őt, majd agyonlőtte magát, és most ott fekszik a lába előtt, mint az a halott vöröskatona az úton. Talán németeknek nézte őket, a rendőrök szürke köpenye miatt? De hát nem hallotta, hogy kiabáltak: „Oroszok vagyunk!"?

Fél kezét továbbra is vérző oldalához szorítva, térdre ereszkedett, és átvette, amit a rendőr a halott zubbonyának zsebéből kiszedett. Egy fénykép volt felül: kerek arcú, szép nő mosolygott rajta, kissé duzzadt, vastag ajkú szájával. Szincov bizonyosan tudta, hogy valahol látta ezt az asszonyt, de hogy hol és mikor, arra nem emlékezett. A fénykép alatt voltak az iratok: párttagsági könyv, kitüntetési könyv, személyazonossági igazolvány, Kozirjov altábornagy nevére kiállítva.

„Kozirjov, Kozirjov..." – ismételgette Szincov, emlékezetében kutatva; majd egyszerre minden eszébe jutott: nemcsak ez a szép arc, az iskolás korából ismert Nágya, vagy ahogyan akkoriban hívták,

Nagyka Karavajeva arca, hanem ez a másik, a lövésroncsolta arc is, amelyet az újságokban látott.

Még ott térdelt Kozirjov holtteste mellett, amikor a bombázógép pilótája és a sofőr is megjelent; a lövések zajára futottak oda. A pilóta nyomban felismerte Kozirjovot. Leült a fűbe, Szincov mellé, szótlanul nézte, és ugyanolyan szótlanul adta vissza az iratokat, és inkább csodálkozva, mint bánkódva, csak ennyit mondott:

– Hát igen, így van ez... – Majd Szincovra esett a pillantása, aki még mindig térdelt, átvérzett zubbonyára szorítva kezét. – Mi bajod? – kérdezte tőle.

– Ránk lőtt... – felelte Szincov, és fejével a halott felé intett. – Biztosan azt hitte, németek vagyunk.

– Vedd le a zubbonyodat, bekötözlek – mondta a pilóta.

De Szincov már magához tért első dermedtségéből, és eszébe jutottak a németek. Azt válaszolta, hogy a kötözéssel ráérnek az autón is, most csak az a fontos, hogy odavigyék az altábornagy holttestét. A két rendőr ügyetlenül alányúlt, és vállára emelte a holttetemet, a pilóta és a sofőr a lábát fogta, térdnél, s a menetet bezáró Szincov botladozva ment mögöttük; kezét továbbra is sebére szorította, mely most már egyre jobban fájt.

– Be kell kötözni a sebedet – ismételte a pilóta, amikor a holttestet feltették, s a teherautó újra elindult.

A robogó autón gyorsan leráncigálta Szincov zubbonyát, majd az alatta viselt inget, s izmos, kurta ujjaival megragadva az ing szélét, Szincov tiltakozása ellenére, csíkokra tépte.

– Könnyű seb, hamar begyógyul – jegyezte meg hozzáértőn, miután felgyűrte Szincov zubbonyát, és bekötözte sebét az ingből készített tépéssel. – Kibírod az utat, nem halsz bele. – Helyreráncigálta Szincovon a zubbonyt, és szorosra húzta a derékszíjat a seb alatt. Szincov felszisszent, de tüstént ajkába harapott.

– A fene tudja, miért tette... – mondta mentegetőzve a pilóta, és előbb Szincovra, majd Kozirjov holttestére pillantott, aztán megint csak Szincovra.

Néhány perc múlva elérkeztek ahhoz a helyhez, ahol a sebesülteket hagyták.

A navigátor eszméletlen volt, a lábán sebesült katona a hátán feküdt, és zihálva kapkodta a levegőt. A vöröskatona a gránátokkal ott ült mellettük.

– Hát a többiek hol vannak? – kérdezte Szincov.

– Arra futottak – intett a katona Mogiljov irányába. – A szél

messze elvitte az ejtőernyőt. Biztosan elcsípték. Hallottam, hogy lövöldöztek.

Felvették a két sebesültet meg a vöröskatonát, és tovább robogtak.

A pilóta ragaszkodott hozzá, hogy Szincov most a vezetőfülkébe üljön.

– Hiszen rossz rád nézni, azt a... – káromkodott egyet aggodalmában, és Szincov engedelmeskedett.

Hátuk mögött időnkint ágyú dörgött, és olykor géppuskaropogást hozott a szél. Két kilométert mentek, majd megálltak: Ljuszinnak és a katonáknak még mindig nyomuk sem volt.

Szincov nehezen győzte le a vágyát, hogy legalább még egy kicsit tovább menjenek; ismét figyelmesen hallgatta a hátuk mögött hangzó géppuskaropogást, s végül kijelentette, hogy ott helyben kell bevárniok, amíg a többiek az elfogott fasisztával kilépnek az erdőből.

Hátuk mögül egyre hallatszott a lövöldözés. Szincov kérdő pillantásokat érzett magán, de elhatározta, hogy még tizenöt percet vár; ült és várt tehát. Ilyen percekben születik meg akaratlanul az emberben a parancsnok; ez történt most ővele is, noha legkevésbé sem gondolt rá.

– Kiáltsatok még egyszer! – mondta, amikor a percmutató a kijelölt vonáshoz ért.

A rangidős rendőr már ki tudja, hányadszor formált tölcsért a tenyeréből a szája elé, s kiáltott hangosan az erdőbe, ám az erdő most sem válaszolt.

– Menjünk egy kicsit tovább! – mondta Szincov.

De csak nagyon keveset haladtak előre: fél kilométer után megállította őket egy harckocsizó egyenruhás hadnagy, aki erélyesen elébük lépett az útra. Dühös képe volt; a mellén német géppisztoly. Mögötte még két harckocsizó katona búvt elő az útszéli árokból, lövésre tartott puskával.

– Állj! Ki vagy?! – mondta a hadnagy, és felrántotta a vezetőfülke ajtaját.

Szincov azt felelte, hogy a frontújság szerkesztőségéből jött, és most az embereit keresi, akik elmentek a német pilóta kézrekerítésére.

– Kik azok a maga emberei? Hányan vannak?

Szincov megmondta, hogy heten vannak: egy alárendelt politikai tiszt, egy szakaszvezető és öt katona. Homályos bűntudat fogta el, bár maga sem tudta, miért.

– Úgy, úgy, feltartóztattuk őket, és magára hivatkoztak, hogyan segített nekik megszökni! – húzta el dühösen a száját a hadnagy. – Hát

csak kanyarodjanak le az útról, és gyerünk a századoshoz, ott majd tisztázzuk, ki a miénk, ki a magáé, és hogy egyáltalán kicsoda maga!

Szincovban felforrt a düh ezekre a szavakra, de egyre növekvő bűntudata visszatartotta a kifakadástól. A pilóta válaszolt helyette.

– Hé, te! – rivallt a kocsiból kihajolva a hadnagyra. – Gyere csak ide! Őrnaggyal beszélsz! Dugd ide az orrodat!

A hadnagy elhallgatott, dühében remegtek az arcizmai. Odalépett a teherautó végéhez és benézett. A látvány, ha nem is győzte meg, de megszelídítette.

– Hajtsanak előre száz métert, ott egy út lesz az erdőben, arra kanyarodjanak! – mondta Szincovnak komoran, mintegy hangsúlyozva, hogy nincs miért mentegetőznie. – Hiába, parancsom van, hogy senkit ne eresszek tovább... Portnyagin! – kiáltotta az egyik harckocsizó katonának. – Ülj fel a sárhányóra, kísérd el őket a századoshoz. Állj! – ismét megállította az induló autót. – Harcosok, leszállni! Itt maradtok!

A két rendőr és a gránátokkal felszerelt katona nyomban kiugrott az autóból. A parancs hangja nem tűrt késedelmet.

– Indulj! – intett a hadnagy nem annyira Szincovnak, mint inkább a hágcsón álló saját katonájának.

Amikor a nehéz teherautó nagy recsegés-ropogás közepette áthaladt az árokba szórt gallyakon, és bekanyarodott az erdőbe, Szincov a bokrokba rejtve két harminchét milliméteres ágyút pillantott meg; csövük az út felé irányult. Két katona ült a közelükben, egymással szemben, szétvetett lábbal, mellettük nagy halom gránát hevert és egy tekercs távbeszélő-vezeték: gránátokat kötöztek össze.

A teherautó a fák között kanyarogva kiért egy emberekkel teli, kicsiny tisztásra. Másféltonnás teherautó állt ott a szélén, megrakva puskákkal és lőszeresládákkal, mellette fenyőgallyakkal álcázott híradós páncélgépkocsi.

Egy harckocsizó törzsőrmester vagy negyven, puskával felfegyverzett harcost gyakorlatoztatott: kettős vonalba sorakoztatta őket, és pattogón vezényelt: „Hátra arc!" Ismerős arcok villantak fel: Szincov felismerte az emberek közt a vele utazott öt vöröskatonát.

A kis páncélgépkocsi mellett egy harckocsizó százados ült a földön sisakban, és a tábori távbeszélő dobozára könyökölve, egyhangúan ismételte a kagylóba:

– Halló! Halló! Halló!...

Még egy harckocsizó ült mellette, szintén sisakban, hátuk mögött pedig Ljuszin topogott.

– Szeretném tudni, mikor kötnek össze végre? – mondta a százados, és letéve a kagylót, felállt.

Nagyon is jól látta a megálló teherautót és a nyomban kiszálló Szincovot meg a pilótát, de úgy tette fel a kérdést, mintha észre sem venne senkit, és csak ezután pillantott az érkezőkre.

– Én a tizenhetedik páncélos dandár parancsnokának hadtáphelyettese vagyok, hát maguk kicsodák? – hadarta pattogó hangon.

Hadtáphelyettest mondott, ámde a külseje egyáltalán nem vallott hadtáposra. Öles termetén szakadozott, piszkos kezeslábast viselt, amelynek egyik oldala nagy darabban kiégett, bal kezefeje az ujjakig kötésben volt, a kötésen alvadt vérfoltok, mellén ugyanolyan német géppisztoly lógott, mint a hadnagyé, arca régen nem látott borotvát, és nagyon kimerültnek látszott, de szemében haragos tűz égett.

– Én... – szólalt meg elsőnek a pilóta, de külseje nagyon is világosan beszélt helyette.

– Tudom, őrnagy elvtárs – szakította félbe egy kézmozdulattal a százados. – A lelőtt bombázóról?

A pilóta komoran bólintott.

– De maga mutassa az iratait! – a százados Szincovhoz lépett.

– Hiszen megmondtam már – szólalt meg Ljuszin.

– Maga csak hallgasson! – vetette oda a százados, anélkül hogy hátrafordult volna. – Magához is lesz még egy szavam! Mutassa az iratait! – mondta ismét, még nyersebben, Szincovnak.

– Először maga mutassa meg nekem! – kiáltotta Szincov; a százados nyilvánvaló rosszindulata felbőszítette.

– Én saját csapatom állásaiban tartózkodom, senkinek sem vagyok köteles az irataimat megmutatni – felelte Szincov heves szavaira, váratlanul csendesen a százados.

Szincov előhúzta személyazonossági igazolványát meg a szabadságos levelét, s csak most döbbent rá, hogy nem volt ideje új iratokat kérni a szerkesztőségben. Bizonytalan magyarázatba fogott, hogy s miként történt a dolog, de bizonytalansága ettől még csak nagyobb lett.

– Zavaros iratok – hümmögött a százados, és visszaadta Szincovnak. – Tételezzük fel, hogy minden úgy van, ahogy állítja. De miért cipeli hátra az embereket az első vonalból? Ki jogosította fel erre?

Szincov már attól a pillanattól fogva, amikor a hadnagy az országúton hasonlót mondott neki, várva várta az alkalmat, hogy ezt a félreértést eloszlathassa. Magyarázni kezdte, miként ugrottak ki az útra a katonák, miként vette fel őket a teherautóra, hogy megmentse, és miként vett fel később még egy vöröskatonát.

De csodálkozására kiderült, hogy a százados egyáltalán nem tartja a történteket félreértésnek. Sőt, éppen hogy erre céloz.

– A gyáva a nyulat is farkasnak nézi! Egyetlen lövedékkel, harckocsiból egyszerre tíz embert eltalálni, mégpedig erdőben? ... Mesebeszéd! A félelem ártott meg nekik. A rangidős pedig, ahelyett, hogy összeszedte volna az embereit, a felét otthagyta, és kereket oldott az úton. Maga meg szívesen felült ennek a mesének. Így persze annyit vihet hátra, amennyit csak akar; ki megijedt, ki meg a hadtápterületen keresi az alakulatát! Ott keressék elöl, ahol az ellenség van! – A százados káromkodással könnyített a lelkén, aztán a katonákat gyakorlatoztató törzsőrmesterre mutatva, már nyugodtabban mondta: – Itt magukhoz térítjük őket! Észre térnek, aztán gyerünk a harcba! De minden pánikkeltőt Mogiljovba vinni! Nélkülük is elegen vannak már hátul! Nekünk itt kellenek az emberek; a dandárparancsnok meghagyta nekem, hogy estére állítsak össze háromszáz fő utánpótlást az erdőben csellengőkből, és én össze is szedem, nyugodt lehet. És az alárendelt politikai tisztjét is elveszem magától – tette hozzá váratlanul kihívó hangon.

A pilóta fejével Szincov felé intett. – Megsebesült az oldalán – jegyezte meg komoran. – Mielőbb kórházba kell vinni.

– Sebesült? – kérdezte a százados, és szemében kétkedés látszott: legszívesebben levettette volna a zubbonyát, hogy megnézze a sebet.

„Nem hiszi" – gondolta Szincov, és a bántódottság jéghidegen hasított a lelkébe.

De most már a százados is meglátta a sötétlő vérfoltot a zubbonyán.

– Jelentse rangidős politikai tisztjének – fordult Ljuszinhoz –, miért vonakodik itt maradni és harcolni? Vagy talán maga is sebesült, csak eltitkolta előlem?

– Nem vagyok sebesült! – kiáltotta egyszerre Ljuszin rikácsoló hangon, és szép arca vicsorgóra torzult. – Én semmitől sem vonakodom. Mindenre kész vagyok! De nekem megbízásom van a szerkesztőmtől, hogy elmenjek és visszatérjek, és a feljebbvalóm parancsa nélkül nem önkényeskedhetek!

– Nos, milyen parancsot ad neki? – fordult a százados Szincovhoz. – Nehéz helyzetben vagyunk, egyetlen politikai munkásom sincs az egész csoportban. Tegnap mi magunk is bekerítésből törtünk ki, ma pedig már bevetnek a rések bezárására. Amíg én itt az embereket összeszedem, a dandár ott a Berezinán túl az utolsó katonákat veti be!

– Igen, persze, maradjon csak, Ljuszin elvtárs, ha kedve tartja –

mondta gyanútlanul Szincov. – Én is... – Ljuszinra pillantott, és amikor a tekintetük találkozott, csak akkor értette meg, hogy az egyáltalán nem kíván maradni, és egészen más szavakat várt tőle.

– Akkor hát végeztünk – mondta a százados, és szigorúan, nyomatékos hangon Ljuszinhoz fordult: – Menjen a törzsőrmesterhez, és vegye át vele együtt a csoport parancsnokságát!

– Csak jelentse a szerkesztőnek ezt az önkényeskedést, és hogy maga is... – rikácsolta Ljuszin vékony hangon Szincov arcába, de nem fejezhette be a mondatot, mert a százados bekötözött kezével megragadta, és erélyesen előre pöndörítette.

– Jelenti, ne félj! Eredj, teljesítsd a parancsot! Most a mi dandárunkban vagy. Ha nem engedelmeskedel, véged!

Ljuszin széles vállát meggörnyesztve elindult; a katonás, hetyke tartás egyszeriben odalett. Szincov leküzdhetetlen gyengeséget érzett; leült a földre.

A százados megütközve nézett rá, majd eszébe jutott, hogy sebesült, valamit mondani akart, de a telefon halkan berregni kezdett, és erre felkapta a kagylót:

– Halló, alezredes elvtárs! Egy csoportot elindítottam a régi menetvonalon. A másodikat megszerveztem. Hová? Azonnal felírom. – Felül kigombolt kezeslábasából négybe hajtott térképet húzott elő, megkeresett rajta valami pontot, és körmével erősen megkarcolta. – Igenis, lesállásban. – Szincov kitalálta, hogy az út szélén álló ágyúkról beszél. – A gránátokat mindenesetre összekötöztük. Nem eresztjük át őket!

Elhallgatott és egy teljes percig figyelt; arcán öröm tükröződött.

– Értem, alezredes elvtárs, tökéletesen értem – mondta végül. – Éppen itt... – Közölni akart valamit, de úgy látszik, a drót másik végén félbeszakították. – Értettem, befejezzük a beszélgetést! – mondta zavartan. – Végeztem.

Letette a hallgatót a készülékre, felállt és olyan kifejezéssel nézett a pilóta arcába, mintha megörvendeztethetné valamivel ezt az embert, akinek csak az imént égett el a gépe, és pusztultak el bajtársai a szeme láttára. És csakugyan jó híre volt számára, az egyetlen, ami most még örömöt szerezhetett:

– Azt mondja az alezredes, ma aligha kell az országúton áttöréstől tartanunk. A németek csak egy kis harckocsi egységet dobtak át a folyón. A többit maguk a túlsó parton megállították. A híd ripityára tört, nyoma se látszik.

– A híd ripityára, mi is ripityára, nincs mivel büszkélkednünk – vágta rá a pilóta, de arcán látszott, hogy mégiscsak büszke arra a hídra.

– Hogy lángolt a gépe! Öklünket harapdáltuk! – mondta a százados. Vigasztalni akarta a pilótát. – A német itt esett le, élve akartam elfogatni, de hát hogy lehetett volna ezekkel az emberekkel bírni azok után, amit ma láttak!

– Hol van? – kérdezte Szincov, és nagy nehezen felállt.

– Ott fekszik a fenyők mögött, de inkább ne nézze meg – legyintett a százados. – Mintha egy harckocsi ment volna keresztül rajta... – Majd a vérveszteségtől sápadt Szincovra pillantva, hozzátette: – Menjen. Ha sebesült, nem tartóztatom!

– Még két sebesült van az autóban – mondta Szincov, mintegy mentegetőzésképpen, hogy nem marad ott. – Meg egy halott. – Azt akarta mondani, hogy: halott tábornok, de mégse mondta, minek? – Gyerünk! – fordult a pilótához.

– Én itt maradnék – mondta az lassan, de határozottan; egész idő alatt ezen gondolkozott, és most, hogy végre elhatározta magát, nem lehetett többé eltántorítani. – Adsz puskát?

– Nem adok! – rázta fejét a százados. – Nem adok, kedves sólyommadár! Mi hasznom lenne belőled? Oda menj! – bekötözött kezével az égre mutatott. – Szlucktól hátrálunk, mindennap az a fájdalmunk, hogy keveset repültök! Eredj, repülj, az isten szerelmére! Csak ezt kérjük tőled, semmi mást! A többit majd magunk elintézzük!

Szincov megállt a teherautó előtt, s várta, hogyan végződik a dolog. Ámde a pilótát nemigen hatották meg a százados szavai. Ha remélhette volna, hogy az elégett gép helyett másikat kap, bizonyára nem marad ott, de nem volt reménye rá, így hát a földön akart harcolni.

– Ha nem ad puskát, majd szerzek magamnak – mondta Szincovnak, a százados felé intve, és Szincov megértette, hogy a százados emberére talált benne. – Eredj csak, a navigátoromat vidd el baj nélkül a kórházba!

A százados hallgatott. Szincov már a vezetőfülkében ült, és ők még mindig szótlanul álltak ott, a harckocsizó és a repülő, az egyik magas, tagbaszakadt, a másik alacsony, zömök, de mind a ketten nyakasok, dühösek, bőszültek a balsikerek miatt, és készek újra harcba menni.

– Mi a neve, százados elvtárs? – kérdezte Szincov; egész idő alatt most gondolt először az újságra.

– A nevem? Be akarsz panaszolni, mi? Rosszul teszed! Egész Oroszország ránk épül: Ivanovokra! Annyian vagyunk. No, írd fel, vagy anélkül is megjegyzed?

Amikor a teherautó kiért az erdőből az országútra, Szincov ismét

megpillantotta az őrségből leváltott vöröskatonát; ott ült a két harcossal, és ugyanazt csinálta, amit azok: telefonvezetékkel erősítette össze a gránátokat, kettőt, hármat egy kötegbe. Társaival beszélgetett s mosolygott; látszott, hogy jól érzi magát, végre csinál valamit, és nem egyedül!

Mogiljovig több mint két órán át tartott az út. Előbb ágyúdörgés hallatszott a hátuk mögül, azután csend lett. Még tíz kilométerrel a városon innen, Szincov lóvontatású ágyúkat pillantott meg: jobbra-balra letértek az útról, mentek a tüzelőállásokba. Az országúton menetoszlop haladt. Szincov mintha ködben járt volna; álmosságot érzett, és valóban, időnként elájult a vérveszteségtől, majd ismét magához tért.

Mogiljov felett a magasban két vadászgép cirkált. A légvédelmi ágyúk hallgatásából ítélve szovjet repülők voltak. Szincov éles szeme felismerte: új típusú MIG vadászgépek voltak, már tavasszal látott ilyeneket Grodnóban. Úgy hírlett, hogy sebességük messze felülmúlja a Messerschmittekét.

„Nem, mégsem állunk olyan rosszul!" – gondolta mély meggyőződéssel, minden fáradtsága és fájdalma közepette; s maga sem tudta, hogy ezt a szilárd meggyőződést nem annyira a Mogiljov előtt védelemre berendezkedő csapatok keltették benne, sem a város felett cirkáló MIG-ek, mint inkább a teherautóját megállító harckocsizók emléke: a hadnagyé, aki olyan ember, mint a századosa, s a századosé, aki bizonyára az alezredeséhez hasonló.

Amikor a teherautó megállt a kórház előtt, Szincov még utoljára összeszedte erejét, az oldaldeszkába kapaszkodva megvárta, amíg kiemelik a kocsiból az eszméletlen navigátort, az összeszorított fogú, nyöszörgő vöröskatonát és a halott altábornagyot. Aztán meghagyta a sofőrnek, hogy hajtson a szerkesztőségbe, és jelentse, hogy ő a kórházban marad.

A sofőr felkapcsolta a hátsó deszkapalánkot; Szincov a véráztatta újságkötegekre pillantott, és elgondolta, hogy szinte semmit sem osztottak szét – aztán ott maradt a járdaszélen egyedül.

Még a maga lábán lépett be a kórház felvételi szobájába. Előhúzta zsebéből és letette az asztalra a tábornok iratait, majd a maga iratait vette elő, fogta és odanyújtotta a nővérnek, megvárta, amíg elveszi tőle, aztán furcsán oldalt fordult, és eszméletlenül rogyott a padlóra.

HARMADIK FEJEZET

Sebesülése után két héttel, amikor Szincov napjában már kétszer sétált a kórház kertjében, parancs jött, hogy a kórház települjön át Dorogobuzsba. A sebesültek között nyomban elterjedt a hír, hogy a németek Sklovnál átkeltek a Dnyeperen, és észak felől átkarolják a várost.

A sebesülés a műtétet végző orvos szerint „szerencsés" volt: a golyó lecsúszott a bordákon.

Szincov csaknem gyógyultnak érezte magát; kérte a kórházkomisszárt, írja ki. Félt az áttelepülés következményeitől. Nem volt kedve megint keresgélni a szerkesztőségét.

– Úgy hiszem, elmentek már – mondta a kórházkomisszár.

De Szincov határozottan állította, hogy ez lehetetlen. Ha elmentek volna, őt is magukkal viszik: a szerkesztő megígérte.

A komisszár nyakig ült a gondban a sebesültek áttelepítése miatt, nem ellenkezett hát; végtére is, ha el akar menni, hát menjen!

Szincov megkapta az iratait és az egyenruháját, és délben kilépett a kórház kapuján.

Mogiljov meglehetősen néptelen volt, a levegőben izgalom remegett: az utcákon barikádok, a házak sarokablakaiban homokzsákok és géppuskák.

A mogiljovi nyomdaépület előtt – Szincov úgy számította, hogy ott találja a szerkesztőséget – őr állt, és nem sok hajlandóságot mutatott a beszélgetésre. Az ajtó és az udvarra nyíló vaskapu zárva volt. Bentről nemcsak hogy a gépek zaja nem hallatszott, hanem egyáltalán semmiféle hang; mintha kihalt volna minden.

Egy óra múlva a mogiljovi katonai parancsnok – ugyanaz az őrnagy, akinél Szincov két héttel azelőtt járt, csak most még kábultabbnak látszott az álmosságtól – megerősítette, hogy a frontújság szerkesztősége két napja elment. „Még csak nem is értesítettek" – gondolta lehangoltan Szincov.

– Hova mentek?

A parancsnok vállat vont, és azt mondta, hogy a menetvonalat nem jelentették be neki. A fronttörzs a szmolenszki körzetbe települt át, s a szerkesztőség követte.

– Kár volt idő előtt kiíratnia magát. Ment volna a kórházzal együtt Dorogobuzsba, ott aztán a rendes úton-módon megkereshetné az alakulatát.

Kellemetlen előérzet fogta el Szincovot: most megint kóborolhat.

– Mondja, kérem, egyáltalán milyen csapatok vannak a mogiljovi körzetben?

– Minek akarja tudni?

Szincov azt felelte, hogy el szeretne jutni a legközelebbi hadosztály törzséhez, ott maradna egy kicsit, és anyagot gyűjtene az újság számára, hogy legalább ne üres kézzel jelentkezzék majd a szerkesztőségben.

A parancsnok kelletlenül kiterítette a térképet, és rámutatott egy kis erdőre a Dnyeper innenső partján, hat kilométerre a mogiljovi híd tól. Itt áll, úgy mondta, a 176. hadosztály törzse.

Szincov gyalog átment a Dnyeper hídján, s már megtett három kilométert a mogiljov–orsai műúton, amikor a háta mögül, a folyón túlról ágyúzást hallott. Néhány percre megállt, figyelte a nyugtalanító ágyúdörgést, majd megint útnak eredt, s tovább törte a fejét egyre ugyanazon, amin már a mogiljovi parancsnokság elhagyása óta töprengett: mit tartogathat a jövő?

A fronttörzs Minszk környékén volt, majd Mogiljovnál, most meg Szmolenszk vidékére települt át – tehát százötven kilométerrel még közelebb Moszkvához...

Bármennyire higgadtan is akarta ezt mérlegelni, bármilyen érveket sorakoztatott is fel, a könyörtelen földrajzi adatok letaglózták.

A kórházban töltött két hét sok mindenre megtanította. Mennyiféle mendemonda, szóbeszéd hozta lázba s hűtötte le ezekben a napokban! Ha csak a rosszat hiszi el, rég megőrülhetett volna! Ha meg csak a jót gyűjtögeti össze emlékezetében, végül is meg kellett volna csípnie a karját: de hát akkor miért vagyok kórházban, miért Mogiljovban, miért van minden így és nem másként?

Eleinte úgy képzelte, hogy az igazság valahol a középúton jár. De azután belátta, hogy ez sem igaz. Mind a jót, mind a rosszat más-más emberek mondták el. De hogy hitelt érdemelnek-e a hírek vagy sem, az nem attól függött, ki *mit* mondott, hanem hogy *hogyan* mondta el.

A kórházban levők egytől egyig így vagy amúgy közelébe jutottak a háborúnak, máskülönben nem kerültek volna oda. Ámde sokan közülük csak egyet tudtak: hogy a német hozza a halált, de az érem másik oldalát még nem ismerték: hogy a német is halandó.

És mindannyiok között a legtöbb hitelt azoknak a szavai érdemelték, akik ezt is, amazt is tudták, akik saját tapasztalatuk alapján győződtek meg róla, hogy a német is meghalhat. S bármit mondtak is el, jót vagy rosszat, szavaik mögött mindig ez érződött, és ez volt az igazság a háborúról.

Az a harckocsizó százados, aki Szincovot az erdőben, ott Bobrujszk közelében megleckéztette, éppen ez a fajta ember volt.

Nem arról volt itt szó, hogy egyik bátor vagy a másik gyáva. A százados azon a napon egyszerűen más szemmel látta a háborút, mint Szincov. Tudta jól, hogy a németek is halandók, és ha ölik őket, akkor megállnak. Ez a gondolat irányította minden tettét, és természetesen neki volt igaza. Szincov ki akarta menteni a veszélyből a segítségért hozzá futó embereket. A százados a közös célért küzdött, amikor a harcba vetette őket.

És persze a németek éppen azért nem bírtak akkor Mogiljov felé áttörni, mert annak a dandárnak a maradványai, amelyben a százados szolgált, és mindenki, aki fegyverrel a kezében tömörült azon a napon a dandár köré, tudta, vagy ha nem tudta, hát megtanulta harc közben, hogy a németek halandók. Amíg a németeket ölték, és maguk is pusztultak közben, egy teljes napot nyertek: estére a hátuk mögött felfejlődött egy friss lövész hadosztály.

Ezt Szincov a szerkesztőtől tudta meg, aki másnap meglátogatta. A szerkesztő a sofőrtől értesült a bobrujszki kalandról; megdicsérte Szincovot, aggódott Ljuszin miatt, és szidta a harckocsizó századost az önkényeskedéséért. Haragtól rángatózó, nyájas, kövér arcán vörösen kidagadtak az erek.

Szincov nem osztotta a szerkesztő érzéseit. Tudta, hogy azon a napon sok ostobaságot követett el, még jó, hogy tettei nem gyávaságból eredtek. Ráadásul a kórházban fekvők szokásához híven, neki is a sebesülésén járt folyvást az esze, s nem tudta elhessegetni a keserű gondolatot, hogy a repülő altábornagy talán nem lőtte volna főbe magát, ha ezek az átkozott szürke rendőrköpenyek nem hasonlítanak annyira

a német egyenruhához. Akkor nem gondolt erre, márpedig a háborúban gondolkodni kell. Mint látszik, mindig.

Nem oszthatta a szerkesztő dühös felháborodását Ljuszin esetében sem. Ljuszin alárendelt politikai tiszt újságterjesztésre indult, és harcba került. Ez éppen el is maradhatott volna, de hát megtörtént. Szincovot csak Ljuszin rikácsoló hangjának és vicsorgó arcának emléke nyugtalanította. A fiatal tiszt nem akart ottmaradni, a harckocsizó százados pedig kijelentette: „Ha nem engedelmeskedel, véged!" Vajon hogyan végződött a dolog?

Megpróbálta kifejteni gondolatait a szerkesztőnek, de ezt kapta válaszul:

– Ugyan, azt akarja, hogy mindannyiukat odaadjam? Ma Ljuszint, holnap magát, holnapután valaki mást?!

Általánosságban igaza volt, de ebben az esetben, amikor Szincovnak eszébe jutott az az erdő, az a perc és az a százados – épp ellenkezőleg: hamisan hangzott mindez.

Egy álló óráig beszélgettek így a szerkesztővel, de úgy látszott, mégsem értik meg egymást.

Néhány óra múlva pedig olyan esemény történt, amely hosszú időre háttérbe szorított Szincovban minden más gondolatot és érzést.

Rádión meghallgatta Sztálin beszédét.

A rádió a folyosón volt, az ügyeletes nővér asztalkája felett. Teljes hangerővel szólt, és a kórtermek ajtaját sarkig kitárták.

Sztálin halkan és lassan beszélt, erősen grúz kiejtéssel. Egy ízben, a beszéd közepén hallatszott, hogy megkoccan a pohár: vizet iszik. Hangja csöndes és mély volt, és tökéletesen nyugodtnak hatott volna, ha nincs az a nehéz, fáradt légzés, és az a víz, amelyből beszéd közben kortyolgatott.

De bárha izgatott volt, beszédének hangvétele szabályos maradt, kissé fátyolos hangja nem emelkedett és nem is halkult, s nem érződtek benne felkiáltójelek.

Ez az egyenletes hang ellene mondott a helyzet tragikumának, amelyről beszélt; és éppen ebben az ellentmondásban rejlett az erő. Senki sem csodálkozott rajta: Sztálintól ezt várták.

Különféleképpen szerették őt: teljes odaadással és fenntartással; rajongva is, meg félve is tőle; olykor pedig nem is szerették. Ámde bátorságában és vasakaratában senki sem kételkedett. És éppen ez a két tulajdonság látszott most mindennél fontosabbnak abban az emberben, aki a harcoló ország feje.

Sztálin nem mondta a helyzetet tragikusnak: ezt a szót nehéz volt

elképzelni szájából, de amiről beszélt: a népfelkelés, a megszállt területek, a partizánháború – mindez véget vetett az illúzióknak. Csaknem mindenütt visszavonultunk, és messzire vonultunk vissza. Keserű igazság volt ez, de végre kimondták, és tudatában szilárdabban álltunk a földön.

És abban is, ahogy Sztálin ennek az iszonyatos és roppant nagy háborúnak balsikerű kezdetéről beszélt, anélkül, hogy szokott szókészletét különösebben megváltoztatta volna – mint rendkívüli nehézségekről, amelyeket minél előbb le kell győzni –, abban sem gyengeség érződött, hanem erő.

Szincov legalábbis így gondolta, amikor éjszaka az ágyán feküdt, és haldokló szomszédja nyögései közben újra meg újra eszébe idézte Sztálin beszédének legapróbb részleteit, a lélekbe markoló megszólítást: „Barátaim!", amelyet azután az egész kórház naphosszat ismételgetett.

Ilyen kérdéseket rendszerint ifjúkorában tesz fel magának az ember, de Szincov harmincéves korában kérdezte először magától, azon az éjszakán ott a kórházi ágyon: „Odaadnám-e az életemet Sztálinért, ha most csak úgy idejönnének és azt mondanák: halj meg, hogy ő éljen? Igen, odaadnám, és ma még könnyebben, mint bármikor!"

„Barátaim" – ismételte suttogva Sztálin szavait, és egyszerre ráébredt, hogy mindazokból a nagy, sőt óriási dolgokból, amelyeket Sztálin – amióta ő az eszét tudja – véghezvitt, ezek a ma először mondott szavak hiányoztak neki réges-régen: „Testvéreim! Barátaim!", helyesebben az érzések, amelyek e szavak mögött rejtőztek.

Vajon csak egy ilyen tragédia, mint ez a háború, hívhatta életre ezt az érzést s ezeket a szavakat?

Keserű, bántó gondolat! Azonnal ijedten elhárította magától, mint kicsinyes és méltatlan gondolatot, holott sem egyik, sem másik nem volt. Csupán szokatlan.

A legfőbb pedig, ami Sztálin beszéde után a lélekben visszamaradt, a feszült várakozás volt, hogy jobbra fordul minden. És ez a várakozás mintha még előbb igazolódott volna, mint ahogyan gondolták: már a következő héten.

A hadijelentésekben napról napra ugyanazok a támadási frontszakaszok szerepeltek; elkeseredett harcok folytak arra. Ez növelte a bizalmát, mert ott szerepelt közöttük a bobrujszki is. Ott pedig már napok óta valóban egy helyben topogtak a németek: a kórház első kézből tudta.

De később izgalom vegyült a kórház levegőjébe. Először az a hír

járta, hogy a németek, miután Mogiljov felé nem sikerült áttörniök, Bobrujszktól Rogacsov és Zslobin ellen fordultak, és mindkettőt bevették. Majd Szincovhoz váratlanul bekukkantott a szerkesztő; egészsége felől érdeklődött, s azt mondta, ha a szerkesztőség áttelepül, őt is magukkal viszik, majd mint aki nem kíván a kérdésekre válaszolni, gyorsan távozott. Végül aznap, amikor a kiürítési parancs megérkezett, azt beszélték a kórházban, hogy a németek Sklovnál átkeltek a Dnyeperen.

Szincov most a Dnyeper partján futó műút szélén baktatott északnak, éppen Sklov felé, és azon gondolkodott, mi lehet igaz a reggeli híreszteléseksből.

Ha, sajnos, igazak, akkor érthető, hogy a szerkesztőség elutazott a Dnyeper túlsó partján fekvő Mogiljovból. Mást nem értett: hát nem tudtak tíz percet szakítani, hogy beváltsák a szavukat, és elvigyék a kórházból?

Mogiljov most, három nappal a szerkesztőség áttelepülése után, sem keltett olyan benyomást, mintha megadásra készülne. Miért ez a nagy sietség? Bántódottsága még csak megerősítette elhatározását, hogy jó háborús híranyag nélkül nem tér vissza a szerkesztőségbe.

A sebesülés utáni gyengeség a hosszú gyaloglás után már jelentkezett; ámde a hetedik kilométernél, ott, ahol a komendáns szerint a hadosztálytörzsnek kellett volna lennie, csak gépkocsinyomok és gödrök látszottak az erdő agyagos földjében, meg a sebtiben szétdobált gallyak, amelyeket álcázásra használtak. Ha itt volt is a törzs, a hervadt lombokból ítélve legalább egy napja elment már. Szincov visszatért az útra. Páncéltörő ágyúkat vontató három teherautó robogott el mellette, majd egy lőszeroszlop és még egy teherautó ágyúval. Szincov bátortalanul emelgette karját, de egyetlen gépkocsi sem állt meg a jelzésre.

Azután egy Emka haladt el mellette. Szincov már azt hitte, ez sem áll meg, de száz méterrel arrább mégis fékezett. Szincov kifulladva ért oda.

– Hová, politikai tiszt elvtárs? – kérdezte a sofőr mellett ülő zömök kis zászlóaljkomisszár. Piros arcú, ősz szemöldökű ember volt, orrán vastag szemüveg.

Szincov elmondta, hogy a 176. hadosztály törzsét keresi. A komisszár, mielőtt válaszolt volna, az iratait kérte; arca nem sok jóval biztatott.

„Nem vesz fel" – gondolta Szincov. De a komisszár arca a kórházi igazolás elolvasása után megenyhült.

– Nekem is a százhetvenhatosoknál kell lennem – mondta, és

visszaadta az igazolványt –, de csak holnap. Most a háromszázegyesekhez igyekszem. Egyelőre csak oda vihetem el.

Szincovnak ez tökéletesen megfelelt. Megköszönte és beszállt az autóba. Szótlanul mentek körülbelül egy kilométert, akkor a komisszár megállíttatta a gépkocsit, és áttelepedett a hátsó ülésre.

– Így kedélyesebb lesz – mondta, amint újra elindultak. – Különben folyton hátra kell fordulnom beszéd közben, beszélgetés nélkül viszont nem bírok meglenni. – Kedvesen elmosolyodott és kezet nyújtott: – Smakov.

Valóban beszédes embernek bizonyult. Gyors kérdéseket tett fel, kerek, ősz fejét mulatságosan a bal vállára billentette, mint egy madár, és szemüvegén át jóindulatúan, érdeklődve nézegette Szincovot, mintha azt mondogatná: „Halljuk, halljuk, mi érdekeset tud mondani nekem?" Beszéd közben minduntalan levette szemüvegét, megtörölte s a fény felé tartva figyelmesen nézegette; ha talált rajta egy porszemet, megint megtörölte, és ismét a fény felé tartotta. Szeme a vastag üveg nélkül nagyon betegnek, gyulladtnak látszott, szemhéja duzzadt volt.

– Sokszor töprengek rajta, miért látok olyan rosszul – mosolyodott el, amikor Szincov tekintetét elkapta. – Régóta gyatra a látásom, de az utóbbi években még a gyatrábbnál is gyatrább.

Szincov kelletlenül felelgetett; nem merült bele a részletekbe: elmondta, hogy a hatodik naptól fogva vesz részt a háborúban, többfelé járt, Bobrujszk közelében sebesült meg, véletlen körülmények között. Smakov hamarosan felismerte, hogy utasa lelkében zavaros érzések hullámzanak: többször is várakozón félrebillentette fejét, és Szincov faggatása helyett magáról beszélt: hogy csak egy hete hívták be, tegnap érkezett a frontra, mint a PURKKA* előadója, és ez az első útja a csapatokhoz.

– És milyen előadásokat szándékozik tartani itt a fronton? – kérdezte Szincov, s közben magára gondolt: aligha találhatnának ki olyan előadást, amely most érdekelné.

– Tulajdonképpen közgazdász vagyok – mondta Smakov. Nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni Szincov hangjában a gúnyt. – Különböző témákról beszélek: „A háború és a nemzetközi helyzet", „Németország hadigazdasági potenciálja", no és persze általánosabb kérdésekről is.

* PURKKA, PUR: a Munkás–paraszt Vörös Hadsereg Politikai Igazgatóságának orosz nyelvű rövidítése.

– Kapott katonai kiképzést? – kérdezte Szincov.

– Mit is feleljek? – Smakov újra megtörölte szemüvegét, és a fény felé fordítva figyelmesen nézegette, mintha valahová messze a múltba tekintene vissza. – Akár sok, hasonló korú kommunista, a polgárháborúban politikai munkát végeztem. Egyébként, ha szigorúan vesszük, ez inkább tapasztalat, mint kiképzés kérdése.

„Igen, tapasztalat – gondolta keserűen Szincov. – Egyelőre nemigen látszik, hogy hasznunkra volna ez a tapasztalat. A németek nem fehérgárdisták, és Hitler nem Gyenyikin..." Dühösen gondolt egy két éve olvasott regényre, amely arról szólt, hogy a jövő háborújában repülőink legelső támadásukkor az egész fasiszta Németországot ízzéporrá zúzzák. Csak lett volna a szerző két héttel ezelőtt a bobrujszki országúton!

Mindezek a gondolatok egyszerre cikáztak át agyán, de nem mondta ki őket, csak sóhajtott.

– Sokat állt ki? – kérdezte tapintatosan Smakov e sóhajtás hallatára.

– Én csak hagyján! – felelte őszintén Szincov. – De általában, olyan nehéz néha... – Bizalmat érzett a mellette ülő kis ősz ember iránt, és keserűen legyintett.

– Sebaj – mondta Smakov, és még könnyedén meg is érintette Szincov karját, mintha meg akarná nyugtatni. – Egy kis kitartás még, azután megállítjuk őket; fordul a kocka. Volt már rosszabbul is: Jugyenyics Petrográdnál, Gyenyikin elfoglalta Orjolt, és Tula felé vonult... És oda se neki, végül mégis felülkerekedtünk.

– Gyenyikinnek nem voltak repülőgépei és harckocsijai – tört ki Szincovból.

– Igaz, vagyis helyesebben majdnem igaz – hagyta rá Smakov, és megint nem vette észre, vagy úgy tett, mintha nem venné észre Szincov rossz hangulatát –, de nekünk is hiányzott ám sok mindenünk, amink most van: akkor nem voltak ötéves tervek, nem volt négymillió kommunista...

„Minek agitál ez engem?" – gondolta Szincov. Lelke megnyugvást keresett, de ellenállt a csábításnak, hogy túlságosan könnyen hitelt adjon annak, ami megnyugtathatja.

– Persze – mondta Smakov rövid szünet után –, háború előtt kérkedtünk is, meg eltúloztunk egyet-mást, így hadi felkészültségünket is, ez most már kétségtelen. De ez még nem jelenti azt, hogy most meg a másik végletbe essünk, és a kezdeti balsikerek hatására lebecsüljük potenciális erőinket. Hatalmas ám ez az erő, és még mi sem vettünk

számításba mindent, annál kevésbé a németek. Szilárd meggyőződéssel beszélek erről, mert ismerem a kérdést.

– Miért becsülnénk le? – mondta Szincov. – Melyikünk akarná lebecsülni? Csakhogy sok mindent láttam, és nem kívánom énekelni: „Minden jó, szépséges márkinő..." Ez a dal, ahogy mondani szokás, kevéssé alkalmazható a jelen pillanatban.

– Hát igen, ismerjük el, nem éppen bolsevik nóta – nevetett Smakov –, mi pedig bolsevikok vagyunk, ideje, hogy abbahagyjuk.

– Régen eljött Moszkvából? – kérdezte Szincov· Mása jutott eszébe.

– Három napja

– Bombázták?

– Nem.

– Igaz ez?

– Általában csak igazat szoktam mondani – felelte Smakov alig észrevehetően megváltozott hangon, és szemüvegén keresztül Szincov szemébe nézett.

– És mi az oka, hogy nem bombázzák? Mit gondol?

– Mert mindenre nem futja erejükből. Az egész légierőt a fronton vetették be, Moszkva támadására már nincs mit küldeni.

– Szóval nincs elég gépük?

– Nincs. És egyáltalán nem kell azt gondolni, hogy a németek ereje kifogyhatatlan; akadtak már köztünk, akik ebbe a végletbe estek, helytelenül! Ettől már nincs messze a vakrémület, arra pedig semmi okunk, de meg nincs is a természetünkben, noha a legjobb családban is megeshet az ilyesmi – fejezte be Smakov szelíd hangjában ugyanazzal a szilárd meggyőződéssel.

És habár mindez burkolt megrovásként hangzott, Szincov hálásan nézett rá. Smakov szavaiban meggyőződés csengett, amely korántsem a való helyzet felületes ismeretén alapult. „Vagy talán azért beszél csak így, mert már a polgárháborúban is politikai munkát végzett, amikor Gyenyikin Tula felé vonult?" – gondolta.

– Szóval Moszkvában nyugalom van? – kérdezte hangosan.

– Hogy is mondjam! – Smakov vállat vont. – A ganéj persze felszínre kerül. De nagyjában-egészében – összegezte rövid gondolkodás után – rendesen folyik az élet. – És mintha még egyszer meghányná-vetné magában, hogy igazán becsülettel válaszolt-e, megint elgondolkozott és megismételte: – Igen, rendesen!

Alig mondta ki ezeket a szavakat, vad iramban néhány teherautó száguldott szembe velük. A legutolsón egy zilált külsejű ember,

sapka nélkül, derékig kihajolva a vezetőfülkéből, fülsiketítő hangon ordította:

– Harckocsik! Harckocsik!

A sofőr, anélkül, hogy az autót megállította volna, kérdően fordult hátra; arca ijedtséget tükrözött.

– Hajtson tovább – mondta nyugodtan Smakov. – Még egy kilométert kell megtenni a hadosztálytörzsig. Vakrémület csak, lehetetlen...

Szincov hallgatott. Nem akart óvatosabbnak mutatkozni ennél az embernél, aki először volt ma a fronton; s elhallgattatta magában a józan ész szavát.

– Lehetetlen – ismételte Smakov fél kilométer után. – Nekem azt mondták, hogy a csapataink erősen védik a Dnyeper egész vonalát, honnan kerülhetnének ide német harckocsik, erre a partra?

Szincov megint csak hallgatott. „Honnan kerülhetnének? – gondolta. – Tudja fene, honnan kerülhetnek!"

– Itt valahol jobbra kell lekanyarodni a hadosztálytörzshöz – mondta Smakov, és rövidlátó szeméhez emelte a térképtáskát a celluloid tokba dugott térképpel. Mint aki először jár a fronton, rendíthetetlenül hitte, hogy minden pontosan ott van, ahol a térkép mutatja. – Mindjárt megállunk és körülnézünk, bizonyára van itt valami útjelző.

De még mielőtt szólhatott volna, a sofőr lefékezett. Előttük az úton egymás után csapódtak be a lövedékek. Az imént még szinte kihalt utat egyszeriben ellepték a gépkocsik; egyesek szembe száguldottak velük, másikak, amelyek utolérték őket, sietve megfordultak. Az Emka sofőrje is fordulni kezdett. Parancsra sem várva, egy újabb becsapódásnál kiugrott az autóból az árokba.

Szincov már éppen kinyitotta a gépkocsi ajtaját, hogy kiugorjék és visszahozza a sofőrt, de Smakov egyszerűbben megoldotta a helyzetet.

– Maradjon csak – mondta higgadtan Szincovnak, és a vállánál fogva visszahúzta, majd gyorsan előreült a kormány mellé, megfordította a kocsit, és az út szélére állította. Éppen idejében tette; még néhány pillanat, s a vakon száguldó teherautók összelapították volna.

– Most pedig kiszállunk – mondta Smakov, és az árokhoz lépve, szólította a sofőrt: – Szologyilov elvtárs!

A sofőr felemelkedett, ijedten pislogott.

– Jöjjön, üljön a kormány mellé – mondta Smakov.

A sofőr fejét lehorgasztva visszaült az autóba. Smakov nem ült

be, hanem furcsán topogott mellette, s előretekingetett, oda, ahol egymás után robbantak a lövedékek.

Szincovot ismét elfogta az ismerős, nyugtalan érzés.

– Ide hallgasson, komisszár elvtárs – mondta, rászánva magát, hogy mégis elsőnek javasolja a visszafordulást –, menjünk hátra vagy két kilométert. Láttam, páncéltörő ágyúk állnak ott az út szélén. Találunk valami parancsnokot, és megtudjuk tőle, eljuthatunk-e a háromszázegyesekhez.

Amíg ezt mondta, attól tartott, hogy Smakov, aki minden külső szelídsége ellenére nyakas embernek látszott, nem egyezik bele, és folytatják az utat előre, a teljes bizonytalanságba. De Smakov végighallgatta, egy pillantást vetett az út felett gomolygó füstfelhőre, és beült az autóba.

– Tudja, még egy pisztolyom sincs, nem értek rá kiadni – mondta, mintegy mentegetőzésképpen, amiért hajlandó visszafordulni.

„Sokra mennél azzal a pisztollyal!" – gondolta Szincov, megfeledkezve róla, hogyan idegeskedett ő is az első napokban fegyvertelenül.

– Szóval otthagyta a parancsnokokat és megugrott – mondta Smakov az első ülés támlájára könyökölve, és oldalról nézett a sofőr arcába.

– No hát ítéljen el, ha vétkes vagyok – felelte az tompán, feléje sem fordulva.

– Mit ítélkezzem, szégyellje magát és kész – mondta Smakov. – Maga komszomolista?

– Az vagyok – felelte ugyanúgy a sofőr.

– Annál inkább szégyellje magát. Az én fiam is komszomolista, és kisülne a szemem, ha megtudnám, hogy így viselkedett.

– Hol van a fia? – kérdezte halkan a sofőr, és Szincov tudta: mindaz, amit Smakov eddig mondott, üres szólam marad a sofőr számára, ha erre most azt kell felelnie, hogy a fia valahol a hátországban van.

– Az én fiam pilóta volt, hajózólövész – mondta Smakov. – A múlt héten lelőtték. Nos?

– Semmi – felelte alig hallhatóan a sofőr.

– Állj! – kiáltotta Szincov, aki az utat kémlelte.

Egy páncéltörő ágyúnál fékeztek le, amely az árokban állt, és messziről úgy festett, mintha egy kis bokros sziget kúszott volna ki az erdőből. Egy ezredes ült mellette, sapka nélkül, fehér haja rövidre nyírva, és teát iszogatott termoszából.

– Vigyék előbbre a kocsit vagy kétszáz méterrel – mondta kö-

szönés helyett, amikor Szincov és Smakov kiszállt az autóból. – Majd aztán beszélgetünk.

Smakov meghagyta a sofőrnek, hogy hajtson előbbre, majd fejével észak felé intve közölte az ezredessel, hogy körülbelül négy kilométerrel arrább a németek tűz alá vették az utat.

– Igen, lehetséges – mondta az ezredes felállva, és rácsavarta a termoszra a kupakot.

Smakov e nyugodt – és Szincov érzése szerint – kissé csúfondáros válasz után megérdeklődte, hol van a közelben valamiféle hadosztálytörzs.

– Valamiféle hadosztálytörzs? – ismételte a kérdést ugyanolyan csúfondáros hangsúllyal az ezredes. Feltette sapkáját, és bekapcsolva a vitorlavászon termosz-tokot, vállára vetette. – Ha akármilyen jó maguknak, akkor jöjjenek például az enyémbe.

– Melyik az? – kérdezte Smakov.

– Maga kicsoda?

Smakov előhúzta az igazolványát. Az ezredes futólag belenézett, és közölte, hogy ő a 176. hadosztály tüzérségi főnöke, a páncélelhárító védelmet ellenőrizte, és éppen visszatérőben van a törzséhez.

– És hogyan juthatunk el a háromszázegyesekhez? – kérdezte Smakov.

Az ezredes vállat vont, s azt mondta, hogy a 301-es törzs vagy nyolc kilométerrel északabbra volt, de minthogy a németek tűz alá vették az utat, talán nincs értelme odamenni, amíg nem tisztázódik a helyzet. És ebben a „talán"-ban megint csak gúny rejlett.

– Nekem pedig azt mondták, hogy a háromszázegyes törzs közelebb van, úgy négy kilométerre innen – mondta a kínosan pontos Smakov.

Az ezredes ismét vállat vont.

– Mikor mondták ezt és hol?

– Tegnap, a hadsereg politikai osztályán.

– Ne higgyen annak, amit tegnap mondtak, komisszár elvtárs, különben az idő gyors változásának figyelmen kívül hagyása miatt fogságban töltheti a hátralevő napjait. Ilyen deres fejjel pedig, mint a miénk, nagy ostobaság lenne fogságba esni. Maga is előadó? – kérdezte Szincovtól, félig feléje fordulva.

– Nem, én a frontújságtól vagyok . . .

– Úgy . . . – mondta kifejezéstelenül az ezredes, és hosszú gólyalábain, amelyeken sarkantyús krómbőr csizma volt, az autó felé lépkedett.

Szincov, Smakov és az ezredes kíséretében levő százados – a tüzérosztály-parancsnok – alig bírták követni.

– Mondja meg a lovászomnak – fordult az ezredes a századoshoz, miután az első ülésen helyet foglalt –, hogy hozza utánam a lovamat a törzshöz.

– Milyen a helyzet maguknál a hadosztályban? – tudakolta Smakov, amikor elindultak.

– A helyzet? – Az ezredes hátrafordult, és gúnyosan felvonta szemöldökét. – Azt úgy egészében csak az úristen meg a hadosztályparancsnok tudhatja, én csak ebből az én tüzérségi „fészkemből" ítélhetem meg.

– Nos és hogyan látja onnan?

– Ágyúink vannak, lőszert is kaptunk végre tegnap, tehát harcolni fogunk. Tegnap a németek megpróbáltak átkelni, szétvertünk egy századot, és hat pontont elsüllyesztettünk, de ez persze még nem harc.

– Amikor Mogiljovot elhagytam – mondta Szincov –, ágyúzást hallottam a déli határvonal felől.

– Úgy – bólintott az ezredes. – Tehát Szerpilin már harcol. Tegnap a figyelőpontról harckocsi-összpontosítást jeleztek. De pontosan még nem tudom megmondani, reggel óta vagyok itt. Egyébként hamarosan mindannyian harcba kerülünk, ez nyilvánvaló.

Szincovnak tetszett ez a gunyoros, nyugodt hang, a hivatásos katona hangja, aki tegnap még lőszer nélkül lévén, bizonyára izgatott volt, de most már megnyugodott, és úgy beszél a küszöbön álló harcokról, mint a házigazda, aki a terített asztalhoz várja a vendégeket.

A hadosztálytörzs nem volt ott, ahol a mogiljovi komendáns a térképen megjelölte, hanem egy ritkás fenyőerdőben, egy kilométerrel közelebb.

Az erdő közepén, egy magas fenyőfa alatt, összecsukható asztalka mellett, tábori széken, kövér ezredes ült. A hőségben szakadt róla a verejték, ingzubbonya, amelyen két kitüntetés fénylett, nyitva volt, és szőrös melle kilátszott. Ő volt a hadosztályparancsnok.

Amikor megtudta, hogy Szincov a frontújságtól jött, miért, miért nem, mélyet sóhajtott, és azt mondta, hogy a tudósítók nem rá tartoznak, várja meg ott helyben az ezredkomisszárt, vagy menjen a politikai osztályra.

– Mit érdekel engem, elég bölcs vagyok már! – kiáltotta mérgesen. – Igenis, bölcs! – És kövér arca olyan ádáz kifejezést öltött, mintha Szincov megharagította volna.

Szincov arrább ment, és órájára pillantott. Hét óra volt. Elhatározta, hogy megvárja az ezredkomisszárt.

– Én tovább megyek a politikai osztályra – mondta hozzálépve Smakov. – És maga?

– Itt várakozom – mondta Szincov, és abban a meggyőződésben szorított kezet vele, hogy soha többé nem látja.

– Nem enne valamit? – kérdezte arramenőben az ősz hajú tüzérezredes, aki velük jött az autón. – Az erdő szélén van az ütegem, az embereim ellátják, csak mondja meg nekik, hogy az én parancsom.

– Köszönöm – mondta Szincov, és térképtáskájára ütött. – Van itt minden.

Csakugyan volt a táskájában egy darab kenyér, amit a kórházban kapott, meg egy húskonzerv.

– A parancsnokunkhoz fordult, az meg elzavarta, mi? – Az ezredes csúfondárosan felvonta szemöldökét, és a hadosztályparancsnok felé intett, aki összecsukható asztala mellett lármázott.

– Így fest a dolog.

– Ne haragudjék rá, képzelje magát a helyzetébe: a finn háborúban egyszer odajött hozzánk egy tudósító, és valami nem tetszőt mondott neki, ő meg, amilyen hirtelen haragú, azonmód lecsukatta tíz napra. Vesztére valami író volt az illető, mint kiderült, ráadásul híres is. Magyarázta is ezt neki, amikor lecsukatta, de nem értette meg, nem szokott regényeket olvasni. Azt tanácsolom, várja meg az ezredkomisszárt. És még egyet tanácsolnék...

De hogy mit tanácsolt volna a csúfondáros tüzérfőnök, Szincov nem tudhatta meg: az erdőben először csak egy nehézlövedék robbant, majd egész sorozat, és valamennyien – Szincov, a tüzérfőnök meg a hadosztályparancsnok – bemásztak a fenyők alatt sárgálló homokgödrökbe. A németek nem a törzset lőtték, hanem az erdő mögött felállított üteget, ahová az ezredes Szincovot invitálta egy kis falatozásra; ez derült ki a következő párbeszédből, amelyet a Szincovval egy gödörbe bújt, csúfondáros tüzérfőnök és a kövér hadosztályparancsnok folytatott, aki a közelben, egy másik gödörben kuksolt.

– Jó helyre állította az üteget! – kiáltotta a kövér ezredes, egy becsapódás után kidugva fejét a gödörből.

– Kérek engedélyt jelenteni! – kiabálta vissza a tüzérfőnök, szintén kibújva a gödörből, és sapkája ellenzőjéhez emelte a kezét. – Én már jelentettem, amikor ön idetelepítette a harcálláspontot!

Újabb becsapódás hallatszott, és mindkét ezredes eltűnt az óvóárokban.

– Nem kellett volna nekem jelenteni! – kiáltotta ismét előbújva, pulykavörösen a hadosztályparancsnok. – Jelentések nélkül kellett volna áthelyezni, ha én már a harcálláspontot idehelyeztem...

– Szabadjon jelentenem – kiáltotta ismét, sapkájához emelve kezét a tüzérfőnök –, hogy kértem engedélyt, de azt a parancsot kaptam, hogy ne helyezzem át, mert...

Újabb lövedék süvített, újabb becsapódás; mindketten megint eltűntek az óvóárokban, és onnan kiabáltak egymásnak.

– Nem érdekel, hogy és miért, megparancsolom... – kiabált a hadosztályparancsnok.

Szincov, amint éppen visszabújt az óvóárokba a tüzérezredes mellé, a helyzet komolysága ellenére is elmosolyodott. A tüzér észrevette mosolygását és kisfiúsan rákacsintott.

Amilyen hirtelen kezdődött a támadás, ugyanolyan váratlanul ért véget. Az egész erdőben mindössze néhány könnyű sebesülés történt.

– Megparancsolom, hogy azonnal helyezzék át az üteget! – kiáltotta a kövér ezredes, amint nehézkesen kimászott az óvóárokból, és leveregette kerek térdéről a homokot.

– Igenis, áthelyezni az üteget!

De a hadosztályparancsnok már nem is hederített a tüzérre, másoknak kiabált, hogy állítsák elő az autót: Szerpilinhez megy!

– Szerpilin! Szerpilin! – ordította a következő percben a telefonba. – Itt Zajcsikov... Hogy vagy ott, Szerpilin? Azonnal indulok hozzád, ne veszítsd el a fejedet!

Valami jót jelenthettek neki a telefonon.

– Nyúzd meg őket, Szerpilin, az anyád istenit, ahogyan a fehéreket megnyúztuk! – harsogta jókedvűen, hogy az egész erdő visszhangzott.

Alig indult el a hadosztályparancsnok, megszólaltak a könnyű ütegek, és telefonjelentés jött, hogy a német harckocsik kiértek a műútra, a törzstől három kilométernyire.

A tüzérezredes felült egy kis teherautóra, és az ütegéhez hajtatott.

Szincov oda akart ugrani, de az utolsó pillanatban megremegve megtorpant. És noha még saját maga előtt is úgy tüntette fel a dolgot, mintha vele akart volna menni, csak elkésett, lelke mélyén tudta, hogy megijedt. Egy perc múlva, amikor megemberelte magát, valóban elindult volna, de akkor már nem volt kivel.

Közelebb ment a kis asztalhoz, amely mellett a hadműveleti ügyeletes ült, és egy fenyőtörzsnek támaszkodott.

A telefonjelentések egyre aggasztóbbakká váltak: a harckocsik

két kilométerre vannak... másfél kilométerre... egyre... Az ügyeletes meg valami őrnagy utasítást adott, hogy élesítsék ki a gránátokat, és készítsék elő a benzines üvegeket.

Az üvegeket előhozták, de ekkor kiderült, hogy alig van valakinek gyufája. Néhány percre megfeledkeztek a harckocsikról, mindenki a zsebében kotorászott, gyufát keresgélt, és elosztották egymás között a készletet. Motorzúgás hallatszott az út felől, majd szórványos géppuskaropogás, aztán hirtelen minden elcsöndesült. A hadműveleti ügyeletes megtörölte verejtékes homlokát, letette a telefonkagylót – nagyot koppant az asztalon a néma csöndben – és megszólalt: – minden rendben, a tüzérség megsemmisítette az előretörő harckocsikat.

Újabb öt perc múlva egy kis teherautó bukkant fel, és közeledett kanyarogva a fák között, s a vezetőfülkéből kiugrott valaki, akit Szincov legkevésbé várt volna. Régi kenyerespajtása volt az illető, még a Kommunista Újságíró Főiskoláról. Miska Weinstein, neves moszkvai fotoriporter; egyenruhát viselt, egyébként tökéletesen a régi Miska, kövér, nagyhangú, vidám, két Leicával a mellén.

– Szervusz, Miska! – kiáltotta örömmel Szincov, és két kézzel rázva meg a jókora súlynak is beillő kezet, melegen köszöntötte barátját, akit sem most, sem azelőtt, soha nem hívtak másnak, csak Miskának.

– Szervusz, szervusz! – mondta elérzékenyülten Miska, és szabadon maradt kezével törölgette a verejtéket, amely patakokban ömlött kerek holdvilágképéről. – Hát te mikor ugrottál ide?

Ez az „ugrott" volt a kedvenc szavajárása, még a főiskoláról, ahol nem sok ragadt rá.

– Hát te hogy ugrottál ide? – kérdezte Szincov, és Miska képébe nézve, akaratlanul is elnevette magát.

– Tudod, megyek az országúton, látom, kilövik a német harckocsikat, hát odaugrok és lekapom! Három tankot úgy kikészítettek, hogy öröm nézni, csak messze vannak egymástól. No sebaj, összeragasztom őket, a hátteret meg kiretusálom, *ilyen* kép lesz! – mutatta Miska az öklét.

– És ide mi célból jöttél? – tudakolta Szincov.

– Azt mondták, itt van a hadosztálytörzs. Gondoltam, ideugrom, megkérdem, hova ugorhatnék még.

– A Dnyeperen túl, Mogiljovnál már húsz harckocsit kilőttek, most jött a jelentés – mondta a hadműveleti ügyeletes.

– Az már igen! Az lesz a kép! Odaugrunk az autóval? – fordult Miska Szincovhoz.

– Nem bánom...

– Vezető nélkül nem találják meg Szerpilin harcálláspontját – avatkozott ismét a beszélgetésbe az ügyeletes.

– Én mindent megtalálok – mondta Miska. – Csak kicsit sötét van már a fényképezéshez. – A szürkülő égre nézett, elégedetlenül fintorgott, de miután belátta, hogy a természetet nem lehet más belátásra bírni, egyszerre lehiggadt, s elküldte a gépkocsit üzemanyagot felvenni.

– Ide hallgass – mondta, és letelepedett Szincov mellé a földre –, nincs valami harapnivalód? Reggel óta nem ettem, úttörő becsületszavamra!

Szincov szótlanul kinyitotta térképtáskáját, elővette a kenyeret és húskonzervet. Tudta, hogy amíg Miska éhes, hiába is kérdezősködnék tőle, márpedig nagyon vágyott rá, hogy valamit halljon Moszkváról.

Miska előhúzta a bicskáját, egyetlen ügyes mozdulattal kinyitotta a konzervet, és mohón nekilátott; késére szúrta a húst, és nagyokat harapott hozzá a kenyérből. Amikor már a konzerv háromnegyed részét elpusztította, csak akkor fordult tele szájjal Szincovhoz és megkérdezte:

– Te már ettél?

– Nem – felelte az.

– Nesze – mondta sajnálkozva Miska, és odanyújtotta a konzervet a maradék kenyérrel együtt. – Mindig ilyen vagyok, megfeledkezem a barátaimról – tette hozzá, csámcsogva –, igazán szégyellem magam.

Szincov átvette a kést meg a maradék konzervet és elmosolyodott.

– No, mi a helyzet Moszkvában? – kérdezte, amikor Miska lenyelte végre az utolsó falatot is, amelyet mégiscsak a késére szúrt még, mikor visszaadta a konzervet.

– Ha hiszed, ha nem, Moszkvát nem láttam – felelte Miska. – Két ízben hazaugrottam a frontról, de csak néhány órára; leadtam a fotokat, és vissza! Igaz is – jutott hirtelen az eszébe –, tudod-e, hogy Kovrigint a *Zvezdá*-tól Minszknél lelőtték. Derék fiú volt, kár érte.

Szívből sajnálta Kovrigint, de ma úgy örült, hogy megörökíthette a harckocsikat, hogy mindenről jókedvűen beszélt. Ugyanígy mesélt a fronton tett útjairól is.

Szincov a szavába vágott és megkérdezte: mindezek után hogyan vélekedik az általános helyzetről.

De Miska sehogyan sem vélekedett az általános helyzetről: azt,

hogy most mi húzzuk a rövidebbet – ahogy mondta –, a maga szemével látta; abban viszont, hogy a végén mégiscsak megverjük a fasisztákat, egy percig sem kételkedett.

Nem kívánt komoly témáról beszélni, és láthatóan megörült, amikor visszatérő teherautóját megpillantotta.

– Hoztak ennivalót? – kérdezte.

A sofőr egy cipót húzott elő az autóból. Miska felébe törte, és megint enni kezdett. Szincov pedig elindult, hogy bemutatkozzék az ezredkomisszárnak, aki most érkezett vissza az első vonalból.

Jól megtermett, hosszú orrú ukrán volt a komisszár: nagy harcsabajuszával inkább parancsnoknak látszott, mint politikai munkásnak. Komoran, de türelemmel végighallgatta Szincovot, és azt felelte: fogalma sincs, hol van jelenleg a front politikai csoportfőnöksége, a front eltolódott, de a hadseregtörzs Csauszi alatt áll, ott bizonyára el tudják igazítani.

Szincov jelezte, hogy mielőtt odamenne, másnap a fotoriporterrel el akar látogatni a Dnyeperen túlra, ahhoz az ezredhez, ahol ma olyan sok német harckocsit kilőttek.

A komisszár ugyanazzal a komor türelemmel fogadta ezt a bejelentést, és azt mondta, éppen onnan jön, de jobb, ha éjszaka mennek oda, nappal esetleg nem tudnak átjutni. Ha pedig éjjel mennek, akkor vezetőt kell magukkal vinniök.

– Felesleges; öreg frontharcosok vagyunk mi már, egyedül is odatalálunk, ezredkomisszár elvtárs – mondta fesztelenül a kenyeret majszoló Miska, és kacsázva odalépett hozzájuk.

– Öregek-e vagy fiatalok, nem tudom, de vezető nélkül nem mennek! – vágta rá kurtán a tiszt. – A politikai osztályom előadója eszik valamit, és magukkal megy. Csak fényképezni akarnak, vagy írni is?

– Ezt is, amazt is – felelte Miska.

– Ha írnak – fordult Szincovhoz ugyanolyan komoran az ezredkomisszár, Miskára nem is hederítve –, a csapatok helyzetét ne közöljék. Úgyis túl sokat tudnak már a németek, átlátnak rajtunk, az anyjuk...! – Váratlanul elkáromkodta magát, és Szincov úgy érezte, megérti a rosszkedvét: noha sikeres harc után tért vissza az ezredtől, a hadosztály általános helyzete, vagy talán a hadseregé, bizonyára állandóan megkeseríti örömét.

– Ezredkomisszár elvtárs, a partizánosztag parancsnoka van itt – jelentette odalépve egy fiatal politikai tiszt.

– Helyes. Maga most egyék valamit, és visszamegy ezekkel a

tudósítókkal Szerpilinhez az autójukon. – Feléjük bólintott, és egy hirtelenszőke, délceg legényhez fordulva, aki bőrkabátban, puskával a vállán és övében gránátokkal, éppen leszállt a lováról, megindult vele az erdő mélyébe.

Egy óra múlva a kis teherautó áthaladt a Dnyeper-híd halkan nyikorduló deszkáin, és Mogiljovba ért. A kórházzal átellenben, ahol reggel még Szincov is feküdt, teherautók álltak a járda szélén; hosszú sorban, egymás után úsztak feléjük a súlyos sebesültek hordágyai a vigyázva tartó kezeken. A következő sarkon a légvédelmi ágyúk mellett vízhatlan sátorlappal takarózva aludtak a lövegkezelők.

A városban valahogy szokatlanul halkabb lett minden: csendben ellenőrizték az iratokat, csendben mutatták meg az utat; mindenütt rend volt, és ez megörvendeztette Szincovot. Amíg a hídon és a városon áthajtottak, egymás után három éjszakai járőr állította meg őket.

Közvetlenül Mogiljov határában a politikai tiszt egy földszintes házikónál végre megállíttatta a kocsit.

– Megkérdezem, visszajött-e már Szerpilin – mondta, és átadva iratait az őrnek, eltűnt a kapuban.

A sűrűn elfüggönyözött ablakok mögül hangok hallatszottak. A fiatal tiszt egy perc múlva visszatért.

– Itt van a hadosztály hadműveleti osztálya, és a hadosztályparancsnok is éppen megjött – mondta halkan, és Szincov a kövér ezredesre gondolt, amint beleharsogta a telefonba: „Azonnal indulok hozzád, Szerpilin!"

– És Szerpilin hol van? – kérdezte; annyiszor hallotta aznap a nevét, hogy már szinte ismerősnek érezte.

– A régi helyén – mondta a tiszt.

Elhagyták a külváros utolsó házait is, és egy kövezett útra kanyarodva, áthaladtak a vasúti híd alatt; itt megint járőrbe botlottak: a bokrok közül ugrottak ki a katonák, ezúttal négyen.

– Itt aztán rend van! – jegyezte meg Miska.

– Ahol hadsereg van, ott rend is van – felelte a politikai tiszt.

A katonák megvizsgálták az irataikat, és megparancsolták, hogy az autó hajtson be a bokrok közé. Ketten ottmaradtak a gépkocsi mellett, a másik két katona pedig azt mondta, elvezetik a parancsnok elvtársakat a kívánt helyre. Egyikük elöl ment, a másik, puskáját előretartva, mögöttük. Szincov tudta, hogy nemcsak vezetik őket, de minden eshetőségre, kísérik is. A sötétben botladozva leereszkedtek a közlekedőárokba, meglehetősen sokáig mentek benne, majd egy teljesen kiépített tüzelőállásba kanyarodtak, s végül egy fedezék ajtajához érkeztek. Az

első katona eltűnt az ajtó mögött, s egy perc múlva egy nagyon magas emberrel tért vissza, olyan magassal, hogy a hangja valahonnan felülről hallatszott a sötétben.

– Kik maguk? – kérdezte.

Miska gyorsan megmondta, hogy haditudósítók.

– Miféle tudósítók? – kérdezte a magas ember. – Miféle tudósítók lehetnek itt, éjjel tizenkettőkor? Ki jön én hozzám éjjel tizenkettőkor?

Az „énhozzám"-ból Szincov megértette, hogy Szerpilin áll előttük.

– Tüstént lefektetem mindhármukat a földre holnap reggelig, amíg a személyazonosságukat meg nem állapítjuk! Ki küldte ide magukat?

Szincov közölte, hogy az ezredkomisszár küldte őket.

– Márpedig én lefektetem magukat – ismételte makacsul a magas ember –, a földön fognak hasalni reggelig, reggel pedig jelentem neki, hogy ne küldözgessen ismeretlen embereket az ezredem állásaiba.

A politikai tiszt, aki nem volt elkészülve erre a fordulatra, előbb megrettenve hallgatott, majd végre megszólalt:

– Dandárparancsnok elvtárs, én vagyok itt, Mironov, a hadosztály politikai osztályáról. Hiszen ismer...

– Igen, magát ismerem – mondta a dandárparancsnok. – Csakis ezért nem fektetem le magukat reggelig a földre! Hát ítéljék meg maguk, tudósító elvtársak – folytatta teljesen megváltozott hangon, amelyben a sötétben nem látható mosolygás érződött –, tudják, hogy áll a helyzet, mindenképpen szigorúnak kell lenni. Egyebet se hallani körös-körül, mint csak: „A diverzánsok, a diverzánsok!", én pedig nem akarom, hogy az ezredem állásaiban még csak hírük is legyen a diverzánsoknak. Nem ismerem el őket. Ha jó az őrség, szó sem lehet semmiféle diverzánsról. Menjenek be ide a fedezékbe, világosságnál megnézik az irataikat, aztán rendelkezésükre állok. Mironov, maga itt marad.

Szincov és Miska bementek a földfedezékbe, egy perc múlva már kint is voltak. A dandárparancsnok – időközben haragja jóindulattá változott – a sötétben kezet fogott velük, és markába rejtve cigarettáját, a mindössze három órája lefolyt harcról beszélt nekik, amelyben az ezred harminckilenc német harckocsit semmisített meg. Tele volt élményekkel, és egyre élénkebben beszélt; izgatott, magas hangja olyan fiatalosan csengett, hogy Szincov a hangja után ítélve legfeljebb harmincévesnek gondolta ezt a magas embert. Hallgatta, hallgatta, és sehogy sem tudta megérteni: hogyan viselheti egy ilyen fiatalos hangú

ember a régen megszüntetett dandárparancsnoki rangot, és ha már ebben a rangban van, miért csak egy ezredet vezényel?

– „A harckocsik, a harckocsik", ezt hajtogatják félve – mondta Szerpilin –, mi pedig elpusztítottuk őket, és a jövőben is el fogjuk pusztítani! Hogy miért? Majd ha megvirrad, nézzék meg: csupán közlekedő- meg lövészárkot húsz kilométernyit ástunk! Pontosan annyit, nem hazudok! Holnap tanúim lesznek: ha ők így, hát mi is így! Ott van egy, tessék! – Egy közelben feketéllő kis halomra mutatott. – Száz méterre volt a parancsnoki pontomtól, de megállt és azóta is ott áll, mint egy sarokba állított gyerek. És miért? Mert a katona a lövészárokban már nem érzi nyúlnak magát, nem lapít!

Állandóan füstölt, egyik cigarettáról a másikra gyújtott, s így beszélt még egy álló óráig Szincovnak és Miskának arról, hogy milyen nehéz volt az ezred harci szellemét megóvni, amikor tíz napon át a birtokában levő országúton százával, sőt ezrével özönlöttek nyugat felől a bekerítésből kitört emberek.

– Sok pánikkeltő van ezek között a menekülők között! – jegyezte meg fölényesen Miska.

Ez a fölényes hang, olyan ember szájából, aki még soha nem szagolt puskaport, bosszantotta a dandárparancsnokot.

– Igen, sokan vannak – mondta. – De hát mit akar tőlük? Harcban is félnek az emberek, de harci tapasztalat nélkül kétszeresen! Hisz mibe csöppen a katona? Megy az úton, mendegél a hadtápterületen, egyszerre csak jön egy harckocsi! Másik útra szalad: ott is egy! Földre hasal, hát az égből hull fejére az áldás! Máris elkapja a vakrémület! De józanul kell nézni a dolgot: tízből kilenc nem marad egész életére pánikkeltő. Adj nekik időt, hogy lélegzethez jussanak, rázd fel őket, aztán helyezd megfelelő harci feltételek közé, és megteszik a magukét! De amúgy, persze, kerekre tágul szemük a rémülettől, reszket a szájuk, nem sok öröm telik bennük, az ember csak nézi őket, és arra gondol: bárcsak mind átvonultak volna már az állásain, bárcsak az utolsót látná! De nem: jönnek és jönnek. Persze jó, hogy jönnek, még harcolni fognak, de a mi helyzetünk annál nehezebb! Sebaj, azért sem hagytuk megfertőzni a mieink hangulatát – fejezte be Szerpilin. – A mai harc is ezt bizonyítja. Örülök neki, nem tagadom! Reggel úgy izgultam, mint menyasszony az esküvő előtt; húsz éve nem harcoltam, az első ütközet nem tréfadolog! De most már oda se neki, bízom az ezredemben, és ezért boldog vagyok. Nagyon boldog! – ismételte szinte kihívóan. – No jó, eleget szavaltam! A fedezékben fülledt a levegő, meg szűken is vagyunk. Itt van a köpenyük?

– Itt.

– Akkor feküdjenek le itt, fent. Ha géppuskázást hallanak, aludjanak, ne törődjenek vele: csak az idegeket borzolják. De ha az ágyúk is rákezdenek, akkor fáradjanak le a fedezékbe! Megyek, körüljárom az őrszemeket, elnézést kérek. – A sötétben sapkájához emelte kezét, és néhány, szótlanul hozzácsatlakozó ember kíséretében megindult az árokban.

– Ennél ugyan nem kapsz enni – jegyezte meg félig rosszallóan, félig helyeslően Miska, amikor köpenyükbe burkolózva lefeküdtek aludni.

Szincov sokáig nézte csendben a felhős, sötét eget, amelyen egyetlen csillag sem ragyogott. Majd elaludt, de nemsokára – neki úgy rémlett, már a következő percben – heves géppuskaropogásra ébredt. Félálomban hallotta, hogy hol csöndesül, hol erősödik, s hol ugyanott hallatszik, ahol elkezdődött, hol meg egészen másutt.

– Figyelj csak, Miska – bökte oldalba horkoló barátját, amikor úgy hallotta, már minden oldalról lőnek, s ettől kiröppent szeméből az álom.

– Mi az? – dünnyögte az álmosan.

– Figyelj csak, milyen furcsa: ez a lövöldözés amarról kezdődött, a lábam felől, most meg hátulról, a fejem irányából hallom!

– Hát fordulj meg – szellemeskedett félálomban Miska, és újra rákezdte a horkolást.

NEGYEDIK FEJEZET

Amikor Szincov felébredt, tiszta kék ég ragyogott a feje felett. Sütött a nap, és csak a nagyon távoli, alig hallható ágyúdörgés emlékeztette a háborúra. Még néhány percig feküdt, hol lehunyta szemét, hol kinyitotta, majd talpra ugrott. Miska ott ült a fűben, és új filmet tett a Leicába.

– Milyen szép idő van, nézd csak! – mondta örömmel Szincov.

A dandárparancsnok, mélyen lehajolva az ajtóban, kilépett a fedezékből. Így nappali világosságban korántsem látszott olyan fiatalnak, mint amilyennek Szincov éjszaka képzelte. Ötvenéves lehetett, ha nem több. Sapka nélkül volt, sárgás-ősz fürtjeit oldalt elválasztva keresztbe fésülte a koponyáján, de a nagy kopasz foltot még így is csak félig takarhatta el. Hosszú, csúnya lóarcát mély ráncok barázdálták, szájában két sor fémfog csillogott.

– Hogy aludtak? – kérdezte, és végigsimított amúgy is laposan simuló haján. Fémfogas szája széles mosolyra húzódott, mire csúnya arca egyszeriben nyájas lett, és megfiatalodott a mosolyától.

– Köszönöm, jól – felelte Szincov.

– Szeretném mielőbb lefényképezni a harckocsikat – mondta türelmetlenül Miska. – Úgy kellenek már a szerkesztőségnek, mint egy falat kenyér!

– Plotnyikov százados, a zászlóaljparancsnokom mindjárt végez, menjenek az ő zászlóaljához, ők lőtték ki tegnap a legtöbbet. Akarnak még kérdezni tőlem valamit? Később szolgálatban leszek.

– Mondja, dandárparancsnok elvtárs – kérdezte élénken Miska –,

mi az oka, hogy éjjel, amikor a hídon átjöttünk, egyetlenegy légvédelmi ágyút sem láttunk?

– Minek nekünk az a híd? – mondta Szerpilin olyan hangon, hogy Szincovnak egész életére emlékezetébe vésődött.

– Hogyhogy miért? – vonta fel a vállát Miska. – És ha vissza kell vonulni, oda? – és a Dnyeper felé mutatott.

– Nem kell – felelte Szerpilin. – Nem azért ássa meg a katona a lövészárkot, hogy csak úgy szíre-szóra feladja. Régi história, habár elfelejtik olykor: ásnak, ásnak, és aztán csak... – Legyintett. – De itt mi beástuk magunkat, és nem mozdulunk. Másokhoz pedig semmi közünk! – Az utolsó mondatot keserűen mondta; nem volt igaz ez a mondat, maga sem úgy gondolta, de olyan érzésből fakadt, amelyért nem kellett restelkednie. Szerpilin tudta, amit még sem Szincov, sem Miska nem sejtett, tudta már, hogy Mogiljovtól jobbra és balra a németek átkeltek már a Dnyeperen, és ha a legközelebbi órákban nem kap parancsot a visszavonulásra, akkor ezredével bekerítésben kell harcolnia. Ám nemcsak hogy nem várt, de nem is akart ilyen parancsot. Katonabüszkesége tiltakozott a gondolat ellen, hogy mellette rosszul harcol, visszavonul vagy éppen fut valaki. Ilyen értelemben mondta, hogy semmi köze másokhoz. Tíz nap és tíz éjjel megerősített védelmet épített ki, nem félelemből, hanem lelkiismeretességből, ezrede derekasan küzdött tegnap, és a jövőben is jól kell harcolnia; szentül hitt ebben, s úgy vélte, hogy másutt is így kell lennie, és akkor megnyerjük a háborút. Ezért kész volt életét áldozni; inkább a halál, mint a visszavonulás!

– Mit gondol, dandárparancsnok elvtárs – kérdezte Szincov –, harc lesz ma, vagy csend? – Szerpilin fojtott izgalma átragadt rá, és homályos balsejtelem ébredezett benne.

– Attól tartok, csend – felelte rövid gondolkodás után Szerpilin. – Félek, hogy a németek ma a gyengébb szakaszokon próbálkoznak. Meglehetősen jó véleményem volt és van a németek harcászatáról; nem rossz taktikusok – tette hozzá érthetetlen kihívással a hangjában, és mereven, kényszeredetten mosolygott valami hirtelen támadt gondolatán, de nem mondta ki hangosan. – Már megint nem borotválkozott, Plotnyikov százados – fordult az odalépő tiszthez, és kézfogással üdvözölte.

A százados valóban nem borotválkozott. Kivörösödött szeme fáradtan hunyorgott, arcáról lerítt, hogy egyformán kész bármit megtenni, ha parancsolják, vagy nyomban elaludni, ha engedik.

– Bocsásson meg, dandárparancsnok elvtárs, tíz napig ástam a

földet, aztán a harcot irányítottam, éjszaka meg lövészárkokat javítottunk.

– Mindent tudok – mondta Szerpilin –, de azért mégis meg kell borotválkoznia. A tudósító lefényképezi magát, mint a zászlóalj legjobb parancsnokát, és maga borotválatlan! Vigye magával ezt a két elvtársat, és tegye lehetővé, hogy lefényképezhessék a harckocsikat. Este aztán hozza vissza őket. – Kurtán biccentett, és bement a fedezékbe.

Plotnyikov százados utána nézett; tenyerét végighúzta borotválatlan arcán, és csak egy szót mondott:

– Gyerünk!

Megindult elöl, Szincov és Miska követte. A zászlóaljparancsnok csakugyan úgy festett, mintha tíz napja ki nem búvt volna a lövészárokból. Sapkája gyűrött volt, bizonyára abban aludt, csizmája piszkos, nadrágján és ingzubbonyán úgy-ahogy ledörzsölt agyagfoltok nyomai látszottak.

Szerpilin nem túlzott, amikor azt mondta, hogy ezrede kitűnően beásta magát. A zászlóalj felé vezető úton mindenütt teljesen kiépített fő és tartalék tüzelőállások látszottak, és annyi közlekedőárok kötötte össze őket, hogy még erős tüzérségi tűzzel is csak nehezen lehetett volna megbénítani az ezred vezetését. A harcálláspontoknak többrétegesen fedett fedezékeket ástak, a géppuskák gömbfával megerősített, fedett állásokban voltak.

– Akárcsak a japánok, úgy beásták magukat – jegyezte meg elismerően Miska.

– Hogyan? – kérdezte hátrafordulva Plotnyikov.

– Mint a japánok a Halhin-Golnál – mondta Miska. – Hacsak egyenként ki nem füstölnek minden embert, egyetlen fickót sem lehet elkapni.

– Maga ott volt Halhin-Golnál? – kérdezte minden érdeklődés nélkül Plotnyikov.

– Ott.

– Mi meg tegnap harcoltunk először – mondta a százados, és tovább ment.

A zászlóalj peremvonala egy fiatal tölgyest karolt át. Távolabb rozsföld terült el, azután pedig sűrű fenyőerdő következett, ott voltak a németek. Az erdőből vasútvonal vezetett, és csaknem mellette futott az országút. Mind a kettő, a zászlóalj állásait átszelve, az ezred hadtápterülete felé húzódott. A lövészárkok előtt, a rozsföldön voltak a harcelőőrsök kisebb állásai, ahová közlekedőárkok vezettek. Ezeken az állásokon túl, a rozs között álltak az előző nap kilőtt német tankok.

– És még, hol vannak még harckocsik? – kérdezte Miska mohón Plotnyikovtól. – Nekem azt mondták, hogy a maguk arcvonalszakaszán tizennégy harckocsit lőttek ki. Kilencet látok, de hol a többi öt?

– Azok is ott vannak a harcelőőrsökön túl, egy kis bemélyedésben. Innen nem látszanak.

– Helyes, oda is elugrok később – mondta Miska –, most menjünk ezekhez, a rozsban.

– Innen nem tudja fényképezni? – kérdezte Plotnyikov.

– Ugyan miért? Most tűzcsend van.

– Tűzcsend? – ismételte kétkedve Plotnyikov, és odahívta a századparancsnokot, egy hadnagyi rangban levő, hirtelenszőke, húszéves formájú legénykét.

– Menjen vele, Horisev – mondta neki, Miska felé intve –, le akarja fényképezni a harckocsikat. Öt ember a harcelőőrsből kússzon oda a tankokhoz, legyenek ott minden eshetőségre. Maguk aztán induljanak csak.

Mindezt lusta, fáradt hangon mondta. Mielőbb le akarta rázni ezt a hangoskodó tudósítót, hogy legalább egy kicsit aludhasson.

– Maga itt marad velem? – fordult Szincovhoz.

– Nem, én is megyek – mondta Szincov. Végre meg akarta tapogatni a kilőtt német harckocsikat.

– Helyes, menjen – hagyta rá ugyanolyan lustán Plotnyikov. – Én meg azalatt alszom egyet. – Nem törődött vele, hogy mit gondolhatnak róla, a nagyon bátor és nagyon fáradt emberek közönye töltötte el.

A tankok messzebb voltak, mint ahogy látszott. Sokáig kellett kúszniok. De német géppisztolyosok nem voltak a rozsban, és az erdőből sem lőttek.

Miska először fekve és guggolva fényképezte a harckocsikat, majd vérszemet kapott, és egészen felemelkedett. Mind a kilencet egy képre akarta venni, de sehogyan sem tudta belefogni a gép lencséjébe. Hét belefért, de kettő túlságosan messze volt. Miska arcán fényesen tükröződött a teljesülhetetlen, de szenvedélyes vágy, hogy valahogy közelebb húzza azt a kettőt a többihez.

Amíg Miska fényképezett, Szincov körüljárta a tankokat. Holtan, mozdulatlanul álltak a rozsban, és nem látszottak olyan nagyoknak, félelmeteseknek, mint ahogy hitte. Sárosak voltak, alacsony, kerek tornyuk óriási kulacsok kupakjára emlékeztetett. Néhány német katona holtteste hevert körülöttük, már bűzlöttek. Szincov enyhe émelygést érzett.

Miska befejezte a fényképezést, fogta a vezetőjét, és elment a szomszéd századhoz, a többi harckocsit is lefényképezni. Szincov pedig Horisev hadnaggyal visszatért a század harcálláspontjára. A kis fedezék a vasúti töltésbe volt ásva, nem messze a bakterháztól.

– Gyere, üljünk le a bakterház közelében – fordult Horisev, ezúttal tegeződve, Szincovhoz. – Van ott egy kis harapnivalóm, meg víz is. Az öreg bakter még mindig ott lakik.

– Miért? – kérdezte Szincov.

– Ki tudja? Ottmaradt, nem fél. A katonák ástak neki egy óvóárkot, de a házikóját az egész harc alatt egyetlen lövedék sem találta, mintha csak kiszámították volna.

Amikor a kis házhoz értek, az öreg bakter a töltésen üldögélt, az óvóárok szélén, s nadrágját térdig feltűrve melengette a napon eres, sovány, öreg lábát. Csizmája ott állt mellette, és a kapca kiteregetve száradt. Az öreg hunyorogva ült ott, és lassan mozgatta a lábujjait.

– Tegnap adtunk neki egy mundért, amit egy német hadnagyról húztunk le – mosolygott Horisev, és leült az öreg mellé a töltésre. – Rögtön belebújt, csak a váll-lapokat szedte le.

Az öregemberen az oldalgombos fekete szaténing felett csakugyan sötétzöld német egyenruha volt. Horisev szavaira kissé megfordult, fél szemét álmosan kinyitotta, s könnyedén megtapogatva az egyenruha ujját, elismerően mondta:

– Rendes posztó.

– Nem meleg?

– Az csak használ az öreg csontoknak.

– Miért nem ment be Mogiljovba? – kérdezte Szincov.

– Mit keressek ott? – felelte lustán az öreg. – Azt mondtátok, nem mentek el innét – fordult Horisevhez.

– Nem is megyünk – mondta az.

– No hát, akkor kitartok veletek. Szolgálatban vagyok.

– Mi meg táplálunk, apó.

– Az sem utolsó dolog – dörmögte az öreg, és lustán kinyíló szemében nevetés csillant. – Jó fiúk vagytok, csak tegnap sokat lefektetett közületek a német... iszonyú sokat!

– Nagy volt a veszteség tegnap? – tudakolta Szincov.

Horisev naptól hunyorgó szemébe húzta a sapkáját, és azt felelte, hogy a század érzékeny veszteségeket szenvedett: a halottak és sebesültek száma mintegy harmincra rúg.

– Húzzuk le mi is a csizmát! – javasolta. – Folyton csak megy, megy az ember, aztán ég a lába.

Leráncigálta a csizmáját, a kapcákat a vasúti talpfákra rakta, s akár az öreg, élvezettel megmozgatta lábujjait.

– Vászoncsizma – mondta –, még az iskolából való, de nincs másik. A fiúk lehúztak nekem egy párat egy német tisztről, de nem jó a lábamra, lábfejnél szorít, a szára meg kemény. Valamivel kibélelik.

– Mint a cári időkben – jegyezte meg a bakter. – Rendes tiszti csizma, enyvezve.

Szincov is lehúzta a csizmáját. Horisev mezítláb bement a házba; egy csajka vízzel, kenyérrel és három sült koncérral tért vissza.

– Ne lépj a sínre, megsüti a lábadat! – mondta az öreg, és a halakra sandított. – Nem győzöl rá inni!

De amikor Horisev felelet helyett odanyújtotta neki az egyik halat, az öreg nem ellenkezett, elvette és hozzálátott.

Amint így egymás mellett üldögélve eszegettek, Szincov lopva nézegette a hadnagyot. Csodálkozott rajta, hogy ez az egészen fiatal, ügyes, talpraesett, háziaskodó legényke, aki csak tegnap harcolt először a németekkel, máris úgy beszél erről, mint megszokott dologról, amitől ezentúl sem fog félni.

Még egy félórát üldögéltek, amikor odajött hozzájuk három felderítő, mindegyik két-két német kerékpárt vezetve. Ezeket a kerékpárokat még kora reggel hagyták az úton az erdőből előugró német felderítők. A mieink tűz alá vették őket, két német elesett, a többi elmenekült az erdőbe. Horisev megparancsolta, hogy szedjék össze a kerékpárokat, és a felderítők most elhozták.

– Hármat itt tartunk a században, hármat pedig adjatok át a zászlóaljnak – rendelkezett a hadnagy.

Az egyik felderítő savanyú képet vágott.

– Adjátok át, ha mondom – ismételte Horisev. – Különben Plotnyikov megdühödik, és mind a hatot elveszi!

A felderítők elmentek. Egy perc múlva a rozsföld felett egy Messerschmitt jelent meg, körözve hol magasba húzott, hol zuhanórepüléssel támadta egyre ugyanazt a helyet.

– A barátjait lövi – mondta közönyösen Horisev. – Éppen ott állnak a harckocsik.

A Messerschmitt tíz percig keringett a rozsföld felett, majd elrepült. Szincov nyugtalankodni kezdett, de Miska kövér alakja már feltűnt a látóhatáron. Ahogy odaért, lehuppant a töltésre, megpillantotta Szincov kezében a maradék halat, s „Add csak ide!" felkiáltással mohón beleharapott. Horisev bement a házba, és még néhány halat hozott.

– Téged lőttek? – kérdezte Szincov.

– Engem – nevetett Miska. – Nyomban hasra vágódtam, és be egy harckocsi alá! Ő meg csak zümmögött körülöttem, mint egy szúnyog, tehetetlenül.

– Mindent lefényképeztél?

– Mindent. Mehetünk.

Miska megette Szincov halát, majd gyorsan még kettőt befalt, és megitta a csajka vizet. Szincov felhúzta csizmáját, búcsút vett az öregtől, s Miskával meg Horisevvel hármasban megindultak vissza a zászlóaljhoz, Plotnyikovhoz.

Plotnyikov a fedezékben ült a telefon mellett, és egyhangúan ismételgette a kagylóba.

– Igenis, értem. Igenis, értem. Meglesz. – Letette a kagylót, aztán felállt az asztaltól.

– Nos, aludt valamit? – kérdezte Szincov.

– Aludtam – válaszolta Plotnyikov. – De hát egyszerre nem lehet kialudni a restanciát.

– Lefényképezem – mondta Miska.

Kimentek a szabadba, és Miska leplezetlenül bíráló pillantással mérte végig Plotnyikov borotválatlan arcát, gyűrött sapkáját, megviselt egyenruháját, hasára csúszott német pisztolyát.

– Nem jó – mondta.

A mutatós felvételeket szerette. Plotnyikov ilyesmire nemigen volt alkalmas.

– Húzza meg a derékszíját! – parancsolt rá. – És miért nincs vállszíja? Van egyáltalán?

– Van a fedezékben – felelte Plotnyikov.

– Vegye fel, hogy előírásos legyen.

A százados kelletlenül visszament a fedezékbe, kihozta a vállszíjat, átvetette a vállán, és a derékszíjához csatolta.

– Kapcsolja be a gallérját! – követelte könyörtelenül Miska.

Plotnyikov keresgélte a kapcsot, és bosszúsan dünnyögte:

– Leszakadt!

Miska sóhajtott.

– Hát sisakja van?

– Nincs.

– Hogyhogy nincs?

– Horisev, szóljon a fiúknak, hogy valaki adja ide a sisakját! – mondta Plotnyikov. Szenvedett és ezt nem is titkolta.

A hadnagy hozott egy sisakot. Plotnyikov feltette, a sapkája helyébe.

– Géppisztolya van?

– Az van. Horisev, hozza ki a fedezékből a géppisztolyomat!

Horisev kihozta a géppisztolyt. A százados a nyakába akasztotta, Miska megigazította rajta, végül célba vette a gépével, és megörökítette Plotnyikovot, akire sehogy sem illett ebben a pillanatban a sisak, a géppisztoly, és egyáltalán mindaz a változtatás, amit Miska követelésére eszközölt a külsején.

Miska ezután egykettőre megörökítette Horisevet is, aki felszólításra sem várva, gyorsan átvette Plotnyikovtól a sisakot meg a géppisztolyt, feltette és feszes vigyázzban, merev tekintettel állt a gép előtt.

– Mindjárt küldök egy őrmestert, az elvezeti magukat az ezredhez – mondta Plotnyikov. – A dandárparancsnok telefonált, hogy az éjszaka ássunk óvóárkokat a kilőtt német harckocsik alá, és készítsünk rejtekhelyet. Estére jár, megyek, végrehajtom. – Fáradtan felvonta széles vállát, sarkon fordult, és megindult a lövészárok felé.

– Nos, megetette magukat Plotnyikov, vagy eszébe sem jutott? – kérdezte Szerpilin, amint Szincov és Miska ismét ott állott előtte.

– Nagyjából igen – kezdte határozatlanul Miska, de Szerpilint kielégítette a válasz; nem hagyott időt a folytatásra.

– Szóval végeztek? Indulhatnak? – kérdezte.

– Igen – mondta Miska –, holnap Moszkvában kell lennem, leadni az anyagot az újságnak, de még önt is szeretném lefényképezni.

– Minek az? – hárította el Szerpilin. – Menjenek csak, az idő drága.

Volt valami a hangjában, ami megütötte Szincov fülét. Úgy látszik, azt akarja, hogy mielőbb eltávozzanak. Az ágyúzás, amelyet a nap folyamán északról és déli irányból hallott, most estére messzire a hátuk mögé, kelet felé távolodott.

– Mégis, engedje meg, hogy lefényképezzem, dandárparancsnok elvtárs – kérte Miska.

– No jó, akkor hármasban, a komisszárommal és a törzsfőnökömmel. Hogy legyen valami emlékem az ezredbeli bajtársaimról – mondta Szerpilin. – Maga hívja elő a filmet?

– Igen – hazudta Miska; soha életében nem hívott még elő egyetlen filmet sem. – Ha meglesznek, elküldöm a képeket.

– De ne ide – mondta Szerpilin, és hangja ismét olyan különösen csengett, ami Szincovnak már feltűnt. – Az asszonyoknak küldje el, majd megadjuk a címeket.

Intett egy küldönconek, és meghagyta neki, hívja oda az ezredkomisszárt és a törzsfőnököt.

– Hol vannak az asszonyok? – érdeklődött Miska.

– Az övéik a rjazanyi állandó katonai táborban, az enyém meg Moszkvában. Van notesze?

Miska előhúzott térképtáskájából egy zsírpecsétes jegyzetfüzetet. Szerpilin fellapozta, és erélyes, nagy betűkkel beírta egy üres oldalra: „Valentyina Jegorovna Szerpilina, Pirogovszkaja 16., 4. sz. lakás."

Pirogovszkaja... Ez ott van az Uszacsovka körül, a szűk kis Artyemjev-lakás közelében; onnan kísérte ki Mása Szincovot, amikor Grodnóba indult.

„Grodno, Grodno..." – gondolta Szincov vagy századszor ezekben a napokban, s megint úgy érezte, mintha késsel hasogatnák az agyát, és igyekezett elűzni az újra meg újra eszébe tolakodó, céltalan kérdést: „Mi lehet a gyerekkel?"

Egy perc múlva megjelent az ezredkomisszár és a törzsfőnök.

– Az elvtárs le akar minket fényképezni, és megígérte, hogy elküldi a képet az asszonyoknak – mondta Szerpilin.

És Szincov immár harmadszor érezte hangjában a ki nem mondott gondolatot, valami bánatos és ünnepélyes elszántságot.

Szerpilin középre állt, a komisszár balra, a törzsfőnök – bánatos fekete szemű, szép barna fiatalember – jobbra.

– Te is állj oda – fordult Szincovhoz Miska –, de ne egészen közel, majd leváglak a filmről, és külön képre másollak a feleséged számára. – Az utolsó felvételnél tartott, és nem akart most filmet cserélni.

Szincov odaállt. Miska elkattintotta a gépet, majd előhúzta a noteszét, hogy a többi címet is felírja, de Szincov, aki azt akarta, hogy a három ember felesége csakugyan megkapja a fényképeket, javasolta: ki-ki írjon egy kis levélkét haza, Weinstein elvtárs majd a képpel együtt átadja.

Tudta, hogy Miska, bármennyire nem szeret fényképet másolni, a rábízott leveleket semmiképp sem sikkasztja el.

– Minek az a levél? – Szerpilin ellene volt, de fiatal törzsfőnökének bánatos pillantása láttán mégiscsak beleegyezett: – Helyes, írunk. De csak egy-két szót, nem késleltetjük magukat, menniök kell.

– Kellemetlen ember! – jegyezte meg Miska, amikor mindhárman elmentek a levelet megírni. – Menni kell, menni kell! Vacsorát sem ad. Úgyis tudom, hogy mennem kell, de azért csak szakítottam volna egy órácskát a vacsorára. De nem, elkerget a fösvény!

– Eh, nem értesz te semmit! – mondta Szincov. Egyszeriben meg-

világosodott előtte, mit jelent ez a fénykép és ezek a levelek. És gyors, de szilárd elhatározás született a lelkében, az utóbbi három hét élményeinek eredményeképp.

– Várj meg itt, azonnal jövök – mondta, és benyitott Szerpilin fedezékébe. – Szabad, dandárparancsnok elvtárs?

– Tessék.

Szerpilin az asztal mellett ült, és sebesen írt egy füzetből kitépett lapra.

– Mit óhajt? – kérdezte, és abbahagyva az írást, az asztal melletti kis székre mutatott. – Üljön le!

Szincov leült. Arcának különös kifejezése lehetett, mert Szerpilin megütközve nézett rá.

– Mi történt?

– Nem megyek el a barátommal – mondta Szincov. – Ha megengedi, itt maradok az ezredben.

– Meddig? – kérdezte Szerpilin.

– Nem szeretnék elmenni az ezredétől – mondta Szincov felelet helyett.

– Miért?

– Úgy látom, nem szándékozik visszavonulni. Itt akarok maradni. – És Szerpilin szemébe nézett.

– Visszavonulni valóban nem szándékozunk – mondta Szerpilin. – De hát nagy a világ; minket látott már, hogy s mint vagyunk itt. Menjen, nézze meg, másoknál hogy áll a helyzet; sok alakulat van, tudósító pedig kevés. Menjen, menjen – tette hozzá erőltetetten élénk hangon –, nem engedem meg, hogy itt maradjon, nincs mit keresnie itt. – És megint nekilátott az írásnak.

– Dandárparancsnok elvtárs – kezdte Szincov olyan hangon, hogy Szerpilin felkapta a fejét, és egyenest a szemébe nézett –, megelégeltem már, hogy csak futkosok, mint a nyúl, és azt sem tudom, mit írjak. Negyedik hete tart már a háború, és még egy sort sem írtam. Nem tudom, bizonyára különösen üldözött a balszerencse, de ma először vagyok olyan ezrednél, ahol valóban kilőttek harminckilenc német harckocsit, és végre saját szememmel láthattam a roncsokat. Ha holnap itt megkezdődik a harc, a magam szemével láthatom és írhatok róla. Én frontújság munkatársa vagyok, és itt most front van, hol legyek, ha nem itt?

– A dolog úgy áll, kedves... hogy is hívják? Tegnap bemutatkozott ugyan, de elfelejtettem a nevét...

– Szincov.

– Hát ide figyeljen, Szincov elvtárs – Szerpilin arca nagyon komoly volt –, én megértem a kívánságát, hogy részt akar venni a harcban, de vannak helyzetek, amikor egy csapatban csak azok maradhatnak, akik beletartoznak, és semmi szükség rá, hogy mások is ott küzdjenek és haljanak a soraiban. Ha csak egyszerű harcok előtt állnánk, itt tartanám, de minden bizonnyal nem erről lesz szó: bekerítésben kell harcolnunk. Reggel még csak gyanítottam, most már biztosan tudom. Hallotta az ágyúzást?

– Hallottam – felelte Szincov.

– De nem figyelte meg – mondta Szerpilin. – A németek jobbra és balra tőlünk, már messze túl vannak a Dnyeperen. Még nem tudom hivatalosan, de hallom. Maguknak is nehéz útjuk lehet, még ha nyomban elindulnak is. Menjen, hadd fejezzem be a levelet, kevés az időnk, magának is, nekem is.

– Dandárparancsnok elvtárs! – mondta Szincov. – Dandárparancsnok elvtárs! – ismételte makacsul, most már hangosabban, mert Szerpilin újra a kezébe vette a ceruzát, és nem figyelt rá.

– Nos? – kérdezte Szerpilin, és kelletlenül nézett fel az írásból.

– Kommunista vagyok, politikai tiszt. Kérem, engedjen itt maradnom. Osztozom a sorsukban, bármi lesz is az. Ha életben maradunk, megírok mindent, úgy, ahogy volt, és nem leszek a terhére. Én is meg tudok halni, ha kell, nem vagyok hitványabb másoknál.

Szerpilin hosszan nézett a szemébe.

– Ide figyelj, Szincov elvtárs, nehogy aztán megbánd! – fordította váratlanul tegezésre a szót.

– Nem bánom meg – mondta Szincov, és ebben a pillanatban szentül hitte, hogy nem fogja megbánni. Tudta már, hogy a kérdés el van döntve, nincs mit mondani többet.

– Szólj a barátodnak, hogy azonnal befejezem a levelet, készüljön – szólt utána Szerpilin.

– Legalább az útra elláttak élelemmel – mondta jókedvűen Miska, s tömött térképtáskájára veregetett. – A dandárparancsnok maga intézkedett, noha nekünk nem említette.

– Ide hallgass, Miska, én nem megyek veled. Itt maradok még néhány napig – mondta Szincov, és nem részletezte a dolgot.

– Hogyhogy itt maradsz? Meddig? Miért? Nincs elég anyagod?

– Nincs.

– Ha kevés, majd legközelebb kipótolod, addig ebből is megélsz!

– Nem, Miska, én maradok – mondta szilárdan Szincov.

– Hallod, ez disznóság! – fakadt ki a másik, és mérgében elvörösodött. – Jól tudod, hogy nem maradhatok veled, senki sem viszi el helyettem a képeket a szerkesztőségbe.

– Úgy van – mondta Szincov. – Ezért hát csak eredj!

– Cserbenhagyjalak?

– Ugyan, ne bolondozz! – mondta Szincov. – Eredj, és kész!

– No, jó – mondta Miska. Hirtelen megtalálta a módját, hogyan oldhatja meg a kínos helyzetet. – Én most hazaugrok Moszkvába, leadom a felvételeket, és visszajövök ide hozzád. Legkésőbb három nap múlva! De nehogy elmozdulj innen! Itt várj meg, ezen a helyen! Szavadat adod?

– Szavamra! – mondta Szincov, s barátian viszonozta Miska meleg kézszorítását.

Miskát a mentőötlet egészen felvillanyozta.

– Ide hallgass – mondta hirtelen észbe kapva –, írj nekem gyorsan egy kiscikket, száz sort, a képekhez kísérőszövegül, arról, hogyan lőtték ki ezeket a harckocsikat. Felelek érte, hogy közlik. Az *Izvesztyijá*ban jelensz meg, nem rossz, mi?

Szincov nyugtalanul emlékezett Szerpilin szavaira: az idő drága, és habozott, hogy feltartsa-e Miskát.

Ebben a pillanatban Szerpilin kilépett a fedezékből, nyitott borítékkal a kezében.

– Tessék – nyújtotta oda Miskának. – Itt a levél. Majd ha beletette a fényképet, zárja le. Felkészült az indulásra?

– Azonnal, csak ír nekem egy rövid cikket – intett Miska a fejével Szincov felé –, aztán már itt se vagyok.

Szincov engedélyt kért Szerpilintől, hogy bemehessen a fedezékbe, s ott írhassa meg a két kis oldalt az újság számára: odakint már sötétedett.

– Eredj csak – mondta Szerpilin. – Én úgyis elmegyek most. A többi levél is megvan?

– Itt vannak – csapott Miska elemózsiával teli tarisznyájára.

– Szerencsés utat – mondta Szerpilin; kezet szorított vele és elment. Szincovtól, mint immár odatartozótól, el sem búcsúzott.

Miska követte Szincovot a fedezékbe: unt odakint várakozni. Amíg Szincov íráshoz látott, előhúzott tarisznyájából egy szál szárazkolbászt, és elmélyülten dolgoztatta állkapcsát.

Szincov gyorsan írt, lázas dühvel: sietnie kellett. Nem sejtette, hogy ez az első fronttudósítása egyúttal az utolsó is, amint ott papírra vetette sorait a kilőtt német harckocsikról, a rozsban heverő halott né-

metekről, Szerpilinről, Plotnyikovról, Horisevről, és újra meg újra a legfőbb dologról, arról, hogy lám fel lehet gyújtani a német harckocsikat, és nem kell meghátrálni előlük.

Sietve írt, s közben végiggondolta elhatározásának összes következményét. Írt és úgy érezte, ha már előbb nem döntött volna s nem közölte volna ezt az elhatározását Szerpilinnel, most gyáván elutaznék. Szégyellte gyengeségét; nem tudta, hogy különböző jellemek más-másféleképpen erősek, és erejük olykor éppen abban rejlik, hogy ha rettegnek is elhatározásuk következményeitől – de kitartanak mellette.

Húsz perc alatt írta meg a cikket – nézte az órát –, és nyomban utána, az utolsó lapra, írt néhány sort Másának is – gyengéd, semmitmondó szavai mit sem árultak el lelke háborgásából.

– Fogd – mondta aztán, és átadta Miskának a négybe hajtott papírlapokat. – Ha az egészet legépelték, a piszkozatot vidd el Másának. Lehet, hogy még Moszkvában van, itt a telefonszáma. De ne tépd le azt, amit neki írtam. Ha külön kapná meg, bántaná, hogy csak ilyen kevés; a piszkozattal együtt add oda az egészet, akkor nem fog olyan rosszul esni. Már kétszer írtam neki a kórházból, de benned jobban bízom, mint a postában.

– Meghiszem azt! – mondta kérkedő hangsúllyal Miska; sóhajtva visszadugta tarisznyájába a maradék kolbászt, fogta Szincov kéziratát, és különös gondossága jeléül ingzubbonya zsebébe süllyesztette.

Együtt léptek ki a fedezékből. Miskának nem volt kenyere a töprenkedés sem a maga, sem a mások elhatározásán, mégis, nem éppen érzékeny, de jó szívében e pillanatban homályos aggodalom ébredezett. Nem tetszett neki, hogy ő elutazik, Szincov pedig ottmarad. Nem, nem, sehogyan sem tetszett!

– Szervusz – mondta, kezet szorítva barátjával. – Isten veled! Ideugrok hozzád. Szavamra! – és vaskos alakja eltűnt a sötétben.

Szincov leült a lövészárok szélére, nézte a csillagos eget, és arra gondolt, hogy Miska holnap estére a kis teherautón Moszkvába ér, maga hívja elő és másolja a felvételeit, s még vizesen leteszi a szerkesztő asztalára. Csak azután hívja fel Mását – ezt tudta. Éjszaka lesz már. Mása, ha még Moszkvában van, felveszi a kagylót, és Miska elmondja neki, hogy mindössze egy napja látta a férjét sértetlenül, egészségesen...

Ő pedig ugyanakkor, egy nap múlva... Nem tudta, mi lesz vele egy nap múlva, és nem is akart gondolni rá. Egyet tudott csak: a mostani csend nem végtelen: éjjel vagy reggelre véget ér, és kezdődik a harc. S hogy mi lesz vele abban a harcban, nem tudhatta, mint ahogyan

a többiek sem tudták, az ezredbeliek, akik most ott ültek körülötte, a lövészárkokban meg távolabb, egy-két kilométernyire, a földfedezékekben és közlekedőárkokban, és még messzebb, azokban az óvóárkokban, amelyeket a szorgalmas Plotnyikov bizonyára megásatott már a rozsföldön, a német harckocsik alatt.

Nem tudhatták, sem ő, sem Miska, aki ekkorra már áthaladt a Dnyeper hídján, s gondolatban vele foglalkozott, egyikük sem tudhatta, hogy mi lesz velük másnap estére.

Miska, akit bántott a gondolat, hogy otthagyta barátját az előretolt állásban, maga pedig visszatér Moszkvába, nem tudta, hogy másnap Szincov nem lesz halott, de még csak sebesült sem, karcolás sem éri; életben marad, ép, egészséges lesz, csak halálosan kimerült, és öntudatlan, mély álomban alszik majd a lövészárok fenekén.

Szincov pedig, aki irigyelte Miskát, amiért másnap Moszkvában Másával fog beszélni, nem tudhatta, hogy Miska másnap nem lesz Moszkvában, és nem beszélhet Másával, mert még reggel, Csauszi határában, halálra sebzi őt egy német motorkerékpáros géppuskasorozata. A golyók több helyütt is átütik Miska hatalmas, erős testét; maradék erejét összeszedve bekúszik az útszéli bozótba, s miközben ömlik a vére, kibontja a filmeket, hogy eltűnjenek róluk a német harckocsik, a fáradt Plotnyikov, akire géppisztolyt és sisakot erőltetett, a délceg tartású Horisev, meg Szerpilin, Szincovval és a bánatos törzsfőnökkel együtt. Azután, utolsó ösztönére hallgatva, gyengülő, vastag ujjaival apróra tépi a leveleket, amelyeket ezek az emberek küldtek vele a feleségüknek. És a kis papírszeletkék előbb a földre havaznak, kiömlő vére, hülő teste köré, majd felröppennek a földről, s a szél szárnyán, peregve-forogva szállnak a poros országúton a német teherautók kerekei és a keletnek tartó német harckocsik hernyótalpai alá . . .

OTÖDIK FEJEZET

Fjodor Fjodorovics Szerpilin, akinek ezredéhez Szincov csatlakozott, azok közé az emberek közé tartozott, akiknek életútja megtörik, de nem hajlik. Katonakönyvébe sok áthelyezés volt bejegyezve, de voltaképpen egész élete folyamán ugyanazt csinálta: legjobb tudása szerint, katonaként szolgálta a forradalmat. Szolgálta az első világháborúban, és szolgálta a polgárháborúban; szolgálta, amikor ezredeket és hadosztályokat vezényelt, szolgálta, amikor akadémiákon tanult vagy oktatott, és akkor is szolgálta, amikor sorsa, önhibáján kívül, a Kolima folyó mellé vetette.

Falusi felcsercsaládból származott, apja orosz volt, anyja kaszimovi tatár nő, aki megszökött hazulról, és felvette a keresztséget, hogy hozzámehessen a férfihoz. Apja máig is felcserként szolgált Tumában, keskeny vágányú vasúton járta a Mescsera-vidék rengeteg erdeit. Szerpilin ott nőtt fel, és apja nyomdokába lépve, onnan utazott el tizennyolc éves korában Rjazanyba, az ottani felcseriskolába, tanulni. Az iskolában bekerült egy forradalmi körbe, rendőrségi listán szerepelt, és bizonyára száműzetésbe küldik, ha az első világháborúban be nem sorozzák.

Tizenhét telén mint tábori felcser részt vett az első lövészárokbarátkozásokban, ősszel pedig választott zászlóaljparancsnokként harcolt a vörös Pityer ellen vonuló németekkel. A Vörös Hadsereg megalakulásakor ott maradt soraiban – ínyére volt a csapatszolgálat –, és a polgárháború utolsó fegyvertényeként egy ezredet vezényelt Perekopnál.

Bajtársai, akik tudták, hogyan indult, élcelődtek rajta, és a háta mögött felcsernek nevezték. Pedig olyan régen volt már, hogy ideje lett

volna elfeledni; ámde olykor ő maga is hivatkozott tréfásan a régi mesterségére. Amennyire emlékezett, a polgárháború óta csaknem állandóan tanult: továbbképző tanfolyamra járt, és megint ezredet vezényelt, azután a katonai akadémiára készült, azt is elvégezte, harckocsizóvá képezte át magát, s az első gépesített alakulatoknál szolgált. Később visszatért a gyalogsághoz, két évig hadosztályparancsnok volt, majd katedrát kapott, és harcászatot adott elő ugyanazon a Frunze Akadémián, ahol öt évvel azelőtt végzett. De ott is folytatta a tanulást: minden szabad idejében a németet magolta, a legvalószínűbb ellenfél nyelvét.

Amikor harminchétben váratlanul letartóztatták, akármilyen különös is, de még a német nyelvtanulást is felrótták neki, meg a német katonai szabályzatok eredeti szövegét, amit a házkutatáskor a lakásán találtak.

Letartóztatásának közvetlen okául előadásaiban elhangzott figyelmeztető kijelentései szolgáltak, amelyekkel a hitleri Wermacht harcászati elveinek erős oldalára világított rá; az ilyesmi akkoriban nem volt divat.

Erre gondolt tegnap, amikor keserű elismeréssel adózott a németek harcászatának, és ajka körül az a fanyar mosoly jelent meg, amelyet Szincov nem tudott mire vélni.

Megdöbbentő letartóztatása után a legfőbb és szerinte legostobább vádon: a fasiszta hadsereg fölényének hirdetésén kívül, ördög tudja, mi mindent nem fogtak még rá! Két ízben Jezsov személyesen vallatta, és kerek fél éven át, egymás után három vizsgálóbíró várta hiába, hogy beismerje azt, amit nem követett el.

Végül is, lényegében bírósági ítélet nélkül, tíz évet kapott. Újabb fél év múlva pedig, a börtönben, hosszas magyarázkodások nélkül véresre verte egyik régi, polgárháborús bajtársát, egy trockistát, aki tévedésből bizalmába avatta, és közölte vele elgondolásait: hogy a párt elfajzott, és a forradalomnak vége.

A börtönben töltött időt elsősorban meddő, elvesztegetett időnek tekintette. Most, a háborúban, amikor erre az elvesztegetett négy évre visszagondolt, fogát csikorgatta dühében. De a négy év alatt egyetlenegyszer sem okolta a szovjethatalmat azért, amit vele tettek: iszonyú félreértésnek tartotta, tévedésnek, ostobaságnak. A kommunizmus pedig szent és makulátlan volt és maradt számára. Amikor szabadon engedték – éppen olyan váratlanul, mint ahogyan lefogták –, megöregedve és testben fáradtan jött ki a börtönből, de lelkét nem barázdálták az öregség és hitetlenség ráncai.

A háború első napján tért vissza Moszkvába, és csak egy vágya volt: minél előbb kijutni a frontra. Régi elvtársai, akik éveken át kitartóan fáradoztak a kiszabadításán, most is segítségére voltak: kiment a frontra, meg sem várva az átminősítését, de még a pártba való visszavételét sem – beadta iratait a pártbizottsághoz, és elutazott, hogy átvegyen egy ezredet. Akár egy szakasszal is beérte volna, csak késedelem nélkül folytathassa hivatását, amely katonai szolgálatból ismét a háború lett. Mielőbb meg akarta mutatni, hogy mire képes. Nem önmagáért: hiszen már visszakapta fegyverét, rangját, megígérték, hogy visszaveszik a pártba, és elküldték a fasiszták ellen harcolni – mit kívánhatott volna még? De saját példájával akarta bebizonyítani, hogy sok más emberrel is – akik még ott maradtak, ahonnan ő visszatért – ugyanolyan ostobaság történt, mint vele. Igenis: ostobaság.

Ez az érzés napról napra erősödött benne ott a fronton. A németek erősek voltak, ezt nem lehetett elvitatni. A háború pedig komoly, és az első balsikerek után még sokkal komolyabbra fordult.

Felmerül a kérdés, vajon a háború előtt kik tartották szükségesnek megfosztani a hadsereget az olyan emberektől, mint ő, Szerpilin? No, persze, azért nem dől össze a világ. A hadsereg nélkülük is megnyeri a háborút. De miért nélkülük? Mi értelme ennek?

Ezen töprengett ma, virradat előtt, amint ott feküdt egy nyaláb szénán, amit egy küldönc hozott. Az első sikeres harc hittel töltötte el; nem, nem abban hitt, hogy ezrede csodákat fog véghezvinni, habár ebben is hinni akart, hanem hogy általában nem áll olyan rosszul az ügy, mint ahogyan kezdetben látszott.

Igen, persze; a hadsereg jobban harcol, nagyobb veszteségeket okoz az ellenségnek, mint ahogyan elképzelheti az ember, aki csak a bekerítésből menekülő katonákat látja átvonulni állásain. Bizonyára száz meg száz helyen ugyanolyan hősiesen verekednek, mint ahogy az ő ezrede verekedett itt, az első ütközetben, és ha a németek ennek ellenére mégis előbbre jutottak, bekerítettek és szorongattak bennünket, ez nekik sem adatott olyan egyszerűen és olcsón. A hadszíntér óriási kiterjedése, tartalékaink bevetése, haditechnikánk megerősödése – az ördögbe is, ideje már kellő mennyiségben megjelennie annak a technikának a fronton! –, mindez csak megállítja végül is a németeket valamilyen terepszakaszon. Csupán az a kérdés: hol ez a terepszakasz?

A tegnapi tűzcsendnek Szerpilin nem örült. Tudta: a németek nem azért hagyták nyugton, mintha feladták volna a reményt, hogy ezredét legázolják, hanem mert, sajnos, okosan manővereztek. Jól kiszámított hadmozdulataik eredményei máris megmutatkoztak. Mogil-

jovtól jobbra és balra áttörték a frontot. Ez kiderült a keletre elhúzódó harci zajokból. Csak a süket és vak nem értette. Ő pedig ezredével ott ült tétlenül, és várta, hogy mikor kerül rá a sor.

Az utolsó parancs, amely a hadosztályhoz elért, mielőtt még a hadsereggel megszakadt az összeköttetés, így hangzott: szilárdan tartani az állásokat. Hát igen, nem rossz parancs azok számára, akik felkészültek rá, hogy drágán adják az életüket, és tudják, hogyan kell ezt tenniök – különösen, ha nem követi visszavonulási parancs, amikor már késő visszavonulni. De vajon mi történt a szomszédos hadosztályoknál, és meddig folytatódnak még a végtelen áttörések és bekerítések, amelyekről annyit hallott már, hogy a füle is belefájdult!

Szerpilin, amint most az elkövetkezőkre gondolt, leginkább attól félt, hogy visszavonulási parancsot kap, elkésve. Egyébként, ha reggel megkezdődik a harc, még ha akar, sem tudhat már elszakadni a németektől. Pedig harc lesz. A hadosztály Mogiljovot fedezte; itt futottak össze az utak, itt a dnyeperi híd, mindez együttvéve olyan góc volt, amelyet az ellenségnek meg kell semmisítenie, nem hagyhatja a hátában.

„Az ördög hozta ezt is ide, biztosan itt hagyja a fogát! – gondolt Szerpilin rokonszenvvel Szincovra, aki ott aludt a fűben, mellette. – Még fiatal, mint a törzsfőnököm. És bizonyára neki is fiatal felesége van..." Gondolatai a maga felesége felé szálltak, aki Moszkvában, a régi szolgálati lakásukban lakott az akadémián. Amikor őt letartóztatták, az asszonynak mégiscsak hagytak ott egy szobát, megmozdult valakiben a lelkiismeret. „Hej, öreg oldalbordám – gondolta gyengéd szeretettel Szerpilin. – Teljesen megőszült. Kimerült a levélírásokban, csomagbeadásokban, bajtársakhoz és feljebbvalókhoz való járkálásokban, pedig milyen szép asszony volt valamikor, és a helyőrségekben de sok forrófejű, ostoba ember csodálkozott rajta, hogy miért ment ehhez a nyakigláb szörnyeteghez, és miért nem csalja meg?"

Nyugat felől hangos, éles dörrenés hallatszott: a németek több lövedéket lőttek ki egyszerre.

„Plotnyikovra lőnek – állapította meg magában Szerpilin, és nyugodtan gondolta: – Hát elkezdték."

Szincov felugrott, és félálomban kotorászott maga körül: sapkáját kereste.

– Tehát itt maradtál? – mondta Szerpilin, és lassan veregette le magáról a szénaszálakat. – Most már késő bánat...

Szincov hallgatott.

– Gyere, kísérj el a zászlóaljhoz! Harcot akartál látni, most láthatsz.

A harc, amely azon a reggelen Szerpilin ezredének arcvonalán megújult, három álló napig csaknem szünet nélkül folyt.

Első nap délig a németeknek szinte sehol sem sikerült előrenyomulniok, bár erős tüzérségi tüzet alkalmaztak, nem sajnálták a lövedékeket, és több harckocsirohamot indítottak deszanttal: gyalogsággal együtt. Az ezred arcvonala előtt még vagy hússzal szaporodott a kilőtt és kiégett tankok és páncélgépkocsik száma. A rozsföldön általános vélemény szerint ötszáz, a túlzásoktól óvakodó Szerpilin jelentése szerint pedig, amelyet a hadosztálynak küldött, háromszáz német holtteste hevert. Az ezred embervesztesége viszont még nagyobb volt mind a tüzérségi tűz, mind a harckocsik és a német géppisztolyosok tüze következtében; a géppisztolyosok egy egész századot, amely kiszaladt a lövészárkokból, az utolsó emberig lelőttek. A századok fele elvesztette parancsnokát vagy politikai tisztjét, elesett Plotnyikov is, nem sikerült kialudnia magát, és a figyelőponton egy becsapódó akna darabokra szaggatta az ezredkomisszárt.

Délután megérkezett Szerpilinhez – már csak ő maradt meg a három ezredparancsnok közül – a hadosztályparancsnok, Zajcsikov ezredes. Reggel a Dnyeper túlsó partján volt, a második lépcsőt alkotó ezrednél. Látta, hogy bekerítik az ezredet, ezért megfordította az egészet: arcvonalával keletnek és háttal a folyó felé. Majd átkelt a Dnyeperen, és félnapot a Mogiljov külvárosát fedező ezrednél töltött; ott ádázul dolgozott a német tüzérség, de nem voltak olyan heves rohamok, mint Szerpilin ellen. A németek nyilván nem akartak a város utcáin harcolni, hanem előbb Szerpilint felmorzsolni, és Mogiljovot megkerülve kijutni a Dnyeper hídjához. Legalábbis így magyarázta Szerpilinnek a hadosztályparancsnok, amikor a hőségtől verejtékezve megjelent a harcálláspontján. Forró kezét beteg szívére szorította ingzubbonya alatt: az állásokban töltött nehéz napot erősen megsínylette. Testes alakjával, duzzadt könnyzacskókkal a szeme alatt, ott állt Szerpilin mellett a fedezékben, és zihálva, mohón nyelte a levegőt.

– Gluscsenko is elesett – említette szomorúan az ezredkomisszár helyettesét, és tovább kapkodott levegő után. – Ostobán esett el, egy eltévedt lövedék ölte meg a hídnál.

– Melyikünk esik el okosan? – kérdezte Szerpilin. – Jelentettem: az én komisszárom is elesett, mi is elárvultunk.

– Tudom – mondta a hadosztályparancsnok –, és hoztam is neked valakit utódjául.

A kíséretében jött zászlóaljkomisszár felé fordult, egy alacsony termetű, piros arcú, ősz szemöldökű emberhez, aki vastag üvegű szem-

üveget viselt. Ezt a katonát Szerpilin még sohasem látta a hadosztálynál.

– A PURKKA küldte ki – mondta még mindig lihegve, szaggatottan –, azért jött hozzánk, hogy előadásokat tartson, aztán, látod, milyen előadásaink vannak...

– Smakov – mondta tisztelegve a zászlóaljkomisszár.

– Smakov elvtárs maga kívánta, hogy a te ezrededbe jöhessen. Tisztában van a helyzettel. Hadosztályparanccsal adták át. Gratulálok a mellérendelt parancsnokodhoz!

Szerpilin kérdően nézett rá.

– Úgy bizony! – folytatta a másik. – Szegény Gluscsenko, mielőtt a hadsereg politikai osztályával megszakadt az összeköttetés, utolsónak ezt az üzenetet vette: rendelet jött a polgárháborús katonai komisszárok intézményének felelevenítéséről. Maga akarta elhozni a hírt, de nem tudta, szegény...

– No hát, örülök neki – mondta Szerpilin rövid hallgatás után –, valahogy megszoktam még a polgárháborúból: szóval komisszár. Helyzetünk komolyságát hangsúlyozza...

– Tájékoztatásul jelentem, ezredparancsnok elvtárs – szólalt meg Smakov –, hogy annak idején, amikor Gyenyikin ellen mozgósítottunk, körülbelül egy évig a negyvenkettedik lövész hadosztály komisszárja voltam. Igaz, hogy a polgárháború után nyomban pártmunkára hívtak el, és csak most, egy hete, viselek megint egyenruhát.

– Ő is nemrégen öltötte fel, egy hónapja sincs még – intett fejével Szerpilin felé Zajcsikov. – Hadosztályt vezényelt valamikor, én pedig az akadémia elvégzése után nála voltam csapatgyakorlaton, így hát most két nagy főnök találkozott össze – mondta tréfásan, de hangja erőltetetten csengett: az elesett Gluscsenko sehogyan sem ment ki a fejéből. – Sokan maradtak még a parancsnokságod alatt, te parancsnok? – próbált csak azért is tréfálkozni.

Szerpilin jelentette a veszteségeket.

– Mindenütt nagy a veszteség – mondta Zajcsikov. – Bizony nagy! – sóhajtotta, és Gluscsenkóra gondolt.

A rövid pihenő véget ért, a németek újabb rohamot indítottak, mielőtt Szerpilin még komolyabban szót válthatott volna Smakovval. Alighogy a roham megkezdődött, az új komisszár fogott egy vezetőt, és elindult a zászlóaljakhoz, ismerkedni.

– A balszárnyon kezdd, a harmadiknál – tanácsolta Szerpilin. – Az közelebb van. „És csendesebb" – tette hozzá magában.

Tetszett neki, hogy a komisszár mindjárt nekiindul, nemcsak a

harcálláspont körül ténfereg, és annál inkább igyekezett vigyázni rá.

Amíg ez a roham tartott – már a hatodik aznap –, Zajcsikov az ezrednél maradt, és állandóan Szerpilin mellett volt. Jelenléte nem feszélyezte az ezredparancsnokot, annál kevésbé, mert Zajcsikov egész idő alatt mindössze két-három parancsot adott, akkor is olyat, amit ő is éppen parancsolni szándékozott. Ez arra vallott, hogy egyforma szemmel nézik a harc folyását.

A hadosztályparancsnoknak pedig – aki két hete, amikor Szerpilin átvette az ezredet, egyáltalán nem örült neki, hogy magasabb rangú embert kap a parancsnoksága alá – a harc folyamán eszébe sem jutott erre gondolni. Habár sok év eltelt már azóta, hogy Szerpilinnél volt csapatgyakorlaton, és voltaképpen nem is ismerték egymást olyan jól, ebben a nehéz helyzetben a háború előtti ismeretség mindkettőjüknek sokat jelentett, és kölcsönös baráti őszinteséget keltett bennük.

Mihelyt a hatodik rohamot is visszaverték – könnyebben, mint az előzőket –, s a németek nyilván kezdtek kifulladni, a hadosztályparancsnok elsietett a szomszéd ezredhez.

– Miattad nem aggódom, Fjodor Fjodorovics – mondta négyszemközt Szerpilinnek, amint búcsút vett tőle. – Örülök persze, hogy nálam kaptál ezredet, de őszintén szólva nekünk szomszédos hadosztályokat kellene vezényelnünk, akkor legalább egy szárnyunk felől nyugodtak lehetnénk. Így meg csak harcolunk, de nincs szárnyunk! Még tegnap reggel legalább a bal szomszédommal érintkeztem, ma már üthetem bottal a nyomát!

– Sebaj – mondta Szerpilin –, van, amink van, azt vezényeljük, amit isten adott. Ha életben maradunk, tábornokok leszünk, ha meg mint ezredes és dandárparancsnok halunk meg, hát úgy földelnek el.

– Csak minél több fasisztát földelhessünk, nekünk utolsó kenet nélkül is megteszi – felelte a hadosztályparancsnok. – Hanem a légierejük ma nagyon csendes – tette hozzá az égre pillantva és elment.

Mintha csak felidézte volna a bajt: félóra sem telt bele, s a németek heves bombatámadást intéztek Szerpilinék és a szomszédos ezred csatlakozása ellen. Negyven bombázógép, egymást követő zuhanórepüléseivel, hosszú csíkot vont a folyóig, mintha késsel vágták volna. A látóhatárt észak felől sűrű füstfelhő takarta.

Egy újabb óra eltelte után, amikor a bombázás véget ért, a hadosztályparancsnok visszajött a harcálláspontra, Szerpilinhez. Csakhogy nem az a lihegő, fáradt, de mégis erős ember volt már, aki ura tud

lenni a helyzetnek, és nem veszti el lélekjelenlétét, amilyennek másfél órával azelőtt látta Szerpilin. Most hordágyon hozták, súlyos sebesülten, elgyengülve – gránátszilánk fúródott a hasába –, és a segélyhelyről odaszaladt orvos a sebésznővérrel együtt sokáig vesződött, amíg nagy nyögések között végre kiszedte a szilánkot. Zajcsikov a sebesülése után nyomban a legerélyesebben megparancsolta, hogy ne a segélyhelyre vigyék, hanem oda, a harcálláspontra.

Az orvos, magában nagyokat káromkodva, kénytelen volt engedni. Fiatal ember volt, és nem mert ellenkezni vele, mert Zajcsikov ezredestől úgy féltek a hadosztálynál, mint a tűztől, és ez az érzés még most sem hagyta el, amikor a rettegett parancsnok ott feküdt előtte mozdulatlanul, tehetetlenül.

Miután a német bombázók a két ezred csatlakozásán az egész terepet felforgatták a Dnyeperig, még szét sem oszlott a füst, és ugyanott megindultak a német harckocsik, elvágták egymástól a két ezredet, végül előretörve sikerült a Dnyeper hídját sértetlenül elfoglalniok. A tankokkal együtt páncélgépkocsikon géppisztolyosok is áttörtek. Nem sokan voltak, egy század mindössze, de a bombatámadás és a harckocsiroham olyan váratlan és erős volt, s a német géppisztolyok ropogása olyan sűrűnek hallatszott a sötétben, hogy a katasztrófa első órájában sem Szerpilin, sem az elvágott ezred parancsnoka nem szánta rá magát az előretört németek még gyenge láncának megtámadására.

Este nem kockáztatták meg – tapasztalatlanságból, és mert túlbecsülték az ellenség erejét –, reggelre pedig már késő volt.

Amikor Zajcsikovot az ezred harcálláspontjára hozták, Szerpilin nem volt ott. Elkerülték egymást a sebesült hadosztályparancsnokkal: átment a nagy veszteségeket szenvedett jobbszárnyon levő zászlóaljához, hogy a másnap reggeli harcra vonatkozóan intézkedjék.

Zajcsikov azért vitette magát egyenesen hozzá, mert halálosnak érezte a sebét, és őreá akarta bízni a hadosztály parancsnokságát. Nem engedte, hogy az orvos elaltassa, amikor a szilánkot kiveszi, félt akár csak egy percre is elveszteni eszméletét, nehogy örök álomba merüljön, mielőtt még Szerpilinnel beszélhetne...

Szerpilin a zászlóaljnál értesült a hadosztályparancsnok súlyos sebesüléséről. A legszükségesebb parancsok kiadása után azonnal az ezred segélyhelyére sietett, mert úgy gondolta, hogy ott találja. De Zajcsikov nem volt a segélyhelyen, sőt még a sebészorvos sem: a harcálláspontra hívták.

– Dandárparancsnok elvtárs – mentegetőzött suttogva az orvos, aki ingzubbonya fölé húzott véres köpenyében ott várta a fedezék be-

járatánál – én nem vagyok hibás, én kellően akartam ellátni a sebet, a legmegfelelőbb körülmények között, de a hadosztályparancsnok megparancsolta...

– Eh, maga! – legyintett dühösen Szerpilin. – Megparancsolta?! ... Vannak helyzetek, amikor nem mi parancsolunk az orvosoknak, hanem az orvosok nekünk. Nos? Életben marad?

– Mindent megtettem, de a sebesülés súlyos, és a műtét körülményei...

– Késő bánat! Tud még valamit tenni?

– Egyelőre nem tehetek többet – felelte az orvos.

– Akkor menjen, a segélyhelyen sorjában hevernek a földön a sebesültek – mondta Szerpilin, és bement a fedezékbe.

Zajcsikov az ágyon feküdt, szeme tágra nyitva, ajka vonaglott az erőfeszítéstől, hogy visszafojtsa nyögését.

Szerpilin maga alá húzott egy kis széket, hegyes térdét nekinyomta az ágy szélének.

– Úgy látszik, én már befejeztem a harcot, Fjodor Fjodorovics – mondta Zajcsikov; szeméből könnycsepp buggyant ki, és végigpergett arcán. Letörölte a könnyet, és visszaejtette kezét a lepedőre. – Terítsd rám a köpenyed, borzongok.

Szerpilin leakasztotta köpenyét a szegről, és betakarta vele, a lepedő felett.

– Mit csinálnak a németek? – kérdezte a hadosztályparancsnok.

Hasztalan lett volna eltitkolni az igazságot, és Szerpilin nem is érzett jogot rá. A sebesült Zajcsikov mégiscsak hadosztályparancsnok maradt. Jelentette hát, hogy a németek elvágták őt a szomszéd ezredtől, kijutottak a folyóhoz, és minden valószínűség szerint elfoglalták a hidat. A hadosztályparancsnok néhány percig szótlanul feküdt, amíg a hírt megemésztette, és összeszedte gondolatait. Nehezen tudta összeszedni őket, folyvást másfelé kalandoztak: ha a németek elfoglalták a hidat, egy csapással elvágták egymástól mindhárom ezredet. Juskevics ezredesre gondolt, törzsfőnökére, aki most rangidős parancsnok a Dnyeper túlsó partján.

– Egyszerre, cafatokra – mondta.

– Tessék? – kérdezte Szerpilin; nem hallotta tisztán.

– Semmi, csak gondolkodom – suttogta Zajcsikov.

Juskevicset jó parancsnoknak tartotta, de a törzsfőnök most nem volt éppen irigylésre méltó helyzetben. A híd elvesztésével két tűz közé került, a keskeny partszakaszhoz szorítva, hátában a németekkel. Ha

eszébe jut, hogy megpróbáljon éjjel kelet felé kitörni, ez talán megmenti, de ha nem, akkor elveszett!

Loskarjov őrnagy, a Mogiljov határában álló elvágott ezred parancsnoka, vakmerően bátor ember, de ezredparancsnoknak még éretlen. Hogy nem lesz gyáva, abban Zajcsikov bizonyos volt, de vajon hogyan vezeti az ezredet, amikor a saját szakállára cselekszik? Zajcsikov azt is sajnálta most már, hogy Szerpilin ezredénél sebesült meg, és nem inkább Loskarjovénál: ott még így fekve is többet használhatna.

Majd önmagára gondolt sajnálattal, meg a családjára: feleségére és lányaira. Csupa lányt szült neki az asszony, az utolsónál már sírt is, hogy nem fiú lett.

„Nehéz öt lánnyal" – úgy gondolt a családjára, mintha ő már nem is volna életben.

– Ide hallgass, Szerpilin – mondta végre összeszedve gondolatait –, készülj fel a hadosztály átvételére. Írd meg a parancsot!

– Ha szükség lesz rá, készen várom – felelte Szerpilin –, de a parancs ráér! A parancsnok életében nem szokás átvenni a hadosztályt. Fekszel egy kicsit, azután hátravisznek. Hiszen olyan egészséges természetű vagy! – tette hozzá, és gyengéden megérintette a vállát.

Zajcsikov a szeme sarkából sandított rá; hallgatott egy darabig. Mit is szólhatott volna? Szerpilin helyében ő is ugyanezt válaszolná.

– Azért mégiscsak készülj fel rá – mondta hosszú csend után, és lehunyta szemét. Vigasztalására szolgált, hogy Szerpilinnél van most és nem a segélyhelyen; ott már csak egy sebesült volna a sok közül, itt viszont még hadosztályparancsnok. Néhány percig csukott szemmel feküdt; amikor ismét felnézett, Szerpilin háta mögött megpillantotta azt a múltkori hórihorgas politikai tisztet, azt a haditudósítót, aki az erdőben odajött hozzá. Sáros-piszkos ingzubbonyban volt, vállán német géppisztoly.

Szincov csaknem az egész napot Szerpilin mellett töltötte, előbb az egyik zászlóaljnál, majd a másiknál: látta, amint a német harckocsik betörtek Plotnyikov állásaiba; az egyik felkúszott a vasúti töltésre, és összedöntötte a bakter házikóját; sokáig lövöldözött ágyújából vagy ötven méterre Szincovtól; a lövedékek a feje felett süvítettek. Majd Plotnyikov kiugrott a lövészgödörből, és egy köteg gránátot dobott a harckocsi alá. A harckocsi kigyulladt, Plotnyikovot pedig a következő pillanatban leterítette egy másik géppuska sorozata.

Aztán látta, hogy az egyik század futásnak ered. A német géppisztolyosok sebesen kaszálni kezdtek; Szerpilin pedig, a közelében levő harcosokat vezényelve, puskatűzzel és gránátokkal verte vissza

támadásukat; közben maga is többször célzott és lőtt. Nem messze Szincovtól az öreg bakter sütögette puskáját a németekre; később, amikor megint arra nézett, az öreg már az árok fenekén feküdt holtan, német mundérja kinyílt, és látszott bozontos, vérző melle. Szincov maga is lövöldözött, és halálra sebzett egy németet, aki mintha a földből nőtt volna ki alig tíz lépésre tőle.

– Te is megölted a németedet – mondta neki később Szerpilin, amikor már vége volt a támadásnak. Látszott, hogy mindent megfigyel maga körül. Majd odaadatta neki az elesett némettől zsákmányolt géppisztolyt, és hozzá két hosszú tartalék töltényszalagot, vászonzsákban. – Nesze, a tied, megillet!

Mindez már régen volt, nappal. Este, sötétben, Szincov elkísérte Szerpilint arra a helyre, ahol a bombatámadás után a németek áttörtek. Ott elvesztette Szerpilint szem elől, sokáig kereste, már attól félt, hogy elesett, és nagyon megörült, amikor a harcálláspontra visszatérve, megtudta, hogy Szerpilin sértetlenül megjött.

Mosolyogva lépett be a fedezékbe, és egyszerre elébe tárult a kép: a kis széken ülő Szerpilin sovány, meggörnyedt háta és ágyán a csukott szemmel fekvő Zajcsikov ezredes, a hadosztályparancsnok. Olyan sápadt volt, hogy Szincov az első pillanatban azt hitte, halott. Aztán az ezredes felnyitotta szemét, és hosszan, szótlanul nézett rá.

Szincov is szótlanul állt ott, nem tudta, mit mondjon, mit tegyen. Szerpilin megérezte, hogy valaki áll a háta mögött, és megfordult.

– Nos, politikai tiszt elvtárs, kiverekedted magad? Nem panaszkodhatsz már, hogy nincs miről írnod!

Szincovnak csak most jutott eszébe a térképtáskájában levő jegyzettömbje; elő sem vette egész nap. Éhes volt, de álmossága még az éhségénél is nagyobb.

– Kérek engedélyt távozni, dandárparancsnok elvtárs – mondta felelet helyett; bódult fáradtságot érzett, nem a karjában, lábában, de még csak nem is a testében: valahol a lelke mélyén nyomasztotta a nap folyamán átélt veszedelmek kábulata.

– Mi az, aludni akarsz? – Szerpilin megértő tekintettel mérte végig. – Eredj, te szabad ember vagy!

– Itt fekszem le, a fedezék mellett – mondta Szincov. Szégyellte, hogy aludni akar, amikor Szerpilin, aki pedig bizonyára fáradtabb nála, fenn virraszt.

Szerpilin bólintott, anélkül hogy hátrafordult volna.

– Mit keres ez itt nálad? – kérdezte Zajcsikov halkan, de Szerpilin csak vállat vont, nehezére esett válaszolnia.

Alighogy Szincov kiment, Smakov lépett be a fedezékbe; neki is német géppisztolya volt. Leakasztotta válláról, és egy sarokba állította, aztán fáradtan forgatva nyakát, közeledett az ágyhoz. Tudta már, hogy Zajcsikov megsebesült, és itt fekszik, felesleges lett volna bármit is kérdeznie. Állt és hallgatott.

– Sok géppisztolyt zsákmányoltunk? – kérdezte rá nézve Zajcsikov.

– Húszat – válaszolta.

– Jól fel vannak szerelve – jegyezte meg a hadosztályparancsnok. – Már a finn háborúban kitűnt, hogy nekünk is tömegével kellene, de mi csak vakaróztunk. Addig-addig, amíg kitört a háború. Nálunk jó, ha tíz géppisztoly esik egy ezredre, náluk meg több száz is jut.

Rekedt, elgyöngült hangjában ingerültség remegett.

Smakov beszámolt róla, mi történt a balszárnyon levő zászlóaljnál. Hallgatták: Szerpilin figyelemmel, a hadosztályparancsnok csak kevéssé; minden percben eltorzult az arca a testébe hasító kíntől.

– Mindjárt szülni fogok – mondta végül, mosolyt erőltetve arcára.

– Én átmegyek a te fedezékedbe, Smakov elvtárs – mondta Szerpilin –, a hadosztályparancsnok mellé pedig egészségügyi felügyeletet adunk.

Idejövet először ragaszkodni akart hozzá, hogy Zajcsikovot vigyék át a segélyhelyre, de aztán meggondolta magát. Elvégre a bekerítésben nem tudhatni, hol van az ezred arcvonala, és hol a hadtápja. Feküdjön csak itt, úgysem lehet meggyőzni; a kilátástalan vitákat pedig nem szerette Szerpilin.

– Nem kell semmiféle felügyelet – tiltakozott Zajcsikov. – Még kiderül, hogy kiszorítottalak a fedezékből.

– Kell felügyelet! – mondta határozottan Szerpilin. – Ne vitatkozz velem. Elvégre felcser voltam, csak tudom.

A hadosztályparancsnok akaratlanul is elmosolyodott. Szerpilin gúnynevére gondolt: „felcser", és a régi időkre, amikor ő, harmincháromban, nála volt csapatgyakorlaton a hadosztályban.

– Próbálj meg egy kicsit aludni, ha tudsz, Nyikolaj Petrovics – mondta Szerpilin és felállt. – Mi most a komisszárral számvetést készítünk a napról, azután visszajövünk hozzád, a parancsokért.

„Kellenek is neked most a parancsaim! – gondolta harag nélkül és őszintén Zajcsikov, Szerpilin után nézve. – Nem vagy te Loskarjov. Ha másként fordulnak a dolgok, most hadosztályt vagy talán hadtestet irányítanál, és te parancsolnál nekem... Csak legalább távbeszélő-

összeköttetés volna ... – Eszébe jutott, hogy megszakadt a kapcsolatuk a hadsereggel, és keserűen elmosolyodott.

Smakov most lépett be először saját fedezékébe. Leültek egymással szembe – Smakov a reggel elesett komisszár ágyára, Szerpilin meg az este elesett törzsfőnökére –, és elkészítették a számvetést, majd nagy gonddal toldozva-foldozva az ezred veszteségeit, megbeszélték, kit hová helyezzenek, hogy valamennyi lyukat betömjék. Egy zászlóaljparancsnokot, két századparancsnokot és három politikai tisztet kellett még éjszaka kinevezni a nap folyamán elesettek helyett. Smakov még csak az egyik zászlóalj embereit ismerte, azokat is futólag, csaknem valamennyi jelöltet Szerpilin nevezte meg. Amikor a politikai tisztekre került sor, Szerpilin Szincovra gondolt.

– Minek kullogjon utánam, amíg el nem esik? – mondta, amikor Smakov vállat vont. – Ha egyszer ez a beosztása, hát legyen századpolitikai tiszt. Nem lesz rosszabb másnál, de ha rosszabb is, nincs más választás.

Öt perc múlva Szincov, akit Szerpilin küldönce ébresztett fel, álmosan pislogva állt előttük – meglepte, hogy Smakovot is ott látja –, és végighallgatta rövid búcsúztató szavaikat. Azonnal, még sötétben indulnia kellett a századhoz, ahhoz a Horisevhez, akivel előző nap mezítláb ültek a töltésen, és a napon sütkérezve etették a halat.

– Még sohasem vezényeltem embereket – felelte bizonytalanul, amikor Szerpilin feltette neki az előírt, bár az adott körülmények közöt talán értelmetlen kérdést: „Nos, megbirkózol a feladattal?"

– Csak vezényelj – mondta oktató hangon Szerpilin. – Csillagot viselsz a zubbonyod ujján és három négyszöget a hajtókádon, tehát megkívánhatom tőled, a beosztásodnál fogva. – Mindezt meglehetősen mérgesen mondta, nem mintha valóban haragudott volna rá, hanem hogy éreztesse a helyzetében történt változást. – Kísérőt most nem adok melléd. Ha nem érsz oda, szökevény vagy! – Elmosolyodott, jelezve, hogy az utóbbi mondat csak tréfa.

Szincov még mindig nem tért teljesen magához; megszorította Szerpilin és Smakov búcsúzóul nyújtott kezét. Mindkét ember ettől a perctől fogva merőben mást jelentett számára, mint eddig. Tegnap még vendég volt az ezredben, ennél a jóságos képű, hórihorgas dandárparancsnoknál, nemrégen még alkalmi útitársa volt a fronton ennek az ősz kis komisszárnak, most pedig egyikük a parancsnoka, másik a komisszárja, ő pedig egyik századunknak politikai tisztje lett, és most már nem azt várták tőle, hogy megírja, mások hogyan harcolnak, hanem hogy ő is úgy harcoljon, mint a többiek. Soha életében nem tör-

tént még vele váratlanabb változás, mely így próbára tette volna. Ljuszin jutott eszébe, alárendelt politikai tisztje, aki sehogyan sem akart ott maradni a harckocsizóknál; és részvét nélkül, de immár megértéssel gondolta, hogy neki sem lehetett olyan könnyű.

Amikor kiment, Szerpilin és Smakov egymásra nézett.

– Én egészségügyiből egyszerre zászlóaljparancsnokká léptem elő – mondta Szerpilin –, és baj nélkül megbirkóztam a feladattal. Miért kételkedjem hát benne? – intett fejével az ajtó felé. – Csak nem korcsosultak el, a szovjethatalom huszonhárom éve alatt? Vagy csupán beszélgetni tudtunk velük, de nem faragtunk embert belőlük? Nem hiszem! Minden mostani nagy bajunk ellenére mégsem hiszem el! Lehet, hogy nem mindig neveltük őket helyesen, de azért úgy gondolom, keményen. Keményebben, mint a fasiszták a maguk fiataljait. Derékül neveltük az embereket, erről még a börtönben is nemegyszer meggyőződtem. A börtönön nem csodálkozol?

– Nem csodálkozom. Zajcsikov elmondta, mi történt magával – felelte Smakov; nem szerette a tegeződést, és restellt áttérni rá.

De Szerpilin a maga módján értelmezte ezt a magázást.

– Látja, nem volt szerencséje, Smakov elvtárs: kihez vetette a sorsa komisszárnak; felelősség a négyzeten, sőt mondhatnám, a köbön – mondta szintén magázva és leplezetlen, keserű gúnnyal.

Smakov sok mindent felelhetett volna erre. Mondhatta volna, hogy egyáltalán nem a sors vetette a hadseregbe, önszántából jelentkezett. Mondhatta volna, hogy bármiféle beosztásba jelentkezett Zajcsikovnál, mégpedig akkor, amikor már tisztában volt a hadosztály helyzetével. Végül azt is felelhette volna, hogy nem kevésbé hisz a szovjethatalomban, mint Szerpilin, és a szovjethatalom képességében, hogy olyan embereket neveljen, akik hívek hozzá az utolsó leheletükig, és éppen ezért úgy hisz Szerpilinben, mint saját magában.

De a máskülönben beszédes professzor – most komisszár – utálta a kényszerű magyarázkodást. Ezért mindabból, amit Szerpilinnek felelhetett volna, egy szót sem mondott, hanem csak hosszan a szemébe nézett, és egyetlen mondattal válaszolt:

– Szerpilin elvtárs, én nem tudok mindjárt tegeződni. Kérem, ennek semminemű fontosságot ne tulajdonítson.

És csak a „semminemű" szónak icipici hangsúlyozásával adta tudtára Szerpilinnek, hogy tudomásul vette, de nem szolgált rá a szemrehányásra.

– Ha jól értettem, akkor nem törődik a múltammal – mondta Szerpilin, aki szerette tisztázni a dolgokat.

– Igen, jól értette.

– De én meg nem felejtettem el, minduntalan eszembe jut. Megérti ezt?

– Megértem.

– Mi a teljes neve?

– Szergej Nyikolajevics.

– Az enyém: Fjodor Fjodorovics.

– No, most már igazán megismerkedtünk! – nevetett Smakov; örült, hogy a kínos beszélgetés véget ért. – Különben még megeshetett volna, hogy valamelyikünk meghal, és a másik azt sem tudja, milyen kezdőbetűket is írjon a halottak jegyzékébe.

– Hej, Szergej Nyikolajevics, testvérem az Úrban és az ezredfogatban! – csóválta meg a fejét Szerpilin. – Meghalni tudni, ez még nem elég egy katonának, ez legfeljebb csak fél megoldás. Tőlünk azt kívánják, hogy a németek haljanak meg. – Felállt és kihúzva magát, azt mondta, hogy ideje a hadosztályparancsnokhoz menni, jelentéstételre.

– Talán inkább ne zavarjuk, rosszul van – felelte Smakov.

– Jobban lesz a jelentésünktől – mondta Szerpilin. – Túlságosan súlyos a sebe ahhoz, hogy csak úgy ott feküdjön, és várja a halált. Amíg parancsolhat – élni fog!

– Az orvosok aligha értenének egyet ezzel a véleményével – jegyezte meg Smakov, és szintén felállt.

– Nem kérdezem őket, felcser vagyok.

Smakov akaratlanul is elmosolyodott. Szerpilin is mosolygott saját tréfáján, de hirtelen ismét komolyra fordította a szót:

– Maga a halálról beszélt, és én is megmondom magának, nehogy később kelljen visszatérni rá, hogy a legbensőmbe lásson. Meghalni, mindenki szeme láttára, nem félek, de nyomtalanul eltűnni, nincs jogom. Megértette?

Lábával kilökte az ajtót, és elsőnek lépett ki a fedezékből.

Másnap megint reggeltől estig harcban telt el a nap. A tábori és páncéltörő lövegeknek egyre nagyobb része semmisült meg, a német harckocsik minduntalan betörtek az állásokba, hosszasan kúsztak a lövészárok között, lánctalpukkal felszaggatták a fedezékeket, ágyúztak és oldalazó tűzzel, teljes hosszában végigpásztázták géppuskáikkal a lövész- és közlekedőárkokat. Olykor úgy látszott már, elfoglalták az ezred állásait, ámde a német gyalogságnak egész nap nem sikerült áttörnie a tankok nyomán, gyalogság nélkül pedig a harckocsik nem érhettek célt: vagy kifogyott a lőszerük és abba kellett hagyniok a har-

cot, vagy mélyen behatolva az állásokba, kigyulladtak a gránátkötegek és benzines üvegek záporában.

Mivel az ágyúk és harckocsik lőszere erősen megfogyatkozott, kevesebb német tankot sikerült kilőni, mint az előző napokon, mégis több szakaszon együttvéve kilenc harckocsit semmisítettek meg. Egy harckocsi egyenesen Szerpilin fedezékére kapaszkodott fel, amelyben most Zajcsikov feküdt; ott gyújtották fel, a fedezék tetején, s most úgy állt ott, mint valami szobor, hátsó részével a lövészárokba csúszva, hosszú ormánya az égnek meredt.

A nap folyamán összesen nyolc német roham követte egymást. Szincov, aki még este megérkezett Horisev századához, egész nap csak kétszer pillantott az órájára. Nem volt ideje gondolkozni rajta, hogyan állja meg a helyét a századnál, jó vagy rossz politikai tiszt-e, csak szüntelenül ott volt a lövészárkokban a katonák között, s igyekezett minél értelmesebben megmagyarázni annak a néhány embernek, aki éppen mellette volt, hogy ebben vagy abban a pillanatban mit kell tennie. Tűzszünetet parancsolt, amikor úgy vélte, közelebb kell engedni a támadókat, és lövetett, amikor idejét látta; és maga is lőtt, és bizonyára megölt egy-két németet. Voltak pillanatok, amikor úgy érezte, nem is ő vezényel: tiszti rangjelzését és karján a komiszszári csillagot, ezt látják az emberek, ezt tisztelik, és ennek engedelmeskednek.

Ezért, amikor véget ért sötétedéskor az utolsó, szám szerint a nyolcadik német roham is, és Horisev, sapkája alatt bekötözött fejjel, odajött hozzá s a fülébe kiabálta, mintha süket volna: „Jól dolgoztál, politikai tiszt!" Szincov csak vállat vont. Nem tudta, jól dolgozott-e vagy sem; egyet tudott csak: megtartották a reggeli állásukat, és ez bizonyára jó dolog.

Ahogy erre gondolt, egyszerre csodálkozás fogta el, hogy életben maradt: nagyon is sokan haltak meg és sebesültek meg körülötte. Amikor külön-külön látta elesni vagy megsebesülni az embereket, nem gondolt magára, de most, amikor a harc után egy tömegben képzelte el valamennyi halottat és sebesültet, különösnek vélte, hogy annyian kidőltek a sorból, ő pedig egész nap még csak egy karcolást sem kapott.

– Mit gondolsz, holnap megint jönnek? – kérdezte Horisevtől.

A hadnagy nem értette jól a kérdést, Szincov fáradtan megismételte, Horisev pedig ugyanolyan fáradtan felelt:

– Persze hogy jönnek, mit tehetnének mást?

Már besötétedett, amikor Szerpilin belépett a fedezékbe, a hadosztályparancsnokhoz. A fedezék födéme megbillent, egy gerenda kimeredt, és sarkával lefelé lógott. Zajcsikov fekvőhelye mellett kupacokban állt a leszóródott föld.

– Csaknem elgázolt a harckocsi – mosolygott Zajcsikov. – Már azt hittem, itt vannak a németek, agyon akartam lőni magamat. – Megérintette a pármája alól előkandikáló pisztolyát. – Loskarjov felől mit hallani?

– Néhány óra óta semmit – felelte Szerpilin. – Csend van.

– Én is állandóan hallgatóztam, délután elcsöndesedett arra. Aggódom érte – mondta nyugtalanul Zajcsikov.

Szerpilin hallgatott. Ő már nem aggódott Loskarjovért: olyan csönd volt arrafelé, hogy késő volt aggódni.

– Mindjárt visszajön a komisszár, megkérdezzük – mondta azután. – A magasfigyelőből talán látni valamit, azt telefonálta nekem, hogy fel akar oda mászni.

Eltelt egy félóra, és Smakov még mindig nem mutatkozott. Végre megjött, a sietségtől verejtékezve, ingzubbonya feketéllett az izzadságtól. Mielőtt megszólalt volna, felhajtott két bögre vizet a fedezék sarkában álló vödörből; a víz zavaros volt, sárga üledékes; egy csomó agyag hullott bele a mennyezetről. Aztán harmadszor is teletöltötte a bögrét, levette sapkáját, és izmos, vörös, szürke sörtés nyakába öntötte a vizet.

– Meleg nap volt, ugye? – kérdezte félig komolyan, félig tréfásan, Szerpilin.

– Hát bizony kutya meleg. Hiába, az évek... – felelte Smakov bűntudatosan, majd leült, és elmondta, hogy a németek egyetlenegyszer sem lőttek a magasfigyelőre, amíg ő odafent volt.

– Az egész torony szitává van lyuggatva – magyarázta. – Biztosan azt hiszik, feladtuk már azt a megfigyelőpontot. Nem jó hírt hozok: jobb felől minden csendes, egy puskalövés sem hallik; egy órával ezelőtt, igaz, sötétedett már, nem állok jót a megfigyeléseimért, de a katonák is megerősítik, nekik jobb szemük van, mint nekem – levette okuláréját, ujjaival megdörzsölte szemét, és újra feltette az üveget az orrára –, a németek foglyokat tereltek oszlopban az országúton Mogiljovból nyugat felé.

– Sokat? – kérdezte Zajcsikov.

– A katonák háromszázra becsülik.

– Igen, vége Loskarjov ezredének – mondta Zajcsikov, majd kis szünet után megismételte: – Vége Loskarjov ezredének.

Hosszú hallgatás követte szavait. Mindhárman hallgattak, és ugyanaz járt az eszükben: holnap vagy holnapután rájuk kerül a sor. A lőszer elfogyott, gránátjaik voltak még, de egyszer azok is elfogynak, mint ahogyan benzines üvegek sem voltak már. Holnap újra rohamoznak a németek; meglehet, egy napig még tarthatják magukat, de mi lesz azután? Persze megpróbálhatnak elvonulni, kitörni éjjel kelet felé, a Dnyeper irányába, de vajon sikerül-e, és hogyan sikerül, és mennyi veszteséggel jár – mindezek a gondolatok nyomasztották őket. Sajnálták: sírni tudtak volna, annyira sajnálták otthagyni ezeket az állásokat, amelyeket napok óta olyan derekasan védtek, és ahol csaknem hetven német harckocsit semmisítettek meg. Ha kibújnak az árkokból, sok harckocsit már nem gyújthatnak fel...

Mindhárman csaknem ugyanazt gondolták, de egyikük sem akart elsőnek megszólalni. Szerpilin azt várta, hogy a hadosztályparancsnok mondja ki az első szót. Zajcsikov Szerpilin szavára várt, Smakov pedig, kerek ősz fejét forgatva, hol egyikre, hol a másikra nézett: úgy vélte, neki, aki még csak most jött az ezredhez, utolsónak illik beszélnie. Így hát egyikük sem szólalt meg, hallgatólagos megegyezéssel másnapra halasztották a kérdés eldöntését.

Éjjel erős harci zaj hallatszott a Dnyeperen túlról; reggelre csend lett ott is. Aligha a németek indítottak éjszakai támadást. Szerpilin megfigyelte már, hogy általában nem szeretnek éjjel harcolni. „Eleget elérnek nappal is" – mosolygott keserűen. Valószínűbb, hogy Juskevics tört ki kelet felé a hadosztály balparton maradt részeivel.

Nehéz lett volna megmondani, sikerült-e neki. Mindenesetre csend lett odaát, megszűnt a harc. Az ötödik nap reggelére Szerpilin ezrede teljesen magára maradt. Szerpilin hajnalra újabb német rohamokat várt, nem kételkedett benne, hogy minden percben megindulhatnak. De két óra is eltelt, s a németek még mindig nem jöttek. Sőt ellenkezőleg, a megfigyelők azt jelentették, hogy a német harcbiztosítás az éjszaka folyamán eltűnt, visszahúzódott az erdőbe. Ez rejtélyes volt, de egy újabb óra múlva fény derült a titokra. Megjelent a német légierő, amely az elmúlt négy nap alatt mindössze egy csapást mért rájuk, amikor a harckocsik elvágták Szerpilin ezredét Loskarjov ezredétől. Bizonyára más, fontosabb feladatokkal volt elfoglalva, most pedig Szerpilin ezredének kellett kiállnia súlyos csapásait.

A németek egész nap bőven kárpótolták magukat a reggeli háromórás csendért. Reggel kilenctől este kilencig, pontosan tizenkét órán át egymást követték a bombázógépek, és támadták zuhanórepüléssel az állásokat, soha félóránál hosszabb időre nem szünetelt a gyilkos pusztí-

tás. Kétszázötven- és ötszázkilós nehézbombák, meg száz, ötven és huszonöt kilósak, a bombatárakból borsóként szóródó két-három kilós kisbombák hullottak az égből egész nap az ezred állásaira. Lehet, hogy nem is olyan sok gépet vetettek be a németek – húszat vagy harmincat talán –, de valahonnan a közvetlen közelből szállhattak fel, és szüntelenül támadtak. Alig tűnt el egy kilenc gépből álló kötelék, máris ott volt a másik, és szórta, szórta a bombákat.

Most már érthető volt, miért vonták vissza a németek a harcbiztosításukat: nem akartak több tankot és gyalogságot rájuk pazarolni. Felszabadult a légierejük, és most arra bízták a büntetlen gyilkos szerepét, veszteség nélkül, a levegőből akarták lesöpörni a föld színéről Szerpilin ezredét, aztán pedig puszta kézzel elfogni a maradékát ennek a sok bosszúságot okozó ezrednek. Bizonyára még másnap sem rohamoznak, hanem csak a bombatámadásokat folytatják – ez a gondolat megrémítette Szerpilint. Nincs fájóbb, mint úgy elpusztulni, hogy ne fizethessünk meg a halálért. Most pedig éppen ez a veszély fenyegetett. Amire az utolsó légitámadás is véget ért, s a németek visszarepültek vacsorázni, aludni, az ezred állásait úgy felszántotta a rájuk hullott töménytelen vas, hogy még ötven méternyi távbeszélővezeték sem maradt épen sehol. Egész idő alatt mindössze egyetlen Junkerset sikerült lelőni, s az ezred veszteségei csaknem elérték a legvéresebb nap, a tegnapi huszonnégy óra veszteségeit.

A harcok kezdetén az ezred kétezerszáz főből állt. Ebből, durván számítva, még hatszáz sem maradt. Ezzel a szomorú jelentéssel lépett be Szerpilin Zajcsikovhoz. A nap folyamán már többször is attól félt, hogy nem találja életben a hadosztályparancsnokot; legalább tíz, mindenféle nagyságú bomba robbant különböző időben a fedezék körül, valóságos csoda, hogy ebben a halálgyűrűben mégis sértetlen maradt.

– Hadosztályparancsnok elvtárs, az a véleményem, hogy ma éjjel megkísérelhetnénk a kitörést – mondta Szerpilin, ahogy belépett. Aznap meggyőződött róla, hogy nincs más kivezető út, és sietett kertelés nélkül kifejezni e meggyőződését. – Ha nem törünk ki, holnap a levegőből tovább pusztítanak bennünket.

Zajcsikov, aki nagyon sápadt volt – gennyedni kezdett a sebe –, tegnap óta észrevehetően meggyöngült hangon azt felelte, egyetért vele, s az odaérkezett Smakovval hármasban nekiláttak, hogy megvitassák, milyen irányban törjenek ki a Dnyeper felé.

Félóra alatt döntöttek; a németül tudó Smakov átment a saját fedezékébe, hogy a Junkersből kiugrott hajózólövészt kihallgassa; Szerpilin pedig a lövészárkokba indult. Úgy határozott, hogy az éjszakai harc ve-

zetésének megkönnyítése végett egy zászlóaljba tömöríti az életben maradottakat, és haladéktalanul nekilátott: ott a lövészárkokban végezte el az újabb beosztásokat, s jelölte ki az összpontosítási körleteket a kitörés előtt. Nem várhattak még egy napot, rövid a júliusi éjszaka, nem nyújthatja meg. Amikor Plotnyikov zászlóalját egy századba vonta össze, s Horisevet szakaszparancsnokká tette, pillantása Szincovra esett, aki most beosztás nélkül maradt, s odaszólt neki, hogy kövesse.

Visszatértek a harcálláspontra. Szerpilin, mielőtt Zajcsikovhoz bement volna, benézett Smakovhoz.

A komisszár dühösen berzenkedve ült az asztal mellett, előtte pedig repülőegyenruhás, magas, fiatal német állt feszes vigyázzban; arca idegesen rángatózott, mintha legyek csípnék. Fél arca sápadt volt, a másik fele lángvörösre gyúlt.

– Nos, még nem fejezte be? – kérdezte a küszöbről Szincov.

– Pofon kellett vágnom és felállítanom – mondta Smakov, s képén meglátszott, hogy elégedetlen önmagával. – Letelepedett keresztbe rakott lábbal, és kezeskedett érte, hogy majd a fogságban meghagyják az életemet, ha személyesen átvezetem az állásokon! Szóval megfizet a szolgálatomért! Meg akart nyerni magának, a pimasz!...

– És gyakorlatilag mit eredményezett a kihallgatás?

– Keveset. Alig ismeri az itteni helyzetet: csak reggel dobták át őket Breszt-ből. Azt állítja, hogy két nappal ezelőtt a Breszt–Litovszk-i erődöt bombázta.

Elhallgatott és felindult pillantást váltott Szerpilinnel; mindketten újra érezték, hogy jól értik egymást.

– A helyzetet nem ismeri, nem volt térképük, azt mondja, a hajózólövészeknek nem kell... Alighanem úgy is van – tette hozzá Smakov, saját fiára gondolva. – Általában az eredmény gyakorlatilag nulla, de pszichológiailag...

– A pszichológiára nem érünk most rá. Szergej Nyikolajevics... – mondta Szerpilin türelmetlenül –, ha mindent tisztázott, fejezze be, az idő sürget. Megyek, Zajcsikovnál várom.

Zajcsikov fedezéke száz lépésre sem volt Smakovétól.

– Dandárparancsnok elvtárs – sietett Szincov a kérdéssel, nehogy elkéssen vele –, mit gondol, igaz, amit Breszt-ről mondott?

Szerpilin nagyon sietett, de Szincov kérdése bosszantotta.

– Igenis, azt gondolom, százszor is igaz! – mondta élesen. – Miért kételkedel benne? Ha azt képzeled, hogy csak mi nem akarjuk megadni magunkat: ostobán gondolkodol! Megsérted a szovjet hadsereget.

Ez után a rendreutasítás után szótlanul mentek tovább.

– Maga tanult ember – törte meg végre Szerpilin a Szincovra nehezedő csendet –, noha úgy látom, nem tanult eleget. – Ezekben a szavakban és a váratlan magázásban a még el nem múlt harag visszhangja rezgett. – Azért vettem magam mellé, mert úgy gondolom, mint segédtiszt és írnok, mindkét minőségben hasznomra lehet. Amikor a bekerítésből kitörünk, mindennap szigorúan számba kell vennie az embereket, az elesetteket meg a csatlakozókat is, és egyáltalán, mellettem lesz.

„Úgy, hát kitörünk!" – gondolta Szincov, és sajnálta, hogy Szerpilin maga mellé vette. Két nap alatt hozzászokott már a gondolathoz, hogy mindvégig Horisevvel és a századuk embereivel fog harcolni.

– Egy óra múlva indulunk – mondta Szerpilin, amikor Szincovval belépett a fedezékbe.

– Te csak indulsz – mondta Zajcsikov –, de én nemigen vagyok szállítható állapotban. Kölönc leszek számotokra, erőt vonok el... – Gyengén ökölbe szorította a köpenyen nyugvó kezét.

– Sebaj, ha megérjük, kiviszünk... Magad vagy, mi pedig hatszázan vagyunk.

– Mégiscsak igaz, hogy hatszázan?

– Sőt, néhány fővel többen is – mondta Szerpilin. – Csak bele kell vágni, azért is átjutunk, kemény öklünk van – tette hozzá.

– Igen – mondta Zajcsikov –, nem halogathatjuk tovább. Ülj le, Szerpilin, és írd meg a parancsot hadosztályparancsnoki kinevezésedről. Akár visztek, akár nem, vezetni nem fogok már.

Szerpilin vállat vont.

– Ahogy parancsolja – mondta. Nem akart tovább ellenkezni, úgy vélte, igaza van Zajcsikovnak, ideje megtenni.

– Annál is inkább – mondta a beteg –, mert kitörés közben találkozhatunk a hadosztály más alakulataiból való emberekkel, bekerítésben pedig erős kéz kell. Mint sehol másutt!

Szerpilin szótlanul bólintott. Ő is így gondolkozott.

– Ülj le, írd meg a parancsot! – fordult Szerpilin Szincovhoz; ismét tegezte, mintegy lezárva ezzel az iménti beszélgetésüket. Nem akarta saját maga megírni a kinevezéséről szóló parancsot.

– Hogyan írjam? – kérdezte Szincov, amint helyet foglalt az asztal mellett.

– Világosan és érthetően – mondta Zajcsikov, fogát csikorgatva kínjában.

– Azért kérdezem, mert csak ceruza van nálam – mondta Szincov; előhúzta zsebéből a ceruzát, és habozva nézegette: ki volt törve a hegye.

– Hegyezd meg – mondta Szerpilin, és odanyújtotta a bicskáját.

Amíg Szincov a ceruzát hegyezte, Zajcsikov szótlanul feküdt, és nézte a mennyezetet. Mihelyt a ceruza elkészült, nyomban diktálni kezdett.

– A parancs száma... – homlokát ráncolva egy pillanatig gondolkozott, hányas számú volt az utolsó hadosztályparancs. – Tizenegyedik – jutott eszébe. – Tehát írd: „Sebesülésem miatt történő távozásom folytán megparancsolom, hogy a rám bízott hadosztály vezetését Szerpilin dandárparancsnok, az ötszázhuszonhatos számú lövészezred parancsnoka vegye át." Szignálja a nevem kezdőbetűit.

Szincov várta, hogy tovább diktáljon, de Zajcsikov kijelentette: „kész", és kezével megtörölve gyengeségtől verejtékező homlokát, visszahanyatlott a párnára.

– Adja ide, hadd írjam alá. A térképtáskában van piros ceruza, azt vegye elő!

Szincov leakasztotta egy falba vert szögről Zajcsikov térképtáskáját, elővette a jól kihegyezett piros ceruzát, és a megírt parancsot a térképtáskájára fektetve, a sebesülthöz lépett.

Zajcsikov kissé felkönyökölt, és elgyengült ujjai közé szorítva a ceruzát, írni kezdett. De vezetéknevének második betűjénél megremegett kezében a ceruza, hegye kitört, és piros cikornyát hagyott maga után.

– A fene...! – káromkodott Zajcsikov. – Hegyezze meg!

Szincov ismét fogta Szerpilin bicskáját, és meghegyezte a ceruzát. Zajcsikovon látszott, hogy nagy erőlködésébe kerül, de azért rendesen kiírta végig a nevét és alá a dátumot.

– Fogd, Szerpilin – mondta.

Szerpilin átfutotta a parancsot, négyrétbe hajtotta, és zubbonya zsebébe dugta. Amikor elindult a frontra, hogy ezredet vezényeljen, hitte, eljön az idő, amikor végleg rendeződik minden az életben, s az ezredet hadosztállyal cserélheti fel. De ki sejtette, hogy éppen ezt a hadosztályt kell átvennie, és ilyen körülmények között!

– Kérek engedélyt távozni, hogy előkészítsem az indulást – fordult tisztelegve Zajcsikovhoz, nem megszokásból, hanem mert utoljára még egyszer így akarta mondani.

És Zajcsikov megértette őt, és válasz helyett hálásan odanyújtotta verejtékes, gyenge kezét. Szerpilin keményen megszorította, és elhagyta a fedezéket.

– Együtt vannak a századparancsnokok? Mindenki hozzám! – hallatszott parancsoló hangja már odakintről.

HATODIK FEJEZET

Verőfényes reggel volt. Százötven ember – Szerpilin ezredének maradványa – sietve haladt a Dnyeper balpartján elterülő sűrű erdőkön át, hogy mielőbb messze maga mögött hagyja az átkelőhelyet. E százötven ember közül minden harmadiknak könnyű sebe volt. Öt súlyos sebesültet – akiket csoda, hogy át tudtak szállítani a túlsó partra – hordágyon vitt a húsz legegészségesebb harcos; maga Szerpilin választotta ki őket erre a célra.

Ott vitték köztük a haldokló Zajcsikovot is. Hol elvesztette eszméletét, hol ismét magához térve nézte a kék eget, a feje fölött imbolygó nyírfakoronákat és fenyőcsúcsokat. Gondolatai összekuszálódtak, s úgy érezte, hogy minden imbolyog: a hordágyát vivő katonák háta, a fák és az ég is. Erőlködve hallgatózott a csendben: hol úgy rémlett, mintha harci zajt hallana, hol meg – amikor magához tért – nem hallott semmit, és azt hitte, megsiketült – valójában pedig a csöndet érzékelte.

Csend volt az erdőben, csak a szél zizegtette halkan a leveleket, s a fáradt emberek lépései hallatszottak, olykor egy-egy csajka zörrent. Olyan mélységes csend honolt körös-körül, hogy nemcsak a haldokló Zajcsikov, de a többiek is csodálkoztak rajta. Elszoktak már a csendtől, és most veszélyt szimatoltak benne. A menetoszlop felett – átkelésük szörnyű poklának emlékeként – alig látható, könnyű párafelhő gomolygott még: a testükön száradó egyenruhák gőzölgése.

Szerpilin járőröket küldött előre és oldalt is két irányban, Smakovra bízta a végbiztosítást, maga pedig a menetoszlop élén haladt.

Nehezen mozgatta a lábát, a mögötte jövőknek mégis úgy tetszett, hogy könnyedén, gyorsan lépked, az olyan ember biztos járásával, aki tudja, hova megy, és kész így menetelni napokon át. Nem ment könnyen ez a járás: idős ember volt már, megtépázta az élet, s az utóbbi, harcban eltöltött napok nagyon elcsigázták, de tudta, hogy mostantól fogva, a bekerítésben, semmi sem másodrangú vagy jelentéktelen. Fontos és jelentős minden, még a járása is, ahogyan a katonák élén halad.

Szincov mellette ment, és csodálkozott a dandárparancsnok könnyű, gyors járásán. Géppisztolyát egyik válláról a másikra akasztotta, mindene fájt a fáradtságtól: háta, nyaka, válla, minden, ami csak fájhatott. Csodálatosan szép volt a napsütéses, júliusi erdő! Fenyőgyanta és átmelegedett moha illata szállt. A szél mozgatta ágak között beszüremlő napfény meleg sárga foltokban remegett a földön. A tavalyi tűlevelek között kicsiny szamócabokrok zöldelltek, csepp piros bogyójuk mosolyogva hívogatott. A katonák menet közben lelehajoltak értük. Szincov minden fáradtsága ellenére nem tudott betelni az erdő szépségével.

„Élünk – gondolta –, mégiscsak élünk"! Szerpilin három órával azelőtt megbízta az átkeltek névsorának összeállításával. Már elkészült vele, és tudta, hogy száznegyvenhárman maradtak életben. Az éjszakai kitöréskor minden négy emberből három elesett a harcban, vagy a folyóba fulladt, egy maradt csak élve, a negyedik, és ő is ilyen negyedik volt.

Menni, csak menni így, ebben az erdőben, anélkül, hogy németekkel találkoznának, és estére saját csapataikhoz érni – hej, micsoda boldogság lenne! Miért is ne lehetne így? Hiszen nincsenek mindenütt németek, s a mieink sem vonultak vissza mindenütt olyan messzire!

– Dandárparancsnok elvtárs, mit gondol, elérünk ma a mieinkhez?

– Hogy mikor érünk el, azt nem tudom – felelte Szerpilin, és menet közben félig feléje fordult –, de azt tudom, hogy egyszer elérünk. És egyelőre ennek is örülök!

Komolyan kezdte, és komor gúnnyal fejezte be szavait. Egészen másképpen vélekedett a helyzetükről, mint Szincov. A térkép szerint az utakat elkerülve már csak legfeljebb húsz kilométert mehettek a sűrű erdőben, s úgy számította, estére a végére is érnek. Akkor pedig keletnek tartva előbb vagy utóbb kereszteznie kell a műutat, tehát németekkel fognak találkozni. Csodálatos szerencse kellene hozzá, hogy észrevétlenül átjussanak az út túlsó oldalára, s behatol-

hassanak a térképen zöldellő erdőségekbe. Szerpilin nem hitt ebben a szerencsében, ez tehát azt jelentette, hogy éjjel, amikor az útra kiérnek, ismét harcolniok kell. Erre a várható harcra gondolt most menetelés közben, a zöldellő erdő csendjében, amely Szincovot olyan boldog bizakodásba ringatta.

– Hol a dandárparancsnok? Dandárparancsnok elvtárs! – kiáltotta vidáman feléje szaladva egy harcos, az előreküldött járőr tagja. – Horisev hadnagy küldött! Mieinkkel találkoztunk! Ötszázhuszonhetesekkel.

– No, nézd csak! – örült meg Szerpilin. – Hol vannak?

– Ott, ott! – A katona előremutatott, ahol szembejövő katonák bukkantak elő a bozótból.

Szerpilin egyszeriben megfeledkezett a fáradtságról, meggyorsította lépteit.

Két parancsnok – egy százados és egy alhadnagy – vezetésével jöttek a katonák, az 527-es ezred emberei. Valamennyien felszereléssel, puskával a vállukon, sőt ketten még golyószórót is hoztak.

– Erőt, egészséget, dandárparancsnok elvtárs! – köszönt vidáman a göndör hajú százados, és félrecsapott sapkájában megállt Szerpilin előtt.

Szerpilinnek eszébe ötlött, hogy egyszer már látta ezt a tisztet a hadosztálytörzsben: ha emlékezete nem csal, akkor a különleges osztály megbízottja volt.

– Erőt, egészséget, kedves öcsém – válaszolta. – Üdvözöllek a hadosztálynál, mindnyájunk nevében! – Azzal megölelte, és szívből megcsókolta.

– Megjöttünk, dandárparancsnok elvtárs – mondta a százados; meghatotta ez a szabályzatban nem szereplő szeretetnyilvánítás. – Azt mondják, a hadosztályparancsnok is magukkal van?

– Igen – felelte Szerpilin. – Kihoztuk, csak... – Nem fejezte be a mondatot, ehelyett azt mondta: – Mindjárt odamegyünk hozzá.

A menetoszlop megállt, mindenki örvendezve nézte az érkezőket. Kevesen voltak, mindenki úgy vélte, ez csak a csapat eleje.

– Folytassák a menetet – mondta Szerpilin Szincovnak. – Még húsz perc van a pihenőig – tette hozzá, nagy karórájára pillantva.

A menetoszlop kelletlenül tovább haladt, Szerpilin pedig intett – nemcsak a két parancsnoknak, hanem embereiknek is –, hogy kövessék, és lassan megindult az oszloppal szemben: a sebesülteket a közepe táján hozták.

– Tegyétek le – mondta halkan a Zajcsikovot hozó katonáknak.

A katonák letették a hordágyat a földre. Zajcsikov behunyt szemmel, mozdulatlanul feküdt. A százados arcáról eltűnt az örvendező kifejezés. Horisev mindjárt találkozásukkor megmondta neki, hogy a hadosztályparancsnok megsebesült, de ez a látvány mégis megdöbbentette. Zajcsikov arca, amely kövéren és napbarnítottan élt az emlékezetében, most sovány és halottsápadt volt. Orra kihegyesedett, mint a halottaké, vértelen alsóajkán a fogak nyomai feketéllettek. Lesoványodott, erőtlen, fehér keze élettelenül feküdt a köpenyén. A százados látta, hogy a hadosztályparancsnok haldoklik.

– Nyikolaj Petrovics, Nyikolaj Petrovics – szólította halkan Szerpilin, és fáradságtól sajgó lábát nagy nehezen behajlítva, féltérdre ereszkedett a hordágy mellett.

Zajcsikov először megtapogatta a köpenyét, majd ajkába harapott, és csak azután nyitotta ki a szemét.

– Mieinkkel találkoztunk, ötszázhuszonhetesekkel.

– Hadosztályparancsnok elvtárs, Szityin, a különleges osztály megbízottja jelentkezik! Tizenkilenc főből álló egységgel megérkeztem.

Zajcsikov szótlanul nézett fel rá, és erőtlenül megmozgatta köpenyén nyugvó fehér ujjait.

– Hajoljon közelebb – mondta Szerpilin a századosnak. – Hívja.

Ekkor a százados, Szerpilin példáját követve, szintén féltérdre ereszkedett, Zajcsikov pedig, aki eddig beharapta ajkát, suttogva mondott neki valamit, de az nem értette meg rögtön. Zajcsikov látta a szemén, hogy nem érti, s nagy erőfeszítéssel megismételte:

– Szerpilin dandárparancsnok átvette a hadosztályt – suttogta. – Neki jelentsen.

– Jelentem – fordult most a százados féltérden állva egyszerre mindkettőjükhöz –, hogy megmentettük a hadosztály zászlaját.

Zajcsikov fél arca gyengén megrándult. Mosolyogni akart, de nem sikerült.

– Hol van? – mozgatta ajkait. Suttogása nem hallatszott, de a szeme kérte: „Mutassa!" – és mindenki megértette.

– Kovalcsuk törzsőrmester a testén mentette meg – mondta Szityin. – Kovalcsuk, vegye elő a zászlót!

A törzsőrmester nem várt felszólításra, már előbb lecsatolta a derékszíját, földre dobta, s ingzubbonyát felgyűrve, levacsarta a mezítelen testére csavart zászlót. Aztán megragadta a két végét, s kifeszítette, hogy a hadosztályparancsnok az egészet láthassa: gyűrött volt, és a katona verejtékével átitatott, de megőrizték. Vörös selymén fény-

lettek az aranynyal hímzett, jól ismert szavak: „A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg 176. számú, Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett Lovészhadosztálya."

Zajcsikov a zászlóra nézett, és elsírta magát. Úgy sírt, ahogy egy erejét vesztett, haldokló ember sírhat: halkan, egyetlen arcrándulás nélkül, szeméből lassan peregtek a könnyek – s a tagbaszakadt Kovalcsuk, amint nagy, erős kezében fogta a zászlót, és e zászló felett nézett a földön fekvő, könnyező hadosztályparancsnok arcába, szintén elsírta magát, ahogyan egy erős, egészséges, mélyen megrendült ember sírhat. Torka görcsösen összeszorult, könnyek fojtogatták, vállát, és a zászlót tartó két nagy kezét heves zokogás rázta. Zajcsikov lehunyta szemét, teste megrándult, és Szerpilin ijedten kapott a kezéhez. Nem, nem halt meg; csuklóján gyöngén lüktetett az ér – csak elvesztette eszméletét, ki tudja, aznap már hányadszor.

– Emeljétek fel a hordágyat és menjetek – mondta halkan Szerpilin a katonáknak, akik Zajcsikov felé fordulva, szótlanul néztek le rá. A katonák megragadták a hordágy rúdjait, óvatosan felemelték, és megindultak vele.

– A zászlót csavarja vissza a testére – fordult Szerpilin Kovalcsukhoz, aki még mindig úgy állt ott, kezében a kifeszített zászlóval –, ha egyszer megmentette, vigye is tovább.

A törzsőrmester vigyázva összehajtogatta a zászlót, testére csavarta, ráhúzta ingzubbonyát, felvette a földről derékszíját, felcsatolta.

– Alhadnagy elvtárs, csatlakozzék embereivel az oszlop végéhez – mondta Szerpilin a fiatal tisztnek, aki egy pillanattal előbb szintén sírt, most pedig mellette állva, hangosan szipogott.

Amikor az oszlop vége is elhaladt mellettük, Szerpilin a karjánál fogva visszatartotta a századost, s tíz lépésnyire lemaradva az utolsó katonáktól, megindult mellette.

– Most jelentse, mit tud, mit látott.

A százados elmondta az utolsó éjszakai harc történetét. Amikor Juskevics, a hadosztálytörzs főnöke, és Jersov, az 527-es számú ezred parancsnoka elhatározták, hogy éjjel kelet felé kitörnek a bekerítésből, súlyos harc várt rájuk; két csoportban törtek át, azzal a szándékkal, hogy később egyesülnek, de erre nem kerülhetett sor. Juskevics a százados szeme láttára esett el: váratlanul német géppisztolyosokba ütközött. Hogy Jersov, a másik csoport parancsnoka, él-e, s ha él, hova jutott ki, azt a százados nem tudta. Ő maga reggelre keresztülverekedte magát, tizenkét emberrel kijutott az erdőbe; majd találkozott még hattal, akiket az alhadnagy vezetett. Ez minden, amit tudott.

– Derék dolog, százados elvtárs! – mondta Szerpilin. – Megmentettétek a hadosztály zászlaját. Kinek a gondolata volt? A tiéd?

– Az enyém – felelte a másik.

– Derék – ismételte Szerpilin. – Halála előtt megörvendeztetted a hadosztályparancsnokot!

– Meghal? – kérdezte a százados.

– Hát nem látod? – kérdezte felelet helyett Szerpilin. – Azért is vettem át a parancsnokságot. Lépj ki jobban, érjük utol az oszlop elejét. Ki tudsz lépni, vagy már nincs erőd?

– Akad még – mosolygott a tiszt. – Fiatal vagyok.

– Hányas születésű?

– Tizenhatos.

– Huszonöt éves! – füttyentett Szerpilin. – Gyorsan osztogatják a magadfajtáknak a rangokat!

Délben, alighogy az oszlop elhelyezkedett, hogy végre pihenőt tartson, még egy találkozás örvendeztette meg Szerpilint. Megint az éljárőr elején haladó, szemfüles Horisev volt az, aki észrevette a sűrű bozótban megbújó embereket. Hatan egymás mellett aludtak, ketten pedig – egy német-géppuskás harcos meg egy orvosnő, aki puskával a térdén ült a bokrok között – őrizték álmukat, de rosszul.

Horisev megtréfálta őket: az orruk előtt bújt ki a bokrokból, nagyot kiáltott: „Fel a kezekkel!" – és csaknem kapott egy géppisztolysorozatot.

Kiderült, hogy ezek az emberek is az ő hadosztályukból valók, a hadtápcsapatokból. Az alvók egyike műszaki hadbiztos volt, az élelmiszerraktár főnöke, ő vezette ki a gyűrűből az egész csoportot, amely rajta kívül hat raktárosból és hajtóból állt, meg az orvosnőből, aki véletlenül a velük szomszédos kunyhóban aludt.

Amikor valamennyiüket Szerpilinhez vezették, az idős, kopasz hadbiztos, akit már a háború napjaiban hívtak be, elmondta, hogy három nappal azelőtt, éjjel, német harckocsik törtek be deszanttal, abba a faluba, ahol ők voltak. Ő és az emberei a kertek alatt elmenekültek; puska nem mindegyiküknél volt, de nem akarták megadni magukat. Ő szibériai, a múltban vöröspartizán volt, vállalkozott, hogy kivezeti a csoportot az erdőkön át a szovjet csapatokhoz.

– Ki is vezettem – mondta. – Igaz, nem mindet, tizenegy embert elvesztettem; német járőrbe ütköztek. De négy németet megöltünk, és elvettük a puskáikat. Ő is lelőtt egyet pisztollyal – intett fejével az orvosnő felé.

Az orvosnő egészen fiatal volt, és olyan picinyke, hogy kislány-

nak látszott. Szerpilin és a mellette álló Szincov, meg a többiek is körülöttük, csodálkozva és gyengéden nézték. Csodálkozásuk és gyengédségük még fokozódott, amikor az orvosnő, kenyérvéget majszolva, kérdéseikre elmondott magáról egyet-mást.

Mindarról, ami vele történt, úgy beszélt, mint olyan dolgok láncolatáról, amelyeknek mindegyikét meg kellett tennie. Elmondta, hogy fogorvosnak tanult; elvégezte az egyetemet, aztán éppen komszomolkákat hívtak a hadseregbe, és persze elment; aztán kiderült, hogy a háborúban senki sem kezelteti a fogát, ezért fogorvosból ápolónővé lett, mert hát nem lehetett ölbe tett kézzel ülni! Amikor egy bombatámadáskor az orvos életét vesztette, ő lépett a helyébe, mert hiszen csak kellett valakinek pótolni; és maga ment a hadtáphoz gyógyszerekért, mert nagy szüksége volt rájuk az ezrednek. Amikor a németek betörtek abba a faluba, ahol éjszaka aludt, természetesen elment a többiekkel, mert csak nem maradhatott a németeknél! Aztán pedig, mikor a német járőrrel találkoztak, és lövöldözés kezdődött, s elöl egy katona megsebesült, nagyon nyögött, ő odakúszott hozzá, hogy bekötözze. Ekkor előtte termett egy hórihorgas német, mire ő kirántotta a pisztolyát és lelőtte. A pisztoly olyan nehéz volt, hogy két kézzel kellett fognia, amíg elsütötte.

Mindezt gyorsan, gyerekesen hadarva mondta el, majd miután végzett a kenyérvéggel, leült egy fatönkre, és kotorászni kezdett orvosi táskájában. Először néhány egyéni sebkötöző csomagot húzott elő, majd egy kis fekete lakkretikült. Szincov, aki egy szomszédos fának támaszkodva állt, látta, hogy púderdoboz van a retikülben, meg portól fekete ajakrúzs. Az orvosnő gyorsan a retikül fenekére dugta ezeket, hogy senki se láthassa, majd kis tükröt húzott elő, és sapkáját levéve, fésülgetni kezdte selymes haját, mely olyan puha volt, mint a gyerekeké.

– Ez aztán a nő! – mondta Szerpilin, amikor a kis doktorka megfésülködve, végigjártatta tekintetét a körülötte levő férfiakon, majd szinte észrevétlenül eltűnt az erdőben. – Ez aztán a nő! – ismételte, Smakov vállára ütve, aki utolérte a menetoszlopot, és leült pihenni. – Ezt nevezem! Az ilyen mellett még félni is restell az ember! – Szélesen elmosolyodott, kivillantak fémfogai. Hátradőlt, lehunyta szemét, és abban a pillanatban elaludt.

Szincov, hátát a fenyő törzsén szánkáztatva, leült, és Szerpilinre nézve, jóízűt ásított.

– Maga nős? – kérdezte Smakov.

Szincov bólintott, és az álmot elhessegetve, megpróbálta elkép-

zelni, mi is volna, ha Mása akkor ott Moszkvában ragaszkodik ahhoz, hogy vele megy Grodnóba, és sikerül keresztülvinnie az akaratát... Boriszovban együtt szálltak volna le a vonatról... És aztán? A többit nehéz volt elképzelni... És mégis, valahol a lelke mélyén érezte, hogy akkor, keserves elválásuk napján, Másának volt igaza, és nem neki; akkor, egy hónappal ezelőtt, még a világért sem merte volna feleségét a frontra engedni, ma pedig már meg sem remegett a gondolatra, hogy talán már ő is valahol a fronton van.

A düh, amely az átéltek után a németek iránt eltöltötte, heves indulatával sok mindent kitörölt a tudatából, s megszüntette a gátlásokat. Egyetlen gondolat élt benne: hogy a fasisztákat meg kell semmisíteni; boldogságra, jövőre régen nem gondolt már. És Mása voltaképpen miért ne érezhetné ugyanezt? Ő talán kevesebbet vesztett, mint a férje? Vagy talán hitványabb? Gyengébb? Miért akarta megfosztani attól a jogától, amelyet ő senkinek oda nem adna, attól a jogától, amelyet próbálna csak valaki itt ettől a kis orvosnőtől elvitatni!

– Gyerek is van? – szakította félbe gondolatait Smakov.

Szincov immár egy hónapja, valahányszor a kislányára gondolt, makacsul igyekezett elhitetni magával, hogy nincs semmi baj, a gyerek régen Moszkvában van már. Komoran, néhány szóval beszámolt a komisszárnak a dologról. Valójában minél inkább igyekezett meggyőzni magát, hogy minden jól van, annál kevésbé hitt benne.

Smakov e hirtelen elkomorult, zárkózott arc láttán belátta, hogy kár volt ezt a kérdést feltennie.

– No jó, aludjék – mondta. – Rövid pihenőnk van, észre se veszi, és vége!

„Hogyan alhatnék most?!" – gondolta dühösen Szincov, és nyitott szemmel nézett maga elé, de a következő pillanatban térdébe ütötte az orrát, mire felrezzent, kinyitotta szemét, mondani akart valamit Smakovnak, de ehelyett feje a mellére csuklott, és máris kábult, mély álomba merült.

Smakov irigykedve nézte; levette szemüvegét, s hüvelyk- és mutatóujjával dörzsölgette szemét, mely fájt az álmosságtól. Úgy érezte, a napfény még a lehunyt pillákon keresztül is égeti; de az álom mindegyre elkerülte...

Smakov az utóbbi három nap alatt annyi, fiával egyidős halottat látott, hogy apai gyásza, amelyet nagy akaraterővel a lelke legmélyére parancsolt, feltört a mélyből, és újult erővel kínozta; nemcsak a fiát gyászolta már, hanem mindazokat, akiket elesni látott, sőt azokat is, akiknek pusztulását nem látta, csak tudott róla. Egyre nőtt benne ez

az érzés, és végül annyira gyötörte, hogy bánata dühvé változott. Ez a düh fojtogatta most. Ült és a fasisztákra gondolt, akik mindenütt, a háború útjain, ezrivel pusztítják, öldösik az ilyen fiatalokat, Október szülötteit: egymás után oltják ki életüket. Úgy gyűlölte most a németeket, mint ahogyan valamikor a fehéreket. Izzóbb gyűlöletet nem ismert, és bizonyára nincs is.

Tegnap még kényszerítenie kellett magát, hogy a német pilótát agyonlövesse. De most, az átkelés szívszaggató jelenetei után – amikor a fasiszták, mint a mészárosok, söpörték golyóikkal a vizet a mármár elmerülő, sokszorosan sebesült, de még életükért küzdő emberek körül – lelkében fellázadt valami, ami eddig az utolsó pillanatig vonakodott fellázadni, és gondolkodás nélkül megesküdött rá, hogy ezentúl sehol, semmiféle körülmények között nem kíméli ezeket a gyilkosokat, sem a háborúban, sem a háború után, semmikor!

Ahogyan most erre gondolt, ennek a természetétől fogva jólelkű, idős, művelt embernek nyugodt arcán olyan szokatlan kifejezés tükröződhetett, hogy hirtelen Szerpilin hangjára riadt fel:

– Szergej Nyikolajevics! Mi van veled? Történt valami?

Szerpilin a fűben feküdt, és tágra nyitott szemmel bámult rá.

– Jóformán semmi. – Smakov feltette szemüvegét, s arca visszanyerte szokott kifejezését.

– Ha semmi, akkor mondd meg, hány óra, nem kell-e még indulni? Nem nagyon akarózik a lábakat mozgatni – tréfált Szerpilin.

Smakov megnézte az óráját, és azt felelte, még hét perc van hátra az indulásig.

– Akkor még alszom egyet – mondta Szerpilin, és lehunyta szemét.

Egyórai pihenő után – Szerpilin az emberek iszonyú fáradtsága ellenére sem engedélyezett egy perccel sem többet – tovább mentek, és mindjobban délkeletnek fordultak.

Esti pihenőig még harminc ember csatlakozott hozzájuk, akik ott bolyongtak az erdőben. A saját hadosztályukból már senkivel sem találkoztak. A harminc ember mind a szomszédos hadosztályhoz tartozott, amely délebbre állt, a Dnyeper balpartján. Valamennyien másmás ezredből, zászlóaljból és hadtápalakulatból valók voltak, s ámbár három hadnagy és egy politikai tiszt is akadt köztük, senkinek fogalma sem volt róla, hol a hadosztálytörzs, de még arról sem, hogy merre vonult vissza. Szaggatott és gyakran ellentmondó elbeszéléseikből azért a katasztrófa képe nagyjából mégis kialakult.

A helységek nevéből ítélve, ahonnét ezek a bekerítettek jöttek,

a hadosztály a német betorés pillanatában csaknem harminc kilométeres arcvonalon volt széttagolva. Ráadásul vagy nem tudta kellőképpen megerősíteni magát, vagy nem jutott hozzá. A németek nagy, pusztító erejű légitámadást indítottak ellenük: húsz órán át egyfolytában bombázták őket, azután ejtőernyős csapatokat dobtak le a hadosztály háta mögött, elvágták a távbeszélő-összeköttetést, és a vezetést teljesen megbénították; ugyanakkor légierő biztosításával egyszerre három helyen is nagy erők keltek át a Dnyeperen. A hadosztály alakulatai felmorzsolódtak; egyes szakaszokon megfutamodtak, másutt elkeseredetten küzdöttek, de ez már nem változtathatta meg a dolgok menetét.

Ennek a hadosztálynak az emberei kettes, hármas csoportokban jöttek, ki fegyverrel, ki fegyvertelenül. Szerpilin, miután beszélt velük, beosztotta őket a menetoszlopba, a saját katonái közé. Akinek nem volt fegyvere, annak azt mondta, szerezzen magának harcban, ő nem adhat neki.

Keményen beszélt az emberekkel, de nem bántó hangon. Csak a rangidős politikai tisztnek – aki azzal mentegetőzött, hogy ha fegyvere nincs is, teljes felszereléssel menekült ki a gyűrűből, zsebében a párttagsági könyvével – vágta oda epésen, hogy egy kommunistának a fronton a fegyverét is ugyanúgy meg kell őriznie, mint a párttagsági könyvét.

– Nem a Golgotát járjuk, kedves elvtársam – mondta neki –, hanem harcolunk. Az, hogy inkább falhoz állíttatja magát a fasiszták által, mint hogy saját kezével tépje le karjáról a komisszári csillagokat, arra vall, hogy van lelkiismerete. De ez nekünk kevés. Mi nem akarunk falhoz állni, a fasisztákat akarjuk oda állítani! Ez pedig fegyver nélkül nem megy. Úgy bizony! Álljon be a sorba, és elvárom, hogy maga legyen az első, aki a harcban fegyvert szerez magának.

Amikor a megszégyenült politikai tiszt néhány lépéssel odább ment, Szerpilin visszahívta, lekapcsolta derékszíjáról az ott lógó két tojásgránát egyikét, és a tenyerén feléje nyújtotta:

– Tessék, kezdetnek jó lesz!

Szincov, aki segédtiszti minőségben bejegyezte füzetébe az emberek nevét, rendfokozatát és alakulatának számát, magában örvendezett, milyen kifogyhatatlan, nyugodt türelemmel kezeli Szerpilin az embereket.

Senkibe se lehet belelátni, de Szincov ezen a napon nemegyszer úgy érezte: Szerpilin nem fél a haláltól. Ez bizonyára nem így volt, de úgy látszott.

Szerpilin viszont nem tett úgy, mintha nem értené meg ezeknek

az embereknek a félelmét, nem értené, hogyan futhattak meg fejvesztetten, s dobhatták el a fegyverüket. Ellenkezőleg, bátran éreztette velük, hogy megérti, de ugyanakkor kitartóan erősítgette bennük a gondolatot, hogy a kiállott félelem és a vereség, mindez már a múlté. Hogy ami volt, nem ismétlődik meg többé, s ha elvesztették a fegyverüket, másikat szerezhetnek helyette. Bizonyára ez okozta, hogy akkor sem leverten mentek el tőle, ha szigorúan beszélt velük. Igazságos volt: nem mentette fel őket a vétség alól, de nem is hárította teljes egészében rájuk. Érezték ezt, és meg akarták mutatni, hogy igaza van.

Az esti pihenő előtt még egy találkozásuk volt, másféle, mint a többi. Az erdő legsűrűjében haladó oldaljárőr jelentkezett, egy szakaszvezető meg egy vöröskatona; két fegyveres embert kísértek. Az egyik alacsony termetű katona volt, ingzubbonyára húzott, kopott bőrzekében, vállán puskával. A másik: negyven év körüli, magas, szép férfi. Nagy sasorra és sapkája alól kilátszó tisztes ősz haja tekintélyt adott fiatalos, sima arcának; jó minőségű lovaglónadrágot és krómbőr csizmát viselt, vállán vadonatúj PPS géppisztoly lógott dobtárral, de sapkája piszkos, zsíros volt, úgyszintén legénységi ingzubbonya, amely sehogyan sem illett rá: nyakánál nem ért össze, és az ujja túlságosan rövid volt.

– Dandárparancsnok elvtárs – mondta a szakaszvezető, amint a két emberrel odalépett, folyvást sandán nézve rájuk, és puskáját lövésre készen tartotta –, kérek engedélyt jelenteni. Foglyokat hoztam. Letartóztattam és idekísértem őket, mert gyanúsak, és nem adnak magyarázatot. Nem fegyvereztük le őket, mert tiltakoztak, és nem akartunk szükségtelenül lövöldözni az erdőben.

– Baranov ezredes, a hadseregtörzs hadműveleti osztályának főnökhelyettese – mondta haragosan, sértődött árnyalattal a hangjában a géppisztolyos, s kezét sapkájához lendítve, kihúzta magát Szerpilin és a mellette álló Smakov előtt.

– Bocsánatot kérünk – mondta erre a foglyokat kísérő szakaszvezető, és szintén sapkájához emelte kezét.

– Miért kér bocsánatot? – fordult hozzá Szerpilin. – Jól tette, hogy letartóztatta és hozzám kísérte őket. Ezentúl is így cselekedjék! Elmehet! Kérem az iratait – fordult ezután az ezredeshez, nem nevezve meg rendfokozatát.

Az ezredes arca megrándult, ajka zavart mosolyra húzódott. Szincov rájött, hogy ez az ember ismerhette Szerpilint, de csak most ismert rá, és meglepődött a találkozáson.

Így is volt. Az ember, aki Baranov ezredesnek mondta magát –

valóban ezt a nevet és rangot viselte, és abban a beosztásban volt, amelyet bemutatkozásakor mondott –, annyira nem gondolt rá, hogy itt, az erdőben, katonai egyenruhában és más parancsnokoktól körülvéve, éppen Szerpilint láthatja maga előtt, hogy az első pillanatban csak az futott át az agyán, hogy ez a magas dandárparancsnok, a német géppisztollyal a vállán, nagyon emlékezteti valakire.

– Szerpilin! – kiáltotta, és széttárta karját; nem lehetett tudni, csodálkozásában-e, vagy mert meg akarja ölelni.

– Igen, én vagyok, Szerpilin dandárparancsnok – szólalt meg váratlanul ridegen, keményen a másik –, a rám bízott hadosztály parancsnoka, de hogy ön ki, azt egyelőre nem tudom. Az iratait!

– Szerpilin, Baranov vagyok, mi az, megőrültél?

– Harmadszor kérem, mutassa az iratait! – mondta Szerpilin ugyanazon a kemény hangon.

– Nincsenek nálam az irataim – mondta hosszú hallgatás után Baranov.

– Hogyhogy nincsenek?

– Elvesztettem őket... A másik ingzubbonyban hagytam, amikor ezt... a legénységit felhúztam. – És megérintette piszkos, szűk zubbonyát, amely sehogyan sem illett rá.

– A másik zubbonyban hagyta? És az ezredesi rangjelzése szintén a másik zubbonyon maradt?

– Igen – sóhajtotta Baranov.

– Miért higgyem el, hogy ön Baranov ezredes, a hadseregtörzs hadműveleti osztályának főnökhelyettese?

– De hiszen ismersz, együtt szolgáltunk a Katonai Akadémián! – mormogta most már csüggedten Baranov.

– Tételezzük fel, hogy úgy van – mondta Szerpilin cseppet sem szelídebben, s azon a rideg hangon, amelyet Szincov annyira szokatlannak talált –, de ha nem velem találkozik, ki igazolhatná a személyazonosságát, rangját és beosztását?

– Ő – mutatott Baranov a mellette álló bőrkabátos harcosra. – A sofőröm.

– És magának vannak iratai, gépkocsivezető elvtárs? – fordult Szerpilin a katonához.

– Igenis... – A katona egy pillanatra megakadt, nem tudta hirtelenében, hogyan szólítsa Szerpilint. – Igenis, tábornok elvtárs! – Kigombolta a bőrzekét, ingzubbonya zsebéből előhúzta rongyba csavart katonakönyvét és átnyújtotta.

– Úgy – Szerpilin fennhangon olvasni kezdte: – Zolotarjov Pjotr

Iljics vöröskatona, 22/14 számú katonai alakulat. Rendben van. – Visszaadta a könyvecskét a katonának. – Mondja, Zolotarjov elvtárs, igazolni tudja-e a személyazonosságát, rendfokozatát és beosztását ennek az embernek, akivel együtt letartóztatták? – Most sem nézett Baranovra, csak rámutatott.

– Igenis, tábornok elvtárs, ő csakugyan Baranov ezredes, és én a gépkocsivezetője vagyok.

– Szóval igazolja, hogy ez a maga parancsnoka?

– Igenis, tábornok elvtárs!

– Hagyd már abba, Szerpilin! – kiáltotta idegesen Baranov.

De Szerpilin még csak rá sem pillantott.

– Jó, hogy legalább maga igazolhatja a parancsnoka személyazonosságát, különben ki tudja, még agyon is lőhetnénk. Iratai nincsenek, rangjelzése nincs, másik ingzubbonyában van, a nadrág és a csizma viszont tiszti ... – Szerpilin hangja minden mondatnál ridegebb és ridegebb lett. – Hogyan kerültek ide? – kérdezte kis szünet után.

– Mindjárt elmondok neked mindent ... – kezdte Baranov, de a dandárparancsnok ezúttal félig feléje fordult és szigorúan félbeszakította:

– Nem magát kérdeztem. Beszéljen ... – fordult ismét a vöröskatonához.

A katona előbb akadozva, aztán egyre magabiztosabban elmondta – igyekezett semmit sem kihagyni –, hogy három nappal azelőtt a hadseregtől jövet, a hadosztálytörzsnél töltötték az éjszakát. Reggel az ezredes a törzshöz ment, és körös-körül egyszerre bombázni kezdtek, s nem sokkal később egy hadtáptól jött sofőr azt a hírt hozta, hogy ott harckocsikkal megerősített német gyalogság bukkant fel. Ő pedig, amikor ezt meghallotta, mindenesetre előkészítette a gépkocsiját. Egy óra múlva futva odajött az ezredes, megdicsérte, amiért az autó már menetkészen áll, gyorsan beugrott, és megparancsolta, hogy hajtson visszafelé, Csausziba. Amikor a műútra kiértek, már nagy lövöldözés és füst volt előttük. Letértek egy dűlőútra, mentek egy darabig, de megint lövöldözést hallottak, és az útkereszteződésnél német harckocsikat pillantottak meg. Akkor bekanyarodtak egy elhagyatott erdei útra, behajtottak az erdőbe, és az ezredes megállíttatta az autót.

A sofőr beszéd közben többször az ezredesére sandított, mintha tőle várná a megerősítést, de az szótlanul állt, s mélyen lehorgasztotta fejét. Jól tudta, most következik a legsúlyosabb.

– Megállíttatta az autót – ismételte a katona szavait Szerpilin. – És aztán?

– Azután megparancsolta az ezredes elvtárs, vegyem elő az ülés alól a régi ingzubbonyomat és sapkámat. Ugyanis nemrégen kaptam új egyenruhát, és a régi zubbonyt meg a sapkámat megtartottam arra az esetre, ha az autó alá kell mászni. Az ezredes elvtárs levetette a zubbonyát és felhúzta az enyémet, majd fejére tette a sapkámat. Akkor azt mondta, gyalog kell kijutnunk a bekerítésből, és megparancsolta, hogy öntsem le benzinnel a kocsit és gyújtsam fel. De én – a sofőr itt elakadt –, de én, tábornok elvtárs, nem tudtam, hogy az ezredes elvtárs a zubbonyában felejtette az iratait. Ha tudom, természetesen figyelmeztetem rá, de így az autóval együtt az is elégett.

Bűnösnek érezte magát.

Szerpilin megremegett.

– Hallotta, Baranov? – nézett az ezredesre. – A katonája sajnálja, hogy nem figyelmeztette magát az irataira. – Hangjában gúny csengett. – Ugyan mi lett volna, ha történetesen figyelmezteti? – Megint a sofőrhöz fordult. – És aztán mi történt?

– Azután két napot bujkáltunk. Amíg csak nem találkoztunk...

– Köszönöm, Zolotarjov elvtárs – mondta Szerpilin. – Írd be a lajstromba, Szincov. Siessen az oszlop után, és álljon be a sorba. Ellátmányt majd akkor kap, ha megállunk.

A sofőr már elindult, de hirtelen megtorpant, és kérdően nézett az ezredesére. Ám az most is lehorgasztott fejjel bámulta a földet.

– Menjen! – mondta parancsoló hangon Szerpilin. – Ezennel felmentem a letartóztatásból!

A sofőr elment. Kínos csend következett.

– Mi szüksége volt rá, hogy a jelenlétemben hallgassa ki? Engem kérdezhetett volna, ahelyett, hogy kompromittál a katona előtt! – fakadt ki Baranov.

– Azért őt kérdeztem, mert jobban hiszek egy harcosnak, akinek megvan a katonakönyve, mint egy átöltözött ezredesnek, akinek se rangjelzése, se iratai... – mondta Szerpilin. – Most már legalább világosan látok. Azért ment a hadosztályhoz, hogy ellenőrizze a hadseregparancsnok parancsainak végrehajtását. Így van-e, vagy sem?

– Így – felelte, makacsul a földre szegezett szemmel Baranov.

– És ehelyett, az első veszélybe ütközve, kereket oldott! Mindent otthagyott és megfutott. Így van-e, vagy sem?

– Nem egészen – mondta Baranov.

– Ha nem egészen, hát hogyan?

De Baranov hallgatott. Bármennyire megbántottnak érezte is magát, nem volt mit felelnie.

– Kompromittáltam a harcos előtt! Hallod, Smakov? – fordult Szerpilin a komisszárhoz. – Nevetséges! Inába szállt a bátorsága, egy harcos előtt levetette parancsnoki zubbonyát, veszni hagyta az iratait, és még azt mondja, hogy én kompromittáltam! Nem én feketítettem be magát a harcos előtt, hanem szégyenletes viselkedésével maga feketítette be előtte a hadsereg parancsnoki állományát. Ha jól emlékezem, maga párttag volt. Nos, a párttagsági könyvét is elégette?

– Minden elégett – tárta szét a karját Baranov.

– Azt mondja, véletlenül felejtette zubbonya zsebében az iratait? – kérdezte halkan, dühtől sápadtan Smakov; most szólt bele először a beszélgetésbe.

– Véletlenül – mondta Baranov.

– Én pedig azt mondom, hazudik. Szerintem, ha a sofőrje figyelmeztette volna, az első kínálkozó alkalommal akkor is megszabadult volna tőlük.

– Mi célból? – kérdezte Baranov.

– Azt maga tudja.

– De hiszen fegyveresen jöttem – mondta Baranov.

– Ha a párttagsági könyvét elégette, amikor még igazi veszélyről nem is volt szó, a puskát eldobta volna az első német előtt.

– A fegyvert azért tartotta meg, mert félt az erdőben a farkasoktól – mondta Szerpilin.

– A németek ellen akartam használni, a németek ellen! – kiáltotta idegesen Baranov.

– Nem hiszem – mondta Szerpilin. – Mint törzsparancsnoknak, egész hadosztály állt a rendelkezésére, mégis eliszkolt onnan! Hogyan harcolt volna egymagában a németekkel?

– Fjodor Fjodorovics, minek ez a sok szó? Nem vagyok kisfiú, belátom... – mondta váratlanul halkan Baranov.

De éppen ez a hirtelen megszelídülés – mintha ez az ember, aki az imént még erőnek erejével mentegette magát, hirtelen belátta volna, hogy jobb lesz, ha más hangot üt meg –, éppen ez tette leggyanúsabbá Szerpilin előtt.

– Mit lát be? – kérdezte.

– A bűnömet. Vérrel fogom lemosni. Adjon egy századot nekem, vagy egy szakaszt, elvégre nem a németekhez igyekeztem, hanem a mieinkhez, ezt csak elhiszi?

– Nem tudom – rázta a fejét Szerpilin. – Szerintem senkihez sem igyekezett. Egyszerűen csak ment, s várta, miként fordul a dolog...

– Elátkozom azt az órát, amikor elégettem az irataimat, mélyen bánom... – kezdte újra Baranov, de Szerpilin a szavába vágott:

– Hogy most bánja, azt elhiszem. Most bánja, hogy sietett, mivel hozzánk került. De ha másként történt volna, nem tudom, bánná-e. Mit gondolsz, komisszár – fordult Smakovhoz –, adjunk ennek a volt ezredesnek egy századot?

– Ne – felelte Smakov.

– Szakaszt?

– Ne – mondta Smakov.

– Szerintem se. A történtek után inkább bíznám a sofőrjére, hogy magának parancsoljon, mint megfordítva! – mondta Szerpilin Baranovnak, és most először, egy árnyalattal szelídebb hangon utasította: – Menjen és álljon be a sorba ezzel az új géppisztolyával, és próbálja meg, ahogy mondta, vérrel lemosni a bűnét... A németek vérével – tette hozzá rövid szünet után. – És ha kell, a sajátjával. A hadosztályparancsnok és a komisszár közös hatalmánál fogva lefokozzuk, és mindaddig közkatona lesz, amíg a mieinkhez ki nem jutunk. Majd ott megmagyarázza az eljárását, mi pedig önhatalmú eljárásunkat.

– Kész? Nincs más mondanivalója számomra? – kérdezte Baranov, és dühösen nézett Szerpilinre.

Szerpilin arcán valami megrándult ezekre a szavakra. Egy másodpercre még be is hunyta a szemét, hogy kifejezését elrejtse.

– Köszönje meg, hogy nem lövettük főbe a gyávaságáért – vágta rá helyette Smakov.

– Szincov – mondta Szerpilin, szemét kinyitva – vezesse be a lajstromba Baranov harcos nevét. Menjen el vele – Baranov felé intett – Horisev hadnagyhoz, és mondja meg neki, hogy Baranov harcost hozzá osztom be.

– Hatalmadban vagyok, Fjodor Fjodorovics, mindent teljesítek, de ne hidd, hogy ezt elfelejtem neked.

Szerpilin hátrakulcsolta kezét, megropogtatta csuklóit és hallgatott.

– Gyerünk – mondta Szincov Baranovnak, és megindultak a közben előrehaladt menetoszlop után.

Smakov mereven nézett Szerpilinre. Őt is felizgatta, ami történt, de érezte, hogy Szerpilint még jobban megrázta. A dandárparancsnokot súlyosan érinthette régi bajtársának szégyenletes viselkedése, akiről azelőtt bizonyára egészen más véleménnyel volt, s nagyra tartotta.

– Fjodor Fjodorovics!

– Tessék? – kérdezte Szerpilin, mintha álomból ébredne, sőt,

még meg is rázkódott: gondolataiba mélyedt, és elfelejtette, hogy Smakov ott megy szorosan mellette.

– Mi bánt annyira? Sokáig szolgáltatok együtt? Jól ismerted?

Szerpilin szórakozottan nézett rá, és a komisszár csodálkozására szokatlanul kitérően válaszolt:

– Eh, nem láthatunk bele senkibe... Gyere, inkább lépjünk ki jól a pihenőig!

Smakov nem szeretett tolakodni; hallgatott, és szótlanul siettek egymás mellett egészen a pihenőig; ki-ki a saját gondolataival volt elfoglalva.

Smakov rossz helyen tapogatózott. Noha Baranov csakugyan együtt szolgált Szerpilinnel a Katonai Akadémián, Szerpilin nemcsak hogy nem becsülte sokra, sőt, éppen ellenkezőleg, a legrosszabb véleménnyel volt róla. Ugyes karrieristának tartotta őt, akit a hadsereg érdekei hidegen hagynak, csak a saját előmenetele érdekel. Baranov kész volt ma ezt a tant támogatni, másnap amazt, a fehéret feketének mondani és a feketét fehérnek. Ügyesen alkalmazkodott ahhoz, ami megítélése szerint „odafenn" tetszhetett, s attól sem riadt vissza, hogy olyan nyilvánvaló tévedéseket is támogasson, amelyek a tények nemismerésén alapultak, noha ő maga kitűnően ismerte ezeket a tényeket.

Az volt a vesszőparipája, hogy a feltételezhető ellenségek hadseregéről tartott előadásokat; miközben valódi és képzelt gyengéiket kutatta, szolgalelkűen elhallgatta a leendő ellenség erős és veszélyes oldalait. Szerpilin, bármilyen nehéz volt is akkoriban ilyesmiről beszélni, két ízben is szemrehányást tett neki ezért négyszemközt, harmadszor pedig nyilvánosság előtt.

Később egészen váratlan körülmények között kellett mindezekre emlékeznie; és most, amíg Baranovval beszélt, hihetetlen önuralmába került magába fojtani mindazt, ami a lelkében felbolydult.

Nem tudta, igaza van-e, vagy sem, amikor úgy gondolkodott Baranovról, ahogy gondolkodott, de azzal tisztában volt, hogy sem az idő, sem a hely nem alkalmas a visszaemlékezésekre, akármilyenek is, jók vagy rosszak. Mindegy!

Az volt a legnehezebb pillanata a beszélgetés során, amikor Baranov hirtelen kérdő tekintettel a szemébe nézett. Ám, úgy látszik, ezt a tekintetet is állta, és Baranov megnyugodva ment el, legalábbis a búcsúzóul odavetett arcátlan megjegyzéséből ítélve.

Nos hát, legyen! Ő semmit nem forgat a fejében: nem is lehet semmiféle személyes elszámolása Baranov harcossal, aki alárendeltje. Ha Baranov bátran fog harcolni, köszönetet mond neki a katonák

előtt; ha becsülettel életét áldozza, ő híven jelenti; ha gyáván megfutamodik, főbe löveti, mint ahogyan bárki mással tenné. Így van ez rendjén! De milyen nehéz a szíve!

Emberi lakóhely körül pihentek meg, az elsőnél, amely a nap folyamán az erdőben útjukba akadt. Egy veteményeskertté feltört kis tisztás szélén öreg erdészkunyhó állt. Kút is volt a közelében, a hőség gyötörte emberek nagy örömére.

Szincov elvezette Baranovot Horisevhez, majd betért a kunyhóba. Két helyiségből állt a kunyhó, a belső ajtaja zárva; elnyújtott, szívszaggató női sírás hallatszott mögüle. Az első helyiség gerendafalát elsárgult újságpapírok borították. A jobb oldali sarokban szegényes, fémdísz nélküli ikonok sorakoztak egy polcon. A széles lócán, a két parancsnok mellett, akik már Szincov előtt bejöttek, szigorú arcú, nyolcvan év körüli aggastyán ült, csendben, mozdulatlanul. Tiszta fehér inget és gatyát viselt, arcát repedésszerű ráncok barázdázták; vékony nyakában, kopott rézláncon kereszt lógott.

Egy fürge kis öregasszony – egyidős lehetett az aggastyánnal, de gyors mozgása sokkal fiatalabbnak mutatta – meghajlással köszöntötte Szincovot; törülközővel elfüggönyzött falipolcról levett még egy metszett poharat, és elébe tette az asztalra, ahol már két másik pohár állt egy köcsög mellett: tejjel vendégelte meg imént a parancsnokokat.

Szincov megkérdezte, nem kaphatna-e valami ennivalót a hadosztályparancsnok és a komisszár részére. Kenyerük van – tette hozzá.

– Mit adhatnék hamarjában, csak tejecském van – felelte az öregasszony, és sajnálkozó mozdulatot tett. – Talán begyújtok a tűzhelybe, főzök egy kis krumplit, ha van rá idő.

Szincov nem tudta, van-e rá idő, de mindenesetre kérte, tegye fel a krumplit.

– Öreg krumpli, még tavalyról maradt – mondta az anyóka, a kemence körül sürgölődve.

Szincov kiitta a tejet a kékes színben játszó, hideg pohárból; szívesen ivott volna még, de ahogy belenézett a köcsögbe, amely több mint a feléig üres volt már, restellt tölteni. A két parancsnok is bizonyára szívesen ivott volna még egy-egy pohárral, ehelyett elbúcsúztak és távoztak. Szincov magára maradt az öregekkel. Az anyóka, miután berakta a fát a kemencébe és alája a forgácsot, bement a másik szobába, s egy perc múlva gyufával tért vissza. Mindkét ajtónyitásnál hangosan áradt ki a szívszaggató zokogás hangja.

– Mi az, ki sír odabent? – kérdezte Szincov.

– Dunyka jajveszékel – felelte az öregasszony –, az unokám. Megölték a szíve választottját. Béna kezű volt, nem vitték el katonának. A kolhoz csordáját hajtották el Nyelidovból, azzal ment, akkor az országúton bombákat dobtak rájuk, s meghalt. Második napja siratja. – tette hozzá.

Az öregasszony meggyújtotta a forgácsot, bográcsban feltette a burgonyát, amelyet már előbb megmosott – úgy látszik, maguknak szánta –, majd leült az embere mellé a lócára, és az asztalra könyökölve, szontyolodottan hallgatott.

– Mind elmentek mitőlünk a háborúba – mondta aztán, Szincovra pillantva. – A fiaim meg az unokáim is ott vannak. Hamarosan itt lesz a német, ugye?

– Nem tudom – felelte Szincov.

– Akik Nyelidovból jöttek, azt mondták, már Csausziban van.

– Nem tudom – felelte ismét Szincov, és csakugyan nem tudta, mit válaszoljon.

– Bizony, nemsokára – mondta az öregasszony. – Már öt napja hajtják a nyájakat, ok nélkül nem tennék. Mi meg itt – mutatott aszott kezével a köcsögre – az utolsó tejecskét isszuk. Mi is odaadtuk a tehénkét, hajtsák el, csak adja isten, hogy vissza is hozzák. Azt mondja a szomszédasszony, Nyelidovból mind elmentek az emberek, alig maradt valaki...

Csak az asszony beszélt, az öregember némán ült mellette; egész idő alatt egy szót sem szólt. Nagyon öreg volt, és úgy látszott, szeretne nyomban meghalni, mielőtt még a Vörös Hadsereg katonái után németek lépnek a házába.

Olyan szomorú volt így látni őt, és olyan bánat remegett az ajtó mögül hallatszó sírásban, hogy Szincov nem bírta tovább; azt mondta, mindjárt visszajön, és kiment.

Alig lépett le a tornáclépcsőn, látta, hogy Szerpilin közeledik feléje.

– Dandárparancsnok elvtárs... – szólalt meg, de a kis orvosnő megelőzte: Szerpilinhez futott, és izgatottan közölte, hogy Zajcsikov ezredes kéreti, azonnal jöjjön hozzá.

– Majd később bemegyek, ha jut rá időm – legyintett Szerpilin Szincov kérésére, hogy térjen be pihenni a kunyhóba; és ólomsúlyú lépésekkel követte a kis orvosnőt.

Zajcsikov hordágyon feküdt, sűrű mogyoróbokrok árnyékában. Megitatták az imént, de nehezen nyelhetett: zubbonyának gallérja és válla vizes volt.

– Itt vagyok, Nyikolaj Petrovics – mondta Szerpilin, és leült melléje a földre.

Zajcsikov kinyitotta szemét, olyan lassan, mintha még ez a mozdulat is mérhetetlen erőfeszítésébe kerülne.

– Ide hallgass, Fegya – suttogta; először szólította így. – Lőj agyon! Nincs erőm tovább kínlódni, tedd meg nekem ezt a szívességet.

– Nem bírom – mondta megremegő hangon Szerpilin.

– Még ha csak magam kínlódnék, de mindenkinek nyűg vagyok – lehelte erőlködve a szavakat Zajcsikov.

– Nem bírom – ismételte Szerpilin.

– Adj egy pisztolyt, magam elintézem.

Szerpilin hallgatott.

– A felelősségtől félsz?

– Nem lőheted agyon magad – mondta végre Szerpilin, megemberelve magát –, nincs hozzá jogod. Nagyon hatna az emberekre. Még ha csak ketten volnánk...

Nem fejezte be a mondatot, ám a haldokló Zajcsikov nemcsak megértette, de hitte is, hogy ha kettesben volnának, Szerpilin nem tagadná meg tőle a jogot, hogy végezhessen magával.

– Jaj, hogy kínlódom! – mondta szemét lehunyva. – Hogy kínlódom, ha tudnád, Szerpilin, nem bírom tovább! Altass el, parancsold meg az orvosnőnek, hogy altasson el. Kértem már, de nem teszi meg, azt mondja, nincs mivel. Nézz utána, hátha nem mond igazat.

Ismét mozdulatlanul feküdt, lehunyt szemmel, ajkát összeszorítva. Szerpilin felállt, és arrább menve, odahívta az orvosnőt.

– Reménytelen? – kérdezte halkan.

Az csak összecsapta kis kezét.

– Még kérdezi? Már háromszor azt hittem, nyomban vége. Legfeljebb néhány órája van még.

– Nincs valamije, amivel elaltathatná? – kérdezte halkan, de határozottan Szerpilin.

Az orvosnő nagy gyerekszeme rémülten nézett rá.

– Nem szabad! – mondta

– Én tudom, mit nem szabad, enyém a felelősség – mondta Szerpilin. – Van, vagy nincs?

– Nincs – felelte az orvosnő, és Szerpilin úgy érezte, nem hazudik.

– Nem bírom nézni, hogy kínlódik – mondta Szerpilin.

– Azt hiszi, én bírom? – felelte az orvosnő, és váratlanul sírva fakadt, s könnyeit szátmázolta arcán.

Szerpilin elfordult.

Visszament Zajcsikovhoz, leült melléje, és szótlanul nézte.

A haldokló arca megnyúlt, és így soványan fiatalabbnak látszott. Szerpilinnek hirtelen eszébe jutott, hogy Zajcsikov hat évvel fiatalabb nála; a polgárháború végén csak fiatal szakaszparancsnok volt, amikor ő már ezredet vezetett. És ez a visszaemlékezés még fokozta fájdalmát, keserűség töltötte el, az idősebb ember keserűsége, akinek szeme láttára hal meg fiatalabb társa. „Hej, Zajcsikov, Zajcsikov – gondolta –, nem találtad fel a puskaport, amikor csapatgyakorlaton voltál nálam, szolgáltál így is, úgy is, jobban is, rosszabbul is másoknál, aztán a finn háborúban harcoltál, bizonyára bátran: nem adnak két érdemrendet ingyen, és Mogiljovnál sem ijedtél meg, nem vesztetted el a fejedet, parancsnok voltál, amíg a lábadon álltál, most pedig itt fekszel, és meghalsz ebben az erdőben, és nem tudod, sohasem fogod megtudni, mikor és hol lesz vége ennek a háborúnak, amely neked elejétől fogva annyi bánatot okozott..."

– Legalább meghagynák a hadosztály számát – suttogta Zajcsikov, amint hirtelen felnyitotta szemét, és ott látta maga mellett Szerpilint.

Nem, nem vesztette el az eszméletét, fektében ugyanarra gondolt, vagy csaknem ugyanarra, amire társa.

– Miért ne hagynák meg? – mondta meggyőződéssel Szerpilin. – Hiszen kimentjük a zászlót, fegyverrel jutunk ki, és jelentjük, hogyan harcoltunk. Miért ne tarthatnánk meg? Nem mocskoltuk be és nem is fogjuk, kommunista szavamra...

– Semmi baj se volna – mondta szemét behunyva Zajcsikov, –, csak nagyon fáj. Eredj, dolgod van! – suttogta egészen halkan, alig bírt már beszélni, s fájdalmában ismét ajkába harapott.

Este nyolc órakor Szerpilin csapata kiért az erdő délkeleti szélére. A térkép szerint ez után még két kilométer hosszúságban újerdő következett, azon túl pedig a műút, amelyet semmiképp sem kerülhettek el. Az út túlsó felén falu volt, mögötte szántóföldek, és csak távolabb folytatódott az erdő. Szerpilin még az újerdő előtt pihenőt rendelt el, tekintettel a várható harcra és az azt követő éjszakai menetelésre. Enniök és aludniok kellett a katonáknak. Sokan már régóta alig vonszolták a lábukat, de utolsó erejüket összeszedve mentek, mert tudták: ha estig nem érnek ki az országútra, és éjszaka nem vághatnak keresztül rajta, minden addigi erőfeszítésük kárba veszett: meg kell várniok a következő éjszakát.

Szerpilin körüljárta a táborhelyet, ellenőrizte a járőröket, és felderítőket küldött az országút felé. Ezután, úgy gondolta, visszatéré-

sükig pihen egy keveset. Csakhogy ez nem sikerült olyan hamar. Alighogy kinézett magának egy jó füves helyet egy árnyas fa alatt, odaült hozzá Smakov; nadrágja zsebéből német röpcédulát húzott elő és átnyújtotta; fakó színéből ítélve már napok óta ott heverhetett az erdőben.

– Nesze gyönyörködj benne! A katonák találták, idehozták. Biztosan repülőgépről szórták le.

Szerpilin megdörzsölte szemét, amely csaknem leragadt az álmosságtól, és lelkiismeretesen elolvasta a röpcédulát, elejétől végéig. Az volt benne, hogy a sztálini hadsereget tönkreverték, hatmillió ember esett fogságba, hogy a német csapatok elfoglalták Szmolenszkot, és már Moszkva felé vonulnak. Ezután következett a tanulság: minden további ellenállás céltalan; utána pedig az ígéret: „Mindenki számára biztos az élete, aki megadja magát, a parancsnoki és politikai állományt is beleértve", meg hogy a hadifoglyok naponta háromszor étkeznek, és a civilizált világban általánosan elfogadott körülmények közé helyezik őket. A lap másik oldalára térképvázlatot nyomtattak; a városnevek közül csak Minszk, Szmolenszk és Moszkva volt kiírva, de a mértékarány szerint a német hadsereg előrenyomulását mutató északi nyíl jóval Vologdán túlra benyúlt, a déli nyíl hegye pedig valahol Penza és Tambov között volt. A középső már csaknem Moszkváig nyomult – Moszkva bevételére azonban a röpcédula szerkesztői mégsem vetemedtek.

– Ú-úgy – nyújtotta gúnyosan a szót Szerpilin, és felébe hajtva a papírlapot, visszaadta Smakovnak. – Tehát még a te életedet is garantálják, komisszár! Nos, megadjuk magunkat?

– Még Gyenyikinék is értelmesebb dolgokat firkáltak – felelte Smakov, és Szincovhoz fordulva megkérdezte, van-e még gyufája.

Szincov előhúzta zsebéből a gyufát, és olvasatlanul akarta elégetni a feléje nyújtott papirost, de Smakov nem hagyta:

– Olvasd csak el te is, nem fertőz!

Szincov maga is csodálkozott rajta, milyen közönyösen olvassa végig a szöveget. Tegnapelőtt és tegnap két fasisztát lőtt le puskával, majd német géppisztolyával talán többet is, de ezt a kettőt biztosan tudta. Továbbra is pusztítani akarja őket, és köp erre a röpcédulára...

„Mindenki számára biztos az élete" ... „Biztos az élete?! Oroszul nem így mondják" – gondolta, majd végighúzta a gyufát a nedves skatulyán, s meggyújtotta az összecsavart papírlap végét.

Eközben Szerpilin nem vesztegetve idejét, amúgy katonásan pihenőre tért a kiszemelt fa alá. Szincov ámulatára térképtáskájából egy

négybe hajtott gumipárnát húzott elő a legszükségesebb holmik közül. Mulatságosan pufók képpel felfújta, aztán élvezettel a feje alá tette.

– Mindenüvé magammal viszem, a feleségem ajándéka! – mondta mosolyogva Szincovnak, aki szótlanul figyelte ezt a felkészülést; nem fűzte hozzá, hogy ez a párna különösen emlékezetes a számára: felesége küldte neki néhány éve hazulról, és megjárta vele az Északi-sarkkört is, oda-vissza.

Smakov nem akart lefeküdni, amíg Szerpilin alszik, de az rábeszélte.

– Ma úgysem válthatjuk egymást – mondta. – Éjjel egyikünk sem alhat majd, sőt mi több, harcolni fogunk. Alvás nélkül pedig senki sem bírja a harcot, még egy komisszár sem! Így hát légy szíves behunyni a szemed, ha csak egy órára is, mint a tyúk a létráján!

Ezután meghagyta, hogy keltsék fel, mihelyt a felderítők visszajönnek, és gyönyörrel végignyúlt a fűben. Smakov még forgolódott egy kicsit, azután őt is elnyomta az álom. Szincov, akinek Szerpilin nem adott rá parancsot, nagy nehezen legyőzte a kísértést, hogy példájukat kövesse. Ha Szerpilin kereken megmondja, hogy elalhat, nem bírta volna ki, hogy le ne feküdjék, de Szerpilin nem szólt semmit, így hát álommal küszködve járkált fel-alá a kis tisztáson, ahol a dandárparancsnok és a komisszár feküdt a fa alatt. Eddig csak hallott róla, hogy az ember jártában is elaludhat, most saját magán tapasztalta ezt; olykor hirtelen megállt, és csaknem eldőlt.

– Politikai tiszt elvtárs – szólalt meg halkan egy ismerős hang, éppen egy ilyen pillanatban.

Horisev állt előtte.

– Mi baj? – kérdezte Szincov riadtan, mert a hadnagy rendszerint derűs és nyugodt, kisfiús arcán szokatlan izgalom tükröződött.

– Semmi. Ágyúra bukkantunk az erdőben. A dandárparancsnoknak jöttem jelenteni.

Horisev ezt is halkan mondta, de Szerpilin, bizonyára az „ágyú" szóra, felébredt. Felült s kezére támaszkodva, egy pillantást vetett az alvó Smakovra, majd nesztelenül, gyorsan felállt, s közben csendet intett, nehogy a komisszárt felébresszék.

Helyrerántotta ingzubbonyát, intett Szincovnak, hogy kövesse, és néhány lépést tett az erdő mélye felé. Csak ott engedte végre Horisevet jelentést tenni.

– Nos, miféle ágyú van ott? Német?

– A miénk. És mellette öt katona.

– Lövedék is van?

– Egy maradt csak.
– Nem sok. Messze van innét?
– Ötszáz lépésre.
Szerpilin megrándította vállát, mintegy lerázva magáról az álmosságot, és utasította Horisevet, vezesse őket az ágyúhoz.
Szincov útközben szerette volna megtudni, hogy miért olyan izgatott a máskor nyugodt hadnagy, de Szerpilin egész úton egy szót sem szólt, és ő restellte megtörni a csendet.
Ötszáz lépés után a fiatal fenyőerdő sűrűjében csakugyan egy 45 milliméteres páncéltörő ágyút pillantottak meg. Az ágyú mellett, a múlt évi vastag, vörös tűlevélszőnyegen, együtt üldögéltek Horisev katonái és az öt tüzér, akiket a hadnagy a jelentésben említett.
A dandárparancsnok megjelenésekor valamennyien felálltak; a tüzérek valamivel később, mint a többiek, de még mielőtt Horisev a vezényszót kiadhatta volna.
– Erőt, egészséget, tüzér elvtársak! – mondta Szerpilin. – Ki a rangidős?
Egy törzsőrmester lépett elő; fekete tüzérszegélyes sapkában, melynek az ellenzője félbetört. Egyik szeme helyén csak dagadt seb látszott, másik szemhéja rángatózott a megerőltetéstől. De a katona keményen állt a földön, mintha elnyűtt csizmás lábát odaszegezték volna; s karját a rongyos, megégett zubbonyujjban úgy lendítette a tört sapkaellenzőhöz, mintha rugón járna; és öblös, erős hangjában csak egy árnyalatnyi izgalom rezgett, amikor jelentette, hogy ő Sesztakov törzsőrmester, a 9. önálló páncéltörő tüzérosztály részlegének jelenleg rangidős parancsnoka, és hogy harcokkal hozták ki a megmaradt tüzéranyagot Breszt városa alól.
– Honnan? Honnan? – kérdezte Szerpilin; azt hitte, rosszul hall.
– Breszt város határából, ahol az osztály teljesen feltöltve vette fel az első harcot a fasisztákkal – vágta ki a törzsőrmester.
Szerpilin nézte a tüzéreket, s azon gondolkozott, igaz-e, amit hallott. És minél tovább nézte őket, annál világosabbá vált előtte, hogy éppen ez a valószerűtlen történet a legvalóbb igazság; amit pedig a németek írnak a röpcédulákon, csalóka hazugság, semmi több.
Öt elfeketült, éhségtől elcsigázott arc, öt pár fáradt, kimerült kar, öt szakadozott, gallyak tépte, piszkos ingzubbony, öt harcban szerzett német géppisztoly, és ez az ágyú, az osztály utolsó ágyúja, amely nem a levegőben, csoda folytán került ide: katonakezek vonszolták a földön, a határról, négyszázegynéhány mérföldön át... Bizony, hazudtok, fasiszta urak, nem lesz úgy, ahogyan ti gondoljátok!...

– Magatok vonszoltátok, ugye? – kérdezte Szerpilin, legyűrve a torkát fojtogató csomót, és az ágyú felé intett fejével.

A törzsőrmester felelt, de a többiek sem állták meg szó nélkül; karban erősítették, hogy váltakozva: hol lovakkal vontatták, hol maguk húzták, aztán megint szereztek lovakat, és megint csak maguk verejtékeztek.

– És hogyan hoztátok át a vízi akadályokon? Itt a Dnyeperen is, például?

– Tutajon, harmadnapja, éjjel...

– Mi meg egyet sem mentettünk ki – szaladt ki Szerpilin száján. Noha valamennyiüket átfogta tekintetével, megérezték, hogy csak egyvalakit okol ezért: önmagát.

Majd megint a tüzérekre nézett:

– Hallom, lövedéketek is van?

– Egy van már csak, az utolsó – felelte a törzsőrmester bűntudatosan, mint aki nem gondoskodott idejében utánpótlásról.

– Hol lőttétek ki az utolsó előttit?

– Ott, vagy tíz kilométerre innét. – Sesztakov hátrafelé bökött, az erdőn túl húzódó országút felé. – A múlt éjjel kigurítottuk az ágyút az útszéli bokrok közé, és közvetlen irányzással egy gépkocsioszlop első kocsijának egyenest a lámpájába lőttünk!

– Nem féltetek, hogy átfésülik az erdőt?

– Meguntuk a félelmet, dandárparancsnok elvtárs, most már ők féljenek tőlünk!

– Nem is fésülték át?

– Nem. Csak aknákat szórtak mindenfelé. Az osztályparancsnokunk halálos sebet kapott.

– Hol van? – kérdezte gyorsan Szerpilin, de már tudta is a választ.

Oldalt, ahová a törzsőrmester nézett, hatalmas, csupasz, vén fenyőfa tövében frissen hantolt sírdomb sárgállott; még ott állott beleszúrva a széles pengéjű német oldalfegyver, amellyel a gyepkockákat kivágták, hogy körülrakják velük a sírt; úgy ágaskodott ki a földből, mint egy kereszt.

A fenyőfa törzsén egy kereszt formájú, mély bevágásból még szivárgott a friss gyanta; és ugyanilyen haragos metszés látszott a két szomszédos fenyőn is, mint a sorsnak szóló dacos kihívás, szótlan ígéret, hogy visszajövünk!

Szerpilin a sírhoz lépett, és sapkáját levéve, sokáig nézte a halmot, mintha meg akarná látni azt, amit már soha senki nem láthat: ennek

az embernek az arcát, aki folyvást harcolva hozta Brestttől idáig, eddig a Dnyeperen túli erdőig azt, ami az osztályából megmaradt: öt harcost és egy ágyút, az utolsó lövedékével.

Szerpilin sohasem látta ezt az embert, de úgy érezte, jól tudja, milyen volt. Olyan, akiért a katonái tűzbe mennek, akit tűzön-vízen át követnek, akiknek holttestét életük árán is kimentik a harcból, és teljesítik parancsát, még holtában is. Olyan, amilyennek lennie kellett, hogy kihozhassa ezt az ágyút és ezeket az embereket.

De ők is, az emberei is, méltók voltak hozzá. Azért volt ilyen, mert velük tartott...

Szerpilin feltette sapkáját, és szótlanul, sorban kezet fogott a tüzérekkel. Majd a sírra mutatott, és megremegő hangon kérdezte:

– Hogy hívták?

– Guszev százados.

– Ne írd fel, úgysem felejtem el halálom órájáig – mondta Szerpilin, látva, hogy Szincov a térképtáskájáért nyúl. – Különben, mindannyian halandók vagyunk, írd csak fel! S a tüzéreket vezesd be a harci létszámba!... Köszönöm a szolgálatot, elvtársak! Az utolsó lövedéket pedig, úgy gondolom, ma éjszaka kilőjük a harcban.

Horisev katonái között, akik a tüzérekkel együtt álltak ott, Szerpilin már régen észrevette Baranov ősz fejét, de csak most találkozott a pillantásuk. Összerázkódott undorában: félelmet olvasott ki ebből a pillantásból, a közeli haltól való rettegést.

– Dandárparancsnok elvtárs! – Az orvosnő kecses kis alakja felbukkant a katonák háta mögött. – Az ezredes hívatja!

– Az ezredes? – kérdezte Szerpilin. Baranovon járt az esze, hirtelenében nem értette, miféle ezredes hívatja. – Igen, menjünk, menjünk! – mondta, amikor megértette, hogy a doktornő Zajcsikovról beszél.

– Mi történt? Miért nem hívtak engem? – kiáltotta elkeseredetten az orvosnő, tenyerét összecsapva, amikor a friss sír előtt összeseregleti embereket meglátta.

– Semmi, semmi, gyerünk csak, késő lett volna már hívni! – Szerpilin kissé nyers, kedveskedő mozdulattal a doktornő vállára tette nagy tenyerét, csaknem erőszakkal megfordította, és otthagyva kezét a vállán, megindult vele.

„Se hite, se lelkiismerete, se becsülete – gondolta Baranovról, amint a doktornő mellett lépkedett. – Amíg még messze voltunk a háborútól, mennyire hangoskodott, hogy felfaljuk az ellenséget, és lám, elsőnek futamodott meg! Úgy gondolja, ha ő megijedt, ha ő fél, akkor már

minden elveszett, akkor már nem győzhetünk! Dehogyisnem! Vannak még mások rajtad kívül: Guszev százados és tüzérei, és itt vagyunk mi, valamennyien élők és holtak, és itt van ez a kis doktornő, aki két kézre fogja a pisztolyt..."

Hirtelen ráeszmélt, hogy súlyos keze még mindig a doktornő sovány kis vállán nyugszik, sőt nemcsak hogy nyugszik, de még rá is támaszkodik. Az meg csak megy, mintha észre sem venné, sőt mi több: mintha kissé fel is húzta volna a vállát. Megy és bizonyára nem is sejti, hogy olyan emberek is vannak a világon, mint Baranov.

– Látja, a vállán felejtettem a kezemet – mondta Szerpilin tompa hangon, kedveskedve a doktornőnek, és levette kezét.

– Tessék, támaszkodjék csak rám, ha elfáradt! – felelte a doktornő. – Tudja, milyen erős vagyok.

„Igen, erős vagy – gondolta a férfi. – Ilyenekkel, mint te, nem veszhetünk el, ez igaz." Valami kedveset, biztatót akart mondani ennek a kis fiatal nőnek, ami egyúttal válasz lenne Baranovval kapcsolatos saját gondolataira is, de semmi ideillő nem jutott eszébe, s így szótlanul mentek addig a helyig, ahol Zajcsikov feküdt.

– Ezredes elvtárs, elhoztam – mondta halkan a doktornő, és letérdelve, egészen Zajcsikov arcához hajolt.

Szerpilin is letérdelt melléje, ekkor a lány arrább csúszott, hogy ne legyen útjában, s jól odahajolhasson Zajcsikovhoz.

– Te vagy az, Szerpilin? – kérdezte alig hallhatóan Zajcsikov.

– Én vagyok.

– Mondani szeretnék valamit – folytatta még halkabban Zajcsikov és elhallgatott.

Szerpilin várt, egy percig, kettőig, háromig – de nem úgy rendelte a sors, hogy megtudja, mit akart mondani utódjának a volt hadosztályparancsnok élete utolsó pillanatában.

– Meghalt – lehelte a doktornő.

Szerpilin lassan levette sapkáját. Egy percig fedetlen fővel térdelt, majd nehezen kiegyenesítve térdét, felállt és szótlanul visszafelé indult.

A felderítők megjöttek és jelentették, hogy német járőröket láttak az úton, és gépkocsiforgalmat Csauszi felé.

– Nos hát, úgy látszik, harcolni kell – mondta Szerpilin. – Keltsétek fel és sorakoztassátok az embereket!

Megtudva, hogy sejtése igazolódott, és aligha sikerülhet az országúton harc nélkül átvágniok, végleg lerázta magáról a testi fáradtságot, amely reggel óta ránehezedett. Tele volt elszántsággal, hogy kivezeti

ezeket az álmukból ébresztett, fegyveresen sorakozó embereket oda, ahová ki kell vezetnie őket: a mieinkhez! Semmi másra nem gondolt, és nem akart gondolni, mert semmi más választást nem ismert.

Nem tudta és nem is tudhatta még akkor éjjel egészében felbecsülni mindazt, amit ezrede már végbevitt. S őhozzá és alárendeltjeihez hasonlóan sok ezer más helyen, sok ezren nem ismerték tetteik értékét, amikor életre-halálra verekedtek, olyan kitartással, amit a németek nem vettek számításba, s ami keresztülhúzta terveiket.

Nem tudták, és nem tudhatták, hogy a Moszkva, Leningrád és Kijev felé győzelmesen előrenyomuló német hadsereg tábornokai tizenöt majd ezerkilencszáznegyvenegy júliusát.

Nem sejthették előre az ellenségnek ezeket a jövőbeli, keserű vallomásait, habár akkor, abban a július hónapban, csaknem mindegyikük hozzájárult valamivel ahhoz, hogy éppen így történjék.

Szerpilin állt, és hallgatta a közelében hangzó halk vezényszavakat. Az oszlop az erdőre ereszkedő homályban haladt: nem rendeződtek zárt sorokba. A fák csúcsa felett vörösen kibukkant a hold korongja. év múlva a csalódott várakozások, meddő sikerek havának nevezik A bekerítés első napja véget ért . .

HETEDIK FEJEZET

Az augusztusi, szeptemberi harcokat – amikor a szovjet csapatok Jelnyánál és a nyugati fronton sikeres támadásokat indítottak – viszonylagos csend követte. Klimovics alezredes páncélos dandára a Jelnyától délre elterülő erdőkben állt; felderítő zászlóalja a gyalogságot megillető négykilométeres védelmi szakaszt foglalt el a peremvonalban.

Klimovics alezredes a háború előtt a Szlonyim környékén állomásozó páncélos dandár parancsnoka volt. Régi katonái közül, akikkel a háborút elkezdte, hetvenen maradtak csatasorban. Egy részük akkor esett el, amikor a dandár bekerítésből tört ki az erdőkön át, Szluck és Bobrujszk felé, mások Mogiljovnál vesztették életüket, a többiek augusztusban és szeptemberben dőltek ki Jelnya alatt.

A Jelnya környéki harcok előtt a dandárt felerészben BT–7-es típusú, régi harckocsikkal töltötték fel, felerészben pedig új T–34-esekkel. A T–34-esek kitűnően beváltak, éppen ezért Jelnyánál rájuk nehezedett a harcok fősúlya. Mindegyik zászlóalj feltöltése nagyon hiányos volt, a dandárt mégsem vonták vissza; azt ígérték, hogy ott, az állásokban kapják meg a legközelebbi napokban a kiegészítést, embereket és harckocsikat, ezúttal csupa T–34-est. Klimovics, aki már a jelnyai harcok alatt beleszeretett ezekbe a tankokba, olyan türelmetlenül várta megérkezésüket, amit csak egy páncélos érthet meg, aki a háború kezdete óta már kétszer is csoda folytán került ki a gyufaskatulyaként lángoló BT–7-esből. Az, hogy ezeknek a könnyű harckocsiknak gyenge a páncélzatuk, és a felszerelésük nemkülönben, már a halhin-goli események végén kiviláglott. És Klimovics mégsem várhatta ki a T–34-esekre

tett ígéret teljesülését, éppen ezekkel az elavult harckocsikkal kezdte meg a nyugati határon a háborút.

A háború ötödik napján csaknem lelőtte az arcvonal előtt egyik századparancsnokát, aki tehetetlen dühében azt kiabálta a katonák jelenlétében, hogy ezekkel a gyufaskatulyákkal lehetetlen harcolni; egy órával később pedig ugyanez a parancsnok harcba indult, és egy német tank kilövése után ott égett el Klimovics szeme láttára.

Jelnyánál vegyes érzések töltötték el: egyrészt büszke volt harckocsizóira, akik a T–34-eseken úgy törték-zúzták a német tankokat, mint a diót, másrészt pedig keserűséggel gondolt arra, hogy a háború elején egyetlenegy ilyen harckocsija sem volt, és két tankkal kellett egyért fizetnie, holott fordítva is lehetett volna.

Most, a tűzszünet idején, kijavíttatta valamennyi, még megmaradt BT–7-est, és makacsul sulykolta alárendeltjeibe a hitet, hogy ezeken a gépeken is lehet harcolni. Magában viszont olyan szenvedéllyel várta az új harckocsikat, ahogyan még soha semmit.

Azelőtt is ízig-vérig katona volt, de most, amikor a katonai szolgálatból háború lett, egész lelkét maradéktalanul ez töltötte ki. Dandárára gondolt csak és semmi másra, mert nem is volt egyebe. Háború előtt négyen tartoztak hozzá, ezekkel lakott, hármukat szerette, a negyedikről kötelességszerűen gondoskodott: kisfia, lánya, felesége és az anyósa. A háború harmadik napján mind a négyüket bombatalálat érte, egy országúton robogó gépkocsin, amikor ő már azt hitte, biztonságban vannak. A hír vételekor éppen harcban volt; még csak oda sem utazhatott, hogy maradványaik eltemetésénél jelen legyen.

Harmincéves volt még csak, és ha valakinek eszébe jutott volna megkérdezni: „Igen, szörnyű, ami veled történt, nagyobb veszteség nem érhet embert, de még előtted az élet, vajon kárpótlásul már semmit sem adhat neked?" – mélységes bánata ellenére bizonyára becsületesen azt feleli: „De igen, adhat." Ám ezekben a hónapokban mindazok közül, akik szigorú hangját hallották, és merev, zárkózott arckifejezését látták, senkinek sem jutott eszébe megkérdezni, hogy ebben az elárvultságában miként képzeli el életét a háború után. Ő sem gondolt rá soha. Egy volt a háborúval, és most, családja elvesztése után, senki és semmi nem maradt a lelkében a háborún, annak közvetlen érdekein és követelményein kívül.

Október elsején este Klimovics dandártörzsbeli szállásán ült, egy kívül piszkos, de belül tiszta fehérre meszelt, megroggyant parasztkunyhóban – rendszerető ember volt, kedvelte a tisztaságot –, és a *Svejk, a derék katona újabb elbeszéléseit* olvasta a frontújság szatiri-

kusának tollából. A legtöbb frontharcos élvezte ezeket a történeteket, de neki nem tetszettek. Egyelőre a németek sűrűbben vertek meg minket, mint mi őket, tehát nevetni rajtuk, a véleménye szerint, korai volt. Mégis elolvasta ezeket is, mert végig szokta böngészni az egész frontújságot, hátha van benne valami gyakorlatilag is felhasználható.

Asztalán megzörrent a telefon. Klimovics összehajtotta az újságot – úgy, hogy az a sor, ameddig olvasott, éppen a hajtásra kerüljön, s ne kelljen később keresgélnie –, és felvette a kagylót. A felderítő zászlóalj parancsnoka hívta. Különös dolgot jelentett: a zászlóalj arcvonala előtt, a németek hadtápterületén, sűrű lövöldözés kezdődött, puska-, géppisztoly-, géppuskaropogás és gránátbecsapódások hallatszanak. Klimovics elvette fülétől a kagylót, kilökte az ablaktáblát és hallgatózott. Gyakorlott füle meghallotta a nagyon halk, távoli harci zajt.

– Odamegyek, várjon valaki! – mondta.

A peremvonalban már sötét és nyirkos volt az erdő: rövid zápor vonult át éppen. Egy hadnagy várta a dandárparancsnokot, és megindult előtte. Keze a géppisztolyt fogta az átázott sátorlap alatt, két könyöke szétfeszült. Amikor egy mély árokban álcázott BT–7-es mellett haladtak el, Klimovics megint arra gondolt, ami állandóan foglalkoztatta: „Csak már mielőbb megkapnánk a T–34-eseket!"

A figyelőpont közvetlenül az erdő szélén volt. Nappal jól látszott innen az enyhén ereszkedő, lekaszálatlan rét meg a távolabb fekvő mező, amely a patakon túl, már a németek területén, ugyanolyan enyhén emelkedett az erdő felé. Odaát két kiégett harckocsi állt egymás mellett: egy szovjet BT–7-es és egy német T–4-es. Csaknem egy hónapja álltak már így elválaszthatatlanul, mint valami ikrek.

Elöl, a németek kezén levő erdő felett, itt-ott fehér és piros jelzőrakéták röppentek fel, és robbanások tüze villant. A harci zaj most már nem másfél kilométerre volt a németek peremvonala mögött, amint azt félórája a felderítő zászlóalj parancsnoka jelentette: egészen a közelben hallatszott. A németek előretolt állása négyszáz méterre volt, a lövöldözés pedig vagy ötszáz méterrel hátrább lehetett, ott, ahol a felderítés adatai szerint a német lövészárkok második vonala húzódott.

Az izgalom, amely a figyelőponton levőket eltöltötte, Klimovicsra is átragadt. Ugyanarra gondoltak mindannyian, és maguk sem mertek hitelt adni sejtésüknek.

– Ivanov, kezelők, harckocsihoz! – parancsolta Klimovics a felderítő zászlóalj parancsnokának, miután meghallgatta jelentését az utóbbi félórában tett megfigyelésekről.

– Igenis, kezelők harckocsihoz! – ismételte Ivanov, és nem állta meg, hogy meg ne kérdezze: – Csapást mérünk szemből, ezredes elvtárs?

– Majd meglátjuk, hogyan alakul, hajtsa végre! – mondta Klimovics, majd lement a fedezékbe, s utasította a telefonost, kapcsolja össze a hadseregtörzzsel.

Már elindulása előtt felhívta a hadsereget, de ideje volt újból odaszólni. Mielőtt a telefonos a foganytút megforgatta volna, hívócsengetés hallatszott: a hadseregtörzs kereste a dandárparancsnokot.

– Mit lát? Jelentse! – hallatszott a hadseregparancsnok hangja.

Klimovics jelentette, hogy rakétákat és robbanások felvillanását látja, s hogy a németek arcvonala mögött harc folyik, vagy nyolc-kilencszáz méternyire.

– A bal szomszédja ugyanezt jelenti – mondta a hadseregparancsnok. – De tőle jobbra folyik a harc, éppen maguk előtt, keskeny szakaszon. Hogyan értékeli a helyzetet, és mi az elhatározása?

Klimovics azt felelte, amit gondolt, és amit a felderítő zászlóaljban mindannyian gondoltak: hogy egy bekerítésből jövő egység tör át harccal feléjük a németek arcvonalán. Engedélyt kért, hogy a harckocsikat összevonva, harci felderítést hajtson végre jobbra és balra attól a szakasztól, ahol a harci zaj hallatszik, a németek háta mögött.

A kagylóban csend volt néhány pillanatig, majd a hadseregparancsnok azt felelte, hogy tudomása szerint a németek hadtápterületén a közelben régen nincs már semmiféle bekerített egység, és lehet, hogy ez csupán ravasz provokáció, amelynek az a célja, hogy először kiugrassanak bennünket, azután visszaverjenek, és a sarkunkban törjenek be az állásainkba.

– Számolok ezzel a lehetőséggel, hadseregparancsnok elvtárs – felelte Klimovics. – Megteszem a biztonsági intézkedéseket, hátrahagyom lesállásban a T–34-eket.

– Hány van most arcvonalban, tizenegy? – vágott szavába a hadseregparancsnok.

Minden T–34-es kincset ért azokban a napokban a hadseregben, a főparancsnok szám szerint emlékezett rájuk, és nem tévedett.

– Tizenegy – erősítette meg Klimovics. – De ha mégis a mieink törnek át, mindenképpen támogatnunk kell őket, hadseregparancsnok elvtárs.

A kagylóban ismét csend lett. Klimovics hangokat hallott, de nem értette, mit beszélnek; a hadseregparancsnok bizonyára ott a kagyló mellett tanácskozott a törzsfőnökkel vagy a Haditanács egyik tagjával.

– Hajtsd végre – mondta egy perc múlva. – Minden félórában jelents!

Klimovics letette a kagylót, és haladéktalanul hozzálátott a roham előkészítéséhez; sorban felhívta a zászlóaljparancsnokokat, parancsokat osztogatott – eközben pedig ott elöl dübörgött a harc, hol jobbra, hol balra tolódott, hol közeledett, hol meg riadtan hátrált. Nem, ez nem lehetett provokáció: ott, nyolcszáz méternyire, a németek első és második állása között, emberek mozogtak, haltak meg, törtek át és húzódtak vissza, a szintén mozgó és percről percre összébbszűkülő német tűz gyűrűjében. Mintha egy nagy, vérző szív vergődnék ott a német állások között, amelyet mindenfelől puskagolyók lyuggatnak, géppisztoly sorozatok döfnek át meg át, és aknavető sortüzek marcangolnak...

Ha a hadseregparancsnok megtiltotta volna Klimovicsnak, hogy segítségére siessen a bekerítetteknek, akik bizonyára sok száz kilométert jöttek idáig, és most meghalnak két lépésnyire az övéiktől – Klimovics katonaéletének leggyászosabb napja lett volna. És ha megjósolják neki, hogy: ha segítségükre siet, egészen bizonyosan ott pusztul a harcban, akkor is elmegy, percnyi habozás nélkül.

És amikor ez a sebekkel borított, összemarcangolt szív egy utolsó, elkeseredett dobbanással, kétszáz méterrel ismét előbbre lökte magát a németek első állása felé, és nyolc BT–7-es harckocsi és a felderítő zászlóalj másfélszáz katonája megindult feléjük a sötétben, neki a németek állásának, ez nemcsak vakmerő éjszakai roham volt, hanem mindazok lelkének összehangolt, megingathatatlan akarása, akik ezt a hosszú harcokban megritkult felderítő zászlóaljat alkották.

Klimovics elgondolása – hogy attól a szakasztól, ahol a mieink törtek át a németek háta mögül, jobbra és balra rohamozza meg az ellenséget –, helyesnek bizonyult, és nyomban meghozta gyümölcsét. A németek a közlekedő- és lövészárkokban az áttörés feltételezett helyére igyekeztek éppen, hogy testükkel tömjék be a szűk rést, amikor kétfelől harckocsimotorok zúgtak fel, és hangos „hurrá" kiáltások hallatszottak, mire gyorsan visszafelé igyekeztek, jobb és bal felé. Ilyen kettős irányú mozgás éjnek idején nem mehet végbe kavarodás nélkül; és ezt a kavarodást csak fokozta az a körülmény, hogy mind a hátulról való áttörés, mind az arcból való támadás váratlanul érte a németeket.

Egy óra múlva véget ért a harc. Itt-ott még fel-fellángolt, aztán teljesen elcsöndesült, majd valahol a sötétben, mint üres vederben, kopogtak az elkésett géppisztolysorozatok. Klimovics két harckocsit vesztett, amelyek német aknára futottak, és tizenöt embere esett el a tűz-

ben, a patak két partján. Ezzel szemben még az éjszakai, hozzávetőleges összeszámolás szerint is egy egész zászlóalj, több mint háromszáz ember, tört át a harc forgatagában, a németek állásain, és most sértetlenek és sebesültek örömtől kábultan, éhesen és rongyosan, még mindig fegyverüket szorongatva szétszéledtek a páncélosok lövészárkaiban és fedezékeiben.

Az egész világ rádióállomásai figyelték, hogy hat ország jégtörőhajói és repülőgépei miként mentették meg a jégtábláról a Nobile-expedíció tizenkét emberét; az egész világ újságjai megírták, hogy mi módon szabadították ki jégbörtönükből a pilóták a Cseljuszkin kutatóhajó utasait; sok millió ember leste lélegzetvisszafojtva a híreket, amikor egyszerre három expedíció indult az „Északi Sark" kutatóállomás jégtáblája felé, hogy négy embert megmentsen.

Ez azonban, ami ezen az éjszakán a 17-es páncélos dandár felderítő zászlóaljának arcvonalszakaszán történt, fél oldalt kapott csak a front napi eseményjelentésében, a Tájékoztató Iroda jelentésébe pedig még csak bele sem került, de az emberi örömök legmagasztosabbika, a mások életének megmentésén érzett öröm, ettől nem szenvedett csorbát. Ez az öröm lobogott egész éjjel a szívekben, ragyogott az arcokon, tüzelt a kézszorításokban, Klimovics páncélos dandárjának minden lövészárkában és fedezékében, mindenütt, ahol megmentők és megmentettek egymás mellett ültek, összeölelkeztek, csókolták egymást, s egymás szavába vágva magyarázták, mi hogyan történt; jóllaktak kenyérrel, kásával, konzervhússal, s mély álomba merültek az ágyakon és priccseken, földpadlón és szúrós fenyőgallyakon.

Az áttört csoport vezetője, Szerpilin dandárparancsnok, az utolsó harcban mindkét lábán megsebesült. Segédtisztje és két géppisztolyos köpenyen cipelte be Klimovics kunyhójába, s lefektették a világoskék tűzött paplanos falusi ágyra. Ott feküdt a hosszú ember a duzzadó fehér párnákra dőlve, sárosan, borotválatlanul, kopaszodó fején zilált ősz hajfürtökkel; de most is egyenruhában volt, ingzubbonyán a Vörös Zászló Érdemrend, és a „20 év a Munkás-Paraszt Vörös Hadseregben" emlékérem; piszkos hajtókáján rombusz alakú rangjelzés, az egyiken eredeti, lepattogzott zománcú, a másikon sapkaszegélyből kivágott kis posztódarab.

Szerpilin lábai a térden felül felvágott csizmanadrágban a kék paplanon pihentek, s átvérzettek a piszkos kötéseken.

A géppuskások, miután az ágyra letették, eltávoztak Klimovics küldöncével, aki sietett élelmet keríteni nekik. Szerpilin segédtisztje pedig – egy nagyon magas, elcsigázott képű politikai tiszt – őrzőangyal-

ként állt parancsnoka fejénél, és az ágy támlájára könyökölve nézett le rá, le nem véve szemét az arcáról.

Klimovics egy kis kerek székre ült az ágy mellé.

– Dandárparancsnok elvtárs, hívattam orvost, minden percben itt lehet. Mielőtt beszélgetni kezdünk, engedje meg, hogy átkössem a sebeit.

– Hagyjuk az orvost, alezredes – mondta Szerpilin, nehezen mozgatva ajkát, halk, de szilárd hangon. – Vitess egyenest a segélyhelyre, itt úgysem csinálhatja meg a műtétet. De előbb köss össze telefonon a hadseregparancsnokkal! Van közvetlen vonalad?

– Van.

– Ki a hadseregparancsnok?

Klimovics megmondta a vezetéknevét.

– Szergej Filippovics? – kérdezte Szerpilin, és elgyötört arcán halvány mosoly suhant át.

– Igen.

– Jó barátom volt az akadémián – mondta Szerpilin. – Köss össze vele!

Klimovics ellenkezés nélkül felhívta a hadseregparancsnokságot. Amúgy is jelentkeznie kellett már, a nagy izgalomban jó tíz percet késett.

– Klimovics alezredes jelentkezik – mondta, amikor a hadseregparancsnok odajött a telefonhoz. – A harc eredményeként háromszáz főnyi csoport tört át fegyveresen hozzánk. A csoport parancsnoka szeretné átvenni a kagylót.

– Add át neki – mondta a telefonba a hadseregparancsnok, és hangjában ugyanaz az izgalom remegett, mint Klimovicsében.

Az alezredes megkerülte az asztalt, és kiráncigálta a telefonzsinórt a lábai alól, majd odavitte a készüléket az ágyhoz. A dandárparancsnok hátrahajtotta fejét, s meglátva fölébe hajló segédtisztje arcát, szemével intett neki. Az nyomban megértette: alágyűrte a párnát, és segítette feltámaszkodni.

– Hadseregparancsnok elvtárs – mondta a sebesült a telefonba, és iménti halk hangja most egyszerre ércesen csengett –, Szerpilin dandárparancsnok jelentem: kihoztam elhelyezési körletéből a rám bízott százhetvenhatos lövészhadosztályt... Szervusz, Szergej Filippovics, Szerpilin beszél...

Csak ekkor, az utolsó szavaknál halkult el ismét a hangja; sírás szorította össze a torkát, és visszahanyatlott a párnákkal együtt, mielőtt a meglepett segédtiszt elkaphatta volna. A kagyló földre hullt. Klimo-

vics fölvette, és ő hallgatta a szavakat, amelyeket a hadseregparancsnok még abban a hitben mondott, hogy Szerpilin fogja a kagylót.

– Szerpilin?... Melyik Szerpilin?... Te vagy az, Fjodor Fjodorovics? – kérdezte a hadseregparancsnok hangja a telefonban, amelynek kagylóját most Klimovics szorította füléhez, mert Szerpilin eszméletlenül feküdt.

A besiető orvos fölébe hajolva már felvágta ollójával a piszkos kötéseket, s a nővér sietve rakosgatta ki a székre az injekciós fecskendőt és az ampullákat tartalmazó dobozokat.

– Miért hallgatsz, Szerpilin? Te vagy az, vagy sem? Melyik Szerpilin vagy? Miért nem felelsz? – kiabálta el-elakadó hangon a hadseregparancsnok a telefonba, Klimovics pedig az eszméletlen Szerpilint nézte, és megfeledkezett róla, hogy már régen meg kellett volna mondania: nem a dandárparancsnok tartja a kagylót.

– Hadseregparancsnok elvtárs – mondta végül, levéve szemét Szerpilinről, akinek az orvos az injekció beadása előtt éteres vattával törölgette a karját –, Klimovics alezredes beszél. Én vettem át a kagylót: a dandárparancsnok elvtárs megsebesült, eszméletét vesztette.

– Milyen a külseje? – kérdezte a hadseregparancsnok. – Magas, sovány, kopaszodó?

– Igenis, olyan – felelte Klimovics, és nem nézett a sebesültre, mert már úgyis egész életére emlékezetébe véste, hogy Szerpilin magas, sovány, kopaszodó, meg hogy az egyik hajtókáján letört zománcú rombusz van, a másikon pedig sapkaszegélyből kivágott jelzés, s hogy mellén a Vörös Zászló Érdemrend és a „20 év a Munkás–Paraszt Vörös Hadseregben" emlékérem, és hogy olyan ember, akivel a hadsereg mindig hadsereg marad, még ha ez a hadsereg a határtól Jelnyáig vonult is vissza – olyan ember, akire nem kell kétszer ránézni ahhoz, hogy meglássa valaki, és soha életében el ne felejtse.

– Ő az! Szerpilin! – kiáltotta örvendezve a hadseregparancsnok a telefonba. – Hogy került ide? De hiszen ő... – Az öröm hevében csaknem kiszaladt a száján, amit Klimovicsnak egyáltalán nem kellett tudnia; elhallgatott és rövid szünet után hozzátette, hogy azonnal indul a dandárhoz.

– Van ott nálad orvos? Mit mond?

– Van, hadseregparancsnok elvtárs. Azonnal megkérdezem. – Klimovics az orvoshoz fordult: – A hadseregparancsnok azonnal itt lesz, kérdezi, hogy van a sebesült?

Az orvos kiegyenesedett Szerpilin ágyánál, még kezében tartotta a fecskendőt.

– Ne jöjjön ide – mondta Klimovics meglepetésére, még a fejét sem fordítva arra. – Csak érszorítókat teszünk még fel, és visszük az egészségügyi zászlóaljhoz, egyenest a műtőasztalra. Jelentse a hadseregparancsnoknak, hogy minden perc drága!

– Hadseregparancsnok elvtárs – mondta az alezredes újra a telefonba –, az orvos jelenti, hogy a dandárparancsnokot azonnal el kell szállítani az egészségügyi zászlóaljhoz. – Hallotta, amint a hadseregparancsnok belesóhajt a kagylóba, és halkan egy keserűt káromkodik.

– Akkor mondd meg az orvosnak, hogy vigye! Azt is, hogy magam megyek az egészségügyi zászlóaljhoz, talán még a műtét előtt odaérek. Vagy ne is, ezt ne mondd meg neki, még idegességükben elpackázzák! Azt mondd, hogy rögtön a műtét után ott leszek. A többit majd, ha már elvitték, a törzsfőnökömnek jelentsd. Végeztem.

Tíz perc múlva hozták a hordágyat, és ráfektették Szerpilint. Klimovics kikísérte a sebesültszállító gépkocsihoz. Szerpilin segédtisztje követte. Be akart ülni az autóba az orvos és a nővér után, de az orvos azt mondta, hogy nincs hely, és amúgy is felesleges.

– Akárhogy is, orvos elvtárs, én elmegyek – felelte a segédtiszt, és felkapaszkodott az autóra.

– Alezredes elvtárs!

De Klimovics, az orvos csodálkozására, nem őt, hanem a segédtisztet támogatta. Rendjénvalónak vélte, hogy elkísérje a parancsnokát a segélyhelyre.

– Helyes, politikai tiszt elvtárs, szálljon csak fel! Akad még hely magának is. Aztán ugyanezzel a kocsival jöjjön vissza.

– Ahogy a dandárparancsnok akarja – felelte a politikai tiszt.

– Értem. De ha visszatér, egyenest hozzám jöjjön.

– Alezredes elvtárs, mondja meg a komisszárunknak, Smakovnak, hogy elkísértem a dandárparancsnokot! – kiáltotta vissza a már mozgó autóból a politikai tiszt.

A kocsi elrobogott.

Klimovicsnak átvillant az agyán, hogy valahol már látta ezt a hórihorgas tisztet. Bement a kunyhóba, visszatette helyére a telefont, és felhívta a hadtáphelyettesét. Figyelmeztette, nehogy túletessék a nagy örömben a kiéhezett embereket, és ne adjanak nekik túlságosan sok vodkát.

– A páncélosok vendégszeretetét nem szoríthatod korlátok közé! – próbálta az tréfával elütni a dolgot.

– Csak szorítsd – vágta rá Klimovics. – És éjszaka mosdass meg minden embert, az lesz csak az igazi vendégszeretet!

Ezután felhívta a dandárkomisszárt, és megkérdezte, nincs-e ott véletlenül Smakov, a bekerítésből jött csoport komisszárja.

– Itt van. Könnyű fejsebet kapott. Már bekötözték. Egy kicsit feküdt, most pedig vacsorázni fogunk.

– Helyes, lássatok hozzá, én is mindjárt megyek! – mondta Klimovics, majd utasította a küldöncét, mit tegyen, ha a politikai tiszt visszajön éjszakára, és kilépett a kunyhóból.

Alacsonyan szálló, szakadozott szürke felhőket sodort az égen a szél; sápadt őszi csillagok hunyorogtak... Olyan halotti csend borult az arcvonalra, mintha soha nem is látott volna harcot.

Szincov pedig ezalatt a hepehupás erdei úton zötykölődött, Szerpilin fejénél kuporogva.

Feleúton Szerpilin magához tért, de nem szólt, csak a foga között sziszegett egy-egy zökkenőnél.

Végül megkérdezte:

– Hova megyünk? A segélyhelyre?

Amikor hangjáról megismerte Szincovot, utasította, hogy ha őt letették, térjen vissza a hadosztályhoz. Makacsul így nevezte embereit, akik több mint két és fél hónapon keresztül igyekeztek kifelé a bekerítésből.

– Nem szeretném elhagyni – felelte Szincov, a közeli műtétre gondolva.

De Szerpilin másként értette.

– Ej, testvér, akkor az Urálig elkísérhetnél! Ki tudja, hol fognak engem gyógykezelni! Mikor harcolnál? Most csak a háború a fontos.

– Csak a műtétet akartam megvárni... – Szincov hangjában bántódottság érzett.

– Azt lehet! – hagyta rá Szerpilin, most már megértve tisztjét. – Az én felcseri eszem szerint nem súlyos sebek, csak az a hiba, hogy sok vért vesztettem.

Sóhajtott és hirtelen megkérdezte:

– Emlékszel, mennyire sírt a kis doktornőnk, hogy a bekerítésben nem kaphattak vérátömlesztést a sebesültek? Pedig adtak volna vért az emberek, és neki aranyat érő keze van, de mégsem tehetett semmit műszerek és laboratórium nélkül!... Bizony, testvér, rossz az, fegyvertelennek lenni, nincs rosszabb a világon! Igaz is, ne feledkezzél meg a doktornőnkről, gondod legyen rá!... És Smakovnak is mondd

meg, hogy én . . . – E szavaknál a vérveszteségtől jéghideg kezével megérintette Szincov kezét.

– Dandárparancsnok elvtárs . . . – szólalt meg Szincov remegő hangon, kezén érezve a sebesült ujjait, s nem tudta, mit mondjon tovább . . .

Ebben a háborúban még senkinek az elvesztésétől nem rettegett úgy, mint Szerpilinétől, de csak nem kérheti meg fennhangon, hogy: „Ne haljon meg, dandárparancsnok elvtárs!"

Az egész egészségügyi zászlóalj talpon volt. Még a dandárparancsnok előtt sok súlyos sebesültet hoztak. A felvevő, elosztó osztályon és az előkészítőben egy lépést sem lehetett tenni.

Szerpilin hordágyát gyorsan leemelték az autóról, és a ponyvalapot félrehajtva, bevitték a felvevő sátorba.

Szincov is befurakodott a hordágy mögött, és a halványsárga lámpafényben még egy fél percre megláthatta parancsnoka vértelen, kékesfehér arcát.

– Ne félj, nem halok meg, nem azért törtem ki . . . – mondta Szerpilin, mintha csak a néma kérésére válaszolna.

A fáradt egészségügyiek lábszártekercsből font vállhevedereken tartották a hordágyat, válluk meg-megremegett, és olyankor Szerpilin arca is megvonaglott.

Szemben hoztak valakit lepedővel letakarva, halott lehetett. Az egészségügyiek félrehúzódtak a bejáratnál. Majd a hordágy ismét zökkent egyet, amikor fogóit megragadva bevitték Szerpilint a műtőbe..

Szincov csaknem két órán át ácsorgott izgatottan a műtő előtt, amíg végre kijött az az orvos, aki a kocsin kísérte Szerpilint, és közölte vele, hogy a dandárparancsnok vérátömlesztést kapott, mindkét golyót szerencsésen kivették, a szíve jól bírta, és most közvetlen életveszély, úgy véli, nincs.

– Jelen pillanatban – tette hozzá a rend kedvéért, de Szincov ezt már nem hallotta. Ő csak annyit értett: él!

És lelkében, amelyre eddig ólomsúllyal nehezedett a Szerpilin iránti aggodalma, most egyszerre szétáradt a visszatérés boldog öröme.

Rávette a katonaorvost, hogy várjon még tíz percig, s bement az egészségügyi zászlóalj parancsnokához, hogy nyomban felhívja Smakovot.

Az egészségügyi parancsnok igyekezett lebeszélni: Klimovics alezredes, a páncélos dandár parancsnoka, már telefonon érdeklődött, mindenről beszámoltak neki, és a hadseregnek is jelentették! De Szincov, mint aki se lát, se hall, kitartott kívánsága mellett, s végül is köz-

vetítő telefonközpont segítségével előkerítették Smakovot, annak a lövész hadosztálynak a törzsén keresztül, amelynek állományába az egészségügyi zászlóalj tartozott.

Telefonon jelentette Smakovnak, aki mindezt hallotta már egyszer Klimovicstól, hogyan folyt le a műtét, és milyen állapotban van most Szerpilin. De még ezzel sem érte be: hozzátette, hogy most visszamegy, és mindezt személyesen is megismételheti.

– Helyes, de halasszuk inkább reggelre! – vágta el tapintatosan ezt a heves érzelemkitörést Smakov. – Én már, bevallom, lehúztam a csizmát, aludni készülök, és magának is ideje lenne már lecsillapodni.

Szincov boldog hangja túlságosan izgatottan csengett, úgy látszik, a nagy örömre megkínálták ott egy kupicával. „Hamar fejébe száll egy ilyen fáradt embernek" – gondolta rosszallás nélkül, és még egyszer azt tanácsolta Szincovnak, mielőbb siessen vissza, feküdjön le és nyugodjék meg.

De Szincov nem tudott lecsillapodni. Örömében és a nagy kimerültségtől valóban csaknem úgy viselkedett, mint egy részeg.

Sebtiben felhörpintett egy bögre forró teát kétszersülttel, felugrott, mondván, hogy siet, de búcsúzáskor hirtelen karon ragadta az egészségügyi parancsnokot, és öt teljes percig áradozott neki, milyen ember ez a Szerpilin, és milyen jó, hogy életben maradt.

Majd ugyanebben a felfokozott hangulatban – mint aki képtelen magába fojtani a szót – egész úton azt beszélte az el-elbóbiskoló orvosnak, hogyan törtek ki a bekerítésből.

Amikor Klimovics kunyhójába megérkezett, még akkor sem kívánt rögtön lefeküdni a megvetett ágyba.

Klimovics nem volt ott. Álmos küldönce kelletlenül közölte, hogy az alezredes a peremvonalba ment, személyesen ellenőrizni, hogyan vontatják ki még a világosság beállta előtt az aknára futott harckocsikat.

Szincov szűnni nem akaró, boldog izgalmában először úgy gondolta, megvárja az alezredes visszatértét, majd egy ideig fel-alá járkálva a kunyhóban, faggatni kezdte a küldöncöt, vajon az ő páncélos dandárjuknak is bekerítésből kellett-e kitörnie, és honnan. Végül megkérte, tudakolja meg, fűtik-e még a fürdőt, és nem tisztálkodhatna-e meg most mindjárt, nem várva vele reggelig?

„Kell is neked most fürdő, te égimeszelő! Feküdnél le inkább, mielőtt eldőlsz!" – gondolta a küldönc félig haragosan, félig megértően, de szólni egy szót sem szólt, csak elfordult, krákogott egyet, leakasztotta a szegről a sapkáját, és elment megtudakolni a fürdőt.

Amikor visszatért, Szincov kábultan, mélyen aludt az ágyán ülve, s feje félrebillent, mint egy beteg madáré.

A küldönc fejét csóválva lehúzta a tiszt lábáról az elrongyolódott, nedves csizmát, lecsavarta a koromfekete kapcát, és vállánál fogva lefektette a párnára.

Amikor Szincov felnyitotta szemét, már világos volt a kunyhóban. Klimovics csizmában, lovaglónadrágban, trikóingben, nyakában darázstörülközővel ült egy kis kerek széken a falon lógó tenyérnyi tükör előtt, és a fejét borotválta.

– No, csakhogy végre felébredt! – mondta az alezredes, kissé feléje fordulva, kezében a borotvával. Feje még csak félig volt leborotválva, másik felén szappanhab fehérlett.

– Alezredes elvtárs – szólalt meg Szincov, lelógatva lábát az ágyról, és figyelmesen nézett házigazdájára. – Tegnap nem jól értettem a nevét, Klimovicsnak hívják?

– Igen. Miért?

– Én meg Szincov vagyok. Nem ismer meg?

Klimovics szótlanul letette a borotvát az ablakdeszkára, és még onnan, mintegy végső megbizonyosodásul, futó pillantással végigmérte az ágyról felemelkedő sovány, széles vállú, szakállas embert, azután gyorsan feléje indult.

Összeölelkeztek – Szincovnak a fáradtság és az izgalom még könnyet is csalt a szemébe.

– Valami rémlett nekem tegnap este, hogy láttam már valahol ezt a politikai tisztet! – mosolygott sietve Klimovics, aki nem szerette az ellágyulásokat.

– Én meg, ha a nevedet nem hallom, ezzel a borotvált fejeddel sohasem ismertelek volna meg!

– Borotvált ám, de csak félig! – kapott észbe Klimovics, és visszament a tükörhöz, hogy befejezze a borotválkozást.

Más körülmények között talán még jobban megörültek volna egymásnak, de a tegnapi találkozás a harcban már akkora örömmel töltötte el őket, aminél embert nem érhet nagyobb.

Igazán boldogok tegnap voltak, most csak egyszerűen jólesett nekik, hogy találkoztak, és habár iskolás koruk óta nem látták egymást, mégiscsak egymásra ismertek, s a beszélgetés egyszeriben bizalmasra fordult.

– A dandárparancsnokod jól van – mondta Klimovics, ismét a tükör előtt szappanozva magát. – Már hátraszállították, onnan pedig, azt mondják, repülőgépen viszik egyenesen Moszkvába! Már a front-

torzs is érdeklődött az állapota felől, és alighanem a Főparancsnokság is! A hadseregparancsnok személyesen látogatta meg reggel. Miért dandárparancsnok? Nem értek rá átminősíteni?

– Nem – felelte Szincov, és nem bocsátkozott a részletekbe. Hallott Szerpilin múltjáról, de most, kéthónapi harc után, eszébe sem jutott erről beszélni.

– Hát... – mondta rövid hallgatás után – a hadosztályunk egyelőre parancsnok nélkül marad.

– Volna csak hadosztály, parancsnok akad! – felelte Klimovics. – Te kezdettől fogva ott vagy?

Szincov néhány szóval, olyan röviden, hogy maga is csodálkozott rajta, elmondta az előzményeket, hogyan került Szerpilinhez.

– Szóval odavetődtél, és katona lettél – nevetett helyeslően Klimovics. – Én is felcsíptem egy-két ilyen hozzánk vetődőt, amíg a bekerítésből kitörtünk, és vannak köztük olyan harcosok, hogy már el sem tudom képzelni, hogyan is lehettem meg nélkülük!

Szincovot meghatotta ez a közvetett dicséret, és kimondta, amire már sokszor gondolt a bekerítés során: nem kéri vissza magát az újsághoz, hanem a hadosztálynál marad.

– Feltéve, hogy meghagyják, és nem dobnak szét benneteket. Már a hadseregtől és a frontparancsnokságtól is jelentkeztek tisztázni a dolgotokat, nem tudom, mik a terveik...

– Mit kell itt tisztázni? Hiszen katonai alakulatként törtünk ki, egyenruhában, fegyveresen, zászlóval.

– Ha nem így volna, másként beszélnének veletek! Elirányítanának benneteket, szegény ördögöket, a törvény által megkövetelt felülvizsgálatra, aztán agyongyötörnének a kérdésekkel: ki, honnan, miért került a bekerítésbe, és miért tört ki? – Az utóbbi szavaknál Klimovics fanyarul elmosolyodott.

– Még mosolyogsz?! – fortyant fel Szincov. – Ez talán helyes és jó így?

– Dehogyis jó! Az lenne a jó, ha mi most nem Jelnyánál, hanem Königsbergnél hadakoznánk, s a németek törnének ki helyettünk a bekerítésből! Egyébként könnyen lehetséges, hogy ez a ti Szerpilinetek bebizonyítja, hogy meg kell hagyni a hadosztály számát és feltölteni, nem pedig szétszórni a maradékot is. Nagyon lehetséges – ismételte Klimovics. Meg akarta vigasztalni barátját, aki láthatóan elkomorodott. – Annál inkább, mert zászlóval törtetek ki. A minap írtak éppen az újságban egyesekről, akik fegyver és minden nélkül, csak éppen a zászlót mentették ki; csuda nagy hűhót csaptak!

– Mi rossz van ebben? – kérdezte bántódottan Szincov.

– És mi különösen jó? – kérdezte Klimovics. – Igyekezni kell a zászlón kívül még harckocsikat, ágyúkat is kimenteni, meg embereket, akik tovább harcolnak! A zászlót mindenáron meg kell őrizned, ha van benned katonabecsület. Mi is kihoztuk Szlonyim alól, de nem tartjuk érdemünknek, mert hát hogyan is lehetett volna másként?! És még azzal sincs mit dicsekednünk, hogy kihoztunk hét harckocsit a százegyvenből! Az az újságíró mennyire lelkendezett, hogy „A zászló! A zászló!", de hogy a zászlón kívül még mit mentettek meg, és hányan törtek ki, arról egyetlen szót sem ejtett! Mintha ez nem is volna fontos! Valami nagyszájú összehadart neki mindenfélét örömében, hogy életben maradt, ő meg lefirkantotta...

– Látom, nem kedveled az újságírókat – mondta Szincov.

– Miért kedvelném őket? Tapasztalnád csak magad, mit érez az ember, aki zászlóval, de harckocsik nélkül jut ki, bezzeg te is másként beszélnél!

– No hát, én magam is tapasztaltam – mondta Szincov.

– Nem terólad beszélek, te most katona vagy! – csattant fel Klimovics, azzal előhúzott az asztal alól egy pár, madzaggal összekötözött, vadonatúj, suviksz-szagú csizmát, és Szincov elé dobta. – Nesze, próbáld fel!

A csizma rövidnek bizonyult, Klimovics nagy bosszúságára, mert másikat nem adhatott.

– Jól megnövesztetted a végtagjaidat! – jegyezte meg, és fejével Szincov csizmátlan lába felé intett. – Gyalogsághoz valók, talpalhatsz rajtuk!

– Talpaltam is eleget...

– Azt hiszed, én nem? – mondta az alezredes. – Amikor harckocsik nélkül maradtam, én is épp eleget gyalogoltam ám! Mennyit kutyagoltam rajtad: drága föld, szülőhazámnak földje!... Sebaj, cimbora! – Kölnivizet öntött a törülközőre, s megtörölte borotvált arcát és fejét. Szétvetett lábbal állt Szincov előtt a zömök, széles vállú ember, inge alól kidomborodó acélos izmaival, mintha csak párviadalra hívna ki valakit. – Sose bánkódj: meglásd, megyek én még Németországba a T–34-esemen. És téged is felültetlek egy páncélkocsira, feltéve, hogy addig „örök nyugalomra" nem helyeznek, s nem kapunk csillagos fejfát. Nos, Hausztov, reggelit hozott? – kérdezte, a megnyikorduló ajtó felé fordulva.

– Igenis! – mondta a küldönc, és letette az asztalra a teáskannát meg a kendővel letakart tányérokat.

– És mi van a fürdővel? Szabad?

– Nem mondhatnám, alezredes elvtárs...

– Megteázunk, aztán kísérje oda a politikai tiszt elvtársat. Hozott neki fehérneműt?

– Igenis! Csak attól tartok, hogy... – Nem fejezte be a mondatot, csupán kétkedő pillantással végigmérte Szincov nagyranőtt, hórihorgas alakját.

– Gyere, reggelizzünk meg gyorsan – mondta Klimovics, és felhúzta ingzubbonyát. – Nincs sok időm, és neked is tisztálkodnod kell, leszedned a szakálladat. Tizenegy órára hívta össze az elöljáró parancsnokság a parancsnoki állományotokat. Te meg olyan bozontos vagy, mint egy pópa, éppen csak a kereszt hiányzik a melledről...

Reggelinél Klimovics már nem fogott komolyabb beszélgetésbe, és egyáltalán sietett.

Szincovnak azt tanácsolta, lassan egyék a hosszú éhezés után, és jól megrágjon minden falatot, maga pedig gyorsan felhörpintett két csésze teát és felállt.

– Bocsáss meg, lejárt az időm. Ha meg akarod írni haza, hogy Krisztus feltámadott, írd meg gyorsan, és add oda a levelet Hausztovnak, még ma elküldi a tábori postánkkal.

– Mondd csak, és hogy van a családod? Hol van jelenleg? – kérdezte hirtelen Szincov, mintha valaki kényszerítette volna rá.

– Nincs családom – felelte Klimovics gyorsan, különös, tompa hangon, és búcsúzás nélkül távozott.

Szincov nem értette mindjárt, mit jelent ez, és szótlanul meredt a becsapódott ajtóra.

„Miért felelt ilyen furcsa hangon? Mi történhetett? Családi dráma, hűtlenség, válás?" – tűnődött magában, és amikor a küldönc komor, szemrehányó pillantását észrevette, csak akkor döbbent rá, hogy Klimovics szavai mögött nem szokványos családi dráma, hűtlenség vagy válás rejlik, hanem a halál.

A dandár politikai osztályának tágas sátrában gyűltek össze: harminc parancsnok és politikai munkás, akik Szerpilinnel törtek ki a bekerítésből. Reggelre mindannyian leborotválták szakállukat, megtisztálkodtak és rendbeszedték magukat. Egyesek, akik teljesen lerongyolódva érkeztek az este, most szürke páncélos egyenruhában voltak. Nincs kőből az ember szíve: Klimovics parancsára a hadtáphelyettese tíz rend egyenruhát osztott szét bőkezűen.

Amikor beléptek a sátorba, és örvendezve kezet fogtak, nem ismertek egymásra. El sem tudták volna képzelni, hogy egyetlen, emberi

körülmények között töltött éjjel, a fürdő és a borotva ennyire megváltoztatja őket.

Smakov komisszár bemutatta bajtársait az elöljáró parancsnokság kiszállott tagjainak, s letette az asztalra a németek gyűrűjéből kitört háromszáztizenkét ember névsorát.

Az elöljáró parancsnokság tagjai hárman voltak: egy ezredkomisszár a hadsereg politikai osztályáról, barátságos, jóindulatú, fekete hajú ember, aki állandóan ásítozott; egy idősebb alezredes a front-szervezési osztályról, aki úgy ült ott, mintha nyársat nyelt volna („De nagyon száraz ember!" – gondolta Szincov, ahogy megpillantotta), meg egy alacsony termetű őrnagy az elhárító osztályról, miért, miért nem, határőr egyenruhában; zárkózott arca és keményen összeszorított ajka szigorúságot tükrözött.

Szincovot reggeli beszélgetése Klimoviccsal gyanakvóvá tette. Ahelyett, hogy először is ünnepélyesen felsorakoztatnák mindannyiukat, akik fegyveresen, zászlóval törtek ki a bekerítésből, és megköszönnék nekik a szolgálatukat (hányszor elképzelte ezt a jelenetet!), valami okból sátorban gyűjtik össze őket, a katonák nélkül... Egyszerre úgy érezte, bántóan más módon fog történni minden, mint szeretné.

De a beszélgetés, éppen ellenkezőleg, egészen barátságos hangon kezdődött.

A szívélyes ezredkomisszár beszélt elsőnek, a hadsereg politikai osztályának képviseletében. Elmondta, hogy díszszemlét elrendelni itt, az előretolt állás közelében nem lenne célszerű. Erre ráérnek hátrább is, Juhnov körzetében, ahová még ma átdobják valamennyiüket. A parancsnok és politikai munkás elvtársaknak, akiket az elöljáró parancsnokság nevében üdvözöl a bekerítésből való kitörésük alkalmából, meg kell érteniök, hogy a kérdést: meghagyják-e a hadosztály számát, megmarad-e egyáltalán a hadosztály, és mint ilyent, feltöltik-e – ezt a kérdést, amelyet már Smakov elvtárs is feltett neki –, nem egy nap alatt döntik el, és nem is ők, de még csak nem is a hadseregparancsnokság. Amíg ebben a kérdésben valahol magasabb szinten nem határoznak, addig mindazokat, akik bekerítésből jöttek, együttvéve nem katonai egységnek tekintik, hanem a bekerítés feltételei közt időlegesen alakult csoportnak, amely mint ilyen, már teljesítette feladatát. Minthogy ezek szerint a csoport már nem létezik, mindenkit külön-külön fognak elbírálni mostantól fogva az illetékesek, rang, beosztás szerint, és annak tekintetbe vételével, hogy ki milyennek mutatkozott a bekerítésben.

– Annál is inkább – tette hozzá az ezredkomisszár –, mivelhogy az előzetes adatok szerint a százhetvenhatos hadosztályból mindössze

százhét ember volt a csoportban, kétharmada pedig más-más időben csatlakozott ehhez a maghoz.

Mialatt beszélt, Smakov – zsebkendője csücskével törölgetve álmatlanságtól könnyező szemét – figyelmesen nézte; előzőleg már folytatott vele általánosságban egy rövid megbeszélést, és most izgatottan várta, mit mond majd az ezredkomisszár, úgy beszél-e, vagy sem, ahogyan az ő, Smakov véleménye szerint kell.

Az ezredkomisszár a szervezési osztálybeli alezredeshez fordult, az pedig recsegő fahangon kijelentette, hogy ha majd elfoglalják új körletüket, és ő rendelkezik felettük, akkor tovább beszélget velük, de most a parancsnok elvtársak sorakoztassák fel az embereket, és vezessék el a gépkocsikhoz – a gépkocsik egy kilométerrel hátrább várakoznak, egy kiserdőben –, és szálljanak fel velük együtt, egy gépkocsira húsz embert és két parancsnokot számítva. Rendeltetési hely: Ljudkovo falu, Juhnov közelében, távolság: százhetvenöt kilométer, menetvonal: délkeletnek a jelnya-sujai országúton, majd a juhnovi műúton kelet felé. Távköz a gépkocsik között: harminc méter, légitámadás esetén bontakoztassák szét az embereket, minél távolabb az úttól. Egyébként ezt nyilván felesleges magyarázni. Ő maga személyautón halad az oszlop élén... Miután mindezt eldarálta, elhallgatott, és látszott rajta, hogy nincs több hozzátennivalója.

Az alezredes szavai után az ezredkomisszár megkérdezte a határőr egyenruhás őrnagyot, aki a különleges osztálytól jött:

– Danyilov elvtárs, óhajt helyesbíteni valamit, vagy indulhatunk?

Az őrnagy szemmel láthatóan nem sietett a válasszal; szigorúan összezárt ajakkal néhány másodpercig hallgatott, majd mégiscsak megszólalt, és rideg basszushangon kijelentette, hogy helyesbítenivalója nincs, de egy kérdést kíván feltenni a csoport rangidős tagjának. Azzal Smakovhoz fordult:

– A fegyvereket leadták már?

– Miféle fegyvereket? – kérdezte Smakov.

– A személyi állománynál levő zsákmányolt fegyvereket.

– De hát miért adjuk le? – mondta a komisszár. – Zsákmányoltak vagy nem zsákmányoltak, a mi fegyvereink, ezekkel törtünk ki a bekerítésből, milyen alapon adjuk le?

Izgatott zaj támadt. A határőr egyenruhás tiszt megvárta, amíg elcsendesedik, aztán higgadtan kijelentette, hogy a hadseregben nincs „mi fegyvereink" meg „ti fegyvereitek", csak rendszeresített fegyverek vannak, amelyeket akkor osztanak ki, amikor itt az ideje. Olyan, tényleges katonai szolgálatot teljesítő egyéneknek, akiket rendezés és újjá-

szervezés céljából elirányítanak, nem szükséges fegyver, legkevésbé pedig zsákmányolt. Azt le kell adni, nem pedig magukkal cipelni a hadtápterületre. Ezen nincs mit vitatkozni.

– Az még elválik! – csattant fel Smakov. – Mi még felterjesztjük a jelentésünket arra nézve, hogy hagyják meg a hadosztályunkat. – Ebben a percben tökéletesen megfeledkezett róla, hogy ő maga sohasem tartozott ennek a hadosztálynak az állományába.

– Ezt a kérdést most nem fogjuk megvitatni, komisszár elvtárs – mondta a határőr, és noha tovább vitatkozott Smakovval, szemében együttérzés villant. – Hogy megmarad-e a hadosztály vagy sem, azt nem mi fogjuk eldönteni, de függetlenül a kérdés elbírálásától, egyelőre le kell adni minden zsákmányolt fegyvert.

– Kivéve a parancsnokok saját fegyverét! – szólalt meg hangosan, sőt bizonyos kihívással hangjában a szervezési osztálybeli merev alezredes, aki mindeddig hallgatott. Szavai mindenkit váratlanul értek.

Úgy látszik, ezt a száraz embert a lefolyt beszélgetés során egyénileg mélyen érintette valami. Talán elképzelte magában, milyen érzés is lenne, ha ki kellene vennie tokjából és leadnia azt a bal oldalán lógó mausert, amelyet a baszmacsoktól, a középázsiai ellenforradalmár banditáktól szedett el, és amelynek markolatán minden kis rovátkát ismer kilencszázhúsz óta . . .

– Szégyenletes dolog ez! – mondta Smakov felállva, és dühében mindkét keze ökölbe szorult. – Szégyenletes! – ismételte érces hangon. – A katonákat sérti, a katonákat! Nem szégyelli magát? – kiáltotta hirtelen a határőr szemébe.

Az szintén felállt, és kissé elsápadva, lassan begombolta előbb az egyik, majd a másik gombot a térképtáskáján.

– Vannak utasítások – mondta nagyon halkan, és érezni lehetett, hogy nagy erőfeszítéssel fékezi magát –, amelyeket illetően felvilágosítást kértünk. És azt a felvilágosítást kaptuk, hogy teljesíteni kell ezeket az utasításokat, ezért át kell adni a zsákmányolt fegyvereket, komisszár elvtárs.

E szócsata hevében lépett be a sátorba Klimovics, aki sokáig hiányzott, úgyszólván a gyűlés legelején eltűnt. Türelmesen várt, majd előrelépett, és az ezredkomisszárhoz fordulva, szót kért.

– Ezredkomisszár elvtárs engedelmével jelentem: az imént a hadseregparancsnok hívatott a telefonhoz, és azt üzeni általam, hogy a hadsereg Haditanácsának parancsára a Szerpilin dandárparancsnokkal kitört csoport díszszemléjét és a kitöréssel kapcsolatos rövid gyűlést itt kell megtartani, a rám bízott alakulat állásaiban.

A jelenlevők egymásra néztek. Az ezredkomisszár örült a lelke mélyén; reggel, idejövetele előtt, már jelentette a politikai osztály vezetőjének, hogy véleménye szerint a díszszemlét és a gyűlést a helyszínen, a páncélos dandárnál kell megtartani, de a politikai osztály vezetője azt felelte, hogy az előretolt állás közelében ez nem volna időszerű és helyénvaló, még szétbombázhatnák őket.

„Mégsem úgy lett, ahogy ő gondolta, hanem ahogy én, tehát a Haditanács megváltoztatta a határozatot!" – gondolta az ezredkomisszár annál nagyobb megelégedéssel, mert az egész iménti beszélgetés alatt szenvedett, amiért nem cselekedhetett a szíve szerint.

Az alezredes és Danyilov őrnagy a frontparancsnokságnak volt alárendelve, s nem kaptak egyenes utasítást arra, hol és miként tartsák meg a díszszemlét, ezért nem kívántak a hadseregparancsnokkal ellenkezni, amikor az ő hadseregének területén vannak. Csak szótlanul összenéztek.

Smakov viszont nyíltan diadalmaskodott:

– Megengedi, ezredkomisszár elvtárs? – kezdte, mielőtt még bárki is felelhetett volna Klimovics szavaira.

– Tessék, hallgatom.

– Muratov százados! Szincov politikai tiszt! Sorakoztassák fel a hadosztályt! – Egy pillanatra megakadt, de aztán mégiscsak makacsul kimondta ezt a valamennyiük tudatába vésődött szót!

– Helyes! – mondta Klimovics, és leült az asztal mellé. – Igaz, hogy én már intézkedtem, de csak siettessék őket, az idő sürget. Megmondta a hadseregparancsnok: végrehajtani, de huzavona nélkül.

Rokonszenvvel nézett a felvidult Smakovra, tetszett neki ez a nyakas öreg, ahogyan magában nevezte a tiszta ősz komisszárt. Megértette, mennyire fájhat most a szíve az embereiért, és ez késztette cselekvésre.

Hazudta, hogy a hadseregparancsnok hívatta a telefonhoz. Nem, ő maga ment ki innen, és hívta fel a hadseregparancsnokot, és kért engedélyt tőle, hogy ott helyben, a dandár állásaiban tarthassa meg a díszszemlét s a rövid gyűlést.

– Rendben van – felelte dühösen a hadseregparancsnok, nyilván nagyon el volt foglalva. – Már elküldték magához a politikai osztály vezetőjének helyettesét. Mit avatkozik a dolgába? Ő talán nem tudja, mit kell tenni?

– Nem tudom, hadseregparancsnok elvtárs, úgy látszik, neki más utasításai vannak.

– Hogyhogy más utasításai? Csinálják, csak huzavona nélkül!

– Nos tehát – mondta az ezredkomisszár, öklével az asztalra támaszkodva –, van még valakinek kérdése?

– Az előbbi kérdés, a fegyvereket illetően – mondta Smakov.

– Alezredes elvtárs – vágott a szavába Klimovicshoz fordulva a határőr –, adott parancsot a hadseregparancsnok, hogy a zsákmányolt fegyvereket nem kell leadni?

– Nem – mondta Klimovics.

– Akkor az előbbi határozat marad érvényben – jelentette ki sietve az ezredkomisszár, mielőtt a szóváltás folytatódhatott volna. – A szemle és a gyűlés után le kell adni a zsákmányolt fegyvereket, és fel a gépkocsikra!

– Egy percre, ezredkomisszár elvtárs! – emelkedett fel a merev alezredes a szervezési osztályról. Smakovra nézett, begörbített mutatóujjával megkoppintotta az asztalt a néma csendben, és mérgesen mondta: – Kérem önt, komisszár elvtárs, ne használja a gyűlésen a „hadosztály" kifejezést, mivel még nincs eldöntve a kérdés, hogy megmarad-e. Önök most nem hadosztály, hanem bekerítésből kitört csoport, amely négy különböző hadosztály meg egyéb alakulat harcosaiból és parancsnokaiból tevődött össze.

„Te érzéketlen tuskó!" – akarta arcába kiáltani Smakov, de türtőztette magát, és azt mondta:

– Értettem!

A legfontosabb az ő akarata szerint történt. „Most felsorakoztatjuk az embereket, és köszönetet mondunk nekik, a többit meg vigye el az ördög! Majd csak eligazítjuk" – gondolta.

Felkelt az asztal mellől, és a többiek nyomában a kijárat felé indult, de a határőr hirtelen mellette termett, és könnyedén megérintette a karját:

– Kérem, maradjon itt egy szóra, komisszár elvtárs!

– Igenis, őrnagy elvtárs – mondta Smakov kissé csodálkozva; úgy érezte, nincs több beszélnivalójuk.

– Kérdezni akarok valamit – mondta az őrnagy, türelmesen megvárva, amíg mindenki kimegy, és kettesben maradnak Smakovval. – Mi a maguk embereit egyelőre nem ismerjük, maga viszont ismeri őket. A *maga* véleménye szerint – erősen megnyomta a szót, jeléül, hogy Smakov véleménye az ő számára még korántsem perdöntő –, felelhet-e minden egyes emberért, aki magukkal jött?

– Felelhetek-e? – kérdezte élesen Smakov. – Azt hiszem, erre ők maguk válaszoltak azzal, hogy nem maradtak a németek kezén, hanem harccal áttörtek.

– Ezt értem, komisszár elvtárs – mondta az őrnagy, miután meghallgatta Smakov válaszát. – Azt, hogy áttörtek a mieinkhez, elvitathatatlan ténynek tartom, akárcsak maga. Csakhogy ezek az emberek parancsra jöttek, és ilyen körülmények között előfordul, hogy a többiekkel együtt olyan is átjut, aki egyébként nem szándékozott volna kitörni a bekerítésből, de a parancs alól nem vonhatta ki magát. És ilyen vagy amolyan okból nem kelt bizalmat a feljebbvalóiban. Van ilyen maguknál?

– Először is, szerintem nincs – felelte gyorsan Smakov –, másodszor meg: végre a mieink között vagyunk, átjutottunk az arcvonalon. Nem értem, mi izgatja magát?

– Semmi sem izgat, komisszár elvtárs – felelte az őrnagy nyugodtan, mintha észre se venné Smakov indulatosságát; ez a higgadt türelem rendkívüli önuralomra vallott. – Engem, aki felelek a tevékenységemért, még egy kérdés érdekel: nem lehetnek-e a magukkal kitört emberek között olyanok, akik egyéni számításból csatlakoztak a csoporthoz, és az arcvonalon átjutva, részben már elérték céljukat, a továbbiakban pedig egészében valóra váltják tervüket, amikor majd útközben, még ellenőrzés előtt kereket oldanak. Én nem tudom, akadnak-e ilyen személyek a csoportjukban, de a tapasztalat azt mutatja, hogy lehetnek. És jobb most gondolni erre, mint mikor már késő.

– Nincsenek nálam ilyenek – ismételte makacsul Smakov. – Egy gazembert lelepleztünk és főbe lövettünk, nem vártuk meg a maga tanácsait. A másik gazember maga lőtte agyon magát. Ami pedig azt illeti, hogy késő vagy nem késő... – Azt akarta mondani: „Ej, kedves elvtárs, az utóbbi időben túlságosan is korán és gyakran latolgattuk az emberek megbízhatóságát, azután meg túlságosan későn ébredtünk rá, hogy mégiscsak megbízhatók!" Ezt akarta mondani, de félszónál abbahagyta, és úgy folytatta, hogy annak idején ő is dolgozott egy évet a Cseka szerveiben, és legalább olyan jól tudja, mi az éberség... – Persze ha méltóképpen fogjuk fel ezt az éberséget! Kardnak és nem seprőnek!

– Hogy értsem ezt? – kérdezte szárazon az őrnagy.

– Hát úgy – mondta még mindig hevesen Smakov –, hogy hinni kell az embereinkben. Hit nélkül az éberség bizalmatlansággá, vakrémületté fajul!

Szavaiban kihívás csengett, de az őrnagy ezt nem óhajtotta tudomásul venni, és higgadtan megjegyezte, hogy mindez igaz, de manapság számolni kell a helyzettel, az pedig rendkívül bonyolult, és efelett nem szabad szemet hunyni.

– Én nem hunytam és nem is hunyok szemet felette!

– Akkor végeztem – mondta az őrnagy. – Én az oszlop mögött fogok haladni. Két hely van még az Emkámban, szabad felajánlanom az egyiket? – tette hozzá hirtelen, ezzel a váratlan meghívással mintegy hangsúlyozva, hogy ő, Danyilov őrnagy, a maga kötelességét teljesíti, a maga igazához kétség sem férhet, és a legkisebb jelentőséget sem tulajdonítja ennek az egész szócsatának a lobbanékony komiszszárral.

Az évszázados fenyők között húzódó irtás sávja a messze látóhatárig húzódott. Az őszi nap kinézett a felhők közül, és sugarai sápadt foltokban telepedtek a tegnapi esőtől nedves tűlevél-szőnyegre. Az itt-ott kilátszó homokot nedvesség pettyezte. Valahányszor a könnyű szél átsuhant az ágak között, hűvös esőcseppek hullottak, s a felsorakozott katonák egymásra nevettek, behúzták nyakukat, és ujjukkal zubbonyuk gallérjába nyúltak...

Csak az imént sorakoztatták fel az embereket, a parancsnokság még nem jelent meg; „pihenj"-ben álltak.

Az éjszaka folyamán és reggel még harminc embert irányítottak az egészségügyi zászlóaljhoz, akik a tegnapi lelkes hangulatban egészségesnek vélték magukat. Kétszáznyolcvanketten sorakoztak fel az irtás hosszában, pontosan feleannyian, mint ahányan az állománytábla szerint a tegnap esti harc előtt voltak.

Mindannyian fegyveresen sorakoztak fel. Ötven embernek szovjet puskája volt, a többiek két és fél hónapi harcok során német fegyverekkel: puskával vagy géppisztollyal szerelték fel magukat. Egyesek övébe dugva hosszú nyelű német kézigránátok ágaskodtak.

A balszárnyon hat golyószóró állt: ezt a két saját és négy német fegyvert is a bekerítésből hozták ki. Még távolabb pedig, a legszélen, hatalmas német ezred-aknavető magasodott, két ki nem lőtt aknával. Az aknavető mellett ott állt a kezelő személyzet: három tüzér abból az ötből, akik Breszt határából jöttek, és még a bekerítés első napján csatlakoztak Szerpilinékhez. Hogyan hozhatták ki ezt a hatalmas csövet s a talplemezt, sőt még az aknákat is a tegnap éji poklok pokláról, ahol a végén már minden összekavarodott, azt csak ők tudták, de most büszkén álltak ott, és nem is titkolták büszkeségüket.

A jobbszárnyon, fél fejjel magasabban mindenkinél – ugyanolyan óriásként, mint ahogyan annak idején Zajcsikov, a volt hadosztálypa-

rancsnok előtt megjelent –, állt Kovalcsuk törzsőrmester. A bekerítés alatt két könnyű és egy súlyos sebet kapott, és most, fején hótiszta kötéssel, daliásan feszített, és fogta a kibontott zászlót, lábához támasztva nyelét. Bármi történt is, ő elejétől végig maga őrizte ezt a hadosztály-zászlót – és megmentette!

Amikor félórával azelőtt, a sorakozási parancs vétele után Kovalcsuk keresésére indultak, az erdőszélen akadtak rá: egy fatuskón ült, és bicskájával farigcsálta az új zászlónyelet. Most pedig ott állt a friss nyélre erősített zászlóval, és a verejték itatta, megfakult, elnyűtt selymen mindenki olvashatta azokat a szavakat, amelyeket két és fél hónapja az azóta elhunyt Zajcsikov olvasott: „A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg... Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett..."

Szincov, aki a többiekhez hasonlóan türelmetlenül várta a szemle kezdetét, a zászlótól nem messze állt, és örvendezve beszélgetett valakivel; a legkevésbé sem hitte volna, hogy itt találkozni fog vele.

Klimovics, mielőtt még a hadseregparancsnoknak telefonált volna, mindenesetre meghívta az ünnepségre a felderítő zászlóalj parancsnokát és az éjszakai harcban kitűnt páncélosokat. A zászlóaljparancsnok teherautón érkezett. A vele jött harcosok leugráltak az autóról, ő pedig, a vezetőfülkéből kiszállva, egy magas, sovány politikai tisztbe botlott, akinek német géppisztoly lógott a nyakában. Néhány másodpercig mind a ketten – a páncélos százados és a politikai tiszt – szótlanul néztek egymásra.

– Bobrujszk alatt, ugye? – szólalt meg elsőnek Szincov, azért elsőnek, mert ez a találkozás neki emlékezetesebb volt, mint a századosnak. – Feltartóztatott minket, alárendelt politikai tisztemet pedig ott marasztotta... Ljuszint... És a pilóta is ott maradt...

– Úgy bizony! – felelte vidáman a százados. – Kár, hogy maga nem maradt velünk, együtt harcoltunk volna!

– Én akkor sebesült voltam – emlékeztette Szincov.

– És begyógyult a sebe?

– Begyógyult.

– Többet nem kapott?

– Eddig nem.

– Nos, akkor hálát adhat az istenének. Engem meg ezalatt lapockán pörköltek, és kiszakítottak egy darabot a s...ből, bocsánat a kifejezésért.

– Maga akkor is és azóta is ebben a dandárban van? – kérdezte Szincov.

– Hát persze. Miért?

– A parancsnoka... – úgy akarta folytatni: „iskolatársam" volt, de aztán csak úgy mondta: – régi ismerősöm.

– No, látja – mosolygott a százados. – Én meg akkor éppen telefonon beszéltem neki magáról. Miért nem szólt? Rögtön összekapcsoltam volna!

– Dehogy kapcsolt volna össze! Máig is várhatnám! – nevetett Szincov.

– Minden lehetséges – mosolygott a százados. – Olyan kutya helyzetben nem teketóriázhattunk sokat. Itt viszont tárt karokkal fogadtam, épp az én felderítő zászlóaljammal találkoztak először!

– De maga, ha jól emlékszem, akkor hadtáphelyettes volt?

– Eh! – legyintett a százados. – Amikor az ember a németeken tör át, elfelejti, hol van elöl és hol hátul. Hol a pofájába vág, hol meg hátrarugdos, mint a kanca. Hadtáphelyettes voltam, és felderítő lettem: egyébként, mit magyarázzak magának, hiszen maga is bekerítésből jutott ki. Vagányul kitörtek, meg kell hagyni! Vagy egy hónapja már senki sem jött, azt hittük, nem is törnek át többen. Remek fickó lehet a parancsnokuk! – tette hozzá elismerően. – Azt mondják, megsebesült?

Szincov bólintott.

– Kár!

– Mondja csak – szólalt meg Szincov, ismét Ljuszinra gondolva. – Mi lett azzal a társammal, aki ott maradt maguknál?

– Á, a kis politikai tiszttel? A hetyke sapkájával? – nevetett a páncélos. – Meg kell adni, fura egy szerzet! – Először sehogyan sem akart ott maradni, kézzel-lábbal tiltakozott, majd amikor látta, hogy nincs mit tenni, három napig derekasan verekedett, a negyedik nap pedig, amikor a helyzet kissé megszilárdult, rohant a parancsnoksághoz a panasszal, hogy aszongya: erőszak, önkényeskedés és a többi! És elvonult a szerkesztőségébe. Mi meg már kitüntetésre akartuk felterjeszteni azért a három napért. Ahogy meglépett, persze töröltük a listából.

– És a pilóta? Az őrnagy?

– Arról nem tudok – vonta fel a vállát a páncélos. – Másnap megsebesült, és hogy most hol lehet, égen, földön vagy a föld alatt, arról sejtelmem sincs.

– Magát persze most is Ivanovnak hívják, és egész Oroszország magukra épül?

– Nem ránk, hanem a nevünkre! – nevetett a páncélos. Barátian megveregette Szincov vállát, és három lépést hátrálva, sokáig áhítat-

tal nézte, mellén összefont karral, a zászlót, amelyet Kovalcsuk törzsőrmester tartott.

– Hej, bizony... – mondta aztán. – Még a hátam is beleborzong.

Amikor Smakov az irtás közepére lépve, „vigyázz"-t vezényelt, a kettős sor kiigazodott, megzörrentette a fegyvereket, és mozdulatlanná merevedett. Jobbszárnyán, két lépés távolságban, a felderítő zászlóalj páncélosai sorakoztak, parancsnokukkal az élen.

Elsőnek az ezredkomisszár lépett elő. Nyugodt, szívélyes hangon szólott: a hadsereg Haditanácsa nevében és megbízásából köszönti őket hősi cselekedetük alkalmából, hogy fegyveresen, zászlóval törtek ki a bekerítésből. Nem mondott sem „hadosztály"-t, sem „csoport"-ot, ügyesen elkerülte a szót, és így kezdte: „Elvtársak! Köszöntelek benneteket abból az alkalomból..." Szavaira nem egyszerre hangzó, de szívből jövő kiáltás felelt: „A dolgozó népet szolgáljuk!"

Majd az ezredkomisszár egy lépést hátrált, és Klimovics alezredes lépett előre.

Az ezredkomisszár semmi különöset nem mondott: néhány megérdemelt, jó szót csupán – mégis, amikor az alezredes beszéde előtt végigpillantott a felsorakozott katonákon, csodálkozva látta, hogy sok arcon könnyek fénylenek, és akármilyen különös is, ettől a látványtól neki is csaknem kibuggyant a könnye.

– Harcos és parancsnok elvtársak! – mondta érces, tiszta hangján, és alacsony alakja acélossá merevült. – A tizenhetes páncélosdandár sohasem felejti el a ti hőstetteteket és testvéri találkozásunkat az éjszakai harcban, a kétszáztizenegyes magassági pontnál, ahol harci összefogásban kezet adtunk egymásnak. Felderítő zászlóaljunk pedig – Ivanov századosra mutatott, aki ott állt izgatottan feszítő páncélosai előtt – mindig büszke lesz rá, hogy az ő állásaiban találkoztatok a mieinkkel. Százados, díszsortüzet a harci összefogás tiszteletére!

A páncélosok előkapták puskájukat, és díszsortüzet adtak.

Csend lett megint. Senki sem tudta, mivel fejezi be ez a kis alezredes, aki váratlanul ilyen költői léleknek mutatkozott. Ő pedig várt egy pillanatig, és azzal az egyetlen mondattal zárta szavait, amelyet véleménye szerint még mondania kellett:

– Halál a fasiszta megszállókra!

Harmadiknak Smakov beszélt. Neki jutott a legnehezebb szerep: bezárni a díszgyűlést, és kimondani az utolsó, prózai szavakat: leadni a fegyvereket, és mögöttes területre vonulni.

Sok minden kívánkozott az ajkára, de fékezte magát, és éppen

ennek köszönhette, hogy megbirkózott feladatával. Csak egyszer csuklott el a hangja egy pillanatra, amikor kinyújtott kezével a zászlóra mutatott, és azt mondta: eljön még az ideje, hogy ideiglenesen távollevő parancsnokuk, Szerpilin vezényletével, a Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett, 176. számú Lövészhadosztály lobogója alatt előretörnek mindazokon az utakon, amelyeken hátráltak. De nagy akaraterővel legyűrte a könnyeket, amelyek úgyis hiábavalók voltak, és valami sugallat folytán kihívóan odakiáltotta azt a mondatat, amelyet néhány hónappal később Sztálin mondott oly hangosan, hogy az egész világ hallja: „Lesz még ünnep a mi utcánkban, elvtársak!"

Hurrá-kiáltások hangzottak fel a sorokban, s a megindultság könnyei csillogtak a szemekben.

Smakov kis szünetet tartott, azután látszólag nagyon nyugodtan – holott egész belseje forrongott –, mint magától értetődő dolgot, bejelentette, hogy mivel most a front mögé irányítják őket, indulásuk előtt minden náluk levő zsákmányolt fegyvert le kell adni, lőszerrel együtt. A pihenő és átszervezés után mindenki megkapja majd a szükséges felszerelést, de a zsákmányolt fegyverek itt kellenek, a fronton.

– Mindent összeírunk, amit leadtunk, elvtársak, és megőrizzük a listát – mondta vidáman, jól megnyomva a szavakat, mert zavart suttogást észlelt a sorokban –, hogy ne feledjük, ki kit fegyverzett le, amíg a bekerítésből kitörtünk: mi a németeket, avagy a németek bennünket.

Ezután közölte, hogy a teherautók, amelyek a front mögé viszik őket, már megérkeztek, a fegyverek leadása után rögtön megkezdődik a felszállás – majd „pihenj"-t vezényelt. A század- és szakaszparancsnokok szétoszlottak a fegyverek leadását elintézni, Smakov pedig megfordult, és az ezredkomisszárra nézett. „Nos? – kérdezte a pillantása. – Mindent úgy csináltam, ahogy megegyeztünk?"

Az bólintott.

– Mégsem állta meg, hogy a hadosztály szót ki ne mondja! – recsegte szemrehányóan a merev tartású alezredes.

– Nem a hadosztályról beszéltem, hanem a hadosztály zászlójáról! – felelte harapósan Smakov, de nyomban jóindulatra változtatta haragját és elmosolyodott: – Jobb, ha nem akaszkodik össze velem, alezredes elvtárs. Régi dialektikus vagyok én, még tudományos címet is kaptam ebből a tárgyból; ha a megfogalmazásról vitatkozunk, pórul jár, az ujjam köré csavarom?

A zsákmányolt fegyverek leadása egy óráig tartott. Egyes harcosok közönyösen adták oda: ha egyszer szabály, hát szabály, mások le-

verten és halk káromkodások között, ismét mások eldugták zsákmányolt pisztolyukat: ettől különösen sajnáltak megválni.

Szincovnak nem volt pisztolya, csak géppisztolya, ezt leadta, és teljesen fegyver nélkül maradt. Sok más parancsnok is ugyanígy járt: a kitörés során nem tartották komoly fegyvernek a pisztolyt, és beérték a géppisztollyal meg néhány derékszíjra akasztott gránáttal.

– Siessenek, elvtársak! – mondta Klimovics, hirtelen Smakovhoz lépve. Egy perccel előbb szaladt oda hozzá a hadműveleti ügyeletes, és olyasmit mondott, amitől egyszeriben megváltozott a hangulata. – Siessenek! Öt perc múlva ne lássam magukat! – fejezte be a sürgetést.

Többet nem mondott, kezet fogott Smakovval, tisztelgéssel búcsúzott a többiektől, és intett Ivanovnak:

– Gyerünk, százados!

Szincov utána sietett, hogy elbúcsúzzék tőle.

– Alezredes elvtárs! – kiáltotta.

Klimovics megtorpant, hátrafordult és kezet szorított vele.

– Isten veled, Ványa! Induljatok már, ne húzzátok az időt! Bocsáss meg, dolgom van! – És elsietett.

NYOLCADIK FEJEZET

A tizenhárom teherautóból álló gépkocsioszlop, elöl és hátul egy-egy Emkával, immár másodszor robogott végig az erdőben futó műúton, amely, ismerői szerint, valahol messzebb a juhnovi országútba torkollt.

A tegnapi eső után ismét száraz, szeles idő volt. Az út két oldalán kilométer hosszúságú erdősávok váltakoztak a távoli látóhatár felé húzódó ősziesen szürke szántóföldekkel. A szél kergette fonnyadt falevelek át- meg átszánkáztak az úton a gépkocsikerekek alatt, de olykor az esőfelhők közül kibukkant a nap, és derűs meleget árasztott.

Szincov még a teherautókra való felszállás előtt, fegyverét leadva megkérdezte Smakovtól, milyen feladatok várnak rá, és melyik gépkocsira szálljon.

Miután Szerpilint elvesztette, akinek egy személyben segédtisztje, összekötője és írnoka volt, szokatlanul gazdátlannak érezte magát.

– Sose siess annyira – válaszolta kedvesen tegezve Smakov, akinek a szíve a gyűlés után meglágyult, és minden bekerítésbeli társa iránt melegebben érzett. – Majd ha megérkeztünk, tisztázzuk. Szállj fel, ahová jólesik. Lesz még elég időd parancsnokolni!

Így hát Szincov felszállt a legközelebbi teherautóra, az oszlop közepén.

A kocsin Zolotarjov került melléje, az a harcos, aki annak idején Baranov ezredes kísérője volt. Még mindig ugyanazt a bőrzekét viselte, de már teljesen elnyűtt és fehérre kopott állapotban. A puskája is ugyanaz volt, amellyel hozzájuk jött. A bekerítésben nem áhítozott zsákmányolt fegyverre, és most ő lett a nyertes.

Zolotarjov mellett, a másik oldalon, a páncélos dandár egyik sofőrje ült; felkérezkedett hozzájuk, hogy elvigyék a hadtáp gépkocsijavító műhelyébe: ott volt a teherautója.

Egy ideig csak a zsákmányolt fegyverek leadásáról folyt a szó. A páncélos sofőr ki nem fogyott a tréfás megjegyzésekből.

– Persze – mondta –, a zsákmányolt aknavetőtökre meg a géppuskáitokra – de még ha egy ágyút is hoztatok volna ki –, ilyesmire senki sem áhítozik. A géppisztolyokért bezzeg egész háború lesz. Hogyan egyezhetett bele a parancsnokságotok, hogy ilyen gazdag zsákmányt leadjon? Ha én parancsolnék, biz le nem adnám őket!

– Minek cipeltük volna hátra? A fronton jobban kellenek – felelte Szincov kissé kényszeredetten, inkább a rend kedvéért, mint a szíve szerint.

– A fronton! Hiszen nem Szibériába mennek, visszajönnek még!

– Vissza, de nem mindjárt.

– Helyesen magyarázza, politikai tiszt elvtárs! – felelte a sofőr látszólag tisztelettel, ám hamiskás szemében enyhe gúny csillant. – De én soha az életben le nem adtam volna! Hej, micsoda háborúság lesz itt ezekért a géppisztolyokért!... A mi dandárparancsnokunk biztosan ráteszi mindre a mancsát: itt maradnak a dandárnál! A hadsereg hadtápjából is jelentkeznek majd: ide velük, aszongyák! A szomszéd hadosztályból is átkocsikáznak, és jó szomszéd módjára, nagy udvariasan érdeklődnek: nem kaphatnánk mi is valamit? No és itt van a hadseregtörzs: azok aztán „mindenkit lehengerelnek"! Jönnek és viszik! Annál inkább, mert aszongyák: ti, páncélosok, Jelnyánál már úgyis zsákmányoltatok. Pedig hát ott, Jelnyánál... kemény harcok voltak, de a zsákmány gyenge... Bizony gyenge...

A nemrégen lezajlott jelnyai harcokra terelődött a szó: a sofőr, amint Szincov a szavaiból kivette, nem vett részt bennük, és úgy látszik, a másoktól hallott történeteket ismételte, nagy hévvel magyarázta, hogy a németeknek Jelnyánál nyolc hadosztályuk volt, egész hadsereg; lehet mondani, derekasan szorongattuk őket, de a legvégén egy kicsit elvétettük a dolgot. A sofőr szerint, ha a „szomszédok" nem hagytak volna cserben minket (hogy voltaképpen milyen „szomszédok"-ról van szó, és hogyan is hagyták cserben őket, azt nem részletezte), akkor valamennyi németet akár palackba zárhatták volna, mint a dzsinneket!

A teherautón ülők valamennyien figyelemmel hallgatták. A kátyúkban zötyögve, egyes szavakat és mondatokat nem hallottak, és egymástól kérdezgették.

– Szóval, mégis kieresztettétek őket a palackból? – kérdezte valaki csalódottan.

– Nem egészen – felelte a sofőr –, de a felszerelésüket kimentették... Mondom, hogy gyenge zsákmány volt...

És a hallgatóság, bár örült neki, hogy Jelnyánál jól elpüfölték a németeket, méghozzá nyolc hadosztályt, azért személyes sérelemnek érezte, hogy csak félmunkát végeztek, nem zárták palackba őket. Mindenki szívből kívánta, bárcsak bekerítették volna a németeket, hadd tudták volna meg ők is, mi az.

Némi szünet után valaki megkérdezte, nagy veszteségek voltak-e Jelnyánál?

– Hát hogy is mondjam... – felelte határozatlanul a páncélos sofőr. – Kinél hogy... aztán meg attól függ, mit nézünk, az embereket-e vagy a hadianyagot...

És Szincov megértette, hogy nagy veszteségeket szenvedtek, de a sofőr most nem akar erről beszélni.

– És a légierő? – kérdezte ismét valaki.

– Látod, sehol semmi! – felelte a sofőr; elereszteti a kocsi oldalát, és az égre mutatott. – Nyugodtan robogunk. De volt úgy, hogy az orrod se dughattad ki a gödörből! Most meg, azt mondhatnám, túlságosan is bátran megyünk. Igaz, az utóbbi napokban csend van, alig röpködnek. Az ember szinte fél: mire készülődnek?

– No és ha a veszteségeket vesszük? – firtatta tovább makacsul az a harcos, aki az imént is ezt kérdezte. – A ti dandárotokban például hányan voltatok a háború kezdetén, és hányan vagytok most?

– No hát, hogy is mondjam... – tért ki ismét a sofőr a válasz elől. – Az első harcokban elvesztettünk egy csomót, aztán kitörtünk a bekerítésből, akkor megint voltak veszteségek. Igaz, útközben csatlakoztak hozzánk...

– No persze, mihozzánk is – mondták egyszerre többen.

– No, aki meg tőlünk elkerült, esetleg másokhoz vetődött – folytatta a sofőr. – Úgyhogy ide is jutott, oda is. Aztán átszerveztek minket, megint új számbavétel... Később a jelnyai harcok, és most újra feltöltést várunk... Hogy lehet itt számolni? Én például első naptól fogva a dandárnál vagyok, Szlonyim óta...

– És sokan vannak olyanok, mint te?

– Nem számoltam össze, mit tudom én! – vágta rá dühösen a sofőr.

És Szincov megint azt gondolta: „Nem sokan!", majd megkérdezte:

– És a levelek? Jönnek? Jól működik a tábori posta?

– Hát hogy is mondjam... Jönnek a levelek... nem mondom, hogy gyorsan, nem is hogy lassan, úgy általában azerint, hogy kinek hol van a családja. Magának például hol van, politikai tiszt elvtárs?

– Nem tudom! – mondta komoran Szincov. Nem kívánt erről a témáról beszélni. De úgy látszik, a másik sem.

– Hát bizony, nincs rosszabb, mint amikor nem tud az ember az otthoniakról – mondta a sofőr, és sóhajtva elhallgatott.

„Talán ő is elvesztette a családját? – gondolta Szincov a sóhajtás hallatára. – Vagy talán épp fordítva: ő elvesztette, az enyém pedig megkerült közben? Nemcsak szerencsétlenség érheti az embert a háborúban, néha szerencse is!"

A gépkocsi szélére könyökölve lenézett a kerekek alatt futó szürke útszalagra, s azon töprengett, mi vár rá: szerencse vagy szerencsétlenség? Mi lehet a kislányával? Talán az anyósa mégiscsak eljutott vele Moszkvába, amikor ő már a fronton volt? Vagy ott maradtak Grodnóban, tehát nem kap hírt róluk sem most, sem később?... És Mása? Most már csaknem biztosra vette, hogy az asszony – mint már akkor, júniusban is akarta – belépett a hadseregbe. Ma nem jutott hozzá, hogy írjon neki. De meg hova is írt volna? Hol keresse? Írhatna Csitába a bátyjának. De mennyi időbe telik, amíg egy levél megjárja az utat, oda-vissza – elgondolni is rossz.

– De mégis? – kérdezte. – Ha Moszkvában van a család, egy hét alatt odaér a levél?

– Tíz nap alatt.

– És Vjazmába? – faggatta tovább Szincov: apjára és testvéröccsére gondolt.

– Vjazmába tovább tart az út – felelte a sofőr. – Habár közelebb van, de oda Moszkván keresztül, kerülővel mehet csak. Vjazma a szmolenszki területen van, Szmolenszk pedig a fritzeké!...

Szincovnak csaknem kiszaladt a száján: „Tessék?" Először hallotta ezt a szót. Amikor őket bekerítették, még nem használták.

– A fasisztákat nevezzük fritzeknek – magyarázta készségesen a sofőr, észrevéve a pillanatnyi elcsodálkozást. – A bekerítésben nem hallották?

– Nem – felelte Szincov helyett Zolotarjov.

– Szóval teljesen elszakadtatok a világtól? – nevetett a sofőr.

– Jól mondod: elszakadtunk a világtól – mondta Zolotarjov, a sofőr térdére csapva. – Én például már csaknem három hónapja nem fogtam gépkocsikormányt.

– Más egyebet se fogdostunk három hónapja, vagy még régebben! – szólalt meg a sarokban egy jókedvű, csengő hang. – Mégse panaszkodunk, elviseljük valahogy. Ő meg a kormánykerék után sír...

Mindenki nevetett, egyre vaskosabb megjegyzésekkel toldották meg a tréfát, a társalgás megélénkült, néhány percre általánossá vált, majd ismét elcsöndesült, és visszahúzódott a gépkocsi sarkaiba...

– Vágyom a kormánykerék után – hajtogatta Zolotarjov a maga búját, a páncélos sofőr zubbonya ujját szorongatva. – Hej, de beülnék most oda – fejével a vezetőfülke felé intett – vezetni!

– Teherautón dolgoztál?

– Nem. Személykocsin. Emka volt, vadonatúj.

– Mi lett vele? Bombát kapott, vagy elhagytátok?

– Felgyújtottam... parancsra.

Zolotarjov visszaemlékezett, hogyan gyújtotta fel a gépkocsiját, s hirtelen elhallgatott.

– Kit fuvaroztál rajta? – tudakolta a másik sofőr.

– Egy... izé... – mondta Zolotarjov; összenézett Szincovval, és nem folytatta. A körülmények folytán mindketten tanúi voltak, miként halt meg az az ember, akit most nem akart megnevezni.

A bekerítés második hónapjában történt: Szincov egy este hosszú lábán ellépkedett Horisev szakaszához, Szerpilin parancsát vitte.

Azon az estén körülbelül éppen úgy alakult a helyzet, mint a bekerítés első napján. Éjjel nem volt más választásuk, át kellett vágniok az országúton, s tudták, hogy minden valószínűség szerint harcolniok kell.

Szincov, miután Horisevvel beszélt, visszaindulása előtt leült, hogy rágyújtson. Horisev csodálatos bőkezűséggel tenyerébe szórt egy sodorintásra való, összemorzsolt száraz levelekkel kevert mahorkaport.

A szakasz katonái körös-körül a cserjésben tanyáztak; akinek rendben volt a fegyvere, pihent, a többiek puskájukat tisztogatták, készültek a harcra.

Zolotarjov Szincov mellé telepedett; puskáját tisztogatta, és közben kesergett, hogy így szárazon, olaj nélkül dörzsölni a csövet annyi, mintha száraz fakéreggel kapargatnák az ember torkát.

Vagy húsz lépésnyire tőlük Baranov ült egy kis földhányáson, és zsákmányolt gyorstüzelő pisztolyán babrált.

Szincov Szerpilin megbízásából egyszer érdeklődött Horisevnél Baranov felől; a hadnagy kelletlenül annyit válaszolt, hogy Baranov olyan se hideg, se meleg a harcban, és igyekszik mindennek a könnyebb végét fogni...

– A minap egy katonával eben gubát cserélt, vagyis elcserélte a géppisztolyát gyorstüzelő pisztolyra – magyarázta Horisev. – Nehéz neki a géppisztoly! Talán te vagy én elcseréltük volna? Én bizony inkább megdöglenék, mint hogy ilyet tegyek. Aki utolsó csepp véréig akar verekedni, odaadhatja-e a fegyverét egy játékszerért?

Baranov ott ült egy földhányáson, elhúzódva a többiektől, és éppen ezzel a gyorstüzelő pisztollyal babrált.

„Miért ül annyira külön? – gondolta Szincov. És azt felelte magának: – Bizonyára azért, mert nem békélt meg a helyzetével, nem ismeri el, hogy azok után, amiket tett, ennek így kell lennie. Az emberek pedig érzik ezt és kerülik..."

Így tűnődött magában, majd nagyot szippantott, és ekkor Zolotarjovra esett a pillantása; látta, hogy a sofőr még a fejét is elfordítja sóvárgásában; odanyújtotta hát a magasodorta cigarettát: „Nesze, egy szippantás!"

Zolotarjov óvatosan két ujja közé fogta a cigarettát, mélyet, de rövidet szippantott, nehogy mohónak lássék, és visszaadta Szincovnak.

Ebben a pillanatban lövés csattant.

– Ki lövöldöz? – kiáltotta dühösen felugorva Horisev. Túlságosan közel voltak a műúthoz, megengedhetetlen volt az efféle tréfa.

De kiderült, hogy nincs kit felelősségre vonnia: Baranov holtan hevert a földön. Az ő pisztolya sült el, és a lövés közvetlenül közelből találva arcába, a fél fejét levitte.

Szincov akkor azt hitte, hogy Baranov öngyilkos lett, belefáradt az örökös veszélyekbe, talán félt a rájuk váró harctól, vagy ki tudja, mi más vitte rá, már nem lehetett megkérdezni tőle.

De Szerpilin, amikor jelentette neki az esetet, tagadóan rázta a fejét:

– Nem hiszem, hogy szándékosan tette – mondta. – Véletlen volt, bár a véletlennek is megvan a maga oka: nemtörődömmé vált, elhagyta magát, és a fegyvert hanyagul tisztogatta, meg aztán nem is ismerte eléggé a pisztolyt. Ezért szaladt a koponyájába a golyó. Gondolj, amit akarsz: véletlen-e, vagy sem.

Szincov kitartott a maga véleménye mellett, de különben nem sokáig gondolt rá. A súlyos éjszakai harc, amelyben sok ember elesett, elhomályosította ezt az eseményt.

Mint minden veszteségnél tenni szokta, kihúzta a lajstromból Baranov nevét. Ezzel aztán be is volt fejezve az ügy...

És csak most – amikor pillantása Zolotarjovéval találkozott –

egyszerre emlékeztek mind a ketten arra a tompa csattanásra ott az erdőben, s jutott eszükbe ennek az embernek a hirtelen halála, akit Zolotarjov nem akart megnevezni.

– Ihol a falum, ihol a tanyám! – rikkantotta vidáman a páncélos sofőr; felállt a kocsiban, és hangosan megkopogtatta a vezetőfülke tetejét.

– Mi az? – dugta ki fejét a teherautó sofőrje.

– Lassíts! Én itt lekanyarodom a javítóműhelybe!

Kezet fogott Zolotarjovval, s a többieknek intett: „No áldást, békességet!" Alighogy a teherautó kissé lelassított, az ülőkön átlépkedve a hátsó deszkánál termett, s leugrott az útra, ügyesen kipöndörödve a következő gépkocsi kerekei alól, amely csaknem rászaladt.

Ott, ahol leugrott, frissen vágott út futott az erdőbe. Az erdőszélen, álcázó hálóval bevont, négyszögletes árkokban légvédelmi ágyúk álltak, az úton pedig két T–34-es harckocsi küszött zörögve az erdő mélye felé, kettős rovátkás csíkot hagyva maga mögött.

„Biztosan bejáratnak a javítás után" – gondolta Szincov; eszébe jutott a javítóműhely, melyet a páncélos sofőr emlegetett.

Elhaladtak egy irtás sávja mellett; majd egy gépkocsioszlop jött szembe velük: csupa új zöld teherautó, tele lőszeresládákkal. Előbb is találkoztak már ilyenekkel az út elején. Légvédelmi ágyúkat is láttak már félórával azelőtt a partmenti bozótban, amikor az egyik hídon átrobogtak.

Itt-ott az erdő felett kis füstcsíkok bodorodtak. Szincov egy helyütt nehézágyús üteget pillantott meg. A hidaknál őrszemek álltak.

Magasan a fejük felett szovjet bombázók szálltak nyugat felé: három kilences kötelék, vadászgépek kíséretében. És ha most Szincovtól megkérdezték volna, mi nyugtatná meg leginkább a lelkét a bekerítés viszontagságai után, bizonyára azt felelte volna, hogy éppen a hadseregnek és a katonai rendnek ezek a békés tájba rajzolt jelei nyugtatják meg, mintha valamennyi azt ígérné, hogy többé nem ismétlődhet meg az, aminek társaival együtt tanúja volt; a hadsereg itt megállapodott, szilárdan megvetette lábát, és nem hátrál a németek előtt.

Ahogy most a németekre gondolt, egyetlen vágya volt csak: hogy visszaadjuk nekik mindazt, amit ők tettek velünk; ugyanúgy kergessük őket, mint ahogyan ők kergettek bennünket, ugyanúgy bombázzuk őket, és lövöldözzünk rájuk a levegőből, ugyanúgy átkaroljuk őket, és gázoljuk a harckocsikkal, ugyanúgy bekerítsük és fojtogassuk, élelem és lőszer nélkül, ugyanúgy fogságba hurcoljuk őket, és ugyanúgy ne kegyelmezzünk nekik. Ezt akarta olyan heves indulattal, hogy a sze-

mébe nevetett volna annak, aki azt mondja, hogy bosszúszomja egyszer csillapulni fog, és gyűlölete elmúlik.

Elnézte a hadsereg és a katonai rend fel-felbukkanó jeleit, és a majdani ellentámadásra gondolt: mert hiszen egyszer az is elkövetkezik!

Más érzés is helyet kapott lelkében: a pihenés és a gondtalan boldogság érzése. Két és fél hónap alatt kigyönyörködte magát az égben és a földben, fenyőkben és nyírfákban, erdei tisztásokban és irtásokban, meg az ilyen rengeteg fenyvesekben is, mint amilyen most az út mellé szegődött. És a bekerítésben időnként olyan csend volt, hogy egymás lélegzetét is hallották...

De azért ott, a németek hátában, mégsem ilyen, mégsem ugyanez volt a táj: mások itt a nyírfák, a fenyők meg a föld, de még a csend is...

Minden, ami körülvette, örömöt szerzett, és boldogsággal töltötte el. Csupa boldogság körös-körül: a robogó gépkocsi, Horisev meglibbenő, ismerős lenszőke fürtjei, amint az előző teherautó fülkéjéből kidugta fejét, a kékes fenyők, a sárguló nyírfák, a szántóföldek és a pagonyok, a kéményekből felszálló füst, az emberek, a légvédelmi ágyúk, a szovjet repülőgépek az égen és a dalfoszlányok, amelyeket az elülső teherautóról röpített feléjük a szél...

Szincov belemerült ebbe a boldogságba, széltől kivörösödött, örvendő szemével nézte-nézte; és megmosolyogta a gallérjába kúszó őszi hideget...

Ugyanilyen hangulatban, saját gondolatain el-elmosolyodva, ült Smakov komisszár az oszlopot bezáró Emka hátsó ülésén, Danyilov őrnagy és a kis doktornő között. Az oldalsó ablakon át nézte a tájat; olykor visszafordította szemét, s egy-egy futó pillantást vetett az elöl ülők széles hátára: a sofőrre és az összekötőre, akik szintén határőr egyenruhát viseltek, mint az őrnagyuk.

Reggeli haragja – a zsákmányolt fegyverek leadása miatt – ha nem is múlt el teljesen, de mindenesetre megenyhült; már csak azért is, mert túl voltak a dolgon, és már nem látszott olyan fontosnak az egész, meg aztán azért is, mert a fegyverek leadásakor a katonák nyugodtabban viselkedtek, mint ahogyan képzelte. S mivel főként miattuk szállt síkra, attól való féltében, hogy zokon veszik, így valahogy önmagától lecsillapodott.

A kis doktornő, aki az egész bekerítés alatt egy panaszszót sem ejtett, reggelre hirtelen megbetegedett, és most összekuporodva, lázforrón hevert a sarokban, és egész úton aludt; Smakov pedig kinézett az ablakon, és élvezettel szívta egyik Kazbeket a másik után Danyilov cigarettatárcájából, amelyet az minden alkalommal előzékenyen felkattintott előtte.

Amikor az őrnagy meghívta, hogy üljön be az Emkájába, Smakov először nem akarta elfogadni, úgy forrt még benne a harag. Mikor aztán beültek, és elindult velük a gépkocsi, folytatni akarta vitáját Danyilovval az igazi éberségről és az alaptalan gyanúsítgatásokról, de végül is máskorra halasztotta, mert nem voltak magukban: ott volt a kis doktornő és az őrnagyhoz tartozó két katona. Félóra múlva pedig már el is szállt a vitatkozó kedve.

Minél tovább robogtak, annál jobban átjárta fáradt testét-lelkét az öröm, sőt a meghatottság érzése, hogy valami csoda folytán élve és épségben kerültek ki mindabból, amin keresztülmentek; harcolva és becsülettel törtek ki.

Egyórai utazás után már minden haragja elpárolgott, nem orrolt többé Danyilovra, s megtörte a hallgatást, amelyet ugyan ő kezdeményezett, de végül is őt kezdte nyomasztani.

– Jó messze van a hadtápjuk – mondta.

– Messze? – felelte Danyilov; örült, hogy ez a komisszár, akinek becsületes indulatossága reggel megtetszett neki, végre felhagyott a nehezteléssel. – Előírt távolságban van. Hosszú az arcvonal, és mi a szárnyán vagyunk. Ha az egyik szárny közelében helyezik el a hadtápintézeteket, akkor a másiktól távolabb esnek.

– Isten neki, énfelőlem ott lehetnek! – vetette oda Smakov, mintegy annak jeléül, hogy a hadtáp csak ürügy volt a társalgás elkezdésére. – Inkább Moszkváról beszéljen nekem. Nagyon tönkretették?

– Én nem voltam ott mostanában – mondta Danyilov –, de két napja szemtanútól hallottam, hogy nincsenek nagy rombolások. Nem is hagyjuk!

– Nagyszerű! – örvendezett Smakov. – Tudja, amikor a frontra kikerültem, július közepén, azzal nyugtattam a moszkvaiakat, meg másokat is, hogy: nem, oda nem repülnek, és ha próbálkoznának is, úgysem engedjük odáig! Aztán a bekerítés alatt annyiféle röpcédulát olvastam... Mert hát kinek viszik mindet, amit találnak? A komisszárnak persze... Szóval, volt mit olvasnom! – mondta fanyar mosollyal. – És olykor úgy rettegtem Moszkváért! A röpcédulák szerint ott kő

kövön nem maradt. Tudtam persze, hogy hazudnak, de hogy ennyire...?

– A legarcátlanabbul – felelte Danyilov. – Azt mondják, még kétszázalékos rombolás sincs Moszkvában.

– Hát ez nagyszerű! – ismételte örömmel Smakov.

Moszkvával kezdte a kérdezősködést, és most már nem hagyta abba; csak úgy záporoztak a kérdései Danyilovra: a hátországról, a frontról, a veszteségekről, a hangulatról, mindenről hallani akart, ami eszébe jutott, és amiről a megelőző, álmatlan éjszakán a páncélos dandárban még nem tudta kibeszélni magát.

Danyilov végül is nem állta meg, hogy szóvá ne tegye:

– Maga aztán jól megostromolt! Még arra sem hagyott időt, hogy harckészültségbe helyezkedjem – és mindig komoly arcán mosoly suhant át.

– Sebaj, szenvedjen csak! – mondta vidáman Smakov. – Én többet szenvedtem. Két és fél hónapig a fasiszták hazudozásain kívül egyetlen betűt sem olvastam!

Még néhány kérdést tett fel Danyilovnak, s utoljára azt tudakolta meg, mennyi ideig tart a levelek útja haza és vissza a frontra. Mindnyájan emberek vagyunk, mindannyiunkat ugyanazok a dolgok izgatják...

Aztán, amikor Danyilov erre a kérdésre is válaszolt, és sapkáját az orrára húzva, megvakarta tarkóját, úgy várta a következő kérdést, egyszer csak fáradt, halk horkolást hallott. Smakovot váratlanul, a szó közepén lepte meg az álom; végre rajta is erőt vett a boldog kimerültség...

– No, szálljon ki, szálljon ki, ébredjen!

Smakov álmában hallotta a hangot, de sehogyan sem bírt felocsúdni.

– Ébredjen már!

Kinyitotta szemét. A gépkocsi állt. A sofőr és az összekötő nem ült a helyén, a doktornő sem volt ott, Danyilov pedig kint állt az úton, és a nyitott ajtón keresztül erélyesen rángatta a karját:

– Gyorsan az árokba!... Repülőgépek! – kiáltotta mérgesen, de egyébként minden különösebb izgalom nélkül.

Smakov kiszállt, és beugrott az útszéli árokba. A doktornő már ott ült; bűntudatosan mosolyogva, öklével dörzsölte szemét. Félálmában fogalma sem volt róla, mennyit aludt és mekkora utat tettek meg azalatt.

Erdő vette körül őket. Az egész gépkocsioszlop megállt, megme-

revedett. Emberek nem voltak az autókon, már szétoszlottak az árokban. Csak elöl futottak még ketten-hárman keresztül az úton.

Nyugat felől közeledtek a repülőgépek nagy magasságban; már egészen közel voltak, de még nem a fejük felett.

– Talán a mieink jönnek vissza? – mondta bizonytalanul Smakov, főleg azért, hogy a doktornőt megnyugtassa, noha az ismerős, elnyújtott, szaggatott zúgás minden kétséget kizárt, a doktornő meg egyáltalán nem félt.

– Mindjárt meglátjuk – felelte gúnyosan Danyilov. – Talán leguggolnánk?!

Csúfondáros mosollyal nézett Smakovra, és elsőnek guggolt le, alig érintve a földet, majd gondosan leveregette ujjairól a rájuk tapadt homokszemeket.

Még néhány gyötrelmes pillanat telt el. Német gépek voltak, és a fejük fölé értek.

– Ha bombákat dobnának is, már csak arrább esnének le – jegyezte meg Smakov, Danyilovhoz fordulva.

– Igen, hacsak észre nem vettek, és vissza nem kanyarodnak – felelte az őrnagy.

De nem kanyarodtak vissza; az előbbi irányban és magasságban folytatták útjukat. Valahol elöl légvédelmi ágyúk tüzeltek rájuk, nem sűrűn, de elég pontosan. A lövedékek robbanását jelző kis fehér gomolyok kezdetben valamivel a repülőgépek alatt foszladoztak, majd felettük és mellettük látszottak. Egy repülőgép füstölni kezdett, és egyre feketébb csíkot húzva, nagy ívben eltűnt szem elől. A gomolyok pedig tovább fehérlettek az égen, most már azonban jóval a kötelék mögött.

– Jaj, ez is mellé ment! Hova teszik a szemüket?! – kiáltotta csalódottan a doktornő, és elsőnek ugrott ki az árokból. Arcán az iménti boldog kifejezés olyan hirtelen változott át bosszúsággá, mint egy gyermekén.

– Ejnye, de telhetetlen! Egy megkapta a magáét, az is valami – mondta Danyilov. – Nos, beszállhatunk!

Lekapta fejéről a zöld sapkát, és azzal integetett az embereknek, hogy szálljanak fel újra a gépkocsikra.

– Tudja, mit... – mondta Smakov, akit a német repülőgépek megjelenése kizökkentett boldogságából, és megint eltöltötte az emberek iránti felelősségérzet. – Hűtlen leszek magához. Az egyik teherautón fogok menni, valahol az oszlop közepén. Az ezredkomisszár az élen, maga hátul, én pedig középen. Jobb lesz így. A doktornőt a maga

gondjaira bízom – tette hozzá mosolyogva, és futva megindult a gépkocsik mellett, amelyekre már szálltak fel az emberek.

Szincov már fent ült, amikor Smakov egyenletes léptekkel, mint egy sportoló, zömöken, őszen, korát meghazudtoló gyorsasággal, elfutott az autójuk mellett.

– Még bírja a szívem, oda se nekil – kiáltotta nem is lihegve, jókedvűen Szincov és a katonák felé, akik a teherautóról nézték. – Nem érzem az ötvenkét évemet!

Elfutott még egy gépkocsi mellett, és az utána következőre szállt fel, de nem a vezetőfülkébe, hanem hátra, az ott ülő katonák örömére. Végül mégiscsak kimelegedhetett, mert amikor a kocsioszlop elindult, Szincov egyre sapka nélkül látta maga előtt kerek, ősz fejét, messziről még fehérebbnek látszott a szokottnál, mert a tegnapi karcolás után rézsútos kötés futott át rajta.

Már ismét robogtak, amikor a föld és a levegő egymás után többször megremegett: valahol előttük bombák robbantak.

Mindenki újabb robbanást várt, de több nem következett.

– Nem úgy fest, mintha befejezték volna – jegyezte meg Zolotarjov. – Csak úgy pötyögtetnek. Mi a véleménye, politikai tiszt elvtárs?

Szincov is osztotta a véleményét. Az emberek jókedve nem hagyott alább. A német repülőgépek okozta riadalmat ellensúlyozta az, hogy a légvédelmi tüzérség dolgozott, és a szemük láttára lőttek le egy bombázót.

Néhány kilométer után összetorlódtak a teherautók. Az oszlop ahhoz a helyhez ért, ahol a bombák lehulltak. A németek veszteségükön felbőszülve, ledobtak néhány bombát a keskeny folyó hídját őrző légvédelmi ágyúkra.

Az ágyúknak nem esett bajuk, de egy bomba éppen a híd mellé zuhant, megrongálta a feljáróját, a légnyomás letépte a korlátot meg a hídburkolat egy részét.

Az oszlop megállt, majd Szincov messziről látta, hogy az Emka óvatosan áthalad a hídon, és a teherautók egymás után követik.

Amikor az ő gépkocsijuk is csaknem odaért, Szincov felállt, és érdeklődéssel figyelte, hogyan jutnak át az előttük levők. Most éppen Smakov teherautója volt soron.

Ott, ahol a hídburkolat hiányzott – vagy négy méter hosszúságban –, a teherautó a két csupaszon maradt tartógerendán haladt, olyan lassan, hogy irányát hajszálpontosan tarthassa. Ha bármelyik kerék csak egy kicsit is félrecsúszik, a gépkocsi menthetetlenül lezuhan.

Éppen ez történt a következő teherautóval, amelynek vezetőfülkéjében Horisev ült. A sofőr – bizonyára nem volt olyan gyakorlott, mint a többiek – kicsit elrántotta a kormányt, egyik hátsó kerék megcsúszott a gerendán, s a teherautó lezökkent róla; kardántengelyével fennakadt az egyik gerendán, az elülső kerekek pedig szerencsére a másik gerendába akaszkodtak.

Senkinek sem történt baja, csak egy katona repült ki a lökés következtében és pottyant egyenest a kis folyóba; társai hahotázása közben csuromvizesen evickélt ki belőle.

A következő percben Horisev máris intézkedett a hídon. A katonák leugráltak az ő teherautójáról meg az utána következőről is, amelyiken Szincov volt, és közös erővel nekiláttak, hogy minél ügyesebben visszaállítsák a lecsúszott gépkocsit a gerendákra.

Smakov tenyeréből tölcsért formált a szája elé, és megkérdezte odaátról: várjanak-e? De Danyilov, akinek a gépkocsija az út szélén megelőzte az oszlopot, és már a hídfőhöz ért, zöld sapkájával integetve visszakiabált, hogy hajtsanak csak tovább, ne okozzanak felesleges torlódást.

– Menjenek! A juhnovi műútig már nem sok van hátra; öt kilométer után útkereszteződéshez érnek, ott balra kanyarodjanak, mi majd utolérjük magukat. Elöl az Emka majd megmutatja az utat! – kiáltotta.

Smakov felült a teherautóra, és elhajtatott az előző gépkocsik után. A hídon még egy negyedóráig tartott a munka.

Végre felráncigálták a teherautót, és szerencsésen átjutott a túlsó partra. Danyilov megparancsolta, hogy a többi gépkocsiról is mindenki szálljon le, a sofőrt kivéve, és egyenkint engedte át a kocsikat, saját felügyelete alatt.

Amikor már az utolsó is odaát volt, akkor csatlakozott hozzájuk Emkáján, s az oszlop vége, kissé megnyújtva a követési távolságot, tovább robogott a juhnovi műút felé . . .

Sem az ezredkomisszár a hadsereg politikai osztályáról, sem a szervezési osztálybeli alezredes, sem Smakov – ők az oszlop elején és közepén haladtak –, sem az oszlopot bezáró Danyilov – egyikük sem sejtette, hogy a német páncélos hadtestek Jelnyától délre és északra már néhány órája áttörték a nyugati frontot, és a szovjet hadtápterületeken átgázolva, húsz, harminc, negyven kilométeres mélységben fejlesztik ki az áttörést. Egyikük sem sejtette még, hogy ez a kényszerű megállás a hídnál, amely két részre vágta oszlopukat – és ezek most húsz percnyi időkülönbséggel követték egymást –, hogy ez a megállás

lényegében valamennyiüket, vagy csaknem valamennyiüket, élőkre és holtakra osztotta.

Smakov nem tudhatta, hogy az a teherautó, amelyre átült, lesz az utolsó, amely még szerencsésen kikanyarodik a jelnyai országútról a juhnovi műútra. És Danyilov sem sejthette, hogy ezen az országúton, amely csaknem párhuzamosan futott az arcvonallal, a leszakadt oszlopvég tíz perc múlva éppen abban a pillanatban ér ki a juhnovi műút kereszteződéséhez, amikor a szovjet hadtápterületen átgázoló német harckocsik és szállító gépkocsik előosztaga odaér.

Nem tudta ezt, és nyugodtan robogott előre, a pusztulás felé.

– Most még vagy négy kilométert megyünk a kereszteződésig, és akkor túlleszünk az út egyharmadán – mondta a doktornőnek. – Hogy érzi magát?

– Tűrhetően – felelte a doktornő, és megérintette forró homlokát. – Csak egy kis lázam van, de elmúlik. Gyújtson csak rá nyugodtan – tette hozzá, amikor észrevette, hogy Danyilov előhúzza a cigarettatárcáját, de vissza is süllyeszti. – Én nem dohányzom, de szeretem a füstöt – hazudta szokott önfeláldozásával, és hogy az őrnagy ne habozzon, lehunyta szemét, noha egyáltalán nem kívánt aludni.

Így ült ott, csukott szemmel; Danyilov pedig rágyújtott, és újra meghányta-vetette magában a Smakovval folytatott reggeli vitát. A szabály az szabály, és ha egyszer kimondták, tilos megszegni a hadseregben – habár, őszintén megvallva, az adott esetben semmi kedvet sem érzett a fegyverek elszedéséhez. Smakov helyzetébe képzelte magát: az ő helyében bizony neki is rosszkedve lett volna reggel. Más az, hogyha külön szállingóznak, ketten-hárman, egyenruha nélkül, iratok nélkül, és más, ha egy egész katonai egység tör ki, fegyveresen, iratokkal, rangjelzéssel. Itt bizony nyugodt lélekkel náluk hagyhatták volna a zsákmányolt fegyvereket, még ha mögöttes területre mennek is. Menjenek csak, büszkélkedjenek! Aztán pedig – ez már a mi dolgunk – anélkül, hogy bárki önérzetét megsértenénk, utánanézni, kellő gonddal vizsgálatot tartani, és kiemelni közülük, ha mégis, várakozásuk ellenére, gazember akadna közöttük.

A mai história sehogyan sem volt ínyére Danyilovnak, mint egyéb dolgok sem, amiket azóta tapasztalt, hogy a határőröktől az elhárítókhoz került. Nem könnyű kenyér!...

Az őrnagy hosszú határőri szolgálata során kitűnő iskolát járt ki. Halhin-Golnál többször megsebesült, s Lomzsa alól szerencsésen visszavonult osztagának maradványaival; éles szemű, jó emlékezőtehetségű, aprólékos természetű ember volt, tudta, mikor kell bízni s mi-

kor bizalmatlannak lenni, éppen az a fajta, amelyiknek az elhárítóknál a helye. Minden önhittség nélkül maga is érezte ezt, s olyan ember lévén, aki sok éven át valódi kémeket és diverzánsokat kerített kézre, tudatában volt fölényének egyes bajtársaival szemben, akik nem tudták a tényeket a hazugságtól megkülönböztetni, és megesett, hogy nem is nagyon igyekeztek. Az ilyen emberekre, saját kifejezése szerint, „veszettül ráment", és rövid elhárítós működése alatt máris kérlelhetetlenül leleplezte egyiküket.

És most éppen ő, Danyilov őrnagy, vitte halálba mit sem sejtve ezeket az embereket, akik csak az imént menekültek ki a halál torkából.

– Mindjárt odaérünk az útkereszteződéshez, amelyikről beszéltem – mondta a doktornőnek, látva, hogy nem alszik, és leeresztette az ablaküveget.

Ebben a pillanatban robbant az első lövedék, és Danyilov a keresztbe futó juhnovi műúton, meg egyenest a mezőn, német harckocsikat pillantott meg. Megfordulni már késő volt, de Danyilov különben sem menekült volna egymagában, otthagyva az oszlopot. Feltépte az ajtót, és géppisztolyával, amely mindig ott volt mellette az autóban, elsőnek ugrott az útra. Határőrei ugyancsak géppisztollyal a kezükben, követték.

– Szálljon ki! – kiáltotta Danyilov a doktornőnek, és karjánál fogva kihúzta a gépkocsiból.

Az úton már valami elképzelhetetlen szörnyűség tombolt. Az első teherautó keresztbe fordulva égett. A többiek fékeztek, egymásra futottak. Az úton és az útmentén lövedékek robbantak, az emberek kiugrottak a teherautókból, elestek az úton, árkokba zuhantak, a mezőn futottak. A harckocsik pedig ágyúkból és géppuskákból lőtték őket. Az egyik tank nekivágott az útnak a gépkocsioszlop hosszában, recsegve-ropogva döntötte az árokba egyik teherautót a másik után, és gázolta halálra a kiugráló embereket. A tankok mögött jövő páncélgépkocsikból pedig máris özönlöttek a német géppisztolyosok, és szétszaladva, hasukhoz szorított fegyverük sorozataival lekaszáltak minden élőt, aki útjukba akadt.

Összegyűjteni e pillanatban a háromnegyed részben fegyvertelen embereket, és átvenni a parancsnokságot, már késő és képtelenség lett volna. Danyilovnak nem maradt más hátra, mint hogy erejéhez mérten tűzzel fedezze a menekülőket, és minél drágábban adja az életét. És ezt is tette két határőrével együtt.

Befeküdt az árokba gépkocsija mögött, és csak egynek őrült –

ha ugyan örömről szó lehetett –, hogy a németek a könnyű győzelem mámorában kiugráltak a páncélgépkocsikból. Ha majd közelébe érnek, legalább néhányat lelőhet közülük.

Körülnézett. Háta mögött, az úton túl, bozót kezdődött. Néhány katona a golyózáporban már odafutott.

– Fusson hátra, a bokrok közé, megmenekül! – mondta Danyilov a doktornőnek, aki mellette feküdt az árokban, és könyökével meglökte a vállát. – Gyorsan, mert késő lesz!

De a doktornő csak szótlanul nézett rá és elfordult; nem akart semmit, sem futni, sem megmenekülni, csak ki akart még lőni néhány golyót a pisztolyából a németekre, aztán meghalni, és nem tudni, nem látni semmi többet – elég volt!

Ekkor Danyilov a vállánál fogva felemelte, megfordította és kilökte az árokból.

Amikor kint volt, tehetetlenül körülnézett; két vöröskatona futott el mellette. Lendületük magával ragadta, utánuk futott.

Ne adja az isten senkinek, hogy élete utolsó perceiben azt lássa, amit Danyilov látott, és arra kelljen gondolnia, amire Danyilov gondolt. Látta az úton menekülő, fegyvertelen embereket, akiket a németek közvetlen közelből lőttek – és ő, Danyilov, fegyverezte le őket! Csak egyesek adtak le két-három kétségbeesett lövést, mielőtt holtan összerogytak volna; a legtöbbjük fegyvertelenül esett el, megfosztva attól az utolsó keserű emberi elégtételtől is, hogy halála előtt még ölhessen. Ha futottak, hátba lőtték őket. Ha felemelték karjukat, arcukba kapták a golyót.

Még a legrémesebb álmában sem képzelhet el iszonyatosabb felelősséget valaki ennél az akaratlan, de azért semmivel sem kevésbé szörnyű felelősségnél, amely most Danyilov őrnagynak osztályrészül jutott. Becsületes, derék szívét olyan elviselhetetlen bánat marcangolta, amelyhez képest még a halál sem volt félelmetes.

És ő elfogadta ezt a halált: bátor lélekkel fogadta. Miután a doktornőt kilökte az árokból, tüzet nyitott a közeledő németekre, és ötöt agyonlőtt közülük, aztán egy német golyó szétroncsolta a fejét.

Az utolsó, amit életében hallott, a géppisztolysorozat volt, amelyet közvetlen közelből, három lépés távolságból adott le a németekre a küldönce, aki néhány pillanattal túlélte.

Újabb néhány pillanat múlva pedig a német géppisztolyosok már ott álltak az árokban heverő három holttest felett, s egy német főhadnagy csupavér zsebkendőjét golyótépte arcára szorítva, lehajolt, úgy nézegette a lábánál heverő, halott orosz őrnagy világoszöld hajtókáját.

KILENCEDIK FEJEZET

Három nappal azután, hogy mindezek ott a juhnovi műúton végbementek, három ember ment este a sűrű erdőben, vagy ötven kilométerre a katasztrófa színhelyétől. Helyesebben ketten mentek csak: Szincov politikai tiszt és Zolotarjov harcos. Harmadik társuk, Ovszjannyikova katonaorvos, a „kis doktornő", ahogy Szerpilin csapatában nevezték, vagy még egyszerűbben: Tánya – ahogyan most, útjuk közben, kezdte Szincov szólítani –, aznap délben végleg leesett a lábáról. Felváltva cipelték a hátukon, sátorlapban, mint egy batyut.

Most éppen Szincovon volt a sor. Meggörnyedve ment, és magában számolta a lépéseket: ezret kellett még megtenni a pihenőig. A sátorlap sarkait a két öklére csavarta, nehogy kicsússzanak erőtlen ujjai közül, s elejtse a doktornőt. A láztól égő kis fej ernyedten pihent a vállán, és nagyot zöttyent, mint egy élettelen tárgy, valahányszor Szincov megbotlott. Olykor, amikor még jobban lehajolt, hogy öklével letörölje a szemébe csorgó verejtéket, jobb könyöke alatt megpillantotta a doktornő lábait, amelyek a sátorlapból kilógtak: egyik csizmában volt, a másik csupaszon, és olyan picinyke, mint egy kislányé. Más körülmények között egymaga is könnyedén elbírta volna ezt a terhet, de most a két elgyöngült férfi már négyórai menetelés után kifogyott az erőből, és sajnálta, hogy mindjárt kezdetben nem álltak meg inkább, hordágyat csinálni. Úgyis meg kell tenniök a pihenőn...

Mindazoknak, akiknek ott a műúton, az első percben sikerült elmenekülniök, bármerre indultak, minden egyes lépés más véletleneket és veszélyeket rejtett, más életet vagy halált.

Akik az úttól balra levő erdő sűrűjébe futottak, hogy ott várják meg a sötétet, azokat napszálltakor egytől egyig agyonlőtték az erdőt átfésülő német géppisztolyosok. Máskülönben talán csak elfogták volna őket, de egy eltévedt, vagy talán éppen megfordítva, ritka hidegvérrel irányzott golyó váratlanul megölte az SS páncélos ezred parancsnokát, aki egy harckocsi tornyából szemlélte a mészárlást – és ezért könyörtelenül leszámoltak velük.

Azok viszont, akik a látszólag legreménytelenebb helyre: az útszéli cserjésbe menekültek, életben maradtak; ott nem keresték őket a németek, és még akkor éjszaka kijutottak az ellenséges katonák gyűrűjéből.

Néhány harcos, aki egy órával a katasztrófa után Horisev hadnagy köré gyülekezett, és az ő vezetésével visszafelé indult, estére összetalálkozott a páncélosokkal, és most már velük együtt újabb bekerítésből kellett kitörniök.

Azok, akik az erdőbe kerülve, egyenest északnak tartottak, abban a hitben, hogy így távolodnak leggyorsabban a németektől, éppen azoknak a harckocsi és gyalogos oszlopoknak a mozgási sávjába jutottak, amelyek Vjazma körül siettek a tágas kört bezárni. Szincov is ezek között volt; amikor a teherautóról leugrott, az erdőbe rohant, és egy teljes óráig megállás nélkül futott előre, egyet akarva csak, hogy minél messzebbre kerüljön! Az első pillanatban, amikor a lövéseket meghallotta, s meglátta a harckocsikat meg a páncélgépkocsikból özönlő németeket, két keze a levegőbe kapott, oda, ahol máskor a géppisztolya szokott lógni... De nem volt géppisztolya, egyáltalán semmi fegyvere, még csak revolvere sem. Akkor leugrott a gépkocsiról, és beszaladt az erdőbe.

Zolotarjovval egy óra múlva találkozott. Miután több kilométert futott és gyalogolt, végre megállt, és egy öreg fenyőfának támaszkodött, hogy kifújja magát. Ekkor lépett oda hozzá Zolotarjov, rongyos bőrzekéjében, és ami fő: vállán puskával.

– Mi lesz a parancs, politikai tiszt elvtárs?

Ez a kérdés a világon mindennél többet ért, hogy magához térítse az elcsüggedt, fegyvertelen embert, aki már egy teljes órája megfeledkezett róla, hogy nemcsak *volt* parancsnok, de az is kell hogy maradjon.

– Mindjárt eldöntjük – felelte Szincov, igyekezve nyugodtnak látszani, és ebben a pillanatban nem annyira Zolotarjovra nézett, mint a puskájára.

„Most már ketten vagyunk, és kettőnknek legalább egy puskánk

van" – gondolta, és hogy végleg megnyugodjék, azt ajánlotta Zolotarjovnak:

– Üljünk le, szívjunk el egy cigarettát!

Ott nyomban leültek, a fenyőfa alatt. Szincov előhúzott zsebéből egy alig megkezdett csomag Kazbeket, és rágyújtottak.

Klimovics utasítására adta a hadtáphelyettese ezt a csomag cigarettát minden, bekerítésből jött parancsnoknak a fegyverek leadásakor.

– Csuda jó dolgunk van, politikai tiszt elvtárs – mondta Zolotarjov, és élvezettel mélyen tüdőre szívta a füstöt.

– Jobb már alig lehetne – felelte Szincov. – Kettőnknek van egy puskája!

– Pisztolya sincs? – kérdezte Zolotarjov.

– Utalványom van egy géppisztolyra a lőszerellátás vezetőjétől – mondta ugyanolyan mérgesen Szincov. – Azzal lőhetek, ha szükség lesz rá.

– Sebaj, majd csak meglesznek valahogy, politikai tiszt elvtárs! – mondta részvéttel Zolotarjov, és elmagyarázta, hogy már félórája nyomon követte őt: ahová a politikai tiszt elvtárs, oda megy ő is, csak nem jött rögtön oda hozzá, várt egy keveset.

Amint ott ültek és cigarettáztak, Szincovnak eszébe jutott, hogy ugyanígy ültek egymás mellett másfél hónappal ezelőtt is; cigarettáztak és Baranovot nézték.

„Most megint a parancsnokával kettesben kell kitörnie ennek a katonának – gondolta, és akaratlanul is keserű felelősséget érzett ennek az átkozott Baranovnak a tetteiért. – De voltaképpen miért kettesben? – töprengett. – Nemcsak mi vagyunk az erdőben, talán még az éjszaka beállta előtt egész csoport verődik össze."

Ámde reményei nem váltak valóra. Félórával a cigarettaszünet után ráakadtak a kis doktornőre, de azután, az éjszaka beálltáig, már egyetlen emberrel sem találkoztak.

„Hát igen, most csakugyan van kire gondot viselnem!" – villantak eszébe Szerpilin szavai, amikor a kis doktornőt megpillantotta.

Úgy látszik, mindenkinek elfogy egyszer végképp az ereje: így volt ez most ezzel a kis fáradhatatlan nővel is. Mennyit dolgozott a bekerítés alatt, mennyit kúszott a földön, és kötözte a sebesülteket ott, ahol a fejét is fél fölemelni az ember!... Most pedig alig bírt menni, sántikált. Lesoványodott kis arcán lázrózsák égtek. Még a pisztolya is, amely ott lógott az oldalán, isten tudja, milyen súlynak látszott rajta. Smakov még reggel el akarta küldeni az egészségügyi

zászlóaljhoz, de ő csak azért is a többiekkel együtt indult el. No hát, most megkapta.

Amikor Szincovékat észrevette, megörült és olyan gyorsan bicegett feléjük, hogy csaknem elesett.

– Jaj, hogy örülök! – ismételgette, mint egy gyerek, Szincov köpenyébe csimpaszkodva. – Nincs senki más? Csak maguk ketten? Senkit sem láttak?

– Hát maga? – válaszolt kérdéssel Szincov.

– Én sem – felelte Tánya. – Csak amikor az erdőben szétszaladtak. Aztán kibicsaklott a lábam és elmaradtam. De jó, hogy Smakov idejében átült a teherautóra! – kiáltott fel hirtelen örömmel.

– Hogy ő átült, az jó, de hogy maga nem ült át az...

– Ő sem ült volna át, ha tudta volna – mondta a doktornő, mintha attól tartana, hogy Szincov rosszat gondolhat a komiszszárról.

– Persze – húzta el a száját Szincov. – Ha maga tudta volna, akkor egyáltalán... – Kezével hessegette el a keserű gondolatokat, és azzal folytatta szavait: mindenesetre jó, hogy a doktornő megmenekült, és hogy összetalálkoztak...

– De még milyen jó! – mutatott a doktornő a csizmájára. – Megrándítottam a lábamat, és lázam is van. – Megfogta Szincov kezét, és a homlokára tette. – Érzi?

– Sebaj, nővérke! – mondta Zolotarjov, akinek Ovszjannyikova elvtársnő túlságosan fiatal és kicsike volt ahhoz, hogy doktornak nevezze. – Sebaj, nővérke! – ismételte lelkesen. – Kivisszük mi a gyűrűből, még ha a hátunkon kell is cipelni! Azok után, amit a szemünk láttára tett az emberekért, kutya legyen, aki cserbenhagyja!

És most, harmadnapra, bekövetkezett, amit Zolotarjov jószívűen emlegetett: a doktornő rosszul lépett a megrándult lábával, bokája kificamodott, és társai immár ötödik órája cipelték felváltva a hátukon.

Igaz, még a baleset után is remélte, hogy lábra állhat; lehúzatta a csizmáját, és elmagyarázta Szincovnak, hogyan próbálja a lábafejét helyrerakni. Leült és mindkét kezével a földből kibújt gyökerekbe kapaszkodott; Zolotarjov hátulról átfogta a derekát, Szincov pedig nekilátott: húzta, forgatta a lábát, ahogy mondta neki, beleizzadt az erőlködésbe. De minden utasítás ellenére, amelyeket a doktornő kíntól fojtott hangon adott, nem sikerült helyreraknia a lábafejét, nem értett hozzá. Hiába volt az egész kínlódás, elő kellett szedni a sátorlapot, és hátukra venni a doktornőt.

Most éppen Szincov vitte; ment és számolta a lépéseket; egyre kevesebb maradt már hátra a várva várt pihenőig: háromszáz... kétszáz... százötven...

A doktornő pedig érezte, hogy milyen nehezére esik a férfinak minden lépés; bódultságából felocsúdva, lázasan suttogta a fülébe:

– Tegyen le!... Hallja? Hagyjanak itt!... Nekem jobban fáj így, hogy miattam kínlódnak!... Könnyebb lesz, ha magamra maradok!...

S nem lehetett összeszidni ezekért a szavakért, mert igazat beszélt, még most is inkább másokra gondolt, mint önmagára.

Végre megpihentek. Zolotarjov leterítette egy kis buckára Szincov köpenyét, amelyet vállára vetve vitt, amíg a tiszt a doktornőt cipelte, és segített neki megszabadulni a terhétől.

A beteg kinyújtózkodott. Mialatt úgy cipelték, mint egy zsákot, egész teste elzsibbadt.

– Mi az, éjszakai pihenőt tartunk? – kérdezte halkan.

– Még nem – felelte Szincov. – Feküdjön csak. Mi majd megtárgyaljuk, hogyan legyen.

Intett Zolotarjovnak, és arrább mentek.

– Mit tegyünk? Kár volt úgy sietni nappal. Mindjárt hordágyat kellett volna csinálnunk.

– Hogyhogy „siettünk", politikai tiszt elvtárs?! – mondta Zolotarjov. – Magunk előtt láttuk az utat, és folyton mentek a gépkocsik. Ha ott megállunk hordágyat csinálni, hamarosan „gut morgen"-t kívántak volna a fasiszták, úgy ám!

– Tételezzük fel, hogy így van – mondta Szincov. – De most mi legyen tovább? Mégiscsak hordágyat kell csinálnunk.

– Nem hordágy kell ide, politikai tiszt elvtárs, hanem inkább igyekezzünk éjszakára találni valakit, akinél otthagyhatjuk – felelte meggyőződéssel Zolotarjov. – Ha tovább cipeljük, meghal.

– És a németek? – mondta Szincov. – Már három falut elhagytunk, s mindenikben németek nyüzsögnek.

– Hát az erdőben megyünk tovább. Majd csak akad valami ház az erdőben is, nem lakatlan rengeteg ez.

– Félek egyedül hagyni.

– Nem egyedül hagyjuk, emberekre bízzuk.

– Mégis félek.

– És ha a kezünk között hal meg, attól nem fél? – kérdezte Zolotarjov és felfigyelt: – Kiált!...

Így hát visszatértek a doktornőhöz, mielőtt még határoztak volna.

A beteg felkönyökölt fektében, arca lángolt, és riadtan nézett egyikről a másikra.

– Miért mentek el olyan hirtelen? – kérdezte.

– Hová mennénk el magától, Tánya?! – mondta Szincov.

De a doktornő nem erre gondolt, nem ez nyugtalanította.

– Miért nélkülem határoznak? – kérdezte. – Ha egyszer együtt megyünk, határoznunk is együtt kell.

– Helyes, rajta – felelte Szincov; hirtelen úgy döntött magában, hogy teljesen őszinte lesz hozzá. – Zolotarjovval arról beszéltünk, hogy hordágyon visszük tovább, de aztán úgy gondoltuk, nem bírná ki a hosszú utat.

– Ez igaz – mondta a doktornő; még nem értette, mit akarnak, de máris felkészült rá, hogy megkönnyíti bármilyen elhatározásukat.

– Úgy döntöttünk, keresünk valakit, akinél otthagyhatjuk, mi pedig tovább megyünk, hogy kitörjünk a gyűrűből.

A doktornő sóhajtott.

– Ó, én átkozott... átkozott ostoba fejem!...

Szidta magát, amiért kificamította a lábát, és nem mehet velük tovább. Belátta, hogy igazuk van, de magára maradni olyan szörnyű volt, hogy még a halálnál is borzasztóbbnak látszott.

Pihentek, azután ismét mentek egy darabot, és nem sokkal sötétedés előtt egy útra bukkantak, amely az erdő mélye felé tartott.

Szincov úgy határozott, hogy letérnek róla, a fák között mentek tovább, nem tévesztve szem elől ezt az utat, de mindenesetre bizonyos távolságban tőle.

Egy óra múlva tisztáshoz vezette őket az út; néhány házikó és egy fűrésztelep hosszú barakkja állt rajta. Ember vagy gép sehol. A fűrésztelep nem dolgozott. De a gömbfa- és deszkarakások arról tanúskodtak, hogy nemrégen még teljes gőzzel folyt a munka.

Zolotarjov felderítésre indult, Szincov pedig ott maradt Tányával.

– Iván Petrovics – mondta a fiatal nő halkan. – Ha rossz emberek, ne hagyjon ott náluk! Inkább adja ide a pisztolyomat, végzek magammal. Jobb lesz...

– Miért volnának rosszak? – kérdezte haragosan Szincov. – Mindenki rossz, csak mi vagyunk jók?

– Maguk jók – felelte a doktornő. – Mennyit cipelnek engem! Szégyellem magam.

– Hagyja már ezt! – szólt rá ugyanolyan mérgesen Szincov. – Akárkinek mondhatja, de nekem nem! Három hónapon át láttuk, mit

tett értünk. Nekünk sose ködösítsen! Ha nem maga ficamítja ki a lábát, hanem én, most talán nem cipelne?

– Nehéz volna, nagyon is hosszú! – mondta a doktornő és elmosolyodott, nem azon, hogy Szincov olyan hosszú, hanem hogy ez a hórihorgas és legtöbbször komor ember most csupa szívjóságból förmed így rá, nem másért.

– Maga nős? – kérdezte rövid szünet után. – Már régen meg akartam kérdezni. De mindig olyan mérges...

– Most talán megszelídültem?

– Nem, csak rászántam magam a kérdésre.

– Nős vagyok. És kislányom is van, úgy hívják, mint magát, Tányának – válaszolta komoran Szincov.

– Mért olyan mérges? Nem akarok magához menni – mondta a doktornő.

Szincov e szavak hallatán hosszasan nézett a fiatal nő elkínzott arcába, és arra gondolt, milyen gyakori eset, hogy az emberek nem értik meg egymás gondolatát; és mint egy kisgyereknek, nyugodtan és kedveskedőn mondta:

– Jaj, de buta, de kis buta!... Csak hát nem tudom, hogy hol a gyerekem, és a feleségemről sem tudok semmit. Ő már biztosan a fronton van, mint maga. Mindez egyszerre eszembe jutott. Magáról meg azt gondoltam, hogy a legjobb kislány a világon... És a legkönnyebb – tette hozzá elmosolyodva. – Azt hiszi, fáradság cipelni? Hiszen nincs is súlya!

A doktornő nem válaszolt, csak sóhajtott egyet, és egy picinyke könnycsepp jelent meg a szeme sarkában.

– No, tessék... – mondta Szincov. – Azt hittem, felvidítom, maga meg... Ott jön Zolotarjov...

A sofőr megerősítette, hogy úgy van, mint messziről gondolták: a németeknek nyoma sincs, de a fűrésztelep lakói ott vannak. Az alatt a negyedóra alatt, amíg a fák között hasalva figyelt, a legszélső házikóból kétszer is kijött egy rokkant ember mankón, az eget fürkészte, és hallgatózott, nem jönnek-e repülőgépek. Aztán egy kislány szaladt ki, majd visszafutott a házba.

– Senki mást nem látni.

– Akkor gyerünk! – mondta Szincov.

Karjába fogta a doktornőt a sátorlappal együtt; nem vette a hátára, úgy vitte csak, mint egy gyereket.

– Talán bemegyek előbb a házba, körülszimatolok – óvatoskodott Zolotarjov.

De Szincov megmakacsolta magát.

– Ha egyszer nincsenek ott németek, bátran bemehetünk. Emberek vagyunk, vagy nem?

Lealacsonyítónak érezte, hogy valamelyikük szimatolni menjen otthon, a hazai földön, egy házba, ahová régebben, a háború előtt, ő és akárki más tétovázás nélkül bevitt volna karján egy beteg nőt.

– Nem hiszem, hogy gazemberek volnának – mondta. – No és ha mégis gazemberek, hát azok ellen van puskánk.

Azzal karján a doktornővel, odament a szélső házikóhoz, és megrúgta az ajtót.

A tizenöt éves kislány, aki ijedten félrehúzta a reteszt, magas, széles vállú embert pillantott meg: sovány arcán elszántság tükröződött; karján egy sátorlapba csavart nőt tartott. Az ember nagy keze remegett a fáradtságtól; mindkét zubbonyujján – ezt rögtön észrevette – komisszári csillag vöröslött.

A magas ember mögött egy másik, alacsonyabb katona állt, szakadt bőrzekében, vállán puskával.

– Vezess, kislány! – mondta parancsoló hangon a magas ember. – Mutasd meg, hogy hová fektessük! – Majd, ijedt szeme láttán, szelídebben folytatta: – Látod, milyen bajban vagyunk!

A lány kitárta az ajtót, és Szincov, karján a doktornővel, belépett a kunyhóba. Gyors pillantást vetett körül: félig falusias, félig városias kép fogadta: orosz kemence, széles lóca a fal mellett, pohárszék, viaszosvászonnal leterített asztal, falipolcok, papírcsipkékkel...

– Van itt még valaki? – kérdezte a kislányt, még mindig karjában tartva a doktornőt.

– Van, hogyne volna – hallatszott egy rekedtes hang a háta mögött.

Szincov arra fordult, és a szomszéd helyiségbe nyíló ajtóban ott látta azt a féllábú rokkantat, akiről Zolotarjov beszélt. Elnehezedő, idős ember volt már, haja rendetlenül hullott sűrű vörös borostás, petyhüdt arcába.

– Jó estét! – mondta rekedten és barátságtalanul.

S meglátva, hogy Szincov a lócára akarja letenni a doktornőt, egy kézmozdulattal megállította:

– Várj csak... Lenka, eredj a szobába, vedd le a matracot az ágyról, a paplant meg a lepedőt hagyd ott, csak a matracot hozd ki, de gyorsan!... Látod, milyen nehéz tartani!

Szincov mereven nézett a barátságtalan házigazdára, és tekintete bizonyára híven tükrözte azt, amit érzett: a szilárd elszántságot,

hogy a háború és bekerítés ellenére teljes mértékben megköveteli mindazt, amit egy szovjet embertől egy másik, bajba jutott szovjet ember elvárhat.

– Mit nézel úgy? Hogy nem örülök nektek? – kérdezte a házigazda. – Hát miért örüljek? Úgyis ránk találnak a németek – egyenesen vezet az út –, akkor aztán mindenünknek vége! Mitévő lehetek? Nem kergethetem ki a házból, nem visz rá a lélek... Ide tedd, erre a végire – fordult a kislányhoz, aki gyorsan letette a matracot a lócára –, és fejnél gyűrd be, úgyis elég hosszú lesz.

Szincov lefektette a doktornőt és kiegyenesedett. Már úgy érezte, tüstént leszakad a karja.

– Maga bátor ember – mondta most már magázva, félig gúnyosan, félig tisztelettel a házigazda, amikor meglátta Szincov karján a csillagokat. – Már második napja németek vannak körös-körül, és még mindig komisszárkodik... Lenka, hozz egy kis ivóvizet! Látod, hogy fáradtak, inni szeretnének!... No, üljenek le, vendégeim lesznek! – Mankóit a falhoz támasztotta, s az asztal szélébe fogózva, elsőnek zöttyent le a megreccsenő székre. – A pincében kéne elbújtatni magukat, de hát úgy van az ember: vagy fél, vagy nem. Itt maradnak éjszakára?

Szincov bólintott.

– És aztán?

Szincov azt felelte, másnap tovább indulnak szovjet területre, a beteget pedig, aki doktornő, ott szeretnék hagyni. Lázas, és a lába kificamodott: feküdnie kell. Még ha jönnek is a németek, nem kelthet gyanút, annál kevésbé, mert nem sebesült meg, hanem beteg.

– Tehát doktor – mondta a házigazda. – Azt hittem pedig, a felesége.

– Miért? – kérdezte Szincov.

– Nem akárkit hoznak így a karjukon. Tehát doktor – ismételte. Mankóján odalépett a lócához, és a beteg homlokára tette kezét. – Tyű, de forró! – mondta. – Csak úgy tüzel. Tífusz?

– Nem, meghűlés, alighanem tüdőgyulladás – nyögte ki nehezen a doktornő, és erőlködve nyelt egyet.

– És ha tífusz volna is, én nem félek. Mindenféle tífuszon keresztülestem már. Hát a lábával mi történt?

– Kificamodott.

– No, majd holnap megnézzük, talán meg kell gőzölni egy kicsit. A lábbal nem lehet tréfálni. Én egyszer voltam könnyelmű, azóta mankón járok. Ismerkedjünk meg: Birjukov Gavrila Romanovics

Apámat Románnak hívták, a családi nevét meg a mi erdős vidékünkhöz igazította* – mosolyodott el kissé, és megszorította a doktornő forró kezét, majd a két férfival is kezet fogott.

A kislány visszajött, egy vödör vizet hozott és egy bögrét.

– Először neki tölts... – intett fejével a házigazda a doktornő felé azzal a nyers gondossággal, mely egész viselkedésére jellemző volt. – Honnan jönnek? Hányadik napja?

Szincov – sorsuk alakulására emlékezve – keserű mosollyal válaszolta, hogy ha mindent összeszámolnak, hetvenhárom napja jönnek. S aztán röviden beszámolt mindenről.

Birjukov még füttyentett is egyet.

– No hát! Maguk aztán kifogták! Alighogy hazaértek, hogy úgy mondjam, már megint felborult minden. Ide hallgass, Lenka, tudod-e mit – mondta barátságosabban –, a matracot hagyd itt, te meg feküdj a beteggel a szobába. Mi, férfiak, majd itt találunk helyet.

A kislány, örömmel, máris szaladt megágyazni. Büszke volt apja elhatározására és Szincov néhány perc múlva át is vihette a doktornőt a szobába, ahol nagy, széles dupla ágy várta, tollpárnával és kézimunkával.

– Jaj de jó! Nem is igaz talán... – suttogta a doktornő. – Segíts levetkőzni, kislány! – Azt hitte, a férfiak már nincsenek benn, de csak most mentek ki, ezekre a szavakra.

– Lenka, gyere csak egy percre! – kiáltotta Birjukov a konyhából.

– Mi az? – kukkantott ki türelmetlenül a kislány.

– Gyere ide, ha mondom! És csukd be az ajtót magad után!

A kislány odajött hozzá.

– Mindent húzz le róla, ha katonai fehérneműje van, azt is. Anyád ingét add rá. A katonai holmit pedig szedd össze, és vidd a fáskamrába. Tudod, hová? Ahová annak a tegnapinak az egyenruháját vittük. Különben nem tekintik, hogy nő. Az iratait keresd meg, és add ide nekem, majd én elásom. Vagy magukkal viszik? – fordult Szincovhoz.

– Maradjanak csak nála. Később szüksége lehet rájuk.

– No hát, mit is mondjak? – mosolygott gúnyosan Birjukov. – Tegnap este járt itt egy illető... a rangját nem mondom meg... ördög vigye... Még enni sem kívánt, csak azt nézte, hogy mielőbb átöltözhessen! Pénzt vett elő a zsebéből, ami csak volt, kimarkolta,

* Birjuk – orosz tájnyelven magányos farkast jelent.

odadugta az orrom alá, hogy aszongya: „Mind a tied, csak valami minél rongyosabbat adj rám!" Adtam neki inget, nadrágot, igaz, hogy hibátlant, éppen most nem akadt semmi rongyos, és szélnek eresztettem, menjen csak, ahová akar! Mit fogadjak el olyantól, aki már csak tátog rémületében?! Elástam az egyenruháját, az irataival együtt. Nos és maguk, így akarnak tovább menni?

Szincov bólintott.

– És ha németekbe ütköznek?

– Felvesszük a harcot – mondta Zolotarjov, aki eddig nem vett részt a beszélgetésben.

– Sokra mégy ezzel! – intett fejével az ember a sarokba támasztott puska felé. – Mégiscsak félelmetesek a németek, nagyon félelmetesek!

– Bizony, azok – mondta Szincov.

– Így van – bólintott elgondolkozva az ember. – Közelről is félelmetesek, de a hírük még inkább. – És odakiáltott a kislányának, aki éppen átfutott a konyhán, hogy ha a doktornővel végzett, hozzon harapnivalót.

Amíg a kislány ki-be szaladgált, majd zsákokkal elfüggönyözte az ablakokat és megterített, Szincov és Zolotarjov meghallgatták a házigazda életének „rövid summáját" – ahogy ő mondta.

– Mintha nem volna joguk megtudakolni, ki vagyok, mi vagyok? – jegyezte meg magától térve a tárgyra. – Elvégre maguk vannak az én házamban, nem megfordítva. Itt hagynak valakit. A lelkiismeretük is azt kívánja, hogy megtudják, kire? Így van?

Szincov azt felelte rá, hogy pontosan úgy van.

– No lám! Méghozzá „pontosan"! – mosolyodott el az ember.

És elmondta történetét összevissza, hol ebbe, hol amabba kapva. Félresikerült élete volt, sokat hányódott.

Annak idején a polgárháborúban harcolt, és szakaszparancsnokként szerelt le. Párttag volt, sokáig egy fakitermelésen dogozott, mint munkavezető. Ott történt, hogy lefagyott a lába, részeg fővel észre sem vette. Sebész nem volt azon a vidéken, a felcser csak lefűrészelte, mint egy deszkát. Erre aztán bánatában inni kezdett, mindenét elherdálta, lejtőre került. Kizárták a pártból... Már-már piaci csavargóvá züllött. És hat évvel ezelőtt ide került, egy volt bajtársának özvegyéhez...

– Az édesanyja – intett fejével a szoba felé, ahol a kislány volt. – Két gyerek van, és egyik sem az enyém.

Az asszony kiráncigálta a fertőből, amelybe már menthetetlenül

belesüllyedt, s ő ott maradt nála, élettársként; gépész lett ezen a fűrésztelepen és két gyerek nevelőapja.

Négy nappal ezelőtt beütött a baj a családban. Tizennégy éves nevelt fia addig-addig hallgatta a fűrésztelepen dolgozó katonák beszédét a háborúról, amíg egyszer csak eltűnt. Biztosan egy arra vonuló csapattal ment el. Anyja egész nap bánkódott utána, aztán éjjel titokban elindult, hogy visszahozza.

– Most aztán szépen vagyunk! Körös-körül németek, neki pedig már három napja nyoma sincsen. Amikor az ajtón bezörgettek, azt hittem, ő az. Régen nem ittam már, de tegnap bánatomban nekiláttam. A katonák hagytak itt egy liter pálinkát. Lenka el akarta venni tőlem, azt hiszem, még meg is ütöttem... részegségemben. Nem mondja, de érzem, hogy megütöttem. Pedig nincs hozzászokva... No, Lenka, igyekezz, igyekezz; aztán még maradt egy kevéske az üveg alján, tegnap elszedted tőlem...

Csakugyan volt még egy kis ital az üveg fenekén. Ittak egy-egy félpohárkával, és hideg sóskrumplit ettek hozzá.

– Hát ő? – kérdezte a házigazda, az ajtó felé intve. – Vittél már neki?

– Előbb, mint maguknak – felelte a kislány.

– No, no, persze... Jól tetted – mondta az ember.

Zolotarjov, miután evett-ivott, elégedetten krákogott, és se szó, se beszéd, puskájával együtt lefeküdt a fal mellé a szénára, melyet a kislány hozott be. Szincov meg akarta nézni a doktornőt, de a kislány megállította az ajtóban: a beteg éppen elaludt.

Erre megfordult, és visszaült az asztal mellé.

– Eszik még valamit? – kérdezte a házigazda.

– Köszönöm. Félek, a sok éhezés után megárt.

– Az bizony meglehet.

Birjukov kissé lejjebb csavarta a lámpabelet, és az asztalra könyökölt.

– Mondja csak, politikai tiszt elvtárs, mi történik itt? Előttem ülsz most te, a Munkás–Paraszt Vörös Hadsereg, és mivel nem vetetted le az egyenruhát, becsüllek, de kérdezek is tőled egyet-mást. Mi történik itt, és meddig fog ez még így tartani? Ne higgye, nem maga az első ember, akitől ezt kérdezem. Beszélgettem katonákkal, meg egy főhadnagy is lakott nálam, a fűrészelést ellenőrizte, igaz, ő nem sokat tudott... Egy tábornok is volt itt, hadosztályt vezényelt. Éppen ebben az erdőben állt a hadosztálya, amíg be nem vetették. Katonás ember volt, meg kell adni; a határtól tört idáig a katonáival,

megint összeszedett egy hadosztályt, és kiment a frontra... Hát, azt kérdezem én tőle, hogy: „Tábornok elvtárs, ugye, nem gondolta, álmában sem hitte volna, hogy idáig fog hátrálni... Ne is mondja nekem, tudom én, hogy nem hitte! De mégis így történt. Most már mit gondol, mondja meg őszintén: innen nem hátrálnak tovább? Itt, az én kunyhómban nem lesz német?"

E szavaknál felemelte fejét, és úgy nézett körül, lassú pillantással, mintha búcsúzkodnék.

– Tudja, mi válaszolt? „De nem ám! – aszongya. – Holnap előretörünk, jól elpáholjuk a németet, és először is kiverjük Jelnyából." Erre mi történt? Igaz, megindultak, el is páholták a németet, és ki is verték Jelnyából. És most mi a helyzet? A tábornok elment innen, előretört, elfoglalta Jelnyát, a németek pedig már tegnap a hátunkba kerültek! De még hová nem kerültek! Tegnap, aszongyák, az ugrai telefonosnő felhívja Znamenkát, és ott már németül hadarnak neki, pedig az még vagy másfélszáz versztányival keletebbre van!

– Lehetetlen! – mondta Szincov.

– Dehogy lehetetlen! A tábornok bevette Jelnyát, a németek meg Znamenkában vannak. Hol van most ez a tábornok? Hol van?

– Hol, hol? – dühödött meg hirtelen Szincov. – Valahol bekerítésben harcol. És mi is azt tennénk, ha nem ilyen váratlanul... Akárhogy is, de Mogiljovtól Jelnyáig jöttünk. Lett volna hol és ki előtt letenni a fegyvert, de nem tettük le! És a többiek talán hitványabbak nálunk?!

– Lehet, hogy nem hitványabbak, de a német már megint bekerítette magukat! Meg kellett ezt várni? Inkább nekünk kellett volna előbb elkapni, aztán ki vele! De csak állunk, és várjuk, amíg képen vág. Aztán meg itt a kérdés: szilárdan álltok a lábatokon? Mert ha nem, hát ő a fekvőt sem kíméli! Kik vagytok ti, te és a katonád? Döglött oroszlánok.

– Azt már nem – mondta Szincov.

– No hát, döglődő...

– Nem, nem is döglődünk, a mieinkhez megyünk, és el is jutunk hozzájuk.

– És ha németekkel találkoztok?

– Lelőjük.

– És ha harckocsi jön szembe? Azt is lelövitek?... Aszondom, inkább ne találkozzatok senkivel sem, menjetek csak szép csöndesen, amíg a mieinkhez nem értek. Mert ha találkoztok, attól tartok, ő puffant le benneteket, nem ti őt.

– Nem tudom – mondta Szincov. – Egyet tudok... – Elhallgatott és gondolatban egy pillanat alatt átfutotta mindazt, amit azóta átélt, hogy a mogiljovi hídon áthaladt, és ott maradt Szerpilinnél. – Egyet tudok: úgy harcolnak a mi katonáink, hogy nem lesz számunkra kegyelem, ha elvesztjük a háborút.

– Ezt tudod. Hát mit nem tudsz? Hiszen azzal kezdted, hogy „nem tudom"?

– Nem tudom, hogy hol a haditechnikánk. Se égen, se földön, mintha csak elfújta volna a szél!

– Az ő repülőgépeik pedig – mondta Birjukov, rövid hallgatás után – itt zúgnak el folyton a fejünk felett, amikor Moszkva ellen mennek. Este oda, éjféltájban vissza. Kimegyek a tornácra és hallgatózom: sok jön-e vissza onnan? Milyen a zúgásuk?... No de aludj egyet! Ne haragudj, hogy idáig ébren tartottalak, de talán te vagy az utolsó politikai tiszt, akivel beszélhetek. s holnap már a németekkel kell povedálnom. Ha eljutsz a mieinkhez, és jelentést teszel, mondd meg a nevemben: lehet, hogy azt forgatják a fejükben, amit Kutuzov csinált, hogy Moszkváig vonulunk vissza, de az emberekre is gondoljanak! Persze, nem mondom, hogy minden hasadékban minden féreg szereti a szovjethatalmat, de én az emberekről beszélek, és nem a férgekről. Ha nekem becsületesen megmondták volna, hogy elmennek innét, mert így szól a terv, bizony akkor én is fogom magamat és elmegyek. De most már mit tehetnék? Itt éljek most, és siránkozzak a németek előtt? Hogy ilyen meg olyan rendes ember vagyok, kidobtak a pártból, és semmi közöm a szovjethatalomhoz?... Nincs igazam? Mért juttatnak engem ilyen sorsra? Inkább elmentem volna! Így mondd el ezt nekik, te politikai vezető! Eh, úgyse mondod meg! Ha odaérsz, azt fogod mondani: itt vagyok, jelentkezem... Csupán ennyit.

– Miért?

– Azért. A doktornőért pedig ne aggódj! Nem hagyom bántani.

– Nem félek, bízom magában – mondta Szincov.

– Mi mást tehetne? – kérdezte Birjukov, előbbi komoran gúnyos mosolyával, majd egészen lecsavarta a lámpabelet, nehézkesen végigdőlt a lócán, kicsit forgolódott, s hamarosan hangos horkolásba kezdett.

Szincov nyitott szemmel feküdt, nézte a mennyezetet, s úgy érezte, nincs is fölötte semmi, a sötét eget látja, és hallja a Moszkva ellen támadó bombázókötelékek szaggatott zúgását.

Félig aludt már, amikor egy gyerekkéz érintette vállát.

– Politikai tiszt elvtárs – suttogta a kislány, leguggolva melléje –, hívják.

Szincov felkelt, és csizmáját fel sem húzva, mezítláb követte a szobába.

– Nos, mi tetszik? – hajolt a kis doktornő fölé. – Rosszul érzi magát?

– Nem, jobban vagyok, de félek, hogy hirtelen elalszom vagy elbódulok, és maguk búcsú nélkül elmennek.

– Nem megyünk el búcsú nélkül – mondta Szincov. – Elbúcsúzunk.

– Hagyja itt a pisztolyomat, a párnám alá teszem, jó? Odaadnám magának, de nekem is kell.

Szincov azonban habozás nélkül azt felelte, hogy a pisztolyt nem adhatja vissza, mert neki csakugyan szüksége van rá, őt pedig csak bajba sodorná.

– Gondolja meg: az egyenruháját eldugták, még más inget is húztak magára, és a párnája alatt pisztolyt tartana! Ha nem jönnek ide a németek, felesleges, ha meg idejönnek, elveszejti magát... és a háziakat is... – tette hozzá Szincov, és ezzel legyőzte a doktornő ellenkezését. – Aludjék! Csakugyan jobban érzi magát?

– Igen. Ha Szerpilinnel találkozik, mondja el neki, mi történt velem. Jó?

– Jó.

Szincov gyengéden megszorította a tüzes kis kezet.

– Szerintem még nagyobb láza van.

– Csak folyton szomjas vagyok, más bajom nincsen – felelte a doktornő.

– Politikai tiszt elvtárs – állította meg a küszöbön Szincovot a kislány –, valamit mondani szeretnék magának... – Elhallgatott és apja horkolását figyelte. – Ne aggódjék Tatyána Nyikolajevna miatt. Ne higgye apámról – „apám"-at mondott, és nem „mostohaapá"-t –, hogy olyan rossz ember. Anyám és az öcsém után bánkódik... Ne féljen és ne hallgasson rá, amikor azt beszéli, hogy kizárták a pártból. Ez már olyan régen volt, hogy nem is tudom, mikor! És a háború elején mindjárt bement a kerületi pártbizottságba, és kérte, hogy vegyék vissza. Az erdőgazdaság pártszervezetében ki is vizsgálták már az ügyét, de aztán mindenki elment a háborúba, és nem tartották meg a taggyűlést. Ne aggódjon miatta!

– Nem aggódom – mondta Szincov.

– Én is megteszek mindent! – suttogta hevesen a kislány. – Azt fogom mondani, hogy Tatyána Nyikolajevna a rokonunk! Már megbeszéltem vele. Komszomolista szavamat adom!

– Te már komszomolka vagy? – kérdezte Szincov.
– Igen, május óta.
– Hol a tagsági könyved?
– Megmutassam? – kérdezte készségesen a kislány.
– Nem, nem kell – mondta Szincov. – De tudod mit, jó lenne valami felcsert keresni, aki visszarakná a lábát. Én nem tudtam. Szakértelem kell hozzá.
– Keresek, hozok! – mondta ugyanolyan készségesen a kislány. – Mindent megcsinálok!
És Szincov érezte, hogy csakugyan keres felcsert és elhívja, és mindent megtesz ezért a kis doktornőért, akár az életét is odaadná érte.
Ismét lefeküdt, és ezúttal rögtön elnyomta az álom; egy gondolat sem fordult meg a fejében.
Világosságra ébredt. Félálomban azt hitte, megvirradt, de amikor a szemét kinyitotta, a kunyhóban még sötét volt. Ismét le akarta hunyni a szemét, de az ablakon széles fénypászta suhant át. Nem lehetett más, mint reflektorfény: gépkocsi hajtott be a fűrésztelepre.
Szincov felugrott, és még fel sem rántva a csizmáját, meglökdöste a gazdát és Zolotarjovot.
Az ablakon ismét fény villant.
– Itt vannak a németek! Kivárták őket! – mondta rekedten Birjukov. – Fussanak!
Két kézzel a falat tapogatva, fél lábon az udvarra néző ablakhoz ugrált, és feltépve az ablakot, sarkig kitárta.
– Gyorsan! Az udvaron át, és aztán a kertek alatt kijutnak az erdőbe. Nem látják magukat. Gyorsan!
A nyitott ablakban több gépkocsi berregése hallatszott. Szincov előreengedte Zolotarjovot, de még így sem volt ideje felhúzni a csizmáját, fogta hát, a kapcákkal együtt, s kimászott az udvarra.
Legfőbb ideje volt. Az egyik gépkocsi már meg is állt a ház előtt; hangos német szó hallatszott. A teherautó tele volt katonákkal.
Szincov és Zolotarjov, miután elhagyták a veteményeskertet, s a farakások között az erdő széléig futottak, leültek, hogy kifújják magukat.
A német teherautók ide-oda fordultak, és reflektoraikkal végigpásztázták a tisztást. Abban a házban, ahonnét ők öt perccel előbb menekültek, fény gyulladt, előbb az egyik, majd a másik ablakban; kiszűrődött a lazán feltett zsákfüggöny alól, és odalátszott.
Szincovot e világosság láttán kínos tehetetlenség érzése fogta el.

Még egy órával ezelőtt legalább úgy-ahogy védelmezhették a házban fekvő fiatal nőt ezzel a puskával és pisztollyal, de most ott maradt minden védelem nélkül, egymagában, az emberek lelkiismeretére és az ellenség könyörületére bízva.

Zolotarjov is ugyanerre gondolt.

– Csak lázában el ne szólja magát! – mondta, és kérdően tette hozzá: – Ne gyújtsunk rá, politikai tiszt elvtárs?

– Meglátják!

– Ne féljen, nem látják meg! Eltakarjuk a köpennyel!

Így hát megint kettesben maradtak, és hat napig mentek együtt, amíg a sors őket is szét nem választotta.

Ez alatt a hat nap alatt mindent kitapasztaltak, ami két embernek csak osztályrészéül juthat, akik egyenruhában és fegyverrel kezükben igyekeznek az ellenség fegyveres táborán át az övéikhez eljutni. Éhséget, hideget és sokszoros halálfélelmet. Több ízben is csak egy hajszál választotta el őket a pusztulástól vagy a fogságba eséstől... Húsz lépésről hallották a németek beszédét, fegyverük zörgését, a német gépkocsik berregését, s érezték a német benzin szagát.

Négy éjszakát szabad ég alatt töltöttek az erdőben, a nyirkos októberi hideg át- meg átjárta tagjaikat; kétszer pedig betértek valahová pihenni.

Az egyik házban örültek nekik, a másikban megijedtek, nem éppen tőlük, hanem hogy mi lesz, ha a német megtudja a dolgot. De mindkettőben egyformán feltűnt, hogy egyenruhában mennek. Az elsőben büszkén néztek rájuk, a másikban: a saját életükért rettegtek.

És amikor hajnaltájban kiléptek az első házból, Zolotarjov ezt mondta:

– Igazi orosz emberek! Ugye, politikai tiszt elvtárs?

És Szincov rábólintott:

– Igen!

S amikor következő hajnalban a második házból kiléptek, Szincov ezt mondta Zolotarjovnak:

– Hát nem! Holtunkig le nem vetjük ezt az egyenruhát, már csak azért sem, hogy az ilyen önző emberek lássák!

És Zolotarjov megjegyezte: kár volt száz rubelt fizetniük az eleségért! Inkább a képükbe kellett volna köpni!

– Köptem is – felelte Szincov –, azzal, hogy a százast odaadtam. Legyenek vele boldogok!

– És még azt mondják, a fiuk katona – méltatlankodott tovább Zolotarjov. – Szomorú sors, ilyen szülőkért vérezni!

– Szovjethatalom is van még rajtuk kívül – mondta Szincov.

– Vanni van, de mégiscsak nehéz – ellenkezett a katona.

Ez a beszélgetés kis híja, hogy utolsó párbeszédük nem lett: mert egy félórával később, amikor egy meredek horhosból kimásztak, két, rudat húzó német híradóssal találták szemben magukat. A találkozás mindkét felet váratlanul érte, ám a két orosz, aki erdei vad módjára, éber szemmel lopakodott, mégis hamarább ocsúdott fel meglepetéséből, mint a németek, akik csak az imént itták meg a reggeli kávét, és tele gyomorral fütyörésztek.

Zolotarjov fogta a puskáját, és rálőtt az egyikre, mielőtt az még lekaphatta volna válláról a magáét. A második német erre rémülten nekiiramodott a bokroknak. Szincov utána szaladt, futtában lövöldözött a pisztolyból, de csak a hetedik, utolsó töltényével találta el.

Ezután felkapták az egyik puskát a tölténytáskával, és futva igyekeztek minél messzebb kerülni a lövöldözés színhelyétől. Addig rohantak, amíg a sűrű bokrok között erőtlenül össze nem rogytak. És csak itt, fekve kezdtek tűnődni rajta, mi is történt.

„Hát lelőttük" – gondolta Szincov, mert eszébe jutott az a kérdés, ott a fűrésztelepen: „És ha németekkel találkoztok?" – és saját felelete: „Lelőjük!"

– Gyerünk – mondta a sofőr –, hátha átfésülik az erdőt. Még közel vagyunk.

– Helyes – felelte Szincov, és vállára akasztva a német puskát, megjegyezte: – Nehéznek érzem. Olyan régen megyek puska nélkül, hogy elszoktam tőle.

Zolotarjov azt tanácsolta neki, dobja el a pisztolyt, úgyis kilőtte már minden töltényét. De Szincov sajnálta eldobni, és mégiscsak megőrizte. Azt felelte, majd csak kerül töltény.

Aztán megint ez az immár üres pisztoly lett az egyedüli fegyvere. Éjjel egy folyón gázoltak át, nyakáig ért a víz, és egyszerre egy gödörbe huppant; hirtelenében elejtette a köpenyét s a német puskát; a fején vitte őket összeszíjazva. Akárhogy keresgélt azután, és tapogatózott lemerülve, egyiket sem bírta megtalálni. Így hát egy puskájuk maradt, és egy bőrzeke kettőjüknek.

Sok mindenben volt részük ez alatt a hat nap alatt, csak egyvalamire vártak hiába: hogy szovjet csapatokra bukkanjanak. Bármennyit haladtak is egyre keletebbre és keletebbre, kiderült, hogy a németek még keletebbre jutottak.

Végül már csak elérhetetlen álomnak tűnt fel előttük, hogy az arcvonalat elérjék. A magány mindennél nyomasztóbb volt, és amikor erről

beszélgettek, viszontagságos menetelésük Szerpilinnel Mogiljovtól Jelnyáig már szinte boldogságnak tetszett ahhoz képest, amit most átéltek. Csak legalább valami harcolva kitörő egységre bukkannának, és velük mehetnének!

Igaz, egy este találkoztak egy főhadnaggyal és hét fegyveres harcossal. Csatlakozni akartak hozzájuk, és a főhadnagynak nem is volt kifogása ellene. De éjszaka meggondolta magát, talán gyanút ébresztett benne Szincov elbeszélése, hogy már július óta jönnek a bekerítésből. Reggel felé Zolotarjov csak annyit hallott, hogy a távolban megmegzörrennek a korai dér lepte bokrok. Azok nyolcan felkeltek, és lopva távoztak.

– Utánuk menjünk? – kérdezte Zolotarjov a tiszttől.

De Szincov azt mondta:

– Ha egyszer nem bíznak bennünk, menjenek csak.

Harccal kitörő alakulat, amelyhez csatlakozhattak volna, csak nem került az útjukba. Úgy látszik, a Vjazma alól kitörő csapatok más irányt választottak...

Utoljára is erdőben töltötték az éjszakát. Az erdő szélén műút kanyarodott, amelyen csaknem szüntelenül özönlöttek a német gépkocsik.

Egy alkalmas pillanatban átszaladtak az úton, aztán behatoltak vagy két kilométernyire az erdő mélyébe; majd megállva, fenyőágakat tördeltek, és bemásztak alájuk. Zolotarjov szakadozott bőrzekéje volt a takarójuk. Mindeddig száraz idő volt, de aznap estefelé esett. A nyirkos hidegben szorosan egymáshoz simultak, de így is fáztak. Ráadásul éhség gyötörte őket: reggel elfogyott az utolsó falat élelmük is, amit még akkor vettek, amikor utoljára háltak fedél alatt.

Egyikük sem bírt aludni.

– De bánom, hogy a derékszíjamat elúsztattam! – mosolygott keserűen Szincov. – Legalább meghúzhatnám a hasamon, könnyebb lenne.

– Kár, hogy nem kutattuk át a németek tarisznyáját, nincs-e bennük ennivaló – mondta a sofőr.

Nem először sajnálkozott már ezen.

– Az út, ahol keresztüljöttünk, kockakövekkel van burkolva – szólalt meg újra, rövid hallgatás után. – Hova vezethet?

– Alighanem Vereja felé – mondta Szincov. – Medinyt délre hagytuk. Lehet, hogy éppen a mediny–verejai út.

– És ez a Vereja hány kilométerre van Moszkvától?

– Körülbelül százra...

– Úgy... – töprengett Zolotarjov. – Szóval alig száz kilométerre vagyunk Moszkvától, és még mindig németek között megyünk. Megáll

az ész! – Hallgatta az égen átvonuló súlyos, mély zúgást. – Moszkva ellen mennek!

– Minden éjjel ugyanebben az időben – mondta Szincov.

– Szóval, Moszkva ellen – tűnődött a másik. – Tehát nem vették be, ha arra repülnek!

Megint szótlanul feküdtek néhány percig.

– Ványa! Te, Ványa! – szólalt meg aztán Zolotarjov. Egy nemzedékhez tartoztak mind a ketten: Szincov politikai tiszt harmincadik évében járt, Zolotarjov továbbszolgáló katona pedig a huszonhetedikben; a közös szenvedés barátokká tette őket, és mostani magányos életükben, amelyben olykor úgy érezték, ketten maradtak csak az egész földkerekségen, tegeződni kezdtek, észre sem vették, mikor.

– No, mi az?

– Mégiscsak otthagytuk a doktornőt, nem hoztuk el!

– Hogyan hoznád? Ha vízbe merülnénk, persze hogy a fejünk fölé tartanánk. De akkor mi mást tehettünk? És ha útközben meghalna – az jobb lenne?

– Igaz – hagyta rá Zolotarjov. Sóhajtott és megismételte: – Mégiscsak otthagytuk!

– No hát, mit akarsz? – mondta rosszallóan Szincov.

– Sok mindent akarok!... Akarok, de nem bírok. Ez az, ami bánt... Tudod, mit szeretnék?

– No, mit?

– Ha azt mondanák nekem: „Zolotarjov, mit szólsz hozzá, ledobunk téged bomba helyett Hitlerre; agyonütöd, de te is palacsintává lapulsz!" – csak annyit kérdenék tőlük: „Eltaláljátok?" Ha megígérnék, hogy eltalálják, azt felelném: „Csak dobjatok!" Elhiszed?

– El.

– És még azt is gondolom sokszor: én szerencsétlen, mért is mentem sofőrnek? Amikor harckocsin is lehetnék!

– No és?

– Semmi. Legalább egyszer szeretnék nem puskából, hanem ágyúból lőni rájuk, én, saját kezemmel! Ízzé-porrá zúzni valamit a magam erejéből: autót vagy harckocsit! Ha kijutunk, nem megyek többet sofőrnek! A fene egye meg!

– Megtudják, hogy sofőr vagy, és odatesznek.

– Eltitkolom. Ványa, hallod-e, Ványa!

– No?

– Mondd, Moszkvát beveszik a németek?

– Nem tudom.

– Mit gondolsz?
– Nem hiszem.
Az égen újabb mély zúgás hulláma vonult át.
– Elmentek . . .
– Ványa, te hol tanultál?
– Előbb hétéves általánosban, aztán üzemi ipari tanuló lettem.
– Én is. Milyen üzemben?
– Famegmunkálóban. Otthon, Vjazmában. És te?
– Én meg Rosztovban. A mezőgazdasági gépgyárban. És aztán?
– Aztán dolgoztam. Később felsőbb iskolára mentem.
– Hová?
– A KUF-ra.
– Mi az a KUF?
– Kommunista Újságíró Főiskola.
– Én meg állandóan dolgoztam. Traktoron és teherautón; csak a hadseregben tettek személykocsira. Mit gondolsz, Szerpilin meggyógyul? – kérdezte hirtelen.
– Nem tudom. Az orvos azt mondta, igen.
– A családod Vjazmában van?
– Apám és az öcsém ott voltak. De azóta lehet, hogy nincsenek ott, nem tudom.
Szincov elhallgatott. Azt számítgatta magában, hogy hány kilométerre lehetnek Vjazmától, és arra gondolt, ha nem sikerül kitörniök, legjobb lenne visszamennie oda, megkeresnie a régi ismerősöket, és beállni partizánnak.
Ő is és Zolotarjov is úgy hitték ezen az éjszakán, hogy Vjazma, ott messze a németek háta mögött, már régen elesett. Mindenek ellenére, bizonyára könnyebbség lett volna tudniok, hogy valójában mi történt. Vjazma körül ezen az éjszakán is csak egyre szorosabb és szorosabb lett a gyűrű, de nem bírt végleg összeszorulni; bekerített csapataink utolsó, elkeseredett harcaikat vívták a német páncélos és gyalogos hadtestekkel. Elpusztultak . . . de néhány nap múlva. Moszkva alatt éppen ezek a Vjazmánál feltartóztatott hadtestek hiányoztak Hitlernek.
Ez a tragikus méretű októberi átkarolás és a nyugati meg a brjanszki fronton való szovjet visszavonulás egyben a bámulatosan szívós védelmi harcok szakadatlan láncolata volt; ezek a harcok, mint a homok, hol szemenként, hol hegyekként szóródtak a német páncélhenger kerekei alá, nem engedték megállás nélkül elgördülni Moszkváig.
És ez a két ember is, aki azon az éjszakán ott, a Vereja környéki erdőben fekve kicsinek és nyomorultnak és csaknem fegyvertelennek

érezte magát, mindezek ellenére mégiscsak két homokszem volt; önakaratukból szóródtak a német hadigépezet kerekei alá.

Ők sem hagyták a németeket Moszkváig eljutni, noha éppen azon az éjszakán remegtek meg a gondolatra: nem adtuk-e fel Moszkvát? Nem tudták még, hogy sohasem adjuk fel.

Hajnaltájban közeli, hangos harci zajra riadtak fel. Az erdőben még alig derengett. Felkeltek és a hangok felé indultak, tudva: ahol harc folyik, ott nemcsak németek vannak, hanem övéik is, és egy kis szerencsével átjuthatnak hozzájuk.

A háború külön mértékkel méri a dolgokat. Úgy mentek most a halált hozó zajok: a géppuskaropogás és a robbanások felé, olyan türelmetlenül, mint ahogy más időkben az élet hívására igyekeznek az emberek: világítótorony, pusztaságban pislogó fény vagy a hómezőn felbukkanó hajlék felé.

– Talán ott vannak az előrevetett alegységek? – kérdezte Zolotarjov.

Szincov is szívesen hitte volna ezt, de némi megfontolás után azt felelte: aligha. Mert akkor nem lett volna éjjel olyan nagy csend. Bizonyára a mieink törnek át a németek hadtápján.

Ahogy szaladtak előre, a harc mintha szembejött volna velük; már világosan hallották, hogy nem akármilyen géppuska lövöldöz, hanem éppen a szovjet Makszim szól a közelben, s ad le rövid sorozatokat.

– Takarékoskodnak a tölténnyel – jegyezte meg a sofőr.

Szincov bólintott.

Még vagy kétszáz lépést tettek. Az erdőben egyre világosabb lett, s ők egyre óvatosabban haladtak: attól féltek, a németekbe botlanak, még mielőtt az övéikhez érnének.

Hirtelen alig száz méterre tőlük robbant egy lövedék, majd egy második. Odaszaladtak és belefeküdtek a még füstölgő kis tölcsérbe, a lövedékek pedig egymás után csapódtak be körülöttük, közel és messzebb is, mindenfelé.

Legalább négy-öt üteg lőtt.

Szincov először azt gondolta, hogy a németek elszámították magukat, és katonailag üres helyet vettek tűz alá. Ennek megörült, s egy pillanatra megfeledkezett a veszélyről.

De a lövedékek továbbra is módszeresen csapkodtak, egyre ugyanazon a szakaszon, és Szincov rájött, hogy a németek zárótüzet lőnek, így reteszelik el a szovjet csapatok útját, hogy arra ki ne törhessenek.

– No, itt maradjunk, vagy tovább menjünk? – kérdezte Zolotarjovtól.

A géppuskaropogás változatlanul elölről hallatszott.

– Gyerünk – felelte a sofőr.

Futni kezdtek; közben hol egy bombatölcsérbe, hol egy kis horhosba lapultak, hol meg csak lehasaltak, a földre szorítva fejüket.

– Lehetséges volna, hogy a mieinkhez érünk? Hinni sem merem – mondta a gyors futástól lihegve Szincov, amikor megint levágódtak egy nagy fenyőfa lábához.

Ez volt az utolsó szava, amit Zolotarjov hallott a szájából.

Lövedék robbant. Mindketten a földhöz lapultak; és amikor a sofőr felemelte fejét, látta, hogy Szincov szétvetett karral fekszik, s a homlokából dől a vér: halálos sebet kaphatott.

– Ványa! Ványa! – kiáltotta, és megrázta Szincov vállát. – Ványa!

De Szincov nem válaszolt.

Ekkor Zolotarjov a hátára emelte az élettelen testet, és megindult vele a géppuskaropogás irányába.

Száz lépés után elesett, lehúzta a teher; felállt, ismét vállára emelte bajtársát, és megint elesett. Ott feküdt és úgy érezte, minden hiába, nem bír eljutni vele az övéikhez.

De múltak a másodpercek, és úgy hallotta, a géppuskaropogás távolodik.

Végül akképp határozott, hogy gyorsan odafut a szovjet csapatokhoz, segítséget hív, és együtt térnek vissza társáért.

Megremegő ujjakkal kivette és zsebre gyűrte Szincov iratait; egy pillanatig tétovázott, majd az ujjaknál fogva gyorsan leráncigálta testéről a töredezett gombos, szakadt ingzubbonyt.

Eltökélt szándéka volt visszatérni ide, ha eljut az övéihez. De hátha nem jut el; ezért nem akarta, hogy a fasiszták felismerjék zubbonyáról a politikai vezetőt, és talán még életében vagy holtában megcsúfolják.

Kétszáz métert szaladt, aztán behajította a zubbonyt egy csoport sűrűn nőtt kis fenyő közé, s újabb háromszáz méter után egyenest beleütközött abba a négy emberbe, akik egy Makszimot húzva maguk után, szökellve haladtak előre. Hárman páncélos egyenruhát viseltek; a negyedik Horisev hadnagy volt tulajdon személyében, lenszőke üstökével a félrecsapott kis sapka alatt.

Zolotarjov abban a pillanatban ugrott oda a szakaszparancsnokához, amikor az a szökellés után intézkedett, hogy fordítsák vissza a géppuskát. A hadnagy elsőnek pillantotta meg a feléjük szaladó embert, és mosolyogva, csodálkozás nélkül, mintha várta volna, odakiáltott neki:

– No, Zolotarjov is megjött! Az égből pottyantál ide! Van töltényed?

– Van!

– Akkor feküdj, és készülj fel a tüzelésre! Mindjárt megjelennek a fritzek!

Még néhány páncélos és összfegyvernemi egyenruhás harcos futott el mellettük, és hasalt le a fák között. Valamennyien feszült figyelemmel néztek hátrafelé, a sűrűbe, ahová Horisev a géppuska csövét irányította.

– Magad vagy? – kérdezte Zolotarjovtól a hadnagy, anélkül, hogy feléje fordult volna.

– Szincovval jöttem.

– Hol van?

– Súlyosan megsebesült. Itt a közelben. Adjon mellém valakit! Visszamegyünk érte, elhozzuk.

– Hol hagytad?

Zolotarjov arrafelé bökött, ahol számítása szerint Szincovot hagyhatta.

– Milyen a seb? – kérdezte Horisev; bizonyára máris azon tűnődött, hogyan hozhatnák ki a legalkalmasabb módon, de hirtelen elhallgatott, és lelapult a géppuska mellett: géppisztolysorozatok kopogtak a fejük felett a fákon, s tépdesték a rozsdás lombokat. – Ti ijesztgettek, de mi célba veszünk! – kiáltotta szitkozódva a szakaszparancsnok, és már le is adta az első sorozatot, mielőtt Zolotarjov megláthatta volna a tűz célját.

De nyomban ő is megpillantotta: vagy kétszáz méterre németek futottak a fák között.

Mihelyt a géppuska megszólalt, a közelben egy golyószóró kezdett kattogni, és jobbra tőle, távolabb, egy állványos géppuska...

A német géppisztolysorozatok pedig szüntelenül csapkodták az ágakat a fejük felett.

Zolotarjov is kilőtte néhányszor a puskáját az átszaladó németekre. Aztán a fritzek lefeküdtek.

Horisev szökellésre adott jelt. Vagy százötven métert futottak, és újabb tüzelőállásba helyezkedtek.

A németek itt sem várattak magukra: könnyű század-aknák robbantak a fák között, és elöl megint feltűntek a futó alakok.

Horisev géppuskája, és jobbra a többiek is, megint tüzet nyitottak rájuk, és földre szorítva a németeket, ismét tüzelőállást változtattak.

– Mitévő legyek? – kérdezte Zolotarjov, Horisevhez kúszva. – Adjon egy katonát, visszafutok, elhozom a politikai tisztet...

– Hová mennél most? – vágott a szavába a hadnagy. – Ostoba fejed! No, mutasd meg, hova?!

A katona csüggedten mutatta, hogy merre indulna, de maga is látta már, hogy a harc során a németek közéjük kerültek, és elválasztják attól a helytől, ahová futni akart.

– Rögtön el kellett volna hozni, most már késő! – mondta mérgesen Horisev.

–Akkor magam megyek! – mondta Zolotarjov.

– Ne rohanj a vesztedbe! Tüzelj! Rajta! Látod, hogy jönnek a fritzek!

És csakugyan, a németek megint futni kezdtek a fák között, ezúttal valamivel közelebb, és Zolotarjov – kétségbeesett szívvel, de hidegvérűen és hozzáértőn, mint ahogy katonaéletében mindig cselekedett – tüzet nyitott az előtte szökellő zöld alakokra...

Horisev hadnagy tíz saját harcosával és tíz páncélos katonával fedezte egy kis szakaszon Klimovics páncélos dandárjának egyik szárnyát, amely azon az éjszakán áttört a németek hadtápterületén.

Klimovics dandárja viszont csak egy része volt azoknak a nyugati frontról jött csapatoknak, amelyek áthaladtak a németek hadtápterületén, támadó harcrendbe fejlődtek, és saját meg ellenséges holttestekkel telehintve a Moszkva környéki mezőket, ezen az éjszakán meg a rákövetkező nap, késő éjszakáig ostromolták a németek gyűrűjét, majd végül, embereik felét elveszítve, mégiscsak kitörtek belőle.

Kevés tűzzel és nagy vérveszteség árán vitték véghez ezt a csodát, olyan bátorságot tanúsítva, amelyre nincs méltó kifejezés; de amikor kitörtek a bekerítésből, nem irányították őket pihenni, sem feltöltésre, hanem tüstént harcba vetették azon a helyen, ahova kiértek.

Az arcvonalat, amely egyre hátrált, közeledett Moszkvához, ezekben a napokban hol itt, hol ott törte át a németek támadása. E rések egyikét tömték be nyomban az éppen kitört alakulatokkal, sebtiben odadobva nekik némi élelmiszert, egy-két tüzérüteget, meg töltényeket a puskáikhoz és géppuskáikhoz.

Így hát ezek az emberek a bekerítésből kitörve, már aznap este ismét harcoltak, ezúttal arccal nem kelet felé, hanem nyugatnak fordulva, és Moszkva nem előttük volt, hanem a hátuk mögött, no meg

volt némi tüzérségük és jobbra-balra szomszédjuk. Kimondhatatlan fáradtságuk ellenére még örültek is mindennek.

De Zolotarjov nem tudott örülni, és habár kisember volt: csak egy továbbszolgáló katona, a kitörést követő második reggelen jelentkezett magánál Klimovics alezredesnél, a páncélos dandár parancsnokánál.

Klimovics, aki csak a véletlennek köszönhette, hogy sértetlenül került ki az erős tüzérségi tűzből, imént tért vissza a figyelőpontról a harcállláspontjára és a csúnyán összelőtt falusi iskolaépület előtt állt. Sisakját levéve, látható élvezettel tartotta oda kerek, borotvált fejét a felhőkből szemerkélő őszi esőnek, mintha zuhanyozna.

– Ilyen eső kellene egy hétig, látod, elmosná az utakat. Mindnyájunknak rossz ez, de a németeknek leginkább – mondta a mellette álló páncélos századosnak, és a közeledő Zolotarjovra pillantott.

– No, mi újság?

A katona röviden jelentette a lényeget. Tudta, hogy a dandárparancsnok nem ér rá sokáig társalogni vele, ezért előre elgondolta a mondókáját. De Klimovics nem látszott türelmetlennek.

Csak egyszer szakította félbe, amikor Zolotarjov azt mondta, hogy Szincov, tudomása szerint, ismerőse volt az alezredes elvtársnak.

– Ismeretség! – legyintett. – Ismerősökért, ismeretlenekért sok ezer ember áldozza életét naponta, válogatás nélkül! Miféle ismeretségek vannak a háborúban?!

Hangjában az olyan ember keserűsége rezgett, aki már annyi derék harcost látott elesni, hogy képtelen bárkit is jobban sajnálni a többieknél; nem érzéketlenségből, hanem mert igazságos.

S végül, amikor Zolotarjov befejezte, és kivette ingzubbonya zsebéből Szincov iratait, mindössze annyit kérdezett:

– Bántja a lelkiismeret, hogy nem ment vissza érte?

– Igen – felelte a katona.

– És amikor otthagyta, vissza akart térni?

– Igen.

– No, ne búsuljon, a legjobban akart cselekedni, de úgy lett, ahogy a háború parancsolta! Olykor az úristen se tudja, miképp cselekedjen... – mondta, és a fogát csikorgatta, mert ebben a pillanatban eszébe jutott, hogy ha ő maga is nem a legjobb megoldást igyekszik választani, és nem gépkocsin küldi a családját Szlonyimból Szluckba, akkor nem éri őket a bomba, hanem hat óra múlva vonattal indulhattak volna, és most élnének, mint sok más család.

– Adja ide! – intett fejével az iratok felé.

Átvette Zolotarjovtól Szincov párttagsági könyvét, kinyitotta s megpillantotta a régen készült fényképen az üde, fiatal arcot; megrohanták közös ifjúságuk emlékei. Mérgesen hümmögött, hogy leplezze érzéseit, amelyekre itt most semmi szükség sincsen, és átadta az iratokat a mellette álló századosnak:

– Tedd el, Ivanov, a mieinkhez!

Nem mondta el, mi jár az eszében. Így is megértették egymást: amíg a bekerítésből kitörtek, a velük vándorló zöld ládába – mint egy közös sírba – sorjában betették azoknak az iratait, akik életüket áldozták a harcban.

TIZEDIK FEJEZET

Szincov nem tudhatta, mennyi ideig volt eszméletlen, öt percig vagy egy óráig.

De amikor felocsúdott, először a csendet érzékelte.

Felemelte fejét, majd kezére támaszkodva felült, s tenyerével törölgette vér-ragacsos szemét. Aztán körülnézett. Senkit sem látott a közelben.

– Zolotarjov! – kiáltotta erőtlen hangon, majd másodszor már hangosabban: – Zolotarjov!

Azt gondolta, a katona elesett, és a földön ülve, tekintetével kereste. Ám nyoma sem volt sem az élő, sem a halott Zolotarjovnak.

Megtapogatta fejét. Csupa vér volt, de csak egy helyütt fájt, a halántéka felett. Vigyázatlanul megsértette ujjával a feltépett bőrt, és felkiáltott fájdalmában. Homlokán vér folydogált.

Felállt. Támolygott, de úgy érezte, ereje visszatér, tud menni. Ösztönösen mindkét tenyerét a mellére szorította, s nyomban ijedten elkapta onnan: előbb a két vérfolt pecsétjét látta meg a piszkos alsóingen, csak aztán eszmélt rá, hogy nincs rajta zubbony.

Az, ami valójában történt, eszébe sem ötlött. Mást gondolt: hogy öntudatlan állapotban maga húzta le a zubbonyát, s begyömöszölte valahová, az irataival együtt. Sokszor elgondolta, hogy ha a halál elkerülhetetlenné válik, össze kell tépnie vagy eldugnia az iratait. Talán eszméletlenül is felderengett benne ez a gondolat...

Letérdelt és tapogatózva keresgélt a földön; a hervadt füvön feketéllő foltok sora húzódott: a saját vére. Anélkül, hogy felkelt volna, átkutatta az alacsony bokrokat, s így haladt visszafelé ezen az önvéré-

ből lett kis ösvényen. De a bokrok között nem találta sem a zubbonyt, sem az iratait – semmit.

Végre a fenyőhöz ért. Felismerte: egészen biztosan itt esett el, amikor a lövedék robbant; estében valami megszúrta az arcát, s az agya ezt még fel is fogta. Igen, ez az a hely! Egy nagy vérfolt sötétlik itt, már beivódott a földbe. Ismét mellére szorította mindkét kezét, mintha meg akarna bizonyosodni, hogy csakugyan alsó ingben van. De a zubbonya nem volt rajta.

„Talán Zolotarjov azt hitte, meghaltam, és ő húzta le rólam..." – gondolta most először bizonytalanul.

Háta mögül lövöldözést hallott. Ott még áll a harc! Oda kell menni!

Megint hallgatózott, majd tántorogva felállt, és ekkor két feléje közeledő németet pillantott meg. Egyikük, puskával a kezében, vagy harminc lépésnyire volt, a másik, rászögezett géppisztollyal, egészen közel.

– Halt!

Szincov látta a német dühösen kitátott száját, s hogy kész a gyomrába lőni; idegenkedve gondolt a nadrágzsebében lapuló, régen üres pisztolyára, és feltartotta mindkét karját. Úgy érezte, ha még tovább ott kell állnia, elesik.

Amióta megsebesült, s eszméletlenül lerogyott, már több mint egy óra telt el, s a németek módszeresen átfésülték az erdőt az itt átvonuló és keletebbre húzódó harc után.

A puskás német és távolabb felbukkanó társai tovább haladtak az erdőben, a géppisztolyos pedig visszakísérte Szincovot arrafelé, ahonnan reggel Zolotarjovval jöttek.

Szincov lassan ment, habár a német türelmetlenül nógatta, sőt, egyszer kissé hátba is lökte géppisztolyával.

Már nem szédült annyira, és mehetett volna gyorsabban is, de nem ment: nem félt ettől a némettől.

„Vigye el az ördög, legfeljebb lelő..." – gondolta szinte közönyösen, amint az egyre távolodó harci zajt figyelte.

A géppisztolyos az erdő szélére kísérte, ahol két idősebb, puskás német őrizete alatt több fogoly ült, és rá mutatva, valamit mondott nekik. Az egyik őr előhúzott egy füzetet, és előbb kis keresztet rajzolt bele, majd felírt valamit, talán annak a németnek a nevét, aki Szincovot odakísérte, amaz pedig, miután visszanézett, elment. Az idős német, kezében a füzettel, Szincov véres fejére pillantott, és azt mondta:

– Setz dich!

Szincov leült a többi négy fogoly mellé. Egyikük a kezén sebesült meg, másiknak a nyaka volt bekötve, a harmadik állandóan vért köpött: fél arcát és száját tépte fel egy golyó.

A sebesült kezű harcos ismerősnek látszott, és csakugyan az volt.

– Politikai tiszt elvtárs – suttogta, közel húzódva hozzá! – Itt kell találkoznunk?! Jó, hogy a zubbonyát levetette!

– Nem emlékszem, hogy történt – mondta Szincov.

– No hát, az a fő, hogy lehúzta! – suttogta együttérzően a katona. – Miért lövetné agyon magát hiába?

Szincovnak később még nemegyszer eszébe jutottak ezek a szavak.

– Mi már arról ábrándoztunk, hogy kimenekültünk! – mondta kisvártatva a katona. – Aztán most beütött!

Az történt, hogy ő Horisevvel visszatért az úton a páncélosokhoz, és kilenc napig együtt jöttek kifelé a bekerítésből. Ma pedig megsebesült a harcban, és amíg a sebét kötözte, elmaradt. Így fogták el a németek.

– Messze innét?

– Vagy három kilométernyire.

„Tehát Klimovics mégis kivezette a páncélosait Jelnya alól" – gondolta Szincov tisztelettel, és keserű irigységet érzett.

– Ezentúl nem emlegetem a rangját – suttogott ismét a katona. – Hallgatóznak.

Csakugyan hallgatóztak a németek, noha úgy látszott, egy szót sem értenek a beszédükből.

– Schweigen! Schweigen! – kiabálta az egyik, és igyekezett félelmesnek mutatkozni.

Nem akarták, hogy a foglyok beszélgessenek.

Három óra alatt összegyűjtötték mindazokat, akiket a kitörés után az erdőben elfogtak, és oszlopban terelték őket először az erdei úton, majd az országúton, Borovszk felé.

Negyvenen voltak az oszlopban, felerésze könnyen sebesült. Olyan, akit vinni kellett volna, nem akadt közöttük. A foglyok azt suttogták, hogy a súlyos sebesülteket a németek helyben agyonlőtték. Kísérőik azonban különösebben nem kegyetlenkedtek, csak siettették az oszlopot, és amikor észrevették, hogy valaki beszél, egyre kiabáltak: „Schweigen! Schweigen!"

Lehet, hogy itt már a kísérő füzetnek is szerepe volt, amelybe a kereszteket rajzolták, no meg a foglyok számát bevezették. Ez a kis füzet most átvándorolt az idős némettől az oszlopot kísérő és már szin-

tén nem fiatal hadnagyhoz, aki lehajtott fejjel lépkedett hosszú gólyalábán az út szélén, és sem a katonákra, sem a foglyokra nem nézett.

– Így fognak terelni estig, az elosztóhelyükig – suttogta Szincovnak a mellette sántikáló, betegnek látszó katona, akinek piszkos kötés volt a nyakán. – Ott felsorakoztatnak és elkezdik: „Nicht Offizier? Nicht Politoffizier? Nicht Jude?"... Ez zsidót jelent a nyelvükön.

– Honnan tudod? – kérdezte Szincov.

– Már voltam egyszer náluk. Megszöktem, de megint elkaptak! És amíg mindenkit ki nem kérdeznek, egy falatot sem adnak!

Ez a bekötözött nyakú katona annak a négynek egyike volt, akikhez Szincovot az erdőben odavezették. Amíg ott ültek, Szincovnak sikerült észrevétlenül kihúznia zsebéből és egy fenyő kiálló gyökérzete alá rejtenie üres pisztolyát, amely a hiányzó zubbonyával összevetve elárulhatná. De vajon e négy ember közül nem árulja el valaki? Egyikük tudja, hogy politikai tiszt, a másik három pedig hallotta, amint ez a katona ott az erdőben a beosztását említette.

Most gondolt először erre, amikor a bekötött nyakú katona az elosztóhelyről beszélt; eszébe villant, de nyomban el is hessegette magától a gondolatot: „Nem mondják meg, és ez a bekötött nyakú, ez sem árul el. Nem azért beszélt az elosztóhelyről, hanem éppen ellenkezőleg, figyelmeztet, hogy vigyázzak."

Kétórai menetelés után az oszlop letért a műútról egy bekötőútra, majd arról is lekanyarodott. Útjukat harckocsiárok szelte át. Nagy csomó nő dolgozott ott, katonák felügyelete alatt: lapátokkal és puszta kézzel temették be az árkot.

– No hát, nem kímélik az emberi munkaerőt! – kiáltotta valaki az oszlopban.

– Büntetnek! – felelte rá egy másik, szintén hangosan. – Ti ástátok ellenünk, azt mondják, most a kezetekkel temessétek be!

– Schweigen!

A nők félbehagyták a munkát, és hátratekingettek a foglyokra, de őreik tüstént rájuk kiabáltak, náthás hangjukon.

– Biztosan káromkodnak a maguk módján – mondta Szincovnak a bekötött nyakú katona.

Egy kilométerrel a harckocsiárok után, erősen összelőtt, kihalt falu szélén állították meg az oszlopot, egy csaknem sértetlen kőház előtt, amelynek homlokzatán ez a felirat állt: „Szülőotthon".

A háború és a körös-körül látszó pusztulás ellenére ebben az épületben volt még valami megfoghatatlanul új. Bizonyára csak tavasszal vagy a nyár elején készülhetett el, közvetlenül a háború előtt.

Kiderült, hogy kettős, humánus céllal állították meg itt az oszlopot: hogy megetessék a foglyokat, és bekötözzék a sebeiket. Ezt is, azt is orosz kezek végezték. A szülőotthon konyhájának kövén burgonya- és takarmányrépa-hegyek magaslottak. Két asszony a tűzhelyen levest főzött, vödörben és egy nagy zománcos tálban. A lehámozott héjak szaga föld- és füstszaggal keveredett. Itt nem a foglyok számára főztek, hanem a földmunkára kihajtott lakosságnak, de úgy látszik, az oszlopot kísérő hadnagy tisztában volt a dolgok menetével, és hosszú lábán, az oszloppal együtt, egyenesen ide lépkedett.

A konyhában mindössze tíz alumínium csajka volt. A foglyok felsorakoztak, s a szakácsnő minden csajkába kilöttyintett egy-egy nagy merőkanál kotyvalékot, amelyben félig nyers burgonya- és cékladarabok úszkáltak. Valahányszor egy különösen elcsigázott képűt pillantott meg az elébe járulók között, sírós csuklás szakadt fel a melléből.

A lötty forró volt, mint a tűz, de sietve ették, összeégetve szájukat, nehogy a társaikat megvárakoztassák. A német pedig ott állt a szakácsnő mellett, és felügyelt, nehogy többet merjen, és egyik fogoly se kaphasson kétszer.

Szincov is kikanalazta az adagját, összeégette torkát-száját, és csaknem nyomban kihányta. Tenyerét a szájára szorítva, nagy nehezen legyűrte a torkát fojtogató undort, és bement a konyhával szomszédos helyiségbe, ahol a sebesülteket kötözték.

Ez a helyiség minden valószínűség szerint szülőszoba lehetett, de most csak egy asztal és két támlátlan szék volt benne. Egyik fala mentén, piszkos lepedőkkel leterített szénán mindenféle ringy-ronggyal betakart emberi testek hevertek. Valaki hosszan nyögött. Nőnek látszott . . .

Ketten kötözték a sebesülteket: egy öreg, nyomorék nővér meg az orvos: hatalmas termetű, oroszlánképű öregember. Keze még erős és ügyes volt, de minduntalan megremegett, az öregségtől talán, vagy attól, hogy neki is ott ült a nyakán egy német, akár a szakácsnőnek a konyhában. Csak éppen az a másik odakint „Genug! Genug!"-ot kiabált, az ő németje pedig azt hajtogatta: „Schneller! Schneller!"

– Szorítsd össze a fogad – mondta a doktor Szincovnak, amikor az leült a székre, és odatartotta a fejét.

Sistergő hidrogénhyperoxidot locsolt a sebbe; durván belekapva, néhány csettintéssel kiborotválta körülötte a hajat, azután bejódozta, úgyhogy Szincov feljajdult kínjában, rátett valamit, még egyszer erősen megnyomkodta, s meglökve Szincovot, hogy üljön át a másik székre, odaszólt a nővérnek:

– Kötözd!

Szincov helyére pedig már le is ült a következő, akinek az ujjai roncsolódtak össze.

A nővér bicegve és imbolygó vállal sürgölődött; miközben Szincov fejét kötözte, haragosan suttogott valamit. Szincov először nem értette, majd ráeszmélt, hogy a németeket szidja, amiért Nyikolaj Nyikolajevicset zavarják, és nem engedik nyugodtan dolgozni. Ez a két öreg – a sebészorvos és a nővér – bizonyára egy hosszú életen át együtt dolgozott, s a nővér most még a sebesülteknél is jobban sajnálta az orvosát...

Szincov most megpillantotta az orvos arcát, amelyet előbb, amíg előtte ült a széken, nem láthatott, és ráébredt, milyen szenvedést jelenthet ennek az embernek ez a kényszerű sintérmunka. A német nem vár, ő pedig szándéka ellenére durván, de ügyes kézzel minél több sebesültet akar ellátni. Oroszlánarca, amelyet szürke szemöldök, széles, nyomott orr és kemény szálú macskabajusz tett jellegzetessé, verejtékben fürdött, és elgyötört, vad kifejezés tükröződött rajta. Lenne csak módja rá, bizonyára nem remegne: szikéjével egyszeriben átvágná a torkát ennek a németnek, aki egyre csak azt hajtogatja: „Schneller! Schneller!", akárcsak egy gép.

Pontosan egy óra múlva ismét felsorakoztatták az oszlopot. A sebesültek egy részét még nem kötözték be, de a gólyalábú hadnagy türelmetlen pillantást vetett az órájára, és ez döntött. A katonák siettek foglyaikat rendeltetési helyükre kísérni; egyre dühösebben kiabáltak és nógatták őket.

De az oszlop hirtelen megtorpant. Torlódásba ütköztek, német teherautók vesztegeltek előttük végeláthatatlan sorban. Persze megkerülhették volna az egészet, ha letérnek az útról, de ezen a szakaszon az erdő mindkét felől szorosan felzárkózott az úthoz, és a gólyalábú hadnagy nyilván nem volt hajlandó a foglyokkal az erdőbe kanyarodni.

– No, megálltunk – mondta Szincovnak a bekötött nyakú katona; megint egymás mellett mentek.

– Téged nem kötöztek be, nem jutott rá idő? – kérdezte Szincov.

– Ez nem seb, kelés... Most aztán állhatunk – folytatta a katona. – Azt hiszed, rend van náluk? Dehogyis! Összevisszaság! Ahogy múltkor a táborba hajtottak, két nap alatt, amíg meg nem szöktem, sok ilyen torlódást láttam, és mindig azt gondoltam: hol maradnak a mi repülőgépeink? – Kicsit hallgatott, majd álmodozva mondta: – Hej, de rágyújtanék most bánatomban!

Szincov nem válaszolt, de a szomszédjának megoldódott a nyelve.

– Amikor kötöztek, láttad, kik feküdtek ott a földön?

– Láttam – felelte Szincov. – Egyikük, úgy néztem, nő...

– Nem egyikük, valamennyi! A szakácsnő mondta nekem, amikor a levest kimérte. Csupa nő, és mindnek hiányzik a karja. A mieink elaknásították az utat a harckocsiárok körül, ők meg most a nőkkel szedetik fel az aknákat, puszta kézzel kell végezniük! Csak egy részük fekszik a szülőotthonban. Akik súlyosabban sebesültek vagy meghaltak, azokat egyszerűen betemették ott, az árokban...

„Micsoda gazság! – gondolta Szincov. – Elképzelni is borzasztó, micsoda gazság!"

Fogságának első pillanatától fogva, egész nap nagyon levert volt, de most egyszeriben magához tért, és már nem volt mindegy neki, agyonlövik-e a németek vagy sem, eljut-e a rendeltetési helyre, vagy kidől útközben, és lepuffantják... Mindenáron szabadulni kívánt, és nemcsak innét megszabadulni, hanem megszökni, hogy pusztíthassa a németeket ezért a harckocsiárokért, amelyet kezükkel temetnek be a nők, és ezekért a leszakított női karokért...

Amikor az első két IL zúgva elrepült a fejük felett, sem Szincov, sem fogolytársai nem fogták fel rögtön, hogy ez mit jelent. A németek értették meg velük: a gépkocsikon levők hanyatt-homlok kiugráltak, egyenest az útmenti árkokba, s a foglyokat kísérő katonák földre vágódtak; az út felett pedig egyre újabb és újabb repülőgépek húztak el...

Valaki haldokolva velőtrázón felüvöltött, a foglyok egy része lehasalt az út közepén, de a többiek állva maradtak, és elbűvölten nézték az eget.

– Nieder! Zu Boden! Legt euch! – kiabált rájuk a földön hasaló német hadnagy.

Minden nyugalma eltűnt, ordítva, lázas sietséggel ráncigálta ki tokjából a beleakadt gyorstüzelő pisztolyt. Szörnyű és szégyenletes érzés lehetett férfiként lapulnia az úton, amíg ezek a foglyok teljes nagyságukban kiegyenesedve magaslottak felette. De a repülőgépek tovább cikáztak és géppuskáztak, és a hadnagynak nem volt ereje sem ahhoz, hogy felálljon, sem hogy a foglyokat földre kényszerítse... No de majd lefekteti őket!...

– Zu Boden! – kiáltotta, és közéjük lőtt.

– Fussunk, elvtársak! – kiáltotta Szincov, önmaga számára is váratlanul, amikor látta, hogy a bekötött nyakú harcos fejéhez kap és elvágódik. – Fussunk! – kiáltotta még egyszer, azzal átugrott az árkon, s a bokrokat tördelve igyekezett az erdő mélye felé; hallotta, hogy

többen követik. A géppuskák egyre ropogtak a feje felett, háta mögött robbanások és géppisztolysorozatok hallatszottak.

Sohasem tudta meg, hányuknak sikerült megmenekülniök; a futók a szélrózsa minden irányába szétfutottak az erdőben, és nem találkoztak többé. Ment, ment, megállás nélkül, s csak nagy ritkán ült le néhány percre pihenni; ment, amíg a rövid októberi nap véget nem ért, és teljesen be nem sötétedett, és ment egész éjszaka. Erdőben haladt, majd egy porig égett falun bandukolt keresztül, aztán megint erdőben; két harckocsiárkon és elhagyott lövészárkokon bukdácsolt át. Egyikükben holttestekre bukkant, és ez mentette meg: különben megfagyott volna. Lehúzta egy halott ingzubbonyát és vattakabátját; a kabát majdnem új volt, csak az alja véres; egy másik halott mellől felvette a füles sapkát, amely a katona fejéről leesett, és fogát összeszorítva a magáéra húzta, a kötés fölé. Az ott heverő puskát is el akarta vinni, de hiányzott a zárdugattyúja, és bárhogyan kutatott is, tapogatott körös-körül, nem találta meg. Ezután két úton vágott át; az első néptelen volt, a másikon pontosan egy perccel azután robogott keresztül egy német motoros oszlop. Égés-szagot érzett, hol jobbra, hol balra villant fel vörös fény, és olykor mintha körös-körül lőttek volna. Úgy képzelte, hogy az arcvonalon halad át, és valóban így is volt...

De amikor hajnaltájt egy erdő sűrűjében kimerülten földre rogyott, megint nem jobbról és balról hallotta a robbanásokat, de nem is a háta mögül, hanem messze elölről. Kimerültségében agya sem működött rendesen, és eszébe sem jutott, hogy a távoli robbanások a szovjet hadtápterületre dobált német bombáktól is eredhetnek. Ellenkezőleg, azt gondolta: tévedett az előbb, mert a valóságban még mindig előtte van az arcvonal...

Eltökélte, hogy mindenáron megmenekül, nagyon óvatos lesz, és semmit sem kockáztat; ivott néhány korty pocsolyavizet, és bemászott a bozótba. Inkább ott várja meg a besötétedést, és éjjel próbál átjutni az arcvonalon: jobban bízott az éjszakában, mint a nappalban. Ahogy ezt elgondolta, néhány órára halálos mély álomba merült. Már szürkülni kezdett, amikor felébredt.

Felállt és újra nekiindult; még vagy öt kilométert ment a végeérhetetlen erdőben. Egy ízben emberi hangokat hallott, sőt közeli puskalövés remegtette meg. Ha e hangok és e lövés irányába fordul, egyenest kiér az ott elhelyezkedett egészségügyi zászlóalj területére. De még mindig azt hitte, hogy nem jutott át az arcvonalon. hogy ezek a hangok és a lövés a németektől származnak, és tovább kell mennie.

Végre, amikor már csaknem teljesen besötétedett, kibukkant az

erdőből egy mezőre, amelyet hosszú harckocsiárok szelt ketté. Átvergődött az árkon, és folytatta útját. Valami tanyát pillantott meg: három házikót és mögöttük sövénykerítéseket. Felkapaszkodott egy kis dombra, és a legszélső ház felé indult.

Csend volt körül. Minden kihaltnak látszott, de amikor közelebb ért, a ház sarka mögül egy idősebb szovjet katona bukkant elő, vödörrel a kezében.

Éppen ez volt a csoda! Az, hogy a katona olyan nyugodtan ballagott a kút felé a vödörrel, egy csapásra eloszlatta minden kételyét: átjutott az övéihez!

Egymásra néztek: Szincov és a katona. Szincov fiatalabb volt – a vödrös katona úgy negyvenévesnek látszott –, és nem is sejtette, hogyan fest ebben a pillanatban, ezért meglepődött, amikor az, miután néhány másodpercig szótlanul bámult rá, megkérdezte:

– Mit akarsz, öreg?

Szincov tudta, hogy ez alatt a tizenkét nap alatt szakálla nőtt, de hogy a fele ősz, azt nem képzelte.

Szótlanul közeledett még néhány lépést, úgyhogy a katona hátrálni kezdett és úgy kérdezte:

– Kit keresel?

De Szincov még mindig hallgatott; mindkét kezével megragadta a katona kezét, amelyben a vödör volt, és megrázta:

– Átjöttem!... – csak ennyit mondott végre.

– Átjönni átjöttél onnan – felelte a katona, akinek kezében zörögve himbálózott a vödör, mert Szincov még egyre rázta. – Átjöttél, sőt jól túl is szaladtál a célon: vagy húsz kilométerre vagyunk az arcvonaltól! Senkivel sem találkoztál idáig?

– Nem – mondta Szincov. – Éjjel jöttem, nappal az erdőben bújtam meg. Úgy gondoltam, még egy éjszakát kell jönnöm...

– Mi a rangja? – tudakolta a katona; hirtelen magázásra tért át, és figyelmesen nézegette Szincov félig ősz szakállát. – Csak nem ezredes talán? Vagy még feljebb menjek? – Szemében már örömszikra villant: hátha csakugyan egy tábornok jött át a bekerítésből, és éppen őrá bukkant... Akármilyen nehéz is a helyzet máskülönben, ez mégiscsak jó volna!

De Szincov kiábrándította.

– Politikai tiszt vagyok – mondta.

– Hát akkor, politikai tiszt elvtárs, várjon egy kicsit, amíg a kútról visszajövök, vagy jöjjön velem, aztán bevezetem a mi rangidős politikai tisztünkhöz. Éppen az ő szállásához lyukadt ki.

Szincov elkísérte a kúthoz, megvárta, amíg vizet húz, majd visszatért vele a házhoz; még mindig alig hitte, hogy csakugyan az övéinél van.

– Hanem hát szép szakállt növesztett. Derék egy szakáll! – tréfált a katona, amíg a pitvarba beléptek. Majd letette a vödröt, s a két ajtó egyikén benyitva, most már pattogó hangon szólalt meg, ahogy a szolgálat kívánja: – Politikai tiszt elvtárs, kérek engedélyt jelenteni! Egy politikai tiszt elvtárs van itt, most jött át a bekerítésből!

Odabent középkorú ember ült az asztal mellett, és egy újságra tett csajkából levest kanalazgatott.

Egykorú lehetett a katonával, aki Szincovot bevezette: negyvenévesnek látszott. Ott ült, és kanalazgatta a levesét, és mintegy elbúsultan, asszonyos mozdulattal tenyerébe támasztotta arcát – így, megtámasztott arccal fordult az ajtó felé.

Barátságos, kissé nőiesen lágy rajzú arca volt, egyhasábos hajtókája világoskék; Szincov ebből arra következtetett, hogy repülősökhöz került.

A tiszt egyik lábán csizma volt, másikon gyapjúzokni. A lehúzott csizma ott hevert a földön, s mellette egy szépen faragott bot volt az asztalnak támasztva.

„Biztosan ez a katona faragta neki" – gondolta Szincov, noha ezer és ezer sokkal fontosabb dologra is gondolhatott volna.

– Jöjjön be – mondta a tiszt, és kissé felemelkedve kezet nyújtott. – Látom, megszenvedett – jegyezte meg részvéttel. – Éhes?

– Teát kívánnék leginkább! – mondta Szincov; második napja nem evett már, mégis elsősorban meleg italra vágyott.

– Tea mindenképpen lesz – mondta a másik, és fejével az asztalon álló teáskanna felé intett. – Addig ezt egye meg! – Kenyérrel megtörölte a kanalat, és odatolta a csajkát, az újsággal együtt.

Szincov fogta a kanalat, és evéshez látott; a tiszt pedig szemben ült vele és nézte, nem azt, hogyan eszik, hanem a jövevény arcát.

Már csak egy-két kanál leves maradt a csajka fenekén, amikor Szincov elfogta a pillantását, s ráeszmélt, hogy sapkában van. Nehezére esett bár, de abbahagyta az evést, és két kézzel a sapkájához kapott, hogy lehúzza fejéről. Felszisszent fájdalmában: egy helyütt kissé a kötéshez ragadt.

– Megsebesült? – kérdezte a tiszt, amikor a vérfoltos kötést megpillantotta.

De Szincov előbb kikanalazta a maradék levest, és csak azután válaszolt.

– Semmi az egész. Úgy elbódultam, hogy alig tértem aztán magamhoz, de voltaképpen csak horzsolás.

– Hol kötözték be? – A tiszt kitöltött egy bögre teát, és Szincov elé tolta.

A kérdés természetes volt: a sapka alatt nem piszkolódott be a kötés, és egészen frissnek látszott. Szincov elmondta, hol és milyen körülmények között kötözték be, és ha már belekezdett, egyvégtében mindenről beszámolt.

A politikai tiszt, aki most szemben ült vele, szintén bekerítésből tört ki; közvetlenül a határtól, június, július folyamán, aztán kórházban feküdt; majd idő előtt kiíratta magát, és visszasietett a frontra: harmadnapja érkezett meg. Részvéttel hallgatta Szincov történetét, és semmin sem csodálkozott, hacsak azon nem, hogy akivel mindez történt, itt ül előtte, elevenen és nagyjából egészségesen.

– Igazán nem gondoltam, hogy húsz kilométerrel túlszaladok az arcvonalon, és egyenest repülőkhöz érek! – mondta Szincov, s arrább tolta a kiürült bögrét.

A tiszt megszokhatta már ezt a félreértést; elmosolyodott.

– Ne tévessze meg a hajtókám. A háború legelején komisszár voltam, egy repülőtér kiszolgáló zászlóaljnál. Építő zászlóalj vagyunk, nem repülősök. Az elődömet a parancsnokkal együtt ölte meg egy német bomba. Engem egyenest a kórházból irányítottak ide, a mostani parancsnokot pedig a körzeti kiegészítő parancsnokságtól. Harmadnapja ásunk, éjjel-nappal. Egy védelmi vonalat, amit az első nap ástunk, már otthagytunk. – Haragosan csóválta fejét. – Mire jó ez, hogy itt ásogatunk, aztán továbbállunk, inkább vetnének be minket is a harcba, gyalogságként. Moszkvát védeni! Bár az igaz, hogy nem minden emberünknek van puskája, minden harmadiknak jut egy. Valahol hevertetik a fegyvert, nekünk meg hogy kellene!

– Szóval rosszul állunk Moszkva alatt? – kérdezte fájdalmasan Szincov; amióta ez a háború folyt, hányszor gondolta már, hogy túl van a legrosszabbján, s kiderül, hogy a legrosszabb még csak most következik! Igen, már maguk a szavak is, amelyeket most ejtett ki először fennhangon: „Moszkva alatt", már ez a két szó is megrendíthette, noha ő maga mondta ki. Moszkva alatt! Mi lehet ennél szörnyűségesebb?!

– Mi persze vakondokok vagyunk, az a dolgunk, hogy a földet túrjuk, de úgy látszik, nagyon nehéz a helyzet – mondta rövid szünet után kelletlenül, nehézkesen a komisszár. – Az embereim reggel hallották, hogy Moszkvában újabb népfelkelő csapatokat szerveznek. Akármi

volt is valaki a polgári életben, most mind közkatonának megy! – Szincov sápadt arcára pillantott, majd a kötésre, és így folytatta: – Itt van a közelben az egészségügyi zászlóalj. Ha könnyű seb is, ahogy mondja, azért oda kéne mennie. Akárhányszor előfordul, hogy megvizsgálják és ágyba fektetik.

Szincov tagadóan intett.

– Nem, én harcolni akarok, ha már így áll a helyzet! Ha megengedi, elalszom itt valahol, és reggel elmegyek!

– Hová?

– Ahová küldenek, a frontra, akármilyen utánpótlással, bármilyen alakulathoz, mindegy. Iratok nélkül most többre nem számíthatok, de úgy gondolom, harcolni csak jó leszek?!

A komisszár nem lepődött meg: már várta ezt a vallomást, a történet közepe óta várta, mert akik iratokkal jöttek ki a bekerítésből, rendszerint azzal kezdték, hogy büszkén felmutatták.

– Semmilyen papírja nincs? – kérdezte.

– Nincs.

– Kellemetlen. – Megcsóválta fejét, inkább részvéttel, mint szemrehányóan. – Én például, akármilyen nehezen, de mindent megőriztem.

– Én is megmentettem az első alkalommal. És másodszor is... – Szincov, mint akinek elevenére tapintottak, elmondta, miként történt, hogy iratok nélkül maradt. Amíg beszélt, hirtelen az az érzése támadt, hogy a másik, most először, bizalmatlanul néz rá, tekintete mintha azt mondaná: „Ugyan, mit locsogsz itt? Összetépted vagy elástad, amikor a németek közeledtek... No hát, érthető!... Előfordul az ilyesmi... De minek hazudsz?"

– No – mondta fennhangon a komisszár –, ha így áll a helyzet, aludjék Jefremovval, a katonámmal, aki idevezette. Én most elmegyek. Úgy hallom, már itt is az autó...

Néhány pillanattal előbb csakugyan az ablak alatt tülkölt.

– Ki se látszunk a munkából: emitt lövészárkok, amott meg torlaszok kellenek... Már kora hajnalban kint voltam, egy órára hazajöttem pihenni, és most megint reggelig... De hát hogyan is lehetne másképpen, amikor... – Folytatni akarta, de meggondolta magát: azután, hogy Szincov olyasmit mondott, amiben nem hihetett, vonakodott a további őszinte szótól. – Igen, aludjék csak – ismételte. – És holnap majd a zászlóaljparancsnokkal útnak indítjuk... Jefremov, hé, Jefremov!

– Jelen, politikai tiszt elvtárs! – szólalt meg a katona a küszöbön.

– Segíts, kérlek, Jefremov, felhúzni a csizmámat!... A sebesülés óta nehéz művelet. – Ez a mondata már Szincovnak szólt. Restellte, hogy segítséghez kell folyamodnia.

Jefremov lehajolt a csizmáért, odatartotta, és a komisszár fájdalomtól eltorzult arccal beledugta a lábát. Majd fogta az asztalhoz támasztott botot és kisántikált.

Szincov kikísérte, de a tiszt csak Jefremovnak mondott néhány szót mentében, és beszállt a teherautó vezetőfülkéjébe, anélkül hogy hátranézett volna.

– Megborotválkozik? – kérdezte Jefremov, a gépkocsi után nézve.

– Igen – felelte Szincov.

– Vagy inkább én borotváljam meg?

Szincovnak nem volt ereje visszautasítani az ajánlatot, de nem is akarta. Különös érzés egy széken ülve hátrahajtani a fejet, és érezni, hogy borotválják az embert!

Amíg Jefremov borotválta, egyre jobban elálmosodott, és elködösült aggyal, félálomban hallotta csak, hogy a zászlóalj már a harmadik terepszakaszon épít, s mi egyre hátrálunk és hátrálunk, és jó, hogy ő, Szincov, a komisszárral akadt össze, nem pedig a zászlóaljparancsnokkal, meg hogy a németek a nap folyamán bombázták a harckocsiárkot, és húsz embert nyomorékká tettek, akik pedig csak a segédszolgálatosak voltak, de hát a bomba nem válogat...

Szincov egyszer csak teljesen elaludt, feje lecsuklott, s a penge fájdalmasan belevágott az arcába.

– No, tessék! Elaludni nem szabad, még el is vághatom a nyakát! – mondta szemrehányóan Jefremov, azzal lecsípett egy darabkát a csajka alatt levő újságból, és rátapasztotta a vágásra.

Amikor a borotválást befejezte, kiment Szincovval az udvarra, és néhány bögre vizet öntött a kezére; Szincov megmosakodott, óvatosan, nehogy bevizezze a kötést.

– Átkötözzem? – ajánlkozott Jefremov.

De a másik elhárította:

– Félek, hogy felszakad. – És nagyot ásított.

Képtelen lett volna elhessegetni az álmosságot; ahhoz, hogy elmúljon, talán napokig kellett volna egyhuzamban aludnia. Bementek egy kis kamrába, ahol egész kis háztartás volt összegyűjtve, élelmiszer, zsákokban burgonya, káposzta, miegymás, és egy keskeny lócán matrac hevert, mely oldalt lelógott.

– Feküdjék le – mondta Jefremov, és a lócára mutatott.

– És maga?

– Én szolgálatban vagyok. Lehet, hogy még idejön a zászlóaljparancsnok.

Szincov még le sem tette fejét, máris elnyomta az álom. Késő éjszaka riadt fel.

– Kelj fel, no, kelj fel már! – rángatta Jefremov; nem tartotta szükségesnek, hogy magázza a még félig alvó embert. – Keljen fel! – tért át hirtelen a magázásra, amikor Szincov felült, és letette lábát a padkáról. – A zászlóaljparancsnok hívatja!

Szincov fogta a csizmáját, hogy felhúzza, Jefremov pedig átment a másik helyiségbe.

– Teljesítettem a parancsot! – hallotta Szincov, amikor már kilépett a pitvarba.

– Helyes. Lépjen be az a katona! – hallatszott egy kelletlen fiatal hang. – Olyan fáradt vagyok, mint egy kutya, és még ez is . . .

A petróleumlámpa fényében zömök kis főhadnagy ült az asztal mellett; sápadt, kerek arcú, szemöldöke szépen ívelt, mintha kirajzolták volna, szeme kissé dülledt. Nyakig sárpettyes köpenye hanyagul terült a vállára. Sapkája a szemközti széken hevert, az is sáros volt.

– Bejöhetek? – kérdezte Szincov, s az ajtóban elkerülve Jefremovot, akinek a főhadnagy azonnal odaszólt: „Távozhat!", közelebb lépett. – Jó estét!

– Jelentkezzék szabályosan – förmedt rá hirtelen a főhadnagy.

Szincov szótlanul nézett rá; felvette a székről a sapkát, az asztalra tette és leült.

– Álljon fel! – kiáltotta a főhadnagy.

Szincov csak ült, és nyugodtan nézett rá.

– Álljon fel! – kiáltotta ismét a főhadnagy.

Szincov nem mozdult.

A főhadnagy a pisztolytáskájához kapott.

– Ne ijesztgessen, ha maga fél – mondta Szincov nyugodtan. – Politikai tiszt vagyok, azonos rangban magával, és nehezemre esik az állás. Ezért hát leültem, annál is inkább, mert maga is ül.

– Hol vannak az iratai?

– Nincsenek irataim.

– Amíg nincsenek iratai, nekem nem politikai tiszt. Álljon fel!

Így kezdődött ez a semmi jót sem ígérő társalgás. Sokáig nézték egymást, és úgy látszik, a főhadnagy végül belátta, akár lelőheti ezt az embert, de nem kényszerítheti rá, hogy felálljon.

– Találkoztam a komisszárunkkal – kezdte aztán, elsőnek for-

dítva el a tekintetét. Félvállról vetette oda a szót, mintha alárendeltjével beszélne. – Én nem ülök fel olyan könnyen magának, mint ő. Ismételje el nekem a meséit!

Ez olyan váratlan volt, hogy Szincov még csak fel sem fogta hamarjában.

– Helyes, elismétlem a meséimet – mondta hosszú szünet után, fojtott indulattal. Szerencsére idejében ráeszmélt: bárhogy áll is a dolog, mindketten hivatásos katonák, és hogy annak az alakulatnak, amelyiknek körletébe kijutott, ez a főhadnagy a parancsnoka, és ha a komisszárnak el is mondott már mindent, a zászlóaljparancsnok joggal megkövetelheti, hogy neki is elismételje. Erőt vett tehát magán, és lelkiismeretesen elismételte neki elejétől végig a történteket.

Beszélt – a főhadnagy pedig ott ült vele szemben, és nem hitt neki. Fiatal volt, rosszhiszemű és fejvesztett. S amint ez a gyenge és önhitt embereknél lenni szokott, dühös és makacs kétkedése másokban: saját fejvesztettségének gyötrően szégyenletes érzéséből fakadt. Önként jelentkezett a frontra, de abban a Moszkva alatti szörnyű zűrzavarban, már a legelső napon, amikor nyílt mezőn érte a bombatámadás, olyan félelem fogta el, hogy azóta sem bírt megszabadulni tőle, három napja már. Minden erejéből igyekezett továbbra is megőrizni azt a magatartást, amelyet a rajta levő egyenruha megkövetelt, s hogy félelmét leplezze, alárendeltjeit ráncigálta, és bélyegezte gyávának. De saját magát nem áltathatta. És most is, Szincovval szemben ülve, lelke mélyén érezte, hogy ő sohasem bírta volna elviselni mindazt, amit ez az ember elbeszél: nem bírta volna ki a háromhavi bekerítést, nem maradt volna az utolsó percig komisszári egyenruhában, nem menekült volna el sebesülten a fogságból, amikor a golyók röpködtek. Tudta, hogy nem lett volna erre képes, és önvédelemből nem akarta elhinni, hogy mások megtették mindezt.

Hallgatta Szincovot, és nem hitt neki; nem mintha elképzelhetetlennek találta volna, amit mondott, hanem mert nagyon is szerette volna meggyőzni magát róla, hogy ez az előtte ülő ember hazudik, sőt, mi több, talán német diverzáns, és hogy ezt a diverzánst nem más fogja el, hanem ő, Krutyikov főhadnagy, aki csak három napja került ki a frontra, de máris jobban feltalálja magát, mint egyesek, akik már régen harcoltak, sőt, a kórházat is megjárták.

E három nap alatt belső remegésében nemegyszer hunyászkodott meg a komisszár jólelkű, de mindent látó pillantása előtt s most örült az alkalomnak, hogy legalább itt, ezúttal, fölébe kerekedhet valakinek éleslátásával, szigorával és azzal a könyörtelen ügybuzgalommal,

amelyre az efféle emberek olyankor, amikor nem kell a saját életükért rettegniök, különösen hajlanak.

Tobbször is félbeszakította Szincovot kérdéseivel, nyíltan kimutatta bizalmatlanságát.

– Hogy lehet az, hogy egyetlen írása sincs? No és a zubbonya is csodálatos módon veszett el! Legalább a nadrágzsebében hagyott volna valami írást, minden eshetőségre!

Majd a vattakabátot tette szóvá.

– Furcsa, ennyi ideig jött, és csaknem új a kabátja.

Szincov ezúttal is türtőztette magát, és türelmesen elmagyarázta, hogy egy halottról húzta le a kabátot.

De amikor a főhadnagy hirtelen azt mondta neki:

– Különös történet: sebet kap a fején, eszméletlenül összerogy, és ezután vagy negyven kilométert gyalogol! – nem bírta tovább.

Felállt, egész magasságában kihúzta magát, tempósan levetette a vattakabátot, s felgyűrte az ingzubbonyát meg az alatta levő inget.

– Látja? – ujjával az oldalán kéklő kettős forradásra bökött: – Ezt külön magának szúrtam, szöggel. Ez pedig – bekötött fejére mutatott – szintén csak álcázásul szolgál. Semmilyen seb sincs alatta. Letekerjem a kötést?

– Nem vagyok orvos, ne adja a bolondot! – mondta zavartan a főhadnagy, ami éppen a nyelvére jött.

Szincov még néhány pillanatig várakozóan nézett rá, aztán csak annyit mondott: „Eh, maga!" – és leengedve a zubbonyt, felvette rá a kabátot, ugyanolyan komótosan, mint ahogyan lehúzta.

A főhadnagy – nem minden fáradság nélkül – elűzte magától a hirtelen felmerülő becsületes gondolatot, hogy mindaz, amit ez az ember itt elmondott, színtiszta valóság. Azért űzte el, mert kellemetlen volt neki.

Nem lett volna hibás, hogyha egyszerűen nem hitt volna Szincovnak. Azért volt hibás, mert nem akart hinni neki; Szincov ösztönösen megérezte ezt.

– Jól van, menjen aludni! Holnap majd tisztázzuk a dolgot! – mondta végül komoran és jelentős hangsúllyal a főhadnagy.

Szincov szótlanul felállt, teljes magasságából nézett le rá, és köszönés nélkül távozott.

Krutyikov főhadnagy magára maradva felállt, egy percig mozdulatlanul fülelt: hallotta, hogy Szincov odaát, a másik helyiségben lefekszik. Majd fel-alá kezdett járkálni a szobában, és gondolkodott, mit tegyen.

Azonnal el kell küldeni Jefremovot írásbeli jelentéssel a szomszéd faluba, amelynek két szélső házába, az építő zászlóaljat kiszorítva, éppen aznap költözött be annak a hadosztálynak a különleges osztálya, amely erre a terepszakaszra vonult vissza. Igen, el kell küldenie Jefremovot, most rögtön, hogy még ma éjszaka eljöjjenek ezért az alakért!

Mindezzel, persze, várhatott volna reggelig, de a hiúság ördöge, ezzel az átkozott önbizalomhiánnyal párosulva, nem hagyta nyugodni Krutyikov főhadnagyot: nagyon szeretett volna mielőbb meggyőződni feltételezése helyességéről.

Felvette az asztalról a térképtáskáját, kivette belőle tábori noteszét, rövid üzenetet írt a különleges osztálynak, és félbehajtva a kitépett lapot, kiszólt Jefremovnak.

Jefremov, aki a pitvarban egy kis széken ülve elszundított, álmosan és rosszkedvűen lépett be. Még mielőtt elbóbiskolt volna, érezte, hogy nem lesz jó vége annak, hogy a főhadnagy annyit járkál odabenn.

Miután meghallgatta a parancsot, és átvette az írást, felsóhajtott. „Igenis!" – mondta, rosszallóan nézett a főhadnagyra, mint aki az egészet feleslegesnek tartja, majd vállára akasztotta a puskáját, és dühösen becsapva az ajtót maga mögött, kilépett az útra.

A főhadnagy pedig, miután jócskán kifáradt a járkálásban, leült az asztal mellé, és kerek fejét kimerülten a térképtáskájára ejtette...

Három napja alig aludt valamit, és a félelemmel vívott harc is elcsigázta, mégis buzgón építtette a torlaszokat, ásatta a gödröket és árkokat, állíttatta a harckocsi-akasztókat és elfáradt, mint ahogyan minden ember elfárad; alighogy egy pillanatra lehunyta szemét, máris elnyomta a fiatalok egészséges, mély álma.

És fejében, fáradt álomképeiben nem voltak sem lövészárkok, sem harckocsi-akasztók, sem a szeme láttára robbanó bombák, és ez a dühös képű, sovány politikai tiszt sem létezett, aki le akarta tépni fejéről a kötést. Álmaiban egyre ugyanaz a kedves női arc tűnt elő újra meg újra, melyen a hirtelen válás miatti ijedt és fájdalmas kifejezés tükröződött, és Krutyikov főhadnagy nehezen engedelmeskedő, álmos ajka hangtalanul mormolt valamit.

Ezt az arcot látta csak álmában, és mosolygott, kerek képét az asztal lapjához szorítva; arca most egy cseppet sem hasonlított ahhoz, amelyet Szincov látott...

– Kérek engedélyt jelenteni, főhadnagy elvtárs!

Jefremov állt a fölrezzenő tiszt előtt, füles sapkájához emelt kézzel, vállán puskával. Feszes vigyázzban állt ott, de szelíd szemében gúnyos szikrák villantak.

– Kérek engedélyt jelenteni! Azt mondták ottan, hogy ha egyszer magától jött ide az illető, akkor nemigen fog elszaladni, maradjon csak nálunk reggelig. Meg azt is mondták, hogy sok dolguk van. Vigyük oda holnap, ha akarjuk, de ha nem akarjuk, úgy is jó. „Van maguknak saját parancsnokságuk – azt mondták –, csak forduljanak ahhoz utasításért." És még azt is mondták, hogy: „Azt izenjük a főhadnagy elvtársnak – a gúnyos kis szikrák már egészen leplezetlenül ugrándoztak Jefremov szemében –, hogy ez az eset egyáltalán nem hasonlít a diverzánsokéhoz, aludjék csak nyugodtan, ne féljen semmit!"

– Távozhat! – mondta dühösen Krutyikov főhadnagy.

De Jefremov még nem ment el. Lassan levette fejéről a sapkáját, előhúzta belőle a füzetből kitépett lapot, amelyet a főhadnagy adott volt át neki, és letette az asztalra.

– Ezt visszaküldték. Azt mondták: „Hevertesse csak a maguk irodája, van nekünk elég!"

– Mondtam már, hogy távozhat! – rivallt rá Krutyikov főhadnagy; érezte Jefremov szavaiban a gúnyt, de tehetetlen volt.

Jefremov kilépett a pitvarba, a sötétben kajánul elmosolyodott, és bement a kamrájába.

„El kellene mondani ennek a politikai tisztnek! Micsoda cirkusz! Kár, hogy alszik" – gondolta mosolyogva.

De Szincov nem aludt, és amikor Jefremov beszámolt neki éjszakai küldetéséről a különleges osztályhoz, egyáltalán nem volt nevethetnékje.

Jefremov vöröskatona nem habozott volna, hogy másvilágra küldjön egy embert, ha diverzánsnak gondolja. De ő hitt ennek a politikai tisztnek, nem értette a főhadnagy kételkedését, és örült, hogy a különleges osztályon elutasították a bejelentését.

Nem engedte, hogy Szincov átadja neki helyét a lócán, és a földre heveredett le mellette, onnan lentről közölte vele nevetősen suttogva a részleteket: hogyan ment a különleges osztályra, és hogyan jelentette a választ a főhadnagynak, akit a három nap alatt, amióta beosztottja volt, máris megutált. Ő voltaképpen nem is a főhadnagy alárendeltjének tekintette magát, hanem a komisszárénak: vele együtt szolgált a repülőtér kiszolgáló zászlóaljnál, együtt törtek ki a bekerítésből, egy kórházban feküdtek, és vele egy napon íratta ki magát, idő előtt, hogy Moszkva alatt harcoljon.

– Hát így állnak a dolgok, politikai tiszt elvtárs – mondta, és fészket csinált fejének egy krumpliszsákon; elalvás előtt még mosoly-

gott egyet a szívderítő emléken, hogy miként sült fel Krutyikov főhadnagy.

Szincovot azonban mindez nem derítette jókedvre; kimerültsége ellenére nem jött álom a szemére, amióta Krutyikovtól visszatért.

Mennyi keserűséget okozhat egy embernek egy másik ember, aki tegnap még idegen, ismeretlen volt számára! A főhadnagy nem hitt Szincovnak, és Szincov boldogtalannak érezte magát, annak ellenére, hogy nem szerette s nem becsülte ezt az embert, s nem érezte hibásnak magát senki előtt, legkevésbé előtte!

„Hol vagy, hol vagy, Petya Zolotarjov, barátom?! – töprengett nyitott szemmel. – Élsz-e, vagy elestél; senki nem mondja meg rajtad kívül, sem nekem, sem másnak, hogy mi is történt voltaképpen az erdőben, amikor én eszméletlen voltam... Neked volt gondod rám, vagy én tettem önkívületemben: lehúztam és elástam a zubbonyt, és elfelejtettem, hová? Vagy történt még valami, amiről nem tudok, és amit nem is találhatok ki soha? De hát akkor mit mondjak az embereknek, akik nem hisznek nekem? Azt mondjam el, amit tudok, vagy dühömben kigondoljak valami mesét?"

Ezt kérdezgette önmagától, és emlékezete mélyén egyre ugyanaz a mondat ismétlődött – úgy látszik, örökre bevésődött oda. Szerpilin mondta a bekerítés első napján, amikor a Dnyeperen átkeltek: könnyebb a falhoz állni, mint letépni a komisszári csillagokat. Nem: ő, Szincov, nem tépte le őket! De ha az emberek azt hiszik, hogy letépte? Sőt, nemcsak hogy letépte, de még annyi becsület sincs benne, hogy bevallja...

Felvillant előtte az a katona, aki fogsága első órájában megkérdezte: „Lehúzta?"... Majd eszébe jutott a rangidős politikai tiszt bizalmatlanná váló pillantása. Még mindig élénk dühvel idézte fel a főhadnagy kérdéseit, és lelke mélyén egyszer csak megszületett a nyugodt elhatározás, hogy igenis, nem hátrál meg: jelentkezik a különleges osztályon, oda kell mennie, ha már egyszer a derék emberek sem hisznek neki teljesen. A főhadnaggyal való beszélgetés úgy arcul csapta, hogy most már akarata ellenére más arcok is felrajzottak képzeletében, más bizalmatlan kérdések és ostobán kárörvendő szemek: „Ahá, most rajtakaptalak!" Igen, elmegy azokhoz, akiknek kötelességük kivizsgálni mindent, elejétől végéig, és nem is halogatja, rögtön indul, ez mindennél előbbre való! Vizsgálják csak ki! Ha tudják! Ha meg nem tudják, akkor állítsák csatasorba, harcban ellenőrizzék! Csakis így és nem másképpen, főképp pedig itt, Moszkva alatt!

Letette lábát a lócáról, felhúzta a csizmáját, a vattakabátot, fe-

jébe nyomta a füles sapkát, átlépett a békésen szuszogó Jefremovon, és kiment a pitvarba.

A másik ajtó hasadékán halovány fény szűrődött ki és hullott a padlóra. Szincov elszántan kitárta az ajtót és belépett. A főhadnagy hason feküdt, arcát a párnába fúrva; sáros csizmája alatt egy újságlap. Derékszíja a pisztolytáskával a mellette levő széken hevert, térképtáskája az asztalon. A lámpa égett, pislákoló kanóca kormozott.

– Főhadnagy – kiáltotta Szincov, és másodszor is, ugyanolyan hangosan: – Főhadnagy!

De a főhadnagy úgy aludt, mint akit agyonvertek.

Szincov azzal a szándékkal lépett be hozzá, hogy felébreszti, és közli vele: azonnal a különleges osztályra akar menni, kísérővel vagy anélkül, ahogyan a főhadnagy elvtárs jónak látja. De miután az a kétszeri szólításra sem ébredt fel, mást gondolt. Az asztalhoz lépett, ráérősen kinyitotta a térképtáskát, kitépett egy lapot a benne levő tábori noteszből, kihúzta a beledugott, gondosan kihegyezett ceruzát, és néhány szót írt a papírra, majd felvette a székről a pisztolyt, ugyanazt, amelyet a főhadnagy a szóváltásukkor elő akart rántani, és a papírra helyezte.

Az ajtóból még visszafordult, és gúnyos pillantást vetett a képre: a kimerülten alvó főhadnagyra, a már alig pislogó lámpára és arra a levélkére, a rajta fekvő pisztollyal...

„Hát bizony, került volna csak egy igazi diverzáns hozzád, az most elbánt volna veled!..."

Odakint már világosodott. Az út a tanyától dombhátra futott fel; ott szürkéllettek a faluvégi házak, vagy másfél versztányira tőle. Jefremov elmondta volt, mint kaptatott fel a sötétben erre a dombra; nem kellett hát sokat tűnődnie, merre induljon.

Egy kilométert gyalogolhatott már, amikor kis teherautó jött vele szembe.

„Talán éppen a főhadnagyért megy..." – gondolta. Mosolyogva elképzelte, mi lesz, ha a főhadnagy felébred – és tovább ment...

Jefremov arra ébredt, hogy autóduda szól a ház előtt. Nyújtózott egyet, álmosan felugrott, félrehúzta az ablakot elfüggönyöző zsákdarabot – kintről világosság áradt be –, és hátrapillantva látta, hogy a politikai tiszt nincs ott. Benézett a szomszéd helyiségbe, hátha a főhadnagynál van. De a főhadnagy, aki szintén meghallotta a tülkölést, egyedül feküdt odabent, álomittasan, hangosan ásítozott, és öklével dörzsölgette a szemét.

Jefremov kiszaladt az útra, gondolta, a politikai tiszt éppen ki-

ment a dolgát végezni, körüljárta a házat, még néhányszor szólította is csöndesen, hogy „Politikai tiszt elvtárs!", de senki sem válaszolt.

Ekkor – csak egy pillanatig tétovázott a pitvarban, nem tovább, mert mindenképpen jelentenie kellett a dolgot – belépett a szobába.

A főhadnagy az ágyán ült, és még mindig a szemét dörzsölte.

– Nos, itt az autó? Jól hallottam?

– Eltűnt a politikai tiszt – mondta Jefremov, kihúzva magát.

– Hogyhogy eltűnt?

– Nincs sehol. Se az úton, se másutt! – mondta Jefremov.

– No, tessék! És ezek nevezik magukat különleges osztálynak! Elment! Meglógott a gazember, a diverzáns! – kiáltotta Krutyikov főhadnagy diadalmasan, hogy íme, igaza lett, és arca olyan boldogságot tükrözött, mint amilyen boldogtalanságot Jefremové.

E pillanatban még egyikük sem vette észre Szincov levelét.

Krutyikov főhadnagy fedezte fel a cédulát, amikor a kegyetlenül lehordott Jefremov már elhagyta a szobát, és ő a pisztolyáért nyúlt. Zavartan félrelökte a fegyvert, és többször is elolvasta az üzenetet; közben csak egynek örült, hogy Jefremov, hálistennek, kiment. Négy szóból állt csupán az üzenet: „A különleges osztályra mentem", de a ráhelyezett pisztoly olyan gyilkos nyomatékul szolgált, hogy Krutyikov főhadnagy csaknem elsírta magát megalázottságában.

Szincov pedig ment az úton. A hajnali óra ellenére több katonával is találkozott, de senkinek sem szúrt szemet, mert ugyanúgy volt öltözve, mint azok. Csillagos sapka, mely alól oldalt egy icipicit kifehérlett a kötés, vattakabát; csizmája erősen elnyűtt, de nem mindenkinek volt új csizmája. Puska nélkül volt, viszont azoknak sem volt mindüknek puskájuk. Szóval, alig különbözött a többi katonától, aki az idő tájt baktatott vagy robogott el mellette.

Nagy dolog az: szilárdan eltökélni valamit. Még a járás is megváltozik, minden fáradtság ellenére... A falu, ahová Szincov igyekezett, a tanyától nézve mintha közvetlenül az út szélén lett volna, de a valóságban valamivel arrább volt. Egy szétbombázott kis híd következett előbb, meg egy ösvény. Azon túl egyenest futott tovább az út, a faluhoz meg jobbra kellett letérni.

Szincov éppen abban a pillanatban ért az ösvényhez, amikor egy Emka, amely az imént előzte meg, elakadt egy mély kátyúban.

A bent ülők – a sofőr és egy parancsnok – kiszálltak, és nekigyürkőztek, hogy kimoccantsák az autót a kátyúból; a sofőr a nyitott ajtón benyúlva forgatta a kormánykereket, a parancsnok pedig a hátsó lökhárítót fogta meg.

– Hé, katona! – kiáltott a parancsnok Szincovra, amikor hátranézve meglátta. – Jöjjön csak, segítsen! No, igyekezzen!...

Szincov önkéntelenül engedelmeskedett a parancsoló hangnak, odalépett s ő is megfogta a lökhárítót. Mindketten nekifeszültek, és a gépkocsi kiszabadult a sárból.

– Jól van, köszönöm – mondta a parancsnok felegyenesedve, és leporolta köpenyét.

Szincov is kiegyenesedett; ekkor találkozott a pillantásuk. Ljuszin állt előtte, épen, egészségesen, szakasztott a régi Ljuszin, csak most már nem két, hanem három kis négyszöggel a hajtókáján.

Mindketten meglepődtek, de Ljuszin talán még Szincovnál is jobban.

– Ljuszin! Szervusz!

Kezet fogtak, még mindig csodálkozva.

– Mi pedig már beírtunk az eltűntek közé.

– A feleségemet értesítették?

– Ezt már nem tudom... Hol voltál?

– Csak tegnap jöttem át a bekerítésből... Hova igyekszel? A szerkesztőségbe? Hol van most?

Ljuszin végre elengedte Szincov kezét. Az első meglepetés izgalma eltűnt arcáról, és fölényes kifejezés váltotta fel.

– Amikor az arcvonalba indultam, Perhuskovóban volt...

– De hiszen az már Moszkva határában van – kiáltott fel Szincov. Még most sem ébredt egészen tudatára, milyen közel került Moszkvához a front.

– No hát, perszel Hol volna másutt? Én most öt napig az arcvonalban voltam, és éjjel a hadsereg politikai osztályán azt mondták, hogy a szerkesztőség elköltözött onnan. Vagy Moszkvában van, a Gudok szerkesztőségében, vagy még egy kicsit messzebb, már csaknem a városon túl, a gorkiji vasútvonalon. Az utóbbi időben ugyanis vonaton vagyunk, így az is lehet, hogy azóta tovább ment a szerelvény. De talán még ott van. Hát így állunk! – mondta élénken. Élénksége onnan eredt, hogy napokig egy előretolt állásban ült, és most, hogy a veszély érzésétől megszabadult, megrázta tollait, mint egy veréb, és gazdag anyaggal visszatért a szerkesztőségbe.

– Hát te hova ballagsz erre? – kérdezte Szincovtól, és lesoványodott arcára pillantva, megjegyezte: – Jól lefogytál, csont és bőr vagy!

– Hová? – ismételte a kérdést Szincov. – Ha már így összetalálkoztunk, egy az utunk: a szerkesztőségbe. Elviszel?

Amennyire még öt perccel előbb szentül meg volt győződve róla, hogy útja csakis oda vihet, ahhoz a két faluvégi házhoz, annyira el sem tudta volna képzelni most már, hogy ne a szerkesztőségbe menjen ezzel az égből pottyant Ljuszinnal. Maga a sors rendezte ezt a találkozást. A jósors, persze. E percben ki kételkedett volna a helyében, hogy így van?

– Természetesen. Ülj fel! – mondta Ljuszin. Csak egy röpke pillanatig habozott: – Igaz, nem az enyém a kocsi, a hadsereg politikai osztálya küldi Moszkvába, de felvesz... Igaz, a sofőrök drákói parancsot kaptak a napokban, hogy senkit sem szabad felvenniük, de ebben az esetben talán mégis... Nos? – fordult a sofőrhöz, aki ott állt mellette, és egy rongyba törölgette a kezét.

– Hát persze! – mosolygott a sofőr; örült a váratlan utas szerencséjének. – Ha baj lesz, úgyis majd maga tartja a hátát! – mondta Szincovnak, s kinyitva a kocsi ajtaját, helyet csinált neki a hátsó ülésen felhalmozott holmi között.

Ezután beült, Ljuszin melléje, Szincov pedig vállával fészkelődve befurakodott a hátsó ülésre; a sátorlappal leborított cókmók-hegyből zörögve hullott ölébe egy piszkos lábas, leégett kásával a fenekén, egy kanál meg egy autólámpa.

– Lökje a lába alá – fordult hátra a sofőr a robajra. – Szétlőttek egy gépkocsit, és egyet-mást kimentettem belőle.

Meglehetősen gyorsan robogtak, és Szincov azt gondolta, hogy így mintegy három óra alatt Moszkvában lehetnek. Valószerűtlennek találta, milyen távol érezte magát Moszkvától még két napja is, amikor reggel, éppen ez idő tájt, fogságba esett... Most pedig három óra múlva odaérnek... Szinte hihetetlen volt ez, akárcsak az, hogy Ljuszin ül előtte, és hogy ez a gépkocsi a szerkesztőségbe viszi. Még az a remény is megcsillant benne – tudta, hogy hiábavaló, és mégis, mintegy lázálomban, szíven szúrta: hátha Mása nem is utazott el, Moszkvában van, és még ma, a szó szoros értelmében: néhány óra múlva meglátja?

– Hallod-e! – kiáltott Ljuszinnak. Habár egész ismeretségük voltaképpen egynapos sem volt még, amikor elszakadtak, mindaz, amit azóta átélt, olyan múltbeli jelentőséget adott ennek az egy napnak, hogy az első perctől kezdve tegeződtek. – Mondd csak – Szincov ilyesmiben mindig egyenes volt –, akkor, ott Bobrujszkban, nem haragudtál meg rám?

Azóta túlságosan sok mindenen esett keresztül ahhoz, hogy utólag úgy érezze, hibát követett el Ljuszinnal szemben, de most jobban meg-

értette, milyen nehéz lehetett ennek a katonának ott Bobrujszkban, és nem akarta, hogy a haragnak az árnyéka is ottmaradjon köztük.

Ljuszin felkacagott, de nem fordult hátra; talán valamivel tovább is kacagott, mint ahogy olyan emberhez illik, aki csakugyan nem haragudott meg.

– Eltaláltad, miről beszélj! – mondta nevetve. – Először: már el is felejtettem, annyi kutyaszorítóban voltam azóta! Másodszor meg: neked köszönhetem a tűzkeresztségemet!

Ez a „neked köszönhetem" ugyan éppen a máig sem felejtett harag jele volt, de Szincov ezt most nem vette észre.

– És tudod-e, később megint összetalálkoztam azzal a páncélos századossal.

– Bátor ember, csak kötekedő – vágott a szavába Ljuszin.

– Dehogyis! Ide hallgass! Azt mondta, kitüntetésre terjesztett fel, de amikor visszamentél a szerkesztőségbe, törölték a nevedet.

– Fütyülök rá! – mondta Ljuszin, noha egyáltalán nem úgy érezte. Hátrafordult és szétnyitotta köpenyét. – Látod?

Vadonatúj „Vitézségért" érem csillogott a mellén.

– Nélkülük is megkaptam!

– Miért kaptad? – kérdezte Szincov. Kicsit megsajdult benne az irigység, de azért örült Ljuszin kitüntetésének.

– A jelnyai csatákért. Egy hadosztálynál ültem meg végig. És eltaláltam: éppen az vette be Jelnyát. A hadosztályparancsnok a Szovjetunió Hőse lett, én meg ezt a medáliát kaptam.

Akaratlanul is úgy beszélt a hadosztályparancsnokról és önmagáról, mintha mások szót sem érdemelnének.

– Szóval nem szidtak nagyon a páncélosok? – Mégsem állta meg, hogy vissza ne térjen a kellemes témára.

– Nem.

– És még mit mondtak?

– Mást semmit. Csak olyan mellékesen terelődött rád a szó – mondta Szincov, és nem vette észre, hogy ez a „mellékesen" tűszúrás volt Ljuszin hiúságának. – Nem értünk rá sokat beszélgetni, két óra múlva megint bekerítettek.

Belekezdett, hogy elmondja a két bekerítés történetét; hol egyikbe kapott, hol a másikba.

Ljuszin olykor, csak úgy a vállán keresztül, közbevetett egy-egy kérdést vagy megjegyzést, de amikor Szincov a levelekről beszélt, amelyeket Miska Weinsteinnel küldött el Moszkvába, egészen hátrafordult:

– Ne beszélj! Szóval ott volt nálatok?! Mi meg mennyit kerestük... de hiába. Nyomtalanul eltűnt.

– Eltűnt... – visszhangozta Szincov tompán, és egy pillanatra maga előtt látta Miskát, amint gondosan a zubbonyzsebébe dugja azt a néhány papírlapot: a levelét, amelyet tehát soha át nem adhatott. Ő tűnt el. Akkor pedig úgy látszott, hogy épp megfordítva lesz...

– Eltűnt! – ismételte Ljuszin. – Te nem tudtad?

– Honnan tudhattam volna?

– Hát persze.

– No hát, elég volt a meséimből! – tett pontot hirtelen elbeszélése után Szincov. Eszébe jutottak a főhadnagy szavai, és megkönnyebbülten gondolta, milyen nagy változás történt a helyzetében, s milyen messze van már az a Szincov, aki tegnap éjjel a kunyhóban a főhadnagy gyanúsításait hallgatta, attól a Szincovtól, aki most Ljuszinnal együtt Moszkvába robog.

– Mondd, mi van a szerkesztőségben, és főleg mi van a fronton meg Moszkvában és általában...?

– A fronton, ahogy én látom, harcolnak. A németek szorongatnak, mi meg verekszünk. Mit tehetnénk egyebet?

Habár a hadsereg, amelytől jött, valóban súlyos helyzetben volt, és a németek egyre hátrább szorították, Ljuszin, aki az utóbbi napokat az arcvonalban töltötte, mindezek ellenére jobb hangulatban tért vissza a szerkesztőségbe, mint ahogyan elindult. Akkor a bizonytalanságnak vágott neki, a katasztrófa híreinek örvénylésében, és a visszavonulás lesújtó valósága a közelből mégis kevésbé volt vigasztalan, mint ahogyan a távolból képzelte. Ezenkívül épen és egészségesen tért vissza... Igazat mondott Szincovnak, ha kissé fölényes modorban is, mint aki a saját tapasztaltságát siet hangsúlyozni.

– Hogy Moszkvában mi van most, nem tudom. Lehet, hogy egyesek berezzentettek már, olyan hangulat volt, amikor eljöttem. Majd meglátjuk, ha ott leszünk – tette hozzá revizori hangsúllyal.

Hídon haladtak át; két oldalán betonelemeket ástak be a földbe, kiserődök épültek; majd egy harckocsiárok mellett haladtak el. Sínekből hegesztett, végtelenbe futó torlasz-övezetet láttak, majd néhány sor szöges drótakadály alá ásott keskeny árkot; aztán megint beásásra váró betonelemek következtek...

– Mindenütt építenek. Tegnap, a bekerítésből jövet, én is éppen egy építő zászlóaljhoz kerültem – mondta Szincov.

Ki tudja, hogyan fordult volna a dolog, ha nem kezd bele ebbe a történetbe, de belekezdett, és már nem volt megállás, óhatatlanul el-

jutott ahhoz a ponthoz, amikor Ljuszin végleg megbizonyosodott róla, hogy iratok nélküli embert visz Moszkvába.

Ljuszinnak persze, aki a háború első napjaiban került ki a frontra, nem volt újdonság az ilyesmi, de az újdonság volt, hogy éppen ő viszi és nem más, és éppen most, amikor a németek már Moszkva alatt vannak; saját felelősségére viszi Moszkvába ezt az embert, aki egyetlen irat nélkül jött át a bekerítésből. Ennek a lehetőségnek a gondolata voltaképpen mindjárt felvillant benne, a legelső pillanatban, amikor Szincov megkérdezte: „Elviszel?" – és ezért akadt el a szava, mielőtt ráfelelte volna: „Természetesen!" De amikor a kocsiba beültek, nem volt bátorsága hozzá, hogy egyszerre nekiszegezze a kérdést. Szincov magatartásában annyi biztonság volt, hogy nem fordult rá a nyelve. Most pedig maga Szincov beszélte el, egész fesztelenül, hogy semmiféle irata sincs. Ráadásul szidta azt a főhadnagyot, aki – Ljuszin véleménye szerint – ha talán kicsit ostobán is, de azért helyesen járt el.

Szincov tovább beszélt, s nem vette észre, hogy az előtte ülő Ljuszin nyaka egyszeriben megmerevedik. Ljuszin többé nem nézett hátra: a korábbi felkiáltások és kérdések helyett egy-egy nehezen kinyögött kurta „igen" hallatszott csupán.

Szincov még mindig nem gyanított semmit, és tovább folytatta. Azt, hogy nincsenek iratai – különösen a tegnapi história után –, nagy bajnak érezte, amelyből még ki kell evickélnie. De az a tény, hogy Ljuszinnal robog, aki ismeri őt, tudja, kicsoda, és honnan jött, nem úgy, mint az a főhadnagy, és hogy a szerkesztőségbe megy, ahol szintén ismerik, és ahol minden valószínűség szerint ma is dolgoznék, ha ott nem felejtik akkor a mogiljovi kórházban – mindez észrevehetően eltompította lelkében a keserű bizonytalanság érzését, amelyet mostani helyzetében az iratok hiánya okozott.

Beszélt, beszélt, belemelegedve, és egyáltalán nem vette észre, hogy Ljuszin már nem válaszol semmire. Nem is gyaníthatta, Ljuszin mire gondol, pedig társa gondolatai éppen az ő további sorsát érintették.

Egy ellenőrző-átengedő pontot már elhagytak, még mielőtt az iratokra terelődött volna a szó; ott nem igazoltatták őket. A zászlókkal integető katona csak egy pillantást vetett a lefékező kocsira, látta, hogy csupán katonák ülnek benne, és máris tovább engedte.

De most majd, a tizenkilences kilométerkőnél, meg kell állniok: ott van az első tulajdonképpeni moszkvai ellenőrzőpont; ott nagyon szigorú a vizsgálat.

Ljuszin tapasztalta ezt már, amikor Moszkvát elhagyta, emléke-

zett rá, és most dühösen szidta magát könnyelműségéért, hogy Szincovot fölvette az autóra. „Én ostoba! Mindjárt meg kellett volna kérdeznem!" Így gyötrődött, és legszívesebben ököllel verte volna a fejét. „Meg kellett volna kérdeznem, és nem felvenni, hanem tanácsot adni, hogy hova menjen, s megígérni, hogy közlöm a szerkesztőséggel a dolgot! Most már mit tegyek?"

– Politikai tiszt elvtárs – szólalt meg a sofőr, mintegy feleletül a néma kérdésekre; Szincov elbeszélése, de még inkább Ljuszin komor arca nyugtalanította –, elhagytuk a huszonkettes követ, mindjárt a huszonegyesnél leszünk, a tizenkilencesnél pedig megint jön egy ellenőrzőpont...

Ljuszin nem válaszolt. Szótlanul ült még egy ideig, majd hirtelen szigorúan odaszólt a sofőrnek:

– Álljon meg! – És Szincovhoz fordult: – Gyere, szálljunk ki egy percre!

Szincov kiszállt. Nem értette, miért álltak meg éppen itt. Az út most épp teljesen üres volt. Jobb kéz felől erdő látszott, balra szántóföldek, nyaralók. Gondolkozott, hogy is hívják ezt a Moszkva környéki helységet, de hiába erőltette agyát, nem jutott eszébe.

– Gyerünk messzebb! – Ljuszin belekarolt, és néhány lépéssel arrább vezette; nem akart a sofőr előtt beszélni, mert, habár úgy érezte, igaza van, lelke mélyén mégis szégyellte magát az elkövetkező beszélgetés miatt.

– Idehallgass! – kezdte restelkedve. – Moszkva alatt most nagyon feszült a helyzet. Ellenőrző-átengedő ponthoz érünk, és neked nincsenek irataid.

Szincov máris mindent értett, mielőtt a másik befejezte volna. Egyenesen a szemébe nézett és hallgatott.

Ljuszin feleletre várt, de ő csak szótlanul nézte, súlyos pillantással, és rábízta, hogy folytassa, ha úgy kívánja, ha pedig nem, annyiban hagyja a dolgot.

– No, mit hallgatsz? – kérdezte végül Ljuszin.

– Mit mondjak? – kérdezte Szincov.

– Ha legalább mindjárt közölted volna, hogy nincsenek irataid, amikor az autóba beültél...

Szincov hallgatott, de olyan arccal, hogy Ljuszin azt gondolta: mindjárt az arcába vág!

Ljuszin kicsit el is húzódott tőle, egyik lábáról a másikra állt, csak azután kérdezte:

– Nos hát?

– Helyes – felelte tompán Szincov. – Vigyél el az ellenőrzőponthoz, ott kiszállok...

– Az már csak egy ugrásnyira van – mondta akadozva Ljuszin. – Persze, elvihetlek még egy kis darabig, de odáig nem, legalább ötszáz méterrel előbb ki kell szállnod.

– De miért ötszáz méterrel előbb? Miért nem ott, az ellenőrzőponton? – kérdezte Szincov. Sejtette már, miről van szó, de nem volt oka rá, hogy kímélje Ljuszint.

– Azért, mert... – Ljuszin elakadt. Most következett a legkínosabb. – Mert szigorúan tilos idegeneket vinni, hát még iratok nélkül!... Beláthatod: a sofőrt is bajba sodorjuk, és nekem is fölösleges kellemetlenségeim lesznek. Téged mindenképpen ott tartanak az ellenőrzőponton, akár velem, akár nélkülem... Én pedig anyagot viszek, sietnem kell, nem magam, az újság miatt! És nyomban kaphatok öt napot, amiért így felvettelek, iratok nélkül... Joguk van hozzá! Neked meg nem sokat számít, hogy odaviszlek-e, vagy gyalog teszed meg azt a pár száz métert – mindegy!

– Öt nap, micsoda nagy dolog! – felelte Szincov gúnyosan, s még el is mosolyodott, nehéz helyzete ellenére. – Teszerinted mindegy, én viszont azt tartom, igen nagy különbség, hogy veled érkezem-e oda az ellenőrzőpontra, te adsz-e át, vagy magam jövök, gyalog, a bekerítésből! A fene se érti majd, hogyan kerültem oda egyszerre? Honnan jöttem? Miért? Hogyan magyarázzam meg, hogy nem vagyok katonaszökevény?

– Ugyan már! – legyintett Ljuszin. – Amíg téged kihallgatnak és magyarázkodol, én már a szerkesztőségben leszek, és telefonon felvesszük a kapcsolatot ezzel az ellenőrzőponttal.

– Ahogy te felveszed a kapcsolatot – mondta megvetően Szincov. – No jó, eredj! – fejezte be kurtán, és a földre szegezte szemét, nem nézett többet Ljuszinra.

– De hát mit akarsz voltaképpen? – próbálta enyhíteni a helyzetet Ljuszin.

– Nem kellett volna felvenned – mormogta Szincov, és még mindig nem nézett rá. – De ha már beültettél a kocsidba, vigyél el odáig! Ne félj attól az öt naptól! Ha meg félsz, minek vettél fel?!

Ljuszin e percben nem tartott tőle, hogy Szincov képen vágja, pedig éppen most igen közel volt hozzá.

– Gazember vagy! Az a főhadnagy legalább nem ismert, de te... Hitvány gazember! Gyáva!...

Gyűlölettel telt pillantást vetett Ljuszinra, majd hirtelen elfordult

tőle, és két kezét hátralökve, úgy összeszorította, hogy a csontjai ropogtak . . .

– Nos, ahogy tetszik! – kiáltotta szánalmas indulattal Ljuszin. Nem tudta, mit feleljen, s úgy kiáltott, mint aki segítséget kínált, de elutasították . . .

Beült az autóba, becsapta az ajtaját és elrobogott.

Szincov háttal állt; csak hallotta, hogy a gépkocsi elment.

Soha életében nem omlott még össze ekkora reménysége egyetlen pillanat alatt!

Megfordult és hátrakulcsolt kézzel nézett az autó után, amíg csak el nem tűnt a szeme elől.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A híradós iskola, ahol három hónapja már, július közepe óta, Mása Artyemjeva tanult, egy erdei iskola villaszerű épületeiben talált helyet, a régi kalugai úton, a harmincas kilométerkő tájékán.

Október 16-án estefelé Mása és barátnője, Nyuszja Zsuravszkaja engedélyt kapott, hogy éjszakára hazamenjen Moszkvába, és összeszedjen némi ruhaneműt, amire a németek hátában majd szükségük lehet.

Hideg, szeles idő volt. Az egész utat egy teherautón tették meg, amely élelemért ment be Moszkvába. Szalmán feküdtek a kocsin, és magukra húzták a vastag ponyvát, amellyel az élelmiszert szokták letakarni.

Mása kissé felmelegedett, és a sötétben, a ponyva alatt úgy érezte, mintha nem is ezen az élelemért menő teherautón volna, hanem máris ott feküdnék annak a repülőgépnek a fenekén, amely majd egy éjszaka elszáll a front felett, és ahonnan őt ejtőernyővel ledobják a németek háta mögé. A tanfolyam egy hete befejeződött, éjszakáról éjszakára várták a további utasításokat és útnak indításukat.

Tudta már, hogy rádiókészülékével együtt Szmolenszk környékén fogják ledobni, a három lehetséges pont egyikére, és onnan majd Szmolenszkba kell mennie, hírszerző munkára. Költött élettörténete – az idegen névre szóló igazolvány kiegészítéseként – úgy szólt, hogy gyermekkorában anyjával együtt többször járt Szmolenszkban, ezért, mivel Vityebszkből nem tudtak idejében elutazni – anyja egy bombatámadás alkalmával meghalt, ő pedig hónapokig bolyongott hajlékot keresve –, úgy határozott, hogy Szmolenszkba megy, ott élő nagynénjéhez. E nagynéni címe – létező személy az illető, valódi névvel, nem hamis ada-

tokkal, mint az övéi –, ez a cím az a titkos jelszó, amit majd csak az utolsó pillanatban közölnek vele, a felszállás előtt.

Ott feküdt a teherautó fenekén, mellével Nyuszja meleg hátához simulva, és hangtalanul rebegte: „Veronika, Veronika..."

Veronikának hívják azt a lányt, akinek a nevét viselnie kell majd, de nem tetszett neki ez a név, és úgy érezte, soha nem tudja úgy megszokni, hogy egyszerűen, meglepetés nélkül feleljen rá.

„Veronika, Veronika..." – ismételte hangtalanul.

Attól a pillanattól fogva, hogy a ma esti létszámellenőrzés után a századparancsnok kiadta a vezényszót: „Oszolj! Artyemjeva és Zsuravszkaja hozzám!" – folyvást érezte, mint közeledik a jövő, és válik jelenné számára.

Nem tévedett. A századparancsnok eltávozási engedélyt adott nekik reggelig, azzal, hogy moszkvai lakásukon vegyenek magukhoz „polgári" ruhát, így mondta. Ez azt jelentette, hogy nemcsak őt, hanem Nyuszját is hírszerző munkára vetik be: azokat a rádiósokat ugyanis, akiket a partizáncsapatokhoz küldtek, egyenruhában és prémbekecsben dobták le.

„Kár Nyuszját odaküldeni..." – gondolta Mása. Nemegyszer jutott ez már eszébe. Úgy vélte, barátnője túlságosan féltő szeretettel nevelt s túlságosan tapasztalatlan az ilyen munkához. Ráadásul feltűnően csinos, megakad rajta a szem... Önmagáról nem vélekedett így. Ő leginkább a repüléstől félt, különösen amióta úgy megijedt: egy hete a gyakorlaton nem nyílt ki az ejtőernyője, és alig tudta a tartalék ejtőernyő gyűrűjét kioldani.

Megfordult a szalmán, most hideg hátát fordította Nyuszja felé, és egy kicsit felhajtotta a ponyvát, hogy legalább fél szemmel lássa a teherautó felett száguldó eget. Hideg ősz-esti égbolt volt ez, se nap, se hold, se csillagok; még csak a felhők sem látszottak rajta, olyan egyforma szürke, hogy akármeddig nézi is az ember, nem lát semmit.

„Vannak, akik legalább bizonyosat tudnak: akár jó, akár rossz – töprengett Mása. – Nyuszja például tudja, hogy apja bekerítésben volt, kijutott, és most mint sebész, tábori kórházat vezet a nyugati fronton, rendesen írogat a lányának, és ő válaszol, a tábori postaszámra... A bátyja megsebesült, levágták a lábfejét, Kazanyban fekszik kórházban, és szintén írogat neki... És még sokan mások kapnak leveleket és válaszolhatnak, vagy olyanokkal találkoznak, akik látták az övéiket, vagy hallottak róluk... De én semmit sem tudok az enyéimről, se jót, se rosszat, egy szót sem... Nem tudok a gyere-

kemről, nem tudok anyámról, sem a férjemről, és nem tehetek mást, csak szüntelenül azon gondolkozom: vajon élnek-e?..."

Ott az iskolában az első héten kérte – most már tudja, milyen naiv kérés volt –, hogy a tanfolyam elvégzése után lehetőleg Grodno körzetébe irányítsák...

– Ugyan miért? – kérdezte élesen az iskolakomisszár. Életrajzából és a kérdőívből mindent tudott Másáról, de szükségtelennek, sőt károsnak vélte, hogy ilyenkor kímélje az érzéseit. – Miért? – ismételte. – Hogy személyesen mentse meg a családját? Maga nélkül is mindent megpróbálnak, csak elveszejthetné őket, ha megjelenne, meg saját magát is... jó kis ötlet! – mosolyodott el mérgesen. – Egy politikai tiszt feleségét, aki férjével másfél évet töltött Grodnóban, éppen oda küldeni most, illegális munkára?! Talán családi okokból jött az iskolába? Akkor kár is folytatnia.

– Nem, dehogy – felelte Mása; nem mondott egészen igazat, mert elhatározásában, hogy éppen ezt az iskolát választotta, volt némi szerepe annak a hiú reménynek, hogy ha megszállott területre dobják, legalább megtudhat az anyjáról és a gyerekről valamit, ha nem is találja meg őket...

Azóta három hónap telt el, és minden szörnyűség ellenére mégis csak megszokta a gondolatot, hogy anyja és Tánya „ott" van, és ha élnek, hamarosan hírt kap róluk; az a gondolat viszont, hogy megszállott területre megy a németekhez, anélkül hogy a férjéről bármit is megtudna, továbbra is megszokhatatlan maradt, és elviselhetetlenül kínozta.

Valóban, nehéz volt elképzelni, hogy a férje akkor, a pályaudvaron, a rácson keresztül megszorította a kezét, öklére csavarva a térképtáska szíját, és felugrott az induló vonatra... majd még valaki felugrott és eltakarta... és ezzel minden, minden megszakadt...

Három beadványt írt, egyikre sem kapott választ; szívós kitartással kétszer bejutott a politikai csoportfőnökségre: első ízben rögtön az iskolai felvétele után, még júliusban, másodszor nemrégen, szeptemberben, amikor is, külön e célból, tizenkét órára szóló eltávozási engedélyt kapott.

Júliusban azt mondták neki, egyelőre nincs értesülésük róla, hova költözött el a *Harci Lobogó* szerkesztősége, ahol a férje dolgozik. Ez a válasz nyugtalanította, de egyben meg is nyugtatta: nemcsak Szincovról, de a szerkesztőségről sem tudnak semmit, az egész szerkesztőség pedig nem tűnhetett el! Nem tudják, de meg fogják tudni, hova költözött! Mása otthagyta az iskola postafiókszámát, és megkérte a zászló-

aljkomisszárt, aki fogadta, hogy írja meg, ha csak két szóban is, mihelyt bármi hírt kapnak a szerkesztőségről. A komisszár megígérte, de eltelt két hónap, és nem jelentkezett.

Még valakinek megadta a címét: elhunyt apja régi barátjának, Zoszima Ivanovics Popkovnak, aki velük egy házban lakott. Az öreg Popkov átvette a levélszekrény kulcsát, és megígérte, hogy minden másnap megnézi, nem jött-e valami levél, és ha jött, elküldi neki. De egész idő alatt egyetlen levelet sem kapott a frontról.

Amikor szeptemberben ismét elment a politikai csoportfőnökségre, már egy másik zászlóaljkomisszár fogadta – az első kiment a frontra –, és közölte vele, hogy igen, a *Harci Lobogó* szerkesztősége szerencsésen kijutott a bekerítésből, és jelenleg a kijelölt helyén dolgozik, a szerkesztő ugyanaz a Gurejev, aki a háború előtt volt, de sajnos, a megkeresésre azt a hivatalos választ kaptuk, hogy Szincov politikai tiszt nem tért vissza szabadságáról szolgálati helyére.

Két hónappal ezelőtt Mása bizonyára erősködött volna, hogy ez lehetetlen, hiszen maga kísérte ki a pályaudvarra, amikor Grodnóba utazott... De most, szeptemberben, amikor már sok mindent megértett, amit korábban, júniusban és júliusban nem értett és nem is érthetett, csak sóhajtott és elment, még köszönni is elfelejtett.

„Nem tért vissza szabadságáról – tehát nem érkezett meg. Mit jelent ez? Ha kórházba került, vagy más alakulatnál harcol, írt volna. Így hát bekerítésben van... Mi más történhetett vele?"

Így tűnődött, és nyugtatgatta magát, igyekezett szilárd maradni, és nem akart hitelt adni semmiféle más lehetőségnek. De ott élt benne az a szívsajdító, szinte anyai érzés, hasonló ahhoz, amilyent akkor érzett, amikor a kislánya jutott eszébe. És amikor elgyengült perceiben szabadjára engedte ezt az érzést, férjét – ezt az erős, széles vállú, nagy darab embert – kisebbnek látta, mint egy kisgyereket...

A földet és a háborút is mérhetetlen nagynak képzelte ilyenkor, és ebben a nagy-nagy háborúban kallódott magárahagyottan, idegenül és rajta kívül senkinek sem kellőn az a parányi kis ember: a férje... És hogy ebből az óriási messzeségből egy szál egyszer csak összekösse őket, a távolban kallódó embert az itthon maradottal, ez ilyenkor csodával határosnak látszott.

Ezt érezte most is, amint a felette száguldó, hatalmas égboltozatot nézte. Ez az égbolt egyetlen kérdésére sem akart feleletet adni, noha úgy rémlett, mindent tudott. Mása nem tudta, de hát valakinek csak tudnia kellett, hol van, mit csinál a férje, hol fekszik, és mire gondol; hol van?... Igen, ez a legfontosabb: hol van most?

„Szerelem... – gondolta hirtelen Mása. – Mi is a szerelem voltaképpen? Hogy jó volt együtt lennünk, vagy hogy most vágyódom utána, és éjszakánkint sírok? Hogy rá sem tudok nézni senki másra? Vagy hogy leveleket írok neki, amelyeket nincs hová küldenem? Igen, mindez így van, és mégis olyan kevés ahhoz képest, amit érzek, csak nem tudok szavakba foglalni! Nem tudom, nem tudom... Mit is szeretnék most legjobban? – kérdezte magától. – Azt szeretném legjobban, ha..." – Elgondolkozott és szilárd meggyőződéssel azt felelte magának, hogy legjobban szeretne most ugyanott lenni, ahol a férje.

„És ha iszonyat vár ott rám, és megölhetnek? Akkor is! És ha megsebesítenek minket? Hát sebesüljünk meg mindketten! És ha meghalunk? Akkor is, haljak meg vele!"

És ki tudja, most, a háború tüzében, talán éppen ezek a gondolatok feleltek arra a legfontosabb kérdésre, amelyen az imént eltűnődött, és amelyre válaszul csak ezt suttogta: „Nem tudom... nem tudom..."

Megint magára húzta a ponyvát a besüvítő szél ellen, és a másik oldalára fordult. Férje utáni bánatában egyenest a barátnője fülébe sóhajtott, és Nyuszja, kesztyűjét lehúzva, megsimogatta a fülét: csiklandozást érzett.

– Te ravasz: mellettem melegszel! – mondta Nyuszja, és jóízűt ásított. – Jó lenne, ha égne a gáz, nálam megmosakodhatnánk...

– Miért ne, lehet, hogy ég – felelte Mása.

– Nem hiszem – mondta a másik. – Olyan a hadijelentés, hogy borzalom!...

Noha azt mondta: „borzalom", és habár őket is, akik a tegnapi hadijelentést olvasták: „A nyugati támadási frontszakaszon súlyosbodott a helyzet..." – tanulótársaikkal együtt megrendítették és rémületbe ejtették ezek a szavak, e hadijelentés egész szörnyűségét még nem fogták fel.

Iskolájuk elzárt életet élt, gondolataik a közeli, fenyegető jövőben jártak, az arcvonal mögött. Mása, amikor éjjelente a kemény darócklepedőbe és a tarka katonai pokrócba burkolózott, mindig ugyanarra gondolt: hogy véget érnek ezek a csendes napok az erdei iskolában, a felelések a táblánál, a rádióadókészülékek összeszerelése és szétszedése, a megszabott időben fogyasztott reggelik, ebédek és vacsorák, a jövőről való éjszakai suttogások, és elkövetkezik majd ez a jövő, ott, az arcvonalon túl. Elképzelte, hogyan indul az első titkos találkozóra, s milyenek lesznek azok, akikkel együtt dolgozik majd: hűek, megbízhatók, vagy egyikük fogja magát és elárulja? Az járt az eszében,

hogy ha a németek kezére kerül, megkínozzák, de akármit tegyenek is vele, hallgatnia kell mindarról, amit megtudott itt, ebben a gyermekeknek épült csöndes kis erdei iskolában, amely régen nem erdei iskola, és régen nem a gyermekeké már...

Életük logikája időnkint mind az ő, mind Nyuszja gondolataiban háttérbe szorította a kérdést, hogy a fronton mi történik. Az arcvonalon túli híreket olvasták mindenekelőtt, és különös figyelemmel: hogy Sz. vagy K. elvtárs a partizáncsapatával ennyi meg ennyi fasisztát semmisített meg az erdőben, vagy rajtaütöttek a fasiszták törzskarán, felgyújtottak egy olajtartályt, elaknásítottak egy utat, vagy rágyújtották a házat a visszatért földbirtokosra, von Biederling báróra... A harctéri jelentéseknél jobban foglalkoztatta őket az, hogy mi folyik ott az arcvonalon túl, ahová nemsokára ők is mennek. És az a kis önzés, ami ebben megnyilvánult, talán megbocsátható, ha arra gondolunk, hogy milyen feladat előtt álltak...

A teherautó hirtelen megállt. A deszkafalon túl, közvetlenül Mása mellett, felhangzott az ismerős mondat: „Kérem az iratokat!" Az iskola élelmezési tisztje, Burilin kezében, aki a vezetőfülkében ült, megzörrentek az iratok, majd az átvevő kezében zizegtek tovább, és az iménti száraz hang megkérdezte:

– Hátul ki van?

– Két katonai személy, de én vagyok a rangidős.

– Nem számít – mondta ugyanaz a hang.

Mása és Nyuszja félrehajtotta a megzörrenő ponyvát és felült.

Egy beesett, sovány arcú, magas hadnagy nézett be a kocsiszekrénybe. Mögötte nem is egy, hanem három katona állt.

– Az irataikat! – mondta.

A két nő elővette szabadságos levelét és odanyújtotta. A hadnagy figyelmesen elolvasta, visszaadta, elfordult és még csak nem is felejtette szemét Nyuszján, ami nagy ritkaság volt.

– Tovább mehetnek.

– No nézd, milyen mérges! – jegyezte meg Nyuszja.

– Négyen vannak – mondta Mása hátranézve.

Megint a tegnap esti hadijelentésre gondolt: „A nyugati támadási frontszakaszon súlyosbodott a helyzet." Ez a jelentés és a négytagú járőr ott, ahol szeptemberben csak kéttagút látott, nyugtalanítón a szívébe szúrt.

Az út mindkét oldalán gerendákból összehegesztett harckocsiakasztók voltak felhalmozva. Majd barikádok között haladtak át, amelyek az út közepén csak egy gépkocsinak hagytak keskeny átjárót. Az

utóbbi napokban az iskolában hallották már, hogy Moszkvát megerősítik, sőt barikádokat emelnek, de más volt hallani róla, és más látni mindezt, méghozzá közvetlenül Moszkva határában.

– Feküdj le, no, hideg van így – mondta Nyuszja, aki már le is dőlt a teherautó fenekére.

Mása csak nehezen bírt elszakadni ettől a látványtól. Mégis visszafeküdt Nyuszja mellé, és magára húzta a ponyvát.

Nem könnyű megmondani, jobb volt-e vagy rosszabb, hogy így történt, de mivel a ponyva alatt melegedtek még egy félóráig, amíg a teherautó a sorompótól a Pirogovkára ért, nem látták igazában sem Moszkva külvárosait, sem azt, hogy ezen az estén mi folyt ott.

A teherautó megállt.

– No, itt vagyunk. Leszálltok? – kérdezte Burilin, és a vezetőfülke ajtaját kinyitva, tenyerével megcsapkodta a kocsiszekrény falát.

Mása és Nyuszja, egymás után, kibújt a ponyva alól, és lábát a kerékre téve, lesiklott a földre.

Az úttesten, rendetlen menetben, lépéstartás nélkül, puskával felfegyverkezett civilek haladtak el mellettük. Különféle korú és öltözékű emberek voltak: ki köpenyben és sportsapkában, ki vattakabátban és füles sapkával a fején. Komoran mentek, nótaszó nélkül, egyesek cigarettáztak...

– Hát így állunk, kislányok! – sóhajtott Burilin, aki nem szállt ki a vezetőfülkéből. Kövér és rendszerint derűs arcán elkeseredés látszott. Habár a régi kalugai úttól idáig mindössze néhány utcán haladtak át, meglátta azt, amit a ponyva alatt fekvők nem láthattak.

– Hát így állunk, kislányok! – ismételte, és a családjára gondolt: feleségére és két gyermekére, akik a város túlsó végén, a Szemjonovsorompónál laktak, s akiket még az éjjel be kell préselnie valami kelet felé induló vonatba. – Átveszem az élelmiszert a raktárban, és holnap hét óra nulla-nulla perckor idejövök, addigra készüljetek el. Itt várjatok az utcán.

A teherautó elrobogott, s a két nő magára maradt az utcasarkon.

– Gyere most mindjárt hozzám, jó? – szólalt meg Nyuszja, és a hideg szélben fázósan összehúzta magát. – Úgy sincs senkid otthon.

Mása még mindig azt a távolodó rendetlen menetet nézte, és riadt gondolatok kergetőztek a fejében. Nem felelt mindjárt.

– No, jössz? – sürgette Nyuszja.

Másáék háza ott volt nyomban a sarkon túl. Nyuszja pedig öt háztömbbel arrább lakott, és sehogyan sem akarózott egyedül mennie.

– Előbb összeszedem a holmit, és azután megyek hozzád – felelte Mása.

– Helyes, megvárlak.

– Nem, ne várj, eredj csak, később megyek.

Nem azért nem akart most mindjárt átmenni Nyuszjához éjszakára, mintha még az este okvetlenül össze kellett volna csomagolnia, hanem mert nem tudott lefeküdni anélkül, hogy az öreg Popkovhoz be ne nézzen megkérdezni, nem jött-e az utóbbi napokban valamilyen levél, amit még nem továbbított neki. De ezt most nem volt kedve elmagyarázni barátnőjének, mert magyarázkodni annyi lett volna, mint a férjéről, a miatta érzett aggodalmáról beszélni; annyi lett volna, mint lelki támaszt keresni olyanvalakinél, aki maga is támaszra szorul, mert nem erősebb, sőt, gyengébb nála.

– Rendben van, elmegyek – mondta megadón Nyuszja; Mása határozottsága legyőzte. De azért nem mozdult, és idegesen szívta cigarettáját, mintha még mindig azt várná, hogy Mása meggondolja magát.

Ott állt Mása előtt, félt elválni tőle; magas, sudár alakjával szép volt még ebben a nem rá illő katonaköpenyben és a lötyögős, bő szurkosvászon csizmában is. Mása figyelmesen nézett rá, és gyengéd szánalom sajdult meg szívében e szép és – szerinte – akaratnélküliségre való arc, e nyúlánk, hajlékony, izmos és egyben törékeny, leányos alak láttán, szájában a hozzá nem illő cigarettával.

Amint így elnézte, arra gondolt, ami már nemegyszer megfordult a fejében, hogy ő idősebb és erősebb Nyuszjánál, idősebb és vértezettebb, már csak azért is, mert asszony, férje és gyermeke van. Igenis van, még ha nem is tud róluk semmit!...

Azon járt az esze, mialatt így nézegette, amit Nyuszja és a többiek is emlegettek beszélgetéseik során: mi vár rájuk, ha ott, a megszállt területen, élve kerülnek a németek kezére, mielőtt még végezhetnének magukkal? Csaknem felkiáltott erre a gondolatra, de uralkodott magán, és mindezek helyett, amiket elgondolt, bánatosan csengő, tiszta és nyugodt hangján csak ennyit mondott:

– Milyen szép vagy te, Nyuszja! – Ezután nyomban eszébe jutott, hogy férje ugyanezekkel a szavakkal szokott kedveskedni neki; gyönyörködött benne, habár ő nyomába se léphetett Nyuszjának. Így kedveskedett még akkor is, amikor Mása közvetlenül szülés előtt állt, és – ezt biztosan tudta – egyáltalán nem volt szép. Amint most visszaemlékezett erre, már nem is Nyuszjáért aggódott: a maga sorsára gondolt szívdobogva, a maga éjszakai repülésére és leszállására a németek mögöttes területén, s miközben dühösen szidta magát ezért a

gyáva gondolatáért, hirtelen és szinte gorombán rászólt a lányra: – No, menj már, mit állsz itt még mindig? – azzal befordult az utcájukba.

Az ismerős főbejárat mellett elhaladva, futólag látta, hogy a kapuszárnyak nyitva vannak – és belépett az udvarra. Egy lélek sem volt az udvaron, az ablakok vakon meredtek rá, fekete légópapír borításukkal. A távoli, hetes számú kapu előtt, ahol a legfelső emeleten az öreg Popkov lakott, megbotlott egy kidobott matracban, és csaknem elesett.

A lépcsőházban sötét volt, mint egy alagútban. Amikor felért, sokáig tapogatózva kereste a csengőgombot, de nem találta meg, és végül dörömbölni kezdett. Senki sem felelt. Aztán mégis felhangzott Popkov rekedtes hangja.

– Én vagyok, Zoszima Ivanovics: Mása – felelte. Gyermekkori megszokásból máig is félt egy kicsit a zsémbes öregembertől.

Az öreg nem válaszolt, becsoszogott a szobába, majd vissza az ajtóhoz. Sokáig babrált a reteszen meg a biztosító láncon, amíg végre kinyitotta.

– Gyere be! Magam vagyok. Gyengélkedem.

Az előszobában nem égett a lámpa, és Popkov egyenest az ebédlőbe vezette Mását. Ebben a szobában állt a nagy nikkelezett ágy is, a gyűrött párnákkal. Popkov a felesége halála után ágyastól áthurcolkodott ide, a másik szobába pedig a fiát költöztette be, feleségestől.

– Ülj le! Minek állsz? – kérdezte az öreg, és mentében eligazítva az ágyat, letelepedett az asztal mellé. Ócska bundáját a vedlett bárányprém gallérral, amely kimenő bunda volt valamikor, és amelyet most csak a hálóingére kapott fel, nyakánál szorosan összefogta.

Mása leült vele szemben, az ismerős asztalhoz. Emlékezett rá: ugyanilyen asztal állt az ő lakásukban is. Apja és Popkov egy alkalommal, ugyanabban az üzletben vették ezeket a kihúzható ebédlőasztalokat, amikor együtt költöztek be ezekbe az első új munkáslakásokba, a húszas évek végén.

– No, mi újság? – kérdezte Popkov Mására pillantva, és megsimogatta borotvált fejét, amelynek két oldalán, a kopasz fejebúbja körül, észrevehetően kiütközött már az ősz sörte. Hideg volt a lakásban, és fázott a feje.

– Mi újság? – Mása vállat vont. – Azt hittem, talán maga újságol nekem valamit.

– Újságolnék én szívesen, de nincs mit. Üres a levélszekrényed, tegnap voltam odaát, megnéztem.

Mása akkorát sóhajtott, mintha lámpát fújna el.

– Mit sóhajtozol? – mondta zsémbesen az öregember, és maga is sóhajtott. – Két hétig nem néztem a levélszekrényedet: kórházban feküdtem sérvkizáródással, de tegnap megnéztem: üres – ismételte.

– Hát a családja hol van? – kérdezte Mása.

– Elutaztak. Áttelepítették a gyárat...

– És maga?

– Mondom, hogy sérvvel feküdtem! Egy kicsit többet emeltem a kelleténél, az ártott meg...

Popkov már három éve nyugdíjban volt, de a háború elején visszatért a műhelybe.

– És most mit csinál? Utánuk megy? – érdeklődött Mása.

Az öreg tagadóan ingatta fejét.

– Nincs rosszabb, mint várni egy ideig, aztán elmenni. Majd találok munkát valami kis üzemben, aknákat élesítgetek. Akkor elutaztam volna, de most már nem visz rá a lélek. Nélkülem is elegen szedik a sátorfájukat. De hiszen te is jártál az utcákon, láthattad. Reggel kimentem kenyeret venni, néztem ezt a menekülést, köptem egyet: „Pfuj, a keservit neki!"

Popkov szerette nevükön nevezni a dolgokat.

– Az udvaron – szégyen-gyalázat még elmondani is – matracok hevernek, repül a toll, mintha mindent feldúltak volna. Nem, én most már egy tapodtat sem mozdulok innét, elvből! – Köhögni kezdett, a bunda alá nyúlt, és megdörzsölte a mellét.

– Úgy látom, most is beteg, Zoszima Ivanovics – mondta Mása.

– Igen, megfáztam valahol. Alighogy kiiratkoztam a kórházból, jött ez a megfázás, egyik betegség a másik után... Miassz városába költözött el a gyár – mondta kisvártatva. – Állítólag a cseljabinszki területen van ez a város; a fiam bejött hozzám, amikor a kórházban feküdtem, ő mondta. Hogy pontosabban hol lehet, a fene tudja, kerestem a térképen, kerestem, de nem találtam meg... Hát idáig jutottunk! A mi tősgyökeres moszkvai gyárunkat egy olyan lyukba dugják, hogy még rajta sincs a térképen... Mért jöttél ide? – pillantott hirtelen Mására. – Ha csak a levelekért, hát itt vagyok én, elküldöm, ha lesznek. Nem futamodom meg, ne félj! Megragadok, mint rozsdás szeg a deszkában, kivárom a győzelmet... Vagy azt hiszed, a német beveszi Moszkvát?

– Hova gondol, Zoszima Ivanovics? – Mása még fel is kiáltott ijedtében, olyan váratlanul érte ez a kérdés; láthatta az öreg, hogy eszébe sem jutott erre gondolni.

– Pedig hát könnyen lehetséges – mondta Popkov. Örült Mása

szilárd meggyőződésének, de szokása szerint ugratta. – Csak láttad volna nappal, hogyan iszkoltak sokan. Egyet megállítottam, jól megtermett ember volt, és megkérdeztem: „Van elutazási engedélyed?" Tyű, hogy kapkodott a zsebeihez, teleszórta a fél járdát mindenféle papirossal! Pedig hát ki vagyok én? Mért ijedt úgy meg? Nincs az ilyen emberben semmi, csak a remegés a térdében!

Előhúzta kezét a bunda alól, és mérgesen simított egyet az asztalon, mintha láthatatlan morzsákat seperne le róla.

– No és te? Ha nem a levelekért jöttél, akkor mi járatban vagy?

– A napokban a frontra irányítanak, egypár holmit össze kell szednem – felelte Mása az iskola szabályaihoz híven, hogy senkinek egy szót sem szabad elárulni, de azért igyekezett minél közelebb maradni az igazsághoz.

– Szóval ti is a frontra mentek? És hát kik vagytok ti tulajdonképpen? Mifélék?

Mása szótlanul nézett rá.

– No jó, ne felelj, ha nem szabad! – mondta az öregember bántódás nélkül. – Csak egy felől nyugtass meg. Mondd: női zászlóalj, mint Kerenszkij alatt volt? Vagy férfiak is vannak benne?

– Vannak férfiak is – felelte Mása, és akaratlanul is elmosolyodott.

– No, hála istennek! Szóval, odáig még nem jutottunk! – Popkov felsóhajtott, és tűnődve nézett maga elé. – Egy tábornokkal feküdtem a kórházban, a frontról jött, de nem sebesüléssel, ugyanaz a baja volt, mint nekem. Sérv. Úgy látszik, ez a frontra is elkíséri az embert... Azt kérdezem tőle: „Mondd csak meg nekem, hogy miféle »meglepetés« ez? Hol voltatok ti, katonák, akkor?! Sztálin elvtárs miért nem tudta meg tőletek, hogy mi készül, legalább egy héttel vagy akár csak három nappal előbb? Hol maradt a lelkiismeretetek? Miért nem jelentettétek a veszélyt Sztálin elvtársnak?"

– És mit mondott a tábornok? – kérdezte Mása; ő is sokszor töprengett már ezen a gyötrő kérdésen, de még soha nem mondta ki hangosan, ilyen nyíltan és félelem nélkül, mint most Popkov.

– Hogy mit mondott? Semmit sem mondott. Legorombított engem, vén fejemet. De te biztosan mindent értesz – folytatta az öreg gúnyos kis mosollyal. – A múlt hónapban egy kisasszony az udvarunkból igen nevelgetett, hallván a locsogásomat, mivel ő mindent értett. Ma meg, bőrönddel a kezében, úgy futott át az udvaron szegényke, hogy a lába sem érte a földet. Ha te is mindent értesz, akkor hagyjuk, inkább egy szót se szólj erről.

– Nem tudom, Zoszima Ivanovics – mondta Mása. – Mi másfél evig a határszélen laktunk, Grodnóban. Ki nem gondolt mifelénk a háborúra? Persze hogy mindnyájan! Azután meg, mintha csak kábán mindenről megfeledkeztünk volna, közvetlenül a háború kitörése előtt otthagytuk a mamát Tányával! Én nem tudom, mások hogy vannak vele, én csak a mi kettőnk eszejárásán álmélkodom: hogyan tehettük ezt? Nem tudom. Megáll az eszem, ha erre gondolok.

– Hát én most megmondom neked, hogy én miképp értem a dolgot – mondta hosszú hallgatás után szigorúan, sőt ünnepélyesen Popkov. – Hogy miféle „meglepetés" volt itt, azt nem tudom, nem énrám tartozik. Ámbár, ha a szomszéd lakásban vendéget várnak, asztalt terítenek, meghalljuk a falon át. Hogy lehetett, hogy mellettünk egész hadsereget vontak össze, és senki sem vette észre? Érthetetlen!... De mást mondok én neked. Hogy nem tudtuk, milyen erős a német, ez igaz. Hogy hatalmas ereje van, az is igaz. Azért is indult meg egyenest a határról, hogy összeroppantson minket. – Popkov mindkét kezét az asztalra támasztotta, és egész felsőtestével Másához hajolt. – Nem vagy gyerek, te is emlékszel már egy s másra, tapasztalatokat is szereztél. Mondd meg nekem, legalább, amióta te látod; akármilyen nehéz volt is, sajnáltunk mi bármikor bármit is a Vörös Hadseregtől? Előfordult-e valaha is, hogy adni kellett a Vörös Hadseregnek, és a nép megtagadta? No, felelj! Volt ilyen eset, vagy nem volt?

– Nem volt – felelte csöndesen Mása.

– Most pedig azt látom: a Vörös Hadseregnek nincs meg mindene, aminek lennie kellene! Gondold el, mióta nem bírjuk a fasisztákat megállítani?! És most azt kérdem, és feleletet követelek erre: miért nem közölték ezt velünk? Hiszen végső esetben még ezt a lakást is odaadtam volna, éltem volna egy szobában, falat kenyéren, leveskotyvalékon, mint a polgárháborúban, csak a Vörös Hadseregnek legyen meg mindene, csak egy tapodtat se hátráljon a határról!... Miért nem beszéltek nyíltan, becsülettel? Mért hallgattak? Igazam van-e, vagy sem?

Mása nem tudta, igaza van-e vagy sem ennek az öregembernek, aki itt ül vele szemben, nem is mondja, hanem harsogja mindezt. Ámde bármilyen keserves volt is a beszéde, olyan erő áradt belőle, hogy ő is egyszerre erősnek érezte magát, mindenre késznek: vállalni a falat kenyeret – mit, falat kenyeret?! –, vállalni bármilyen harcot, bármilyen halált, csak hogy helyrehozzuk, megfordítsuk a dolgot, hogy ne a németek szorítsanak minket, hanem mi a németeket!

– Ne búsuljon, Zoszima Ivanovics – mondta csaknem vidáman,

a rátörő nagy érzés örömében. – Kitekerjük mi még a fasiszták nyakát, biztosan kitekerjük!

– Nonono – felelte bosszúsan az öreg. – Más malomban őrölünk! Hogy majd a végén ki marad felül s ki alul, azt én is tudom, legalább úgy, mint te! De most mért vagyunk már annyi hónapja alul?

– De miért, miért volnánk alul? – mondta Mása: szinte belekábult az öreg újabb kitörésébe. – Folynak a harcok, persze súlyosak...

– Hogy folynak a harcok, azt olvasom a jelentésekben – hajtogatta a magáét Popkov. – Itt megvertük őket, ott fogságba vetettük, amott megállítottuk... És ennek ellenére harmadnapja feladtuk Brjanszkot és Vjazmát! Hát hogy vagyunk most: alul vagy felül, hogy magyarázzátok ezt ti, katonák? Te is katona vagy, felelj!

Másának nem volt ideje a feleletre: odakint közel és távolban, élesen, dörgően, száz meg száz légvédelmi ágyú szólalt meg egyszerre.

– No, már azt gondoltam: mi az, ma elkésnek? – mondta nyugodtan Popkov, a falon lógó, forradalom előtti, öreg ingaórára pillantva. Felállt és megkérdezte: – Lemégy az óvóhelyre?

– És maga?

– Van eszemben! – felelte Popkov. – Úgy érezném magam, mint egy süketfajd az üstben, fentről meg egyre hull az áldás! Inkább itt maradok... Nos, lemégy vagy sem?

– Itt maradok magával – mondta Mása rövid habozás után. Nem azért habozott, mintha az óvóhelyre akart volna menni, hanem mert a lakásába kívánkozott, de aztán meggondolta magát: mit nézzen rajta?

– Akkor gyere, oltsuk el a lámpát, és húzzuk fel a függönyt! – mondta Popkov; örült, hogy Mása ott marad. – Az elmúlt éjjel is ott ültem az ablaknál és néztem. Érdekes látvány!

Nyakánál összefogta a bundát, a kapcsolóhoz lépett, eloltotta a lámpát, és a sötétben csoszogva, felemelte a papírfüggönyt.

Mása az ablakpárkányra ült, az öregember mellé. A lakás a legfelső emeleten volt, alacsonyabb házak között, és kitárult előttük az egész égboltozat: mintha ezer és ezer kalapács zengett, csattogott és kopácsolt volna rajta. Olyan volt ez az ég, mint a város fölé kifeszített, óriási fekete lepel, amely minden pillanatban ezer különféle helyen recsegve elszakad; és ahol beszakadt, füstgomolyok jelentek meg, a lövedékek robbanása nyomán.

Közvetlen közelben, a ház mögött mennydörgött egy légvédelmi üteg; hangja olykor minden más zajt elnyomott, de a szünetekben, mint valami rossz rádióban, foszlányosan hallatszott a repülőgépek

zúgása. Egyszer-kétszer erős robbanások remegtették meg a házat, valahol a város sűrűjében lángnyelvek csaptak fel és hunytak ki ismét.

Majd mellettük csattant valami.

– Repeszdarab – mondta Popkov –, az erkélyre esett. – És Másához fordulva hozzátette: – Beljebb húzódhatnál, nehogy megsebezzenek az üvegszilánkok, ha idetalál egy!...

Mása nem válaszolt; tovább nézte az eget.

– Igen, a légvédelmünk erős, nem bírnak áthatolni rajta – mondta Popkov egy aránylag csendes pillanatban, és mintegy bizonyságul az ég magasán, a sárgás füstgomolyok között, szokatlanul nagy, élénksárga fényfolt villant fel, alaktalan foltból sárga szöggé, majd félkereszt formává alakult, és apró, kihunyó pettyekre hullva, zuhant lefelé, a sötétbe.

– Lelőtték! – kiáltott fel Popkov.

A légvédelmi ágyúk tüze csendesedni kezdett, a szétpukkanó sárga gomolyok ritkultak, és az égbolton egymást keresztező fénykévék sorban lehullottak a látóhatár felé.

– Egy hullám elvonult – mondta Popkov, folyvást fürkészve az eget. – Így éjszaka valóságos Szodomának és Gomorrhának látszik minden, de ha másnap kilépsz az utcára, alig látod nyomát. Itt-ott füstölög egy ház, de Moszkva ép.

E szavak közben lehúzta a függönyt; egy pillanatig sötétben maradtak.

– No, azért a háború sem tart örökké – mondta Popkov, és felkattintotta a villanyt. – Iszunk egy csésze teát?

Mása köszönettel elhárította a meghívást. Nyuszja várja, sőt bizonyosan izgul már. Gyorsan összeszedi a holmiját, és átszalad hozzá.

– Köszönöm, Zoszima Ivanovics! Majd talán máskor.

– Mikor lesz az a máskor? – tudakolta szigorúan az öreg.

Mása vállat vont.

– Nem tudom.

Popkov elengedte a bundája gallérját, és búcsúzáskor szokatlanul kedvesen megsimogatta érdes tenyerével Mása fejét.

– No jó, eredj! – Becsapta Mása mögött az ajtót, és kezében megzörrent a biztosító lánc.

Mása ismét átvágott az udvaron, és a lépcsőházuk felé tartott. Szél fújt, és a téglával kitámasztott ajtószárnyak keservesen csikorogtak. Arra gondolt: mi lenne, ha odafent az emeleten, a lakásajtóra szerelt kis levélszekrény kerek lyukacskái mögött, levél várná; nem tegnap, hanem csak ma érkezett, de nem Szincov levele, hanem értesítés, hogy férje elesett?...

A korlátba kapaszkodva felbotorkált a sötét lépcsőn, ingzubbonya zsebéből kivette a lakáskulcsot, és tapogatva kereste a zárat. Keze alatt váratlanul megzörrent valami. Megremegett és először elkapta a kezét, majd megint odanyúlt, és egy karikán lógó nagy kulcscsomót tapogatott ki; a karika a kulcslyukba dugott kulcsra volt fűzve. Mása lenyomta a kilincset, és az ajtó ijesztő készséggel kinyílt. Egy pillanatig mozdulatlanul állt a csendben; megmagyarázhatatlan, jeges félelem borzongatta e félig nyitott ajtó és az idegen kulcscsomó előtt, majd haragosan, hirtelen belökte az ajtót, és belépett a lakásba. Először úgy rémlett, hogy teljes csönd van, de aztán a belső szoba felől szaggatott lélegzést hallott. Átlépte a hálószoba küszöbét, és köpenye zsebéből előrántotta a zseblámpáját.

Az ágyon, a puszta matracon, ott feküdt a férje, hasmánt, fejét lelógatva, füles sapkában, vattakabátban és rongyos csizmában. Nagyon mélyen aludt, meg sem moccant, nehezen, náthásan lélegzett.

Mása dermedten állt, kezében a lámpával, majd észrevette, hogy az ablak nincs elsötétítve. Eloltotta a zseblámpát, tapogatózva gyorsan mindkét szobában leeresztette a papírfüggönyöket, azután a konyhába szaladt, hogy ott is leeressze; kifutott a lépcsőházba, és kiráncigálta a zárból a kulcscsomót, aztán visszament, bezárta maga mögött az ajtót, és sorban felkattintva a kapcsolókat, meggyújtotta a két ép körtét: az előszobában és a konyhában.

Csak ezután tért vissza a hálószobába. A nyitott ajtón át halvány fény világított be az előszobából. Szincov most is hasmánt feküdt, feje lelógott a matracról. Mása letérdelt, mellére vonta a fejét, magához szorítva felemelte, és matracra fektette, majd odahúzta a párnát, és újra felemelve férje fejét, áttette a párnára. A mélyen behúzott füles sapka alól piszkos kötés csücske látszott, azért nem merte levenni. A férfi nem ébredt fel; Mása úgy érezte, lázas. Ajkát a halántékához érintette, de nem volt forró, hűs verejtékcsöppek gyöngyöztek rajta. Ekkor Mása lázas sietséggel ledobta köpenyét, sapkáját, lehúzta csizmáját, mintha attól félne, hogy kopogásával felébreszti ezt az öntudatlan álomba merült embert, kiszaladt a konyhába, és meggyújtotta a gázt, amely alig-alig látszó halványlila fénnyel pislákolt, leakasztott a falról egy nagy vaslábast, vizet eresztett bele, és föltette a tűzhelyre.

Majd a konyhaszék fiókjából szappant és egy csutakot keresett elő, magához vette, kulcsával kinyitotta a szekrényt az ebédlőben, fehérneműt, zoknit, törülközőt, két lepedőt és egy takarót vett ki belőle, minden egyebet a szekrényajtóra akasztott, csak a lepedőket meg a takarót fogta a hóna alá, és visszament az ágyhoz. Leült a matrac szé-

lére, hóna alatt a lepedőkkel, majd ledőlt a férje mellett, vállát átkarolva, szorosan odasimult hozzá, és csak most tört ki belőle a sírás. Keserű, boldog zokogás rázta, és szipogva, csukladozva hol elereszteti egy pillanatra, hol ismét görcsösen magához ölelte a mozdulatlanul, mélyen alvó férfit.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Ilyen felébreszthetetlen, mély álomba csak olyan ember merülhet, aki elérkezett a testi-lelki kimerültség végső fokára. Így is volt.

Szincov két órával a felesége előtt jött meg, s aludt el a puszta matracon . . .

Attól fogva, amikor Ljuszin kiszállította az autóból, és magára hagyta az országúton, húsz kilométerre Moszkvától, nyolc óra telt el addig a percig, míg a lakásán elaludt – és ez a nyolc óra nagyon keserves volt.

Amikor ott maradt az úton, sajnálta, hogy uralkodott magán, és nem vágott Ljuszin képébe. Most mit tegyen? Akárhogy alakult is a helyzet, leghelyesebb lenne az ellenőrző-átengedő pontra menni, és megmagyaráznia, mi módon került oda, és hova igyekszik. Csakhogy az emberek nem mindig a leghelyesebb megoldást választják.

Amint ott állt elhagyottan, átkozta magát amiért Ljuszinnal jött odáig, de azért már meghátrálni sem akart. Ha egyszer ott van Moszkvától egy ugrásnyira, azért is elmegy a volt szerkesztőségébe, innen, erről a helyről, ahol Ljuszin elvtárs cserbenhagyta. Elmegy és megtalálja helyét a csatasorban!

A kétségbeesésnek és vad haragnak ebben a forrongó állapotában elhatározta, hogy minden ellenőrző-átengedő pontot kikerülve próbál bejutni a városba. Ha nem sikerül, és mégis feltartóztatják valahol, akkor sem vesztett semmit: így is, úgy is bizonyítania kell, hogy nem katonaszökevény, és nem is szándékozik azzá lenni!

Egy nappal előbb vagy később szinte bizonyosra vehető, hogy nem juthatott volna be Moszkvába. Csakis ezen a napon – október

16-án – történhetett meg ez az elképzelhetetlen eset, hogy az útról letérve és minden ellenőrzőpontot elkerülve eljutott a jól ismert külvárosig, és onnan már senki által fel nem tartóztatva egyenest a város központjába sietett. Később, amikor mindez a múltba merült már, ha valaki epés haraggal vagy keserűen emlegette előtte ezt az október 16-át, Szincov makacsul hallgatott: olyan elviselhetetlen volt számára Moszkva akkori képére visszagondolni, mint amilyen elviselhetetlen érzés egy szívünknek kedves arcot rémülettől eltorzulva látni.

Természetesen nemcsak Moszkva előtt, ahol az utolsó csepp vérükig küzdöttek ezen a napon a csapatok, de magában a városban is sokan voltak, akik minden tőlük telhetőt megtettek, hogy ne kelljen Moszkvát feladnunk. És éppen ezért nem is adtuk fel. De a front helyzete Moszkva alatt az egész háború kimenetele szempontjából a jelek szerint a legvégzetesebben alakult, és Moszkvában ezen a napon voltak, akik kétségbeesésükben elkészültek rá, hogy másnap bevonulnak a németek.

És – amint ez a tragikus órákban lenni szokott – a bátrak szilárd hite, észrevétlen munkája még nem mindenkiben tudatosodott, tevékenységük még csak ígérte, hogy meghozza gyümölcsét, a kishitűek csüggedése, rémülete és elkeseredése viszont szembeszökő volt. Ez jutott a felszínre, nem is lehetett másként, mert ezen a napon a németek elől menekülők tízezrei kerekedtek fel, és árasztották el a város utcáit, tereit, sűrű tömegben hömpölyögtek a pályaudvarok és a keletre vezető műutak felé; habár, igazság szerint, e tízezrekből csak kevesen, alig néhány ezren szolgáltak rá, hogy a történelem utólag elmarasztalja őket érte...

Szincov háborítatlanul ment Moszkva utcáin; senki sem törődött vele ezen a szörnyűséges napon, amikor az emberek elvesztették, keresték és nem találták egymást, bezárt lakásokba hatoltak be, kétségbeesetten várakoztak a megállott órák alatt a sarkokon, és sírtak, kiabáltak a pályaudvarok előtti terek vad kavarodásában.

Ljuszinra régen nem gondolt már: dühe most kicsinyesnek tűnt fel, és eltörpült ebben a bánatözönben, amely őt is magával ragadta, és mint egy kis forgácsot, sodorta a moszkvai utcákon. Már nem Ljuszint átkozta, hanem saját magát: ha másként cselekszik, ha kitart eredeti szándéka mellett, és jelentkezik a különleges osztályon, talán már ott helyben puskát adnak a kezébe, száz kilométerre Moszkvától, ahol a város sorsa eldől. De most már ahhoz, hogy reménye lehessen célja elérésére, véghez kell vinnie, amibe belekezdett: el kell jutnia a szerkesztőségbe.

A Nyikitszkij-kaputól, melyet sűrű ember- és gépkocsiáradat torlaszolt el, végre bekanyarodott a Hlinovszkij közbe, abba a kis zsákutcába, ahol a *Gudok* szerkesztősége volt. Már járt itt egyszer, a háború előtt.

Erre is, mint mindenütt, égés-szag terjengett, a szélrohamok égett papírfoszlányokat kaptak fel, és pörgettek a levegőben. A szerkesztőség ablakai belülről mind teljesen el voltak sötétítve, a kapun lakat lógott, előtte pedig támlátlan széken ott ült az öreg kapus, fekete vasutasköpenyben, kezében kiskaliberű puska. Ült és ügyet sem vetett az emberekre, akik mindenféle holmival megrakodva futottak el mellette.

Szincov odalépett hozzá, és habár a tagadó válasz már nyilvánvaló volt, megkérdezte, nem költözött-e oda a frontújság szerkesztősége. Az öreg szótlanul nemet intett.

– És a *Gudok* hol van? Elment? – tudakozódott Szincov, ámbár világos volt, hogy ez a lap sincs már itt.

– Mit keres? – szólalt meg végre a kapus, és felkapta fejét. – Milyen iratai vannak? Mutassa!

– Mit akar az én irataimmal? – kérdezte Szincov.

– Tudni akarom, hogy kell-e magának felelnem, vagy sem! – válaszolta mérgesen az öreg.

Igen: a *Gudok* elutazott, a frontújság szerkesztősége pedig nem költözött ide, és nem tudni, idejön-e egyáltalán. Ez világos volt. És amikor Szincov, aki már megkapta a választ, még mindig ott topogott a kis zsákutcában, és nézte a szerkesztőség ablakait, ezt csak azért tette, mert most már végleg nem tudta, hogy mihez kezdjen.

Átvillant agyán a gondolat, hogy ha már a szerkesztőség nincs Moszkvában, legalább Szerpilint megkereshetné: őt pedig idehozták kórházba...

„De hogyan találnád meg? – kérdezte egy másik, józan hang. – Melyik kórházban? Azok után, amik itt történtek, ki mondja meg ma neked, hogy Szerpilin hol van?"

Nem messze onnét, az Arbat tér sarkán, volt a hadsereg politikai csoportfőnökségének épülete. Szincov emlékezett rá, hogy már járt ott egyszer, negyvenben, mielőtt Grodnóba irányították, és átfutott agyán a gondolat: „Hátha bemennék?" De ki engedné be, iratok nélkül? És egyáltalán ott van-e még? Aligha... „De ha nem oda, akkor vajon hová? Ugyan hová menjek?"

Fejében ismét megvillant a képtelen gondolat, amelyet már régen elhessegetett magától: „Hátha Mása mégis Moszkvában van?" És ez a képtelen gondolat – bár egyre tiltakozott ellene – vitte őt a Hli-

novszkij közből az Uszacsovkára, abba a házba, ahonnét a háborúba indult.

Az út közepén még egyszer ráparancsolt magára, végképp verje ki fejéből ezt a képtelen gondolatot: természetesen senki sincs a lakásban. És ő nem azért megy oda, mintha reménykednék! Csak le kell ülnie valahol, legalább egy órára, hogy magához térjen; ha senkinél sincs a kulcs, akkor a lépcsőn! Aztán felkel és tovább megy... Hová? Hát a kiegészítő parancsnokságra. Odamegy és nem sokat magyarázkodik, azt mondja, mint önkéntest vegyék lajstromba... Hiszen csak felállítanak alakulatokat, és csak küldenek a frontra embereket!... Majd ott az első harc után megmagyaráz mindent! De akkor már nem lesz fontos az egész. Most egy a fontos: hogy lajstromba vegyék, és a frontra irányítsák! Igen, persze, így van!

De a legutolsó pillanatban, amikor a ház kapujához ért, és egyszerre eszébe jutott minden: hogy akkor, júniusban, e mögött az első emeleti ablak mögött miként készítette őt Mása a frontra, minden más gondolat kiröppent az agyából, csak rá gondolt és arra, hogy otthon lehet.

A kapu tárva-nyitva volt, a kapuszárnyak téglával kitámasztva, a járdán egy karosszék roncsai hevertek. Azok után, amiket a városon áthaladtában látott, nem lepődött meg rajta. Félrerúgta útjából a széket, és felment az első emeletre. Öklével verte meg az ajtót. Régen tudta már, hogy senki sincs mögötte, mégis egyre verte, két ököllel, arcát odaszorítva, és ebben a reménytelen, vad dörömbölésben túlcsordult keserűségének minden ereje benne feszült.

Végül kiegyenesedett, megfordult, legyintett és botladozva lement a lépcsőn.

A kapun éppen akkor farolt ki egy teherautó mindenféle háztartási holmival és zsákokkal megrakottan; úgy meg volt púpozva, hogy felül beakadt az alacsony kapuívbe. Az úttesten lázasan topogott egy ember, és két kézzel hadonászva kiáltozta: „Balra, balra, most fordulj, fordulj!"... A teherautó végre kigördült. Az úttesten topogó ember megállt, posztókabátjának ujjába törölte izzadt arcát, és Szincov ekkor ráismert. Az ottani házmegbízott volt, valami Kljuskin vagy Kruzskin nevezetű. Szincov még abból az időből ismerte, amikor Másának udvarolt, de a nevére nem emlékezett.

– Ide hallgasson! – kiáltotta Szincov. – Ide hallgasson! – ismételte még hangosabban, s hozzálépve, meggyengült, de azért még mindig izmos kezével úgy megragadta az ember kabátgallérját, hogy az belereccsent.

– Mi az? Megőrült? – kiáltotta a másik, és kitépte magát a szorításából, sőt, ütésre emelte a kezét; hamarjában nem ismerte fel a jövevényt. – Maga dörömbölt odafent?

– Én.

– A felesége elutazott!

– Hová?

– Ki tudna itt mindent fejben tartani? – mondta a házmegbízott, és felkapaszkodott a teherautóra. – A lakók névjegyzékét elégettük, mindent elégettünk ma, még a telefonkönyveket is, mindent! – tette hozzá már a teherautó tetejéről, majdnemhogy kihívóan. – A felesége még júliusban elutazott, egyenruhában volt.

– És hol van most? – kérdezte Szincov, a megindult teherautó után lépkedve.

– Ejnye, megálljon csak! – kiáltotta hirtelen az ember, és tenyerével szaporán ütögette a vezetőfülke tetejét. – Hé! – szólt oda Szincovnak, amikor a teherautó megállt. – Itt a lakáskulcsa, nálam is volt egy!

Heves mozdulattal kinyitotta aktatáskáját, s vastag drótból hajlított kulcskarikát húzott elő, amelyen vagy két tucat kulcs zörgött.

– Melyik a magáé? Vegye le gyorsan!

Szincov odalépett, és habozva nézegette a kulcsokat.

– Siessen már! – sürgette a házmegbízott, s a türelmetlenül kihajoló sofőrre pillantott. – Eh, vigye az egészet! – kiáltotta és eleresztette a karikát.

Szincov nem fogta, és a súlyos kulcscsomó nagy csörrenéssel a kövezetre hullott.

– Hova megy? – kérdezte Szincov, amikor a teherautó elhaladt előtte.

– Ahová a többiek! – kiáltotta vissza az ember. – Párttag vagyok, minek várjam meg a németeket? Hogy felakasszanak?

„Ahogy te párttag vagy! – gondolta Szincov. – Legalább ne hazudnál!" – és miközben a kulcscsomót felemelte, dühösen képzelte maga elé az autóról lenyúló nagy, szőrös kezet, amelyik az imént fogta . . .

Amint sorjában nézegette a kulcsokat, hirtelen eszébe jutott, hogy hátha van valami kis levél a lakásban, amit Mása minden eshetőségre otthagyott a számára . . . És ez a gondolat úgy elhatalmasodott rajta, hogy felszaladt a lépcsőn, s berontott a lakásba . . . a kulcsot karikástól benn felejtette az ajtóban.

De nem talált levelet. Sem az ebédlőasztalon, ahol a jól ismert

hamutartó: a népművész faragta hattyúfejes csónak állt, sem a hálószobában az ágyon, ahol csak a csíkos matracok voltak, meg egy huzatlan párna, amelyből itt-ott kibújtak a tollak.

A szekrény kulcsra volt zárva. Megrángatta az ajtókarikát: nem nyílt ki. Mindent vastag porréteg lepett: a padlót, a székeket, a terítő nélküli asztalt. Az ebédlőben a hasadt üvegű szellőztető ablakszemet meg-megzörgette a szél; Szincov becsapta, majd leült az asztal mellé, és nagy, csontos kezét súlyosan ráejtette a lapjára.

Mindannak, amin ő és sorstársai Mogiljovtól kezdve keresztülmentek, s közben olyan szilárdan helytálltak, mindannak értelme egy egyszerű kérdésre váró felelettől függött. És ez a kérdés így szólt: győzünk-e vagy sem ebben a háborúban, amely olyan borzalmasan kezdődött a számunkra? Nemcsak abban a hivatalos veszteséglistában, amelyet az első kitörésük után Jelnyánál Smakovnak átadott, hanem a lelkében is benne őrizte mindazoknak az áldozatos tetteknek hosszú lajstromát, amelyeket a szeme láttára és legtöbbször habozás nélkül vállaltak az emberek, hogy általuk, életük árán, vásárolják meg a győzelmet. És most itt Moszkvában, ugyancsak a szeme láttára nagy kérdőjel meredt a véres listával szembe, olyan gyászfekete, mint maga a bú.

Más lelkiállapotban talán különválasztotta volna a két gondolatot: Moszkva elvesztésének szörnyű lehetőségét attól, hogy menthetetlenül és véglegesen elveszett minden. De lelke most olyan csónakhoz hasonlított, amely a sok-sok tehertől végül is süllyedni kezd. És végezetül ez az üres, hallgató lakás – se asszony, se gyerek, és sem apja, sem öccse, senkije!

Aki ezt a lakáskulcsot odadobta neki, elutazott, mert holnap – úgy gondolja – a németek bevonulnak ide Moszkvába. És ez az ember – Szincov meg mert volna esküdni rá – parancs nélkül iszkolt el, kereket oldott azzal a bikanyakával és erős, szőrös kezével, amelybe jól beleillenék a puska...

Nem, nem irigyelte ezt a menekülő tenyészbikát, de tehetetlenségének érzése, hogy nincs a zsebében a párttagsági könyve, amellyel most elmehetne oda, három utcával arrább, ahhoz a kerületi bizottsághoz, ahol a pártba belépett, és azt mondhatná: „Én, Szincov, a Kommunista Párt tagja, eljöttem Moszkvát védeni, adjatok puskát a kezembe, és mondjátok meg, hova menjek!" – ez az érzés súlyosan nehezedett lelkére.

Ezen gyötrődött, és nagyon szenvedett miatta, amíg egyszer csak váratlanul, igen, váratlanul, mint ahogy olykor sorsdöntő gondolataink születnek, eszébe nem villant: „De hát miért ne mehetnék? Miért?

Miért ne mehetnék be a kerületi bizottságba, hogy azt mondjam: – Én Szincov, kommunista vagyok, és védeni akarom Moszkvát! – Miért? Talán nem vagyok kommunista? Az a tenyészbika ott a teherautón párttagnak meri mondani magát, és én már nem volnék az? Ha akadtak is, akik nem hittek nekem, és ha ma is akad ilyen kétkedő – én tudom, ki vagyok! Tudom, hogy nem szűntem meg kommunista lenni. Miért azon jár az eszem, hogy a különleges osztályt keressem fel, a szerkesztőséget vagy a kiegészítő parancsnokságot, csak éop a kerületi bizottságba nem merek elmenni, ahol a pártba beléptem? Ki tilthatja meg? Kinek van joga hozzá? És főleg, ki fosztott meg a jogomtól, hogy odamenjek?!"

Felállt az asztal mellől; olyan gyenge volt, hogy megtántorodott. Kiment a konyhába, és a sötétben sokáig kotorászott a polcon, amíg szerencsére talált egy szögletes, száraz kenyérvéget. A vízcsaphoz lépett, és megnézte, van-e víz. Volt. Ekkor a falnak támaszkodva, a csap alá tartotta a kenyeret, és egymás után dugta szájába az ujjai közt málladozó, nedves falatokat.

Az utolsó darabnál tartott, amikor a ház mögött megszólaltak a légvédelmi ágyúk. Az ablak nem volt elsötétítve, és éles reflektorfény pásztázott végig rajta; majd robbanás rázta meg a falakat. Szincov elzárta a vízcsapot, és a légvédelmi ágyúk dörgését hallgatva, megint a legszörnyűbbre gondolt, ami ma már sokszor megfordult a fejében, s amihez képest a maga baja semmivé törpült: „Csakugyan nem állítjuk meg őket? Feladjuk Moszkvát?!"

– Máris indulok! – suttogta magában: ismét a kerületi bizottságra gondolt, de amikor elmozdult a faltól, amelynek eddig nekidőlt, érezte, hogy nem, nem indulhat máris, előbb le kell dőlnie egy percre. Pihen egy kicsit, azután elmegy. A falnál tapogatózva bement a hálószobába, megragadta az ágy hideg nikkelrácsát, s hasmánt végignyúlt a csupasz matracon.

– Pihenek egy kicsit, aztán elmegyek – suttogta hangtalanul, de makacs elhatározással. – Csak egy negyedórát, aztán elmegyek . . .

Amikor Mása keltegetni kezdte, nem ébredt fel azonnal, hanem hátára fordult, és ijesztő, rekedt nyögést hallatott, majd olyan szánalmasan nyöszörgött, hogy az asszony szíve csaknem megszakadt. Mása most már elült volna mellette egy óráig is, anélkül, hogy keltegetni próbálná, de Szincov felébredt. Fáradt öntudata legmélyén megrezzent valami, ami nem hagyta tovább aludni. Még mindig álmában, mocorogni kezdett, széttárta karját, súlyosan kétfelől Mása vállára ejtette, megszorította, és hirtelen, mintha megütötték volna, felnyitotta szemét: nem volt a tekintetében sem álom, sem csodálkozás, csak véghetetlen

nagy-nagy boldogság, aminőt Mása soha életében, sem azelőtt, sem később senki szemében nem látott.

Ha Szincov akár egy álló esztendeig fontolgatta volna, milyen boldogságra vágyik, akkor sem tudott volna nagyobb boldogságot elképzelni ennél a könnyáztatta, drága arcnál, amely olyan kényelmetlenül simult az övéhez. A sok nehéz nap borzalma, és mind közt a legszörnyűbb, a mai nap iszonyata egyszerre a messzibe tűnt, sok ezer mérföldre távolodott. Megint nem félt semmitől.

Megfogta Mása vállát, és kissé felemelte, hogy arca magasabbra kerüljön, és elmosolyodott. Nem fájdalmas mosoly volt ez, nem szívsajdító: teljesen a régi, szokott mosolya volt. És Mása, amint most férje lesoványodott, ijesztően megváltozott arcába nézett, arra gondolt, hogy külseje, amelynek láttán a legelső pillanatban úgy megijedt, semmit sem jelent.

Nyílt, egyenes lelke, amelytől távol állt minden tétovázás és okoskodás, nyomban megmagyarázta a helyzetet: férje partizánosztagot vezetett, és most felrendelték repülőgépen Moszkvába. Hogy miért vezetett partizánosztagot, és miért rendelték fel éppen őt és éppen Moszkvába, azon nem törte a fejét: éppen tegnap hallotta az iskolában, hogy a minap repülőgépen hoztak Moszkvába a megszállt területről néhány osztagparancsnokot, és egyenest a repülőtérről vitték őket jelentéstételre, úgy, ahogy voltak.

Hol és mi mindennek el nem képzelte a férjét ezekben a hónapokban! De most azonnal így magyarázta a megjelenését, és nem is gondolt rá másként.

Szincov eleresztette Mása vállát, kissé felemelkedett, és a falnak dőlt. A mozgás erőfeszítésébe került, arca elsápadt.

– Mi van a fejeddel, megsebesültél? – kérdezte Mása.

Szincov felkészült a fájdalomra, és két kézzel lehúzta a füles sapkát. De a kötés ezúttal nem volt hozzáragadva, nem érzett fájdalmat, és Mása, aki fürkészőn nézett a szemébe, ezért elhitte neki, hogy karcolás csupán.

– Átkössem? – kérdezte.

De Szincov azt felelte, hogy szükségtelen. Harmadnapja szabályszerűen ellátták, és jobb nem bántani.

– Mi van a mamával meg Tányával? – kérdezte, de mielőtt Mása megszólalt volna, már leolvasta arcáról a választ: ma sem tud róluk többet, mint akkor júniusban, amikor a Belorusz-pályaudvaron elbúcsúztak egymástól.

Nem kérdezett többet – mit is kérdezett volna? –, csak néhány

percig szótlanul fogta az asszony kezét, ugyanúgy, mint ahogyan akkor fogta, a búcsú órájában, a rácson át...

Mása lefogyott, haját rövidebbre vágatta, és egyenruhájában, nyaknál lötyögős bő zubbonyában asszonyból ismét leánnyá változott, mégpedig nem is azzá, aki az esküvője előtt volt, hanem azzá, akit Szincov hat évvel ezelőtt kísért ki a vonathoz, amikor a Távol-Keletre indult.

– Mégis jelentkeztél szolgálatra – mondta végül.

– Igen.

– Gondoltam. És nem is álmodtam, hogy itt találllak.

– Tehát az isten vezérelt így egymáshoz minket – mondta hevesen Mása.

– Mióta lettél hivő? – próbált tréfálni Szincov, de Mása észre sem vette a tréfát.

– Csakugyan – folytatta ugyanolyan hévvel. – Csak reggelig szól az eltávozási engedélyem. Már egy hónapja nem voltam itthon. És hogy te is, én is, éppen ugyanaznap...

– Tehát nagyon kellett már találkoznunk – mondta Szincov, és elcsigázott arcán megjelent a jól ismert, kedves mosoly, az idősebb és sokkal többet tudó ember mosolya. – Ne csodálkozz rajta. Inkább mondd el, miért jöttél most, miért nem voltál itthon egy hónapja, és hol, milyen szolgálatot teljesítesz?...

Mása erőtlen kísérletet tett, hogy kitérjen a válasz elől: ami vele történt, egyáltalán nem olyan érdekes. De férje csendesen megfogta mindkét csuklóját, és gyengéden, de parancsolón megállította:

– Majd mindent elmesélek magamról, de ez hosszú történet. Előbb mondd meg nekem, két szóval legalább: hol szolgálsz? És voltál már a fronton?

Mása nézte ezt a sovány, fáradt arcot, az ismeretlen, éles ráncokat a megrepedezett ajak körül, szemébe nézett, amelyben szintén valami ismeretlent látott – nem tudta volna megmondani, mit, de ami azelőtt nem volt ott –, és belátta, hogy vagy semmit sem mond el neki, vagy mindent. Szűkszavúan, mert mindennél fontosabbnak tartotta, hogy mielőbb megmosdassa és rendesen ágyba fektesse férjét, röviden beszámolt tehát, és elszántan áthágott az iskolában kapott minden szigorú utasítást: senkinek, sehol, semmiféle körülmények között... Az igazat megvallva, nem is gondolt most erre, mert sem pillanatnyi körülményeire, sem arra, akinek mindezt elmondta, semmiféle utasítás nem vonatkozhatott.

Szincov hallgatta, és érezte, hogy megrándulnak kezében az asszony csuklói, valahányszor Mása a beszéd hevében valamilyen kéz-

mozdulatot akart tenni. Mása mindent elmondott neki, csak két dolgot nem: hogy már a legközelebbi napokban átdobják a megszállt területre, és hogy reggel, pontosan hét órakor a Pirogovkán várja a teherautó.

Szincov hallgatta, és arckifejezése nem változott, csak mintha még jobban elsápadt volna. Ha mindezt három hónappal azelőtt hallja, vagy még inkább a háború előtt, bizonyára elszörnyed mindattól, ami Mására vár, és ezt nyíltan meg is mondja neki, nem félt volna sem a nehezteléstől, sem az összeveszéstől...

De most, mindazok után, amiket átélt, bármilyen aggodalom töltötte is el a szívét, úgy érezte, nincs joga egy szót sem szólni ellene. Nem egy nőt látott a bekerítésben, akik megtették, amit Mása még csak készül megtenni. Miért ne lenne Másának is joga hozzá? Mert azokat nem szerette, őt meg szereti?

– Úgy – mondta, önmagát legyőzve, elgondolkozva, amikor Mása, szavainak végeztével, nyugtalanul nézett az arcába. – Meglehet, hogy ott a megszállt területen találkozol apáddal és az öcséddel...

– Gondolod, hogy Vjazmában rekedtek? – kérdezte Mása.

– Azt hiszem, igen – felelte Szincov elakadó hangon, mert a kérdés nyomán felrajzó emlékekre megremegett. – Azt hiszem, ott rekedtek – ismételte. – Mint mások is. – Közelebb hajolt az asszonyhoz, és más hangon, halkan és nyugodtan folytatta, mintha egy kisgyerekhez beszélne: – Te alighanem még nem látod egészen mindezt. Nemcsak engem és téged érint, hanem milliókat. A háború tette ezt, és csakis a háborúval tehető jóvá.

Arcán egy pillanatra kegyetlen vonás jelent meg, amit Mása nem ismert odáig.

– Nagyon elfáradtál? – kérdezte az asszony.

Szincov lehunyta szemét, majd felnyitotta.

– Nehéz volt?

A férfi alig észrevehetően bólintott. Szédülés fogta el: igyekezett úrrá lenni rajta.

– Mikor repültél ide? Ma? – kérdezte halkan Mása; úgy érezte, férje felidéz valamit lehunyt szemmel, és félt, hogy megzavarja.

S mert ilyen halkan kérdezte, és mert Szincov szédüléssel küzdött, nem hallotta meg azt a szót: „repültél", amin meglepődött volna, csak annyit hallott: „ma?", és gyengén rábólintott.

– Most levetkőztetlek, megmosdatlak és lefektetlek aludni – – mondta Mása. Maga is megijedt a szótól: „megmosdatlak", és nehogy a férje azt higgye, hogy így, piszkosan, talán kellemetlen, nem

kedves neki, hevesen megragadta véraláfutásokkal tele, összevissza horzsolt nagy kezét, és forró csókokat nyomott rá.

– Megmosakszunk, jó? – kérdezte, felnézve rá.

Mit felelhetett erre a férfi?

– Igen, persze, nagyon jó lesz! – Mit is akarhatott volna még mást, mint hogy ezek az erős és gyengéd kis ujjak, amelyekre olyan sokszor gondolt, levetkőztessék, megmosdassák, és ágyba tegyék?

– Mihelyt megláttalak, mindjárt feltettem a konyhában vizet melegedni – mondta Mása.

– Mindjárt feltettél? Milyen körültekintő vagy!

– Nem vagyok körültekintő – mondta Mása. – Csak segíteni akarok rajtad. Úgy látom, nagyon legyöngültél.

– Igen, nagyon legyöngültem – bólintott Szincov, és az asszony tiszta kis kezét a maga piszkos, nagy mancsába fogva, egy pillanatig heves vágyat érzett, hogy nagyon, gyötrően megszorítsa.

– El is felejtettem, nem akarnál enni előbb?

– Nem, egyelőre nem – felelte a férfi, és csodálkozva érezte, hogy csakugyan nem éhes. – Menj a konyhába, én itt levetkőzöm, és úgy megyek ki. – Az ajtón keresztül meglátta Mása köpenyét, amely az asztalon hevert, és hozzátette: – Add ide nekem azt a köpenyt, magamra terítem.

Megvárta, amíg Mása behozza a köpenyt, és megint kimegy: tekintetével követte, majd letette lábát a padlóra, és lehúzta csizmáját.

Aztán ott állt a konyhában a lavor előtt, és Mása mosdatta, mint ahogyan anyák mosdatják a gyereküket, mint ahogyan öreg ápolónők mosdatják a kórházakban a betegeket és a sebesülteket. Amikor az asszony hozzálátott, rögtön észrevette férje oldalán a két fehér heget.

– Sebesülés? – kérdezte halkan, és Szincov szótlanul bólintott: – Igen, az.

– Hozz egy bögre vizet, kérlek – mondta, amikor Mása, mint egy beteget, a hóna alatt átkarolva, betámogatta és leültette az ágyra.

Amíg felesége vízért ment, lefeküdt. Most tiszta lepedők voltak az ágyon, még frissen látszottak rajtuk a vasalt élek, és Mása köpenye volt a takaró. Szincov megtapogatta a tiszta vászoninget, amelyet a mosdatás után öltött magára, majd megszagolta: az ing hónapokig hevert Mása holmija között, és átvette az ismerős kölni-illatot. Egy másik ilyen ing volt a párnára húzva, párnahaj helyett.

Mása behozta a vizet; amíg férje ivott, becsukta az ajtót, és felhúzta az ablakfüggönyt, majd elvette tőle a bögrét, gyorsan levetkőzött, és melléje feküdt; fázósan maga alá gyűrte a köpenyt.

– Miért nem alszol? Hiszen érzem, milyen fáradt vagy!

– Fáradt vagyok, mégsem bírok aludni.

– Miért ülsz fel?

– Így könnyebb a beszéd. El kell, el akarom mondani neked...

– Később. Most inkább aludj. Fáradt vagy. Aggódom érted, annyira fáradt vagy. Talán a fényszórók zavarnak? Felkelek és lehúzom a függönyt.

– Nem zavar semmi.

– Akkor takard be a vállad! Nesze a köpeny. Fázni fogsz. Mindenáron ülni akarsz?

– Igen... Nem is tudod, mit jelent nekem, hogy ma láthatlak...

– Miért ne tudnám?

– Nem, nem tudod. Amíg mindent el nem mondok, ami velem történt, nem tudhatod. Ha majd elmondtam, akkor tudni fogod. Nem is képzeled, hogy milyen végtelenül hálás vagyok neked.

– Hálás? Miért?

– Azért, hogy szeretsz

– Csacsiság! Ezért nem jár köszönet!

– De igenis, jár.

Mása érezte, hogy férjét izgatja valami, nemcsak a viszontlátás öröme, de nem tudta, mi lehet az. Ő maga is nagyon-nagyon hálás volt a férfinak, hogy itt van, hogy harcolt, hogy megsebesült és életben maradt, hogy elcsigázott, de a keze most is gyengéd és erős, és hogy most is ugyanúgy szereti őt... Mindezért hálás volt neki... De hogy ő miért érdemelne hálát, azt nem értette. Csak nem azért, hogy megcsókolta a kezét, és megmosta a lábát, csak nem azért, hogy szereti, úgy, mint régen, vagy talán még jobban?... Elvégre ez csak természetes, hogy is lehetne másként?

Szincov pedig valóban nagy hálát érzett a felesége iránt, a szerelme erejéért, s azért, hogy most, miután ismét tapasztalta ezt az erőt, elmondhatja neki mindazt, ami a lelkét gyötörte, úgy gyötörte, hogy már-már azt hitte, belehal.

Felsóhajtott és elmosolyodott a sötétben, mintha ezzel a mosollyal búcsúznék mindattól a jóságtól és gyengédségtől, ami már összefűzte őket ezen az éjszakán. Mása nem látta ezt a mosolyt, de megérezte:

– Mosolyogsz? Min mosolyogsz? – kérdezte.

– Rajtad – felelte Szincov.

A férfi egyszerre elkomolyodott, és azt mondta, a világon mindennél többet jelent neki Mása hite és segítsége ebben az igen nehéz percében.

– Miért olyan nehéz ez a perc?

– Nehéz – ismételte a másik. Majd hirtelen feltette a kérdést: – Mit gondoltál, amikor így megláttál engem, vattakabátban, idegen zubbonyban? Biztosan azt gondoltad, hogy a partizánoktól jövök, ugye?

– Igen – felelte Mása.

– Pedig nem. Sokkal rosszabbról van szó. – És megismételte: – Sokkal, de sokkal rosszabbról!

Mása megremegett, és feszülten figyelt. Szincov azt várta, hogy mindjárt faggatni kezdi. De nem ez történt. Csak szintén felült az ágyban, mint ő. Amíg férje beszélt, Mását állandóan belső remegés rázta, Szincov pedig éppen ellenkezőleg csaknem egész idő alatt egyenletes, halk hangon beszélt, olyannyira, hogy az asszony nyugodtnak vélhette volna, ha nem ismeri olyan jól.

Bármilyen fájdalmas volt is, de sorjában elmondott neki mindent, elejétől végig, különben Mása nem érthette volna meg.

Beszélt arról a Boriszov alatti éjszakáról, a lelőtt vöröskatonáról, a bobrujszki útról, Kozirjov haláláról és a mogiljovi harcokról, s a két és fél havi bekerítésről. Beszélt neki mindarról, amit csak látott és gondolt: az emberek bátor helytállásáról, szörnyű megdöbbenésükről a borzalmas és képtelen fordulatok láttán; kitartásukról és hősiességükről, s a bennük lüktető iszonyatos kérdésekről: miért történt így mindez, és ki a hibás. Mindent elmondott Másának, nem kímélte, mint ahogyan őt sem kímélte a háború. Reá zúdította ez alatt a két vagy három óra alatt minden keserűségét és élményeinek minden súlyos terhét, ami őreá zúdult a négy hónap alatt; egyszerre zúdította reá, nem mérte fel sem szavainak erejét, sem az asszony tájékozatlanságát. Pedig nagy volt ez a tájékozatlanság, annak ellenére, hogy Mása – hadijelentésekből és újságokból – ismerte a háborút, s hogy volt szeme, füle és józan esze, amely megsúgta neki, hogy bizonyára még sokkal rettenetesebb mindaz, ami történt, mint ahogyan beszélik és írják. Ámde mindez csak a dolog egyik oldala volt; a másik, az, amit Szincov elmondott, mérhetetlenül szörnyűbb és megrázóbb volt ennél.

Mása ott ült az ágyon, és hogy remegését elfojtsa, a párna csücskét harapdálta, amelyen férje inge pótolta a huzatot.

Ha Szincov most látta volna, észreveszi, hogy arcában egy csepp vér sem maradt, hogy kezét összekulcsolja, és a mellére szorítja, mintha szótlanul könyörögne, hogy ne folytassa, kímélje őt, hagyja lélegzethez jutni legalább. De Szincov nem látta az asszony arcát. A falra meresztette szemét, és egyik kezével az ágy végét markolva, a másikat

ökölbe szorítva és könyörtelenül csapkodva a levegőt, beszélt, egyre beszélt; elmondta mindazt, ami a lelkében felgyülemlett, és amit most feleségén kívül senki másnak el nem mondhatott.

És amikor az utolsó harcról, a jelnyai csatáról számolt be, és elbeszélte, milyen boldogságot érzett azon az éjszakán, amikor a bekerítésből kitörtek, csak akkor enyhült meg Mása merev, feszülten figyelő arca; s halk sóhajtás szakadt fel a melléből. Ez volt az első pillanat, amikor egy kis megkönnyebbülést érzett.

– Mi az? – kérdezte Szincov.

– Semmi, folytasd csak – mondta Mása; uralkodott magán, és azt hitte, ezután már semmi szörnyűséget nem hallhat.

De a legszörnyűbb még hátra volt, és Szincov, aki nem vette észre, hogy felesége a lelki kimerültség végső határához ért, könyörtelenül rátért erre a legszörnyűbbre, s kifejtette, hogy most teljes valójában ül előtte: átélte, amit átélt, megtette, amit megtett, és nem tette meg, amit nem tehetett. És ha mindezek után mégis őt terheli a felelősség átkozott sorsáért, akkor viselni fogja ezt a felelősséget, emelt fővel, bárhol és bárki előtt. Különösen azután, hogy őt, Mását, viszontlátta!

– A sors, a sors! Köpni szeretnék a sorsomra! – fakadt ki hirtelen, és torkát görcs szorongatta. – Köpni szeretnék rá, most, amikor ilyesmi történik. Akármilyen balsors üldöz is, harcolnom kell Moszkváért, és kész! Nincs talán jogom hozzá? De igenis, van! És még egy kérdés. – Hangja elcsuklott, most először vesztette el önuralmát, amióta Mása ismerte. – Hogy az a főhadnagy, amikor bementem hozzá és elmondtam mindent, úgy, ahogy történt, miért nem hitt nekem akkor, éppen ő, aki még semmit sem tapasztalt, egyetlen németet sem ölt meg, épp csak hogy megérkezett a kiegészítőről? Mert nem akart hinni! Láttam: nem akart! De miért? Miért nem hisznek nekem?

– Nyugodj meg! – kérlelte Mása.

– Nem tudok – kiáltotta a férfi, és elrántotta kezét Mása simogatása elől.

De Mása megbocsátotta neki ezt a durvaságot. Hogyisne bocsátott volna meg neki ilyen pillanatban?!

– Nyugodj meg – ismételte. Most, amikor Szincov kitört és kiabálni kezdett, ő egyszerre megnyugodott. Saját kitörni akaró kiáltása: „Hogyan? Miért?" – valahogy a lelke mélyére merült.

– Nyugodj meg – mondta harmadszor is, és úgy érezte, hogy férje egész szörnyű háborús tapasztalata ellenére most, ebben a percben ő az erősebb, és hogy a segítségére kell lennie. – Mit beszélsz, drá-

gám? Ne beszélj így, kérlek! – Ahelyett, hogy vitába szállt volna vele, kérlelni kezdte. És gyengédsége megenyhítette Szincov bősz dühét. Elgyengült, elhúzódott a faltól, arcát a párnába fúrta, és sokáig feküdt így, mozdulatlanul.

Mása megérintette a vállát.

– Várj, hagyj most – mondta Szincov tompán, a párnából. – Mindjárt magamhoz térek.

Mása azt hitte, hogy sír; de nem sírt.

Végre megfordult, hanyatt feküdt és nyugodt mozdulattal megérintette Mása kezét.

– Most hát mit tegyek? – kérdezte. Hangja ismét nyugodt és csendes volt, mintha teljességgel más ember beszélne, mint aki három perccel azelőtt.

– Miért mondtad hogy nem hisznek neked? – kérdezte egyenes válasz helyett Mása. Szincovnak ezek a szavai mindennél jobban megrázták. – Hogyhogy nem hisznek? Hát én . . .

– Bocsáss meg . . .

– Nem azért mondtam . . .

– Akkor is bocsáss meg!

Elhallgatott. Mása is hallgatott. Szincov azt hitte, a válaszon gondolkodik, felelni akar a kérdésre: mit tegyen most? De Mása nem ezen töprengett. Elképzelte mindazt, amit a férjétől hallott, és azt kérdezte magától: az ő helyében elviselte volna-e? Úgy érezte: nem, nem viselte volna el. Férje, aki most azt kérdezi tőle: mit tegyen, sok olyasmit megtett, amihez neki bizonyára sohasem lett volna ereje. Tehát kétféle mérték van: az egyik, a háború előtti, és a másik, a mostani, merőben más, amely szerint férje, ha másokat szidalmaz is, a lelke mélyén magát is hibáztatja. Milyen nagy és súlyos mérce ez! . . . Emlékezett az álmatlan éjszakákra, amikor férjére gondolt, s találgatta, mi lehet vele most ott a fronton; hányszor elképzelte hol azt, hogy fogságba esett, hol azt, hogy lőnek rá, hol meg úgy érezte: sebesülten fekszik valahol, és lázban hánykolódva őt szólítja: „Mása! Mása!" – és pléhbögre szélén koccan a foga. És lám, csaknem mindez megtörtént, amire gondolt: rálőttek, megsebesítették, fogságban volt, inni kért, és szólította: „Mása! Mása!" – szomjúságtól lihegett, és nem volt, aki a sebét bekötözze.

– Miért hallgatsz? Szerinted mit kellene tennem? – kérdezte Szincov.

Mása közelebb húzódott hozzá, és bekötözött fejét az ölébe vonva, így szólt:

– Nem tudom. Te biztosan jobban tudod nálam.

Csakugyan nem tudta még, hogy mit feleljen. De tudta a legfontosabbat: férjének éreznie kell, hogy mennyire szereti. Ez volt a legméltóbb felelet; és Szincov megérezte e lelki támasz erejét, és hirtelen kimondta egyszerűen és röviden, amit már az asszony megérkezése előtt félig-meddig elhatározott: hogy reggel elmegy a kerületi bizottsághoz, oda, ahol a pártba felvették, mindent elmond, ott döntsék el, mi legyen vele. És már csak egytől fél: nehogy még az utolsó pillanatban valami ostoba véletlen meggátolja, nehogy egy járőr megállítsa valahol.

– Veled megyek – szaladt ki Mása száján, még mielőtt eszébe juthatott volna, hogy ezt nem teheti meg: reggelig szól az eltávozási engedélye, pontosan hét órakor várja az az átkozott teherautó!

– Szóval kézen fogva vezetsz, mint egy gyereket – mosolyodott el a sötétben Szincov. – No jó, majd megbeszéljük.

Megint a régi volt már: nagy, erős és nyugodt férfi.

– Teljesen megfeledkeztem valamiről – mondta, és úgy rémlett, megint mosolyog. – Nincs valami ennivaló? Borzasztó éhes vagyok!

– Miért nem mondtad már előbb? Kérdeztelek!

– Akkor nem voltam éhes. Mielőtt jöttél, találtam valami háború előtti száraz kenyeret. A vízcsap alatt kellett megpuhítani.

– Ó, te szegény! – kiáltott fel Mása. – A köpenyem zsebében van egy kis kétszersült meg valami konzerv, de nem tudom, milyen.

– Mit számít az? – nevetett Szincov. – Még ha sóshering is, megiszunk rá öt-öt bögre vizet, és kész.

– Maradj csak az ágyban – mondta Mása, és meztelen lábát letette a padlóra. – Majd idehozom.

– Hogyisne! – Szincov is kilépett az ágyból.

Felkeltek és – Mása a köpennyel a vállán, Szincov a takaróba burkolózva – kimentek a konyhába, s leültek az asztal mellé. Mása előhúzott zsebéből egy csomag elmorzsolódott kétszersültet, Szincov pedig a másik zsebből nagy nehezen kiráncigált egy jókora konzervdobozt.

– Folyton éreztem, hogy valami nyomja a lábamat! – nevetett.

– Teljesen megfeledkeztem róla – mondta Mása.

Szincov konyhakéssel kinyitotta a konzervet: hús volt benne.

Egymással szemben ültek, és úgy ették a húst: késhegyre szúrva szedegették ki és rakták rá a kétszersültdarabokra. Végül Szincov kiitta a maradék mártást, és mosolyogva nézett Mására.

– Hej, de mulatságosan festhetünk most! Mezítláb ülünk itt, egymással szemben, a konyhában...

Ásított és bűntudatosan mosolygott.

– Tudod, szégyellem, de ahogy ettem, egyszeriben olyan álmos lettem, hogy majd leragad a szemem...

– Nem szégyen az – mondta Mása.

És hogy férje valóban ne restelkedjék, gyorsan azt hazudta, hogy ő is álmos.

Visszatértek a hálószobába, és lefeküdtek úgy, ahogy azelőtt szerettek aludni, együtt: Szincov a hátán, jobb karját kinyújtva, Mása pedig oldalt, arcát ehhez a nagy, erős és gyengéden ölelő karhoz szorítva. De alighogy lefeküdtek, odakint egymás után megszólaltak a légvédelmi ágyúk, és egyre sűrűbben dörögtek...

– No, vége az alvásnak! – mondta elkeseredve Mása, de nem magára gondolt, csak a férjére. Ő most sem volt még álmos.

– Miért ne alhatnánk? – kérdezte álmosan Szincov. – Dehogynem alszunk el...

És Mása a következő pillanatban érezte, hogy férje fáradt, mély álomba merül. Azelőtt is megtörtént olykor, hogy így aludt el, ilyen hirtelen. Csakhogy akkor másképp lélegzett: könnyen, egyenletesen, most pedig milyen zihálva, hörgőn.

„Mégiscsak rosszul érzi magát" – gondolta szomorúan.

A légiriadó alatt és még utána is egy-két óráig így, álmatlanul feküdt férje mellett, arcát erős, meleg karjához szorítva, és csak töprengett, töprengett azon, amit a férjétől hallott.

Nem mintha nem tudta volna mindezt addig is. Sok mindent tudott vagy hallott ínnen-onnan, másod- vagy harmadszájból, de meglehet, mindezt egyszerre kellett hallania, és éppen ennek a mellette fekvő embernek a szájából ahhoz, hogy egész nagyságában átérezze, milyen szörnyű teher zúdult a vállára, nemcsak neki és férjének, de minden embernek. Igen: mindenkinek – éppen ez a legszörnyűbb benne!

– Micsoda borzalom! – mondta fennhangon. Nem férjére vagy saját magára értette, hanem mindenkire együttvéve: a háborúra. És amint Vjazma feladására gondolt, és a legutóbbi hadijelentésre, könyörtelenül szidta magát, amiért az ellenőrzőpontnál történt igazoltatásuk után képes volt visszabújni a ponyva alá, s úgy robogni be Moszkvába, hogy még csak meg se nézze, mi folyik a fővárosban...

„Mint valami nyárspolgár!"

Férje elbeszélése nyomán ráébredt, mennyien haltak meg a szeme láttára ez alatt a négy hónap alatt, nem magukra gondolva, hanem mert tudták: meg kell állítani a németet. S a németek mégis bevették Vjazmát, és Moszkvához közelednek. Ahhoz tehát, hogy megállítsák

őket, most még többet kell tenni, mint amennyit ők tettek, ők, akik meghaltak, de nem tudták megállítani az ellenséget! És neki, neki is így kell dolgoznia ott, ahová küldik! Riadtan döbbent rá, hogy menynyire megrázta férje elbeszélése, és majd tulajdon szemével kell meglátnia mindezt, talán még borzasztóbbakat is; látni fogja, és nem szabad megremegnie!

Eszébe jutott, hogy még mindig nem szedte össze a holmiját, és hogy addig kell összeszednie, amíg a férje alszik, nehogy egy percet is elraboljon tőle.

Felemelte fejét a férfi karjáról; Szincov álmában kinyújtotta elzsibbadt karját.

Mása felkelt, az ablakhoz lépett, lehúzta a függönyt, és kissé kinyitotta az előszobaajtót; de még mindig nem volt ereje hozzá, hogy másba kezdjen, visszament az ágyhoz, leült a földre csúszott köpenyre, és alvó férje arcát nézte.

Szincov homlokán verejték gyöngyözött, keze ernyedten hevert a takarón. A két kemény, ismeretlen vonás ott a szája körül álmában sem tűnt el, mintha olyasmiről tanúskodna, ami kitörölhetetlenül, durván behatolt az életébe ennek a jólelkű embernek, és most már soha nem tűnhet el onnan.

Másának eszébe jutott, milyen hátborzongató gyűlölettel beszélt a németekről; aztán az asszony erre a még véget nem ért éjszakára gondolt, és halkan felsóhajtott. Holnap vagy holnapután megszállott területre kell repülnie, és mégsem tudta azt mondani férjének, hogy kímélje. Gondolt rá, de nem vitte rá a lélek. Pedig meg kellett volna tennie, mert ha ott, a németeknél, a hírszerző munka közben kiderül, hogy gyereket vár, nem tudja, mit tegyen! És bárhogyan restell is beszélni róla, még ma megkérdezi az iskolakomisszárt, hogy mit csináljon, ha ez bekövetkezik.

„Igen, még ma – gondolta, és az órára pillantott –, még ma, haladéktalanul."

Az óra hatot mutatott, készülődnie kellett.

Kinyitotta a ruhásszekrényt, és egyik távoli sarkából először is előszedte azt, amit már előzőleg a legalkalmasabbnak gondolt: egy naftalinnal telehintett, vastag gyapjúszövet kabátot, amelyet még a Távol-Keletről hozott. Majd a többi polcon keresgélt, és kivett egy kissé molyrágta fejkendőt, meg anyja fehérneműjéből is egyet-mást, amit még rövidebbre és szűkebbre kellett vennie.

Miután a holmit egy régi abroszba kötötte és az asztalra rakta, a konyhában, a csap alatt kényelmesen megmosakodott, s egy bolyhos

törülközővel úgy megdörzsölte magát, hogy bőre kivörösödött, és egyszeriben melege lett. Majd ugyanolyan kényelmesen felvette az egyenruhát, tükör nélkül, tapogatva megfésülködött, az órára nézett – fél hetet mutatott –, és leült az ágy szélére.

– Ványa! – Orrát belefúrta a párnába, férje feje mellett, és arcával szelíden meglökdöste arcát. – Ványa!

Azt hitte, sokáig kell majd keltegetnie, de férje rögtön felébredt és felült.

– Á, te vagy az! – és rámosolygott kedves mosolyával.

Észrevette, hogy Mása már felöltözött, és ijedten kérdezte:

– Elmégy? Hová mégy?

Mása elmagyarázta neki, hogy hét órakor érte jön a teherautó, a sarkon fogja várni, és nem szabad elszalasztania, mert az eltávozási engedélye csak reggeli kilenc óráig szól.

– Hát... talán jobb is így – mondta Szincov. – Én pedig megvárom, amíg teljesen kivilágosodik, és elmegyek, ahogy tegnap megbeszéltük. Felöltözöm. Menj ki egy percre, valahogy szégyellem magam!

– Elfordulok – mondta Mása. Az ablakhoz lépett, és kissé felhúzva a függönyt, kinézett az utcára. Még sötét volt odakint

– Furcsa ember vagy te – mondta. – Tegnap nem szégyellted magad, ma meg igen.

– Már csak így van ez – felelte Szincov, öltözés közben.

Kopogós csizmájában kiment a konyhába, és Mása az ablak mellől hallotta, hogy mosakodik a csap alatt, két marokkal löttyinti magára a vizet.

– Nos hát – mondta Szincov, amikor bejött, s a nedves törülközőt az ágy végére terítette –, akármi történjék ott velem, hisznek vagy nem hisznek a szavamnak, kiküldenek a frontra, vagy ami a legrosszabb lenne – uralkodott magán, és hangja szilárd maradt –, nem küldenek ki, a címedet mindenesetre add meg. Majd megírom, mi történt.

Mása zavartalan hallgatott. Mit feleljen? Megmondja, hogy holnap vagy holnapután útnak indítják? Ezt nem akarta. Ne válaszoljon? Ezt nem bírta megtenni.

– Meddig leszel még az iskolában? – kérdezte Szincov, és az abroszba kötött holmira sandított. – Mi ez?

– Ruhanemű. Azért küldtek haza, hogy összeszedjem – felelte Mása; nem sikerült hazugságot kitalálnia.

– Úgy... Akkor értem. Szóval már a napokban?

Mása bólintott.

– Azért mégis add meg a címet. Tábori postátok van vagy postafiókotok?

Letépett egy sarkot az ablakpárkányon heverő megsárgult újságról, a tálalón heverő ceruzavéggel felírta Másáék postafiókszámát, zubbonyzsebébe dugta a kis cédulát, és keserű mosollyal mondta:

– Egyetlen iratom a mai napra.

Rövid hallgatás után, hogy Mását megnyugtassa, hozzátette:

– Talán a kerületi bizottság útján megtalálom Szerpilint, tudod, beszéltem neked róla.

Másа bólintott.

– Ha itt van, ha él. Akkor sokkal könnyebb lesz a dolgom. Azért, hogy Moszkvába jöttem, nem dicsér meg, de talán korábbi magatartásomról jó minősítést ad. Nekem ma minden sokat ér.

– El sem tudom képzelni, hogy valaki ne higgyen neked – mondta Másа.

– De én igen – felelte Szincov, és mereven nézett felesége arcába. Megöregedett szeméből különös, gyengéd és egyben dühös pillantás sugárzott. És hogy ne magáról beszéljen tovább, Másа bátyjára terelte a szót: – Pável hol van? Még mindig Csitában?

– Igen. A minap kaptam levelet tőle.

– Dühös, hogy nem harcolhat?

– Dühös... Ide hallgass, Ványa – mondta Másа, és most megint nagynak érezte a férjét és önmagát kicsinynek mellette –, mi lesz Moszkvával?

– Nem tudom – felelte Szincov. – Nem latolgatok, és hazudni sem akarok: fogalmam sincsen róla. De azt ne hidd, hogy a háborút elveszítjük! Ha ezt gondoltad, verd ki a fejedből! Amit elmondtam neked, az utolsó betűig igaz. És mégis azt mondom, hogy nem veszítjük el a háborút! Semmi szín alatt!

Mély meggyőződés csengett a hangjában, és egy kis aggodalom, hogy elbeszélésével megingatta Mását.

– Én is így gondolom – mondta az asszony, és nyílt tekintettel nézett férje szemébe. – Csak mérlegre tettem az érzésemet.

Arca egyszerre idegen kifejezést öltött, mintha a távolba figyelne. Szincov azonnal észrevette.

– Mi az?

– Itt az autó. Hallom.

Másа gyorsan belebújt köpenyébe, körülnézett, tapogatva megkereste a zseblámpát, gyorsan a zsebébe dugta, és csak ezután, már teljesen útrakészen, köpenyben és füles sapkában, borult Szincov mel-

lére, s egy teljes percig ott maradt mozdulatlanul, egy szót sem tudott szólni.

Szincov pedig ez alatt az egy perc alatt, amíg átölelve tartotta, úgy érezte, mindaz, ami vele történt, múlt- és jövőbeli szenvedései mind, mind feledésbe merülnek. Csak a mérhetetlen aggodalom maradt szívében, hogy Mása odarepül a németekhez, hamarosan átdobják, és nincs hatalom, amely lehetővé tenné, hogy hírt kapjon felőle, csak a kisujját is megmozdíthassa a segítségére...

– Elkísérsz az autóig? – kérdezte Mása, és kibontakozott a karjából. – A sarkon vár.

– Nem – felelte. – Nem akarom, hogy a katonák meglássanak. És egyáltalán, senkinek se említsd, hogy találkoztunk. Majd ha már mindenen túlestem, amin túl kell esni, és ahogy mondani szokás, ismét ember leszek, akkor megmondhatod, ha akarod, de most ne szólj róla. Ti kockázatos munkát végeztek. Ha megtudják, milyen férjed van, még itt hagynak...

„Bár itt hagynák..." – villant át agyán a gondolat, de rögtön elfojtotta.

– Ne beszélj így!

Gyorsan megölelte, megcsókolta Mását, majd elbocsátotta, sőt az ajtó felé tuszkolta. Mása, anélkül hogy megfordult volna, felvette az asztalról a batyut, és kiment az előszobába. De amikor már kinyitotta az ajtót, férje utolérte, még egyszer magához vonta és halkan megkérdezte:

– Mondd, hova repülsz?

– A szmolenszki körzetbe – felelte Mása.

– Vigyázz magadra – mondta Szincov hevesen, elcsukló hangon. – Ravasz légy, mint a róka, mint az ördög, mint a sátán, csak a kezükbe ne kerülj, könyörgök! Hallod? Könyörögve kérlek! Semmit sem akarok, semmi sem fontos... semmi sem fontos... Semmit sem akarok, csak hogy életben maradj! Érted?!

Mint az őrült, rázta az asszony vállát, és ismételte ezeket a szavakat, amelyeket máskor bizonyára mind a ketten ostobának éreztek volna.

Majd hirtelen abbahagyta, mosolyogva kezet nyújtott, megvárta, amíg az asszony beleteszi a kezét, és megszorította gyengéd szeretettel, keményen, de úgy, hogy ne fájjon.

– Viszontlátásra, Mása! Másenykám!... Mása! Mása...

Elengedte felesége kezét, megfordult és visszament a szobába.

Mása becsapta maga mögött az ajtót, és leszaladt a lépcsőn.

Lentről, futtában még ösztönösen felnézett az ablakra: tárva-nyitva volt, és a még alig derengő hajnali világosságban homályosan látta férje arcát. Szincov nem integetett neki, nem is kiáltott, csak ott állt az ablakban, és némán nézte...

Még aznap reggel tíz órakor Mása belépett az iskolaparancsnok szobája előtti kis segédtiszti szobába. A segédtiszt nem volt ott; kiment valahová. Mása néhány percig várt, majd sóhajtott egyet, megigazította a zubbonyát és bekopogott.

– Szabad – hallatszott bentről.

Mása belépett, betette maga mögött az ajtót, és jelentkezett, mint már a három hónap alatt megszokta:

– Ezredes elvtárs, kérek engedélyt jelenteni.

– Jó reggelt, Artyemjeva – mondta az asztal mellett ülő ember, és felpillantott az előtte heverő iratokból. – Mit óhajt?

– Személyi kérelmem van, ezredes elvtárs.

– Talán inkább a komisszárhoz fordulna?

– A komisszár Moszkvába ment, ezredes elvtárs, és nagyon sürgős.

– Akkor üljön le és várjon! – És Smeljov iskolaparancsnok ismét az iratokba merült.

– Nem zavarom, ezredes elvtárs? Kimehetek – mondta Mása.

– Ha zavarna, megmondtam volna – felelte Smeljov anélkül, hogy az iratokból felnézett volna; Mása tehát leült egy fal melletti székre és várt.

Smeljov ezredes új ember volt az iskolában. Elődje egy héttel azelőtt hirtelen eltűnt, azt beszélték, különleges megbízással repült el, és másnap ez a Smeljov jelent meg helyette. Kórházból jött, sebesülésből épült fel, és bámulatos fürgén bicegett mankóján a folyosókon, s próbált a sebesült lábára lépni.

Már a második napon ámulatba ejtette hallgatóit azzal, hogy mindenkinek nevére és arcára emlékezett, de Mása nem nagy rokonszenvet érzett iránta: úgy gondolta, túlságosan vidám, beszédes, és egyáltalán, túl könnyedén veszi, amire itt tanítják őket. Beszéd közben olykor nevetségesen csuklani kezdett, fejét rángatta és hunyorgott. Mása tudta, hogy ez a hunyorgás korántsem tréfa, hanem a légnyomás következménye, látta az ingzubbonyára tűzött két „Vörös Zászló" érdemrendet, tudta, hogy a fronton sebesült meg, már ebben a háborúban.

Mégis nehezen ment be hozzá. Ha jelentenivalója másnap is ráért volna, feltétlenül megvárja a komisszárt. Ez utóbbi, kissé komor, ritkán mosolygó és szűkszavú ember iránt nagyobb bizalmat érzett.

Amint most ott ült és várakozott, figyelmesen nézte az ezredest. Smeljov most nem csuklott, nem hunyorgott, nem mosolygott és nem tréfált – szótlanul írt valamit, szemüveggel az orrán, amit Mása még nem látott rajta. Sűrű, göndör hajában sok ősz szál csillogott, és folyvást változó, mozgékony, mosolygó arca most fáradtnak, mozdulatlannak és öregnek látszott.

Nyilván megfeledkezett Mása jelenlétéről. Kétszer hangosan felsóhajtott, szemöldökét összevonva, erősen megdörzsölte homlokát, mintha gyötrő gondolatoktól akarna szabadulni, és folytatta az írást.

Mása még senkinek sem említette, hogy találkozott a férjével. Nyuszjának, aki izgatottan várta a teherautónál, és tudakolta, mi történt, csak annyit mondott: kéri, ne kérdezősködjék.

Még mindig nem tért egészen magához, és örült, hogy az iskolaparancsnoktól ilyenformán haladékot kapott.

Smeljov teleírt egy lapot, borítékba tette, lezárta, és becsengetve a segédtisztet, meghagyta neki, hogy vigye el Karpov őrnagynak, az iskolaparancsnok-helyettesnek, azzal a szóbeli üzenettel, hogy a már korábban kapott utasítás szerint induljon el.

Karpov őrnagy, mivel a Moszkva alatti hadihelyzet egyre súlyosbodott, azt a megbízást kapta, hogy a gorkiji vasútvonal egyik állomásán vegye át az iskola számára kijelölt tartalékhelyiségeket. Mása még nem tudott róla, de Smeljov már tegnap este óta az iskola áttelepítésével foglalkozott, és a legrosszabb hangulatban volt.

– Üljön ide, közelebb, Artyemjeva – mondta az ezredes, miután a segédtiszt eltávozott, és az asztalhoz támasztott mankókat áttette a másik oldalra. Mása közelebb húzta a széket és leült. – Hallgatom.

Feje megrándult, és bal szemével hunyorított, de ez a hunyorítás most komor, fáradt benyomást keltett, nem olyan mulatságosat, mint máskor.

– Tegnap szabadságon voltam, Moszkvában, és találkoztam a férjemmel... – kezdte Mása.

– Szincovnak hívják a férjét, ugye? – kérdezte Smeljov, és homlokát ráncolva keresgélt az emlékezetében. – Iván, Iván...

– Petrovics – mondta halkan Mása. Úgy érezte, Smeljov valami borzasztót tud a férjéről, amiről neki még sejtelme sincs.

– Politikai munkás, kiment a frontra, és azóta nem kapott róla hírt. Szóval most visszajött, és találkoztak... – folytatta Smeljov.

– Igen, visszajött – felelte Mása, és gyötrődve találgatta, mit tudhat Smeljov a férjéről olyasmit, amit ő nem is sejt.

De az ezredes csak annyit tudott róla, ami Mása személyi lapján volt, és ez a személyi lap most két másikkal együtt ott feküdt az íróasztala fiókjában. Három hallgatót szándékoztak aznap éjjel átdobni a németekhez, és az elindításukat megelőző beszélgetés előtt még egyszer megnézte a kartotékokat.

– Szóval visszajött a férje. No és mi a baj?

Az előtte ülő fiatalasszony sápadt, határozott és még eléggé leányos arcával nem olyannak látszott, aki arra kérné most, hogy ne küldje sehová, mert visszajött a férje, de ha nem ezt akarja, akkor miért jött hozzá, és mért olyan izgatott, noha láthatóan uralkodik magán?

– Először is – kezdte Mása megremegő hangon a még Moszkvából jövet, útközben kigondolt mondatot –, mi történjék, ha ott, az átdobásom után kiderül, hogy gyereket várok? Tudom, hogy nem volt jogom hozzá, de mit tegyek, ha mégis lesz?

„No tessék – gondolta Smeljov –, tehát mégis megijedt, és nem akar elmenni!" Büszke volt az emberismeretére, és bosszantotta, hogy tévedett, és szégyellte magát e helyett az asszony helyett, aki vagy hazudik, vagy szándékosan rendezte úgy a dolgot, hogy kifogásul használhassa fel.

– Tehát arról van szó, hogy nem indulhat el feladata teljesítésére? – kérdezte élesen.

Mása elpirult.

– Hogy gondolhat ilyet, ezredes elvtárs?

– Gondolni mindent gondolhatok, ami eszembe jut – mondta a tiszt, és örömmel látta, hogy első benyomása volt a helyes, és az imént tévedett.

– Nem azért jelentkeztem önként ebbe az iskolába – mondta Mása, és érezte, hogy az egész arca ég.

– Tudom, hogy nem ezért – vágott a szavába Smeljov; segíteni akart neki. – De ha így van, ha valóban meg akarja tenni, amire felkészült, miért engem kérdez? Nem vagyok sem orvos, sem jövendőmondó.

– Azért kérdezem – mondta Mása megnyugodva: éppen ez az éles hang nyugtatta meg –, mert esetleg akadályozhat a munkámban. Mitévő legyek akkor? Mindent úgy teszek, ahogyan kell.

– A felderítőt minden akadályozhatja, ha alárendeli magát a körülményeknek, és kevés dolog akadályozhatja, hogyha úrrá lesz a kö-

rülményeken. Felderítő lehet gyerekes anya, öregember, süket, vak, nyomorék, és mindezt önmaga ellen, de az ellenség ellen is fordíthatja. Minden az embertől függ, és attól, hogy milyen további nehézségeket kész vállalni a célért. Emlékszem egy esetre – tette hozzá kisvártatva –, amikor a felderítőnek el kellett törnie a lábát, mert azzal gyanúsították, hogy csak színleli a sántítást.

Mása akaratlanul is az asztalhoz támasztott mankóra pillantott.

– Ez régen történt és nem velem – mondta Smeljov, Mása pillantását elkapva. – Egyébként, mint iskolaparancsnok, a szolgálat szempontjából nem tulajdonítok jelentőséget a kérdésének. Ha mint saját személyes dolgában tanácsot óhajt, forduljon az orvosunkhoz, ő is asszony. – És az ezredes alig észrevehetően elmosolyodott. „Becsületes ember – gondolta, Mására pillantva. – El lehet küldeni, hajthatatlan és nem lesz árulóvá."

Befejezettnek vélte a beszélgetést, és közölte Másával, hogy aznap még hívatni fogja szolgálati ügyben. Már el akarta bocsátani, de Mása számára még csak most kezdődött a beszélgetés. Ahelyett, hogy felkelt és elment volna, azt felelte, hogy a legfontosabbat még nem mondta el.

Az ezredes lopva a órájára pillantott – minden perc drága volt –, de az asszony hangjában volt valami, ami nem engedte, hogy a szavába vágjon. Mása a székkel együtt közelebb húzódott, és kezét összekulcsolva beszélni kezdett.

Smeljov tudott hallgatni, és ritkán csodálkozott. Olyan jól tudott hallgatni, hogy nagy akaraterővel még az ideges fejránduláson is uralkodni tudott, amikor úgy érezte, hogy zavarhatja a beszélőt. És persze nem lephette meg a történet, hogy Mása férje, aki először a csapatát kereste, majd egy másik alakulatban harcolt, kijutott a bekerítésből, és újabb gyűrűbe került, fogságba esett, megszökött és végül hazaérkezett a feleségéhez.

Ezt a cseppet sem meglepő történetet nagyon is jól ismerte, nemegyszer tapasztalt hasonlót, mint olyan ember, aki szolgálati ügyben már kétszer is átjutott az arcvonalon oda és vissza.

De a tragikus értelme mindannak, amit ez az előtte ülő fiatal nő elmondott, visszhangra talált a lelkében, mert az ellenség mögöttes területén még borzasztóbb dolgokat is tapasztalt, mint amiket Artyemjeva a férjétől hallott, és eszébe jutott néhány kibírhatatlanul nehéz pillanata, amikor csak a kitartás és a tapasztalat mentette meg a téves elhatározástól.

Véleménye szerint az asszony férje valóban nagyon súlyos hely-

zetbe került, és hogy nem a leghelyesebb utat választotta, azért nem lehet úgy elítélni, mintha egyes-egyedül ő volna a hibás.

De amikor Mása arról beszélt, hogyan ért a férje Moszkvába, és várakozón nézett rá, biztatást várva, hogy végül majd csak jóra fordul minden, nem mert volna igaz hittel kezeskedni érte. Igen, ha a férje nem érzéketlen emberekkel akad össze, hanem olyanokkal, akik minden aggályoskodás nélkül kiküldik a frontra, akkor még harcolhat. De ha törvénycsavarók kezébe kerül, akkor bizony minden megtörténhet. Az ilyeneknél sohasem tudja az ember, mi hogyan végződik!

Mása pedig beszélt, Smeljovra függesztett szemmel, és furcsa kettősséget érzett a hébe-hóba helyeslően közbevetett „igen-igen"-ek és „úgy-úgy"-ok, meg a tiszt arcán ülő komor kifejezés között.

S amikor már mindenről beszámolt, és az ezredes kérdésére azt felelte, igen, befejeztem, s parancsnoka röviden csak annyit mondott: „No, jól van, elmehet" – akkor megérezte, hogy dehogy, sehogyan sincs jól. Smeljov is ugyanúgy kívánja, hogy minden rendben legyen, de nem bizonyos benne, hogy úgy lesz, az „igen-igen"-ek és „úgy-úgy"-ok ellenére.

Már az ajtónál volt, amikor az ezredes megállította.

– Ide figyeljen – mondta hirtelen elhatározással, amire egész idő alatt gondolt –, senkinek se említse, amit nekem a férjéről elmondott. Ezt hivatalosan mondom magának. Én tudom és számításba veszem, de rajtam kívül senkinek se mondja el. Érti?

– Értem – válaszolta.

Mása nem egészen értette, mi célja ennek, de megkönnyebbülést érzett a gondolatra, hogy vallomását nem kell elismételnie.

– Tizenhét órakor jöjjön be hozzám a csoportoktatójukkal együtt! Most menjen! – mondta Smeljov.

Mása kiment, és az ezredes magára maradt. Segédtisztje benézett az ajtón.

– Várjon! – mondta a parancsnok. Felindult állapotában egy kis időre magára kívánt maradni.

Amikor csak önmagáért kellett felelnie, szinte nem ismert félelmet, de másokért felelősséget vállalni nem szeretett. Az alatt a néhány másodperc alatt, amikor előbb csendben elbocsátotta Mását, azután megállította és figyelmeztette, hogy senki másnak ne szóljon a férjéről, megtette, amit életében ritkán tett meg: noha elháríthatta volna a felelősség vállalását, mégis vállalta. Ez alatt a néhány másodperc alatt egész gondolatsor villant át az agyán: latolgatta, hogy a hallottak után visszavonja-e a megbízást, elküldje-e az asszonyt a németek há-

tába? Ő maga nem kételkedett Másában, és nem látott okot rá, hogy a parancsot visszavonják, bár erre is sor kerülhet, ha mások mégis ellenkező véleményen lesznek.

„És ő vajon mit érez akkor? – gondolta. – Megtudhatja vagy megsejti, hogy el akarták küldeni, és nem küldték, és ez tragédia lesz számára. Még ha nem is szerez róla tudomást, hogy ma akarták átdobni, de napról napra várni fogja, mikor kerül rá a sor, és ha hiába vár, tudni fogja, hogy nem bíznak meg benne. És ez a legszörnyűbb, ami egy felderítőt érhet, ez egyszer és mindenkorra alkalmatlanná teheti hivatásának teljesítésére."

– De ha ő, Smeljov, elmondja ezt a történetet, amelyet ma Artyemjevától hallott, az iskolakomisszárnak (annak, akihez Másа szívesebben fordult volna, mint hozzá), akkor amaz, aki nem rossz ember ugyan, de az ilyen esetekben nagyon bürokratikus, feltétlenül azt javasolja, hogy vonják vissza Artyemjeva megbízatását. És olyan formában teszi ezt, hogy neki, Smeljovnak, már kínos lesz kiállnia az asszony mellett. Ha viszont semmit sem szól minderről a komisszárnak, és Artyemjeva fecsegni talál, akkor ő, az iskolaparancsnok, aki nemcsak hogy nem tulajdonított jelentőséget a hallgatójával folytatott beszélgetésnek, de ráadásul senkinek sem szólt róla, igen furcsa helyzetbe kerül.

Pedig mindezek ellenére el kell küldeni Artyemjevát, el kell küldeni a közös cél és saját maga érdekében, és semmi ok sincs rá, hogy el ne küldjék!

„Elküldöm! – gondolta, és haragudott önmagára. – Magamra vállalom az egész felelősséget, és elküldöm, de minden előzetes szócséplés nélkül!"

Ezt a gondolatsort zárta le az a felkiáltás, amellyel Mását az ajtóban megállította. És most, amikor megtette, amit jónak gondolt, s az asszony távozott, elégedetten mosolygott, és ugyanakkor epés gúnynyal mondta önmagának: „No lám, a nagy hős! Egy iskolaparancsnok ekkora tettre szánja el magát; elküldi hírszerzőjét, akiben megbízik, oda, ahová szükségesnek tartja!"

„Ej, Smeljov, Smeljov – emlékezett hirtelen Halhin-Gol-i közvetlen felettesének rosszallására, amely akkor érzékenyen érintette –, kitüntetés a melleden, átlőtték a tüdődet, katona vagy, és egy garas ára civil bátorság sincs benned!"

A „garas árá"-t illetően akkor sem volt igaza a felettesnek, de most, amikor már két „Vörös Zászló" érdemrend díszlik melleden, töméntelen újabb veszedelmet éltél át, s a németek Moszkva alatt van-

nak, ideje, Smeljov ezredes, hogy végre tanúbizonyságát adjad, menynyi civil bátorság rejlik benned. Mikor mutatnád meg, ha most nem?

„Egyáltalán, ideje már szembenézni az igazsággal – töprengett Smeljov –, régen ideje már." Ha akkor, a finn háború után, bátran szembenéztünk volna vele, és főleg levontuk volna a kellő következtetéseket, most talán minden másként fordult volna. De még így sem késő, és nemcsak hogy nem késő, de igenis szükséges, és minden esetben szembe kell nézni az igazsággal!

Önmagára is haragudott, amikor elgondolta, hogy ott az iskolában meg mindig nem beszélnek kellő nyíltsággal a kialakult helyzetről. És kik előtt hallgatnak? Olyan emberek előtt, akiket már holnap átdobnak megszállt területre, és akik ott nemcsak a valóságos helyzettel kerülnek szembe, hanem rémhírekkel is; rágalommal és propagandával. Szembekerülnek és még annyira sincsenek felvértezve, mint ez a fiatalasszony, aki az imént távozott tőle. Okvetlenül változtatni kell ezen, a felderítőket másként kell tájékoztatni, alaposabban, helyesebben, bátrabban! És homlokát ráncolva fontolgatta, mennyi kisebb-nagyobb akadályt kell ehhez leküzdenie. Mennyivel egyszerűbb lenne, legalábbis neki, miután meggyógyult a lába, újra átrepülni a frontvonalon, s véghezvinni egy afféle kockázatos feladatot, amelyhez hozzászokott, és amelytől egyáltalán nem félt!

A repülőgép régen átszelte már a frontvonalat, és az óra szerint Szmolenszkhez közeledett. Szeles éjszaka volt, a gép erősen himbálózott, hol felhőkbe került, hol ismét kijutott belőlük. Alant egyöntetű feketeség terjengett – minden város, falu, amely felett elhaladtak, sötétségbe borult, és Mása az oldalsó ablaküvegen át csak itt-ott látott a mélyben néhány kis fénypontot. Egyszer több csillant meg, egész fényfüzér. Azt gondolta, falu, de később ráeszmélt, hogy az úton haladó gépkocsioszlop. A Szmolenszk-vidék már annyira mélyen volt a német arcvonal mögött, hogy nem is álcázták az autólámpákat.

Az első órában, amíg a front felé, majd fölötte repültek, Mása és két útitársa – egy fiatal legény és egy lány, akiket hátrább szándékoztak ledobni – beszélgettek még, de később hallgatásba merültek. Mindhárman el akarták titkolni izgalmukat, és végül ki-ki félrehúzódott, a robbanóanyagos ládák és a gyógyszeres zsákok közé. A lány és a legény egy helyre tartott, nekik együtt kellett leugraniuk. Mása egy or-

vosságokkal tele zsákon feküdt, és irigyelte őket: kettesben mégiscsak más, mint egyedül.

Éjfélre járt. Mindössze egy nap telt el azóta, hogy belépett a lakásba és meglátta férjét, de mennyi mindent élt át ezalatt! Homlokát ráncolta, és megpróbálta gondolatban felidézni mindazt, ami történt, amit ő mondott, és amit neki mondtak e végtelen nap folyamán. Megpróbálta, de nem sikerült: minden összezavarodott, és részekre hullt. Hol Szincov elkeseredett arca volt előtte, amikor a németekről beszélt, hol önmagát látta, amint az oktató szavai nyomán magolja az utolsó adatokat: az utcát, a házszámot, a jelszót, hol meg az ezredes tűnődő pillantása merült fel emlékezetében, hallotta szavát: „igen-igen", „úgy-úgy", majd meg az utat elzáró barikádot látta – amelynek reggel még nyoma sem volt, de este már ott magasodott, amikor ők a repülőtérre robogtak –, és szinte arcán érezte a rá világító lámpafényt.

Aztán ismét az ezredesre gondolt: este, már az indulás előtt, Smeljov hirtelen megkérdezte tőle, hol van a fivére, aki a Halhin-Golnál beosztottja volt. Ő azt felelte, bátyja Csitában van, mire az ezredes mindkét mankót a bal hóna alá szorítva, jobbját a vállára tette, és halkan, hogy senki más ne hallja, így szólt hozzá: „A férjéért pedig ne aggódjék, minden rendben lesz! Érti? Majd hosszan és – Mása úgy érezte – jelentősen kezet szorított vele. Mit akart mondani azzal, hogy „minden rendben lesz"? Csak meg akarta nyugtatni, vagy máris érdeklődött, és megtudott valamit?

Az iskolakomisszár búcsúzáskor szintén megrázta a kezét, és öblös, mély hangján így szólt: „Ne felejtsd, Artyemjeva, hogy akik itt maradtak, mind irigyelnek téged! Ilyen a fiatalság nálunk! Életüket nem kímélve sietnek a harcba, alig várják, hogy mehessenek!" S bár általában tetszett neki a komisszár és mindaz, amit mondani szokott, ebben a percben sem ő, sem a szavai nem tetszettek. Annyira nem illett ez a búcsúztatás mindahhoz, ami a lelkében végbement, noha korántsem akart ott maradni, kész volt elrepülni, és nem szándékozott kímélni az életét. De mindez egészen másként volt, mint ahogyan a komisszár mondta.

Most, amikor érezte, hogy az utolsó perceket tölti a repülőgépen, rettegés fogta el. De milyen rettegés! Mindig bátornak tartotta magát, és sohasem hitte volna, hogy ennyire félhet az alatta tátongó, ismeretlen, fekete mélység gondolatától, amelybe néhány perc múlva a repülőgép ajtaján kilép.

A parancsnok átadta a vezetést a másodpilótának, kijött a vezetőfülkéből, és közölte Másával, hogy három perc múlva a megadott pont

felett lesznek. Mása felállt. A parancsnok megvizsgálta az ejtőernyő rögzítését, és Mása fülébe kiabálta: „Mi a neved?" – mintha ez volna a legfontosabb most, az utolsó percben.

„Veronika" – gondolt Mása az új nevére, de mintha csak a múltjától búcsúznék, azt felelte:

– Mása – és a pilóta arcába nézett, amelyet csak haloványan látott a sötétben.

A parancsnok az ajtóhoz lépett, elrántotta a reteszt, az ajtó kinyílt, és hideg légáramlat csapott a repülőgépbe.

Mása egyet lépett az ajtó felé, de a pilóta visszatartotta, és néhány pillanatig így állt, kezét a vállán hagyva. Megszólalt egy csengő: a hajózótiszt jelt adott a vezetőfülkéből, de a parancsnok még mindig Mása vállán nyugtatta kezét. A csengő másodszor is felberregett; ekkor a pilóta elvette kezét, és azt mondta:

– Rajta!

Mása az ajtóhoz lépett; a betóduló légtömegtől csaknem hátravágódott, lehajolt és kilépett a semmibe. Az utolsó, amit még a repülőgépből hallott, a felhangzó és máris megszakadó harmadik csengetés volt . . .

TIZENHARMADIK FEJEZET

Amikor Szincov a kerületi bizottsághoz indult, hideg és kihalt volt az utca. Novo-Gyevicsje irányából vékony füstoszlop szállt az ég felé: ott még égett valami az éjszakai bombázás után.

A Szadovaja sarkán megbotlott: egy telefonkönyvre lépett. Ott hevert a könyv a kövezeten, megperzselődve és a „C" betűnél kinyílva. „Citovics A. V., Citovics E. F., Citovics I. A . . ." – olvasta lehajolva a nyitott oldalon, majd félrerúgta a könyvet és feltekintett. A mellette álló telefonfülke üvegfalai betörtek, a kagyló leszakadt, csak a zsinór vége ágaskodott a helyén.

A hideg szél megégett papírfoszlányokat kergetett. Egy élelmiszerüzlet előtt, amelynek egyik kirakatüvege kettéhasadt s a másik teljesen kitört, egy rendőr és két derékszíjas, puskával felfegyverzett civil őrködött. Szincov szeretett volna odamenni hozzájuk, de eszébe jutott, hogy nincsenek iratai, és feltartóztathatják, ezért inkább tovább sietett.

Öt perc múlva megállt egy emeletes palota előtt, amely valamikor sárga volt, és fehér oszlopok díszítették, most pedig szürkészöld álcázó foltokkal volt telemázolva.

Lenyomta a hideg rézkilincset és belépett, miután futólag látta, hogy egy teherautó áll a járdaszélnél, s két ember lepecsételt zsákokat cipel ki és rak fel a kocsira.

Az előcsarnokban, a fakorlát mellett, rendőr állt őrt, puskával a vállán.

– Mit akar, polgártárs? – kérdezte.

– A kerületi pártbizottságba akarok bemenni.

– Kihez?

– Golubjovhoz – említette Szincov a titkár nevét, aki annak idején a párttagsági könyvét kiadta, és riadtan gondolt rá, hogy azóta más jöhetett a helyébe.

– Golubjov elvtárs nincs itt – mondta a rendőr. – A pártszervezeteket járja.

– Akkor másvalakihez – mondta Szincov. – Mindegy, hogy kihez. De beszélnem kell...

– Van párttagsági könyve?

– Nincs... – szólalt meg súlyos csend után Szincov. – De feltétlenül beszélnem kell valakivel, hívjon ki valakit...

– Nem tehetem, polgártárs – felelte a rendőr. – Én őrségben vagyok. De mondja meg, milyen ügyben, majd felszólok a házitelefonon...

Ebben a pillanatban Szincov háta mögött kicsapódott a kapu, és egy hetyke megjelenésű kis szőke ember futott fel a lépcsőkön, csizmanadrágban és jól illő ingzubbonyban, széles parancsnoki derékszíjjal. Zubbonya oldalt kidudorodott; pisztolytáska vége kandikált ki alóla.

– Látod, Jevsztyignyejev, máris felpakoltuk az irattárat, te pedig azt mondtad, hogy éjfélig sem végzünk vele! – kiáltotta jókedvűen a rendőr felé, és ügyet sem vetett Szincovra.

– Ez Jolkin elvtárs – mondta Szincovnak habozva a rendőr, amint a szőke vasgyúró elfutott mellettük –, a nyilvántartási osztály vezetője. Őhozzá forduljon.

A szőke a neve hallatára megállt, megfordult és élénken kiáltotta:

– Tessék, miről van szó?

– Jolkin elvtárs – mondta nehezen feltörő, rekedt hangon Szincov, és egy lépést tett felé –, most nincs nálam semmiféle irat, de itt lettem tagjelölt, és a párttagsági könyvemet is itt kaptam, a kerületi bizottságban. Beszélnem kell magával, nagyon fontos – tette hozzá gyorsan, mintha attól félne, hogy ez a fürge kis szőke ember egyszer csak ugrik egyet azon a ruganyos kis lábán, és elgurul a folyosón, mint a gumilabda.

De Jolkin nem gurult el, sőt, egy lépéssel közeledett hozzá. Első pillanatban úgy rémlett neki, mintha valahol már látta volna ezt az elcsigázott arcú embert, majd úgy vélte, nem, mégsem látta. de ennek különben sincs jelentősége. Ezekben a napokban nemigen jelentkeztek itt nyomós ok nélkül.

– No hát, jöjjön be velem, elvtárs! – mondta. – Jevsztyignyejev, ereszd be!

A rendőr szótlanul félreállt, és Szincov, lyukas csizmájában csoszogva, követte Jolkint a kerületi bizottság folyosóján.

Kisebbfajta szobába léptek; rácsos ablaka volt. A fal melletti kartotékszekrénynek csaknem minden fiókja kihúzva, üresen tátongott. Két íróasztal, egy összecsukható ágy és egy priccs volt még a szobában, szalmazsákkal. Az ágyon aludt valaki, fekete télikabáttal a fejebúbjáig letakarva, puskája a feje mellett a falnak volt támasztva.

Jolkin leült a priccsre, és egy székre mutatott:

– Üljön le!

Így közelebbről nézve már nem látszott olyan fiatalnak, arca élénk volt, de fáradt. Alighogy leült, gyorsan előrántott egy cigarettát, megnyomkodta és a szájába dugta, majd észbekapott, és hirtelen odakínálta a csomagot Szincovnak, de az tagadóan rázta a fejét. Reggel óta megint kétségbeejtően éhes volt, és attól félt, hogy ha így éhgyomorra rágyújt, rosszul lesz.

– Hallgatom, elvtárs!

Jolkin megrántotta vállát, és úgy pislogott, mint aki hosszú idő óta folytonos álmossággal küzd.

– Szincovnak hívnak – kezdte a vendége. – A Kommunista Újságíró Főiskolán tanultam. Itt, a kerületi bizottságban vettek fel tagjelöltnek és párttagnak . . .

– Ezt már hallottam – mondta türelmetlenül Jolkin. – Mit óhajt?

De Szincovnak ahhoz, hogy megmagyarázza jövetele okát, okvetlenül el kellett mondania mindent, ami addig történt.

– Tudom, hogy nincs ideje – mondta Jolkin szemébe nézve –, de kérem, szánjon rám tíz percet! Persze, ha megteheti . . .

– Miért ne tehetném? – mondta Jolkin. – Rajta, beszéljen csak! A pártbizottsághoz jött, nem égő házba . . .

Szincov azt képzelte, tíz perc alatt elmondhatja a legfontosabbakat, de kétszer annyi ideig beszélt. Ha előző este vagy éjjel jelentkezett volna, nem ebben a reggeli órában, Jolkinnak minden jó szándéka ellenére aligha lett volna fizikai lehetősége rá, hogy végighallgassa.

Amikor befejezte, elhallgatott és mégiscsak kinyújtotta kezét a priccsen heverő cigarettáért. Mohón rágyújtott. Jolkin szótlanul nézte, és vegyes érzések küzdöttek benne. Ez az ember, ha hihet a szavainak, fegyvertelenül és sebesülten bár, de mégis a németek fogságába esett, s ha megszökött is, az arcvonalon átjutva, nem maradt a fronton, hanem hazajött Moszkvába, vagyis voltaképpen szökevény. És ő mégis segíteni akart ezen az előtte ülő emberen.

Miért? Bizonyára főleg nyílt őszintesége ragadta meg, az, hogy

ez az ember nemcsak arról számolt be, ami előnyös színben tüntette fel, hanem nyíltan elmondott mindent.

– Semmiféle iratom nincs, és senki sincs, aki szavaimat igazolhatná – ismételte Szincov, amivel elkezdte. – Az október elseje előtt történteket Szerpilin dandárparancsnok tanúsíthatja; akkor őt Moszkvába hozták kórházba. De hogy itt van-e még, nem tudom. A későbbieket viszont senki sem bizonyíthatja...

Amikor elmondta, hogyan került Moszkvába, megemlítette ugyan Ljuszint, de hogy másodszor is kimondja a nevét, és becsületességének bizonyítása végett, utolsó szalmaszálként ebbe az emberbe kapaszkodjék, ez meghaladta Szincov erejét.

– Senki sem igazolhat – ismételte határozottan. Felállt és a cigarettavéget belenyomta az asztalon álló üres konzervdobozba.

– És hogy van a feje? – kérdezte hirtelen Jolkin; a kórház említése juttatta eszébe ezt a kérdést. És Szincov bekötözött fejére nézett.

– Köszönöm. Egy kicsit viszket, biztosan hegesedik már.

Jolkin felugrott a priccsről, és ruganyos, kurta lábán ide-oda szaladgált.

– Természetesen jól tette, hogy a kerületi bizottsághoz jött – mondta –, de mi történt a párttagsági könyvével? – Dühösen és csodálkozva kissé felhúzta vállát, és még kétszer végigszaladt a szobán. – Nem kaphat újat – mondta határozottan, és megállt Szincovval szemben.

– Egyelőre nem is erre gondolok, Jolkin elvtárs – mondta Szincov. – Hogy mit jelent párttagsági könyv nélkül lenni, jól tudom. Másra válaszoljon nekem: hova menjek most, és hol jelentsem mindazt, ami velem történt? Hol adjam elő egyetlen kérésemet: hogy közkatonaként küldjenek a frontra? Mindent elmondtam, és most kérem, adjon tanácsot, hová menjek, mit tegyek? Segítségemre lehet-e a kerületi bizottság, vagy sem?

Jolkin vállat vont. Maga sem tudta még, hogyan segíthetne ezen az emberen, aki akárhogy is, de elvesztette a párttagsági könyvét, és azután a németek fogságában volt. Ámde ez az ember nem akárhol jelentkezett, hanem a kerületi bizottságon, és nem akárki előtt állt, hanem őelőtte, Jolkin előtt.

– Talán Golubjov elvtárs segíthet, ha visszajön? – kérdezte Szincov, akit nyomasztott ez a hosszú hallgatás.

Jolkin csak legyintett.

– Golubjov... Napok óta nem láttam. Tudja, Golubjov most mindenütt ott van. Én sem aludtam öt éjjel, de Golubjov... – Ismét

legyintett, és homlokát ráncolva azt mondta, talán legjobb lenne a körzeti katonai parancsnokhoz fordulni. Ki más küldhetné ki a frontra? Csakis a körzeti katonai parancsnok! – magyarázta, és már fel is vette a telefonkagylót. – Juferevet kérem. Jolkin beszél, a kerületi bizottságtól... Hova ment? Pontosabban hová? Helyes, majd újra felhívom... Nincs ott a parancsnok – mondta, és letette a kagylót. – De azt mondják, a barikádépítésnél tartózkodik, itt a Krími-hídnál. Juferevnek hívják. Őrnagy. Menjen csak oda, keresse meg, és beszéljen vele. Hivatkozzék rám, mondja, hogy a kerületi bizottságban, Jolkinnál volt, és hogy én küldöm hozzá. Ismer.

Egészen fellelkesült ettől az ötletétől, amely egyszerre megold minden bonyodalmat.

– Ha nem találná meg, vagy mi, jöjjön vissza, a rendőrrel kihívathat. Akkor még egyszer felhívom Juferevet, bizonyság kedvéért. Eredj! – mondta; most először tegezte Szincovot.

Szincov sóhajtott, és fejébe húzta a sapkáját. Valahogy semmi jót sem remélt ettől az ismeretlen Juferevtől, és nem akarózott elmennie a bizottságról.

– Ott, a Krími-hídnál keresd! – mondta közben Jolkin. – Mindkét felől barikádokat emelnek, a Metrosztrojevszkaján is, meg a Szadovaján...

És Jolkint hirtelen megrohanta a kétely, ami eddig eszébe sem jutott: „És mi lesz, ha ez az ember most eltávozik innen, a kerületi bizottságból, és semmiféle Juferevhez nem megy, hanem kereket old? Hiszen német fogságban volt, és éppen eleget árthat most Moszkvában, adott körülmények között!" És noha ez a gondolat szöges ellentétben volt mindazzal, amit idáig gondolt, Jolkin mégis habozni kezdett. Szerette volna, ha valaki megerősíti, hogy helyesen tette, amikor hitt ennek az embernek.

– Vagy tudja mit, várjon egy kicsit – mondta ismét magázva Szincovot. – Üljön le, és várjon egy kicsit!

Szincov engedelmesen leült.

– Hallod-e, Malinyin! – kiáltotta Jolkin.

– Mi az? – válaszolt egy tompa hang.

Az ágyon fekvő alak megmozdult, a kabát lerepült róla, és láthatóvá lett a megszólított, aki nyitott szemmel, karját a feje alá téve feküdt ott.

– Ide figyelj, Malinyin, meg kell tanácskozni ezt a dolgot – kezdte Jolkin és leült a priccsre – Ismételje el neki röviden – fordult Szincovhoz.

– Minek elismételni? – mondta a Malinyinnak nevezett. – Mindent hallottam. Nem alszom...

– Mióta nem alszol? – kérdezte gyorsan Jolkin.

– Egy szemernyit sem aludtam – felelte amaz. – A kabátot a fejemre húztam, de így sem bírtam elaludni.

Hangja komor volt és mély, mintha pincéből jönne. Olyan pattogóan beszélt, mintha haragudnék, hogy ki kell nyitnia a száját. Szürke, fáradt arca volt, durván faragott, kemény vonású, nagy arc, a maga zordonságában is szép. Magas, domború homloka felett, ahol már kopaszodni kezdett, kissé őszülő haj bodorodott. Erélyes metszésű, nagy szája haragosan összezárult. Malinyin barátságtalanul nézett Szincovra és hallgatott.

– No, ha már hallottad, hát mit tanácsolsz? – kérdezte Jolkin.

– Adj neki enni – mondta ugyanolyan zordonan Malinyin. – Ott van a kenyér az ablakdeszkán, meg egy halkonzerv is, kést pedig... – Most végre megmozdult, kihúzta a feje alól egyik nagy, izmos kezét, s előkotorászva nadrágzsebéből a bicskáját, Szincov felé nyújtotta: – Fogja! – azzal visszadugta kezét a feje alá.

– Csakugyan! Hiszen maga éhes! – kapott észbe Jolkin.

Egy ugrással az ablaknál termett, felkapta az ott heverő félbevágott kenyeret s a halkonzervet, és letette Szincov elé az íróasztalra. Szincov felpattintotta a bicskát, és ki akarta nyitni a konzervet, de türtőztette magát, csak egy nagy karéj kenyeret vágott le és nekilátott, igyekezve minél lassabban enni.

Malinyin egy percig figyelte, majd kinyújtotta kezét az asztal felé, fogta a bicskát, becsukta a pengét, és az ellenkező oldalon kihúzta a konzervnyitót, körülvágta a doboz fedelét, felhajtotta, azután a konzervet visszatette az asztalra, s a nyitót becsukva, ismét a nagypengét nyitotta ki, amellyel Szincov a kenyeret szelte, végül kezét a feje alá téve, visszadőlt az ágyra.

– Te Jolkin – szólalt meg kisvártatva, a szeme sarkából figyelve a falatozó Szincovot. – Adj neki teát!

– Hol van itt tea? – kérdezte Jolkin.

– No hát, legalább forró vizet. Biztosan van az üstben, Tánya néninél. Vagy én álljak fel, ha te lusta vagy?

– Marad! csak – felelte a másik, azzal felvett az ablakdeszkáról egy alumínium bögrét és kiment.

– Nos, megöltél egypár németet? – kérdezte Malinyin, amikor magukra maradtak; ezzel a kérdéssel bizonyítva, hogy csakugyan mindent hallott. - Láttad, vagy csak gondolod, hogy meghaltak?

– Láttam.

– No egyél, ne foglalkozz mással! – mondta Malinyin, amikor észrevette, hogy Szincov leteszi a kenyeret; s lehunyta a szemét, annak jeléül, hogy nem kíván többet kérdezni.

Jolkin visszatért és egy bögre forró vizet tett Szincov elé. Szincov befalt három karéj kenyeret, meg akart hagyni valamit a halból, de nem állta meg, bekapta az egészet, és ivott rá egy égetően forró korty vizet.

– Köszönöm. Megyek – szólalt meg aztán és felállt.

– Tehát mit tanácsolsz, Malinyin? – kérdezte Jolkin.

– Mit tanácsoljak? – mondta a másik, csukott szemmel. – Te már adtál tanácsot, most cselekedni kell!

– Viszontlátásra! – köszönt Szincov.

– Minden jót... – felelte Malinyin; egy pillanatra kinyitotta szemét, aztán megint lehunyta.

Jolkin kikísérte Szincovot.

– Ha az elvtárs visszajön – szólt oda figyelmesen a rendőrnek –, hívj ki engem!... Tehát Juferev – ismételte, és Szincov kilépett az utcára.

Már elmúlt az a kora reggeli óra, amikor a kihalt város még természetesnek hat. Most feltűnt, hogy milyen üresek az utcák, különösen ahhoz a tömeghez képest, amelyen tegnap kellett áttörnie magát. Voltak járókelők, de kevesen. A még csukott tejcsarnok előtt sor állt. A Zubovszkaja sarkán, a kitört kirakat előtt most is rendőr sétált, de a tegnapi két puskás civil nem volt ott. A Szadovaja körúton teherautók mentek. Az egyik sivítva robogott el közvetlenül a járda mellett, ahol Szincov lépkedett. Sínekkel és dróttal volt megrakodva; egy vastag drót hosszan lelógott, és menet közben karcolta az aszfaltot. Az autóbuszmegállónál bőröndökkel megpakolt emberek álltak sorban, de nyilván feladták már a reményt, hogy jár az autóbusz. Mások bőröndöket és batyukat cipelve gyalogoltak a Szadovaja körúton, de most csak alig néhányan. Össze sem lehetett hasonlítani a forgalmat a tegnapival. Moszkva már nem látszott olyan fejvesztettnek, és mintha azóta jobban felkészült volna az ellenállásra. „Igen, ha kell, harcolni fognak érte itt is, a város határain belül – gondolta Szincov. – Ezért építik a barikádokat. És nekem ne adnának puskát? Hát ki vagyok én? Olyan utolsó ember lettem, hogy már puskát sem adhatnak a kezembe, hogy ezeken a barikádokon harcoljak? Lehetetlen!"

A kerületi bizottságnál egyszerűen vették a dolgot, nem tapasztalt különösebb együttérzést, de bizalmatlanságot sem. Ez megnyugtatta.

Még nagyobb megnyugvására szolgált, hogy helyén van a kerületi bizottság, és még mindig Golubjov a titkára, hogy a rendőr ott áll a korlátnál, az iratokat biztos helyre szállították, a telefon működik, kapcsolt, és Tánya néni üstjében még forró víz is akadt.

A felbolydult Moszkva mögött, amelyet tegnap látott, van tehát egy másik is, a kerületi bizottság Moszkvája, amely most is nyugodt, dolgozik és nem fél. Annak a házmegbízottnak, aki tegnap odahajította neki a kulcscsomót, le is út, fel is út, és másképp gondolkodni, hacsak egy pillanatra is, még tegnap is ostobaság volt!

Húsz perc alatt ért oda a Krími-hídhoz; itt valóban barikádokkal zárták el egyfelől a Metrosztrojevszkaját, másfelől a Szadovaja körutat. Arról a teherautóról, amely az imént elzörgött mellette, éppen most rakták le a síneket és a drótokat. Más teherautókról homokzsákokat dobáltak le. Egy mellékutcában, amely a metróállomáshoz vitt, húsz-harminc ember a kövezetet szedte fel. Már éjjel nekifoghattak, mert a kiszedett kockakövek nagy kupacokban hevertek. A Metrosztrojevszkaja egy része már el volt torlaszolva: két sor földbe vert cölöp között homokzsákok sorakoztak, előttük pedig, ék alakban sínek és I-gerendák voltak beásva. Még néhány teherautóról raktak le gerendákat és síneket, s ott a helyszínen szabdalták darabokra, kissé távolabbról kurtán fel-felsivított az autogénvágó.

A barikádoknál egy idősebb tartalékos hadnagy állt és intézkedett; köpenyhajtókáján utász fegyvernemi jelzés volt.

– Hadnagy elvtárs – kérdezte Szincov, odalépve –, nem látta Juferev őrnagyot?

– Itt volt, embereket hozott nekem, aztán elrobogott. Megígérte, hogy visszajön – felelte a hadnagy, feléje sem fordulva. Majd felkapta a fejét és megkérdezte: – Mit akar, honnan jön?

– A kerületi pártbizottságtól küldtek ide... – felelte Szincov.

– És magukat? – fordult az utász a többiekhez, akik csaknem Szincovval egy időben értek oda.

Két nő állt ott, meg egy hosszú nyakú, szemüveges, nyurga fiatalember és két sovány, idős férfi; ez a kettő valahogy nagyon hasonlított egymáshoz. Csaknem egyforma, ócska kalapjuk széle körül lekonyult.

– Minket is a kerületi pártbizottság küldött – felelte az egyik asszony. – Ki más küldött volna?

– Akkor rajta, hordják a síneket és az I-gerendákat az autogénvágóhoz, a feldarabolt vasakat pedig hozzák vissza, és rakják amoda le, szabályos távolságra, ahol majd beássuk.

Az utász gyors léptekkel átment az úttesten, és megmutatta, hová rakják le pontosan a feldarabolt gerendákat és síneket.

– Gyerünk – fordult Szincovhoz a hosszú nyakú, szemüveges fiatalember –, vigyük oda!

Szincov szótlanul lehajolt, megfogott egy sínt, és a többiekkel együtt felemelte: örömmel érezte, hogy fáradtsága ellenére karjában csaknem a régi erő feszül. Kezdetben vállukon hordták a síneket, majd drótból kampókat hajlítottak, befűzték a szögfuratokba, és úgy vitték, mint a vasútépítő munkások.

Egyre többen lettek körülöttük. Egyesek a felvágandó és feldarabolt síneket, I-vasakat hozták-vitték, mások az úttestet bontották, vas ékekkel turkálták szét, sőt a Szadovaja túlsó végében egy légkalapács is dolgozott. A síneket és gerendákat egy széles vállú legény vagdalta az autogénnel; kezeslábasban és vattakabátban volt. Amikor több mint egy óra múlva, Szincov szeme láttára levette fejéről a védőálarcot, csak akkor derült ki, hogy fitos orrú, fürtös hajú, huncut tekintetű nő.

– Gyerünk, gyerünk, kisöregeim, hordjátok szaporán, különben miattatok áll a munkám! – kiáltotta Szincovnak és a két lekonyult kalapos, egyforma öregembernek, akik már időközben elmondták, hogy bibliográfusok, a Központi Bibliográfiai Intézet munkatársai. Az intézet ódon épületét, nem messze onnét, a Szadovaján, egy bomba teljesen összerombolta; munka közben többször is emlegették, sehogyan sem tudtak belenyugodni a gondolatba.

– Restellem – mondta halkan, szégyenlősen Szincovnak a szemüveges, hosszú nyakú fiatalember. – Természetesen a fronton kellene lennem, és ott is leszek, de egy hete jöttem ki a kórházból, gennyes vakbéllel operáltak; ostoba balszerencse ilyenkor vakbélgyulladást kapni, nem? Mit szól hozzá? – S menet közben, a gerendát cipelve, rövidlátó szemét szégyenlősen függesztette Szincovra.

Szincov megnyugtatta, hogy a vakbélgyulladásnak nem lehet megparancsolni, mikor jelentkezzék és mikor ne.

– Hanem akkor cipelnie sem volna szabad, felszakadhat a varrat...

– Még mit nem! – mondta mérgesen a beteg fiatalember, mintha bizony a varratnak semmiféle joga nem volna felszakadni...

Még vagy másfél óráig hordták a síneket és gerendákat, majd azokhoz csatlakoztak, akik gödröket vájtak az úttesten.

– Jaj, de kemény ez a moszkvai földecske! – tréfált valaki.

– És mennyit túrják – felelte rá egy másik –, összevissza turkálják... Amerre néz az ember, mindenütt ásnak!

– Kár, hogy a német nem tudja, mit készítünk itt neki. Ha megsejtené, mindjárt meghátrálna!...

De a tréfát, ha nem is ítélték el, nem folytatták. Az emberek komolyan fogták fel a dolgot. Hogy is lehetett volna másként? Noha fennhangon egy szó sem esett róla, azért mégsem akárhol állították a harckocsi-akasztókat a németek ellen, hanem a Szadovaja körúton, a Krími-híddal átellenben.

Majd egy egész gépkocsioszlop szegesdróttal körülcsavart spanyolbakokat és egyéb harckocsi-akadályokat hozott, amelyeket I-vasakból hegesztettek sebtiben.

– A Sarló és Kalapács gyárban készítik ezeket – mondta a Szincovval dolgozó nők egyike. – A férjem mondta tegnap: éjjel-nappal ezrével hegesztik a sündisznókat...

Szincov lelkesen dolgozott; ebbe a lelkesedésbe fojtotta a nyomasztó gondolatot, hogy azután mi lesz vele. „Lesz, ami lesz" – biztatta magát, és kedvvel nyúlt a következő gerendáért. Eszébe sem jutott abbahagyni a munkát, hogy azt az ismeretlen Juferevet keresse valahol, annál kevésbé, mert a hadnagy szavai szerint úgyis vissza kell jönnie.

Délben odajött hozzájuk egy vattakabátos, bolyhos szürke kendős nő, és kiabálni kezdett:

– Az első csoport, akik éjfél óta dolgoznak, jöjjenek a gyermekotthonba ebédelni! Csak akik éjjel érkeztek! Aki később kezdte, legyen benne becsület és várjon! Első csoport a gyermekotthonba, utánam!

Szincov nem ment el az első csoporttal, de a másodikkal ő is bekerült egy földszintes épületbe, amely egy nagy ház udvara mélyén húzódott meg. A gyermekotthont régen kiürítették, s az épületben étkeztetőt meg melegedőt rendeztek be a védelmi építkezésen dolgozók számára.

Székek nem voltak a helyiségben, csupán a gyermekekhez méretezett alacsony asztalkák, úgyhogy vagy le kellett guggolni hozzájuk, vagy rájuk ülni, vagy a falnak támaszkodva kanalazni a levest a csajkából. A levesen kívül mást nem kaptak; aki hazulról nem hozott magával kenyeret, azzal az előrelátóbbak megosztoztak, de a leves jó zsíros volt, húskonzervekből készült gyöngykásával.

Szincovnak eszébe jutott a fogság, s az a szülőotthon, ahol útközben megálltak; megremegett az emlékektől, és gyűlölettel gondolt a németekre. Nem, nem szabad, nem lehet odaadni nekik Moszkvát! Még gondolni sem szabad ilyesmire!

– Kinek merjek még? Kinek merjek? – kiabálta a vattakabátos kendős asszony, és merőkanalával kopogott az elosztó asztal viaszosvásznán. Kabátban, kendőben maradt odabent is, amiben kiment, csak egy nagy piszkos kötényt kötött a vattakabát fölé. – Kinek merjek, munkások, mert jön a harmadik csoport, és mindent elfogyaszt!

Szincov kért még, és minél többet evett, annál éhesebb lett. Egyáltalán: úgy érezte, végleg magához tért.

Ebéd után besötétedésig dolgoztak. A sötétség légiriadót hozott; a metró ott volt a közelben, és Szincov oda ment le a többi munkással együtt.

Párás, meleg levegő fogadta őket. A gyerekes anyák, akik már korábban levonultak, otthonosan berendezkedtek: matracokkal, takarókkal, párnákkal, tejesüvegekkel. A gyerekek megszokták már ezt a környezetet, úgy aludtak kis matracaikon és takaróikon, mintha mi sem történt volna.

Szincov a fal mellett talált helyet, lekuporodott, hosszú karjával átfogta hosszú lábszárait, és arcát a térdére fektette. A párás meleg elálmosította, és nem is igyekezett legyűrni az álmosságot. A mai napot megint úgy töltötte, ahogyan megszokta: közös munkában, másokkal együtt. Sohase legyen szükség ezekre a barikádokra, de ő is építette őket, és ettől könnyebb lett a szíve.

„Ha pedig a légiriadót lefújják, mégiscsak elmegyek, és megkeresem azt a Juferevet..." – gondolta már elalvóban.

– Egy kicsikét húzódjon arrább! – kérte egy női hang. – Le szeretném fektetni a gyereket!

Ki se nyitotta szemét, csak arrább húzódott, és hallotta, amint egy édesen szuszogó csöppséget fektetnek le melléje.

– Tegnap a kilencedik rárepülés volt Moszkva felett – mondta egy férfihang.

– Úgy kell, neki a géppel a másiknak!

– Igen, ez az, halállal torolni meg a halált! – jegyezte meg egy harmadik.

Egy lelkes fiatal női hang közbevágott:

– Nem tudom, de úgy érzem, mindent odaadnék az ilyen embereknek!

– Odaadni lehet, csak épp nincs idejük elvenni! – mondta rá valaki.

A rárepülésekről folyt körül a szó, ez a téma mindenkit izgatott.

– Már nem jönnek olyan bátran a németek – jegyezte meg egy mély basszushang, és egyszerre többen is csatlakoztak a véleményéhez.

– Igaz, most már óvatosabbak: félnek a rárepülésektől...

Szincov álomba hajló gondolatai most teljesen összekuszálódtak; úgy érezte, hogy repül. Ezzel az érzéssel is aludt el, miután végső erőfeszítéssel felemelte fejét a térdéről, és a falnak támasztotta...

Arra ébredt, hogy valaki gyengéden lökdösi a vállát.

– Elvtárs, hé, elvtárs...

Felnyitotta a szemét. A metró már majdnem teljesen kiürült, elvétve tűnt csak fel egy-egy magányos alak. Egy fiatalasszony éppen átkötözte spárgával az összesodort kis matracot. Ötéves legényke állt mellette, füles sapkában.

– Én lökdöstem, bocsásson meg – mondta az asszony –, de olyan sokáig aludt este óta, hogy azt gondoltam, elkésik a munkából...

– Persze, persze! – kiáltott fel Szincov. – És... hány óra van?

– Már hét óra – felelte az asszony.

– Hét?!

Elhűlve nézett az asszonyra. Csak most eszmélt rá, hogy egyvégtében átaludta az éjszakát.

Pontosan egy nap telt el közben, és Szincov ismét ott állt a kerületi bizottság épülete előtt. Igaz, az épület már nem volt teljesen ugyanaz: az ablak fele kitört, s ezeket furnérlemezek pótolták, melyek ugyanolyan színűek voltak, mint a falak. Ferdén átellenben egy háromemeletes ház homlokzatát mintha késsel leszelték volna.

Szincov egyenest a metróból sietett a pártbizottságra. Egyrészt ide húzta valami, másrészt volt is miért: Jolkin maga hívta, hogy ha nem találja Juferevet, jöjjön el megint. Nem találta meg az őrnagyot, tehát eljött. Benyitott az előcsarnokba. A rendőr ott volt a tegnapi helyén, csak be volt kötve a fél arca és a fél szeme. „Biztosan az üvegszilánkok sebezték meg" – gondolta Szincov.

– Kihívná nekem Jolkin elvtársat? – kérdezte a rendőrhöz lépve.

– Azt mondta, kihívathatom.

– Hiába mondta! – felelte a rendőr. – Nincs itt. Megsebesült, a kórházban kötözik...

– Mikor lesz itt?

A rendőr vállat vont.

Szincov ott állt előtte, és nem tudta, mit tegyen. Idejövet valahogyan biztos volt a sikerben. Meglátja Jolkint, az már telefonált Juferevnek, ahogy megígérte; innen egyenest a körzeti katonai parancs-

nokhoz megy, és így vagy amúgy, eldől a sorsa. De megint dugába dőlt minden.

Mit tegyen hát? Megvárja Jolkint, Juferev keresésére induljon, vagy visszamenjen a Krími-hídhoz dolgozni? Egy pillanatig tanácstalanul állt s az apró üvegszilánkokkal teli padlót nézegette. Amikor felemelte fejét, Jolkin szobatársát pillantotta meg. Malinyin nagy, testes alakjával komoran közeledett a folyosón, szemét mereven egy pontra szegezte s egy alumínium bögrét hozott, melynek fülére zsebkendő volt csavarva. Senkire sem nézett, de amikor Szincovhoz ért, hirtelen úgy fordult feléje, mintha már messziről látta volna.

– Nos, miért jöttél vissza? – kérdezte rekedtes, dörmögő hangján. – Nem találtad meg Juferevet?

Szincov szótlanul nemet intett.

– Jolkinhoz jöttél? Nincs itt – mondta Malinyin olyan arckifejezéssel, mintha kellemesen érintené ez a közlés.

– Nem tudja – kérdezte Szincov –, beszélt-e az ügyemben a katonai parancsnokkal?

– Nem beszélt, elfelejtette... – felelte Malinyin, mintha magától értetődő dolgot közölne. És Szincov számára teljesen váratlanul, intett a rendőrnek: – Ereszd be hozzám!... Gyerünk!

Így léptek be a tegnapi szobába: elöl Malinyin, kezében a bögre forró vízzel, s mögötte Szincov, találgatva magában, miért hívta be ez a mogorva ember.

– Ülj le! – intett fejével Malinyin a priccs felé, és letéve a bögrét az ablakdeszkára, a székre telepedett.

Saját ágya már katonás rendben volt, egy ránc sem látszott rajta. ezért nem ült rá.

– Súlyosan sebesült? – kérdezte Szincov, Jolkinra célozva, és a priccs fejrészére nézett.

– A nyakán van egy kis szúrás... Meggyógyul a lakodalmáig – felelte Malinyin.

– Repesz vagy üvegszilánk?

– Finn kés – felelte Malinyin, és Szincov pillantása láttán boszszúsan folytatta: – Mit csodálkozol? Azt hiszed, Moszkvában nincs használatban finn kés? A moszkvai csőcselék sem alszik, munkában van... Jolkinnak persze mindenbe bele kell ütnie az orrát... – mondta félig dicsérően, félig elítélően. – Éjjel arra hajtott, látta, hogy egy üzletet fosztogatnak, no hát, marokra a puskát és: fel a kezekkel... Erre kapott egy szúrást. Szerencse, hogy nem egyedül volt. elintézték a huligánokat!

Most már nyilvánvaló volt, hogy helyesli Jolkin eljárását, csak megszokásból mondja mindezt olyan zsémbesen.

– No hát, mit csodálkozol? – kérdezte megint. – Ilyen időkben minden ganéj a felszínre kerül, ez már a természet törvénye. Az ember csak nézi, és azt hiszi olykor: az egész vödör ganéjjal van teli. No de nem igaz, tévedés, még csak az kellene!

Úgy látszik, eszébe jutott valami, ami nagyon felizgatta, mert nem tudta abbahagyni.

– És a régi rezsim poloskái is közelebb húzódnak a repedésekhez, hogy ha valami történik, előmásszanak! Tegnap adtam egynek a pofájába, ezzel a kezemmel... – Felemelte súlyos öklét, és úgy nézegette, mintha maga is csodálkoznék rajta. – Hol van hát az önuralmam, kérdezheti valaki. Volt önuralmam, de egy napon kifogytam belőle... Tehát nem találtad meg a katonai parancsnokot? – fordította hirtelen másra a szót.

– Nem – felelte Szincov, és elmondta, hogy tegnap a barikádok építésén dolgozott, a Krími-hídnál, az éjszakát pedig a metróban töltötte.

– Jolkin meg kételkedett tegnap, hogy visszajössz... – mosolyodott el Malinyin. – Félt, hogy elinalsz!

– Hová és miért? – kérdezte Szincov.

– Ez az éppen: hová és miért? Emlékszem rád – mondta hirtelen megint más témára ugorva. Egyáltalán: ilyen volt a beszédmodora. – Egy időben Jolkin helyén dolgoztam, és én állítottam ki a tagsági irataidat, amikor felvettek. Olyan emlékezetem van: háromezer új tagot vettünk fel, rajtuk kívül a kizártakkal is dolgom volt, s ha jól megnézem, minden másodikra emlékszem.

Szincov örült neki, hogy ez a mogorva ember emlékszik rá, és ő is megpróbált rátalálni az emlékezetében, de nem sikerült.

– Sose törd a fejed – mondta Malinyin, kitalálva a gondolatát. – Hogy te emlékszel-e rám, ennek nincs jelentősége, de hogy én emlékszem rád, annak van. Miképp kerülhettél ilyen nagy bajba, kedves elvtárs?! – kérdezte a fejét csóválva. Emlékezett Szincovra, de azért nem szándékozott lekicsinyelni a baját. – Egy betűt sem hazudtál tegnap, minden igaz, elejétől végig?

– Minden – felelte Szincov. Mit fűzhetett volna még hozzá, mivel győzhette volna meg ezt az embert?

Malinyin sokáig szótlanul nézett rá.

A vidám Jolkinnal ellentétben ennek a mogorva embernek, aki a párt nyilvántartási osztályán öregedett meg, nem volt egy második,

tartalék véleménye, minden eshetőségre. Neki csakis egy véleménye volt mindenkiről: jó vagy rossz. Vagy hitt valakinek, vagy nem. Ha hitt neki, akkor fenntartás nélkül tette, ha viszont bármiben kételkedett, akkor egy szavát sem hitte el.

Ha csak egy szemernyi kételye maradt is volna, hogy Szincov elbeszélése az első betűtől az utolsóig igaz, eszébe se jut megtenni, amire most készült. Csak egyben nem volt bizonyos: van-e neki, Malinyinnak joga hozzá, hogy ezt megtegye?

„Van – határozta el végül. – Vele megyek, ott leszek mellette... Hubernek is bebizonyítom... És ha nem sikerül, akkor majd meglátjuk."

– Ide figyelj – törte meg végre a csendet. – A kerületben kommunista zászlóalj alakult, de nemcsak kommunisták és komszomolisták vannak benne, hanem pártonkívüli aktívák is. Én is jelentkeztem... Ma éjjel közöltem a pártbizottságon, elengedtek... Az éjszaka folyamán még néhány szakaszt kiegészítettek. Parancsnokok egyelőre nincsenek, a szakaszomban én vagyok a rangidős, így hát beírhatlak a névsorba, magammal együtt. Egy óra múlva elmegyünk a zászlóaljhoz, a Pljuscsihára. Nos, beírjalak? – kérdezte, és csizmanadrágja zsebéből félbehajtott iskolai füzetet vett elő.

– Még kérdezi? – mondta Szincov.

Malinyin a nyikorgó széken az asztalhoz szánkázott, zubbonya zsebéből előhúzta szemüvegét, amely sehogyan sem illett kemény vonású, nagy arcához, kinyitotta a füzetet, és ujját végighúzta a névjegyzéken. Huszonhat szám sorakozott benne. Fogta a tollat, belemártotta a tintába, beírta a huszonhetes számot, és utána kacskaringós szép betűkkel bejegyezte: „Szincov..."

– Utóneved, apai neved?

– Iván Petrovics – mondta Szincov.

„I. P." – írta Malinyin, majd leitatta, s visszatette a füzetet a nadrágzsebébe. Azután így szólt: – Kihallgatásra jelentkezünk, és jelentem a zászlóaljkomisszárnak az ügyet. Ő határoz... De közlöm vele a magam véleményét...

Az utolsó mondatot nem hangsúlyozta, pedig sokat jelentett. Tizenhat évig vezette a nyilvántartást a pártbizottságon, s csak két éve dolgozott instruktorként, amikor a látása megromlott. A kerületben súlya volt a véleményének, különösen káderügyekben, amikor bizalomról vagy bizalmatlanságról volt szó. Ezért természetesen annál nagyobb felelősséggel tartozott a vele szemben ülő emberért is; Malinyin teljesen tudatában volt ennek, ha nem is hangsúlyozta különösképpen.

Szincov figyelmét elkerülte az, amit a komisszárról mondott. Túlságosan boldoggá tette a lehetőség, hogy még aznap Malinyinnal együtt egy kommunista zászlóaljba kerülhet, és talán már másnap harcolhat.

– Soha életemben nem felejtem el, amit értem tett! – mondta.

– Ugyan, mire akarsz emlékezni? – felelte Malinyin szokott komor hangján. – Még ha Kazanyba utaztatnálak a cókmókoddal együtt, akkor emlegethetnéd – tette hozzá fanyar mosollyal. – Tegnap vagy húszan biztosítottak, hogy soha el nem felejtik a segítséget. De érted mit teszek? Kisegítlek újra a háborúba? Amúgy is kijutnál. Egy kutya, csak felesleges huzavona lenne.

– Hát jó, nem szólok egy szót se – mondta Szincov. – Csak örülök neki, hogy hitt nekem. Kételkedhetett volna, de hitt mégis. Ennyi az egész.

– Mindenkinek nem hihetünk – felelte mérgesen Malinyin; úgy vélte, Szincov általában az éberséget kifogásolja. – Hova jutnánk, ha mindenkiben megbíznánk?! Hogy velünk mi lenne, az csak hagyján, de a szovjethatalmat is elveszejtenénk! Meg akartam borotválkozni, de meggondoltam magamat – fordította ismét másra a szót. – Ha akarsz, megborotválkozhatsz, ott van az ablakdeszkán az ecset meg a borotva. Még van idő rá...

Szincov gyorsan beszappanozta magát, s leszedte tüskés, háromnapos szakállát.

– Keresd meg a timsót, úgy vérzel, mint egy vadkan – mondta Malinyin, vállán keresztül pillantva összekarcolt arcába.

De nem magyarázhatta meg, hol a timsó: kopogtak. „No!" – mordult fel barátságtalanul, s az ajtó nyikorogva kinyílt. Szincov felhagyott a timsó keresésével és megfordult. Magas, sovány asszony állt az ajtóban, karján hátizsákkal.

– Szervusz, elhoztam mindent – mondta Malinyinnak, és feléje indult.

Szincov megértette, hogy Malinyin felesége jött, és elfordulva rendezkedett az ablakdeszkán. Igyekezett nem odafigyelni, de egyes mondatokat mégis meghallott.

– Ez jó lesz – mondta Malinyin. – Ez nem kell. Mondtam, hogy nem kell, hát nem kell. Elég két váltás.

– Vidd csak magaddal, minek hagynád itt – erősködött az asszony.

De a férfi azt dörmögte, hogy ő nem teve, más teherhordóra pedig nem számíthat... Ezután néhány halk mondat következett, majd megint Malinyin szava hallatszott:

– Nesze négyszáz...

– Miért az egészet, neked mi marad? – kérdezte a felesége.

– Kell is nekem pénz! – felelte Malinyin. Szavai nyilván megijesztették az asszonyt, mert szipogni kezdett.

Szincov mindent elrakott már; csendben ülve maradt, háttal Malinyinéknak. „Most biztosan megölelik egymást búcsúzóul, és talán nagyon halkan mondanak is valamit egymásnak" – gondolta.

– Nesze fehérnemű – szólalt meg Malinyin hangosan a háta mögött, s néhány darab öreg, stoppolt, de tiszta fehérnemű hullott az ölébe. – Látom, nincs váltásod, nekem meg túl sokat hozott az asszony.

Szincov megfordult: Malinyin felesége már nem volt a szobában. Olyan csendben búcsúztak el, hogy még azt sem vette észre, amikor kiment.

Malinyin berakta hátizsákjába a borotvakészletet, kék zubbonyára felhúzta öreg fekete posztókabátját, ugyanolyan fekete posztósapkát nyomott a fejébe, s vállára akasztotta a sarokba támasztott puskát.

– Gyerünk!

Amikor kiértek az utcára, Malinyin megállt a járdán, és fejét hátraszegve nézegette a kerületi pártbizottság épületét, mintha elválás előtt még jól emlékezetébe akarná vésni.

– Mióta dolgozik itt? – kérdezte Szincov.

– A kerületi bizottságban huszonhárom óta, ide huszonhatban költöztünk át – felelte. – Tükörablakai voltak az épületnek, még a cári időkből valók – jegyezte meg váratlanul –, és egy éjjel egyetlen bomba csaknem valamennyit kiverte! Be kellett deszkázni, mint egy bódét!

Malinyin az elmúlt két nap ugyanazt látta, amit Szincov, de mint a kerületi pártbizottság munkatársa, sokkal többet tudott a látottaknál. Persze, tegnap és tegnapelőtt is kavargott, forrt már a felszín, s ez a zavaros felszín valóban fenyegető helyzetet takart. A kiürítés óriási méreteket öltött, és utolsó szakaszában olyan rendkívüli sietséggel folyt, hogy őszintén szólva még nagyobb pánikot is okozhatott volna. A németek áttörték a frontot, és a védők már három napja arra a helyre tömtek mindent, mint egy feneketlen hordóba, de a helyzet még így is súlyos maradt.

Golubjov, a kerületi pártbizottság titkára, akihez Malinyin egy alkalmas pillanatban, hajnali ötkor ment be elbúcsúzni, a szemébe nézett, és azt mondta:

– Tegnap, első felbuzdulásomban elengedtelek a zászlóaljba, de már megbántam. Szükségem volna itt rád...

– És ott? – kérdezte Malinyin. Kész volt alárendelni magát a

titkár akaratának, de a lelke mélyén nem kívánta, hogy Golubjov megmásítsa elhatározását.

– Ott is szükség van rád – mondta a titkár. – Bizonyára hamarosan harcba vetnek benneteket.

Kettesben voltak a szobában; és már nyolc éve dolgoztak együtt.

– Mi a mai helyzet Moszkvával? – kérdezte Malinyin, és merőn nézett a titkár szemébe. – De csak... – súlyos tenyerével a levegőbe vágott, jelezvén, hogy őszinte feleletet vár, vagy semmit. És Golubjov nyíltan válaszolt.

– Tegnapelőtt szerintem még nem volt világos a helyzet – mondta. – De azóta egy kissé tisztázódott. Kétségtelen, hogy semmi körülmények között nem adjuk fel Moszkvát. Csak ne kelljen a közvetlen határában harcolnunk. Vagy ami még rosszabb, az utcákon. Pedig ez sincs kizárva.

Ilyen hangulatban nyilatkozott a kerületi pártbizottság titkára, és Malinyinnak nem volt rá oka, hogy kétségbevonja szavát. Jól ismerte s tudta, Golubjov meggondolja, amit mond, és nem beszél a levegőbe.

„Csakugyan sor kerül utcai harcokra? – töprengett, amint a Pljuscsihán lépegetett Szincovval. – Mit jelent az utcai harc? Azt, hogy például itt is harcolnak majd, a Pljuscsihán! Ebben a házban mi vagyunk, és amabban a németek. Vagy ott vannak a németek a Krími-híd túlsó felén, mi meg az innenső végében, és nem engedjük be őket a város szívébe. Szóval olyasféle lesz, mint ahogy a junkerekkel harcoltunk az utcán tizenhétben, csak most százszorta nagyobb erőkkel állunk szemben!"

Megpróbált hozzászokni ehhez a gondolathoz, de sehogyan sem fért a fejébe a dolog.

– Lehet, hogy már holnap kimegyünk a frontra – mondta hosszú hallgatás után.

Szincov bólintott. Neki útközben az járt az eszében, kap-e puskát már ott, a zászlóaljban, vagy csak a fronton fegyverezik fel őket?

Az üzemi iparitanuló-iskola, ahol most a kommunista zászlóalj laktanyája volt, az udvar mélyén állt, magas téglakerítés mögött. A kerítés előtt mintegy húsz polgári ruhás ember gyülekezett.

– Itt van a pótszakasz – mondta Malinyin. – Először a kerületi bizottságban akartunk találkozni, aztán mégis jobbnak láttuk idejönni. Itt közelebb vagyunk a harchoz.

Váratlan hetykeséggel megigazította vállán a puskát, és odalépett az egybegyűltekhez. Csaknem csupa idős ember volt ott, sok szemüveges; egyesek hátizsákkal, mások tarisznyával, ketten kis bőröndöt hoz-

tak, egyikük meg éppenséggel gondosan átkötözött kis fehérneműs kosarat... Háromnak vagy négynek vadászpuskája volt, kettőnek rendes puskája, egynek pedig szíjra fűzött forgópisztoly lógott a kabátja felett. Mindegyikük szíjjal övezte derekát, és noha ki-ki azt vette fel, amit tudott, igyekeztek öltözéküket a meneteléshez igazítani.

Amikor Malinyin és Szincov odaért, éppen azt a kis ősz emberkét ugratták, aki fehérneműs kosárral jelent meg.

– Trofimov már megint horgászni indult, ni, hogy becsomagolt neki az asszony! Van itt kétnapi koszt, meg egy üveg vodka és tentekispárna!... Minden, ahogy dukál!

– Hát a horgászbotokat hol hagytad, Trofimov? Otthon felejtetted?

– Á, Malinyin! Megjöttél, Malinyin! – üdvözölték többen is az érkezőt.

Úgy látszott, csaknem mindannyian ismerik.

– Itt a rangidős, ideje sorakozni – mondta valaki.

– Hát Ikonnyikov? – kérdezte Malinyin, miután egy pillantással megszámolta őket. – Nem jött el?

– Nem jöhet – felelte a kosaras ember, akit Trofimovnak hívtak. – Elmentem érte, egy sereg ember dolgozik ott, kiássák a pincét... Odalenn rekedt...

– És adnak életjelt magukról? – kérdezte Malinyin.

– Egyelőre kopognak, élnek.

Valaki kedvetlenül megjegyezte, hogy nincs rosszabb ezeknél a pincéknél, akkor már inkább a lakásában érje a halál!

– Hát ha Ikonnyikov nem jön, akkor együtt vagyunk – mondta Malinyin.

Kettes oszlopban sorakoztak fel. Malinyin az élükre állt, Szincov pedig páratlanul utolsónak maradt. Így, oszlopban vonultak be az iskola udvarára, a civilruhás őr előtt. Az őr, amint beengedte őket, bizalmasan köszöntötte Malinyint:

– Szervusz, Alekszej Gyenyiszics!

– Szervusz – felelte Malinyin kelletlenül erre a civil köszöntésre. Majd embereit az udvaron hagyva, bement a zászlóaljparancsnokhoz jelenteni, hogy megjöttek.

Sokáig odamaradt, vagy húsz percig. Végre kijött, még a szokottnál is komorabb arccal.

– Trofimov – mondta a kosaras embernek –, a távollétemben téged jelöllek ki helyettesemnek. Közlöm: ma gyakorlatozni fogunk. A nap folyamán kell megérkezniök a századparancsnokoknak. Ma tizenöt puskát kap a szakasz, a többit majd meglátjuk. Tízkor kezdjük a fog-

lalkozást, addig a laktanyában melegedhettek. A tizenkilences számú szobát jelölték ki számunkra, jobbra a második ajtó. Te pedig, Szincov – úgy nézett rá, mintha a foga fájna, és minden hang nagy kínjába kerülne –, itt maradsz. Bemegyünk a komisszárhoz.

„Kezdődik már!" – gondolta Szincov elszoruló szívvel.

– Itt van, hallgassa ki – mondta Malinyin ugyanolyan komoran, amikor a zászlóaljkomisszárhoz beléptek.

A helyiség tanterem volt. A komisszár a tanári asztalnál ült, háta mögött félig teleírt tábla. Malinyin oldalvást odaült az asztal mellé, Szincov állva maradt.

A zászlóaljkomisszár jól öltözött, ötven év körüli ember volt. Vastag kötött szvettert viselt, sötétkék ruhája kihajtóján régi „Vörös Zászló" rendjel lógott. Bőrkabátja és szarvasprém sapkája egy széken hevert mellette. Az asztalon mauser-pisztoly feküdt, tokján kis ezüst táblával.

– Üljön le – fordult Szincovhoz köszönés helyett. – Meg kell fontolnunk, hogy mi legyen magával. Én azt mondtam, nincsen szükségünk ilyenekre, de Malinyin elvtárs nincs ezzel megelégedve.

– Maga parancsol, mit számít, hogy meg vagyok-e elégedve? – mondta Malinyin.

– Parancsolni, ez még nem jutott eszembe – mosolygott fanyarul a komisszár. – Majd ha felvettem az egyenruhát, tudni fogom, hogyan kell. Addig csak tanácskozunk. Malinyin elvtárs nagyjából elmondta nekem a történetét – fordult Szincovhoz. Van még hozzáfűznivalója?

Acélos fényű, ősz haja volt a komisszárnak, oldalt elválasztva, keskeny, okos arca, gúnyosan zárt ajka, és drága, aranykeretes szemüvege mögött ugyanolyan gúnyos szempár csillogott.

– Mit fűzzek még hozzá? – mondta Szincov, ebbe a gúnyos szembe nézve. – Csak magamat kínoznám!

Elkeseredésében nyersen vetette oda a választ, de a komisszárnak, nem tudni, miért, éppen ez tetszett.

– No, mindjárt kínzásról beszél! – mondta. – Ha német nevem van is, nem vagyok német, hogy kínozzam. Úgyis kínozták már eleget, ahogy Malinyin elvtárs elbeszéléséből látom. De megmondom, mi az én kételyem. Ha el tudja oszlatni, válaszoljon! Ha polgári személy volna, akkor csak a bizalom kérdésén múlnék a felvétele: Malinyin elvtárs bízik magában, én pedig őbenne. De maga hivatásos katona. Ezért nem az a látszata, hogy bújtatjuk?

– Ejnye, Nyikolaj Leonyidovics, miféle bújtatásról lehetne itt szó, még hallani is furcsa! – fakadt ki Malinyin.

A komisszár rávillantotta szemüvegét és folytatta:

– Maga a hivatásos állományhoz tartozik. Hogy tehát a múltbeli viselkedését megmagyarázza, és újból a frontra kérezkedjék, az illetékes szerveknél kell jelentkeznie. Szerintem a különleges osztályra tartozik az ügye, vagy lehet, hogy a körzeti katonai ügyészségre, minthogy ilyen dologban az az illetékes. Azt ajánlom, ott jelentkezzék. Az ügyészség itt van a közelünkben, a Molcsanovkán, éppen mellette lakom. Nem kérem, hogy elismételje nekem a történetét, ez úgysem változtatna az elhatározásomon. Szóval, végeztem – fejezte be halkan, de könyörtelenül, és Szincov megértette, hogy udvarias, sima beszéde csak megszokott kifejezési módja.

– Legalább kísérőlevelet írj neki, Huber elvtárs – mondta Malinyin, hirtelen áttérve a tegezésre. – Mivelhogy nincsen semmiféle igazolványa. A kerületi bizottságban hozzám került, én emlékszem az arcára.

– Helyes – felelte röviden, habozás nélkül Huber; fellapozta az asztalon heverő jegyzettömböt, töltőtollat vett elő a zsebéből, lecsavarta a kupakját, és írni kezdett.

– Szinyev? – kérdezte, az első két betűt leírva.

– Szincov – helyesbített a kérdezett. – I. P.

– „Szincov, I. P." – ismételte Huber írás közben, majd még néhány sort vetett a papírra, aláírta, kitépte a lapot, és félbehajtva átnyújtotta. – Pecsétünk nincs, vagy elhiszik, vagy nem! Ha elhiszik, jó, ha nem... – vállat vont.

– Távozhatok? – kérdezte Szincov elsápadva.

– Tessék.

Szincov dühösen, katonásan sarkon fordult, és szakadt csizmájában kemény léptekkel kiment.

Huber és Malinyin magukra maradva, szótlan pillantást váltottak. Malinyint ette a méreg, nagyot sóhajtott.

– Beszélj, Malinyin, különben megfulladsz! No, nézd csak, hogy háborog! Ne hivatalosan beszélj, hisz még nem kaptam kinevezési parancsot, egyelőre csak a kerületi bizottság jóvoltából vagyok komisszár. No meg régi ismerősök vagyunk...

– Szép kis bürokrata vagy – dörmögte Malinyin. – Nem is értem, hogy lehettél valamikor dandárkomisszár!

– Mégpedig az Első Lovashadseregben, ezt ne felejtsd! – mosolygott Huber. – De hát mikor volt az már! Azóta a tizedik nadrágot koptatom a főigazgatóságon. Tizenöt éve már, hogy a külfölddel kereskedem, nem vagyok a régi... Látod, hogyan döntöm el a kérdéseket.

– Látom – felelte Malinyin. – Az aktatáskádban felejtetted a lelkedet, az aktatáskát meg otthon hagytad.

– Érdekes, hogy ezt éppen tőled hallom. Tudod-e, hogy téged hogy neveznek, a hátad mögött, persze?

– Tudom – felelte Malinyin. – Malinyin, a számkukac...

– Úgy bizony – mosolyodott el ismét Huber. – Azért, mert húsz év óta a kerületi bizottság minden számadata a fejedben van, s úgy egybevág minden kérdés a felelettel, mint egy tankönyvben! És most egyszeriben nagyvonalú akarsz lenni! A háború mindent eltöröl, ugye? Minden rendet felborít?! Hát tőled aztán igazán nem vártam ezt!

– Jól van – mondta Malinyin. – Megijedtél, hogy ez az ember – az ajtóra mutatott, mintha Szincov még mindig ott állna – elmondja neked is az egészet, megijedtél, hogy akkor másként kell határoznod. Jobb lesz, ha hallgatsz! Szégyelled magad, hát hallgass, és ne kötekedjél velem!...

– Miért szégyellném magam? – kérdezte Huber, és hirtelen elvörösödött; arcáról eltűnt a védekező, gúnyos kifejezés. – Helyesen jártam el. Katona, tehát a katonai ügyészségen jelentkezik, ott majd tudják, mit kell tenni.

– Talán mindenütt és minden ügyben olyan jól tudják most, mit kell tenni? – vágott a szavába Malinyin.

– Mindenütt vagy nem mindenütt – mondta Huber –, a katonai ügyészségen, úgy gondolom, tudni fogják, mi a teendő, és ez az ember nélkülünk is szépen kijut a frontra.

– Jobb, ha hallgatsz, hisz már döntöttél. Hallgass hát, és ne magyarázz! – legyintett újból Malinyin. Felkelt és kezét fekete sapkájához emelve, megkérdezte: – Távozhatok a szakaszhoz?

Szincov ezalatt már közeledett a katonai ügyészség épületéhez, a Molcsanovkán. Útközben kétszer is kihajtotta és elolvasta a levélkét, amit Huber írt. A komisszár írása olyan szép és határozott volt, s az aláírás olyan tekintélyes, hogy ez a kis papiros így pecsét nélkül is valóban okiratnak látszott. „A moszkvai katonai körzet ügyészségének" – ez állt felül, alatta pedig: „Átirányítás". „Szincov I. P. elvtársat személyes jelentéstétel céljából a katonai körzet ügyészségéhez irányítom. N. Huber, tartalékos dandárkomisszár, a Frunze kerület kommunista zászlóaljának komisszárja."

Az ügyészség épülete előtt ócska Emka állt, és egy katonaruhás sofőr bóbiskolt benne. Az ablakokon papírcsíkok futottak keresztbe, de nem sokat használtak: az ablakok fele kitörött. Szincov belökte az ajtót és bement. Az előcsarnokból két ajtó nyílt az épület belsejébe: az egyik

előtt őr állt, de a másik, félig nyitott ajtó előtt nem volt senki. Szincov ez utóbbi felé tartott, s belépett egy helyiségbe, amelyben két kerek asztal állt, és néhány szék a várakozók számára; a hátsó falban két kis fakeretes ablak, egyik felett ez a felírás: „Belépési engedélyek", a másik felett: „Postaátvétel", de mindkettő zárva volt. Szincov kopogtatott, először halkabban, majd erélyesebben. Nem jött felelet. Ekkor kinyílt az ajtó, és az őr nézett be rajta.

– Mit zajong? – förmedt Szincovra. – Nincs itt senki, hiába dörömböl!

– Be kell mennem az ügyészségre – mondta Szincov.

– És ha be kellene is! Nincs itt senki, ne kopogjon!

– Akkor magához fordulok – mondta Szincov.

– Hozzám ne forduljon – mondta az őr. – Távozzék ebből a helyiségből! Van belépési engedélye?

– Nincs – felelte Szincov.

– No hát, akkor semmi keresnivalója itt, nem engedem be... Távozzék! No, mi lesz? – kiáltotta fenyegetően az őr, és kilökdöste Szincovot az utcára.

Az Emka, amelyikben a sofőr aludt, elment azóta, az utca teljesen kihalt volt. Szincov belátta, hogy az őrtől nincs mit remélnie, úgy döntött hát, hogy ott fog várakozni az utcán. Előbb-utóbb majd csak megjelenik valaki az ügyészség munkatársai közül.

Egy álló óráig járkált fel-alá az épület előtt. Meg-megremegett a hideg szélben, s találgatta, miért nem megy be senki, és nem is jön ki az ügyészségről? Végül nem bírta tovább, és megint bement az előcsarnokba; az őr súlyos, gyanakodó pillantással mérte végig, s úgy kérdezte, mintha először látná:

– Mit akar?

– Hívja ki nekem az ügyeletes ügyészt!

– Senkit sem hívok ki! Itt tilos a járkálás. Távozzék, mert letartóztatom!

– Tessék, tartóztasson le – mondta Szincov készségesen.

De az őrnek esze ágában sem volt megtenni.

– Mért tartóztassam le? – dühösködött zavartan. – Menjen innen, mert fegyvert használok! És az épület előtt se kódorogjon, mert tilos!

E szavakkal már előre is döntötte a puskáját. Szincov közönyösen nézte a rászögezett szuronyos fegyvert, majd szótlanul hátat fordított az őrnek és kiment. Várni kell, gondolta, hátha mégiscsak bemegy vagy kijön valaki... Most már nem a kapu előtt járt fel-alá, hanem átellenben, a túlsó oldalon méregette a járdát.

Az utca mintha kihalt volna. Azt sem tudta, mennyi idő telhetett el; újra bement az előcsarnokba.

„Rákényszerítem, hogy letartóztassanak! Goromba leszek, azért se tágítok! Mi mást tehetnék már?"

Ezzel a szándékkal lépett be, és arra számított, hogy harmadszor is abba a mogorva őrbe botlik, akivel már halálosan unták egymást; de azt közben leváltották. Lányos képű, fekete szemöldökű kis katona állt ott helyette.

– Harcos elvtárs – szólította meg Szincov határozottan; gyorsan előhúzta a papirost, és egyenesen odament hozzá –, ide irányítottak. Hívja ki az ügyeletest, vagy jelentsen be nála. Sürgős dolgom van vele.

A katona az írásért nyúlt, Szincov átadta, és egy lépést hátrált. A katona jó néven vette ezt, egy oldalpillantással felmérte a kettejük közötti távolságot, és olvasni kezdett. Az aláírás: „tartalékos dandárkomisszár", tiszteletet ébresztett benne, s ez néhány másodpercig viaskodott lelkében a bizalmatlansággal, melyet a pecsét nélküli írás keltett benne. Végül, miután még egyszer Szincovra sandított, felvette a kis asztalon álló telefon kagylóját.

– Ügyeletes ügyész elvtárs, az őr jelentkezik. Egy polgártárs van itt, ide irányították az ügyészségre, a dandárkomisszár nevét nem tudom elolvasni. Kéreti, fáradjon le egy pillanatra. Igenis! Értettem... Mindjárt lejön az ügyeletes – mondta Szincovnak, és visszaadta az írást!

Vagy öt perc múlva megjelent az ajtóban a katonai ügyész. Cingár fiatalember volt, víztől fényes haja frissen fésült, jobb orcáján nagy piros folt virított. Úgy látszik, a felcsengetés előtt az asztalra borulva aludt, arcát az öklével támasztva. Elolvasta az írást, visszaadta és Szincovra pillantott.

– Miért nincs rajta pecsét? – kérdezte.

Szincov azt felelte, hogy a kommunista zászlóaljnak nincs pecsétnyomója. Az ügyeletes bólintott, ez az egyszerű magyarázat azokban a napokban nem lephette meg.

– No és voltaképpen mit akar itt, az ügyészségen? Miért irányították ide?

– Személyes kérésemmel irányítottak ide – válaszolta Szincov és körülnézett. Csak nem itt, az előcsarnokban állva, fogja elmondani mindazt, amiről be kell számolnia? – Kérem, hogy szenteljen nekem egy félórát, ön vagy akit kijelöl erre.

Az ügyeletes még egyszer rápillantott. Szincov arca – becsületes, fáradt, nyílt arc – bizalmat ébresztett benne. Igaz, hogy az öltözéke sze-

dett-vedett, piszkos és nem is az alakjára illő, a csizmája meg nagyon is elnyűtt. De eszébe jutott, hogy ez az ember a kommunista zászlóalj írásával jelentkezett, és arra gondolt, hogy amíg ott meg nem kapják az egyenruhát, sokan azt veszik fel, ami éppen adódik. Bizonyára becsületes ember: aki nem az, ilyenkor óvakodik katonai ügyészség közelébe kerülni. De mégsem hallgathatta meg ezt az embert, és máshoz sem irányíthatta, sőt még csak nem is adhatta okát, amiért sem ezt, sem amazt nem teheti meg.

Az ok pedig abban rejlett, hogy a két őrön kívül – akik éppen az imént váltották egymást – ő, Polovinkin katonai ügyész volt az egyetlen ember, aki akkor a körzeti katonai ügyészség épületében tartózkodott. Az ügyészség a kapott parancs értelmében harmadnapja elköltözött valahová, Moszkva környékére; az irattárt kiürítették, s a folyó ügyeket is az új helyen intézték. Az ügyészségen már két napja nem volt más, csak az üres szekrények, a telefonok meg a két őr és ő, az ügyeletes, akinek kötelessége az új címre irányítani mindazokat, akik idejönnek vagy telefonálnak, és akikkel közölni kell az új címet. Odalenn nem időzhetett Szincovval, mert a telefon mellett kellett lennie. Azt pedig, hogy magával vigye, nem tartotta megengedhetőnek, mert aki az emeletre felmegy, rögtön látja, hogy az ügyészség elköltözött. Ez pedig semmiképpen sem tartozik egy idegenre!

– Nos – mondta tehát, miután az összes lehetőséget így elgondolta magában –, várjon itt, ebben a helyiségben, ahol a belépési engedélyeket adják. Én mint ügyeletes, nem szakíthatok időt a meghallgatására, de mihelyt szabad lesz valaki, szólok neki, akkor majd felhívják, vagy lejön ide magához. Itt várjon az elvtárs – szólt az őrhöz, s ujjával a két kisablakos helyiségre mutatott –, az én engedélyemmel...

– Helyes, köszönöm – mondta Szincov. – Csak már alighanem három órája várok.

– Mit tehetünk, tovább kell várnia.

Az ügyeletes nem tudta, Szincovnak még mennyi ideig kell várnia, de biztatása nem volt képmutatás. Egy órával azelőtt, nagy örömére, felhívta az egyik parancsnok az ügyészség új helyéről, s közölte, hogy néhány munkatárssal együtt nemsokára visszajön. Erre a csoportra gondolt most, amikor utasította, hogy várjon. Felment a szobájába, Szincov pedig tovább várt. Kezdetben türelmetlenkedett, és számolta a perceket. Majd elfelejtette, hogy mennyit számolt, s elaludt. Felébredt, kiszaladt az előcsarnokba, és sietve, mint aki későn ébredt fel, odaszólt az őrnek:

– Kapcsolja az ügyeletest!

Ez az erélyes hang hatott a katonára: feltárcsázta Polovinkin számát, és beleszólt a kagylóba:

– Az elvtárs, aki itt várakozik, beszélni szeretne az ügyeletes elvtárssal; átadjam neki a kagylót?

A felelet nyilván igenlő volt, mert a katona átnyújtotta Szincovnak a telefonkagylót.

– No, mit akar? – hallatszott kelletlenül.

– Ügyész elvtárs – mondta Szincov –, még mindig nem hívattak!

– Várjon, majd fogják – felelte az ügyeletes.

– De nekem vissza kell mennem a csapatomhoz – hazudta kétségbeesetten Szincov a telefonba. – Önkényes eltávozásnak fogják minősíteni!...

Néhány pillanatig csönd volt a kagylóban.

– No jó, akkor üljön neki, ha olyan égetően sürgős, írja le, amit az ügyészséggel közölni akar, és hagyja itt az írást. Ha elkészült, szóljon az őrnek, majd lemegyek és átveszem.

Szincov még néhány másodpercig ott állt, a kagylót füléhez szorítva. Nem volt más hátra, mint megfogadni az ügyeletes tanácsát. Nem tudott egyebet kitalálni... Mindent a papírra bízni, itt hagyni, a többi majd elválik.

„Aztán pedig visszamegyek a zászlóaljhoz" – gondolta elszántan, és hirtelen megkönnyebbült.

Megtapogatta a vattakabátja zsebébe dugott, négyrét hajtott papírlapokat, amelyeket még Malinyin szobájában vett magához, hogy Másának levelet írjon, és visszatért az irodahelyiségbe. Szerencsére talált ott egy tollszárat; kissé elgörbült, de használható toll volt benne. Miután kipróbálta, és egybeöntötte a két tintatartó fenekén maradt tintát, kisimította a papírlapokat, és mellével az asztalnak dőlve, írni kezdett. Írt, írt, egyik oldalt a másik után, s olykor kiegyenesítette a tollat, amikor már nagyon fröcskölt, és tépte a papírt.

Amikor a nyolcadik oldal végén befejezte jelentését, odakint már sötétedni kezdett. El akarta olvasni, amit írt, de ahogy az ablakra pillantott, legyintett és az utolsó oldal legaljára odaírta még ezt a két mondatot:

„Cselekedeteim közül kettőt tartok helytelennek: hogy nem jelentkeztem annak az alakulatnak a különleges osztályán, amelyikhez a bekerítésből kijutottam, hanem – amint fentebb kifejtettem – eljöttem onnan, másodszor pedig, hogy Moszkvához közeledve nem jelentkeztem az ellenőrző-átengedő ponton, hanem elkerültem. A fentebb leírt

tények valódiságáért, mint katona, teljes mértékben viselem a fegyelmi felelősséget."

Aláírta a nevét s a keltet, átfutotta az utolsó sorokat, és a „katona" szó után konokul beszúrta: „és mint párttag."

Az előcsarnokban megismétlődött az iménti jelenet: megkérte az őrt, hogy hívja le az ügyeletest, az őr feltelefonált, és néhány perc múlva az ügyész megjelent az ajtóban.

– Megírta? – kérdezte, és megszokott mozdulattal átvette a teleírt lapokat. Először a címzést nézte meg, helyes-e, majd az utolsó lapra fordított, és gyors pillantást vetett a végére.

– Hol keressék, ha már megvizsgálták az ügyét? Ideírta?

– Igen, de az elejére – mondta Szincov, s megmutatta: „A Frunze kerületi kommunista zászlóalj jelenlegi címe: Pljuscsiha, üzemi ipari-tanuló-iskola 2. szám."

Majd hirtelen észbekapva, előhúzta zsebéből azt az írást, amelyet Hubertől kapott.

– Ügyész elvtárs! Kérem, írja rá erre a papírra, hogy engem estig itt tartottak, különben önkényes elmaradásnak minősítik...

Füllentett, mert nem az volt a fontos, hogy mikor tér vissza, hanem így akarta igazolni Huber előtt, hogy valóban az ügyészségen járt.

– Helyes, ráírom, hogy itt volt tizennyolc óráig – mondta az ügyész.

– És üssön rá pecsétet, ha lehetséges!

Az ügyeletes homlokát ráncolta a gondolatra, hogy fel kell mennie az emeletre, lejönni, majd megint visszamenni. Hümmögve már-már megtagadta Szincov kérését, de aztán meggondolta magát – felülkerekedett benne a szív –, elvette az írást, felment s két perc múlva visszatért vele.

– Fogja! – mondta Szincovnak, és hangját a jószívű ember indulata remegtette, aki haragszik magára a jószívűségéért.

Szincov, ahogy a sötét utcára kilépett, megnézte a papírt. Csak egy kis pecsét volt rajta: „Moszkva körzeti katonai ügyészség". A pecsét alatt néhány szó: „Az ügyészségen tartózkodott tizennyolc óráig, f. évi. X. 18-án." Majd egy szép, nagy, piros „P" betűvel kezdődő, lefelé futó, olvashatatlan aláírás következett...

Amikor nem sokkal az első esti légiriadó lefújása után bejött Huberhez az őrség parancsnoka és jelentette, hogy egy Szincov nevű ember áll a kapuban, aki azt állítja, hogy Huber elvtárs engedélyével távozott a laktanyából, most pedig visszajött és jelentkeznie kell nála,

Huber elhúzta a száját, dühösen megigazította a szemüvegét, és azt mondta, eresszék be azt az embert, s küldjék be hozzá Malinyint is.

Szincov ért oda elsőnek, Malinyin még nem volt ott.

– Nos, Szincov elvtárs – szólalt meg gúnyosan Huber –, tatarozás miatt bezárták a katonai ügyészséget, vagy nem talált el a Molcsanovkára?

Szincov előhúzta az írást, és letette eléje az asztalra.

Huber figyelmesen elolvasta az egészet, mintha nem is ő írta volna, majd oldalt fordította, és hangosan olvasta az ügyeletes ügyész igazolását: „Az ügyészségen tartózkodott tizennyolc óráig."

– Tehát megvizsgálták az ügyét, és visszaküldték hozzám? Ez történt? – kérdezte, és felnézett az írásból.

– Nem.

– Bővebben, kérem.

Szincov a beszámolt a sok hiábavaló várakozásról és az ügyészségen hagyott írásbeli jelentéséről.

– Mindent előadott benne, amit Malinyin elvtárs nekem elmondott?

– Mindent.

– Semmit sem hallgatott el?

Szincov vállat vont, és Huber becsülettel bevallotta magának, hogy ez értelmetlen kérdés volt. Miért hallgatna el bármit is ez az ember, hiszen ha gyáva volna, tegnap könnyűszerrel elszökhetett volna, mélyen a hátországba, ha meg körmönfont, akkor valami kis hazugsággal csatlakozhatott volna egy alakulathoz. Sokan vannak most Vjazma és Moszkva között olyanok, akik elszakadtak a csapatuktól, s elvesztették az irataikat.

Még füttyentett is egyet erre a gondolatra, és hirtelen rámosolygott Szincovra, nem gúnyosan, mint ahogyan addig tette – tudott ő másképpen is mosolyogni –, s azt mondta:

– Üljön le, mindjárt Malinyin is itt lesz, megtanácskozzuk a dolgot.

Jó hangulatban volt. Százhatvan puskája volt a zászlóaljnak, de ma reggel újabb ötszázat kaptak. Most legalább puskákkal el vannak látva, és már holnap viszik is őket gépkocsikon minél közelebb az arcvonalhoz. Hogy aztán mi lesz – valamennyi zászlóaljat hadosztállyá egyesítik, vagy más alakulatokat töltenek fel velük –, még nem tudta, de akárhogy lesz is, ez már mindenképpen az a cél, amelynek érdekében ő, Huber, mint a hadsereg egykori lovas katonája, kikönyörögte, hogy Moszkvában maradhasson, s helyettesére bízta a kitelepített főigazgatóságot!

Malinyin belépett, meglátta Szincovot, és szokott barátságtalan pillantásával mérve végig, komoran bólintott feléje.

– Szóval visszajöttél – dörmögte közben, és Huber asztalához lépett.

– Itt van, olvasd . . . – Huber odatolta elé az írást, és közben alig leplezhette szemének gúnyos villanását. – Egyik aktatologató írt egy bürokratikus levélkét, a másik rávezette a határozatot, az eleven ember pedig – Szincov felé intett – zárt körben kering, és e bürokraták miatt képtelen a frontra kijutni. Mit gondolsz – kérdezte jókedvűen –, véget vethetnénk-e ennek a huzavonának úgy, hogy felvesszük Szincov önkéntest a szakaszodba, s ezzel isten veled törvényesség, éljen a partizánkodás?!

De Malinyin nem volt tréfás kedvében.

– Nos, mit határozott? – kérdezte sötéten.

– Hogy mit? – ismételte változatlanul jókedvűen Huber. – Ez a kis papír nálam marad, ő meg – Szincov felé intett – nálad. A papírral. ha szükség lesz rá, én igazolom magam, te pedig majd Szincov elvtárs harci tetteivel igazolod magadat.

Az utóbbi szavakat komolyan mondta, és szokásos beszédmodorával ellentétben, szinte patetikusan csengtek.

– Méltó leszek a bizalomra – mondta Szincov felállva. – Nyugodt lehet!

– Általában ritkán szoktam nyugtalankodni – mondta Huber szokott gúnyos hangján, és felállt asztala mellől. Romantikus hajlamait, mint mindig, most is szigorúan magába fojtotta.

– Távozhatunk? – kérdezte komoran Malinyin.

– Ha nem akarsz semmit sem mondani, távozhatsz.

– Mit mondjak? Ha másként határozott volna, a kerületi bizottsághoz mentem volna panaszra.

– Kihasználtad volna a végső lehetőséget? – kérdezte Huber.

– De ki ám! – felelte Malinyin, és Szincovhoz fordult: – Gyerünk!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Második napja, hogy leesett a hó. Tiszta, fagyos, verőfényes idő volt. Malinyin a századtól a szakaszához igyekezett; előbb meggörnyedve futott át a nyitott térségen a hóval bélelt közlekedőárokban, majd egyenest felkapaszkodott a kis dombra, amelynek tetején egy téglagyár romjai látszottak; e romok között helyezkedett el a szakasz. Habár fagyott, a nap, különösen a kapaszkodás közben, még a sapkán keresztül is égette. Malinyin megállt, hogy kifújja magát; megfordult és körülnézett.

A szokásos Moszkva környéki kép tárult eléje: lankás vidék, itt-ott kis ligetek feketéllő pontja, a látóhatáron erdősávok. A közelben egy leégett gépállomás színjeinek négyszöge sötétlett; ott volt a zászlóaljtörzs, távolabb meg falusi háztetők látszottak; arra az ezredtörzs települt. A havon jól kirajzolódott minden frissen taposott kis ösvény, minden közlekedőárok és lövészgödör, bárhogyan álcázták is, világosan látszott erről a kis magaslatról. A hó mindent elárult.

Azon a napon, amikor a kommunista zászlóalj katonái feltöltésként megérkeztek a 31. lövész hadosztályhoz, Malinyin rangot kapott, és századpolitikai tiszt lett. Ebben a beosztásban volt most is, a harcokkal telt tíz nap után.

Szakadatlan, véres harcok folytak; a hadosztályt azóta már másodszor is feltöltötték. Igaz, hogy ezúttal csak szűkmarkúan; a jövőre tartalékolták az embereket. A németek hadiszerencséje folytatódott, s a hadosztály ma, háttal Moszkvának, további húsz kilométerrel keletebbre harcolt annál a védelmi vonalnál, ahol Malinyinék találták.

Ez alatt az idő alatt három ízben vonult vissza és hagyta ott állá-

sait a hadosztály. Két ízben a szomszédokéhoz kellett igazítania arcvonalát, nehogy bekerítsék, harmadszor pedig azért, mert egyik ezrede majdnem teljesen megsemmisült, s a másik kettő nem bírta tartani magát. Csak másnap reggel felé, jóval hátrább, a tartalékállásokban sikerült a németeket megállítani, és részben saját tüzükkel, részben a nehéztüzérség hátulról irányított tömeges tűzcsapásaival lefektetni maguk előtt. Ezekben az állásokban, amelyeknek peremvonalában most Malinyin járt, szilárdan megvetette lábát a hadosztály, és nem hátrált egy tapodtat sem, noha az előző három nap egymást érték a leghevesebb támadások.

Így álltak a dolgok a hadosztály körletében; az egész Moszkva alatti frontszakaszon egyetlen hatalmas, hosszan elhúzódó védelmi harc folyt, amelyben, úgy látszott, már-már kimerülnek mind a védők, mind a támadók, holott még mindkét fél bírta erővel. Az elkeseredett harcok tovább dúltak, s még mindig a németek fölényével, de fölényük ellenére napról napra drágább árat kellett fizetniök minden elfoglalt kilométerért.

Malinyin is érezte ezt, mint ezekben a napokban sokan mások, akik Moszkva alatt küzdöttek. A német harckocsi-ékek már nem hasítottak belé az arcvonalba, mint a kés a vajba, ahogy nyáron tették, s ahogy ez később, a Vjazma és Brjanszk alatti áttörés első napjaiban csaknem megismétlődött. S az emberek érzései fokról fokra átalakultak; rugónak érezték magukat, amelyet iszonyú erővel a végletekig összepréselnek, de amelynek – hiába nyomják csaknem egészen laposra – megmarad a képessége, hogy visszaugorjék. Ez a belső erő, ez a testi-lelki képesség feszült az emberekben, akiket a németek lassan, kegyetlenül szorítottak azokban a napokban terepszakaszról terepszakaszra, egyre közelebb Moszkvához.

Megfeszítették minden erejüket, tudták, hogy Moszkvát védelmezik, ezt nem kellett nekik magyarázni. De ezenfelül – a legkritikusabb percekben érkező utánpótlásokból, a tüzérség egyre hatékonyabb működéséből és sok más jelből, az ajándékoktól és levelektől kezdve az újságok hangjáig – érezték, hogy mögöttük az egész ország összefog, hogy Moszkvát ne kelljen feladniok.

Ha volt is olyan pillanat, amikor a németek elfoglalhatták volna Moszkvát, ez a pillanat már elmúlt. Győzelmet még nem vártak Moszkva alatt, de a vereség lehetőségében már nem hittek. A térkép mutatta helyzet látszólag a németeknek kedvezett: néhány útvonalon már száz kilométerre sem voltak Moszkvától, a háború szörnyű aritmetikája azonban, amely szerint a harckocsik, a frontot áttörve, alig egy

nap alatt megtehették ezt a távolságot, Moszkva alatt már érvényét vesztette. A harckocsik áttörhették az arcvonalat, és hol itt, hol ott át is törték, de három, öt, hét kilométernyi előnyomulás után így vagy úgy megállították őket. A korábbi, szörnyű aritmetika nélkül pedig a térkép egymagában már nem törhette össze a lelkeket.

Ma, a tűzszünetet kihasználva, kihozták a leveleket a tábori postaállomásról; Malinyin is kapott levelet a feleségétől. Az asszony – huszonhárom év alatt úgy hozzáidomult, hogy férjéhez hasonlóan fukarkodott az érzelemnyilvánításokkal – tartózkodóan annyit írt, hogy állandóan rá gondol, és aggódik, vajon megkapják-e időben a téli felszerelést; az emberek azt beszélik, hamarosan beállnak a korai fagyok. Ezenkívül két újságot közölt.

Az első a fiukra vonatkozott. Az iskola igazgatója írt Kazany környékéről, ahová még a nyár folyamán átköltöztették őket, hogy fiuk, Viktor Malinyin, kilencedik osztályos tanuló, nyomtalanul eltűnt, és üzenetet hagyott hátra, hogy Moszkvát megy védeni; ez ideig minden nyomozás ellenére sem sikerült elcsípni.

„Hogy is csípnék el, a gazfickóját!!' – gondolta gyengéden az apja.

Felesége mélységes bánattal írt a fiukról, de szomorúsága kezdetben nem talált visszhangra Malinyinban. „Elvégre a tizenhetedik évében jár a kölyök" – gondolta elszánt büszkeséggel, de aztán eszébe jutott a tegnap este, a nyitott közös sír a hét emberrel, akiket azon az egy napon vesztett el a század, és ettől az emléktől elfogta a szomorúság, noha büszkesége nem hunyt ki a lelkében.

A másik újság az asszonnyal volt kapcsolatos. A kerületi lakáshivatal, ahol addig felügyelőként dolgozott, újra megkezdi a munkát, s ő lett a vezetője, mert a főnöküket, Kukuskint, akit Malinyin is ismert, visszahozták Gorkijból, ahová önkényesen elmenekült. Ezután elbocsátották az állásából, kizárták a pártból, hadkötelezettségi mentességét visszavonták, és kiküldték a frontra. Ez az újság örömére szolgált Malinyinnak. Az, hogy Moszkvában az ilyen Kukuskin-félék portáján rendet teremtenek, megerősítette meggyőződését, hogy végül is minden rendeződik: nemcsak hogy nem adjuk fel a fővárost, de talán nem is vonulunk vissza egészen a határáig.

Aztán dühösen arra gondolt, hogy Kukuskin, akit nagy léhűtőnek tartott, úgyis kivágja magát a csávából; hiába dugják akárhová, kiugrik, mint pezsgősüvegből a dugó, és megbújik a hadtápban.

Miután kifújta magát, felment a dombtetőre, ahol a szakasza volt. Tegnap a harc alakulása miatt sem nappal, sem éjjel nem járt ott, és ezért bűntudatot érzett, habár alaptalanul. Szokása lett, hogy

napjában legalább egyszer minden katonáját felkeresse; bizony nem sokan maradtak a században. Hát igen, ilyen az élet: tegnap nem beszélt velük, és már nem pótolhatja a mulasztást: tegnap újabb veszteségeket szenvedett a szakasz, és a reggeli jelentés szerint már csak tizenegyen voltak, Szirota szakaszvezetőt, a parancsnokot is beleszámítva. Ez a Szirota már egy hete vezette a szakaszt, miután egyetlen nap két hadnagyuk esett el. Az egyik már a háború kezdete óta harcolt, a másik csak reggel érkezett meg a helyébe, egyenest a katonaiskolából.

A téglagyár romjai voltaképpen nem is romok voltak, hiszen nem is volt mit romba dönteni. A gyárat még csak kezdték építeni s félbehagyták. Elkészült az egész alapozás, megvoltak a kemencék alapjai s a falak egy része, különböző magasságban, de sehol sem magasabban félablaknyinál. Kissé arrább már a kémény alapját is lerakták. A vastag kerek falrakás vagy egy méternyire emelkedett a föld fölé, belül pedig ki volt mélyítve a föld alatti füstjárat céljára; ez a valóságos kiserőd magától kínálkozott géppuskafészeknek.

Még három napja, mikor ezt az állást elfoglalták, Malinyin mint régi géppuskás, maga tanácsolta, hogy használják fel ezt a kéményt. És lám, tegnapelőtt látta, hogy Szincov épp ott rendezkedett be állványos géppuskájával. Utóbbi a harcok kezdetén került Malinyin századába, részben a véletlen folytán, hiszen más ezredbe és más zászlóaljba is kerülhetett volna, de részben az ő kívánságára, ugyanis Malinyin már itt, a zászlóaljnál jelezte ezt a kívánságát. Mikor aztán az utánpótlást szétosztották, Szincovot is besorolták az ő századába.

Szincov, mint csakhamar kiderült, valóban tapasztalt katona volt, és tudott bánni a fegyverrel. Az előrehaladás, amint az már heves harcokban lenni szokott, nem váratott magára. Első reggel még lőszeres volt, estére már irányzóhelyettesként feküdt le egy Makszim mellé, a következő nap pedig az elesett irányzó helyébe lépett. Négy nappal azelőtt, amikor az előző állásokból a mostaniakba vonultak vissza, Szincov és irányzóhelyettese besötétedésig fedezte géppuskatüzével a század visszavonulását, és Jonov hadnagy, a századparancsnok véleménye szerint kitartást és bátorságot tanúsított.

Sőt Jonov hadnagy azon melegében kijelentette, hogy az irányzót ezért a tettéért a „Vitézségért" éremre kell felterjeszteni, de Malinyin Szincov múltbeli esetére gondolt, s nem akarta elhamarkodni a dolgot. Szigorú lelke és Szincov iránt érzett személyes felelőssége visszatartotta a sietségtől. Beérte azzal, hogy a következő politikai jelentésében családi és utónévvel megemlékezzék a géppuskakezelők

helytállásáról, de Jonov javaslatára, hogy terjessze fel a kitüntetési javaslatot, nem válaszolt. A századparancsnok még egy ízben jelezte szándékát, de Malinyin ezúttal is hallgatásba burkolózott; minthogy a hadnagyot egyéb gondok foglalták el, ő maga is megfeledkezett róla.

Malinyin most Szincovot is meg akarta látogatni, de előbb még a gyár romjaihoz vette útját, ahol Szirota szakaszvezető ült.

Szirota továbbszolgáló katona volt, rajparancsnok, de a nagy veszteségek miatt már második hete szakaszt vezényelt, vagyis második hete olyan beosztásban volt, amelyet egyébként csak középrangú parancsnokok szoktak kapni. Ez megelégedéssel töltötte el, de azért folyvást aggódott, vajon tartani tudja-e magát a szomszéd szakaszok szintjén, amelyeket hadnagy vezényelt. A veszélyt, mint minden ember, természetesen ő is érzékelte, ámde a szolgálatra vonatkozó elképzeléseit ez nemigen befolyásolta. Ő is eleshetik, mint akárki más – és ezzel általában minden, így a szolgálat is véget ér –, de a halál gondolata semmiképpen sem ingatta meg abban, hogy szolgálatát szigorúan fogja fel.

Szirota már messziről meglátta a századpolitikai tisztet; feszesre húzta derékszíját a vattakabát felett, megtapogatta füles sapkáján a csillagot, hogy pontosan a homloka közepén van-e, és vállára vette a frissen bezsírozott PPS géppisztolyt. Ezek a géppisztolyok még csak egy hete jelentek meg a zászlóaljban; a szakaszban Szirota kapta az elsőt, és már ki is próbálta harc közben: célzási pontossága kisebb ugyan, mint a puskáé, de tűzgyorsasága előnyösebb. Szirota most, az első időkben, megkülönböztetett figyelmet szentelt az új fegyvernek.

Vállán a PPS-sel tehát kibújt egy falrésen, és a politikai tiszt elébe szaladt. Malinyin a szigorúan szabályszerű köszöntésre előbb sapkájához érintette, aztán feléje nyújtotta kezét.

– Nos, hogy vagy, Szirota? – kérdezte, és súlyos kezével keményen megszorította azt a másik, ugyanolyan súlyos kezet.

– Gyenge a koszt, politikai tiszt elvtárs – panaszkodott nyomban Szirota. Szolgálati tapasztalatából jól tudta már, mikor lehet egy parancsnoknak panaszkodni, és mikor nem. Ha lehetett, ő mindig megtette.

– Miért gyenge? – kérdezte Malinyin; tudta, mi a helyzet, de úgy tett, mintha fogalma sem volna róla.

– Hát, politikai tiszt elvtárs, ma hajnalban elmentünk az éthordókkal, s amit kaptunk, csajkában is elhozhattuk volna...

– Megkaptátok, amennyi jár a tényleges állománynak – mondta Malinyin –, mit lehet itt kifogásolni?

– Én nem kifogásolok semmit – felelte Szirota, noha éppen ezen méltatlankodott; nem jelentette a veszteséget, és arra számított, hogy a kosztot a tegnapi létszám szerint kapják.

– Hát még mi a hiba? – kérdezte.

– Úgyis tudja. – A szakaszvezető vállat vont, és arcjátékkal fejezte ki: „Ahol nincs, ott ne keress." – Nem hoztak, most mit csináljunk?

– A dohányról beszélsz, ugye?

– Hát mi másról, politikai tiszt elvtárs? A lőszerellátás kielégítő, nem panaszkodhatunk.

Malinyin elmosolyodott, kinyitotta térképtáskáját, és négy csomag mahorkát vett ki belőle.

– Nesze, oszd szét! Épp ma kaptunk ajándékot a moszkvaiaktól. Arra jártam, elcsíptem a mahorkát. Cigaretta is van, azt majd később kapjátok meg, este...

Szirota átvette a csomagokat, és még sóhajtott is boldogságában. Látszott a képén, hogy milyen régen nem füstölt már.

– Gyújts rá – mondta Malinyin, az arcára pillantva –, én is rágyújtok. – Zsebéből megbontott csomag mahorkát húzott elő, hintett Szirotának és magának is, s hozzáfogott a cigarettasodráshoz.

– Menjünk be talán – javasolta az őrmester. – Egy kis falrés mellett helyezkedtünk el, és sátorlappal elfüggönyöztük.

– Jó lesz itt is, a friss szélben – mondta a másik. – Nagyon kellemes idő van.

– Akkor mindjárt visszajövök, politikai tiszt elvtárs! Kiosztom a dohányt az embereknek, engedelmével.

– Tegye csak... – bólintott Malinyin.

Szirota eltűnt a falrésben, kiáltott egyet, nyilván megbízott valakit az elosztással, s máris visszatért.

A szakaszvezető még a régi behívási törvény szerint vonult be: nem tizenkilenc, hanem huszonkét éves korában. Most huszonnyolc éves volt, de idősebbnek látszott. Kerek, egészséges arcát fekete sörte nőtte be, és szemöldökét állandó gond ráncolta. E percben azonban, ahogy a cigarettát sodorgatta, gondterhelt arcát mosoly derítette fel. Malinyin észrevette és megkérdezte:

– Minek örülsz?

– Az időnek, politikai tiszt elvtárs – felelte Szirota, és a markában ügyesen rágyújtott. – Jó lenne, ha még fokozódnék a fagy.

– Aztán miért? – kérdezte Malinyin. – Erős fagyban nem jó kint lenni.

– Én pedig úgy vélem, ha nekünk nehéz, a németeknek még nehezebb – mondta a szakaszvezető olyan öntelt mosollyal, mintha az ő személyes hatalmában állna ezt a ravasz fogást alkalmaznia a németekkel szemben. – Van a szakaszomban egy negyedéves vegyészhallgató, az beszéli, hogy a németek repülőgépolaja nem állja a fagyot, besűrűsödik. Látja... – Fejével az ég felé intett. – Második napja, hogy beállt a tél, és lám, két napja kevesebbet röpködnek a fritzek. Ha keményebb lesz a fagy, talán még a harckocsijaik is megrekednek.

– Sose félj a harckocsiktól – mondta Malinyin.

– Nem is félek. Már kettőt felgyújtottunk...

– Az még nem minden!

– No de a mi szakaszunkat nézve! – fortyant fel Szirota. – Számítsa ki, ha csak a lövészeket vesszük: egy szakaszra kettő jut, egy századra hat, egy zászlóaljra tizennyolc. Ötvennégy egy ezredre – folytatta, ujjait begörbítve –, egy hadosztályra százhatvankettő, tíz hadosztályra már ezerhatszáz... Moszkva alatt már nem is volna harckocsijuk a németeknek, úgy ám! Így lenne, ha mindenütt egyformán... De hát minden szakasz felgyújtott kettőt? Vegyük csak a mi zászlóaljunkat. A miénken kívül nem tudok még egy szakaszt, ahol két harckocsit kilőttek volna! – tette hozzá önérzetesen.

– Szóval az egész frontra kiterjesztetted a számításodat? – mosolygott Malinyin. – Te elvégezted a dolgodat, felgyújtottad a magad két harckocsiját, bebújhatsz a kemencesutba, most azután másokon a sor!

– Miért? Nem szoktam így okoskodni. Csak úgy az igazság kedvéért mondtam, hogy két harckocsi egy szakaszra nem kevés.

– Nem állítom, hogy kevés – felelte a tiszt –, csak azt mondom: ne az olajukban reménykedj. Ne abban, hogy beáll a fagy, használhatatlan lesz a németek olaja, az ágyúk bedugulnak, a géppisztolyok nem működnek, és egyebet sem kell már csinálni, mint összegereblyézni az utakról a fegyvereket, és sarangba rakni! Hamis vélekedés az ilyen, nem szabad ezzel áltatni magunkat.

– Aztán mért áltatnánk magunkat? – fortyant fel megint Szirota; nem ment a szomszédba szóért, ha „pihenj"-ben állt. Széttárta kezét, majd fejét hátraszegve felnézett a napra. – Mese az egész – jegyezte meg hunyorogva. – Mihelyt rákezdenek – számít is, hogy milyen az idő...

– No hát, járjuk körül az állástokat – mondta Malinyin; eldobta a cigarettavéget, rátaposott s bemászott a falrésen.

Tíz perc múlva – mint tűzszünet idején mindig – már a katonák között ült, s beszélgettek. Hatan gyűltek össze körülötte. A többiek, köztük Szincov is, a tüzelőállásokban voltak, de Malinyin megszokta már, hogy nem lehet valamennyit összeszedni.

– Nos, Mihnyecov – fordult egy sovány, fekete katonához, aki kissé ideges sietséggel szippantgatta az újságpapírba sodort cigarettát –, te persze vegyész vagy, én meg nem vagyok az, a te kezedben vannak az ütőkártyák; hallom, azt mondod, hogy a németek repülőgépolaja nem bírja a fagyot, meg hogy a harckocsikban is befagy az olajuk, és teszerinted talán a lövegrendszereik is bedugulnak, s a géppisztolyok felmondják a szolgálatot. – Ez a gondolat már az előbb is nyugtalanította, és most makacsul csűrte-csavarta azzal a szándékkal, hogy végül is a maga felfogása szerint fordítson rajta, és úgy állítsa be a kérdést, ahogy helyesnek tartja. – Ismétlem, lehet, hogy igazad van: te vegyész vagy, jobban látod, de én a magam részéről nem ebben bízom. Te ebben reménykedsz, én nem. Sőt, azt mondom: te abban bizakodol, hogy a fagyban a németek hadfelszerelése csődöt mond, én viszont nem sokat törődöm ezzel, és csakis tebenned, Mihnyecovban bízom. Abban, hogy neked nem remeg a lelked semmiféle időjárásban, és a te kezedben sem a puska, sem a gránát, semmilyen fegyver nem mondja fel a szolgálatot, mert ha tebenned nem reszket a lélek, akkor a németek sohasem jutnak el Moszkváig, még ha az egész hadfelszerelésük óraműpontossággal működik harmincfokos fagyban is. De ha a te lelked mond csődöt, akkor bizony mindenképpen Moszkvában lesznek, hadfelszereléssel vagy anélkül, fagyban vagy hőségben, mindegy! No, mit szólsz ehhez, te vegyész?

Mihnyecov nem volt buta legény; jól tudta ő, hova akar a politikai tiszt kilyukadni, és szavai mögött nemcsak elszántságot érzett, de meleg szívet is. Csakhogy igen-igen kívánta már, hogy a Moszkvát fenyegető németekre hetvenhét csapás zúduljon, és ezért hévvel sorakoztatta fel különféle újabb elképzeléseit a fagyról s a németek haditechnikájáról.

– No, tegyük fel, hogy mindez így van – mondta engedékenyen Malinyin; érezte, hogy legyőzte már azt a kedélyesen derűs hangot, amely nyugtalanította –, bárcsak csődöt mondana minden fegyverük! De belátod, ugye, hogy itt főképp nem róluk van szó, hanem terólad? Nem arról, hogy az ő olajuk megfagy-e vagy sem, hanem hogy te miképp állod a harcot? – ütötte a vasat Malinyin.

– Igen, így van, politikai tiszt elvtárs, természetesen – felelték egyszerre többen is.

– Ide figyelj csak, Szirota – szólalt meg Malinyin kis szünet után –, ma csütörtök van, ugye?

– Csütörtök.

– Ne felejtsd el, hogy szombaton pártvezetőségi ülés lesz az ezrednél. A te kérelmed is sorra kerül: fel fognak venni a pártba.

– Csak a kérdésektől félek – mondta hirtelen elkomolyodva a szakaszvezető. – Mindig így van ez nálam: amíg nem kérdeznek, mindent tudok, de ha faggatni kezdenek, egyszeriben elfelejtek mindent! Mintha csak bosszantani akarna az eszem!

– Ma már reggel is a Szervezeti Szabályzatot meg a Párttörténetet olvasgatta: nagyon készül – mondta atyaian egy éltes harcos, az a Trofimov, akit a kommunista zászlóaljba vonulásuk előtt azzal ugrattak a társai, hogy talán horgászni indul. Most füles sapkában, vattakabátban és föléje húzott köpenyében vérbeli katonának látszott, és csak a szürke kefebajusz árulta el, hogy nem fiatal ember már. Ugyanazzal a feltöltéssel került a századhoz, mint Szincov, de azóta annyi embert vesztettek, hogy most ő volt az egyedüli kommunista a szakaszban.

„Ha Szincovot nem számítjuk" – gondolta Malinyin, de nyomban el is hessegette a gondolatot: nem, Szincovot nem számíthatja, hiszen zavaros és bizonyíthatatlan körülmények között vesztette el párttagsági könyvét, ezért meglehet, hogy nem veszik vissza a pártba, bármilyen katonai érdemeket szerez is.

– Te, Trofimov, segíts Szirotának a felkészülésben – mondta. – Ha szakaszparancsnok is, te meg közkatona, de régi kommunista vagy, és ebben a tekintetben idősebb elvtársa.

– Hiszen segít – mondta Szirota. – A Párttörténetet is tőle kaptam, nekem csak a Szervezeti Szabályzat volt meg.

– Moszkvából hoztad magaddal? – nézett Trofimovra Malinyin.

Trofimov bólintott.

– A fiúk mind Moszkváról faggatnak – mondta. – Hogy mi ott a helyzet, mivel azt beszélik, kitört a pánik... Mondd el, aszongyák, hogyan volt. Én meg azt felelem nekik: ha volt is, én már elfelejtettem. Nekem az van az eszemben, amit Lermontov mond: „Fiúk, Moszkva van mögöttünk, és Moszkváért halunk!"... Hajdanában, a század elején, még a japán háború előtt tanultam, az egyházközségi iskolában, azóta sem felejtettem el! – vágta ki büszkén.

– No hát – mondta Malinyin –, ha a moszkvai hírek érdekelnek

benneteket, elmondhatom a legújabbakat. Levelet kaptam az asszonytól...

És beszámolt róla, hogy a fia a frontra szökött, hogy a felesége ismét dolgozik a kerületi lakáshivatalban, meg hogy a főnökét, Kukuskint megfosztották a mentességétől, s kiküldték a frontra. A katonák érdeklődéssel hallgatták: ami Kukuskinnal történt, mindnek tetszett. Úgy kellett a gazemberjének!

– Szóval, rendet teremtenek Moszkvában – mondta Trofimov. – Ez jó. Ami pedig a fiadat illeti, haragszol vagy nem, Alekszej Gyenyiszics – most tegezte Malinyint –, de biz nagy csibész volt, s az is maradt. Két utcával arrább lakom, tudom, hányszor tett rossz fát a tűzre.

– Sebaj – mondta rá Malinyin; kicsit bántotta a megjegyzés –, abban a korban magam se voltam különb...

Trofimov tréfálni akart: „No és? Most se tenném érted tűzbe a kezemet!" – de eszébe jutott, hogy Malinyin politikai tiszt és hallgatott.

– Mégis – szólalt meg váratlanul egy fiatal, sápadt harcos, aki egész idő alatt kezére támasztotta állát, és egy szót sem szólt –, milyen most a város képe, a bombázások után? Én is moszkvai vagyok, a Korovij-sáncon laktam, de már két éve eljöttem tényleges szolgálatra...

– Ép a te Korovij-sáncod! – felelte Malinyin. – De hiszen Trofimov mindezt már biztosan tízszer is elmondta nektek. Hihettek neki, komoly ember, nem iszik és nem hazudik, még ha horgász is!

Mindenki nevetett.

– De mégis – a fiatal moszkvai nem nyugodott –, csakugyan olyan kevés kár esett Moszkvában, mint ahogyan az újságok írják?... Hiszen minden éjjel elszállnak a fejünk felett, és zúgnak, zúgnak...

– Mennek, de nem érnek célhoz – felelte Malinyin. – Téged is csak kerülget a golyó! Így van ez Moszkvával is! Te itt azt hiszed, hogy ott szörnyű bombázások folynak, nekem pedig akkor remegett a térdem, amikor a frontra indultam, aztán ahogy ideértem, oda se neki!

– De már miket beszél, politikai tiszt elvtárs, hogy a térde is remegett! – hitetlenkedett udvariasan Szirota.

Malinyin csúfondárosan sandított rá.

– Bizony remegett, ha mondom! Te talán azt hitted, bennem nincs félelem? De még mennyire hogy van! – mondta, és lehajolva egy alacsonyan elsüvítő lövedék alatt, még volt annyi lelkiereje, hogy tréfáljon: – Látod, meghajolok a lövedék előtt...

Ketten-hárman elmosolyodtak, de a többiek arca komoly maradt: a lövedék túlságosan közel csapódott be ahhoz, hogy tréfálni lehessen. Egy másik, ugyanolyan jól célzott lövedék, előttük robbant. Szétfutottak, a falak tövébe. A német tüzérség pedig őrült tüzelésbe kezdett, tépte, szaggatta lövedékeivel a kis magaslatot, amelyen a téglagyár romjai voltak. Csípős füstszag terjengett.

– Tegnap lőtték be magukat, a disznók! Amikor a támadásukat visszavertük! – kiabálta Malinyin fülébe Szirota. – Irgalmatlanul csépeltek tegnap, nem volt menekvés. De ma még jobban szórják... Épp velünk kezdték.

Valóban belőtték magukat a németek előző nap, vagy ma csak szerencséjük volt – nem maradt rá idejük, hogy töprengjenek rajta. Miután több tucat lövedék is olyan közel robbant körülöttük, hogy a perzselő légnyomástól meg-megingott a föld, egy lövedék telibe talált.

Malinyin, aki a többiekhez hasonlóan egy fal tövében hasalt, hogy a kívül robbanó lövedékek repeszdarabjai elől védje magát, hirtelen fülsiketítő robbanást hallott, s ugyanakkor erős ütést érzett, és valami súlyosan ránehezedett. Nem kapott levegőt. A beomló fal darabjai és a fölszakított fagyos rögök betemették. Fulladozva összeszedte minden erejét, és kimászott a reá zúdult törmelék alól. Ez azért sikerülhetett neki, mert a becsapódás előtt két karjával eltakarta a fejét, s a keze így felül maradt.

Miután kiszabadította kezét, és megtapogatta véres arcát, dühösen szétdobálta mindazt, ami zavarta a felállásban, és végül kábultan, de elevenen kimászott kősírjából, s támolyogva talpra állt. Iszonyú pusztulást látott. A nehézlövedék a térség minden centiméternyi darabját feltúrta. A hóban, a kitúrt földdel és cementtel elegyedve vér sötétlett, egyenruhafoszlányok és alaktalan testrészek hevertek a földön, valakinek a csizmája, lábastul, a láb térden fölül leszakadva...

Malinyin néhány céltalan lépést tett, és botzadva megállt. Valami megroppant a csizmája alatt; odanézett és felismerte Trofimov szemüvegét, az ismerős, cérnával körülkötött keretben...

Visszatért abba a sarokba, ahol ráomlott a fal, és megértette, azért maradt életben, mert a romok alá került. A téglákat ugyanis annak a lövedéknek a légnyomása döntötte rá, amelyik kívül, a fal tövében csapódott be, a másik lövedék pedig, amelyik telibe talált, valamivel később robbant, amikor őt már a ráomlott téglák védelmezték a repeszek elől.

– Hé, emberek! Emberek! – kiabált Malinyin, és derengeni kezdett benne, kik is voltak mellette az utolsó percekben.

Ott volt Szirota és az a Mihnyecov nevű vegyész – hol vannak? A romoknak ezen az oldalán nem hevert sem a holttestük, sem más egyéb, ami efféle telitalálatkor az emberi testből megmarad.

„Talán kilökte őket a légnyomás!" – gondolta, és ebben a pillanatban gyenge nyögést hallott az épület sarkán beomlott fal romjai alól. Nyomban hozzálátott, hogy széttúrja a téglákat – csak úgy töredeztek a körmei –, fülét odatapasztva hallgatózott, majd tovább túrt, és végre kihúzta a téglák alól Szirotát: élt, sőt olyan mozdulatokat tett, mintha fel akarna tápászkodni. Fél arca helyén, az orron alul véres pép volt csupán. Nem a szájából tört fel a nyögés, hanem a torkából, sőt mintha nem is onnan jött volna, hanem eleven belsejéből, amely elnyomorodott száján tört kifelé.

Malinyin felmarkolt egy csomó havat, és megdörzsölte vele ezt a szörnyű arcot; a hó csupa vér lett tőle. Majd a térképtáskájából egy sebkötözőcsomagot vett elő, és Szirota fejét kissé felemelve, nekilátott, hogy arcát bekötözze. Először megfeledkezett róla, hogy a sebesültnek lélegzenie is kell, és olyan szorosan bepólyálta, hogy Szirota hörögni kezdett. Újból be kellett kötözni, immár véres pólyával. Miután ezt elvégezte, a falhoz vonszolta a szakaszvezetőt, s úgy támasztotta meg, hogy a feje magasabban legyen, nehogy megfulladjon a vértől. Amikor mindezzel elkészült, csak akkor vette észre, hogy ott, ahonnan Szirotát elhúzta, egy láb nyúlik ki a téglák alól.

Amikor egy órával azelőtt odaérkezett, megfigyelte, hogy a vegyész Mihnyecovnak régi, de jó, dupla filccel bélelt halinacsizmája van. A napokban találta egy elhagyott kunyhóban, úgy mondta. Malinyin még tréfálkozni akart rajta, hogy lám, a vegyész azt állítja, a németek semmiféle tekintetben nem készültek fel a télre, de bezzeg ő annál inkább: legjobban a szakaszban. Tréfálni akart, de aztán megfeledkezett róla – most azonban, ahogy ezt a romok alól kimeredő csizmát megpillantotta, mindjárt tudta, hogy Mihnyecov fekszik ott betemetve. Egy percet sem vesztegetett, gyorsan nekilátott, hogy kiássa; a lábánál kezdte, majd hangosan legorombítva magát, szemmértékkel megbecsülte, hol lehet a fej, és odamászott, ott folytatta. A fejnél kellett kezdeni, hogy ha még él, meg ne fulladjon.

Tovább szidta magát, amiért ez az elemi dolog nem jutott mindjárt eszébe, és vadul szórta szét a téglákat. Végre kibukkant a válla. Kezét a vattakabát alá dugva megtapogatta: még meleg volt, élt. Ekkor még gyorsabban, de már nagyobb vigyázattal folytatta a munkát, hogy a nyakat és a fejet kiszabadítsa... de hirtelen – kezében egy tégladarabbal, amelyet éppen felemelt Mihnyecov tarkójáról – megállt.

A vegyész teste még meleg volt, de már nem volt benne élet: koponyájának egész felső részét összezúzta ez a most leemelt tégladarab.

Malinyin kiegyenesedett, dühösen földhöz vágta a téglát – és ebben a pillanatban heves géppuskaropogást hallott. Negyven lépésnyire tőle, a megkezdett gyárkémény fala mögött, éltek az emberek, és tüzeltek a németekre. Az a sajátos, mélyreható öröm járta át e gondolatra, amelyet még a legbátrabbak is éreznek, ha kiderül, hogy mégsem maradtak egymagukban a harcmezőn.

Szirotához lépett, erőlködve még egyszer felemelte nehéz testét, s úgy helyezte el, hogy egy újabb robbanás esetén jobban védve legyen a repeszdaraboktól. Egyébként a németek most jóval messzebb, a hátrább eső területekre lőttek. A sebesült, amikor Malinyin arrább húzta, mintha kiáltani akart volna, a véres kötés gyengén meg-megrándult, majd széttárta ujjait, mint aki a saját tehetetlenségén csodálkozik, s ismét ökölbe szorítva kezét, elcsendesedett. Csak a melle emelkedett, süllyedt, nehezen hörögve. Malinyin még egy pillantást vetett rá, aztán átmászott az alacsony falon, és a kémény felé futó sekély közlekedőárokban megindult oda, ahonnét az élénk gépfegyverropogás hallatszott.

Amikor a tüzérségi tűz kezdődött, Szincov és irányzóhelyettese, Kolja Bajukov, egy második évét szolgáló fiatal harcos, a géppuska mellett ült, a kéményfalba vágott két lőrés egyikénél. Tüzelés nélkül beirányozták a géppuskát a már korábban belőtt tájékozódási pontok szerint, s úgy gyakorlatoztak, hogy szerepet cserélve Bajukov volt az irányzó, és Szincov a helyettese.

A lőrésen túl meredek lejtő kezdődött; egy része nem látszott onnan, holttérben volt, majd enyhébbre fordult a lejtő, és havas kis völgyben folytatódott. A völgyecskén túl, amely keresztbe szelte az állásokat, újabb magaslat kezdődött, rajta három magányos házikó, azok körül helyezkedett el a század többi szakasza. A völgyben nem voltak lövészárkok; ezt a részt mindkét oldalról jól belőtték, és két géppuska tüze keresztezte. Tegnap este a németek rohammal próbálkoztak éppen ebben a völgyben, de a kereszttűz megállította őket, sőt, még az elesetteket sem tudták elvonszolni, holott ezt általában, életük kockáztatásával is, megtették. Tegnap úgy beszélték, hogy vagy harminc holttest maradt ott a völgyben, de innen, a lőrésen át csak néhány feketéllő pont látszott a hóban. Szincov, amikor most Bajukov-

val a belövést gyakorolta, egy hóba dugott cölöpöt meg azt a két holttestet vette tájékozódási pontnak, amely a völgy két ellenkező végében hevert.

Bajukov, akivel már egy hete szolgált együtt, arra a kis vörös-katonára emlékeztette, aki akkor Moszkvában, az ügyészségen, hajlandó volt lehívni az ügyeletest. Ugyanolyan sima, rózsás, leányos arca és sötét szemlödöke volt: s amikor a sapkáját levette, lenszőke haj tűnt elő.

„Civilben biztosan hosszú üstököd volt?" – kérdezte Szincov már a legelső napon; Bajukov elmosolyodott, és azt felelte: „Úhüm!" Szincov pedig arra gondolt, hogy azzal a fekete szemöldökével és len hajával ritka csinos fiú lehetett. Most le volt nyírva a haja, fején másról került, kiszolgált, bő füles sapka, köpenye kipúposodott a vattakabát felett. No meg: mindketten már három napja feküdtek itt, szabad ég alatt, először sárban, aztán fagyban – nem volt idejük a szépséggel törődni.

Kapcsolatuk az első naptól fogva a lehető legjobb volt, helyesebben attól a perctől fogva, amikor Szincov kijelentette, hogy a géppuskát mindkettőjüknek egyformán, irányzóként és helyettesként is tudni kell kezelni, és szavait nyomban tettel is megerősítette: mihelyt tűzcsend állt be, Bajukovval a szögek kiszámítását és a távolsági helyesbítést gyakorolta...

Bajukov kolhozban dolgozott; Rjazany vidékéről származott, Szolotcsából, egy Okán túli kis erdei faluból, amely homokos földjén termelt kitűnő burgonyájáról volt híres, meg az Oka holtágában, a Sztaricában folyó halászatról.

Akárhogy van is, azért a katonák sem mindig harcolnak. Bajukov, aki hallgatni is, beszélni is egyformán tudott, aszerint, hogy ki hogy tetszett neki, ez alatt az egy hét alatt elmondta Szincovnak, hogy családi okokból nem fejezte be a hétéves iskolát: apja meghalt, anyja betegeskedett; beszámolt róla, hogy bevonulása előtt egy évig brigádvezető volt egy komszomolista burgonyatermelő brigádban – ekkor beszélt Szincovnak a szolotcsai burgonyáról –, és hogy a leszerelés után mégis tovább akar tanulni, agronómusnak.

– De előbb be kell fejezni a hét osztályt. Azt hittem, a hadseregben letehetem a vizsgákat, de ez a dolog...

„Ez a dolog": a háború...

Bajukov kedves, tudnivágyó, bizalmas természetű legény volt. Füzetében, amelyet hátizsákjában őrzött, ott sorakozott mindazoknak a könyveknek a címe, amelyeket életében elolvasott az iskolai olvas-

mányokon kívül. Évei számához képest elég sok volt: száznégy könyv, és javarészt jó. Esténkint, ha a körülmények megengedték, emlékezetében felidézte egyiket-másikat, és rjazanyi kiejtésével olyan pontosan számolt be a tartalmukról, hogy Szincov csodálta emlékezőtehetségét. Egyébként az emlegetett könyvek közül néhányat ő még sohasem olvasott.

A közös harcokban Bajukov bátorságot tanúsított, szótlan, tevékeny bátorságot, mint aki teljesen belemerül a dolgába. Ebben megegyeztek Szincovval, és megértették egymást. Szincov is szívvel-lélekkel harcolt, semmiféle lelki kilengést nem engedélyezett magának, és nem szőtt terveket a jövőre; a háború tartamára – a győzelemig vagy a halálig – csak a katonaéletet látta maga előtt; egész lelkét ennek az életnek adta most, és igyekezett minél jobban teljesíteni katonai kötelességét. S hogy Bajukov már több harcban is jó fegyvertársnak bizonyult, ezt most a világon szinte mindennél fontosabbnak tartotta, olyan fontosnak, hogy nemcsak becsülte őt ezért, de szívből szerette is, és többet megtett volna érte, mint sokakért, akiket már évek óta ismert.

Amikor az ágyúzás elkezdődött, kissé hátrább húzták a géppuskát a lőréstől, nehogy egy eltévedt repeszdarab megsértse a csövét, s a kémény alján húzódtak meg, amely szilárd, tűzálló téglával volt kirakva. Rögtön látták, hogy heves tüzelés kezdődik, s hogy a németek belőtt célra lőnek. A közeli becsapódásoktól minden zengett körülöttük, de azon a helyen még ebben a tűzben is szinte teljes biztonságban érezték magukat: a sokszorosan rakott tűzálló téglát csak egy közelből és közvetlen irányzással lőtt nehézlövedék üthette át, az is csak akkor, ha nem érintőlegesen, hanem épp derékszögben csapódik be. A repeszek sem érhették őket: még tegnap befedték Bajukovval közösen a kéményt kazánlemezekkel, amelyek, Szirota szakaszparancsnok véleménye szerint, a kemenceajtóknak lehettek odakészítve. Tíz milliméter vastag vaslemezek voltak ezek, és kettő csaknem egészen befedte a kéményt, csak egy kis rés maradt szabadon. Most tehát alulról, a füstjáraton másztak ki és be, amely az alapozáson keresztül vezetett.

– Kész kiserőd – mondta tegnap Szirota, és ők ketten is éppígy vélekedtek a kéményükről. Csak egy esetben pusztulhattak el nyomban, ha felülről éri telitalálat a kéményt fedő lemezeket, akkor persze nincs menekvés, semmi se maradna belőlük. De az ilyen balszerencse még a heves ágyúzás közben sem látszott valószínűbbnek, mint a halál bármilyen más lehetősége, amely így vagy amúgy mindig fenyeget a háborúban.

Az ágyúzás egyre erősödött. Bajukov sorra kiforgatta zsebeit, s

morzsánként szórta tenyerébe a varrásokban megbújó mahorkát. Már tegnap sem volt dohánya, s egyszer már megcsinálta ezt a műveletet, mégis ugyanolyan gonddal megismételte. Az ágyútűz olyan méreteket öltött, hogy idegesség fogta el, és ezért kívánta a füstöt.

– Egy rókáról két bőrt akarsz lehúzni? – mosolygott Szincov e hiú erőlködés láttán; felállt és a lőréshez lépve kitekintett az előtte elterülő havas mezőre.

A puszta völgyben ritkábban robbantak a lövedékek, a három házikó kis magaslatán viszont, a szomszédos szakaszok állásai felett, sűrű füst terjengett. Ott egymást érték a becsapódások, s az egyik kis házikó úgy eltűnt máris, mintha soha nem is létezett volna. Csak a füst gomolygott a helyén. Szincovnak elszorult a szíve, nem mintha a hosszan tartó ágyútűz megijesztette volna, hanem mert szüntelen az járt az eszében: „Mihelyt befejezik az ágyúzást, jön a roham." Visszaült a fal tövébe, Bajukov mellé, és várta az ágyútűz végét. Hirtelen viszketni kezdett a fejebőre; egy pillanatra levette a füles sapkát, és vigyázva megsimogatta a halántéka feletti heget. Két hete Zolotarjov még halálosnak hitte a sebét, s csak ez kis heg maradt belőle a sima, síkos tapintású bőrön, meg kétoldalt a növekedő haj szúrós tüskéje.

Mire is gondolnak ilyen percekben az emberek? Ki erre, ki arra, ahogy éppen jön. Olykor fontos dolgokon jár az eszük, máskor jelentéktelen apróságokon, vagy felváltva ezen is, azon is; olykor szabadjára engedik gondolataikat, máskor meg erőszakkal arra összpontosítják, ami – úgy gondolják – feledteti a halálfélelmet.

Szincov nem kényszerítette magát. Arra gondolt, ami éppen eszébe jutott, de gondolatai gyorsan váltakoztak, mintha attól tartanának, hogy nem lesz már ideje minden szükségeset megfontolni.

Először Mására gondolt. Ezekben a napokban már többször is ösztökélte valami, hogy leüljön és megírja neki, hol van, mit csinál. Akarta, hogy Mása mindenről tudjon, de minél jobban kívánta, annál elkeseredettebben kérdezte magától: hova írjak? Hol lehet? Igen, nála volt az iskola postafiókszáma, de Mása nem volt már az iskolában. Egy percig sem kételkedett benne, hogy már régen túl van az arcvonalon, s úgy érezte, levelet írni neki, így próbálva rést ütni a kölcsönös tájékozatlanságon, éppen olyan balgaság lenne, mintha egy háromszögű tábori levéllel akarná átütni ennek a kéménynek a téglafalát.

És mégis, úgy szeretett volna írni Másának! Maga előtt látta, ahogy azon az éjszakán ott Moszkvában, elébe guggolva mosta a lavor-

ban a lábát, ledörzsölte a vastag piszokréteget, lágyan, alig érintve a horzsolásokat – és akarata ellenére úgy megrohanta a szívszaggató, gyengéd vágy e simogató kéz után, hogy rémülten menekült az emlékektől, s halkan káromkodott, hogy heves érzéseit elfojtsa.

– Mi bajod? – kérdezte Bajukov, aki végre összekotort néhány szál mahorkát, és vékonyka kis cigarettát sodort.

– Semmi – legyintett Szincov.

– Azt hittem már, az anyósodra gondolsz – próbált a legrosszabbal tréfálkozni a katona.

Szincov tompán sajgó fájdalommal gondolt Grodnóra és mindarra, ami ehhez a szóhoz kapcsolódott megsebzett és sebektől fásult emlékezetében. Észre sem vette, hogy úgy kapkodja a fejét, mint a ló, amikor bögölyök csípik. Majd Malinyin jutott eszébe: egy órával ezelőtt messziről látta, amint felkapaszkodott a lejtőn, és visszagondolt első napi beszélgetésükre, amikor Malinyint századpolitikai tisztté nevezték ki. A tiszt akkor sorra járta Klinca falu épen maradt házait; a falu azóta régen a németeké, de azon az éjszakán még a századuk volt beszállásolva oda. Ismerkedett az embereivel. Miután a katonákkal beszélt, kihívta őt a kunyhóból, és szétterpesztett lábbal, mindkét kezét zsebre dugva – szeretett így állni –, komoran azt mondta:

– Ide hallgass, Szincov, írj meg mindent, magyarázd meg, mi történt veled! Kádercsapathoz kerültél, itt rendnek kell lennie.

– Kinek írjam meg? Már megtettem... – mondta szomorúan.

Malinyin ugyanolyan komolyan nézett rá, és kelletlen hangján folytatta:

– Nekem írd meg. Magam adom át a komisszárnak, vagy elviszem a hadosztály politikai osztályára. Ott majd eldöntik, hogy hová továbbítsák. Te csak sorold el, hogy ki milyen tényt bizonyíthat. Nevezd meg a személyeket. Ha ki akarják vizsgálni, hadd vizsgálják. Még ma írd meg, amíg fedél alatt vagyunk, holnap már, ki tudja, hol töltjük az éjszakát! No, láss hozzá! – Komoran bólintott, és a következő ház felé indult, de hirtelen megállt, és újra nevén szólította.

Szincov odament hozzá.

– Jelezd – mondta Malinyin –, hogy én kezdettől fogva mindent tudok. Így kezdd: „Ahogy ön már tudja..." és aztán írd azt, hogy: „... de írásban akarom kifejteni, hogy a politikai osztály és a csapatparancsnokság..." Érted?

– Értem – válaszolta Szincov.

Azon az éjszakán ismét nekiült, hogy beszámoljon a történetéről, röviden és személyekre hivatkozva, ahogy Malinyin tanácsolta.

De akármilyen rövidre fogta is, mindezt még egyszer megírni azután, hogy már Másának elbeszélte, azután, hogy elmondta Jolkinnak és Malinyinnak, s hogy mindezt megírta már ott az ügyészségen, végül pedig szemtől szembe önmagával, sok ízben újra meg újra végiggondolta – még egyszer megírni nehéz volt. Mégis megírta és átadta Malinyinnak, menet közben, a következő napon. A hadosztály, védtelenül maradt szárnyát befelé fordítva, sietve visszavonult a tartalékállásokba, és Malinyin, amikor a vastag sárban tocsogva, még a szokottnál is komorabban, egy vonalba ért Szincovval, szótlanul átvette tőle a jelentést, és köpenye zsebébe dugta. Noha később sokszor találkoztak, erről többé nem esett szó közöttük.

Most, amikor a földrengető, súlyos becsapódásokat hallgatta, Szincov megpróbálta elképzelni, hol és kinek adta át a politikai tiszt a jelentését, mit fűzött hozzá, és vajon mikor és hová hívatják majd: a politikai vagy a különleges osztályra. És bár ez után a harcban töltött tíz nap után úgy érezte, akármi történt is, őt innen, az első vonalból, vissza nem hívhatják, eldöntetlen sorsának tudata súlyosan ránehezedett. Ehhez járult még a cseppet sem szívderítő gondolat, hogy megsebesülhet, és hátraviszik a mögöttes területre, ahol aztán: isten veled, magyarázat, isten veled, Malinyin! A kórházból más alakulathoz kerül, és megint elölről kezdhet, leírhat újra mindent...

– Ide hallgass! – kiabálta Bajukov a fülébe, az ágyúdörgést túlharsogva. – Úgy veszem észre, ott eltalálták a fiúkat!

Szincov a hátsó lőréshez lépett, s az oszladozó füstön át úgy látta, mintha a félbemaradt gyárfalak egyike alacsonyabb volna.

– Igen, eltalálhatták őket! – mondta riadtan.

Ez körülbelül tíz perccel azután történt, hogy a németek megkezdték az ágyúzást. Még félóráig tartott a tűz, azután áthelyezték a hátsóbb terepszakaszra; most a robbanások helyett csak a fejük felett elrepülő lövedékek süvítését hallották.

– Te, Kolja, tartsd itt a kapcsolatot, ha valaki mutatkoznék – intett Szincov Bajukovnak, hogy azon a lőrésen figyeljen, ahonnét a téglagyár látszott, maga pedig átment a másikhoz, ahol a géppuska állt.

A lőrésből jó kilátás nyílt körös-körül: a hadtápterületet tűzfüggöny zárta el, a havas kis völgyben pedig, a téglagyár és a három házikó magaslata között német harckocsik mozogtak. Innen úgy látszott, hogy csak lassan közelednek, de az elsők már fel is kapaszkodtak a lejtőn, oda, ahol azelőtt a három házikó állt, most pedig csak egy látszott, félig megdőlve, és ahol, Szincov tudomása szerint – a házikók pincéi-

ben s a körülöttük ásott lövészárkokban –, két szovjet szakasz helyezkedett el.

Az elöl haladó harckocsi megállt, lőtt egyet az ágyújából, és a már amúgy is roskadozó kis ház kártyavárként összeomlott. Ekkor a harckocsi alatt tűz csapott fel, és egy helyben kezdett forogni. Majd újabb robbanás következett, ugyancsak alatta, és sűrű, fekete füstgomoly csapott fel. A tetőnyíláson kis fekete alakok ugráltak ki a hóba; néhány puskalövés ropogott. A szél éppen onnan fújt, elhozta a hangot, s még aggasztóbban adta Szincov tudtára, hogy milyen kevesen tüzelnek. Ott, ahol még nemrégiben két egész szakasz helyezkedett el, most szinte alig lőttek. Egy másik harckocsi húzott el az égő tank mellett, és átszelve a magaslatot, eltűnt mögötte. A völgyben mozgó harckocsik is akadálytalanul haladtak előre.

Eltelt még egy perc, és Szincov látókörében sötét kis alakok jelentek meg: német gyalogosok. Csatárláncban követték a tankokat.

– Bajukov, a géppuskához! – kiáltotta Szincov, és beirányozta a belőtt cölöpöt, amelyet már vagy negyven méterre megközelítettek az első német harckocsik.

Bajukov odaugrott, befűzte a töltényhevedert, kinézett a lőrésen, majd feszült figyelemmel a társára pillantott: „Miért nem kezded már?" De Szincov még egy félpercig várt; a tájékozódási pont jól be volt lőve, s ezt ki akarta használni. A németek csatárlánca a cölöp magasságába ért. Amikor a cölöp körül földre hasalt németek felugráltak, Szincov rövid sorozatot adott le, utána hosszút, majd megint rövidet. Ez az utolsó sorozat volt nyilván a legeredményesebb: a felugrott németek közül öt visszaesett; ezek már nem próbáltak sem felállni, sem tovább kúszni.

– No, mi az? – kérdezte Szincov; egy pillanatra elfordult a fegyvertől, és Bajukovhoz hajolt. – Mit csinálnak a mieink ott a szakaszban?

– Senkit sem látok – felelte a katona. – Attól félek, végük.

Szincov erre leadta a következő sorozatot, rövidebbet, mint az előbb. Takarékoskodott a lőszerrel, mint aki tudja, hogy magukra maradtak.

Vagy öt percig tüzeltek így Bajukovval; minduntalan a hóba fektették a németeket, s nem hagyták közeledni őket. Ekkor a németek átcsoportosítottak, és a völgy túlsó végébe futottak; a géppuskatűz oda is elért ugyan, de hatékonysága csökkent. A németek fekete csatárlánca áthaladt azon a magaslaton, ahol azelőtt a házikók álltak. Senki sem tüzelt rájuk. Tehát ott valamennyien elpusztultak.

Egy német géppuskás a lőszeresével együtt szétvetett lábbal a hóba fészkelte be magát – Szincov és Bajukov jól látta őket –, és választüzet nyitott rájuk. Golyók csattogtak a téglafalon, egyik a kéményt fedő vaslemezen zörrent.

A német pontosan célzott, de hátrányos helyzetben volt: nyílt terepen feküdt, és Szincov három sikertelen sorozat után a negyediket egyenest belelőtte. Látták, hogy a géppuska bukfencezik egyet a hóban; vagy lövések találták, vagy a német rántotta fel a halála előtt. A lőszeres, úgy látszott, szintén holtan fekszik mellette, de néhány perc múlva – Szincovék közben más célpontokra lőttek – Bajukov megrántotta társa karját:

– A lőszeres...

Szincov odanézett, és látta, hogy a géppuska mellett csak egy alak hever a hóban.

– Elkúszott... – mondta Bajukov. – Nem feküdt a géppuska mellé.

És szavaiban nemcsak elítélés volt, de szilárd meggyőződés is, hogy ő, Bajukov, a német helyében nem menekült volna el, hanem visszatérne a géppuskához, és folytatná a tüzelést.

A németek, akik kezdetben, az általános támadás hevében, nyilván nem fordítottak különösebb gondot erre az okvetetlenkedő géppuskára, végre is elhatározták, hogy végeznek vele, és rádión jelt adtak a harckocsijaiknak. Azok már kezdtek jobb felé kikerülni Szincov látóteréből, de egyikük most hirtelen visszafordult. Szincov először azt hitte, megsérült, de a harckocsi egyenest feléjük tartott. Amikor a magaslatuk tövébe ért, lassított, majd megállt.

– Mindjárt ránk lő – mondta Bajukov.

Szincov bólintott.

– Eredj, hallgatózzál, hogy vannak amott a mieink!

A harckocsi ajtaja kinyílt, és kibukkant egy katona. Bizonyára jobban meg akarta szemlélni a helyzetet.

Szincov leadott egy sorozatot – a katona eltűnt, az ajtó bezárult, s a következő percben közvetlenül a lőrés mellett becsapott egy lövedék. Szincov géppuskája azon nyomban hosszú, bősz sorozatot adott le a völgyben futó németekre, jelezve, hogy él.

„Sűrűn jönnek, több láncban" – gondolta Szincov. Minden kitűnően látszott onnan; életében először látta ilyen világosan a harc teljes kifejlődését.

– Hiába fülelek, semmit sem hallani, egyetlen lövést sem... Odamenjek hozzájuk? – kérdezte Bajukov, közelebb lépve.

– Jó lenne – felelte Szincov –, de hátha nem győzöm egyedül.

A harckocsi megint kilőtt egy lövedéket, ez is a lőrés közelében csapódott be, és Szincov ismét leadott egy sorozatot a gyalogságra. „Látjátok, élek!" – mintha csak ezt mondta volna.

– Talán közelebb akar jönni! – szólalt meg Szincov, az izgalomtól rekedten. – Készítsd a gránátokat!

– Itt vannak már! – felelte Bajukov, és felemelt egy gránátköteget.

A harckocsi még néhányat lőtt, aztán – Szincov jól sejtette, – elhatározta, hogy közelebb megy, közvetlen közelükbe hatol. Tompán felzúgott, első sebességre kapcsolt – ijesztő közelről hallatszott a zúgása – és megindult; lassan, rézsút vágott neki a havas lejtőnek, aztán irányt változtatott; zegzugos vonalban kúszott egyre magasabbra, és a holttérbe ért. Szincov és Bajukov most tisztán hallotta a motor ziháló, zakatoló bőgését.

– Ha ideér, a lőrésre fog célozni – mondta Szincov.

– Akkor a figyelőnyíláson lőj – mondta Bajukov –, én meg hátul kimászok a gránáttal! Jó?

De Szincov nem felelt, és egy újabb csoport németet vett célba, akik éppen keresztülfutottak a völgyön. A németek levágódtak, majd tovább futottak. Szincov és Bajukov egymás után adta le a sorozatokat, minden alkalommal újból lefektetve őket, s közben csaknem teljesen megfeledkeztek a harckocsiról. A csoport egy része szökellve kijutott a tűz alatt tartott területről, de néhányan fekve maradtak: fekete pontok a fehér havon.

A láthatatlan harckocsi tovább zúgott valahol; Szincovnak úgy rémlett, egy helyben áll, nem közeledik, de nem is távolodik tőlük. Végre ismét megjelent, csakhogy nem a kémény előtt, a lőréssel szemben, amitől tartottak, hanem ismét odalent, a régi helyén.

– Nem bírt felkapaszkodni a fagyos hóban! – mondta örömmel Szincov, és köpenye ujjába törölte verejtékes arcát.

A harckocsitorony ajtaja ismét kinyílt, egy pillanatra kibújt a katona feje, majd becsapódott az ajtó, s a harckocsi egy kissé arrább mozdult, helyzetet változtatott. Ágyúcsöve, mint egy nagy mutatóujj, felemelkedett, majd leereszkedve, a lőrésre irányult. Szincovot rosszullét környékezte. A lövedék a lőrés mellett csapódott be, ízzé-porrá zúzva a téglákat. Újabb becsapódás, újabb téglapor. Aztán fülsiketítő robaj, de már nem kívül, hanem a kéményben, lezuhanó vaslemezek csörömpölése – és Szincov hirtelen mindkét fülére megsiketült, ahogy bevágta fejét a falba. Azt hitte, a lövedék a lőrésbe talált és belül rob-

bant, ámbár, ha így lett volna, Bajukovból és belőle semmi sem marad. A valóságban a lövedék csak a lőrés szélét találta, kívül robbant, s a légnyomással néhány repeszdarab berepült a lőrésen, ez keltett olyan hatást, mintha a lövedék becsapott volna. Szincov tompa fájdalmat érzett a nyakszirtjén, de a géppuskához ugrott, és ekkor megpillantotta a német katonát, amint a harckocsitorony nyílásában állva, egész magasságában kiegyenesedik: sapkája ellenzőjét mélyen lehúzva a vakító napfény ellen, nyugodtan szemlélte a találat eredményét.

Szincov csak egy hajszálnyit mozdított a géppuska csövén, célba vette a torony felső végét, a páncélos vállát, s megnyomta az elsütő billentyűt; a németek elleni minden gyűlöletét beleadta ebbe a gyenge mozdulatba. A páncélos derékba tört, és csaknem kiesett a toronyból, de valaki belülről a lábánál fogva lehúzta a halottat – Szincov biztos volt benne, hogy halott –, és becsukta a torony ajtaját. A harckocsi még három ágyúlövést adott le egymás után – már gyengébben irányzottakat: csak egy találta el a kéményt –, majd megfordult, és lefelé haladt.

Szincov csak most hagyta ott a géppuskát, és lehajolt a mozdulatlanul fekvő Bajukovhoz, aki halkan nyöszörgött.

– Mi bajod, Kolja, kedves, mi történt? – kérdezte Szincov, az iszonyú magányosság érzésével a szívében.

– A hátamat találta... a derekamat – felelte halkan Bajukov. Két kezére támaszkodva kissé felemelkedett, de a lába nem engedelmeskedett.

Szincov felhajtotta a sebesült köpenyét meg a vattakabátját, és a hátán egy kis véres foltot pillantott meg. Kis szilánk találta csak Bajukovot, de éppen a gerincét érte, és megbénította a lábait.

– A kezem ép – mondta Bajukov, ujjait mozgatva, mialatt Szincov bekötözte. – Húzz oda, közelebb, tölteni tudok...

Szincov megfordította és odahúzta. Bajukov kurtán felnyögött, de máris a hevederért nyúlt, és fáradt mozdulattal befűzte a géppuskába.

– Még bírom – mondta. – Mi ez, hogy a lábam...

– Ez csak sokk – felelte Szincov, anélkül hogy hitte volna, amit mond. Meg akarta vigasztalni Bajukovot. – Elmúlik. Előfordul az ilyesmi...

Nyugtalanul kikémlelt a lőrésen. Nem akarta elevenen áteresztení a németeket, ha a völgyben ismét a belőtt sávba érnek, noha érezte, hogy minél jobban befűt nekik, annál inkább sietteti mindkettőjük pusztulását, a géppuskájukkal együtt.

Most gondolt először arra, hogy a németek a másik lejtőn is felkapaszkodhatnak, és hogy Bajukovval most nem bírnak egyszerre két lőrést védeni. Otthagyta a géppuskát, és a másik lőréshez ugrott. A téglagyár fölött már régen eloszlott a füst, de onnan semmi nesz sem hallatszott, bizonyára mind elestek, máskülönben mivel magyarázhatná ezt a nagy csendet? Visszaszaladt és megint a géppuskás lőrésen kémlelt ki.

– Nézd, nézd! – kiáltotta ujjongva, noha Bajukov ott volt mellette, és halkabban is meghallotta volna.

Hátuk mögött, a völgy keleti szélén, és távolabb, a gépállomás kerítése körül, ahová már befészkelték magukat a németek, meg jobbra, a szomszéd magaslaton, ahol a két szakasz elpusztult, szörnyű robaj közepette lángoszlopok csaptak fel, és sűrű füstfelhők gomolyogtak. Mintha maga a föld robbant volna szét a németek lába alatt. A robbanások között piciny alakok futkostak, lebuktak a hóba, s újból nekiiramodtak... A robbanások pedig egyre sűrűbben követték egymást, hosszú csíkban egyre több és több földet túrtak fel.

Bajukov tudta, mi ez; Szincov nem tudta, de kitalálta.

– „Katyusák" – mondta ki elsőnek. – Katyusák...

– Igen. Jelnyánál láttam őket – mondta Bajukov.

Mindketten – a sebesült és a sértetlen katona – elbűvölten nézték ezt a félelmetes látványt, amely egyszeriben megzavarta a németek olyan jól kibontakozott mozdulatait. Gyalogságuk egy helyben topogott, majd hátrálni kezdett, közben pedig a Katyusákat rendes tábori ütegek váltották fel, lövedékeik fekete szökőkutakat hánytak a magasba, és hol itt, hol ott robbantak a németek által csak az imént elfoglalt egész területen.

Az ellenséges harckocsik megfordultak, és visszavonultak arra a magaslatra, ahol a három házikó volt azelőtt; onnan, helyből lőttek. Ekkor a gépállomás kerítésétől jobbra húzódó kiserdőből hét szovjet harckocsi kúszott elő, s tüzet nyitott a németekre. Egy ellenséges tank kigyulladt... Majd egy másik... Most egy szovjet harckocsi borult lángba, aztán megint egy... Szincov úgy összeszorította öklét, hogy fájt, amint ezt a párharcot figyelte; a szovjet tüzérség pedig csak csépelte, lőtte a gépállomás előtti egész térséget, a völgyet meg a három házikó magaslatát, s még távolabb, a domb mögötti területeket... Egymás után robbantak a lövedékek, s a németek hátráltak; ez most már világosan látszott. Tűzben hátráltak a nyílt terepről a három házikós magaslatra, és ott, a nagy mozgolódásból ítélve, nyilván sietve beásták magukat.

Szincov hirtelen észrevette, hogy egy csoport, vagy hatvan ember, amelyik a gépállomástól vonult vissza, állványos géppuskát húzva maga után, nem vág neki a belőtt völgynek, hanem balra kanyarodik, s elnyúló láncban kezd felkapaszkodni az ő magaslatukra. Leadott rájuk egy sorozatot, mire a németek lehasaltak, balra futottak, majd még balrább, míg végre eltűntek a látóteréből.

Bajukov néhányszor segített neki, bizonytalan mozdulatokkal adogatta a hevedert. Szincov abbahagyta a tüzelést; most gyorsan a másik lőréshez kellett húzni a fegyvert.

– Kolja, a géppuskát... – kezdte, s ekkor látta, hogy Bajukov feje eszméletlenül hanyatlott a téglákra. Keze még a hevederen feküdt, de már nem tudott magáról.

Szincov arrább húzta, majd megragadta a géppuskát, és lázasan gondolkodott, hogyan tüzelhet most egymagában, helyettes nélkül, szakadatlanul a németekre? És ebben a pillanatban, amikor tehetetlenségében üvölteni szeretett volna, a füstjárat nyílásában megjelent Malinyin véres, sáros arccal, s puskával a kezében, amelyről cafatokban lógott a véres bőr.

– Mióta tüzelsz? – kérdezte.

– Több mint egy órája – felelte Szincov.

– Több mint egy órája? Hogy lehet az? – csodálkozott a másik.

Úgy érezte, csak egy pillanatra vesztette el az eszméletét, pedig félóráig feküdt öntudatlanul; azt hitte, néhány perc alatt ásta ki Szirotát és Mihnyecovot, pedig csaknem egy óráig dolgozott. És amikor Szincov sorozatait meghallotta, azok már nem az elsők voltak, hanem a legutóbbiak, amelyeket az imént adott le a magaslatra kúszó németekre.

Szincov Malinyin arcába nézett: nem volt ideje rá, hogy megmagyarázza, mióta tüzel már és hogyan.

– Fogja meg a géppuskát! – mondta ehelyett Malinyinnek olyan hangon, mintha ebben a pillanatban ő volna a rangidős és nem amaz. – A másik lőréshez! Onnan jönnek a németek!

Átvonszolták a géppuskát. Malinyin egy szót sem szólt, lehasalt irányzóhelyettesnek. A következő percben máris felbukkantak előttük a gyorsan felfelé kapaszkodó németek.

– Rajta! – mondta Malinyin halkan.

De Szincov már jól értette a dolgát, s csak intett: várjunk! A németek sietve közeledtek, nem fedezték magukat: nyilván úgy vélték, hogy mögöttes területre értek, s arról az oldalról már nem kell tűztől tartaniok. Egyébként a géppuskásaik mindenesetre tüzelőállásba helyez-

kedtek mögöttük, és felkészültek, hogy tűzzel fedezzék a visszavonulókat, ha bármi is megmozdulna odafent.

– Felállították a géppuskát fedezésül – jegyezte meg halkan Malinyin.

Szincov szótlanul bólintott; már észrevette.

A németek gyorsan kapaszkodtak felfelé; egyre mélyebben hatoltak be a hatékony, halálos tűz övezetébe, de közben minden lépéssel közelebb jutottak a hőn áhított vonalhoz, amely mögött a holttér kezdődött: oda már nem ért el géppuskája. Ellenkező irányban, a hátuk mögött, ágyúk dörögtek.

– A mieink? – kérdezte Malinyin, csak az ajkával.

Szincov bólintott, noha most, ebben a pillanatban, csak a magaslatra kapaszkodó németeket látta, meg egy darab hómezőt mögöttük. A németek már csak húsz lépésre voltak a holttértől, amikor végre megnyomta az elsütő billentyűt, és keményen, szélesen vonta a géppuskát fogantyúinál fogva jobbról balra, aztán megint vissza, halálos ívben szórva az ólmot a meghökkent katonákra, akiknek idejük sem volt rá, hogy elvágódjanak. A háborúban ritka esetek egyike volt ez, amikor a közvetlen közelből, nem egészen száz méterről váratlanul, hidegvérrel leadott sorozat egy egész csatárláncot lekaszál. Mind földre terültek; majd néhányan fölugrottak, hogy gyorsan a holttérbe fussanak. Sorozat!... Még egy sorozat!... A legelöl futó német csaknem elérte a holtteret. Szincovnak, hogy őt is eltalálja, szinte holtpontig le kellett húznia a fegyver csövét. A németek géppuskája a lőrést vette célba, de azon az oldalon keskeny volt a rés, s a lövedékek csak a téglát törték-zúzták körülötte.

– Még jönnek – mondta Szincov.

És valóban, a géppuska mögül újabb csatárlánc emelkedett fel, és indult meg előre. Szincov nem lőtt rájuk, minden figyelmét az ellenséges géppuskára fordította. A német válaszsorozatával csépelt téglák apró darabkái egyenest az arcába, összehunyorított bal szemébe repültek, és fájdalmában még jobban összehunyorítva szemét, leadta az utolsó sorozatot a német géppuskára: mindkét mögötte fekvő németet eltalálta. Egyikük oldalt hemperedett, a másik felugrott, és hanyatt esve legurult a lejtőn. A csatárlánc, amikor a csendet észrevette, megtorpant, megfordult és visszafutott.

Szincov szinte megrökönyödve figyelt. Azt hitte, hogy a németek így fognak jönni, jönni, egyik csatárlánc a másik után, amíg ő és Malinyin életüket nem vesztik ott a géppuska mögött, és íme, az ellenség hirtelen megfutamodott, már csak elkésve küldhetett utánuk egy so-

rozatot, de célt tévesztett: a lövedékek a fejük felett repültek el. Megigazította az irányzékot, ámde most már végleg elkésett. Elengedte a géppuska fogantyúját, s verejtékes arccal Malinyin felé fordult.

– Nézze meg a szememet, Malinyin elvtárs!... Valami van vele.

– De hát nyisd ki, miért hunyorítod össze?

– Nem bírom, fáj...

Malinyin közel hajolt hozzá, és azt mondta, semmi különöset nem lát, csak egy karcolást a szemöldöke alatt. Ez minden.

Szincov kinyitotta szemét, két ujjával széthúzva a szemhéját. Fájt, de látott vele.

– Úgy látszik, visszavertük őket – mondta Malinyin.

Szincov nem válaszolt. Ő is úgy érezte, visszaverték őket.

Hogy később mi lesz, nem tudhatja, de most visszaverték a támadást. A németek hátulról akarták elfoglalni a magaslatot, de az általános balsiker, úgy látszik, elvette a bátorságukat, és mihelyt ellenállásba ütköztek, felhagytak a dologgal.

– A helyettesed elesett? – kérdezte Malinyin. – Bajukov?

– Nem – felelte Szincov. – Elájult. Jó, hogy idejében ide érkezett, egyedül nem győztem volna tartani az állást.

Malinyin nem szólt semmit. Bajukov mellé térdelt, és mielőtt hozzányúlt volna, megkérdezte:

– Hol van a seb?

– A gerincén – felelte Szincov.

Malinyin ugyanúgy, mint ahogy Szincov tette, felhajtotta Bajukov köpenyét és a vattakabátot, felemelte a zubbonyt, és ajkát beharapva, sokáig nézte a kötést: a keresztcsont tájékán nagy véres folt sötétlett rajta.

– Igen, csúnya dolognak látszik – mondta. – Van még egy kötözőcsomagod?

Szincov anélkül, hogy a géppuskától elfordult volna, köpenye zsebéből előhúzott még egy csomagot és hátradobta. Malinyin megrántotta az átkötőszálat, fogával feltépte a csomagot, és óvatosan felemelve kissé Bajukov érzéketlen testét, még egyszer lazán átkötözte a régi kötés felett.

– Megbénultak a lábai – mondta Szincov. – De azért adogatott, amíg eszméletén volt.

Bajukov nem tért magához, csak halkan nyögött a kötözés alatt.

– Nyög... – mondta Malinyin. – Talán felépül még... Nos, mit csinálnak a németek?

– Nem látom – felelte Szincov.

– Úgy vélem, a mieink kergetik őket.

– Nézzen ki amazon a lőrésen.

Malinyin kinézett, és a géppuskához ugrott.

– Fogd meg! – kiáltotta rekedten.

Áthúzták a géppuskát a nagyobb lőréshez, de amíg az irányzékot beállították, az a német csoport, amelyik a völgyön keresztül vonult vissza, már lőtávolságon kívül ért. A harc elcsöndesült, a németeket mindenütt visszaverték, kivéve a háromházikós magaslatot, amelyet még a harc elején foglaltak el. Most a szovjet tüzérség lőtte ezt a dombot, de a németeknek sikerült néhány aknavetőt felhúzniok oda, és erős tűzzel válaszoltak.

Szincov ez alatt a két óra alatt már beletörődött, hogy bajtársai, akik a magaslatot védték, az utolsó emberig elestek, és hogy most a németek vannak ott. De Malinyin csak most tudta meg, és keserűségében fogát csikorgatta. Harcostársainak – a negyvenkét embernek, akik ma reggel még a századát alkották – legnagyobb része holtan feküdt most ott, a németek által elfoglalt magaslaton, meg itt, a téglagyár romjai alatt.

– Oda a század – mondta, és fejét csóválva hozzátette: – Elveszejtettem a századomat, én magam meg életben maradtam! – Hangjában önmaga iránt érzett alaptalan megvetés csengett.

– Mit beszél, Alekszej Gyenyiszics?! – mondta Szincov.

– Hallgass! Tudom én jól... – Lelke mélyéig megrendülve, vadul rázta a fejét. – Nézz ki azon a lőrésen – mondta Szincovnak. – Nem jönnek a németek?

Szincov hirtelen úgy érezte, mindjárt összecsuklik a kimerültségtől.

– Nem, nem jönnek – felelte, és leült a fal tövébe.

Ebben a pillanatban zajt hallottak. Malinyin az övében lógó gránáthoz kapott, de nyomban leeresztette a kezét.

Az alsó nyílásból Szirota feje és válla bukkant elő. A szakaszparancsnok magához tért ájulásából, és a lövések zajára idemászott, idevonszolta magát puskájával együtt. Nem tudni, honnan volt ereje hozzá, mert mihelyt Malinyin segítségével kibújt a nyílásból, nemhogy állni, de ülni sem bírt, s a falhoz kellett támasztani, mint egy zsákot. Arcának bepólyált alsó fele sötétpiros volt, homloka és a szeme tája pedig halottsápadt, fehér, mint a papír. Ült és mozdulatlan fejjel hol Szincovra, hol Malinyinra kancsalított; erőlködve mondani akart valamit. Talán úgy is érezte, hogy beszél, de a kötés alól csak ugató, artikulálatlan hangok törtek elő.

– Értem, szakaszparancsnok, értem – mondta Malinyin, aki mellette állt, és bólintott, hogy megnyugtassa. – Értem. Minden rendben van, a németeket visszavertük. Bizonyára nemsokára itt lesznek a mieink, erősítést kapunk...

De Szirota még mindig erőlködött, hogy mondjon valamit, és megint csak nem lehetett megérteni, mit akar. Malinyin végre nem bírta tovább, és véget vetett ennek a kölcsönös kínzásnak.

– Ne erőlködj, Szirota, úgysem értem, összeroncsolódott a szád... Csak egy-egy hang tör fel a torkodból. Majd a kórházban meggyógyulsz, de most ne is próbáld, ne gyötörd magad...

Szirota tágra nyitott szemmel nézett rá, mintha nem hinne neki, de Malinyin ismét bólintott; erre fogta a puskáját, és erőlködve a térdére helyezte, majd a falnak dőlve, lehunyta szemét.

– Ott, tefeléd semmi sem látszik? – kérdezte kisvártatva Malinyin Szincovtól, aki ismét a lőréshez állt.

– Nem látszik – visszhangozta a másik.

– Ha sötétedésig nem jönnek, én itt maradok velük – mondta a tiszt a két sebesült felé intve –, te meg felveszed az összeköttetést a mieinkkel. Ilyen állást nem szabad feladni. Innen még visszaverhetjük őket, ha nem máléskodunk – tette hozzá, a lőrésen át a szomszéd magaslatra pillantva. – Vajon mi lehet Jonovval? – jutott eszébe rövid hallgatás után a századparancsnok. – Biztosan elesett ott a magaslaton. Nem olyan ember, aki otthagyja a századát... Miért nem szólsz, Szincov? – kérdezte néhány másodpercnyi szünet után.

– Gondolkozom – felelte Szincov.

– Mire gondolsz? Ha nem titok...

– Nagyon hiányzik...

– Kicsoda-micsoda?

– A feleségem – mondta Szincov.

– Nos, feleség itt egyikünknek sem jár – tréfált mogorván Malinyin. – Kár is rágondolni. De ilyen nap után, mint ez a mai, írnod kell neki! Hogy élsz, és egészséges vagy, hála az ő komszomolista könyörgéseinek. Komszomolka, ugye?

Szincov bólintott.

– Ilyen harc után írnod kell! – ismételte Malinyin. – Ha neked nem akarózik, add ide a címét, majd én megírom.

– Nincs címe – mondta Szincov.

Szovjet katonák csak egy óra múlva tűntek fel, már a korai alkonyat küszöbén. Először három felderítő jött; jelezték nekik, hogy a harcból ítélve a magaslaton keményen tartják magukat a mieink, de

a helyzet bizonytalan, minden lehetséges. Más-másfelől, kúszva közelítették meg a kéményt, olyan óvatosan, hogy Szincov csak a legutolsó pillanatban vette észre az elsőt.

– Mi vagyunk, ne rejtőzz! – kiáltotta megkönnyebbülten, és olyan öröm csendült a hangjában, hogy a felderítő egy percig sem kételkedett és felegyenesedett.

Utánuk egy szakasz érkezett a magaslatra, majd, mire besötétedett, megjelent a zászlóaljparancsnok, Rjabcsenko főhadnagy, vezetéket építő híradósok kíséretében. Azt a feladatot kapta, hogy még hajnal előtt verje vissza a németeket a szomszéd magaslatról: igaz, most már semmi sem látszott rajta, de még mindig a háromházikós magaslatnak nevezték. Rjabcsenko az éjszakai harc megindítása előtt áttelepítette harcállláspontját a téglagyárba, mert itt volt a legalkalmasabb megindulási terepszakasz az éjszakai támadáshoz.

Annak rendje és módja szerint ment minden. Malinyin jelentette, hogyan folyt le a harc a téglagyárnál, s megjegyezte, hogy a géppuskakezelők, Szincov és Bajukov, megállták a helyüket az egyenlőtlen küzdelemben. Többet nem tudott kikényszeríteni magából, de a zászlóaljparancsnok maga is látta, hogy a géppuskások derekasan harcoltak. Harcállláspontjáról figyelte, hogyan hullanak a völgyben közeledő németek, hogyan próbált a harckocsi feljutni a magaslatra, s hogy a német gyalogság visszavonulóban is milyen eredménytelenül kísérletezett. Meg aztán a németek veszteségei is épp eleget bizonyítottak. Mai rohamukat az ezredben s a hadosztályban is úgy értékelték, mint kísérletet a gyenge szakasz kipuhatolására, azzal a céllal, hogy siker esetén ott hajtsanak végre áttörést. Ám a siker elmaradt, így az áttörésre sem kerülhetett sor. És habár a zászlóaljnak súlyos veszteségei voltak: a kilencedik század csaknem teljes egészében elpusztult, s habár a németek elfoglalták a háromházikós magaslatot, Rjabcsenko zászlóaljparancsnok a mai általános győzelmi hangulatban nem eresztette búnak a fejét, s kissé idegesen, de elszántan készült az éjszakai rohamra.

Bagljuk alezredes, ezredparancsnok intézkedésére már felvontatták a téglagyárhoz az ezred nehézaknavető ütegét, hogy minél közelebbről támogassák tüzükkel a rohamot.

Malinyin érdeklődött, mi van Jonov századparancsnokkal. Megtudta, hogy Jonov még az ágyúzás első perceiben megsebesült, kihozták a tűzből, és útnak indították az egészségügyi zászlóaljhoz. Rjabcsenko a németek gyors sikerét azon a magaslaton részben a rendkívül erős ágyútűzzel magyarázta, amely egyszeriben fenekestül felforgatott mindent, részben azzal, hogy a roham pillanatában a század-

parancsnok és a politikai tiszt is távol volt. S ámbár különös lett volna ezért Malinyint okolni, aki a roham alatt itt tartózkodott – a zászlóaljparancsnoknak eszébe sem jutott ilyesmi –, Malinyin mégis szemrehányásnak vette ezt a megjegyzést, és engedélyt kért Rjabcsenkótól, hogy a „volt magaslatunkért" indított ellenlökésben részt vehessen. Így mondta és nem másként, ezzel is hangsúlyozva, hogy felelősnek érzi magát a magaslat elvesztéséért.

A zászlóaljparancsnok Malinyin vérheges karcolásokkal teli arcába pillantott, és csodálkozva gondolta: honnan vesz ennyi erőt ez az ember, aki szinte apja lehetne?

– Előbb kötöztesse be magát, Malinyin elvtárs – mondta, de nem tagadta meg a kérését.

Így hát Malinyin az egészségügyi oktató kezébe került, aki hosszan kötözgette csupa-seb arcát és a tégláktól megzúzódott kezeit. Kötözés közben folytonosan elvesztett századára gondolt: vajon újjászervezik-e vagy nem, és őt áthelyezik-e máshová, ahol aznap veszteség volt a politikai állományban.

Amíg Malinyint kötözték, a zászlóaljparancsnok magához hívatta Szincovot, és néhány kérdést tett fel neki. Megkérdezte: nem próbálkoztak-e a németek már a legelején feljutni a magaslatra? Szincov nemmel válaszolt: ők Bajukovval csak oldaltüzet nyitottak a völgyre. Majd a zászlóaljparancsnok aziránt érdeklődött, miért fordult vissza a harckocsi anélkül, hogy a gyárkéményt megközelítette volna? Szincov azt felelte: úgy látszik, visszacsúszott a havon. Megemlítette a toronyból kibújt és lelőtt katonát.

– Bizonyára tiszt volt – bólintott a zászlóaljparancsnok. – Amint eltaláltad, többé már nem dugták ki a fejüket!

Rjabcsenkót telefonhoz hívták: előbb az ezred-, majd a hadosztályparancsnok érdeklődött. Ő pergő nyelven, szabatosan, sokkal szabatosabban, mint ahogyan Malinyin és Szincov beszámolt róla, jelentette egyiknek a másik után a téglagyár magaslatáért folytatott harcot. Malinyin politikai tiszt, Szincov és Bajukov géppuskások felvették a harcot a németekkel, visszaverték a gyalogság és a harckocsik rohamát, s erősítésünk megérkezéséig tartották a magaslatot. Szincovék nemcsak tüzeltek a németekre, hanem keményen harcoltak; nem csupán küzdöttek, de meg is tartották a magaslatot. Szincov fáradtan ült a téglákon, és olvadozó hópihék szállingóztak az arcába. Furcsa volt hallgatnia, hogyan harcolt és tartotta a magaslatot: mintha nem is ő, hanem másvalaki lett volna.

A két sebesültet, Szirotát és Bajukovot, már régen hátravitték;

csak a halottak maradtak ott. Számukra a téglagyár falai tövében ásták fel a földet, amely még nem fagyott keményre, de úgy határoztak, hogy majd csak világossal lesz a temetés, mert a sötétben nem bírták összeszedni, ami ezekből az emberekből a két telitalálat után megmaradt.

Szincov ott ültében azon töprengett, ki lesz majd az irányzóhelyettese, és hogy Bajukov visszatér-e a csapathoz, ha a sebesüléséből felgyógyul. Majd egy pillanatra elbóbiskolhatott, mert amikor Malinyin hangját közvetlen közelben meghallotta, összerezzent, olyan váratlanul érte.

– Gyerünk – mondta Malinyin. – A hadosztálytól telefonáltak. A hadosztálykomisszárhoz hívnak kettőnket...

Bosszankodott, mert részt akart venni a háromházikós magaslatért indítandó éjszakai rohamban, de csupán a hangja vallott erre, semmi más: parancs – parancs. A romok sötét hátterében három fehér pontként világított bekötözött arca és vastagon bepólyált két keze.

– Olyan mint egy kísértet, politikai tiszt elvtárs – jegyezte meg Szincov.

– Bepólyáltak, mint egy csecsemőt – jegyezte meg mérgesen Malinyin. – Gyerünk, ne vesztegessük az időt!

– Miért hívatnak? – kérdezte Szincov, amint egymás mellett igyekeztek lefelé a lejtőn.

– Majd megtudjuk – felelte a másik. – Az ezredtörzsig gyalog megyünk, onnan teherautón visznek tovább, azt mondták. Látod, hogy sietnek, sürgős a dolog...

– Tudom, miért hívatnak – mondta Szincov hosszú hallgatás után, amikor már leértek a magaslatról a lapályra, ahol a gépállomás színjei voltak, s nekivágtak az alacsony hóban.

– Miért? – kérdezte Malinyin.

– A jelentésem miatt – felelte Szincov.

Rögtön erre gondolt, amikor Malinyin közölte vele, hogy hívatják őket. A harc utáni kimerültség és lelki emelkedettség állapotát egyszeriben feszült várakozás váltotta fel benne.

– Ugyan! Még mit nem képzelsz? – mondta Malinyin. – Talán olyan sürgős a dolog, hogy egyenest a harcból rángatnak ki miatta?

– Miért ne, igenis a harcból – felelte Szincov. – Merő véletlen, hogy épp most került sor az ügyre. Elolvasták s megmutatták, akinek kell. Hogyan kerülhet egy ilyen alak mindjárt az arcvonalba?! Hadd jöjjön hátra, nézzük csak meg közelebbről!

A lelke mélyén azért kételkedett ebben, de volt lelkiereje hozzá, hogy felkészüljön a legrosszabbra is.

– Rám mi szükség? – kérdezte Malinyin.

– Hiszen kizárólag magára hivatkozom!

– Badarság! – felelte határozottan Malinyin.

Jól tudta, hogy nem erről az ügyről lesz szó, mégpedig abból az egyszerű okból, mert még nem adódott alkalma, hogy személyesen átadja Szincov jelentését a hadosztály politikai osztályának; már második hete napról napra várta ezt az alkalmat, és köpenye zsebében hordozta az írást. De erről nem akart Szincovnak beszélni; most nemcsak hogy átadhatja a levelet, hanem a legkedvezőbb alkalommal beszélhet a komisszárral: a mai harc után.

– Badarság! – ismételte, s menet közben Szincovhoz fordult: – Én meg épp ellenkezőleg azt gondolom, hogy ki akarnak tüntetni a mai helytállásodért.

Szincov hallgatott. Ezt nem hitte.

A valóságban – bár Malinyin valamivel közelebb járt az igazsághoz – egyikük feltevése sem volt helyes. Egészen más okból hívták őket sürgősen hátra, s ezt az okot nem is gyaníthatták. Ma, mialatt a harc folyt, egy író ült a hadosztálytörzsnél: neves és már nem fiatal ember, valamelyik moszkvai újság tudósítója. Már a hadosztályhoz is nagy aggodalommal engedték: ki felel érte, ha elesik? De most, amikor este a hadosztályparancsnoktól megtudta, hogy elöl, a zászlóaljban egy politikai tiszt meg egy géppuskás több német rohamot vert vissza, és vagy félszáz németet leterített, szilárdan eltökélte, hogy maga megy oda, és beszél velük. A kérését azonban kereken megtagadták, és nem egészen következetesen – ezt ott, izgalmában észre sem vette – azzal érveltek, hogy ő ugyan nem mehet a zászlóaljhoz, de azokat, akikkel beszélni akar, odahívhatják. Megpróbált ellenkezni: miért van erre szükség? Azt felelték, amit ilyen esetekben mondani szoktak, hogy mindenképpen hívatni kell őket, ha nem most, hát később, ez már egészen mindegy!

A komisszár, hogy a további vitának elejét vegye, fogta a kagylót, és telefonált a két emberért; mert ha nem is engedhette ki az írót a zászlóaljhoz, szívből kívánta, hogy írjon a hadosztály katonáiról.

Malinyin és Szincov tehát a harc után fáradtan baktatott a hóban a téglagyár magaslatáról a gépállomás színje felé. A szürkülettel megindult hószállingózás elállt.

Felkelt a hold; ezüstösen szikrázott a hómező, és egyszeriben vidámabb képet öltött minden.

– Szép idő van! – jegyezte meg Szincov.

– Nézd csak, itt fekszik egy német – mondta Malinyin, és egy

sötétlő holttest felé intett, amely szétvetett karral, éppen a kis gyalogút szélén hevert.

Amikor a halott némethez értek, egy pillanatra megálltak, hogy megnézzék, és tovább mentek.

– Úgy látom, jó kommunista voltál! – kezdte minden bevezetés nélkül Malinyin; alig észrevehető kis szünetet tartott a „voltál" előtt.

Szótlanul mentek még vagy harminc lépést.

– Ha újból belépnél a pártba, habozás nélkül ajánlanálak... – folytatta váratlanul Malinyin, és ismét elhallgatott.

– Köszönöm – mondta Szincov.

Megint csendben gyalogoltak vagy ötven lépést.

– De az is lehet, hogy visszavesznek... szigorú megrovásban részesítenek, és új párttagsági könyvet állítanak ki... – szólalt meg Malinyin ugyanolyan váratlanul, mint az előbb.

Nyilván korai volt még beszélnie róla, de egyenes természete szóra bírta.

– Hamar odaérünk – jegyezte meg Szincov minden összefüggés nélkül, csak hogy izgatottságát leplezze.

Ebben a pillanatban a hátuk mögött akna csapódott a földbe, majd egy másik követte...

Lehasaltak egymás mellé a szikrázó fehér hóba; köpenyes alakjuk bizonyára egy versztáról is látszott. Az aknák pedig nem sűrűn, de nem is ritkán, tovább robbantak, és sakktábla alakban ellepték az egész hómezőt. Fekete füstoszlopok csaptak fel, és égett szag terjengett a nyomukban. Úgy tetszett, csupán azért jönnek és robbannak, hogy ezt a csendet, ezt az ünnepélyes éjszakai hóragyogást megzavarják.

– Nem miránk céloznak – jegyezte meg Malinyin. – Zavarótűz...

– Ühüm – dünnyögte a másik.

Rájuk vagy nem rájuk, de már öt-tíz perce feküdtek ott, és az aknák csak hullottak, hol jobbra, hol balra, hol előttük, hol a hátuk mögött, s a veszély érzése, amely a súlyos harc után nem tompul el, sőt, egyre erősödik az emberekben, hatalmába kerítette őket. Szótlanul hasaltak, egyiküknek sem volt kedve beszélni, sem gondolkodni, sem a másikat nyugtatni; egyet akartak csak: hogy mielőbb véget érjen a tűz, és épségben folytathassák útjukat.

A tűzcsapás éppen olyan váratlanul csöndesült el, mint ahogyan kezdődött. A fehérlő mezőt, amelyen az esti kis havazás éppen hogy eltüntette a nappali harc nyomait, megint robbanások tölcsérei éktelenítették. S a mező ismét hadszíntér volt, háború-szagú.

Felálltak és tovább mentek. Nem volt megírva a sors könyvében,

hogy ezen az éjszakai havas mezőn essenek el. A hadosztálykomisszárnál várta őket az író jegyzettömbjével és töltőtollával, s a civil ember gyámoltalanul bocsánatkérő kérdezősködésével. Szincov jelentése Malinyin köpenye zsebében lapult, kitüntetésre való felterjesztése pedig már készült az ezredtörzsben, de ez a két irat csak később találkozhatott.

A háború folyt tovább. Megint elmúlt egy napja. És ezen a napon nem a Malinyin zsebében lapuló jelentés volt a legfontosabb, nem is a kitüntetésre való felterjesztés, amelyet az ezredtörzsben írtak, még csak nem is az író jegyzettömbjén sorakozó odavetett sorok, hanem az az egyszerű, de jelentős körülmény, hogy az egyik Moszkva körüli frontszakaszon a németeknek ismét csak tizedrészét sikerült elérniök estére annak, amit reggel tervbe vettek.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A vasúti szerelvények, amelyeken Klimovics páncélos dandárját Gorkijból Moszkvába átdobták, november hatodikáról hetedikére virradó éjjel rakodtak ki a Kurszki teherpályaudvaron.

Klimovics nem kapott további menetvonalat. Találgatta, mi lesz velük: ott maradnak Moszkvában, vagy saját tengelyükön irányítják őket a frontra?

Éjjel két óra felé egy tábornok érkezett a kirakodás helyszínére a moszkvai városparancsnokságtól.

A tábornok félrehívta Klimovicsot, s közölte vele, hogy a dandárt Podolszk felé irányítják, de még előbb, Moszkván áthaladtában, valószínűleg részt fog venni a Vörös téren rendezendő díszszemlén.

Moszkva alatt még mindig fenyegető volt a helyzet, és Klimovicsnak eddig meg sem fordult a fejében a díszszemle gondolata. De nem adta jelét izgalmának, hanem mindössze annyit mondott: „Igenis", és kezét a sisakja szélénél tartva, engedélyt kért, hogy kérdezhessen valamit.

– Egyelőre csak készülünk a díszszemlére – felelte a tábornok, abban a hitben, hogy elébe vág Klimovics kérdésének. – Hat óra nulla-nulla perckor érjen ki az oszlop élével a Központi Távíróhivatalhoz, s ott várja a felvonulási parancsot. A végleges döntés az időtől függ: derűs lesz-e vagy borús – tette hozzá, és kesztyűs kezével a fagyos, tiszta ég felé mutatott.

Halkan beszélt, bár nyugodtan kiabálhatott volna: az utolsó harckocsik most gördültek le a pőrekocsikról: recsegtek-ropogtak a padozat deszkái.

De Klimovicsnak egészen más járt az eszében, és kezét még mindig a sisakjánál tartva, meg is kérdezte:

– Nem mehetnék-e már előbb a Vörös térre megnézni, milyen fokban emelkedik és lejt az úttest a Moszkva folyó felé? Még sohasem vonultam át rajta – tette hozzá, harckocsijaira célozva.

A tábornok megadta az engedélyt és elrobogott, otthagyva egy századost a városparancsnokságról.

Klimovics és a százados beültek egy éppen kirakott Emkába – az ülése hideg volt, mint a jég –, áthajtottak a Szadovaja körúton, és bekanyarodtak a Gorkij utcába. Moszkva teljesen kihalt volt. Az üzletek kirakatait deszkák fedték, homokzsákok torlaszolták el. A díszszemlére készülő csapatok még nem indultak meg a város szíve felé, járókelők sem mutatkoztak, csak olykor robogott el zajosan egy-egy autó a városparancsnokság behajtási engedélyével.

Klimovicsot és a századost több ízben megállították, de tovább engedték őket. Az Ohotnij-rjadnál végleg meg kellett állniok: a Gorkij utcát kordon zárta el, csak gyalog mehettek tovább.

Csaknem az egész Vörös teret sima szűzhó fedte. A tribünök szürke sávjain nagy hópárnák feküdtek.

Klimovics átvágott a téren, és a Szpasszkij-torony mellett lement egészen a folyóig. A hó alatt nem volt jégréteg, így a harckocsik teljes sebességgel bátran áthaladhatnak a téren, különösen ha nagyobb távközökkel követik egymást.

Visszafelé jövet közölte ezt a századossal. Az vállat vont, és azt felelte: megnövelheti a távközöket, senki sem fog a sarkukra lépni; műszaki alakulat kevés lesz, úgy hallotta. Majd hirtelen elharapta a szót, és fejét felszegve megállt: az ég, amely egy félórával azelőtt még teljesen derült volt, észrevehetően elfelhősödött.

– Most már meglesz a díszszemle – állapította meg.

Ismét átvágtak a Vörös téren, elhaladtak a Nagy Áruház tarka, álcázó foltokkal telefestett épülete mellett, elmentek a Mauzóleum deszkaburkolata előtt, amelynek mélyében alig látszottak az őrök... De a Vörös tér kihalt csendje most, visszafelé, korántsem hatott olyan riasztóan Klimovicsra, holott akkor is uralkodott érzelmein. Az eget egyre sűrűbb felhőrétegek takarták; még néhány óra, és ezek a hófedte kövek megelevenednek, csapatok sorakoznak fel négyszögekben, és Sztálin fellép a Mauzóleum erkélyére, mert hát miféle díszszemle is lenne nélküle?...

Október 17-én reggel, amikor a dandár egész személyi állományát – amely a bekerítés és a háromnapos, Moszkva alatti harcok után még megmaradt – kivonták az arcvonalból, és Moszkván keresztül, húsz teherautón, saját tengelyen átdobták Gorkijba, hogy harckocsikkal lássák el, Klimovics a Szadovaja körút sarkán, egy betört kirakatú üzlet előtt kiszállt az elöl haladó gépkocsiból, hogy forgalomszabályozót állítson ki. Alighogy kiszállt, két nő lépett oda hozzá, egyik öreg, a másik szép és fiatal, de lesoványodott arcú. Megálltak előtte, és a fiatalabb, haragosan a szeme közé nézve, jó hangosan megkérdezte, hogy az egész utca hallja:

– Mi az, páncélosok, ti már kiharcoltátok magatokat?

És Klimovics, ahogy ebbe a könyörtelen női szempárba nézett, egy pillanat alatt újból átélte egész kálváriáját, családja elvesztésétől kezdve. Mindazt a keserűséget, amely a háború első napja óta felgyülemlett benne, a véráztatta utakat és minden veszteséget, a németek által kilőtt harckocsikat és azokat, amelyeket önkezével gyújtott fel – mindez most egyetlen ököllé szorult össze, és ez az ököl szíven vágta: „Mi az, páncélosok, ti már kiharcoltátok magatokat?"

Nem válaszolt.

Majd a Lelkesültek útján folytatták útjukat. Az első órákban Klimovics oszlopa sűrű emberáradatban haladt. Alig egy óra múltán annyi asszonyt és gyereket vettek fel a teherautók, amennyit csak lehetett. Mentek, egyre mentek az emberek, s ahol elakadt az áradat, a gépkocsik oldalait súrolta a mellettük szorongó gyalogosok válla.

Őt és páncélosait az bántotta legjobban, hogy fegyveres katona létükre ugyanoda igyekeztek teherautóikon e védtelen emberáradattal együtt, ahová ez a tömeg: keletre, a Volgához. Az emberek a legvegyesebb érzésekkel néztek rájuk: gyanakodva, csodálkozva, felháborodva, és a szemekben ott égett a néma kérdés: hová mentek, miért? És bármennyire tiszta volt is a lelkiismeretük, és bármennyi veszteséget okoztak már a németeknek, mégis elviselhetetlen volt végighajtaniok ezen az agyonzsúfolt úton, s nem mondhatták meg senkinek, miért és mi célból tartanak keletre, mert nem volt szabad magyarázkodniok.

Így volt ez október 17-én. És ma, húsz nappal később, Klimovics nyolcvan harckocsijával átvonul a Vörös téren. Hatvan T–34-ese van – olyan tankok, amelyeknél álmodni se lehet jobbat –, és húsz „KV" harckocsija; nehezek, nem olyan mozgékonyak, de gyakorlatilag a kisebb méretű tüzérség nem tudja kilőni őket.

Hej, ha már a háború legelső napján ilyen harckocsijai lettek volna!

Nyolcvan tank... Klimovics azon a napon, amikor a második, a vjazmai bekerítésből vakmerő elszántsággal egyenest az országút mentén tört ki két német hadosztály csatlakozásánál, teherautón érkezett az egyik szovjet hadosztály harcálláspontjára. Láttára egy fiatal, hirtelenszőke, borotválatlan tábornok emelkedett fel a térkép mögül; neki jutott az a nehéz feladat, hogy az itt hevenyészve összeállított katonai egységeket vezesse.

– Tábornok elvtárs, Klimovics alezredes, a tizenhetedik páncélos dandár parancsnoka, jelentkezem.

Klimovics tizenkét napig jött a bekerítésből, de előző nap megborotválkozott, bőrkabátján minden gomb be volt gombolva, s a hajtóka meg a rangjelzés is a helyén volt. Annyira hozzászokott a rendezett külsőhöz, hogy ez a szokása minden egyébnél erősebb volt benne. Bizonyára ezért köszöntötte a tábornok ezzel a meglepő, harsány felkiáltással:

– Végre megjöttek a páncélosok! Hogy vártuk már! Hány harckocsit hozott?...

A tábornok örömében azt képzelte, hogy erre a véráztatta frontszakaszra, amely úgy szakadozott minden órában, mint a lyukas szita, egy páncélos dandárt vezényeltek a hátországból, és ez a csontos arcú alezredes, akinek oly gondosan be van gombolva a kabátja, mentőangyalként jelent meg előtte.

Klimovicsnak minden vére lefutott az arcából; azt hitte, kigúnyolják, de a következő pillanatban mindent megértett, és keserűen jelentette, hogy a tábornok téved, ő német gyűrűn tört keresztül, és mindössze tíz teherautót meg egy sérült harckocsit sikerült kimentenie.

– Ej, hogy az ördög vigye el! Én meg azt hittem... – a tábornok nem folytatta; odalépett Klimovicshoz és megölelte. – Bocsáss meg, testvér, ne haragudj! Azt hittem, erősítést kapunk.

És nyomban visszatérve a háború kegyetlen és halaszthatatlan ügyére, megkérdezte:

– Hány embert hoztál ki?

– Körülbelül ötszázat – felelte az alezredes. – Egy óra múlva pontosan megmondom.

– Harcképesek?

– Igen. De a lőszerünk fogytán van.

– Lőszert adunk. Harckocsi egy van?

– Egy.

– Mégiscsak kihoztad. Elvből, ugye?

– Elvből – bólintott a másik.

Ugyanaznap este ezt az utolsó tankot is felgyújtották a németek, ugyanabban a faluban, ugyanaz előtt a ház előtt, amelyben Klimovics a tábornokkal találkozott. Így pusztult el az utolsó tankja is...

Ma pedig nyolcvan harckocsival vonul végig a Vörös téren, azután pedig ki a podolszki országútra, csaknem ugyanarra a frontszakaszra, ahol akkor volt.

„Nem sokat nyomultak előre azóta a németek. Úgy látszik, kemény dió ez a Moszkva!..."

Amikor visszafelé haladtában a Mauzóleumhoz ért, megállt. A bejáratnál most is ott voltak az őrök, mögöttük pedig, néhány lépcsőfokkal lejjebb, Lenin pihent. Klimovicsnak eddig még a legiszonyúbb percekben sem jutott eszébe, hogy Moszkva a németek kezére juthat, s ez most, a Mauzóleum előtt, még inkább elképzelhetetlennek látszott. Hogy itt, a Vörös téren, a Mauzóleum előtt, ne mi legyünk, hanem a fasiszták, német egyenruhában és sapkában, karjukon a horogkereszttel... Nem, ez képtelenség! Ez lehetetlen!

Ezen a napon Szerpilint még hajnal előtt felkeltette kórházi ágyszomszédja, Makszimov ezredkomisszár.

– Ebredj, Fjodor Fjodorovics! A díszszemlére megyünk – mondta, és megrángatta Szerpilin vállát.

Szerpilin végül is, szokása szerint két kezére támaszkodva, egy lendülettel felült az ágyában, és gyorsan megkérdezte:

– Mi az?... Miféle szemlére? Mikor? Hová?...

Még benne bujkált az álom, de úgy tett, mintha kialudta volna magát. Egyenest Makszimov szemébe nézett, és álmosan találgatta, mi történhetett? Mi az oka, hogy az ezredkomisszár, akit tegnap – igaz, még végleges kiírás nélkül – elengedtek Moszkvába, most éjnek idején pontosan úgy áll előtte, ahogyan elment, teljes egyenruhában; ott áll az ágyánál és nevet?...

– Kelj fel, no! Kelj fel már! – ismételte közben Makszimov, leült melléje az ágyra, s jókedvűen veregette csodálatosan kifényesített, vadonatúj csizmáját. – November hetedike van, díszszemle. Meghívlak, gyerünk!

– Miféle díszszemle? – kérdezte Szerpilin; még mindig nem mert hinni a fülének. – A németek Moszkva alatt vannak! Miféle paródéról lehet szó?!

– Díszszemle! – ismételte Makszimov, és ifjú arcát széles mosoly

sugározta be. – Sztálin elvtárs így rendelkezett. Tegnap a Majakovszkij metróállomáson beszélt, ott voltam, de későn jöttem vissza, sajnáltalak felébreszteni... Tegnap beszélt, s azt mondta, ma legyen díszszemle!

– Csakugyan? Nem tréfálsz? – kérdezte Szerpilin, és óvatosan leeresztette az ágyról meggyógyult, de még nehezen engedelmeskedő lábait; úgy kellett bánnia velük, mintha üvegből volnának.

– Dehogy tréfa! – mosolygott ismét Makszimov. – Annál is inkább, mert repülésre alkalmatlan idő van. Kimentem és megnéztem az eget: szerencsénkre derekasan be van borulva.

– Ha tréfálsz, sohasem bocsátok meg neked – mondta Szerpilin, s felnézett Makszimov nevetős arcába.

– Nono, mért fenyegetsz? – felelte amaz. – Már kértem is egy Emkát.

– De engem kiengednek?

– Tegnapelőtt is kiengedtek.

Szerpilin, aki botra támaszkodva már sétálgatott a kórház kertjében, tegnapelőtt valóban engedélyt kapott, hogy jelentkezzék a PUR-nál, s a népbiztosságon átvegye párttagsági könyvét, kitüntetéseit és új tábornoki kinevezését. Ezt az útját emlegette most Makszimov.

– Akkor a népbiztosságra mentem – aggályoskodott Szerpilin –, de most...

– Most pedig díszszemlére – mosolygott még mindig a másik. – Annál is inkább, mert már nem fekvő, hanem fentjáró tábornok vagy.

– De csak nemezcsizmát húzhatok, a másikat nem bírom még – mondta Szerpilin, és kissé bizonytalanul a lábára állt.

Tudta, hogy még egy ideig csak efféle lábbeliben járhat, de szokásaink egy életre belénk ivódnak; a „nemezcsizma" szót furcsállotta a „díszszemle" mellett.

– Hiszen mi nem vonulunk fel, minket a tribünre hívtak, vendégnek.

– De hívtak-e? – kérdezte Szerpilin még mindig hitetlenkedve.

– Hívtak, persze hogy hívtak – nevetett Makszimov, és ingzubbonya zsebére ütögetett. – Itt vannak a meghívók! Fél Moszkva a barátom, és ami fő, a fél PUR is!

– Hát ha így van, akkor öltözöm – mondta Szerpilin, maga is elmosolyodott, és tetszéssel nézett Makszimovra.

Makszimov ezredkomisszár az a fajta ember volt, akit nemcsak a nők, de a férfiak is megnéznek: magas, széles vállú; arca nem annyira

szépségével, mint erejével, határozottságával vonta magára a figyelmet. És valóban, fél Moszkva a barátja volt. Szerpilin erről már előbb is meggyőződhetett, noha még mindig nem látta világosan, ki is voltaképpen az ágyszomszédja: egyszerűen csak szerencse fia, vagy pedig olyan ember, akinek igen ritka, derűs bátorsága azt a látszatot kelti, mintha neki játszi könnyedséggel menne minden. Az ezredkomisszár alighanem ez is volt, meg az is. Harmincéves korában már három háborús kitüntetéssel dicsekedhetett. Nem olyan egyszerű ennyit kiérdemelni, különösen politikai munkásnak, de Makszimov megkapta őket, és mindegyik mögött a körülményeknek az a sajátos találkozása rejlett, amelyről később, ha az ember életben marad, úgy vélekednek, hogy szerencséje volt. Két alkalommal – a Halhin-Golnál és a finn háborúban – előadóként kezdte, és végül ezredkomisszárként harcolt. De a háború után mindkét ízben visszahelyezték a PUR-ba, és 41 júniusában megint éppen ellenőrző körúton volt a különleges nyugati katonai körzetben. Ezúttal már a háború első napján az elesett hadosztálykomisszár helyébe lépett, egy hónapig harcolt a németek gyűrűjében, és akárcsak Szerpilin, a kitöréskor súlyos sebet kapott. Azóta több műtéten esett át, és – mint nevetve mondogatta – a gyomrának kilenctized részét kivágták. Szigorú diétát tartott, de ezen is csak nevetett, és úgy élt a kórházban, Szerpilin mellett, mint a megtestesült jókedv, aki sohasem csügged el, és másokat sem enged elcsüggedni.

Megígérték neki, hogy a következő héten könnyű szolgálatra kiírják, de ő ezen is csak nevetett, mint minden egyében, és hahotázva mondta Szerpilinnek: ő bizony megint kimegy a frontra, mégpedig a saját hadosztályához!

De éjszakánként – erről már csak Szerpilin tudott –, amikor senki sem látta, s ő azt hitte, nem is hallja senki, a mindig derűs Makszimov ezredkomisszár előregörnyedve ült ágyában, és órákig nem aludt a fájdalomtól.

Szerpilin egyenruhája, mint lábadozóé, a kórterem szekrényében lógott. Miután felvette csizmanadrágját és az új zubbonyát, a tábornoki hajtókákkal, és a régi meg a tegnapelőtt kapott „Vörös Zászló" érdemrenddel, a tükörhöz lépett, és lesimította sárgásan őszülő, ritka haját. Majd leült egy székre, s óvatosan beledugta lábát a nemezcsizmába; ajkbiggyesztve nézegette, és odaszólt Makszimovnak:

– No hát, ha mégsem tréfáltál, akkor mehetünk!

Fél kilenckor értek a Központi Távíróhivatalhoz; itt húzódott a kordon, tovább semmiféle gépkocsit nem engedtek.

A Gorkij utcán végig, a Majakovszkij tértől a Távíróhivatalig,

kettős oszlopban álltak a tankok. Mindössze egy dandár, de látásuk örömmel töltötte el Szerpilint: pompás harckocsik voltak, T–34-esek és „KV" típusúak, nem pedig T–26-osok, amelyeket a németek a háború elején úgy gyújtottak fel, ahogy akartak.

– Nem engednek tovább. Itt már az ismeretségeim sem segítenek – mentegetőzött bűntudatosan Makszimov, amikor az Emkából kiszálltak. – Nos, odaballagunk?

– Ballagjunk, ha már idáig eljöttünk – bólintott Szerpilin, és a harckocsikra pillantott.

Az élkocsi mellett, amelynek tornyából tokba bújtatott zászló nyúlt ki, kistermetű páncélos parancsnok állt, fekete szőrmebekecsén feszültek a szíjak. Arca ismerősnek látszott. Szerpilinnek olyan arcmemóriája volt, hogy még arra is emlékezett, akit jobban szeretett volna elfelejteni. De ezen az arcon örömmel akadt meg a szeme. Figyelmesen nézegette, bár bizonyos volt, hogy nem téved, s odalépett hozzá; az már messziről tisztelgett a tábornoki kucsmának.

– Jó reggelt, alezredes – mondta Szerpilin, kezét a kucsmájához emelve. – Október elsején éjjel magukhoz jutottam ki a bekerítésből. Nem tévedek?

– Nem bizony, tábornok elvtárs – felelte Klimovics, bár az első pillanatban nem ismerte fel ebben a bottal sántikáló, magas tábornokban a sebesült dandárparancsnokot, akiről a hadseregparancsnok azt kérdezte telefonon: milyen a külseje ennek a Szerpilinnek? Akkor azt hitte, nem felejti el soha életében. És íme, két hónap sem telt bele, és elfelejtette! Sok minden történt azóta!

„Tehát máris felépült – gondolta Klimovics, a tábornok arcába nézve. – Gyorsan ment, pedig úgy látszott, hogy halálán van."

És ahogy erre gondolt, eszébe jutott Zolotarjov vöröskatona, aki átadta neki az eltűnt, jobban mondva elesett politikai tiszt: Szincov iratait. Akkor, Jelnyánál, Szincov aggódott a parancsnoka életéért. És lám, a dandárparancsnok él, egészséges, tábornoki kucsmában áll előtte, Szincov csontjai pedig valahol Vereján túl, az erdőben porladoznak...

Mindezek a gondolatok egyszerre rohanták meg, de még hallgatott, mert nem szokott elsőnek kezdeni beszélgetést rangidős parancsnok társaságában.

– Köszönöm, alezredes. Még nem ezredes?

– Nem – felelte Klimovics.

– Köszönöm a segítségét! Örülök, hogy találkoztunk! Levélben akartam köszönetet mondani, de olyan nagy a front...

Kezet fogott Klimoviccsal, és az csodálkozva tapasztalta, hogy ebben a nagy, csontos kézben milyen erő lakozik.

– Igaz, megírták később – tette hozzá Szerpilin, s az arca az emlékezéstől elfelhősödött –, hogy az embereim egy részét milyen szerencsétlenség érte, harckocsik elé kerültek az úton...

– Egyesek visszajöttek hozzám a dandárba, tábornok elvtárs.

– Sokan?

– Vagy húszan.

– És most hol vannak?

– Néhány elesett a harcban, a többit a bekerítés után átadtam a gyalogságnak, egy ma is nálam van még.

– Ki az?

– Zolotarjov sofőr. Most harckocsit vezet.

– Ismerem – mondta Szerpilin. Ezt egyébként csaknem mindegyik emberéről elmondhatta volna. – Nem láthatnám?

– Messze van, az oszlop végén, a Majakovszkij térnél.

– Akkor mondja meg neki a nevemben, hogy a volt hadosztályparancsnoka köszöni a szolgálatát. – Szerpilin továbbra is kitartott álláspontjánál, és hadosztálynak nevezte a bekerítésből kivezetett csoportot, magát pedig a parancsnokának. – A parancsnoki állományból is visszakerült magához valaki?

– Csak Horisev hadnagy – felelte Klimovics.

– Él?

– Nem tudok róla, átadtam a gyalogságnak.

Szerpilin a szeme sarkából látta, hogy egy páncélos százados lép Klimovicshoz, és várja, hogy befejezze a társalgást, bizonyára szolgálati ügyben kíván beszélni vele.

De Klimovicsnak, Zolotarjovot és Horisevet említve, megint Szincov jutott az eszébe.

– A segédtisztje, tábornok elvtárs, úgy látszik, elesett.

– Szincov? Igazán? – kérdezte keserűen Szerpilin.

– Alighanem. Éppen ez a Zolotarjov vette magához az iratait egy erdőben, amikor már nem volt eszméleténél. Nekem adta át az iratokat. Őt is ki akarta hozni a gyűrűből, de nem lehetett.

– Úgy – mondta Szerpilin. – Értesíteni kell a családját. De hová írjak? – Megint a páncélos századosra pillantott, és kezet nyújtott Klimovicsnak. – Viszontlátásra, alezredes! Szeretnék együtt harcolni magukkal. Ma pedig megnézzük a felvonulásukat. – Kucsmájához érintette kezét, megfordult és puha nemezcsizmájában óvatosan sántikálva, lefelé indult a Gorkij utcán.

Klimovics tekintetével követte, majd rosszallóan fordult a századoshoz:

– No, mi az, Ivanov, mit nem tudsz megint? A harcokban helyén volt az eszed, itt Moszkvában meg minden útkereszteződésnél újabb kérdéssel zaklatsz! ...

Amikor Szerpilin, botjára támaszkodva, a Vörös térig sántikált, már csaknem teljesen megteltek a tribünök. A Frunze Akadémia kötelékében már nemegyszer átvonult itt, ezek előtt az emelvények előtt, de akkor merőben más kép fogadta: vidámság, civil közönség, vállra emelt gyerekek, színes léggömbök a fejek felett, és libegő kendők, sálak ...

Most minden polgári ruhás nézőre két-három katona jutott. Külsejükről ítélve, sokan egyenest az arcvonalból jöttek, a Moszkva alatt küzdő ezredek és hadosztályok képviseletében. Elnyűtt, kopott füles sapkában voltak, vízhatlan vászonborítású gyapjúkesztyűben, köpenyben vagy szőrmebekecsben, s mellükön pisztoly és térképtáska szíja feszült.

A téren már állt néhány gyalogos ezred, négyszögeket alkotva. De a tribünökön is a németek ellen védekező Moszkva sorakozott: katonák és polgárok vállvetve. E tribünök zordon, szabad légkörében, ebben a látványban volt valami, ami egybefogta a fegyvereseket és a fegyverteleneket. Abban, hogy most, amikor Hitler alig néhány kilométernyire volt tőlük, mindnyájan abbahagyták Moszkva védelmét, és csak azért is összegyűltek ezen a napon, úgy, mint máskor – ebben erejük tudata nyilvánult meg, és bizonyos néma kihívás; és a kihívásuk erejét, semmi kétség, maguk az egybegyűltek is érezték ...

Szerpilin is érezte ezt. Régebben valahányszor ellépkedett évente akadémiája kötelékében a Mauzóleum előtt, boldog izgalom fogta el, mint mindenkit, aki ezeken a díszszemléken részt vett, de most még erősebb és mélyebb érzés kerítette hatalmába. Szinte azt mondhatnánk, hogy boldog volt, amint ott állt a tribünön, bár az agyában kergetőző gondolatok látszólag meghazudtolták ezt a boldogságot. Heves szánalommal gondolt Szincovra: lám, utolérte az a sors, amit ő, Szerpilin, a legszörnyűbbnek tartott: nyomtalanul eltűnt. Sebesülten, egyedül kínlódott, úgy érte a halál, valahol az erdőben ... Pedig már úgy látszott, hogy megmenekül, túljutott a veszedelmen, kitört a bekerítésből ... Hát így tört ki! Sokan mások is azt hitték, hogy kijutottak ... Mérge-

sen emlékezett Smakov levelére, amelyben a frontról megírta neki, hogy semmit sem tud az oszlop végén haladó nyolc gépkocsi sorsáról. Elakadtak a hídnál, és később nyilván elvágták az útjukat a németek...

„Nyilván!" – gondolta dühösen, és magában szidta Smakovot: „Rendes ember, az utolsó pillanatban mégis pipogyának bizonyult!"... „Nyilván!"

Úgy felbőszítette akkor ez a „nyilván", hogy még csak nem is válaszolt Smakovnak.

A saját helyzete is nyomasztotta: tegnapelőtt beszélt a vezérkari főnök helyettesével, egyik régi barátjával azok közül, akik a bajból kisegítették. Erre az emberre már igazán nem foghatta rá, hogy nincs benne elég jóakarat vagy bizalom. Annál súlyosabban érintették a szavai:

– Orvosi szakvéleményt kértem rólad – mondta a régi barát, miután gratulált előléptetéséhez és egyáltalán mindenhez, amihez gratulálhatott. – Egyrészt kijavították a minősítési lapodat, másrészt viszont elrontották: ezúttal az orvosok. Hogy szigorú legyek: egyelőre korai a frontra gondolnod. Nem valami jó karban vagy, általában megrendült az egészséged, azután a bekerítés is megtette a magáét...

– Ami az „általában"-t illeti, én elfeledtem, s ne emlékeztessen rá senki, még te sem! – tört ki Szerpilinből az elkeseredés. – Ami pedig a bekerítésre vonatkozik: jó néhány tábornok tört ki folytonos harcokban, és nem azért tapasztaltak annyit a maguk bőrén, hogy ezt a tapasztalatot a hátországban hevertessék parlagon! Mihelyt harcképes leszek, vagy kiküldtök a frontra, vagy elmegyek akár Sztálinig, ezt jól jegyezd meg!

– Hogy beszélhetsz így! – mondta a régi barát; bántotta Szerpilin hangja.

– Igenis, most így beszélek! – vágta rá a másik.

Többször is eszébe jutott ez a beszélgetés, amíg nemezcsizmájában a Távíróhivataltól a tribünökig sántikált. És minél nehezebben ment a járás, utólag annál kínosabbnak érezte ezt a párbeszédet.

„Hátha csakugyan jobb lesz az ügy érdekében, ha a Volgán túlra vezényelnek, csapatokat felállítani? Az is fontos feladat..." – boszszantotta önmagát.

Egyéb gondolatok is nyomasztották. És mégis, mindezek ellenére, amint ott állt a tribünön, a Vörös téren, boldogság töltötte el. Úgy látszik, ebben a havas reggelben, ezekben a feszes vigyázzba merevedő, négyszögbe sorakozott csapatokban, sőt, még abban a szinte felfogha-

tatlan tényben is, hogy ma díszszemle van, volt valami, ami boldoggá tette az itt összegyülekezett embereket: a még hihetetlenül távoli győzelem szele csapta meg első ízben őket, sok ezrüket a Vörös téren, ezen a reggelen...

– Tudod-e, mi történt? – szólalt meg mellette izgatottan Makszimov, aki kis időre eltűnt valahová. – Azt se tudom, hol a fejem... Itt van a hadosztályom egyik ezrede... A Nagy Áruház előtt áll... – A tér távoli jobb sarkában feketéllő négyszögekre mutatott. – Nekem azt mondták, hogy a hadosztály harcol, és kiderül, hogy öt nappal ezelőtt kivonták, feltöltötték, és ma éjjel, Moszkván keresztül, új frontszakaszra dobták át. Ezt az ezredet is egyenest a térről indítják útnak. Én meg semmit sem tudtam róla, micsoda dolog!

Lelkesedésébe bánkódás vegyült.

– Nem lehetsz mindenben szerencse fia! – jegyezte meg tréfásan Szerpilin. – Ez egyszer elkéstél, nem sikerült! Talán a díszszemle után...

– Mi lesz a díszszemle után? – vágott a szavába Makszimov. – Állományon felüli, második komisszárnak kérezkedjek? Eh, inkább meg se tudtam volna! – Bosszúsan legyintett, de nem állta meg, hogy oda ne nézzen, és sóvárogva szemlélte a Nagy Áruháznál álló ezred oszlopait.

Szerpilin is arra nézett, és irigyen gondolta, hogy Makszimov, ha nem is a saját hadosztályában, de azért bizonyosan helyet talál valahol, és egykettőre kikerül a frontra.

Ha ilyen nagy távolságból látta volna az arcokat, akkor az ezred katonái között, a jobbszárnyon elhelyezkedett zászlóalj legelső sorában megpillanthatta volna segédtisztjének ismerős, magas alakját: régi, elnyűtt sapkájában, új bekecsben, géppisztollyal a mellén.

A hadosztállyal, amelynek Makszimov volt a háború elején a komisszárja, és amelyben most Szincov szolgált, a téglagyári harcot követő napon olyasmi történt, ami azokban a hónapokban Moszkva alatt keveseknek jutott osztályrészül. Ahelyett, hogy általános szokás szerint ott, az arcvonalban töltötték volna fel, leváltották és a hadtápterületre vezényelték. Bár az is igaz, hogy a súlyos veszteségek ellenére – az állomány kétharmada elpusztult – a feltöltés alig öt nap alatt megtörtént, s a hatodikon riadóval máris előrevonták. A hadosztálytörzset, egy tüzér és két lövész ezredet még az éjjel Moszkván keresztül átdobták Podolszkon túlra, ahol ismét veszélyesen mozgolódtak a kis időre elcsöndesült németek, és csak egy ezredet tartottak vissza még egy napra Moszkvában, hogy a díszszemlén részt vegyen.

Még „pihenj"-ben álltak a csapatok. A parancsnokok és politikai tisztek az alakzatok előtt járkáltak, a felsorakozott katonák arról beszélgettek, hogyan dobják őket ki a frontra, a díszszemle végeztével: saját tengelyen, gépkocsin vagy vasúton? Másik fő témájuk a díszszemle volt, és hogy Sztálin ott lesz-e a szemlén. A legtöbben úgy vélték, hogy ott lesz, de voltak, akik kétségbevonták.

– Meglátod, szakaszvezető, nem fog eljönni – mondta Szincovnak a mellette álló zömök géppisztolyos, aki a kórházból került hozzájuk.

– Miért?

– Azért, mert én nem engedném meg neki, hogy ide jöjjön, erre a térre! Ki tudja, mi lesz! – intett fejével a szürkésfehér, ködös, alacsony égbolt felé. – Félteném!

– Magadat nem félted? – kérdezte Szincov, és ő is az égre nézett.

– Magamat? Énmiattam ugyan nem jönnek ide a németek. De őmiatta igen. Ha beborul is az ég, áttörik a felhőket, úgy ám!... Akkor aztán mit csinálsz? – És makacsul megismételte, hogy ha őtőle függne, nem engedné meg Sztálin elvtársnak, hogy megjelenjen a díszszemlén.

Ebben a pillanatban Rjabcsenko zászlóaljparancsnok és Malinyin lépett Szincovhoz. Malinyin ezekben a napokban a három négyszög helyett már hasábot viselt a hajtókáján, és zászlóaljkomisszárrá nevezték ki.

– Szervusz – mondta Malinyin Szincovnak szokott komor hangján, és mint mindig, szemöldökét összehúzva, mogorván nézett rá, mintha Szincov vétett volna ellene. – Az ezredparancsnoktól megtudtuk, hogy a hadosztálytörzs parancsot kapott: téged és Bajukovot „Vörös Csillag"-gal tüntetnek ki a téglagyári harcért. Gratulálok!

Csodálatos szokása volt: minél több szív és lélek töltötte el a szavait, annál komorabban és barátságtalanabbul beszélt. Most is, ha valaki távolabbról csak a hangját hallja, azt hihette volna, hogy nem kitüntetéshez gratulál Szincovnak, hanem megrovásban részesíti őt.

– Úgy bizony! – bólintott örvendezve Rjabcsenko zászlóaljparancsnok. – Magam hallottam! Gratulálok, Szincov elvtárs!

Szincov ráfelelte: „A Szovjetuniót szolgálom!", de maga is csodálkozott, hogy alig örül a kitüntetésnek; bizonyára eltölti majd az öröm, de most még nem érezte. A téglagyárra gondolt, az eltorzult képű Szirotára, a súlyosan sebesült Kolja Bajukovra, felrémlett előtte, hogyan temették el a többiek maradványait, és az öröm valahol félúton elakadt benne, mint a kétszersült-morzsa a nyelőcsőben.

– Magának is gratulálhatok, politikai tiszt elvtárs? – kérdezte, minthogy Malinyin és Rjabcsenko még ott állt mellette.

– Nekem kevés szerepem volt az egészben – felelte a komisszár ugyanolyan mogorván, és Szincov ebből nem tudta meg, kitüntették-e vagy sem.

A helyzet úgy állt, hogy Malinyin nem kapott kitüntetést, mert őt nem a „Vörös Csillag"-ra, hanem a „Vörös Zászló" érdemrendre javasolták, azt pedig a frontparancsnokság adja. Ám ott valaki rövidített a listán, és figyelmen kívül hagyva a körülményeket, más nevekkel együtt az övét is kihúzta. De ezt a mellőzést Malinyin olyan egykedvűen vette tudomásul, ami még szerény embereknél is ritkán tapasztalható. Ez a közöny abból eredt, hogy valóban úgy érezte, kis része volt a dologban, és hogy egyáltalán nem ő a fontos, hanem a rábízott emberek. Tökéletesen meg volt elégedve, amiért a csatasorban maradt Szincov és a gyógykezelés alatt álló Bajukov azt a kitüntetést kapta, amelyet ő javasolt. Bárki számára kért is valamit, nehezen, mintegy kelletlenül tette, de aztán már kitartott mellette, és bántotta, ha nem teljesítették.

– Ide hallgass, Szincov! – mondta kisvártatva. – Őrmester lettél, kitüntetést kapsz, és a hadosztályújság is írt rólad... Úgy gondolom, mielőtt újra harcba megyünk, kérhetnéd visszavételedet a pártba. Hogyan vélekedsz erről?

Hogyan vélekedik?! Malinyin bárkinél jobban tudja, Szincov hogyan vélekedik erről.

– Szerintem a mai nap éppen alkalmas rá, hogy megírd a kérvényedet – jegyezte meg a komisszár, és az égboltra sandított, ahonnét könnyű kis hópihék szállingóztak.

Szokatlanul ünnepélyesen csengett a hangja. Mint mindenkit, őt is izgalommal töltötte el az, amire a Vörös téren vártak.

– Megírom, ha úgy gondolja, hogy nem korai, politikai tiszt elvtárs – mondta Szincov, s Malinyin szemébe nézett: „Hátha korán beszéltél róla? Akkor miért sietted el, mért nem gondoltad meg jobban? Ha viszont nem korai, akkor támogass végig. Mert rajtad kívül ki állhat mellém?"

Malinyin állta a pillantását; néhány másodpercig némán néztek egymás szemébe. Ez alatt az öt nap alatt, amíg a hadosztályukat feltöltötték, Malinyin anélkül, hogy Szincovnak egy szót is szólt volna, a hadosztály politikai osztályán keresztül, szolgálati úton megkérdezte, és meg is kapta a választ: igen, Szincov I. P. kommunista nyilvántartó lapja ott van a helyén. Párttagságát tehát okmányilag igazolták, enél-

kül hiába kérné a visszavételét, ügyet se vetnének a kérvényére. Ez volt az első fontos lépés, és Malinyin most éppen erre gondolt. De a szeméből nehéz lett volna kiolvasni, mi jár a fejében: arcán olyan kifejezés tükröződött, mintha minden különösebb gondolat nélkül csak újra szemügyre venné: „Nohát, ilyen vagy te, Iván Szincov! Lám!"

Jobb felől hirtelen harsány vezényszó hallatszott:

– Vigyázz!

Rjabcsenko, mint aki rugóra jár, előreugrott, Malinyin nehézkesen lépett egyet, a sorok kiigazodtak...

– Nézd, nézd... oda nézz! – súgta Szincov fülébe igazodás közben a géppisztolyos, aki azt hajtogatta, hogy nem szabad Sztálinnak részt vennie a díszszemlén. – Oda nézz már!

Szincov követte pillantását. És mint a többi sok ezer ember, aki ott állt vele együtt a téren, az egyre sűrűbben szállingózó fehér pelyhek fátyolán keresztül meglátta Sztálint... köpenyben és füles sapkában állt szokott helyén, a Mauzóleum erkélyén.

– Igen – mondta Szerpilin, amikor a díszszemle után Makszimovval a Tyimirjazev Akadémia felé robogtak; ott, az Akadémia épületeiben volt a kórházuk –, ha józanul ítéljük meg a front helyzetét, ma még nehéz elképzelni, hogy legalább a kezdethez visszatérjünk: a határainkon harcoljunk ismét. De azért ma vigasztal engem egy gondolat.

– Éspedig?

– Éspedig az, hogy mikor az ezred maradványaival Mogiljovnál átkeltem a Dnyeperen, nehezen képzelhettem volna el, hogy november hetedikén megtartják a szokott díszszemlét a Vörös téren, s én is részt veszek rajta. Eszembe se jutott volna ilyesmi. Ha uralkodtam is magamon, a lelkemet túlságosan sötét gondolatok nyomasztották. Ha visszagondolok minderre, mintha két ember lakoznék bennem. Az egyik azt mondja: „Korai az öröm, korai még!" A másik meg: „Korai? De kell hogy örüljl!" Hogy is mondjam neked? Minden hadi sikerük ellenére úgy érzem, hogy egy szempontból mi vagyunk fölül; éspedig nem általában, hanem tisztán katonai értelemben. Nem hiszem, hogy ők Berlinben még díszszemlét tartanának, ha mi hatvan kilométerre volnánk onnan. Nem hiszem, nem én. No, jól van. Egyébként nem a díszszemléken múlik, a frontokon dőlnek el a dolgok... Veled mi lesz? Megígérték, hogy jövő pénteken kiírnak?

Makszimov, miért, miért nem, hallgatott. Szótlanul ült Szerpilin mellett, és szemét egy pontra függesztette. Majd amikor a gépkocsi megállt, és Szerpilin nagy óvatosan elsőnek kiszállt belőle, ő ülve maradt, és kezét nyújtotta:

– Minden jót, Fjodor Fjodorovics! Kívánom, hogy minél előbb kiírjanak!

– És te?

– Én meg: vegyük úgy, hogy megszöktem. Kikérezkedem a frontra. Köztünk szólva, makkegészséges már úgysem leszek soha, egy hét nem számít. Tehát vagy visszaküldenek szégyenszemre, vagy már holnap kijutok.

– De mégis, visszavárjalak vagy sem?

– Ne várj, úgyis kiharcolom! Akárhogy is, szerencse fia vagyok!

Elmosolyodott és még kacsintott is. Szerpilin nézte, és hirtelen magára gondolt: „Milyen voltam én harmincéves koromban? Mikor is volt az?" Kiszámította és tovább fűzte gondolatait: „Huszonötben, egy évvel Lenin halála után. Még Frunze volt a haditengerészeti népbiztos... Ezredet irányítottam Tahta-Bazarban, az Akadémiára készültem... Hej, de régen is volt!..." És szívében ezzel az emlékkel búcsúzott el Makszimovtól, miután utolsó, szerető pillantást vetett derűs, kedves arcára. „Igen, szerencse fia! No és aztán?! Maradjon is mindig az. Bátor és boldog. És földre ne terítse semmiféle golyó, híven szeresse a felesége, és ne érje baj soha! Nem mindenkire vár nehéz sors" – gondolta irigység nélkül Szerpilin.

Amikor a kórterembe lépett, a felesége már várta.

Valentyina Jegorovna az ünnep tiszteletére régi, jól ismert fekete selyemruhájában volt, és ahogy férjét megpillantotta, szótlanul ajkába harapott, és felkelt a székről; Szerpilin tüstént látta rajta, hogy régóta várakozik, és órák óta haragszik rá.

– Tudom, ez a te Makszimovod az oka – mondta az asszony, és megindult elébe. – Érzi is, hogy bűnös. Hol van? Nem mer a szemem elé kerülni? – Belátta, hogy az ünnepen úgyis meg kell bocsátania férjének, és csupán ezért szólalt meg elsőnek.

– Ütheted bottal a nyomát! – felelte Szerpilin. – Visszafordult az autóval, és kirobogott a frontra.

– De hát ki engedte el? Csak jövő pénteken fogják kiírni!

– Elengedik, azt mondja.

– Te is ilyesmit forgatsz a fejedben?

– Meglátjuk!...

– Hallgattam a rádiót – mondta Valentyina Jegorovna. – Csak

nem jöttem rá mindjárt, hogy Sztálin beszél. Nem tudom, mi lehetett az oka, a rádió mindvégig szólt, de a beszédét csak a közepén kezdték közvetíteni...

Szerpilin csodálkozva vonta fel a vállát. Nem tudták, nem is tudhatták, hogy kezdetben a légitámadás veszélye miatt úgy szólt a parancs, hogy a díszszemle vége előtt semmit sem szabad az éterbe sugározni. De Sztálin a legutolsó pillanatban, amikor már a mikrofonhoz közeledett, felnézett az égre, amelyből sűrűn hullott a hó, és megparancsolta, hogy kapcsolják be a rádióadókat. Csakhogy amíg a parancsát tovább adták és teljesítették, eltelt néhány perc...

– Mikor aztán ráismertem a hangjára, még el is sírtam magam...

– Miért?

– Nem tudom, miért. Csak úgy elfogott a sírás... Lefekszel?

– Nem – felelte Szerpilin. – Izgatott volt, nem kívánkozott még lefeküdni. Felesége megértette, s nem erősködött.

– Helyes. Csak a csizmádat húzd le.

– Nem szorít.

– Akkor is. Fáj a lábad?

– Egy kicsit.

Szerpilin lehúzta csizmáját, a szekrény elé állította, majd zokniban átment a termen, és leült egy karosszékbe, szemben a feleségével.

Valentyina Jegorovna nem utazott el Moszkvából. A háború kitörése óta ápolónőként dolgozott a közeli kórházban, ott, a Pirogovkán; és öt hete, amióta Szerpilint a Tyimirjazevkába hozták, mindennap meglátogatta, hol este, hol reggel, ahogy a szolgálata éppen engedte.

Hogy miért? Ki tudja? Ámbár – tudnivaló, miért: mert néhány évi távollét után végre ismét láthatta a férjét. Valentyina Jegorovna ez alatt az öt hét alatt megtelt és kivirult: abból az aggodalom gyötörte öregasszonyból, akinek láttán Szerpilin megrémült, amikor néhány nappal a háború kitörése előtt találkoztak, ismét azzá a már nem fiatal, de szép nővé lett, amilyen évekkel azelőtt volt. A kényszerű különválás éveiben őszülni kezdett, különösen a halántéka táján, de egyszer csak gondolt egyet, befestette haját, s így jelent meg a kórházban. És amikor Szerpilin tréfálkozni kezdett rajta, harag nélkül válaszolt, de a férfinak a szemrehányás mégis a szívébe hasított:

„Hogyan? Azt akarod mondani, hogy felesleges az egész, hisz te úgy is szeretnél engem? Tudom. Próbálnál csak nem szeretni! – És kisvártatva hozzátette: – Mondd, elfelejtetted már azokat az esztendőket?... Vagy csak színlelted?"

„Elfelejtettem" – válaszolta Szerpilin, és igazat mondott.

„No hát, én is – folytatta az asszony, és kesernyésen elmosolyodott. – Nem a kor őszített meg – simított végig a haján. – Akkor nem festettem volna be..."

– Hogy sikerült a díszszemle? – kérdezte most, amikor férje elhelyezkedett a karosszékben.

Szerpilin beszámolt a díszszemléről, majd rátért a tegnapelőtti beszélgetésére a népbiztosságon. Találkoztak ugyan tegnapelőtt, de az asszony annyira haragudott, amiért idő előtt felkelt és kiment a kórházból, hogy egy szót sem akart hallani. Valentyina Jegorovna a férje arcáról ítélve úgy gondolta, hogy ez után a korai kiruccanás után megint rosszul érzi magát: ilyen esetekben pedig nem hatott az asszonyra semmiféle érvelés.

„Ne beszélj nekem, az iratokat meg a kitüntetéseket ugyanúgy megkaptad volna egy hét múlva is! Semmi bajuk se lett volna se nekik, se neked!" – hajtogatta kérlelhetetlenül, és nem volt kíváncsi a mentegetőzésre. Sőt, tiltakozása jeléül tegnap nem is jött el a kórházba.

De most, a díszszemle után már nem volt ereje hozzá, hogy veszekedjen, sem a tegnapelőtti, sem a mai dologért. Úgyis agyongyötörte magát ez alatt a két nap alatt, amiért tegnapelőtt nem hallgatta meg a férjét.

Szerpilin, ha egyszer belekezdett, nem hallgatott el semmit abból, amiről a helyében más ember más asszony előtt bizonyára nem beszél: beszámolt a kedvezőtlen orvosi szakvéleményről, és arról, hogy Iván Alekszejevics – a régi barát – azzal ijesztgette: a kórház után nem a frontra küldik, hanem a hátországba, csapatokat felállítani...

Bátran elmondhatta mindezt, tudván, hogy felesége, bárhogyan aggódjék is az egészségi állapotán, megérti: ha a kórház után nem mehet ki újra a frontra, szerencsétlen lesz, ezt pedig semmiképp sem kívánja. Ellenkezőleg, csak azt óhajtja, teljesüljön a szíve vágya, még ha ez újabb aggodalmat jelent is neki. Ezért szerette Szerpilin az asszonyt azzal a nagy, nem szűnő szerelemmel, amelyet ritkán, csak keveseknek ajándékoz a sors...

Részletesen beszámolt a beszélgetés másik részéről is, amely más módon ugyan, de szintén elkeserítette.

A 176-os hadosztályról volt szó, amelyet Zajcsikov halála után ő vezetett; a hadosztály számáról és zászlójáról, melyet Smakov a fronttörzsnek átadott.

Most, a kórházban töltött hosszú hetek után, mindazok után, amik azóta Vjazmánál és Moszkva alatt történtek, Szerpilin persze meg sem említette már, amihez akkor még ragaszkodni akart: hogy a had-

osztályt, mint olyat, hagyják meg. Nem volt hiú ábrándozó, tudta, hogy erről nem lehet szó. De éppen ez a tudat keserítette a szívét, és mármár a józan ész ellenére faggatni kezdte Iván Alekszejevicset, hol van most a hadosztály zászlaja, és azt pengette: hogy ha már az embereket nem is lehet összeszedni, mégis jó lenne, ha új hadosztályt szerveznének ezzel a számmal és ezzel a zászlóval.

– No persze, bizonyára alakul is ilyen számú hadosztály – felelte közönyösen Iván Alekszejevics, és nem titkolta, milyen csekély jelentőséget tulajdonít a dolognak.

– Fontos, hogy egy hadosztálynak hagyománya legyen – érvelt Szerpilin.

– Fontosnak fontos, de most ki foglalkoznék vele? Téged bízzunk meg? Hiszen nem akarsz új hadosztályt szervezni, készet akarsz kapni, átvenni a vezetést a kidőlt vagy alkalmatlan parancsnok helyett, aztán meg: gyerünk a harcba! Azt is gyanítom: ha kineveznek, nem az érdekel majd, hogy is volt azelőtt, hanem hogy hány ember van, mennyi fegyver, hol áll a hadosztály, és sietve átveszed a vezetést. Vagy talán saját magadat más mértékkel méred, mint másokat?

– Tegyük fel, hogy így van. De megírják-e a csapatok történetét? Igen vagy nem, mit gondolsz?

– Meg – mondta Iván Alekszejevics. – De az igazat megvallva, nem kívánjuk Ádám-Évától kezdeni, egészen attól, hogy épp megpucoltatok...

– Nem pucoltunk meg! – csattant fel Szerpilin.

– Értékelem az élményeidet – felelte Iván Alekszejevics –, és nemcsak a tieidet... De ami igaz: olyan története, amely arról szólna, hogyan nyomultak előre Königsbergig vagy legrosszabb esetben Varsóig, még egyetlen hadosztálynak sincs. Arról szól csak a történet, hogyan vonultak vissza Moszkváig. Szembe kell nézni az igazsággal. Egyelőre háború van – mondta keményen, és Szerpilin érezte, hogy igaza van –, s amíg háború van, a történelmet a győzelemnél kezdjük el! Az első támadó hadműveletekkel! Ezt kell észben tartanunk, amíg a háború tart. S erre tanítani az embereket. A visszapillantásokat, hogy elejétől fogva sorjában mi volt, majd azután írjuk meg. Annál inkább, mert sok mindenre nem akarózik emlékeznünk.

– Ide hallgass – mondta Szerpilin, és az asztalon áthajolva, barátja szeme közé nézett. – Te a háború előtt is ugyanezen a helyen ültél. Mondd meg nekem: hogyan történt, hogy minderről nem tudtunk? Vagy ha tudtátok, mért nem jelentettétek? És ha nem hallgatott rátok, miért nem erősködtetek? Ezt mondd meg nekem. Képtelen va-

gyok megnyugodni, ezen törõm a fejem az elsõ nap óta, hogy a frontra kimentem. Senkit sem kérdeztem eddig, tõled kérdezem elõször...

– Kérdezni könnyû! – mondta Iván Alekszejevics, öklével hirtelen az asztalra csapva, és szemében egy pillanatra düh és elkeseredés villant.

Szerpilin nem ijedt meg a pillantásától, tovább akarta faggatni, de barátja nem engedte; megfogta kezét, az asztalra szorította, s erélyesen, csaknem fenyegetõen folytatta:

– Hallgass! Hazudni nem akarok, felelni meg nem tudok! – És nagyot nyelve, mintha levegõ után kapkodna, merõben más hangon kérdezte: – Hogy van Valentyina Jegorovna? Egészséges? Jobb színben van már? Amikor a bekerítésben voltál, eljött ide hozzám. Egészen magánkívül volt...

Ezt az egész beszélgetést elmondta most Szerpilin a feleségének, a legapróbb részletekig; belesápadt közben, s az asszony is belesápadt, ahogy hallgatta...

– Nem értem – mondta a férfi halkan, és a feleségéhez hajolva, szomorú szemébe pillantott. – Nem értem, ha agyonütnek, sem értem, miképp lehet, hogy egy olyan ember, mint Sztálin, nem látta, mi készül ellenünk? Nem hiszem, hogy nem jelentették neki.

– Milyennek láttad Sztálint? – kérdezte Valentyina Jegorovna, részben, hogy másra terelje a nyomasztó beszélgetést, részben, mert a maga gondolatai ragadták magukkal.

Szerpilin elgondolkozott.

– Milyennek? Olyannak, mint máskor. – S arra gondolt, hogy voltaképp nem is igen figyelt Sztálin kissé tompa, fáradt hangjára, hanem csak nézte õt.

Sztálin ott állt és beszélt. A németek Moszkva alatt vannak, õ pedig ott állt a Mauzóleum erkélyén és beszélt. És a Mauzóleum elõtt ott sorakoztak a csapatok, és novemberi díszszemle volt Moszkvában. És ez az érzés elnyomott minden mást benne azokban a percekben. „Igen, és bizonyára mindenkiben..." – gondolta.

– Nehéz lehet elviselnie mindezt! – mondta az asszony.

Szerpilin ránézett, és eszébe jutott, milyen régi ez a vita köztük. Mindegyikük kitartott a maga véleménye mellett. A legtöbbször hangtalanul vitáztak, egy szót sem szóltak egymáshoz, akár együtt voltak, akár külön; így vitatkoztak, nem az elsõ éve már.

Felesége – Szerpilin tudta ezt – mélységesen hitt benne, hogy mindaz a rossz, ami volt és van, mind Sztálin megkerülésével történt, pusztán azért, mert nem tud róla, vagy mert nem a valóságnak meg-

felelően tájékoztatták, s ez bírta rá, hogy ne azt tegye, amit kellene. Így vélekedett még azokban az években is, amikor megfosztották férjétől.

Szerpilin másként gondolkodott. Ismerte Sztálint régtől fogva: még Caricinban látta egynéhányszor, mind a törzsben, mind a lövészárkokban; egyszer-kétszer beszélt is vele, és azóta is érezte varázsát: ez a hajthatatlan, erős, utánozhatatlan egyéniség mindörökre elbűvölte. De éppen mert ilyennek ismerte, képtelen volt elképzelni, hogy megtéveszthessék, az ujjuk köré csavarják, akarata ellenére rábírják valamire, amit önmagától nem tenne. Szerpilinnek, aki úgy érezte, megérti, kicsoda Sztálin, mekkora értéknek tartja a hadsereget, és mit tett érte, nem fért a fejébe, hogy miként történhetett a hadsereggel harminchétben és harmincnyolcban az, ami történt. Mi szükség volt erre? Ki akarta? És Sztálin hogyan engedhette meg?...

És a háború kezdete? Ráadásul mindez azok után, hogy Sztálin előre látta Münchent, azután, hogy harminckilencben szerződést írt alá a németekkel, s nem engedte, hogy az angolok és franciák ismét ágyútölteléket csináljanak az oroszokból?!

Mindezek után így érhetett minket a háború! Hogyan történhetett?

– Igen – szólalt meg Szerpilin rövid gondolkodás után. – Jó színben van... Jó színben van... – ismételte. – Csak egy kicsit megöregedett. – És közben arra gondolt, hogy soha, senkivel kapcsolatban nem tapasztalt s nyilván ezután sem tapasztal majd olyan lelkét marcangoló ellentétes érzéseket, mint Sztálinnal kapcsolatban, aki ma megint olyat tett, amire a helyében kevés ember szánta volna rá magát: azért is megtartotta a díszszemlét, amikor nyolcvan német hadosztály van Moszkva alatt...

Pontosan tizenkét órával azután, hogy a díszszemle véget ért, és a Vörös tér elnéptelenedett, a 31. lövész hadosztály 93. ezrede, amelyben Szincov őrmester szolgált, egy zászlóaljával már részt vett a Kuzkovo faluért vívott éjszakai harcban. Ez a falu, ha légvonalban vesszük, kerek nyolcvan kilométerre van a Vörös tértől, délnyugat felé. Ebben a Kuzkovóban, az előzetes tervek szerint hadtápterületen, második lépcsőben kellett volna az ezredtörzsnek elhelyezkednie, de valójában minden másként történt...

Még reggel, mialatt a Vörös téren a díszszemle folyt, a németek

több helyen csapással próbálkoztak a hosszú harcokban elvérzett hadosztály ellen, amely keskeny láncban védte ezt a frontszakaszt. Kezdetben nem értek el sikert: ágyútűzzel megállították őket, de újabb erőket vetettek be, megint nekilendültek, és végül áttörték az arcvonalat; öt kilométert előrenyomultak, s elfoglaltak három falut, köztük Kuzkovót is. Az ezred, amelyet már alkonyat felé dobtak át Moszkvából, és amely hátulról támogatta a visszavonuló csapatokat, azt a parancsot kapta, hogy az éjszaka folyamán állítsa vissza az eredeti helyzetet. E parancs ellenére a másik két falu német kézen maradt, s az arcvonal november tizenötödikéig, a németek újabb nagy támadásáig, a keleti határukon húzódott, de Kuzkovót a parancs értelmében a 93. lövész ezred egy zászlóalja és Klimovics alezredes 17. páncélos dandárának egyik százada éjjel tizenkét órára visszafoglalta.

Kuzkovo volt a pereme a nappali német előrenyomulásnak. A németek csak estefelé foglalták el, és már nem maradt idejük beásni magukat. És noha ugyanolyan határozott parancsot kaptak, hogy egy lépést se hátráljanak, mint amilyen határozott volt az orosz parancs, hogy Kuzkovót mindenáron vissza kell foglalni: ahogy az már lenni szokott, ha a front egy pontján két ilyen ellenkező parancs találkozik – csak az egyiket teljesítik.

Abban, hogy Kuzkovót csekély veszteséggel sikerült visszaszerezni, a harckocsiknak volt a legnagyobb szerepük. A németek azt hitték, hogy azon a frontszakaszon nincsenek szovjet páncélosok, és valóban reggel még nem is voltak; ezért váratlan megjelenésük az éjszakai rohamban kétszeres riadalmat keltett.

A feltöltés után a szovjet hadosztály minden zászlóaljában egy-egy géppisztolyos szakaszt szerveztek, legnagyobbrészt olyan emberekből, akik már voltak harcokban. Szincovot egy ilyen szakaszban rajparancsnokká nevezték ki, és a többi géppisztolyossal együtt közvetlenül a harckocsik után vonult be a faluba.

A páncélosok hirtelen törtek be Kuzkovóba; holdas éjszaka volt, a havas utca szikrázva fehérlett, s amikor a németek kiugráltak a házakból és futásnak eredtek, a harckocsizók vagy a géppisztolyosok legtöbbjüket nyomban földre terítették.

A halottak összeszámlálását – a hadseregnek küldendő jelentés céljából – reggelre halasztották, de a parancsnokság első becslése szerint az éjszakai harcban egy századnyi németet semmisítettek meg. A saját veszteség csekélynek bizonyult: a géppisztolyos szakaszban mindössze egy ember esett el, és három megsebesült. Ez a viszonylag könnyű siker, mégpedig annak a napnak az estéjén, amikor ugyanezek

a katonák részt vettek a Vörös téri díszszemlén, fáradtságuk ellenére sokakat nem hagyott elaludni.

A zászlóalj sietve beásta magát Kuzkovo határában, a törzs a faluban helyezkedett el, a géppisztolyosok számára pedig kijelöltek két házat a harcálláspont mellett. Ma megtették a magukét, s a páncélosokkal együtt a nap hőseinek érezték magukat. No meg, mi tagadás, az, hogy pihenőt kaptak, s nekik nem kellett még az éjjel a hómezőn beásni magukat, csak fokozta a jó hangulatot.

A szállásukkal szomszédos ház földig leégett, még a németek gyújtották fel a falu elfoglalásakor. Holttestek hevertek a beomlott, üszkös gerendák alatt. A géppisztolyosok először azt hitték, hogy a foglyaikra gyújtották rá a házat a németek. De aztán három megpörkölődött puskát húztak ki a gerendák alól, meg elszenesedett agyú géppisztolyt.

Lakosság nem maradt a faluban, így csak találgathatták, mi történt itt a nap folyamán.

– Biztosan visszalövöldöztek, nem adták meg magukat, s a németek rájuk gyújtották a házat – jegyezte meg valaki.

– Igen, fegyverük volt, nem lehettek foglyok.

Az egyik katona sokáig tisztogatta az üszkök alól kiszedett géppisztolyt; tisztogatta, de végül köpött egyet, és mérgesen letette.

– Mi az? – kérdezték.

– Hogy tisztítsam ki egyszerre? Ha ennyire meg van égve! Jó meleg lehetett odabenn.

– Úgy bizony, jó meleg lehetett! – próbált tréfálkozni valaki, de nem talált visszhangra: a könnyű éjszakai győzelem ellenére, az üszkös romok és az elevenen elégett katonák holtteste közelében mégiscsak nehéz volt a szívük, egyiknek kevésbé, a másiknak jobban, kinek-kinek a természete szerint. Ez az ismeretlen sors bármelyikükre ott leselkedik egy másik harcban: belőlük is csak a holttestük maradhat, meg a fegyverük, és senki sem mondhatja el senkinek, mi történt...

A kályhában sírva, sisteregve égett a vizes fa, halvány lángja bevilágította a lakatlan kunyhót, amelyet bizonyára már régen elhagytak a gazdái. Néhány ember aludt a fal tövében; szorosan egymáshoz simultak, hogy melegítsék egymást. A többiek – köztük Szincov is – a tűz mellett ültek. Felelevenítették a reggeli élményeket: a Vörös teret, a zsúfolt tribünöket, Sztálint köpenyben és füles sapkában, amint a Mauzóleum erkélyéről beszél... És bár mindez valóság volt, szinte el sem hihették, hogy csak aznap reggel történt...

– Kár, hogy egyetlen fritzet sem csíptünk el – mondta Komarov,

az a kis alacsony géppisztolyos, aki a díszszemlén Szincov mellett állt; most is mellette ült, válluk súrolta egymást.

– Aztán mit csinálnál vele, te szúnyog?* – kérdezte az a harcos, aki imént az összeégett géppisztolyt tisztogatta.

Ez az utóbbi sovány, magas, csupa izom, nagy erejű ember volt, úgy szemre túl lehetett a harmincon, a neve szép hangzású: Leonyidov. Öt napja, amikor először találkoztak, így is mutatkozott be Szincovnak: „Szép nevem van: Leonyidov" – és olyan fölényesen mosolygott, hogy nem lehetett tudni, tréfál-e vagy komolyan mondja.

– No, mi az, szúnyog, megnémultál? Halljuk, mit csinálnál a fritzcel, ha elcsípted volna?

– Hát, magyaráznék neki a díszszemléről. Hogy ma díszszemlén voltunk, és Sztálin beszélt.

– És hogyan magyaráznál neki? Tudsz németül?

– Tolmáccsal.

– No jó, kapnál tolmácsot és magyaráznál. De aztán?

– Futni hagynám.

– Hogy? Mit? Futni hagynád?

– Hát igen. Menjen vissza a többihez, mondja el nekik.

– Élve eleresztenéd?

– Nem is holtan.

– Hű, őrmester, de jól elintézted azt a két németet a templomnál! Éppen kiürült a dobtáram, no, gondolom, mindjárt eltűnnek a bucka mögött, te meg nyomban ledurrantottad őket – fordult Szincovhoz egy harmadik géppisztolyos, Pudalov őrvezető, félbeszakítva a vitát.

Szincov már három, sőt négy napja ismerte őt is, és megfigyelte, hogy teljesen megbízható katona létére igyekszik behízelegni magát még olyan alacsonyrangú feljebbvalónál is, mint a rajparancsnok. Szincov valóban leadott egy sorozatot a templomnál, de csak egy németet talált el és nem kettőt, a másik elfutott: Pudalov is jól tudta ezt, de nyilván üdvösnek tartotta, hogy hízelegjen a rajparancsnokának.

– A másik elmenekült – mondta Szincov. – Már csak kevés töltény volt a dobtáramban.

– A németek ész nélkül futnak a harckocsik elől. Sehogy sem állhatják őket – jegyezte meg Leonyidov, és sovány, keskeny arcán kegyetlen mosoly villant. – Hej, ha annyi harckocsit gyártanánk, hogy mind egy szál emberig beleülhetnénk, ú-úgy gázolnánk őket, úgy széthessentenénk, mint a tyúkokat!

* Szúnyog oroszul: komar.

– Pesztrak, hé, Pesztrak! – bökdöste a könyökével oldalba a szomszédját, egy jól megtermett legényt, aki fáradt fejét a falnak vetve, ültében aludt el mellette.

Tiszta, fiatal, szép arca volt ennek a katonának. De még álmában is olyan halálos kimerültség látszott rajta, hogy Szincov megsajnálta, amiért fel akarják kelteni.

– Hadd aludjék – mondta.

– Ne-em, mondja csak el, hogy ijedt meg a saját harckocsinktól. A tank éppen mellettünk húzott el, ő meg uccu, bele a hóba! Hasal, meg se moccan... Pesztrak, hé, Pesztrak!

De Pesztrak aludt, s a végtelen kimerültség nem azért látszott az arcán, mintha bármelyiküknél jobban elfáradt volna – ellenkezőleg, fiatalabb és erősebb volt sokaknál –, ezt a kimerültséget a nap folyamán átéltek megrendítő ereje okozta. Noha ebbe a géppisztolyos szakaszba főleg olyan embereket válogattak, akik harcedzettek voltak már, Szincov tudta, hogy Pesztrak ma vett részt először harcban, bár sebesülés után került a csapathoz. Egyébként, ki csodálkozhat ezen? Talán nem elég gyakori eset, hogy valaki sokkal előbb megsebesül, mintsem hogy az ellenséggel szemtől szembe találkoznék, vagy legalább messziről rálőhetett volna?

Szincov a kályha előtt ülve nézte az embereit, akik a közelében aludtak, vagy szintén a tűz mellett ültek, s arra gondolt, hogy Leonyidovot ismeri legrégebben: már kerek öt napja, Pesztrakot pedig mindössze két nap óta. Nézte őket, és elgondolta, hogy még soha nem adódott ennyi futó találkozás, elszakíthatatlan barátság és örök elválás az életében, nem kavargott körülötte annyi ember, mint ez alatt az öt hónap alatt. Ott volt az a tüzérszázados Boriszovnál, az erdőben, meg a határőr zászlóaljkomisszár, akit a bomba talált, aztán az ezredes, akivel Orsában a mogiljovi vonatot keresték, a bombázóból kiugrott pilóta, a páncélos százados, akivel másodszor is összekerült Jelnyánál, és akit aztán megint elveszített szem elől; no és Horisev, akinek századában politikai tiszt volt, meg Zolotarjov, akivel kettesben jött kifelé a bekerítésből, és aki, ha él, az egyedüli ember a világon, aki bizonyíthatná, hogy ő, Szincov, a színtiszta igazat mondja magáról, az elsőtől az utolsó szóig...

És Kolja Bajukov? Él-e? Meggyógyul-e, vagy pedig egész életére nyomorék marad? Hol lehet, hova írja meg neki, hogy kitüntették? Mit tegyen? Állandó mozgás, változás veszi körül, emberek tűnnek el, és mások bukkannak fel, nem is lehet másképpen az arcvonalban. Elesnek, megsebesülnek, visszajönnek a kórházból, utánpótlással érkez-

nek, harcolnak, azután felkötött karral vagy bepólyált fejjel kerülnek ismét hátra; elválnak tőle, és olykor meg is adják a címüket, de legtöbbször nem...

– No, fiúk, alszunk egyet? – kérdezte, és elhessegette agyából a rosszkor jött, felesleges gondolatokat. – Aludjunk csak, amíg lehet, mert a parancsnokság nem tett fogadalmat, hogy reggelig nem riadóztat.

A katonák alváshoz készülődtek. Szincov is épp lefeküdt volna, amikor hirtelen kinyílt az ajtó, és Malinyin lépett a kunyhóba.

– Nos? Pihenőre készülődtök? – kérdezte szokott komor hangján.

– Igenis.

– Élelemmel hogy álltok?

Szincov azt felelte, van még hideg élelmük egy napra.

– Azt hiszem, reggelre megjön a konyha – mondta Malinyin. – Jól van. Pihenjetek. Kitettetek magatokért, tiszta lelkiismerettel alhattok.

Az ajtóban állt, mintha már távozni készülne, de nem ment el.

– Nem felejtetted el a reggeli beszélgetésünket? – kérdezte.

– Nem.

Malinyin kikapcsolta bekecse felső kapcsát, és a belső zsebből kihúzva egy négybe hajtott, kockás füzetlapot, Szincovnak nyújtotta.

– Nesze, megírtam. Csatold a kérvényedhez!

– Köszönöm.

– Nem a köszönetért tettem – felelte Malinyin –, hanem meggyőződésből.

Kezet nyújtott Szincovnak, keményen megszorította, és váratlanul megjegyezte:

– Ketten maradtunk a századunkból, ha a kórházban levőket nem számítjuk: te meg én. Ki gondolta volna, hogy így lesz?!

És ebben a pillanatban volt valami a szemében, aminek láttán Szincov arra gondolt: „Mindenki élni szeretne. Malinyin is..."

– No, jól van. Jó éjszakát...

Szincov el akarta kísérni, de a tiszt bosszúsan legyintett és kiment.

Szincov visszaült a kályhához, szétnyitotta a füzetlapot, és a gyenge, pislákoló fénynél elolvasta az első sorokat: „Én, Malinyin Alekszej Gyenyiszovics, 1919 óta az SZK(b)P tagja, jelen írásomban kifejtem véleményemet..."

Végigolvasta az utolsó sorokig; ilyen szavakat békeidőben aligha lehetett volna elvárni Malinyintól: „A múltját csak ez év októberétől fogva igazolhatom, de kezeskedem érte, mint önnönmagamért..." –

ismét összehajtogatta a kis papirost, zubbonyzsebébe dugta, majd meghallva, hogy egy harckocsi dübörög az utcán, kiment, friss levegőt szívni.

Az utcát fényesen megvilágította a hold. Egy T–34-es állt meg éppen a kunyhó előtt, tornyában két páncélos állt.

– Hé, gyalogos! Nincs egy kis füstölnivalód?

– Akad – felelte Szincov, és a harckocsihoz lépve, fél csomag Belomort húzott elő bekecse zsebéből. A moszkvai ünnepen kapták a cigarettát.

– Úgyis jár tőletek: páncélosok nélkül bezzeg befűtöttek volna nektek itt, Kuzkovóban, a fritzek! Fejenkint egyet és egyet tartalékba, lehet?

– Jó – bólintott Szincov.

A páncélos kiszámolta a cigarettát, egy pillanatra eltűnt a toronyban, bizonyára odaadta a vezetőnek, hogy rágyújthasson, majd ismét kibukkant a nyíláson, és visszaadta Szincovnak a csomagot.

– Köszönöm.

– Mi az, elmentek?

– El. Nélkülünk is megtartjátok a falut?

– Csak megtartjuk valahogy . . .

– Ha akármi baj lesz, másszatok fel a toronyba, kongassátok meg a harangot, meghalljuk és jövünk! – Bekiáltott a harckocsi belsejébe: – Hé, Petya, indíts! Gyerünk! . . .

Felzúgott a motor, és a harckocsi, két mély nyomot vágva a hóban, megindult a holdfényes utcán . . .

Szincov a ház falához támaszkodott, s tekintetével követte, amíg csak el nem tűnt szeme elől a kanyarodóban. Nem is sejtette, hogy a kegyetlen katonasors szeszélye folytán csaknem összetalálkozott azzal az emberrel, akivel olyan fontos lett volna találkoznia: Zolotarjov harckocsivezetővel, akinek egy perccel előbb kiáltotta a katona: „Hé, Petya, indíts! Gyerünk!”

TIZENHATODIK FEJEZET

Az egykori kastély alacsony, de jól szembetűnő kis dombon állt. A régi park két irányba ereszkedett: hátra, a szovjet hadtápterület felé, meg a németek felé előre. A lapályon kígyózó, befagyott patakocskán túl volt Dubrovici falu, amelyet csak néhány napja foglaltak el a németek.

A kis dombot napokon keresztül reszkettették a bombák és a tüzérségi lövedékek, a park fái úgy töredeztek, mint a telibe talált gyufaszálak, egy emeletes kastélyt ízzé-porrá zúzott egy bomba, a hozzátartozó templom tornyát a lövedékek földig rombolták, s a robbanások fekete nyomaival pettyegetett hó olyan volt, mint egy sakktábla... De bárhogyan remegtették a németek, és akármennyire feltúrták is ezt a földet, a hadosztály – néhány kényszerű hátrálás után mintha csak megdühödött volna mind magára, mind a szomszédaira – belevájta fogát ebbe a kastéllyal koronázott kis dombba, és úgy látszott, egyre szilárdabban tartja magát.

November 15-e óta már tizenöt napja támadták ismét a németek teljes erejükkel Moszkvát, észak és dél felől egyszerre próbálták átkarolni, s a középső frontszakasz egyes pontjain ezalatt egyre közeledtek hozzá. A két hét alatt elfoglalták Klint, Isztrát, Jahromát, Szolnyecsnogorszkot, Venyevet, Sztalinogorszkot, Bogorogyickot és Mihajlovot. Az északnyugati frontszakaszon mindössze huszonöt kilométernyire voltak Moszkvától...

Itt is – noha a hadosztály a Vörös téri díszszemle után azzal a határozott paranccsal vette fel a harcot, hogy egy lépést se hátráljon – vissza kellett vonulniuk, és nem is egyszer.

Bár az is igaz, egyre sűrűbben szállingóztak a hadtápterületekről olyan hírek, hogy hátuk mögött ott állnak a második lépcső alakulatai, sőt távolabb még egy harmadik lépcső is húzódik. De még e hírek nélkül is mindjobban érezték az első vonalakban harcoló emberek, hogy mögöttük vékony, de erős láncban mindenesetre van valami tartalék. Már nem borzongtak bele a gondolatba, hogy senki sincs mögöttük, és ha elesnek, az ellenség átgázol rajtuk, és megy, megy előre...

Azt beszélték – és a legutóbbi harcok mintegy megerősítették ezt –, hogy a németek a végső erejükből támadnak. De ki tudja, mennyi még a „végső erejük"? Tegnap mindenki örült, hogy a déli fronton visszafoglaltuk Rosztovot – bár csak ebből a közleményből tudták meg, hogy Rosztov elesett –, ma viszont a rádión leadott hadijelentésben az állt, hogy néhány napja feladtuk Tyihvint. Lehet, hogy majd visszafoglaljuk, mint Rosztovot, de egyelőre feladtuk...

Éppen erről a két városról, Rosztovról és Tyihvinről folyt a beszélgetés a géppisztolyosok fedezékében: egy kettős gerendafödémmel fedett régi, téglafalú melegházban, ahonnét egy ugrásnyira volt minden: a zászlóalj harcállláspontja a kastély pincéjében, s a peremvonal, amely a domb tövében, a park szélén húzódott.

Leonyidov és Komarov vitatkozott egymással. A lobbanékony Leonyidov szidta a Tájékoztató Iroda hadijelentéseit, a megfontolt Komarov pedig védelmébe vette őket.

– Hallgass, szúnyog – ugratta Leonyidov –, te vakon elhiszel mindent. Hol az igazság, amikor azt mondják nekem, hogy Rosztovot visszafoglaltuk a fritzektől, én meg a szememet dörzsölöm, hogy te jó ég, visszafoglaltuk, de mikor adtuk fel? Talán aludtam akkor, és csak most ébredezem? Így van ez Tyihvinnel is. No hát, megtörtént a baj, feladtuk. Feladtuk, mégpedig „néhány napja", de azért lehet, hogy van már egy hónapja is?

– Tökkelütött! – fortyant fel Komarov. – Mit nyertél volna vele, ha egy héttel előbb tudod meg?

– Ha vesztek is vele, de tudni akarom!

– Hát talán nem szabad megírni! Hogy a németek ne tudják meg!

– Micsoda? – Leonyidov még fel is ugrott a helyéről. – Hogy a német ne tudná, mit foglalt el? Elfoglalja, és nem is sejti, mit? Hát amikor mi Kuzkovót visszavettük, tán véka alá rejtettük? De nem ám! Az ezredparancsnok tőlünk, a zászlóaljtól, rögvest csaknem a hadseregbe telefonált, magam hallottam. De mikor visszavonulunk, bezzeg mindenki hallgat... De te mindent elhiszel! Nem is szúnyog vagy te, hanem katicabogár!

– Ne lármázz – mondta nyugodtan Komarov. – De nagyon okos vagy... Bogárnak tiszteli az embert!... Te meg úgy dongsz, mint egy dongó! Nagy a hangja, kevés a haszna.

– Dongok is! – vágta rá Leonyidov, és dühös arca bús kifejezést öltött. – Sajnálom Tyihvint! Kajvakszai vagyok, úgyszólván tyihvini. Tyihvint feladtuk, s én nem tudok róla!

– Miféle vakszai vagy? – bosszantotta Komarov a kötekedő Leonyidovot. – Hol van az a Vaksza?

– Nem Vaksza, hanem Kajvaksza! Tyihvin alatt van ilyen falu – mondta dühösen Leonyidov.

De Komarov már nem akarta elszalasztani az alkalmat, hogy felülkerekedjék a vitában.

– Ejnye te! Vakszából jössz, aztán mekkora eszed van! Már a hadijelentést se tudják megcsinálni nélküled!

– Ide hallgass, őrmester – fordult Leonyidov Szincovhoz, aki úgy ült egy téglatörmelékre fektetett ajtó mellett, mintha asztal volna, és levelet írt a feleségének –, teszerinted mire való az ember koponyája, hogy igent mondjon, vagy nemet?

– Hogy ész legyen benne – vágta rá Komarov, mielőtt még Szincov megszólalhatott volna.

– És minek az ész benne? Igenre vagy nemre? – firtatta a nyughatatlan Leonyidov.

Szincov felnézett a levélből. Száraz meleg volt a fedezékben, ma pedig csend is. Reggel óta tűzszünet uralkodott a szakaszon, először két hét óta. Először történt, hogy senki sem esett el a szemük láttára és meg sem sebesült, és a halál csak távoli ágyúszóval adott jelt magáról, jobb felől, a szomszéd hadosztály irányából. Ott kegyetlen tűzpárbaj lehetett, bizonyára nagyon heves harc folyt. De közvetlen támogatásra – amelyre éjjel-nappal, bármelyik pillanatban parancsot kaphattak – egyelőre nem volt szükség. Szincov a többiekkel együtt örült, hogy ma végre nem őket szorongatják a németek, hanem a szomszédaikat. Úgy látszik, ennyi kis katonai önzés nélkül nem is lehet meg az első vonalban az ember. A félhavi harc után a hét emberből csak négyen maradtak Szincov rajában, őt magát is beleszámítva. Pudalov őrvezető elesett, amikor egy sebesültet hozott ki a harcból; ő, aki kis dolgokban szeretett feljebbvalóinak hízelegni, utolsó pillanatában élete árán tett bajtársának szolgálatot; ketten megsebesültek, és az egészségügyi zászlóaljhoz vitték őket. Még egy sebesült volt a rajban: Pesztrak, de ő nem akart elmenni az alakulattól; nagy erejének hála, kibírta: tovább harcolt, tépett sebbel a vállán. Most éppen ebédért járt, s rajta kívül az egész

raj együtt volt a fedezékben: Szincov és a két örökké vitatkozó géppisztolyos, Leonyidov meg Komarov, akire úgy ráragadt a „szúnyog" név, hogy még Karaulov alhadnagy, a szakaszparancsnok is így nevezte.

– Másról nem tudtok vitatkozni?! – mondta Szincov. – Ha csak „igen" meg „nem" van a fejben, akkor olyan az, mint egy kérdőív.

Szíve mélyén megértette, mire céloz Leonyidov ezzel az „igen"-nel meg „nem"-mel: arra, hogy akinek helyén van az esze, az – ha a szükség úgy kívánja – nemet is tud mondani. Bátor harcos volt, de olyan szeszélyesen önfejű, hogy az már a katonai fegyelem legvégső határát súrolta, és igen-igen bosszantotta Komarov nyugalma, aki rendszerint úgy vélekedett, hogy mindaz, amit közölnek: igaz. Más vitában Szincov talán Leonyidov pártjára állt volna, de az most rosszkedvében éppen a hadijelentésbe akaszkodott, és ennek már semmi célja sem volt. A hadijelentésben kételkedni fronton nem szabad. És semmi esetre sem hangosan.

„Voltaképpen miért is kételkednénk benne, akár hangosan, akár magunkban? – gondolta Szincov. – Mindent úgysem közölnek, és nem is szabad közölni. Mi jelentősége van, hogy mikor jelentették be Tyihvin feladását: ma vagy három nappal ezelőtt? Talán egyre remélték, hogy visszavesszük, s nem közölték. Hiszen mi is, amikor Kuzkovót feladtuk, egész éjjel nem jelentettük a hadseregnek, mert folyvást azt gondoltuk, visszavesszük. Aztán reggel mégis jelenteni kellett, ha akartuk, ha nem . . ."

– Kinek írsz, őrmester? – tudakolta Leonyidov, megtörve a csendet.

– A feleségemnek.

– Úgy látom, már másodszor írsz neki, ha nem harmadszor, te meg nem kapsz levelet tőle.

– Nem kapok.

– Panaszt kéne tenned, hogy így áll a dolog! – Leonyidov szavaiban gúny és részvét elegyedett.

– Hol tegyek panaszt? Csak a postafiók számát tudom, mást semmit. Nem kapok választ, mintha csak egy sükettel beszélnék – mondta Szincov: a részvétre felelt, a gúnyt eleresztette a füle mellett.

– Újabban én sem kapok választ – jegyezte meg Leonyidov. – Tegnap már azt hittem, tudom, mi a helyzet, de kiderült, hogy semmit sem tudok. Úgy gondoltam, Volhov alatt van a német, és tessék, már Tyihvinen is túljutott! Mintha letaglóztak volna! Ott a családom. Az a gyanúm, hátha nemcsak nekem jut ki utólagosan ez az öröm, hogy már Tyihvinben a német, hanem ott is mintha égből pottyant volna!

Reggel a mieink, estére a német! Az apám rokkant, még a polgárháborúból. Ha időben nem értesítették, nem messze juthatott!

Szincov és Komarov csak ezekből az utolsó szavakból ébredt rá, mi okozza Leonyidov különösen rossz hangulatát.

– Te is láss hozzá, mint az őrmester, és írjál! – mondta Komarov.

– Hová?

– No hát abba a Vakszába.

Komarovnak most már nem volt szándékában bosszantani társát, csak a többszöri tréfa miatt felejtette el, valójában hogy is hívják Leonyidov faluját.

– Kaj-vak-sza! – helyesbített mérgesen Leonyidov. – Ha még egyszer elhibázod, fülön csaplak!

– Azért csak írjál mégis – ismételte Komarov, és nem válaszolt a fenyegetésre. – Látod, hogy van ez a háborúban! Azt beszélik, itt a fronton, Tula körül mindent bekerítettek a németek, és Tulát mégsem foglalták el. Ott, meglehet, éppen fordítva van: Tyihvint elfoglalták, de körül a mieink vannak. Ülj le és írj!

– Nem írok – mondta makacsul Leonyidov; nem olyan természete volt, hogy könnyen higgyen ilyen szerencsében.

Szincov kissé közelebb húzódott, hogy több fény hulljon a papirosra, és folytatta az írást. Igaza volt Leonyidovnak: az utóbbi hetekben már a harmadik levelet küldte Másának arra a ködös postafiókszámra, amelyet még Moszkvában írt fel egy kis papírdarabra. Az első két levélben a téglagyári harcról írt, a díszszemléről meg a kitüntetéséről, a harmadikban, ebben a maiban pedig arról, amit a legfontosabbnak érzett: hogy beadta újrafelvételi kérelmét a pártba; az ezred pártvezetőségén át is nézték már, és jóváhagyás végett továbbították a hadosztály pártbizottságához. Mihelyt a fényképész kijön hozzájuk az arcvonalba, hogy elkészítse az okmányokhoz szükséges képeket – tehát már a napokban –, össze is ül a pártbizottság.

Röviden és tartózkodóan írt mindezekről; nem magyarázgatta az érzéseit. Mása éppen olyan jól tudta, hogy ez mit jelent neki. És egyáltalán, nehéz hosszú levelet írni, amikor annyira nem bízik benne az ember, hogy célhoz ér a levele, hogy még elképzelni is nehezen tudja.

Amikor elkészült a levéllel, és háromszög alakba hajtogatta, Mása neve alá, mint máskor is, odaírta: „A címzett távolléte esetén kérem felbontani", és csaknem úgy gondolt rá, mint valami csodára, hogy egyszer majd valóban nemcsak felbontják a leveleket, hanem közlik is Másával ott, ahol van, legalább azt, hogy a férje él. Talán rádión. Elvégre, ha rádióösszeköttetésbe lép Moszkvával, mibe kerül azt a né-

hány szót leadni: „A férje él, egészséges." Még ha sifrírozni kell is, mi van ezen sifrírozni való? Semmi az egész. És az asszony, ott a hátországban, nyugodt lenne. „Hát olyan nehéz ez? És még ha nehéz is, mit számít?" – töprengett Szincov, s egy pillanatig elkeseredett haragot érzett valami elképzelt személy iránt, aki nem hajlandó Másával törődni.

Pesztrak, mélyen meggörnyesztve hatalmas termetét, belépett a fedezékbe. Tejeskannát hozott a kezében – az utóbbi napokban ez pótolta a repeszek lyuggatta éthordót –, s a hóna alatt két tégla alakú kenyeret.

– No végre egy kis meleg ételt is élvezünk – dörzsölte kezét Leonyidov.

– Megvárjuk, míg a fiúk visszajönnek az őrségből, és a szakaszparancsnok is megérkezik? Vagy hogy lesz? – hűtötte le Komarov.

– Újságot nem hoztál? – kérdezte Pesztraktól Szincov.

– Hoztam.

Felhajtotta köpenyét, nadrágja zsebéből összegyűrt újságot húzott elő és kisimítgatta.

– Hadseregbeli?

– Feljebb kereskedjen – mondta Pesztrak; Szincovot magázta. – *Izvesztyija!*

– Mégiscsak szemfüles legény vagy te – dicsérte meg Leonyidov.

– A konyhából hoztam el – mondta Pesztrak. – Ott kosztolt a riporter, és egész csomag újságot hagyott ott.

– Tehát jól tartották – jegyezte meg Leonyidov.

Pesztrak erre már nem felelt, akkurátusan simított még egyet az újságon, és átadta Szincovnak. Közölte, hogy a hadosztály fényképésze vele együtt érkezett az arcvonalba, tőle kérdezte meg, hol van a zászlóalj harcálláspontja, és aztán jelentkezett Malinyinnál.

– Szóval hamarosan rád is sor kerül – mondta Leonyidov Szincovnak.

A géppisztolyosok be voltak avatva a dologba, tudták, hogy Szincovot visszaveszik a pártba, és a zászlóalj néhány másik katonájával együtt, akik már jártak a pártvezetőségen, várja, hogy végre megjelenjék a fényképész.

– Úgy látszik – felelte Szincov és elmosolyodott. Örült a fényképész jövetelének, és örömét semmi oka nem volt eltitkolni bajtársai előtt.

– Odaadjam a borotvámat? – kérdezte Leonyidov.

Jó borotvája volt, és nem sajnálta kölcsönadni másoknak.

– Az enyém is megteszi – mondta Szincov.

– No, azzal ugyan szép leszel! Hun rét, hun erdő!

Szincov vizet mert egy konzervdobozba a kályha mellett álló vödörből, és föltette melegedni.

– Az érdekesebb híreket felolvasom, jó? – mondta Leonyidov, és elvette az újságot. Szeretett felolvasni, de nem sorjában mindent, csak azt, amit érdekesnek tartott.

Szincov szappant és ecsetet vett elő a hátizsákjából; a szappan rózsaszínű celluloid tartóban volt, az ecset új és jó minőségű. A borotvakészülékhez viszont nem volt pengéje. Mindez egy ajándékcsomagból került hozzá. Az Altaj-vidékről érkeztek az ajándékok, ahol a hadosztály a háború előtt állomásozott, de kétheti késéssel kapták meg, november 7-e után. A zászlóaljakban és a századokban már csak kevés altaji maradt, a géppisztolyosok közt Karaulov szakaszparancsnok volt az egyetlen. Hogy ezek az ajándékok olyan messziről, az Altaj vidékéről érkeztek, különösen meghatotta az embereket, és a géppisztolyosok levélben köszönték meg Karaulov földijeinek. Szincov írta, amit tollba mondtak, és Karaulov, a háta mögött állva, mint egy zaporozsjei kozák, időnként vaskos kifejezésekkel fűszerezte a szöveget a németekre vonatkozóan. Azon a napon – ilyesmi ritkán szokott megtörténni vele – elérzékenyült, és kicsit többet ivott a kelleténél.

Szincov erre emlékezett most, amikor a szappantartót és az ecsetet elővette, és langyos vízzel megmosva az arcát, kézbe fogta Leonyidov borotváját.

Leonyidov olvasott: hol eltűnődve elhallgatott egy-egy mondat közepén, hol megint valahol a közepétől folytatta. Elöljáróban megjegyezte, hogy régi az újság, a benne közölt hadijelentés szerint még nem foglalták vissza Rosztovot, és nem adtuk fel Tyihvint. Majd az uráli munkások és munkásnők hősi teljesítményeiről olvasott; megint eltűnődött, biztosan hazagondolt, és magában olvasta végig a cikket, aztán fordított egy lapot, és megint belemerült a hadijelentésbe.

– Itt van! – szólalt meg ismét, és rábökött az újságra. – Itt van! A hadseregújságban már tegnapelőtt észrevettem, el akartam olvasni nektek, de valaki cigarettát sodort belőle... Ezt hallgassátok meg! – És hangosan, dühösen, lassan olvasni kezdte: – „A fasiszta gazemberek vadállati kegyetlenséggel bánnak a fogságukba került sebesültekkel. Nyikulino faluban nyolc sebesült tüzér vöröskatonát darabokra szabdaltak, háromnak levágták a fejét..." – Otthagyta ujját az utolsó sornál, és haragos pillantással nézett a társaira: – No, mit szóltok hozzá? – Úgy kérdezte, mintha vitatkoznék vele valaki. Majd újra az ujjával

megjelölt helyre nézett és megismételte: – „... háromnak levágták a fejét..." Én meg tegnap megöltem egyet, és Karaulov pofon vágott érte...

– Úgy kell neked! – felelte Komarov. – Szép dolog is, mások igyekeznek, „nyelvet" fognak, te meg lepuffantod! Lám, micsoda lövész!

– Hiszen én fogtam el!

– Nem egyedül fogtad el.

– Rendben van, pofon vágott! – mondta Leonyidov. – Ha nem volna szakaszparancsnok, hát leütném! De rendben van – ismételte. – Csakhogy meg is fenyegetett: ha még egyszer ilyet teszel, lelőlek! Ezt hogy értsem?

– Úgy, hogy ne lődd le a „nyelvet" – oktatta ismét Komarov.

– És azt hogy értsem, hogy még a politikai tiszt is rám mászott? A nyelvről egy szót sem szólt. Azt mondta: „Ha egyszer fogoly, akkor nincs jogod hozzá... Micsoda jogon tetted?!" – mondja nekem. De ezt – ujjával akkorát bökött az újságra, hogy a papír elszakadt –, ezt van jogom elolvasni? Vagy talán nincs? Nem vagyok analfabéta, hogy csak a betűket bámuljam. Az újságban a tulajdon szememmel olvasom, hogy vágják le az emberek fejét, és engem vágnak pofon, engem fenyegetnek? Engem?

Elhallgatott; várta, hogy feleljen valaki, de senki sem szólt, mire tovább olvasott, még emeltebb hangon, mint az imént. Ujja csak úgy szaladt a papíron:

– „Makejevo faluban Mocsalov elvtárs, híradós századparancsnok, és Gubarjov elvtárs, a század politikai tisztje, megtalálták F. I. Lapenko, Sz. D. Szopov és F. Sz. Filcsenko vöröskatonák vadállati kegyetlenséggel megcsonkított holttestét. A fasiszták csúfot űztek a sebesültekből, kiszúrták szemüket, orrukat levágták, és átmetszették a torkukat..." – Megint felnézett az újságból. – Miért írják meg az ilyet? Mi, őrmester?

– Hogy dühösebbek legyetek.

– Úgyis csupa düh vagyok!

– De azért a nyelvet ne bántsd! – szólt közbe Komarov, aki ha egyszer elkezdte, szerette ütni a vasat. – Ha elfogtad, akkor fogoly.

– Túl jók vagytok, ahogy elnézlek benneteket! – legyintett mérgesen Leonyidov.

Szincov letette a borotvát. Ezek a szavak kihozták a sodrából.

– Te pedig ne kérkedj a haragoddal!... Várj! – csapott a térdére, látva, hogy Leonyidov a szavába akar vágni. – Dühös vagy,

ugye?! No és hány fasiszta van a számládon, azon a sebesültön kívül? Kettő? Ez a szelíd Komarov pedig már négyet elintézett!

– Nem mindet írják fel – válaszolta komoran Leonyidov.

– Másoknál se írják fel mindet. Komarovnak sincs mind felírva. Mit ér a te dühöd? Dühödben, hogy keveset öltél meg, elhatároztad, hogy megtoldod még eggyel? Foglyot ölni, az ilyen düh egy fabatkát sem ér!

– Mit tud maga az én dühömről! – vágott Szincov szavába Leonyidov: mérgében magázni kezdte.

– Tudok egyet-mást! – csattant fel a másik. A sors megkeményítette; a háború előtti szelídségének utolsó maradványait is lefosztották róla. – Te még nagyon keveset láttál! Erről van szó!

– Nem kevesebbet magánál!

– De igen, kevesebbet. És ha éppen tudni akarod, hát Kuzkovóban kerültél először igazi harcba!

– De sokat tud rólam! – mordult fel Leonyidov dühösen, de zavarral küzdve.

– Rajparancsnokod vagyok, mindent tudnom kell rólad – mondta Szincov: ezzel a gondolattal csillapította most magát. Szokott igazságszeretetével elismerte, hogy bár Leonyidov, akárcsak Pesztrak, Kuzkovónál harcolt először, ő ezt csak később, véletlenül tudta meg róla; akkori magatartásából nem gyaníthatta. És Leonyidov nem azért ölt meg csak két fasisztát s nem négyet, mint Komarov, mintha gyávább volna nála, hanem mert úgy adódott, és nem másként.

Ismét felvette a borotvát, és a szeme sarkából Leonyidovra sandított, aki makacsul az újságba temetkezett. Nem kételkedett, hogy igaza volt a katonával szemben. „Nem kell a dühünket fitogtatni, mind egyformák vagyunk a háborúban: a dühös természetűek is dühösek, a szelídek is dühösek! Aki nem dühös, az vagy nem látta a háborút, vagy azt hiszi, hogy a németek majd megkímélik a jó szívéért..."

Befejezte a borotválkozást, csak úgy, ingzubbonyban kiment a szabadba, egy marék hóval megdörgölte arcát, amely kitüzesedett a borotválkozástól, aztán visszasietett, hogy felöltözzék.

– A csuda se ismeri ki... – hallotta Leonyidov hangját, amint a fedezékhez közeledett; biztosan Komarovval vitázott. – Én vagyok a dühös, ő meg a szelíd... De ahogy azt a fritzet itt a fedezék előtt a géppisztollyal sisakon vágta, dühében eltörte rajta a fegyvert, hogy kétfelé repült!

Ahogy Szincov belépett, elhallgatott; nem olyan fából faragták, mintha félt volna folytatni, csak éppen nem akarta.

– No, mit olvastál ki még az újságból? – kérdezte békülékenyen Szincov; már belebújt a bekecsbe, fejébe húzta a füles sapkát, és nyakába akasztotta géppisztolyát, a maga faragta új aggyal.

– Megint csak ugyanazt olvastam – felelte Leonyidov barátságtalanul, és annak a cikknek a végére bökött, amelyből az előbb felolvasott. – „Jekatyerinovka faluban megtalálták Nyikiforov elvtárs egészségügyi oktató holttestét. A hitleristák puskatussal verték a súlyos sebesültet, szuronyokkal összevissza szurkálták, arcát borotvával vagdosták..."

„Borotvával?" – Szincov hirtelen úgy érezte, hogy ott fekszik sebesülten, moccanni sem bír, egy német pedig a mellén ül, és borotvával szabdalja az arcát.

– Megyek, lefényképeztetem magam – mondta hangosan. – Ha Karaulov megjön, jelentsétek neki.

Amikor a borotválkozás után kiszaladt a fedezékből, nem ötlött szemébe, de most egyszeriben észrevette a természet szépségét ezen a verőfényes téli napon: a szokatlanul kék eget, az éjszaka hullott hó szikrázó fehérségét, a fatörzsek egyenes árnyékait, sőt, még a repülőgépek háromszögét is, amelyek olyan magasan jártak, hogy távoli, halk zümmögésük ártalmatlannak tetszett.

Az imént a fedezékben háborúról és halálról vitatkoztak, arról, hogyan kell embereket ölni, és hogy lehet-e ilyenkor dühös vagy szelíd valaki... Most pedig, amint a bombák által kidöntött fatörzseken átlépegetve, az árnyék csíkozta, napsütötte fenyősorban a kastély romjai felé közeledett, arra gondolt, hogy az ember voltaképpen milyen kevéssé is alkalmas a háborúra, erre a háborúnak nevezett életre. Ő maga is igyekszik hozzászokni ehhez az élethez, és mások is kényszerítik rá. És mégis, ha nemcsak az ember viselkedését nézzük, amelyre lassanként rányomja bélyegét a háborúban töltött idő, hanem azt, hogy mit is érez és gondol, a csend és pihenés perceiben, amikor szemét lehunyva, mint egy lázálomból, legalább gondolatban visszatérhet a békés emberi körülmények közé – akkor ráébred, hogy a háborút aligha sikerül megszoknia... Nem, harcolni megtanulhat az ember, de a háborúhoz hozzászokni nem lehet. Csak színlelni lehet mindent, és egyesek igen jól értenek ehhez, de mások még színlelni sem tudják, és nyilván nem is fogják megtanulni soha. Ő, Szincov, úgy látszik, jól ért a színleléshez, de mi haszna belőle? Lám, kicsit melegebben süt a napocska, kékebb az ég, és a repülőgépek valahová máshová tartanak, az ágyúk sem ide lőnek, ő pedig megy, és úgy vágyik élni, úgy vágyik, hogy le tudna borulni a földre, és sírva, sóvárogva könyörögni: még

egy-két ilyen napot, hetet, ilyen veszélytelen csöndet, hogy tudja, amíg ez a csönd tart, addig nem leselkedik rá a halál...

Gondolataiba merülve, a kastély romjainál csaknem összeütközött Vaszjukovval, a géppuskás századtörzs őrmesterével, akinek szintén szüksége volt fényképre a párttagsági könyvéhez.

– Hová, hová, fényképészhez? – kérdezte Szincov vidáman.

– Már jártam nála – felelte bajuszát megsimogatva a törzsőrmester; kölnivíz-illat áradt belőle.

– Hol a fényképész? – tudakolta Szincov.

– Itt, a ház mögött. Falhoz állított, mintha agyon akarna lőni – tréfált Vaszjukov.

– És a többiek is ott vannak?

– Már mindet levette. Azt hittem, te előttem kerültél sorra. Siess, még utóléred, csak most indult az ezredhez!

Szincov meggyorsította lépteit. Először arra gondolt, ő a hibás, mert sokáig borotválkozott. De aztán eszébe jutott, hogy Malinyin milyen rendszerető az ilyesmiben, és rájött, hogy Vaszjukovot meg a többieket ilyen rövid idő alatt nem lehetett volna összeszedni, lefényképezni és elbocsátani. Tehát Malinyin előre tudta, mikor jön a fényképész, és idejében odarendelte őket. Így hát semmi célja, hogy a fényképész után eredjen. Akikről kellett képet készíteni a párttagsági könyvhöz, azokat lefényképezték, őt viszont nem, mert a hadosztály pártbizottsága úgy döntött, hogy nem ad neki új párttagsági könyvet. Mi mással magyarázhatná ezt a dolgot? Csakis ezzel!...

Zavartan megállt.

Eddig, ez alatt a fronton töltött másfél hónap alatt, nehéz perceiben nemegyszer vigasztalta a gondolat, hogy végül is rendeződik az élete, és minden úgy lesz, ahogyan volt. Lehetetlen, hogy ki ne harcolja, s hogy mások ne segítsenek neki! Voltak napok, a legvéresebb harcok napjai, mint az a téglagyári is – amikor a háború mindent betöltött, és úgy látszott, nincs is más a világon, csak ez a géppisztoly, amely a kezében hevesen remegve ontja a halált, és a célba vett kis alakok, a futó németek a havon... És mégis, ez a gondolat, a bizalom és az igazságosság reménye, még az ilyen napokon is ott élt valahol a lelke egy kis rejtett zugában, és erőt adott úgy harcolni, ahogyan harcolt.

Az a nap, amikor az ezred pártvezetőségéhez idézték, hogy élőszóban adjon számot párttagsági könyve elvesztéséről, az a nap úgy maradt meg emlékezetében, mint a megpróbáltatások legutolsó – akkor úgy gondolta, legutolsó – napja.

Az ezred pártvezetőségének tagjai elhitték neki a legfontosabbat: hogy igazat mond azt a Vereja környéki reggelt illetően, amikor eszméletlenségéből felocsúdott, és Zolotarjov nem volt mellette. És noha ezt a tényt első pillanatban nagyon valószínűtlennek találták, később belátták, hogy éppen azért mondja így, mert kommunista, és nem akar hazudni még akkor sem, ha a hazugság megmentené. „Elvtársak! – jelentette ki az ezred pártvezetősége előtt. – Mit mondhatnék még egyebet? Nem tudom, hová lett a párttagsági könyvem! Ha az én helyemben volnának, most tudnák, hogy nem tépték össze, és nem ásták el a tagsági könyvüket; rászánnák-e akkor magukat, hogy azt mondják, elásták? Nem ástam el, és nem téptem össze! Nem tudom: talán végső szükségben megtettem volna. Csakhogy nem ástam el, értik? Határozzanak belátásuk szerint, de hazudni nem fogok!"

Hittek neki. Elhitték, amit addig mások kétségbe vontak – nem jóhiszeműségből hitték el, hanem mert jobban ismerték, mint akkor amazok. Szolgálata során, harcokban ismerték meg, ezért úgy döntöttek, hogy hisznek a szavának.

Szigorú megrovásban részesítették a tagsági könyv elvesztéséért, s úgy határoztak, hogy a hadosztály pártbizottsága elé terjesztik kérelmét: állítson ki újat a számára.

„Ne gondold, hogy ha már hittek neked, feleslegesen kaptad a megrovást – mondta neki Malinyin aznap este, visszatérőben a zászlóaljhoz. – Mindenképpen jogos a megrovás! Nem azért, mert elvesztetted a könyvet, hanem mert utána egészen Moszkváig szaladtál, s csaknem szökevény lettél! Kommunista nem tesz ilyet."

És a szigorú megrovás ellenére Szincov akkor boldog mosollyal nyugtázta Malinyin szavait; azon a napon boldog volt, és úgy látszott, ettől a boldogságtól most már nem foszthatja meg senki.

És mégis megfosztották! A boldog bizakodás, amely az utóbbi napokban eltöltötte, amellyel idejött, és előzőleg olyan nyugodtan készülődött – ez a boldog, biztos tudat egyszeriben szertefoszlott!... Tehát a hadosztályban vagy még valahol megint nem hittek neki. Nem hittek a múltjában, noha a jelene ott van a szemük előtt!

Egy teljes percig állt ott kábultan; agyában egymást kergették a gondolatok. Aztán megfordult, hogy visszatérjen a fedezékbe, de hirtelen mást gondolt, és Malinyinhoz vette útját.

Malinyin az asztal mellett ült, vállára vetett bekecsében, és kelletlenül hallgatta egy idős asszony szavait, aki nemezcsizmában, fekete vasutas köpenyben és fején meleg gyapjúkendővel ült vele szemben. Az asszony, hangjából ítélve, valamit panaszolt neki.

Szincov belépésekor az asszony elhallgatott, Malinyin pedig ugyanolyan kelletlen arccal, félig feléje fordult:

– Mit akarsz?

– Kérek engedélyt jelenteni, politikai tiszt elvtárs.

– Majd mindjárt, ülj le, és várj egy kicsit – mondta komoran Malinyin.

Szincov leült az ajtó melletti billegő padra, és nem lévén más tennivalója, ez alkalommal is körüljártatta pillantását – már nem először a pincében –, amely harcálláspontul és egyben Malinyin meg Rjabcsenko zászlóaljparancsnok szállásául szolgált. Alacsony, hosszan elnyúló pince volt ez, egyik fele egészen a mennyezetig mindenféle limlommal teletömve: azelőtt kórház volt a kastélyban, onnan maradt itt mindez. Rjabcsenko először nem is akart ide költözni e lomok miatt, de Malinyin ragaszkodott hozzá, mert meleg volt a pincében, és ő szerette a meleget, fertőzéstől pedig nem tartott. A kórházi kacatokat lelocsolták fertőtlenítő oldattal; az üres gyógyszeresládákkal s a hullámpapírral pedig a kis vaskályhát fűtötték.

Az asszony Podolszkból jött, és azt panaszolta Malinyinnak, hogy mint ápolónő, önként jelentkezett a hadosztálynál frontszolgálatra, most pedig, amikor szétosztották őket a zászlóaljak között, kiderül, hogy nem akarják átvenni.

– Maga nem volt itt reggel – mondta az asszony –, a helyettesével beszéltem, olyan kis vörös hajú fiatalember...

– Nem a helyettesem – mondta rendreutasítóan Malinyin –, hanem a zászlóaljparancsnok. Ő volt az...

– Akárki volt is – felelte az asszony –, két fiatal nővért felvett, én viszont, azt mondja, már létszámfeletti vagyok. Persze, ő is fiatal még, megértem, hogy...

– Ezt hagyja – förmedt rá a tiszt. – Tartózkodjék az efféle célzásoktól, érti?

– Most mit csináljak, visszamenjek Podolszkba? – kérdezte az asszony.

– Úgy gondolom.

– Nem megyek! Értse meg már, hiszen nem gyerek! Harminc éves kórházi gyakorlatom van, húsz éve dolgozom a vasutas kórházban. Mit akarok? Semmit! Csak bánt, hogy maguknál ilyen tapasztalatlan nővérkék dolgozzanak! Mit tudnak még ezek, csak az a szerencséjük, hogy fiatalok. Én három embert bekötözök, amíg ők egyet, ezért bánt a dolog!

– Itt nemcsak bekötözni kell a sebesülteket, hanem ki is kell

hozni őket a harcterületről – mondta Malinyin. – Ahhoz pedig fiatal erő szükséges.

– Te sem vagy már valami fiatal – jegyezte meg az asszony, Malinyinra nézve.

– Ez igaz – hagyta rá a tiszt.

– Mégis találtál helyet magadnak a háborúban, nem törődtél az éveiddel.

– No és aztán?

– No és? Azt a te vörös hajú katonádat csak hozzák ki a fiatalok, ha már egyszer bennük bízik jobban, de téged, öreg, én kaplak a vállamra!

– Szóval munkamegosztás – Malinyin végre megenyhült kissé, és fanyarul elmosolyodott erre a váratlan fordulatra.

– Nemezcsizmám van nekem – folytatta az asszony. – Csak egy köpenykét adjatok. Az én fekete köpenyem nagyon is látszik a hóban. – Eldontóttnek vélte a kérdést, és joggal. – Nesze, itt van. – Kotorászott a zsebében, előhúzott egy kis papírlapot, és letette Malinyin elé az asztalra.

– Mi ez? – kérdezte a tiszt, anélkül, hogy megnézte volna.

– A Podolszkban kapott menetlevelem – felelte az asszony. – Mit képzelsz te? Nem kunyerálni jöttem! Engem a kerületi bizottság választott ki frontszolgálatra.

Malinyin szótlanul fogta a papírt, ceruzával ráírt valamit, majd az asszonyra pillantva megkérdezte:

– Füles sapkát is utaljak ki?

– Attól függ, hogy minek nevezel! – felelte az asszony, és hangjában a jokedélyű ápolónők vidámsága csengett. – Ha Pása néninek hívsz, akkor a kendő is megteszi, de ha Kulikova harcosnak, akkor csak utalj ki sapkát!

– Rendben van – mondta Malinyin, firkantott még egy sort a papirosra, azután visszaadta. – Jelentkezzék ellátásra és felszerelésre. A többit majd akkor beszéljük meg, ha a zászlóaljparancsnok is itt lesz. Jöjjön be később! – Bólintott, de nem kelt fel, az asszony pedig, kezében az írással, Szincov mellett a kijárat felé indult.

Szincov most közelről látta: mély ráncok barázdálták az arcát. Idős, de még erős asszony arca volt ez, olyan asszonyé, akit megedzett a sok éven át végzett nehéz, kitartó munka. Elkapta a pillantását: még az imént aratott győzelem diadala fénylett benne.

„Győzelem lenne ez is? – gondolta Szincov, miközben Malinyin intésére az asztalhoz közeledett. – Egészségügyi nővérnek jön ide a

zászlóaljhoz, egy századhoz, a poklok poklába! Más nő a világból is kiszaladna az ilyen győzelem elől!"

– Nos, méltatlankodni jöttél? – kérdezte hirtelen Malinyin, és helyet mutatott neki.

Szincov leült a még meleg kis székre.

A tiszt nézte, és minél világosabban kiolvasta szeméből, hogy mennyire bánkódik, arca annál jobban elkomorodott. Olyan ember volt: ha egyszer valakiért felelősséget vállalt, attól a perctől fogva többet gondolt vele, mint önmagával.

Szincov nem tudta, hogy az új párttagsági könyv kiállításának kérdése már az ezred pártirodáján sem ment keresztül olyan simán, mint ahogy képzelte.

A vezetőségi ülés előtt Malinyin egy álló óráig vitatkozott a titkárral.

– Csupa jót írtál róla – jegyezte meg a titkár. – Ahogy mondani szokás, nem mentél a szomszédba dicsérő szavakért, és lényegében nincs is ellenvetés. De gondold meg, hiszen ilyesmiben tapasztaltabb vagy nálam: nem korai-e a kérdés felvetése, amikor még csak másfél hónapja, hogy elvesztette a párttagsági könyvét?

Malinyin erre dühösen azt felelte, hogy talán a frontra is korai volt még kiküldeni? Ki mertük küldeni a frontra, volt bátorságunk otthagyni a téglagyárnál a géppuska mellett, amikor a németek jöttek, kitüntetni se féltünk, csak éppen a párttagsági könyvet nem merjük kiadni neki?

– Én a magam részéről nem aggódom – folytatta. – Ami pedig ezt a „korai"-t illeti, hát tudd meg, hogy abból a századból a téglagyári harc után mindössze ketten maradtunk: ő meg én. Nos, ha úgy tetszik, várjunk még...

Ez az ellenvetés eldöntötte a kérdést, de másik merült fel helyette.

Arról volt szó, hogy a titkár szerint Szincov nagyon is zavarosan adta elő, hogyan vesztette el a párttagsági könyvét a többi iratával együtt.

– Talán így, talán úgy, talán az emlékezete hagyott ki... Nagyon valószínűtlenül hangzik...

– Miért hazudna ilyet? Egyszerűbb volna azt mondania, hogy elásta, és kész.

– Első felindulásában ezt ötlötte ki, talán azt hitte, jó mese lesz, s amikor nem vált be, már nem hátrálhatott meg. Előfordul az ilyesmi! Nem?

– Sok minden előfordul... – mondta Malinyin. – De én a ma-

gam részéről hiszek neki. Terjeszd a vezetőség elé, majd meglátjuk, mit szólnak hozzá...

A vezetőség hitt Szincov szavának. De később, már az ülés végeztével, amikor Malinyin ott maradt a titkárnál, hogy segítsen a jegyzőkönyvet megírni, emez sóhajtva mégiscsak azt mondta neki:

– Te persze, mint régi pártmunkás, világosabban látod a dolgot, de attól tartok, a hadosztály pártbizottsága ennek a magyarázatnak az alapján nem fogja jóváhagyni a határozatot.

– Majd meglátjuk... – felelte akkor Malinyin, aki szentül meg volt győződve az igazáról.

No hát, most meglátták!

Malinyin már két órával előbb értesült a dologról: az ezred-pártvezetőség titkára áttelefonált, és közölte, hogy a hadosztálytól kimegy hozzájuk a fényképész, és valamennyi felveendőt értesíteni kell, Szincov kivételével.

Malinyin egy szót sem szólt, de eltökélte, hogy ismét felkeresi ebben az ügyben a hadosztálykomisszárt. Igaz, a hadosztályt üldözte a balszerencse. A háború kezdete óta már a harmadik komisszárja volt. Az, akinek a téglagyári harc után Malinyin személyesen adta át Szincov jelentését, és akinek közvetítésével később a nyilvántartási lapja után tudakozódott, kórházba került. Akkor azt mondta, Szincov ügye világos, vegye ki részét a harcokban, s ha eljön az ideje és rászolgál, majd akkor felvetik a visszavételének kérdését. De hát azóta más jött a komisszár helyébe, s az egész beszélgetést kénytelen lenne elölről kezdeni az újjal.

„No hát, akkor elölről kezdem! – gondolta makacsul Malinyin. – Írok én felsőbb szervhez is, ha szükségesnek látom." – Várta Szincovot, és csodálkozott volna, ha nem jön el; ez azt jelentené, hogy Szincov nem hisz az igazában...

– Hát így áll a helyzet! – törte meg végül a hosszúra nyúló csendet.

– Mi történt? Nem hagyták jóvá? – kérdezte Szincov.

– Egyelőre visszatartották.

– Miért?

– Még nem tudom.

– Mit gondol?

– Azt hiszem, ugyanabból az okból...

– Alekszej Gyenyiszovics, egészen őszinte lehetek? – kérdezte Szincov; hangja nem sok jót ígért.

– Nosza.

A tiszt jól tudta, hogy Szincovot letaglózta ez a váratlan fordulat, és hogy ki kell öntenie a szívét.

Beszéljen csak! Úgysem állja meg, hogy ki ne mondja, ami a lelkében háborog. Inkább nekem mondja el, mint másnak.

– Szóval egészen őszinte lehetek? – ismételte Szincov, mintha még mindig haboznék, hogy beszéljen-e vagy sem.

– Ne ijesztgess engem. Nem félek én az igazságtól, sem a hazugságtól.

– Akkor feleljen a kérdésemre – mondta Szincov és elsápadt –, mi ér többet: az ember vagy a papiros?

– Te hogyan gondolod? – kérdezte a másik, és hangjában némi él csengett.

De Szincov nem figyelt fel erre.

– Én most azt gondolom, hogy a papiros ér többet. Ott hever valahol az erdőben, málladozik és azt gondolja rólam: „Nagyon tévedsz, ha azt képzeled, hogy ember vagy nélkülem! Nem, nélkülem nem vagy ember! Nem te vagy a hibás, nem te dobtál el engem, és mégsem hagynak élni nélkülem!"

– Ezt a papiros mondja neked. És te mit válaszolsz? – Malinyin hangja még mindig kissé élesen csengett.

– Én csak hallgatok, Alekszej Gyenyiszovics! Kérvényeket írok, magyarázkodom... Várom, hogy melyikünk lesz a győztes, a papiros vagy én! – fejezte be dühösen.

– Ha csak egy darab papír málladozik ott az erdőben, akkor minek töröd magad érte? Ha viszont a párttagsági könyved van ott, hát senki sem erőltetett, hogy belépj a pártba, magadtól jöttél, és tudtad, mit ér ez a könyv! És ha kitartasz az állításod mellett – márpedig kitartasz, ha agyonütnek is –, hogy nem ástad el, akkor sem olyan egyszerű a kérdés: elástad-e, összetépted, vagy tudom is én, hova tetted... Másmilyen ember, aki elásta, más, aki összetépte, és megint más, aki hazudik...

– És mi van azzal, aki igazat beszél? Megtanulunk-e valaha is feltétlenül hinni az embereknek, vagy nincs szükségünk rá? – vágott a szavába Szincov.

– Ki ellen háborogsz te? – Most Malinyin vágott közbe. Akármennyire együtt érzett is Szincovval, és bármilyen szorosan összefűzte őket a közös katonaélet, voltak dolgok, amelyekből soha nem engedett. – Rám haragszol? Amiért azt tanácsoltam, hogy add be a kérvényedet, most pedig nem állok ki mindvégig melletted? Igazad van, de korai a haragod. Még nem hátráltam meg... Vagy a pártvezetőségre fújsz?

Ezzel is várj, még nem mondta ki az utolsó szót. A hadosztály-pártbizottságra orrolsz?... Láttál-e már bárkit is közülük szemtől szembe? – tette fel váratlanul a kérdést.

– Még nem: hogy láthattam volna?

– No hát! Ők sem láttak téged! A papirosainknak pedig nem hisznek – mosolygott fanyarul Malinyin. – Talán az ő szemükben is többet ér az ember a papirosnál, akárcsak a tiedben. Lehet, hogy előbb meg akarnak nézni, aztán határoznak. Nem hiszed? Én viszont el tudom képzelni. Persze, az sem lehetetlen, hogy valami érzéketlen ember ül ott, akire csak felülről lehet hatni, alulról nem. Nagy a párt, sokféle ember akad benne. Ezt nem te mondod, én mondom neked, ha már egyszer ilyen őszintén beszélünk. Hanem a pártot ne bántsd! – csattant fel Malinyin, és még fel is ugrott a helyéből. – Mikor tanulunk meg hinni az embereknek? – utánozta gúnyosan Szincovot. – De hamar kész a véleményed! Egész jelszót faragsz a magad sérelméből!

– De amikor úgy fáj ez a sérelem, Alekszej Gyenyiszovics – mondta Szincov, és ő is felállt.

Nem vette zokon Malinyin kifakadását, érezte, hogy ugyanúgy bántja őt is, ami történt, és ez az érzés mindennél inkább segítette, hogy belássa Malinyin igazát.

– No, ég veled! – nyújtotta kezét Malinyin, s ahogy köszönéskor szokott, homlokát ráncolta, és nem nézett a másik szemébe.

– Alekszej Gyenyiszovics! – tört ki Szincovból, amíg a tiszt kezét megszorította. – Mondja, a kitüntetést is ezért tartják vissza? Nagyon késik.

Malinyin csak fanyarul elmosolyodott ezen az oktalan kérdésen, de tetszett neki Szincov őszinte megnyilatkozása; bizalom érződött benne.

– Egészen lelkibeteg lettél, úgy látom. Azt beszélik, a tábornok már három napja a térképtáskájában hordozza a kitüntetéseket. Tegnapelőtt a tüzéreknek nyújtotta át, tegnap a kilencvenketteseknek. Meglehet, hogy még ma ideér hozzánk.

Szincov engedélyt kért a távozásra, de az ajtóból visszafordult, és hévvel megismételte, amit mondott egyszer Moszkvában, a kerületi pártbizottságon:

– Soha életemben nem felejtem el, amit értem tett!

– Ugyan! – legyintett hanyagul Malinyin. – Ha majd a háború után szembejössz velem az utcán Moszkvában, még örülhetek, ha odaköszönsz: „Szervusz, Malinyin!" – Ismét legyintett, megindult az asztal mellett, és hirtelen hátat fordított: nem szerette a hálálkodást.

Fel-alá járkált a pincében – egy oldalpillantást vetett csupán a Szincov mögött becsukódó ajtóra –, majd mélyet sóhajtva, visszaült a helyére, levelet húzott elő a zsebéből, feltette szemüvegét, és lassan, mintha meg akarna bizonyosodni róla, hogy nem téved, elejétől végigolvasta immár harmadszor a nap folyamán. Kórházból jött a levél, és az állt benne, hogy Viktor fia ott fekszik sebesülten, és már szerencsésen gyógyul, jobb karját levágták, de kéri, egyelőre ne tudassák az anyjával... A „szerencsés" szónál Malinyin megállt; szemüvegét letette maga elé az asztalra, és a falra meredt.

Mégiscsak közölnie kell a feleségével, különben, ha sokáig nem kap levelet, azt hiszi, elesett a fia. Vigasztalni kell az asszonyt – de ő senkinek sem panaszkodhat. Az ő beosztásában ezt nem lehet. Meg kell szoknia a gondolatot, hogy a fia elvesztette a jobb karját tizenhét éves korában. Nagyon nehéz lesz...

Fenn kicsapódott az ajtó: Rjabcsenko főhadnagy, zászlóaljparancsnok rontott be a pincébe. Lerobogott a kőlépcsőn, egyenruhájához nem illő lovassági sarkantyúja hangos pengéssel ütődött a lépcsőfokoknak. Hosszú köpenye délcegen feszült a fiatal, széles vállra, szétcsapódó szárnya járás közben a fényesre tisztított csizmák körül tekergett; vöröses, hegyes orrú madárarcán jókedv, de nyugtalanság is tükröződött.

– Levelet kaptál? – kérdezte vidáman.

– Igen – felelte Malinyin, és minden további megjegyzés nélkül zsebébe rejtette a borítékot.

– Egy óra múlva itt lesz a tábornok, átadja a kitüntetéseket – közölte jókedvűen Rjabcsenko. – Az enyém is ott van, még a júliusi. Már azt hittem, elsikkadt valahol, amikor a kórházakat jártam. De nem, úgy látszik, mégis megkapom!

Leült a kis székre, szétlibbentette köpenye szárnyát, és örömében nagyot csapott kesztyűjével a csizmájára.

– Megígérte, hogy eljön. Búcsúzáskor az ezredtörzsben mindegyikünkre ráripakodott: „Mi az oka, hogy már második napja egyetlen nyelvet sem tudnak keríteni az egész harcszakaszunkon?" Ez az ezredparancsnoknak szólt. Nekem meg azt mondja: „Tudom, maguknál tegnap elfogtak egyet, de ostoba mód végeztek vele!" Vajon honnan tudta meg?

– A politikai osztálytól – felelte nyugodtan Malinyin. – A tegnapi politikai jelentésemben közöltem.

– Kár volt! – mondta Rjabcsenko.

– Ne kezdjük újra a régi vitát! – Malinyin hangja nyikorgott, mint a kenetlen kerék.

Rjabcsenko csak elkeseredetten legyintett.

– Mondd csak – kérdezte kisvártatva –, miféle bárdolatlan fickók vannak itt nálunk? Neveljük őket, nevelgetjük, néha már mintha fogna is rajtuk a nevelés, aztán egyszer csak durr! bele egy golyót a fogoly koponyájába.

– Nemcsak mi neveljük őket – felelte a politikai tiszt. – A németek is hatnak rájuk. Mi azt mondjuk a katonának: ne bántsd! Kuzkovóban meg a tulajdon szemével győződött meg róla, hogy a németek elevenen égették el a mieinket egy házban. Ez aztán a jó példa! Ez után a Kuzkovo után azon nyomban kitépné Hitler vagy Goebbels karját-lábát, de nem tudhatja, megéri-e azt az időt, amikor megteheti. Könnyen lehet, hogy nem. Itt pedig addig is egy őrvezető akadt Hitler helyett a keze ügyébe, épp a legdühödtebb percében!

– Mentegeted?

– Nem mentegetem én, csak elemzem, miképp lehetséges, hogy az embereink úgy megvadulnak néha, pedig nem kegyetlenek. Nem kímélték a fáradságot a fasiszták, hogy ide juttassák őket!

– Mégis, hogy értsem ezt? – kérdezte a zászlóaljparancsnok.

– Azon kell igyekeznünk, hogy többé ne forduljon elő ilyesmi. Ezt az esetet pedig bizonyságként könyveltem el magamban, hogy nem jól végeztem a munkámat, ezért is foglaltam bele a politikai jelentésembe. Tudom, ellene vagy, hogy kiteregessük a szennyesünket. Nem is jó kiteregetni, de házban tartogatni még rosszabb!

– No, öregem, egyébként mi újság itthon? – kérdezte Rjabcsenko rövid hallgatás után, Malinyin komor arcába pillantva.

– Csehül állnak a dolgok: kiküldték a fényképészt, mindenkit le is fényképezett az okmányokhoz, de Szincovot eltanácsolták...

– Mit ostobáskodnak?! – pattant fel Rjabcsenko a helyéről. – Hiszen te is, én is támogattuk. Mit akarnak még?

– Igen, zászlóaljparancsnok, persze, nagy hatalom vagyunk mi ketten – mosolygott fanyarul Malinyin e fiatalos hév láttán, és összevont szemöldöke alól barátságos, sőt nyájas pillantást vetett rá. – Nagy hatalom vagyunk... Csakhogy – tette hozzá kisvártatva – nyilván nem mindenütt.

Pontosan egy óra múlva megérkezett a tábornok, Bagljuk ezredparancsnok szánján. Az alezredes hajtott, a segédtiszt ült mögöttük.

Rjabcsenko és Malinyin kisietett a tábornok fogadására. A kitün-

tetendőket – Rjabcsenkón kívül négyen voltak: Szincov, Karaulov szakaszparancsnok meg két harcos a lövész századból – már jóval előbb a zászlóaljtörzshöz hívatták, kissé távolabb állva várták a tábornok megérkezését.

Bagljuk ugrott le elsőnek a szánról: átadta a gyeplőt a segédtisztnek, és azt mondta:

– Hajts a ház mögé!

A tábornok is könnyedén leugrott. Középtermetű férfi volt, de a hórihorgas Bagljuk mellett csaknem alacsonynak látszott. Fején nem kucsmát viselt, hanem füles sapkát, szőrmebekecsén szíjak feszültek, lábára nemezcsizma simult. Bekecsének felső kapcsa nyitva volt, és zubbonyán kivillant a piros tábornoki hajtókák széle. Két kis fekete seprű volt a bajusza, arca sárgás tatárarc, keskeny vágású szeme is fekete, mint a bajusza, és derűs, fiatalos nézésű.

Rjabcsenko vigyázzt kiáltott, a tábornok fogadta a jelentését, pihenjt vezényelt, majd örvendezve felnézett az égre s az erdő mögött leáldozni készülő napra, és azt mondta, hogy hozzanak ki valami kis asztalt oda, ahol most állnak.

– Itt adjuk át a kitüntetéseket a jó kis napocskán, minek mennénk le abba a katakombába! Még karbolszagú is ráadásul!

Kitűnő hangulatban volt, több okból is.

Tegnap este összehívták őket a törzsnél és hadsereg-méretben ismertették a támadó hadműveletek tervét, kikérdezték a hadosztályparancsnokokat a velük szemben álló ellenséges erők nagyságáról a legfrissebb értesülések alapján, s megparancsolták, hogy a hadsereg direktívái alapján mindenki tervezze meg a harcot a maga támadási sávjában.

A hadsereg direktívájából ítélve, a fő csapást nem az ő hadosztályuk harcszakaszán tervezték, de mindebből világosan kitűnt, hogy nagy támadás készül, és hogy – ha csak másodrendű szakaszon is –, szerencsére nekik is részük lesz benne.

Orlov tábornok az utóbbi időben szinte saját testén érezte, hogy a németek mennyire szorongatnak, de akármilyen nagy erővel törnek is rájuk, mégiscsak alig-alig, szinte észrevétlenül vonulnak vissza. Ezt érezte saját testén és sok vért vesztett hadosztálya testén is. Tudta, hogy már felzárkóztak mögöttük a második lépcsők, de utánpótlást régen nem kapott, s gyanította, hogy ez a kegyetlen szűkmarkúság nem ok nélkül való. Egyszóval, már egy hete érezte, hogy hamarosan minden jobbra fordul, ámde a tegnapi megbeszélés a hadseregben már több volt, mint előérzet, ez már a kezdetet jelenti!

Amikor a tanácskozáson megkérdezték, mennyi utánpótlásra van szüksége, a hadseregparancsnokkal való régi ismeretsége jogán persze sokat kért, de elutasításra talált. A hadseregparancsnok gúnyosan elmosolyodott, és azt felelte: „Ha a beosztottad voltam is valamikor, Mihail Nyikolajevics, azért ne hidd, hogy neked többet adok, mint amennyi jár!" De ezt az elutasítást Orlov nem vette a szívére: ad, amit ad, majd csak kihúz még belőle valamit! Az a fő, hogy végre megindul a támadás! Ez a gondolat végtelen örömére szolgált.

Ahogy visszatért, törzsfőnökével rögtön nekiült, és az est hátralevő részét, sőt, az egész éjszakát is a terv kidolgozásával töltötte. Reggel aztán otthagyta a törzsfőnökét, hogy folytassa egyedül, maga pedig szánon elhajtatott Bagljuk ezredéhez. Hármas cél vezette: egyrészt, hogy átadja a kitüntetéseket, másrészt, hogy megszuttyongassa a parancsnokokat: kerítsenek „nyelveket" a hadosztály arcvonala előtti helyzet tisztázására, végül személyesen akart tájékozódni mindhárom zászlóalj figyelőpontján, mert úgy vélte, éppen itt, Bagljuknál, lesz legalkalmasabb rajtaütni az ellenségen. Erről akart még egyszer, a terepen meggyőződni.

Két zászlóaljnál járt már, s mindkettőben megígérték, hogy hamarosan kerítenek nyelvet, sőt katonai szavukat adták rá. Ráadásul a figyelőpontokon szerzett tapasztalatai megerősítették minden feltevésében. És mindezek betetőzéséül ragyogóan sütött a nap, s a németek hallgatták...

– Tyű, de jókedve van, nézd, hogy nevet! – mondta halkan Szincovnak a mellette álló Karaulov alhadnagy, szakaszparancsnok, aki háromévi tényleges szolgálata után már kilencedik éve továbbszolgáló volt ennél az ezrednél.

– Talán felhajtott egy-két pohárral az ebédnél – felelte Szincov.

De Karaulov határozottan rázta a fejét:

– Nem, ő nem iszik. A mi fajtánk, altaji, az óhitűek közül való. még sört sem iszik soha.

– Talán bizony ő is óhitű? – tréfálkozott Szincov.

– Ő maga párttag – magyarázta Karaulov –, de óhitű családból származik. – Nem akarta elérteni a tréfát.

Általában nem szeretett tréfálkozni, legkevésbé feljebbvalói rovására, s most is rosszallóan sandított Szincovra: nem próbálkozik-e még tovább? De Szincov nem folytatta: tudta, hogy Karaulov jószívű, de eléggé bizalmatlan természetű. Nem végzett katonaiskolát; harcokban, páratlan hősiességével érdemelte ki a tiszti rangot; nagyon bántotta, hogy nincs meg a szakképzettsége, és nem egészen alaptalanul gya-

nítva, hogy alárendeltjei a háta mögött olykor mosolyognak rajta, mindenesetre elejét vette bárminemű tréfálkozásnak.

Látván, hogy Szincov nem mosolyog, megenyhült. Becsülte társát, tudta, hogy politikai tisztként kezdte a háborút, és ha történetesen visszakapja rangját, rendjénvalónak találta volna, hogy beosztottja legyen. De mivel Szincov egyelőre rajparancsnok volt szakaszában, Karaulov, természeténél fogva, tőle még kevésbé tűrte el a legkisebb tiszteletlenséget is, mint bárki mástól.

– Ne tévesszen meg a jókedve – mondta, és csaknem elbűvölten nézett a tábornokra. – Most nevet, de a következő pillanatban már olyan szigorú lesz, hogy no! *Ilyen* kemény ember! – rázta meg lelkesen hatalmas öklét, mutatva, hogy milyen kemény is a hadosztályparancsnok, mihelyt valami nem tetszik neki.

Ezenközben kihoztak egy asztalt a pincéből, a tábornok a fején keresztül leakasztotta térképtáskáját, s átadta a segédtisztnek. Az kivett belőle öt kis piros tokot és öt levelet, sorjában belepillantott mindegyikbe, az írásokba és a tokokba, majd mindegyik tok alá odahelyezte a megfelelő oklevelet, s közelebb lépve a tábornokhoz, mondott neki valamit.

A tábornok megfordult, s a mosoly eltűnt arcáról; szigorúságában most férfiasan szép volt.

Minthogy Rjabcsenko is a kitüntetendők között sorakozott, Bagljuk adta ki a vezényszót.

Szincov vigyázzállásba feszült, és közben Malinyin járt az eszében: „Őt miért nem tüntetik ki velem együtt? Még csak meg sem kérdezhetem tőle, mert mihelyt megnyikkanok, letorkol!" – gondolta róla tisztelettel.

– Rjabcsenko főhadnagy! Lépjen elő, vegye át kitüntetését! – kiáltotta a tábornok.

A zászlóaljparancsnok köpenye szárnyát szétlibbentve, három gyors lépést tett előre, és ott állt a tábornok előtt. Elsápadva fölfelé tekintett, félrecsapott füles sapkája alól kilátszott vöröses oldalszakálla.

Karaulov utolsó előttinek került sorra, Szincov előtt. Amikor a tábornok az ő nevét kiáltotta, felolvasta a Haditanács parancsát, majd gratulált neki, és felerősítette zubbonyára a „Vörös Zászló" érdemrendet, Karaulov homlokát még a verejték is kiverte izgalmában.

– Nagyon örülök, Karaulov! – mondta a tábornok, és becsúsztatta kezét a szakaszparancsnok zubbonya alá, hogy a rendjelet felerősítse. – És örülök, hogy éppen én adhatom át ezt a kitüntetést! Hat évet szolgáltunk együtt: katonai szolgálata felét, és évről évre

együtt figyeltük: kitör-e a háború... Most már tiszt, és harci kitüntetés fénylik a mellén. Öröm ez az egész hadosztályunknak!

Karaulovnak megremegett az ajka ezeket a szavakat hallva, és Szincov, amikor rákerült a sor és előlépett, még hallotta izgatott lélegzését a háta mögött.

A tábornok felolvasta a parancsot. Szincov vigyázzban állt, s nem mozdulhatott; a segédtiszt kapcsolta ki a bekecsét, majd egy kis késsel lyukat szúrt a zubbonyába. A tábornok felemelte a „Vörös Csillag"-ot, azután hideg, meggémberedett kezét Szincov ingzubbonya alá csúsztatta, és felerősítette az érdemrendet.

Szincov ebben a pillanatban közvetlen közelből látta az arcát, s visszaemlékezett arra a napra, amikor először pillantotta meg sisakban, vizes sátorlappal a vállán: októberben történt, Dorohovóban; a tábornok azért jött, hogy utánpótlást toborozzon a hadosztályának, és amikor a kommunista zászlóaljat megkérdezte: „Ki jelentkezik hozzám?" – mind egy szálig feléje indultak.

Miután a tábornok felerősítette az érdemrendet, fél lépést hátrált, és izmos, keskeny kezét nyújtotta.

– Gratulálok! – mondta, és felnézett Szincov arcába. – Mióta van a hadosztályban?

– Október tizenkilencedike óta, a moszkvai utánpótlással jöttem.

– A Frunze kerületi kommunista zászlóaljjal! – tette hozzá a mellette álló Malinyin; hangjában büszkeség csengett.

– Jó utánpótlás volt – mondta a tábornok, és megint felpillantva Szincov arcába, megkérdezte:

– Kommunista?

– Igen! – felelte Szincov, és pillantása találkozott Malinyinéval.

Hiába néz úgy rá Malinyin, ő most nem fűz hozzá, nem is kér semmit! Nem erre való most sem az idő, sem a hely, sem az alkalom. És hogy igennel válaszolt?! Hát hogyan is lehetett volna másként? Helyesbítsen a zászlóaljkomisszár, ha valótlant mondott!

De Malinyin nem helyesbített, és Szincov visszalépett a sorba.

A tábornok végigjártatta rajtuk a tekintetét, majd kezét hátratéve, Bagljukra nézett, aztán megint rájuk, kitüntetettekre. Egy másodpercig tétovázott, majd megszólalt: a hadosztály ez ideig becsülettel helytállt, minden parancsot végrehajtott, de hamarosan még nehezebb és felelősségteljesebb feladatok elé kerül. Ő szentül hiszi, hogy a most kitüntetett elvtársak, csakúgy, mint a hadosztály minden katonája és parancsnoka, becsülettel és sikeresen végrehajtják ezeket a feladatokat.

– Addig is – keskeny vágású szemében szikra villant – volna egy kis feladat a mai napra.

Bagljuk, aki már a második két zászlóaljban is jelen volt a kitüntetések átadásánál, tudta, mi következik; egyik lábáról a másikra nehezedett, és leszegte meredek homlokú, nagy fejét.

A tábornok észrevette ezt a mozdulatát, és szemével feléje vágott:

– Látom, Bagljuk alezredes, ezredparancsnok már előre összehúzza magát, mert most mindenki előtt kijelentem: ezt a feladatot már tegnap végre kellett volna hajtani. De ma még ki lehet köszörülni a csorbát: reggelre nyelvet kell keríteni! Mégpedig elevent és nem holtat! Kinek van kedve hozzá?

Szincovnak úgy rémlett, hogy a tábornok éppen őrá néz várakozó pillantással, holott valójában nem őrá nézett, hanem Karaulovra, aki szorosan mellette állt.

– Kerítünk, tábornok elvtárs! – mondta, elfogadva a kihívást, és előrelépett; eközben vállával érintette Karaulov vállát, mire a szakaszparancsnok is előrelépett szótlanul.

– Helyes, akkor hát megegyeztünk – bólintott a tábornok, nem katonásan, hanem bizonyos baráti közvetlenséggel. – Az ellenség állásait jól ismerik, tudják, hogyan lehet megközelíteni?

– Igenis! – ezúttal Karaulov válaszolt.

– Megmutathatnák nekem azt a helyet, ahol át szándékoznak menni? – kérdezte a tábornok, és a pajzán szikrák ismét felvillantak szemében.

Teljesíteni akarta tervének utolsó részét: elmenni a zászlóalj figyelőpontjára, de hogy kivédje a zsémbeskedő Bagljuk szokott ellenkezéseit: „Ne menjen oda", „Nem magának való" – úgy döntött, hogy kísérőül nem őt, hanem Karaulovot és a rajparancsnokát választja.

– Talán inkább az ezred figyelőpontjáról tájékozódnánk, tábornok elvtárs – szólt közbe Bagljuk; átlátta a tábornok szándékát, és reménytelenül bár, de megpróbálta visszatartani.

– A te figyelőpontodra akármikor eljuthatok, de azt a rést, ahol az embereid nyelvért akarnak átkúszni, jobb lesz a zászlóalj figyelőpontjáról megszemlélnem. Ide nem mindennap jutok el – mondta a tábornok. – Maradjon csak itt, Bagljuk elvtárs, intézze a dolgait. Majd ők – fejével Karaulov és Szincov felé intett – és a zászlóaljparancsnok elkísérnek.

– Engedje meg legalább, hogy vacsorával várjuk! – kérte lehangoltan Bagljuk.

– No hála istennek, csakhogy eszedbe jutott! – felelte jókedvűen a tábornok, és mert nem volt egészen bizonyos benne, hogy a másik elérti a szándékát, hozzátette: – Megtiszteltetésnek tartom, hogy nálad vacsorázhatok mind az öt kitüntetettel. – Majd Karaulovhoz fordult: – Nos, szakaszparancsnok, egy kupica nem árt meg a felderítés előtt?

– Énnekem nem, tábornok elvtárs! – felelte az alhadnagy. – De attól tartok, hogy a tábornok elvtárs nem hajtja fel a magáét.

– Elkéstél a megjegyzéseddel – mondta a tábornok nevetve. – Elkéstél, Karaulov! Azelőtt nem ittam, igaz! De mióta a hadügyi népbiztos kiadja a fejadagot, megiszom a magamét. Te pedig – a segédtiszthez fordult, aki tétován állt mellette, nem tudta, magával viszi-e a tábornok, vagy sem – addig szaladj át az aknavetősökhöz!

– Telefonálhatunk is nekik – szólt közbe Bagljuk.

– Eredj az aknavetősökhöz – folytatta a tábornok, ügyet sem vetve a megjegyzésre –, és mondd meg Firszovnak: elnézését kérem, de ma már nem megyek át hozzá kitüntetni, noha szavamat adtam neki. Majd csak holnap. Nincs időm rá!

A segédtiszt feszesen, de kelletlenül tisztelgett, és elsietett a parancsot teljesíteni, a tábornok pedig sarkon fordult, körül sem nézve, gyorsan megkerülte a kastély romjait, és elindult az ellenkező irányba. Járt már a zászlóalj figyelőpontján, tudta, merre jut oda. Rjabcsenko, köpenye szárnyával söpörve a havat, Szincovval és Karaulovval utána sietett. Átvágtak a domb innenső felén, amely rejtve volt az ellenség elől, majd egy kis vízmosás medrében taposott ösvényen mentek tovább, azután közlekedőárokba bújtak, és egy alig észrevehető kis emelkedés felé igyekeztek; azon túl szakadék következett. Valamikor kőoszlopos lugas állt itt, mely most romokban hevert, de szilárd téglaalapzata sértetlen maradt. Ott, ezalatt volt Rjabcsenko jól álcázott figyelőpontja, periszkópja csöve éppen a szakadékra nézett.

Most Rjabcsenko ment elöl, utána Karaulov, majd a tábornok, végül Szincov zárta be a menetet.

Karaulov egész idő alatt észrevehetően visszafogta lépését, mintha széles, szögletes hátával akarná eltakarni a tábornokot a németek elől. Bizonyosan ez is volt a szándéka.

– Hé! – mondta a tábornok, és tréfásan, de erősen hátba lökte. – Siess, mert a sarkadra lépek! – Karaulov meggyorsította lépteit, a tábornok pedig, kissé elmaradva tőle, odakiáltott Rjabcsenkónak: – Mondja, főhadnagy, nem fagy le a lába abban a lovassági csizmában? Igaz, hogy a köpenye... – nem fejezhette be a mondatot.

Egy akna csapódott be a közlekedőárok mellett. Szincov hirtelen

lehasalt, két karjával ösztönösen a fejét takarta. Amikor felállt, látta, hogy a tábornok hanyatt fekszik a közlekedőárok fenekén, feje éppen ott van a lába előtt, tágra nyitott szemét forgatva néz rá, és hangtalanul mond valamit.

Gyorsan letérdelt, és miért, miért nem, először a tábornok lecsúszott füles sapkáját húzta vissza a fejére, majd hátulról kezdte felemelni, de már a vállán keresztül látta, hogy kinyílt bokecse alatt a mellén minden rongyokra szakadt, posztódarabkák ágaskodnak, és a mezítelen testet elöntötte a vér. Vállánál fogva egyre feljebb emelte a tábornokot, és hirtelen bugyborékoló hangot hallott; azt hitte, megszólalt, de csak a torkából ömlő vér csobogott.

Ebben a pillanatban Szincov tekintete Karaulovéval találkozott, aki helyet keresett a szűk közlekedőárokban, hogy minél ügyesebben karjára vehesse a tábornokot.

– Tedd le! – mondta Karaulov. – Meghalt! – Levette sapkáját, és szeméből kibuggyant a könny.

Hátuk mögött, a parkban, ahol a zászlóaljtörzs volt, sűrű egymásutánban robbantak az aknák, majd megint elcsendesült minden.

Mindössze annyi történt, hogy a németek most, estefelé, életjelt adtak magukról, és mint mindig, a kastély romjait lőtték. A tábornokot egy röviden célzott akna ölte meg.

– Köpenyre fektessük – szólalt meg Rjabcsenko, és kezdte levetni a köpenyét, de valahogy furcsán, ügyetlenül ráncigálta. – Segíts lehúzni – mondta felszisszenve Szincovnak –, szilánk ment a kezembe. – És Szincov látta, hogy a bal kezefeje véres.

– Minek összekenni a köpenyt! – mondta Karaulov könnyek között. – Majd én viszem.

Bekecse csupa vér volt: a tábornok torkából sugárban kiömlő vér őt érte, és végigfolyt rajta. Arcára is freccsent; könnyeivel együtt szétmázolta.

Úgy vette karjára a halottat, mintha még élőnek hinné. Féltérdre ereszkedett, majd felállt, s egész testében kiegyenesedve, karján terhével, megindult a közlekedőárokban visszafelé a törzshöz.

Szincov előtte ment, és hátra-hátrafordult.

– Ne segítsek? – kérdezte, amikor vagy ötven lépést tettek. De Karaulov csak a fejét rázta.

Arca kivörösödött a nehéz teher cipelése közben, szeméből még egyre folyt a könny.

Így vitte egymaga egészen a törzsig, senkivel sem osztva meg terhét; senkinek át nem adta halott hadosztályparancsnokát.

Szincov előresietett, és két perccel hamarább futott be a törzshöz: mire Karaulov odaért, Bagljuk és Malinyin már megrendülten kirohant a pincéből.

Karaulov a falhoz lépett, lihegve nekidőlt, és alig hallhatóan kérdezte:

– Hova fektessem?

Nem akarta terhét a földre letenni. De nem bírt tovább állva maradni, lába összecsuklott, és hátával végigsúrolva a falat, leült a hóba, egyre karjában tartva, mint egy kisgyermeket, a halott tábornokot.

Néhány perc múlva előállott a szán. Karaulov Bagljuk segítségével feltette a holttestet a szénára terített pokrócra. Rjabcsenko mellettük állt, minduntalan lehajolt, havat markolt, és sebesült kezére rakta. A hó nyomban csupa vér lett, és rózsálló kis rögökben hullott vissza.

Malinyin feltűrte a zászlóaljparancsnok köpenye ujját, amelyen már átütött a vér, és mivelhogy Rjabcsenko hallani sem akart arról, hogy a kötözőhelyre menjen, átüzent, hogy az orvos vagy egy ápolónő jöjjön a helyszínre.

Bagljuk, mielőtt felült volna a szánra, lesietett a pincébe, és telefonon értesítette az ezredet meg a hadosztályt. Bárhogyan hozzáedződtek is a veszteségekhez, ez az annyira váratlan, rendkívüli szerencsétlenség mélységesen megrázó volt. Elő kellett rá készíteni őket.

A tábornok ott feküdt a szánon. A ló türelmetlenül kapálta a havat, és a szán meg-megrándult.

Malinyin, Rjabcsenko, Karaulov és Szincov szótlanul állt a szán mellett; nézték a halottat, és ki-ki gondolataiba merült.

Malinyin arra gondolt, hogy a tábornok csaknem egyidős volt vele, neki is felnőtt gyerekei lehetnek már, talán szintén a fronton vannak vagy lesznek...

Rjabcsenko ugyanúgy meg volt rendülve, mint a többiek, de a sebesülése is foglalkoztatta. Arra gondolt, hogy ha a csont nem törött el, akkor csatasorban maradhat, és csak rakta, rakta kezére a havat, hogy fájdalmát enyhítse, és mozgatta az ujjait: nem, úgy látszik, még sincs törés.

Karaulovnak az járt az eszében, hogy éppen a becsapódás előtt lökte őt hátba a tábornok, és ő akkor három lépést előreugrott; ha nem engedelmeskedik, hanem ott marad, akkor most semmi baj sem volna. Ezt a „semmi baj"-t úgy értette, hogy akkor nem a tábornokot, hanem őt éri a repesz. E gondolat természetességében s a haragban, amelylyel önmagát szidta, katonalelkének egész önfeláldozása megmutatkozott.

Szincov pedig arra gondolt, hogy amikor ott mentek négyesben a közlekedőárokban, hirtelen félelem fogta el, és megbánta, hogy erre a feladatra vállalkozott. De most, ez után a váratlan haláleset után más színezetet kaptak a dolgok: minden egyformán borzalmasnak és egyformán elviselhetőnek látszott a háborúban, s már nem bánta, hogy jelentkezett.

Csak a tábornok nem gondolt semmire.

Milyen jókedvű volt egész nap! Nem is tudta, mikor érzett hasonló örömöt. Csak úgy feszült benne a boldogság, hogy végre ellentámadásra készülődnek! Máskor korántsem volt ilyen vidám, de most egész nap, okkal, ok nélkül mosolygott. „Támadunk! Támadunk!..."

Nem, a sors nem hagyta, hogy megérje. Pedig de nagyon várta, mennyit gyötrődött az állandó visszavonulás miatt! Mennyit és hogyan! Katonaszívét mennyire kínozta és megalázta, hogy egyre vissza kellett vonulniok, s hány nap és éjszaka álmodozott erről a támadásról, amelynek küszöbén olyan váratlanul érte a halál! Ha a halottak még gondolkodhatnának haláluk után, bizonyára ezt fájlalta volna most, és ha sírni tudnának, bizonyára kibuggyannak szeméből az elviselhetetlen keserűség könnyei.

A tábornok mozdulatlanul feküdt a szánon, és nézte a négy élő embert, akikkel alig félórája még tréfált, beszélgetett; nyitott, üvegesedő szemével rájuk meredt.

Bagljuk feljött a pincéből. A tábornok testét letakarták, minek lássa meg mindenki idő előtt, hogy a hadosztályparancsnok elesett. Az alezredes felült, és a szán elindult a halott tábornokkal visszafelé...

– Bizony, súlyos veszteség a hadosztálynak – jegyezte meg Malinyin, tekintetével kísérve. A szán eltűnt egy kanyarulat mögött.

Az orvos lihegve érkezett meg: odáig futott a hóban. Egy nővért és egy egészségügyi katonát is hozott magával, mivel a nap folyamán egyetlen sebesülés sem történt a zászlóaljban. Lehívta Rjabcsenkót a pincébe, hogy bekötözze.

– Ebcsont beforr! – mondta a főhadnagy, inkább saját magát, mint Malinyint nyugtatva.

Bátor ember volt, de már az első sebesülésekor kínosan tapasztalta, milyen nehezen tűri a fájdalmat, és most is félt a kötözéstől.

– Nos, Karaulov, hogyan vélekedel a nyelvet illletően? – kérdezte Malinyin, amikor Rjabcsenko elment.

– Hogyan? Szerzünk, politikai tiszt elvtárs! – felelte a szakaszparancsnok, és könnytől duzzadt szemével kissé megütközve nézett rá.

Furcsállotta a kérdést. A tábornok parancsa most, a halála után, még százszor szentebb volt számára.

– Úgy gondolom – folytatta Malinyin –, hogy előbb Szincov menjen el valakivel, akit erre kiválaszt.

– Hát én? – kérdezte Karaulov, és hangjában felindulás remegett. – Szavamat adtam a tábornoknak! Ne kényszerítsen rá, hogy megszegjem!

– Éppen azért, mert szavadat adtad – felelte a politikai tiszt. – Tehát mindenképpen végre kell hajtanod a feladatot; biztosítanod az átjutásukat – intett fejével Szincov felé –, és ha nekik nem sikerül, akkor téged küldelek.

„No nézd csak: nem sikerül!... Milyen tapintatos kifejezés! Nem sikerül!" – ismételte magában Szincov, és hideg futott végig a hátán.

– Tehát, Karaulov elvtárs – mondta Malinyin, látván, hogy az alhadnagy ellenkezni akar –, menjen, lásson hozzá!

Nem vette át a hivatásos tisztek modorát, és ha parancsot adott, nem mindig az előírt szavakat használta, de elég szilárd jellem volt ahhoz, hogy ne kelljen kétszer ismételnie utasítását.

Karaulov Szincovval együtt eltávozott, ő pedig még ott maradt; nem sietett le a pincébe.

„Ki tudja – gondolta –, nem kellemes dolog a kötözés; Rjabcsenko önérzetes fiatalember, esetleg feljajdul a jelenlétemben, és később restelkedik miatta."

Malinyin, ha elkerülhetetlennek vélte, nem félt megbontani a jóviszonyt és kellemetlenséget okozni, de szükségtelenül senkinek sem szerette megsérteni érzékenységét. Így volt ez most Karaulov esetében is: értelmes ürüggyel tartotta vissza, igyekezett nem megbántani. Valójában azért nem akarta, hogy Karaulov menjen át a németekhez, mert véleménye szerint éppen most könnyen kudarcot vallhat és elpusztulhat. Féltette, mivel tulajdon szemével látta, mennyire megrendítette a szakaszparancsnokot a tábornok halála. Igaz, Karaulov az a fajta ember, akiről általában azt szokták mondani, hogy nem fogja a golyó, de Malinyin nem hitt ilyesmiben, ha emberéletről volt szó. Róla is így beszéltek olykor, pedig csak keményen tartotta magát, ennyi volt a titka.

A romok körül futó kis ösvényen feltűnt a tábornok segédtisztje: az aknavetősöktől jött vissza. Nagyon sietett, és mivel messziről látta, hogy Malinyin egymagában áll ott, azt hitte, elkésett.

– Már elment a hadosztályparancsnok? – kérdezte, mielőtt még odaért volna.

Malinyin a szemébe nézett, sóhajtott és egyenes válasz helyett azt mondta:

– Siessen le itt a lejtőn. A szán nagyot kerül, még utolérheti a domb lábánál...

A segédtiszt lefelé futott a kis ösvényen, oldalához szorítva himbálózó térképtáskáját. Malinyin pedig ismét arra gondolt, amit akkor mondott, amikor pillantásával a halott tábornokot búcsúztatta: „Súlyos veszteség a hadosztálynak, nagyon súlyos..."

Karaulov, mielőtt visszament volna a géppisztolyosok fedezékébe, ledobta bekecsét, és sokáig dörzsölgette hóval, de nem sikerült a vért eltüntetnie.

– Legalább az arcáról mossa le – mondta neki a mellette álló Szincov.

Karaulov felmarkolt egy csomó havat, s néhányszor végigdörzsölte az arcán.

– Látszik még?

– Várjon csak! – Szincov körmével levakarta a szakaszparancsnok fületövéről a rászáradt kis vérfoltokat. Karaulov ezután vállára vetette bekecsét, és bementek a fedezékbe.

A tábornok halálának híre már oda is eljutott. Amikor Karaulov elmagyarázta a feladatot, s hozzátette, hogy a hadosztályparancsnoknak ígérték meg, hogy nyelvet szereznek, valamennyien úgy érezték, a halottnak tett ígéret különös erővel kötelez.

Az alhadnagy ezután közölte velük, hogy a felderítőket ő indítja el, és ő is fogadja, majd megkérdezte, ki vállalkozik rá, hogy Szincov őrmesterrel kettesben nekivágjon.

– Én! – jelentkezett sietve Leonyidov, mintha attól félne, hogy megelőzik.

Szincov a lelke mélyén abban reménykedett, hogy Komarovval mehet, akinek higgadt, megfontolt természete kedvére volt, és különös bizalmat keltett benne.

De Leonyidov vállalkozott, és olyan bőszen nézett körül, mintha valaki egy falatot a szájából akarna kiragadni, és e bősz pillantás láttán más nem is jelentkezett.

Ez a körülmény lehangolta Szincovot, de nem tehetett ellenvetést. Leonyidovot ma megszidta, és mégis vállalkozik a feladatra, talán éppen azért, hogy megmutassa, nem szolgált rá a korholásra.

„Kissé ideges természetű, de azért derék fiú..." – igyekezett megnyugtatni magát, s miközben még mindig sajnálkozott rajta, hogy nem Komarovval mehet, azt mondta:

– No, ha így áll a dolog, akkor készülődjünk!

Csak úgy szőrmebekecs nélkül indultak, vattakabátban, amelyet derékszíjjal szorítottak össze; géppisztolyt és két vittek magukkal, meg két-két gránátot, arra a végső esetre, ha felfedezik őket, egy csomag vattát a fogoly szájának betömésére, s egy telefonhuzal-tekercset, hogy megkötözzék.

Az utolsó percben, amikor Karaulov már kiadta a parancsokat, s nem volt más hátra, mint hogy kibújjanak a lövészárokból, és a behavazott, ritkás cserjésben lekússzanak a senkiföldjén kanyargó patakhoz, Leonyidov váratlanul Szincov fülébe súgta:

– Ha tegnap nem követem el azt a baklövést, most nyugton ülhetnénk, és ihatnánk a kitüntetésedre...

És Szincov megértette: Leonyidov nem dacból vállalkozott a feladatra, hanem mert nem akarta, hogy a tegnap megölt fogoly miatt most más kockáztassa az életét.

– Várj csak, iszunk mi még arra a kitüntetésre – válaszolta, s átlendült a mellvéden; arcát fagyos hó szurkálta.

Amikor három órával később megtörtént a szerencsétlenség – a foglyot vonszolva már a kis völgybe értek, ahonnét alig egy kilométernyire voltak az állásaik, s ekkor Leonyidov aknára lépett, és a robbanás egyik lábafejét leszakította –, nos ekkor, miközben Szincov szorosan körülcsavarta derékszíjával a lábaszárát, a térd alatt, egy pillanatra eszébe villant mindaz, amit a nap folyamán átélt, és kimondhatatlan keserűséggel gondolta: „Szépen ittunk a kitüntetésre!"

A fogoly német ott feküdt mellette a hóban; keze-lába összekötözve; először karjánál fogva vezették, az utolsó fél kilométeren pedig felváltva vonszolták maguk után a hóban, mint egy zsákot. Szuszogva lélegzett: a szája be volt tömve.

Az akna valószínűleg szovjet akna volt. Ha német lett volna, akkor a németek tudnak róla, és a robbanás után azon nyomban tüzet nyitnak. Ámde a német állásokban teljes csend uralkodott, még nem fedezték fel a lövészárokban elaludt katona eltűnését, s a robbanást bizonyára egy orosz akna becsapódásának tulajdonították.

– Most mit tegyünk? – kérdezte Leonyidov, fájdalmát legyűrve.

Ki tudja, a robbanás pillanatában, amikor a lábafeje leszakadt, talán felordított, de azóta egy hangot sem hallatott: sem akkor, amikor Szincov levagdosta késével a bőrfoszlányokat, amelyeken a lába lógott, sem mikor a zsebéből előhúzott kötszerrel a vérző csonkot bekötözte, de még akkor sem, amikor térd alatt körülcsavarta derékszíjával a lábaszárát. Kemény fiú volt, ez tagadhatatlan!

– Várunk még egy kicsit, azután tovább kúszunk – mondta Szincov. – Ha kifogysz az erődből, húzni foglak.

– Hát a fritz?

Szincov megremegve gondolta, hogy lőni nem lehet, át kell vágni a fogoly nyakát, ha arra kerül a sor, hogy Leonyidovot húzza. Otthagyni azzal, hogy majd visszajön érte, kockázatos lenne: esetleg kioldja a kötelékeit, vagy kilöki a tömést a szájából, mielőtt még ők célhoz érnek. Hogy ők meghaljanak, ez a fasiszta meg életben maradjon, arról szó sem lehet!

– Mi mást tehetnénk? – legyintett, és Leonyidov ebből a mozdulatából megértette társa szándékát.

– Fogd, és gyerünk! – mondta a sebesült. – A parancsot teljesíteni kell. Bírod egyedül?

– Bírom, csak...

Nem fejezte be a mondatot, mert Leonyidov lázasan suttogva félbeszakította. A vérveszteség következtében észrevehetően percről percre gyengült.

– Húzd csak, majd én mögötted kúszom.

– Helyes – felelte Szincov, belátta, hogy így lesz a legjobb. – De nehogy elkússz valahová! Itt maradj! Ha átadtam, visszajövök érted. Többedmagammal. De ezen a helyen várj, el ne mozdulj innen!

Attól félt, hogy a folyvást gyengülő Leonyidov elvéti az irányt, és nem találják meg.

– Visszajössz? – A sebesült önfeláldozó elhatározása ellenére nagyon vágyott élni, különben nem tette volna fel azt a kérdést.

– Magam jövök érted! Szavamat adom!

Szincov még a vattakabátot is levetette, hogy könnyebben mozoghasson, otthagyta Leonyidovnál a géppisztolyát, és csak a késsel meg zsebében egy gránáttal kúszott tovább, maga mögött vonszolva a németet.

A német, mint később kiderült, beteg volt, kistermetű és cseppet sem nehéz, de próbáljon csak valaki ekkora zsákot vonszolni a hóban, amikor még a fejét sem szabad felemelnie!

Amikor Szincov – maga sem hitte, hogy odaért – ötven méter-

rel a lövészárkok előtt összetalálkozott Karaulovval meg az ottani körletet védő század parancsnokával, akik elébe kúszva, egy kis bucka mögött feküdtek a hóban, már ereje végén volt, és noha fagyos hóban igyekezett előre, tetőtől talpig forró verejték lepte el.

– Hát Leonyidov? – kérdezte Karaulov.

– Ott van, megsebesült... Mindjárt visszamegyek érte... – lihegte Szincov.

A szakaszparancsnok nem kérdezett többet, amíg csak együttes erővel be nem vonszolták a németet a lövészárokba.

– Nos, mi történt Leonyidovval? – kérdezte Karaulov, amikor már a lövészárokban voltak.

– Rögtön... megmondom... A németnek... vegyétek ki... a tömést, különben még... – Megint nem fejezte be, kifogyott a lélegzete.

Kiszedték a tömést a német szájából, mire az köhögni kezdett, erőlködve, szárazon, mint egy tüdőbajos. Majd hányt: talán a félelemtől lett rosszul, vagy mert olyan sokáig a szájában volt a tömés.

– Leonyidovnak egy akna letépte a lábafejét – mondta Szincov. - Azonnal indulok érte.

– Hova mennél ilyen kimerülten? – tiltakozott Karaulov. – Majd én. Csak magyarázd el, hol van.

– Nem. Veled megyek, csak egy kicsit kifújom magam.

Rendszerint magázta Karaulovot, de most tegezte parancsnokát.

A századparancsnok kulacsot nyújtott feléje.

– Nem iszom – hárította el Szincov. – Attól félek, elgyengítene. Így is melegem van. Inkább vizet...

De víz nem volt a közelben, felmarkolt hát egy csomó havat, és azt szopogatta.

– Maradj itt – ismételte Karaulov, de ezúttal már mint feljebbvalója. – Megtalálom. Majd Komarovval megyek.

Komarov is ott volt a közelben. A szakaszparancsnok őt választotta párjául. „Arra az esetre, ha nem sikerül" – jutottak eszébe Szincovnak Malinyin szavai.

– Hogy kivel, nem tudom, de én mindenesetre visszamegyek – felelte, kiköpve a havat, s érezte, hogy nincs hatalom, amely más belátásra bírja, semmiféle parancs nem tarthatja vissza, mert csak ő tudja, hol van Leonyidov, és szavát adta, hogy visszamegy érte.

– Gyerünk, alhadnagy elvtárs, nélkülem úgysem találná meg...

Egyszerre megrohanták a rémületes emlékek, eszébe jutott, mit állt ki akkor ott az erdőben, amikor eszméletlenségéből sebesülten,

egyes-egyedül magához tért, s mikor egy kissé távolabb felállva meglátta a rászegezett géppisztollyal közeledő németet.

„Nem, Leonyidovval ez nem fog megtörténni!"

– Gyerünk – ismételte, s mielőtt még Karaulov bármit is szólhatott volna, elsőnek mászott ki a lövészárokból.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Szerpilin csak a második orvosi bizottság véleményezése után kapta meg a frontra szóló beosztását, még akkor sem mindjárt. A bizottság november 25-én ült össze, beosztását pedig egy hét múlva kapta meg. Reggel hívatták a Vezérkarhoz, estére pedig már át kellett vennie hadosztályát, amely Moszkva alatt harcolt a németekkel.

– Megtettük a jelentést Sztálin elvtársnak – mondta Iván Alekszejevics, miután leültette Szerpilint magával szemben, de előre figyelmeztette, hogy búcsúbeszélgetésük rövid lesz. – Azt is jelentettük neki, hogy levélben megírtad: okvetlenül a frontra akarsz menni satöbbi... (Szerpilin ezt a levelet a második bizottság vizsgálata után írta.) Nem titkolom, ellene voltunk, itt akartunk tartani, magunknál... de ő – és Iván Alekszejevics vállat vont – másként döntött, tehát neked lett igazad, nem nekünk. Azt mondta: ha egyszer a frontra kívánkozik, kapjon egy hadosztályt. Köztünk szólva, csaknem a karéliai frontra dugtunk. Sztálin nem szeret semmit kétszer mondani. Megkérdezi: „Elutazott-e már?" Mit feleljünk akkor? Nos tegnapelőtt, itt Moszkva alatt, tragikus szerencsétlenség történt: egy ostoba akna csak úgy véletlenül megölt egy kitűnő hadosztályparancsnokot, Orlov vezérőrnagyot. Nem ismerted?

– Hírből – felelte Szerpilin. – A szibériai körzetben volt a háború kitöréséig.

– Igen, az altaji hadosztályban – bólintott Iván Alekszejevics. – Először azt gondoltuk, a törzsfőnökét nevezzük ki a helyébe, de a hadseregparancsnok idetelefonált, és erősebb kezű embert kért. Melletted döntöttünk.

– Köszönöm – mondta Szerpilin.

– Csak ne örülj! Igaz, hogy jó hadosztály, harcedzett emberekből áll, de ugyancsak meg van tépázva, mondhatnám, kegyetlenül. Orlov, meg kell adni, erőskezű parancsnok volt, hat év alatt megszokták a katonái. Így hát nem valami zöldfülű tábornok utódja leszel, akadnak majd emelkedők és buktatók... Szóval, mit tehetünk? Ha egyszer nem akarsz itt maradni és velünk dolgozni, szerencsés utat! – fejezte be Iván Alekszejevics.

Hangjában sértődöttség érződött. Régi bajtársaival együtt a legjobbat akarta Szerpilinnek, az viszont megmakacsolta magát, és a hátuk mögött Sztálinhoz fordult. De Szerpilin mégsem érezte magát hibásnak. A frontra akart menni, és ebben a kérdésben nem lehetett tekintettel mások hiúságára, ha mégolyan lekötelezettjük volt is.

– Te pedig vegyél át egy hadsereget – ütötte el tréfával a vitát Szerpilin. – Akkor majd megint tenálad szolgálok!

– Hadsereget, hadsereget! – dörmögte zsémbesen a másik. – Azt hiszed, olyan gyönyörűség itt ülni? Két tűz között?! Átvennék én egy hadsereget, csakhogy nem mindenkinek megy ám olyan simán, hogy egyszerűen levélben megírja: ide akarok menni, nem amoda... még kaphat egyet a nyakába az ember!

Szerpilin arra gondolt: neki sem volt mindig ilyen szerencséje a levelekkel, írogatott ő valaha ugyanerre a címre olyanokat is, amelyekre sohasem jött felelet. No jó, feledjük el azokat a leveleket, ezért a döntésért meg örök hála, holtáig nem felejti el!

– Ismered a leendő elöljáródat? – kérdezte Iván Alekszejevics felállva, és megnevezte annak a hadseregnek parancsnokát, amelyhez Szerpilin készült.

Az új hadosztályparancsnok azt felelte, emlékszik: az illető két évfolyammal lejjebb járt nála az Akadémián.

– Két évfolyammal lejjebb járt, most meg egy csillaggal megelőzött! – mosolygott Iván Alekszejevics. – De mondhatom, megérdemelten emelkedett a ranglétrán. A háború elején keserves osztályrész jutott neki. Egy alakulófélben levő gépesített hadtestet vett át: a régi harckocsikat épp kezdték kiselejtezni, az újakat meg akkor várták. De megállta a sarat ezzel a gépesített hadtestével, különösen néhány másikhoz képest. Harcolva tört ki a bekerítésből. Itt, Moszkva alatt is kitett magáért... Egyébként, majd meglátod. Azt mondják, lentről világosabban látni.

– Miért, felülről nem látnak világosan?

– Hogy is mondjam csak? Mindenféle eset előfordul. Van úgy,

hogy hosszú évek óta magas rangot visel valaki, és még mindig csak egy ujjal játszik a maga hadizongoráján, pötyögteti, régi megszokásból, mint a balalajkát; mi, hadműveletiek, itt középen kihalljuk a dolgok menetéből, hogy micsoda muzsika ez, de odafent – a mennyezetre pillantott – rá se hederítenek! Igaz is – mondta, kezet nyújtva Szerpilinnek –, Baranov özvegye járt nálam tegnap. Eszembe jutott, mit beszéltünk egymással, és hozzád utasítottam. Mondd el te neki a dolgot, én nem vállalkoztam rá.

Szerpilin elkomorodott.

– Mikor veszed át a hadosztályt? Ma vagy holnap? – kérdezte a másik.

– Most egyenest a fronttörzsbe megyek, ha adsz kocsit. Onnan egy órácskára haza: összecsomagolok és éjszaka már ott is leszek. Így gondolom.

Nem kívánt Baranov özvegyével találkozni, s örömmel gondolt rá, hogy még ma kimegy a frontra, így hát elmúlik tőle ez a keserű pohár.

De nem így történt. Hamarább tért vissza Perhuskovóból, a fronttörzstől, mint gondolta. Amikor hazament ebédelni meg összecsomagolni, felesége, akinek még a vezérkartól megtelefonálta kinevezését, kelletlenül szólt oda a nyitott bőrönd mellől:

– Valami Baranova keresett nagyon kitartóan, kétszer is telefonált. Megmondtam neki, hogy ma indulsz a frontra, de azt felelte, mindenképpen felhív még egyszer. Ki ez a Baranova?

– Ej, hát ki volna? Baranov felesége!

Egymásra néztek. Valentyina Jegorovna tudta: férje teljes joggal tartja Baranovot is részesnek abban, ami vele harminchétben történt, s tudta, hogy a sors szinte készakarva hozta össze őket a bekerítésben. Még csak ez hiányzott, hogy a frontra indulása előtt annak a feleségét kelljen fogadnia.

De leolvasta férje arcáról, hogy igenis fogadnia kell. Ha Baranova telefonál, feltétlenül azt mondja neki, hogy keresse fel; tehát csakis abban bízhatott, hogy nem telefonál. Mind a ketten ebben reménykedtek ebéd közben.

Szerpilin beszédes és élénk volt az asztalnál, Valentyina Jegorovna hallgatag. Régen tudta, hogy a férje hadosztályhoz kívánkozik, azt is tudta, hogy írt Sztálinnak, és hitte, hogy kívánsága teljesülni fog. Tökéletesen megértették egymást a férjével, hosszú évek óta már. A kölcsönös megértés persze egymagában nem szerelem, de olyan lényeges és évről évre lényegesebb alkotóeleme, hogy azt az érzést, amely ennek híjával van, nem is nevezhetnénk szerelemnek, inkább csak valami

másnak. Valentyina Jegorovna férje iránti szerelmének már régen ez a megértés volt a legfőbb alkotóeleme, tudta, mi nyomasztja a férfit, s mi szerez örömöt neki, és most is vele örült, hogy végre átveheti a hadosztályt, noha asszonyi lelkében minden tiltakozott ellene. Ismét elválás, front, álmatlan éjszakák, feszültséggel teli élet vár a férjére, amikor az egészsége még félig sem állt helyre.

De erről nem beszélt, uralkodott magán, nem akarta kedvét szegni férjének az indulás előtt, másról beszélni pedig képtelen volt. Egész ebéd alatt hallgatott, de nyomasztó hallgatása nem neheztelésből eredt, mint egy belépő idegen gondolhatta volna, hanem a szerelem és az önlegyőzés szép példája volt.

Még egy érzés rejtőzött a szívében: az aggodalom. Amint ott ültek most a búcsúebédnél, egymással szemben, Valentyina Jegorovna arra gondolt, hogy férje egy elesett parancsnok helyébe lép. Beosztása az ő számára is halált rejthet; ámde ilyesmiről beszélni egyáltalán nem volt szokás náluk.

– Valja – mondta Szerpilin; megfogta a teáscsészét, de aztán eltolta magától – mondanék valamit neked...

Azt akarta ajánlani, hogy elutazása után nyomban menjen vissza ápolónőnek, és folytassa munkáját, amelyet egy időre abbahagyott, amikor férjét kiírták a kórházból. Tudta, már holnap úgyis jelentkezik munkára, de éreztetni akarta, hogy ezt ő is fontosnak tartja.

De csak később, a búcsú percében beszélhetett erről, mert megszólalt a telefon, és egy bánatos, de határozott női hang jelentkezett: Baranova beszél, értesült róla, hogy Fjodor Fjodorovics a frontra indul, de már harmadszor telefonál, ezúttal a legközelebbi sarokról, egy telefonfülkéből. Mindössze tíz percet kér tőle, és ezt nincs joga megtagadni.

– Jöjjön, várom! – felelte Szerpilin.

Amikor letette a kagylót, megkérdezte feleségét, nem emlékszik-e, hogy hívják Baranovát?

– Egyáltalán nem emlékszem arra a nőre – felelte Valentyina Jegorovna, bosszúságát nem is leplezve.

Baranov halála sem békítette meg. Egész belseje háborgott a gondolatra, hogy az utolsó félórát, amelyet még az elválás előtt férjével tölthetne, elveszi tőle éppen annak az embernek a felesége, akinek része volt benne, hogy férjétől négy teljes esztendőre – élete legkeservesebb és leghosszabb éveire – elszakítsák.

– Mégiscsak szemtelenség! – mondta engesztelhetetlenül, főleg igazságtalanul: és nem szégyellve igaztalan gondolkodását, felkapta a

bőröndöt, és kiment a konyhába csomagolni; látni sem akarta ezt az asszonyt.

Szerpilin magára maradva kiitta teáját, és erőlködve próbált visszaemlékezni nemcsak Baranova teljes nevére, hanem a külsejére is: alighanem fiatal még, fiatalabb a férjénél.

Emlékezett rá, hogy harminchatban látta a pályaudvaron, amikor őszi hadgyakorlatra utaztak Belorussziába; Baranov akkor alighanem be is mutatta őket egymásnak.

Az asszony, akinek néhány perc múlva ajtót nyitott, valóban fiatal volt még, katonaorvosi egyenruhát viselt, és ha Szerpilinnek ebben a pillanatban feltűnnék ilyesmi, bizonyára azt gondolja: „Szép asszony."

Lesegítette a kabátját, az asztal mellé ültette, és teával kínálta. De Baranova sietve elhárította a kínálást, nagy férfi-karórájára pillantott, és kijelentette, hogy tíz percet kér csak, ahogyan a telefonban jelezte.

Egy hónapja tudja már, hogy a férje meghalt, s egy hónapja, hogy tizennyolc éves nagyobbik fia e hír hatása alatt önként jelentkezett a frontra az ő beleegyezésével. Baranova hivatalos értesítést kapott, hogy férje szeptember 4-én meghalt, és hogy nyugdíjat igényelhet. De még nem kérte...

– Különben sem olyan fontos egyelőre az a nyugdíj – tette hozzá sietve. – Mint látja, katonai szolgálatot teljesítek, kórházi sebészfőorvos vagyok, a nagyobbik fiam a fronton van, a kisebbik meg a férjem szüleinél, akik mindennel ellátják, úgyhogy családom semmiben sem szenved szükséget. – Úgy beszélt, mintha előre el akarna oszlatni minden gyanút, pedig Szerpilinnek eszébe sem jutott ilyesmire gondolni. – De csak tegnap, hosszas telefonálgatások után jutottam el ...-hez – Iván Alekszejevics vezetéknevét említette. – Abban reménykedtem, hogy olyan ember, mint ő, többet tudhat másoknál. Csakugyan rögtön megmondta, hogy a férjem magával tört ki a bekerítésből, és azt ajánlotta, forduljak magához.

„Az ördög vigye el! Ránk rakta a keresztet, rám is, meg Baranovára is!" – gondolta Szerpilin, és részvétet érzett ez iránt az asszony iránt, aki olyan öntudatosan viselkedik.

Szerpilinre nehéz volt hatni, inkább a rejtett érzéseknek hitt. Az asszony erőltetetten csengő hangjából és könnytelen szeméből több fájdalmat olvasott ki, mintha zokogott volna.

– Igen – válaszolta –, valóban együtt törtünk ki.

Lassan beszélt, s közben két kérdésen tűnődött: hogy mit áruljon

el, és hogy látogatója mit tudhat már másoktól? A Baranov haláláról szóló értesülések csak Smakovtól származhattak, vagy közvetlenül azokból a veszteséglistákból, amelyeket a bekerítésből való kitörésük után az illetékeseknek átadott. De vajon fűzött-e Smakov a feljegyzéshez magyarázatot, vagy sem, s mit közöltek ezzel az asszonnyal; annyit tud csak, amennyit most említett, vagy többet? Kímélték talán, és csakugyan nem sejt semmit? Vagy többet tud, mint ahogyan mutatja, és tőle akar bizonyságot szerezni? Ez is, az is lehetséges volt, egyformán összefért a bánat őszinteségével és mélységével, amelyet az asszony hangjában érzett.

– Valóban együtt jöttünk kifelé, és valóban szeptember negyedikén halt meg – mondta végül Szerpilin. Még mindig nem határozta el, hogyan beszéljen, de az asszony megérezte hangjában az alig észrevehető tétovázást:

– Az igazat mondja el, kérem, a teljes valót, úgy, ahogy történt! Nekem is fontos, de főképp a fiaim akarják tudni mindenáron, kivált a nagyobbik. Megígértem neki, hogy levélben mindent megírok a frontra.

Ámde Szerpilin éppen most, amikor látogatója arra kérte: „a teljes valót mondja el", és megint a fiát említette, éppen most határozta el, hogy nem árulja el az igazat, sem az egészet, sem a felét, de még csak a negyedrészét sem.

Azt felelte: július végén találkozott Baranovval, amikor alakulatával erdőségeken át vonult Mogiljovtól Csauszi irányába, s hogy férje a bekerítés alatt, mint egyes más parancsnokok is – nagy erőfeszítésébe került ez a mondat, noha csak részben volt hazugság – közkatonaként harcolt, és szeptember negyedikén esett el, közvetlenül az éjszakai harc előtt, amelyet az országúton való átvágáskor vívtak. Ő, Szerpilin, nem látta, hogyan történt, de azt jelentették neki, hogy Baranov hősi halált halt... Megint csak kényszerítenie kellett magát, de megtette, nem is annyira az asszony, mint a fia kedvéért, akinek majd megírja a frontra...

– Szóval mint látja, sajnálatomra nem sokat mondhatok. Akkoriban félezer ember volt a vezetésem alatt, nem emlékezhetek mindegyikkel kapcsolatban minden részletre. Nehéz út volt, sok harccal és nagy veszteségekkel járt, s a legutolsó harcban, amikor végre egyesültünk a mieinkkel, embereim fele elesett. Ez persze nem enyhíti az ön fájdalmát, de így igaz: nagyon kevesen maradtak életben...

– Lehetséges, hogy elhallgat valamit? – kérdezte az asszony, és kutatóan nézett az arcába.

Szerpilin először azt hitte, a hangja árulta el, de nem, hiszen uralkodott magán. Vagy talán azon lepődött meg, hogy a férje ezredes létére közkatonaként harcolt nála?

De amint tovább nézett az asszony szemébe, rájött, hogy egyik feltételezése sem igaz: Baranova olyasmit tudhatott a férjéről, vagy gyaníthatott róla, ami aggodalomra késztette. Úgy látszik, szerette őt, de félt is: vajon hogy viselkedik a háborúban.

Remélte, hogy jót fog hallani róla, ezért is jött ide, lelke mélyén tartott tőle, hogy rosszat kell megtudnia. És Szerpilin késlekedő válaszából gyanította, hogy megtörtént ez a rossz, csak nem beszélnek róla.

– Talán mégis elhallgat valamit előlem? – kérdezte újra.

„Talán, talán..." – mondta gondolatban Szerpilin. De fennhangon azt felelte, hogy nem, mindent úgy mondott el, ahogy történt, megírhatja a fiának a frontra.

„Mégiscsak a fia a fontosabb, nem ez az asszony!" – ismételte magában.

De úgy látszik, látogatója ezúttal hitt neki.

– Megírom neki, és magára hivatkozom – mondta.

– Helyes, hivatkozzék rám – felelte a férfi, és közben arra gondolt: tudja fene, ebben a neki annyira gyűlöletes Baranovban mégiscsak lehetett olyasvalami, amiért ez a jellemesnek látszó asszony ma is szereti.

Kikísérte az előszobába, és felsegítette a köpenyét. Az asszony megköszönte és távozott.

Amikor Szerpilin visszament a szobába, és az órára pillantott, látta, hogy Baranova csak négy perccel lépte túl a kiszabott időt. Aki olyan ügyben jött, mint ő, annak a részéről ez hősi tett.

„Igen, jellemes asszony. Vajon miért szerette ezt az embert? Vagy csak úgy ok nélkül szerette? Így adódott?... Akad rá példa..." – töprengett, de azért nem tudta elképzelni, hogyan lehetséges ilyesmi.

– Már elment? – kérdezte Valentyina Jegorovna, belépve.

Korántsem enyhült meg Baranova gyors távozása láttán. Azt gondolta, férje az igazsághoz híven mindenről beszámolt neki, ezért távozott olyan gyorsan.

– Nos, mindent elmondtál? – Nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze.

– Semmit sem mondtam el! – felelte rosszkedvűen Szerpilin. Nem akart többet beszélni a dologról. – Azt mondtam, hogy hősi halált halt.

– Nem ismertelek arról az oldaladról, hogy hazudni is szoktál – jegyezte meg az asszony könyörtelenül.

– Te pedig jobban válogasd meg a szavaidat! A fia önként jelentkezett a frontra, hogy megbosszulja az apját. Gyávát bosszuljon meg, azt akarod?

– Mintha a drágalátos apján kívül már nem is volna kit megbosszulnia! Szóval, ha élne az apja, akkor a front helyett az Urálba utazhatna? Nem írom alá.

– Az én helyemben te is úgy látnád, mert... – Azt akarta mondani: más messziről elbírálni, mi helyes, mi nem, és más dolog egy özvegy szemébe nézni. Ám Valentyina Jegorovna a szavába vágott:

– Semmi szükség, hogy a te helyedbe képzeljem magamat, elegei tapasztaltam a saját életemben!

Kevés hiányzott hozzá, hogy összezördüljenek, de mindketten idejében ráeszméltek, hová vezethet a további vita, ezért másra terelték a szót. Szerpilin most megjegyezte: szeretné, ha Valentyina Jegorovna mindjárt az ő elutazása után visszatérne a kórházba, az asszony pedig arra kérte, minél ritkábban húzzon bőrcsizmát, legalábbis amíg érzékeny a lába.

– Ma például a nemezcsizma tökéletesen megfelel az útra...

Ezzel az ésszerű gondolattal kezdődött a búcsúzkodásuk...

Félóra múlva pedig Szerpilin elhagyta a Zamoszkvorecsje városrészt, és miután a sorompónál felmutatta iratait, az országúton robogott tovább, a front felé.

Ahogy megérkezett a hadseregtörzshöz, megtudakolta, hol lakik a hadseregparancsnok, és sietett jelentkezni nála. A kis parasztkunyhóban a segédtiszt fogadta: hellyel kínálta, és kérte, hogy várjon.

– A hadseregparancsnok éppen pihen – közölte –, de meghagyta, hogy huszonkét óra nulla-nulla perckor felkeltsem, vagy ha ön korábban érkezik, akkor abban a pillanatban.

Ezzel kiment, Szerpilin pedig megnézte az óráját – huszonegy óra ötvenet mutatott –, és körültekintett a szobában.

A katonaember ideiglenes szállása is nyújt bizonyos elképzelést a gazdájáról. A hadseregparancsnok szobája hideg volt, kopár, és tisztaság uralkodott benne. Minden felesleges holmit kivittek, csak az asztal meg a székek maradtak, s egy kis állvány: egyik polcán egy csomó könyv, a másikon a *Krasznaja Zvezda* folyóirat összefűzött évfolyama.

a harmadikon meg néhány csomag kártya. Az asztalt rajzszegekkel odaerősített papír borította: makulátlan tisztaságú, nyilván naponta cserélték.

Rendszerető ember lakott ebben a szobában, ez mindenen meglátszott, és Szerpilinnek akaratlanul is eszébe jutott Iván Alekszejevics egy elejtett megjegyzése: a hadseregparancsnok szigorú természetű.

– Későbbre vártam, bocsásson meg! – szakította félbe gondolatait egy udvarias, de katonás hang.

Szerpilin felállt, ámde már senki sem volt a szobában: a tábornok csak átsietett rajta, a nyakába vetett törülköző fehéren villant a félhomályban.

Két perc múlva ismét átcikázott, de most már szó nélkül, újabb két perc múlva pedig az ajtón keresztül Szerpilinhez közeledett, miközben derékszíja alá dugott nagyujja még egy utolsó, erélyes mozdulattal eligazította a zubbonya ráncait.

Szerpilin szabályszerűen bemutatkozott, ahogyan egy most érkezett hadosztályparancsnokhoz illik.

A hadseregparancsnok állva végighallgatta, kurtán megszorította a kezét, biccentett és helyet kínált neki az asztal mellett.

– Hát ilyen! – mondta, Szerpilin arcába nézve. – Amikor az altábornagy – Iván Alekszejevics családi nevét említette – annyira ajánlgatta nekem a hadosztály élére, olyan képet festett magáról, hogy Lermontov jutott az eszembe: „Daliás lész, büszke nyárfa, s lélekben kozák..." Már habozni kezdtem. Bevallom, félek a baráti ajánlásoktól. Együtt szolgáltak talán? – kérdezte, Iván Alekszejevicsre célozva.

– Együtt – válaszolta Szerpilin, és nem részletezte a dolgot.

Ez is tetszett a hadseregparancsnoknak.

„Hát te meg ilyen vagy!" – gondolta Szerpilin, amikor szemügyre vette.

Középtermetű ember ült vele szemben, mindennapos külsejű: rövid, izmos nyakán kerek fej, haja rövidre nyírva, elöl egy kis őszes tincs. Fiatalos, csaknem ránctalan, sima arcán csak a száj körül húzódott egy éles vonás. Tábori zubbony volt rajta, tábori hajtókával; kitüntetést nem viselt. Látszott a szándéka, hogy ne csak a dolgozószobájában, de rajta se legyen semmi felesleges. Szerpilin tudta, hogy negyvenéves, a fiús hajviselet azonban még vagy öt évvel fiatalabbnak mutatta, s a hangja is élesen, fiatalosan csengett.

Szerpilin azt várta, hogy kérdéseket tesz fel addigi szolgálatát illetően, a megismerkedés alkalmából ezt természetesnek tartotta volna.

De a hadseregparancsnok rögtön kijelentette, hogy már mindent tud a minősítési lapból.

– Szóval, nagyjából megismerkedtünk. Majd a harcban folytatjuk az ismerkedést, most pedig röviden tájékoztatom a helyzetről.

Oda se nézve, hátranyúlt a polc felé, és biztos kézzel elővette azt a térképet, amelyikre szüksége volt.

– Mi most itt vagyunk. – Jól kihegyezett ceruzája keresgélés nélkül bökött a megfelelő helyre.

Valóban igen röviden vázolta a helyzetet, mintha csak számolná a szavakat, de tömör beszámolója, mely híján volt minden felesleges kitérőnek, igen szemléletes képet adott.

A hadsereg öt hadosztálya hetven kilométeres arcvonalszakaszt foglalt el, első lépcsőben. Az utóbbi napokban lényegében minden tartalékuk kimerült. Viszont – a hadseregparancsnok véleménye szerint – a németek sem rendelkeztek már tartalékokkal. Ezekben a napokban még különböző szakaszokon egyre támadtak, és részleges sikereket értek el, egészében viszont, úgy mondta: „megalapozatlanok" a támadásaik. A jelek arra mutatnak, hogy legalábbis itt, a hadsereg arcvonalszakaszán, hiányoznak a nagyobb tartalékok ahhoz, hogy az elért sikereket kiaknázhassák.

– Csak óvatosságból beszélek „nagyobb" tartalékokról, magamban azt gondolom, hogy semmiféle tartalékuk nincs velünk szemben.

Ezután rátért a küszöbönálló támadásra, és röviden körvonalazta, hogyan alakul a helyzet a hadsereg sávjában. Már csak néhány nap választotta el őket a támadás megindításától, s valamennyi hadosztályparancsnok tudott róla, köztük Szerpilin elődje is.

– Ebben a támadásban nem mi aratjuk le a babért – mondta. – Balra tőlünk, köztünk és az eddigi szomszédaink között, új hadsereget vetnek be – megnevezte a számát –, amely részben a mi, részben a szomszédos hadsereg sávjának egy-egy részét foglalja el. A balszárnyon álló hadosztályunkat tartalékba vonjuk, maga tehát az új szomszéddal veszi fel a csatlakozást. De nekünk is el kell jutnunk idáig az első héten. – Akkora távolságot jelölt meg a nagy méretarányú térképen, mely az asztal egyharmadát tette ki. – Persze hóban és az ellenség tüzében nem olyan könnyű feladat, mint így ceruzával meghúzni a térképen – jegyezte meg, s letette a ceruzát. – Tehát minden erőnket össze kell szedni. Egyelőre szegény vagyok, mindössze ... – olyan kis számú gyalogságot nevezett meg, hogy a még sok vészt kiállt Szerpilin is elcsodálkozott.

A hadseregparancsnok észrevette az arcán tükröződő meghökke-

nést, de nem szólt semmit: véleménye szerint Szerpilin maga is elképzelhette, hogy nem volt egyszerű a németeket Moszkva alatt feltartóztatni, és nagy áldozatokba került.

– Egyelőre szegények vagyunk – ismételte, ezúttal többes számban. – Valamit még összekaparunk a hadtápterületen a peremsáv számára, már ötödnapja halászgatunk ott. De nem számíthatunk valami nagy fogásra. Holnap estére megígérték, hogy utánpótlást kapunk, de csak keveset: ismétlem, nem mi fogjuk learatni a babért. A maga hadosztályában valamivel kedvezőbb a helyzet: mielőtt átdobták hozzánk, hátravezényelték és feltöltötték.

– Egyik ezredét láttam november hetedikén, a díszszemlén – mondta Szerpilin, amikor a hadseregparancsnok elhallgatott.

– Én pedig úgy vártam aznap a hadosztályt, mint az égi mannát – jegyezte meg amaz.

A hadosztály sávjának harctervét, amelyet a volt hadosztályparancsnok a törzsfőnökével együtt a hadsereg általános direktívái alapján dolgozott ki, a hadseregparancsnok elfogadhatónak tartotta, de kissé pontosabb rögzítéssel.

– Orlov tábornok éppen e célból járt a helyszínen, amikor elesett – mondta. – Kiment fényes nappal egy zászlóalj figyelőpontjára, hogy bizonyos részleteket tisztázzon, és nem tért vissza. Azt mondják, egy eltévedt akna ölte meg. De hát egyikre sincs ráírva, hogy eltévedt-e, vagy éppen odaszánták. Holnap este valamennyi hadosztályparancsnokot összehívom. Tehát már egy teljes nap sem áll rendelkezésére. Kevés az idő, s a helyzete, mint új hadosztályparancsnoknak, nehéz. De helyesebbnek véltem inkább most, a támadás küszöbén kinevezni az új parancsnokot, mintsem hogy közben kelljen cserélni. Idáig azt hittem, a törzsfőnök, harci tapasztalatainál és képzettségénél fogva, szükség esetén joggal tarthat igényt a hadosztályparancsnokságra. Sajnos, jó előre gondolnia kell rá az embernek, hogy ki kivel pótolható...

Szerpilin rábólintott: bizony, így van ez!

– De amikor a hadosztályt felkerestem, egy bánattól összetört embert találtam. Igaz, húsz évig szolgált együtt a hadosztályparancsnokkal, érthető a bánata. Csakhogy egy szemernyi önállóságot sem láttam benne, semmi eltökélt szándékot, hogy bármiként volt is ez ideig, most tőlem függ a hadosztály, és úgy vezetem, ahogy a magam esze diktálja. Enélkül pedig képtelenség vezetni, különösen olyan parancsnok után, mint amilyen Orlov volt. Őt is régóta ismertem: valamikor, ifjúságunk hajnalán, az ő századában szolgáltam. Hát nem volt szerencsém ezzel a Rtyiscsevvel... Ha valaki csak attól retteg, vajon nem ront-e a hely-

zeten, és semmi újat nem mer kezdeményezni, tudjuk, mi az eredmény: nulla! Egyszóval, nem éreztem benne a hadosztályparancsnokot – mondta élesen a hadseregparancsnok, és Szerpilin megbizonyosodott róla, hogy első benyomása nem csalt: ez az ember nem durva, csak szigorú. – Ha odamegy, majd meglátja maga is. Ha Rtyiscsev Orlov derék hagyományait fogja követni, akkor nyilván maga is támogatni fogja, de ha továbbra is csak siránkozik, meg a múltat emlegeti, vagyis gátolja a cselekvésben, akkor szóljon nekem, majd áthelyezzük egy másik hadosztályhoz, magához meg onnan hozunk a helyébe... Ami a komisszárt illeti, az derék ember, bátor, és nem fél a peremsávtól. Többet nem mondok róla: még csak kevéssé ismerem. Az elődje igen jó, mondhatnám, kitűnő komisszár volt, de ezt a hadosztályt valahogy üldözi a balszerencse: egy héttel Orlov halála előtt megsebesült. Ha bővebb részleteket akar tudni, forduljon a politikai osztály vezetőjéhez. A Haditanács tagja ugyanis kiment a csapatokhoz, ő azonban itt van, kéreti, keresse fel. Nem inna egy csésze teát az út előtt?

Szerpilin köszönettel elfogadta. Útközben átfázott, és szívesen megivott volna egy pohárka vodkát. De a tea valóban jó tea volt. A szomszéd szoba asztalán, a tábori ágy mellett, amelyet igen szép – bizonyára hazulról hozott – szőnyeg takart, már ott gőzölgött két csésze erős tea, egy szalvétával letakart kis tányér sütemény mellett.

– Tudja, az Akadémián valahogy nem jegyeztem meg az arcát – mondta a hadseregparancsnok, szavaival mintegy határvonalat vonva a szolgálati és a baráti beszélgetés között.

– Én sem emlékszem – felelte Szerpilin.

Most, amikor a múltra terelődött a szó, egyenrangúnak érezte magát.

– A minősítési lapból ítélve – a hadseregparancsnok nem titkolta, honnan szerezte értesüléseit –, később visszatért a harcászati tanszékre?

– Igen: harminchétig ott tanítottam.

– Tehát kis híján ismét összetalálkoztunk. Harminchatban engem is meghívtak oda tanárnak, aztán hirtelen, huszonnégy óra alatt összecsomagoltam, és elutaztam Spanyolországba. Előfordulnak az életben ilyen váratlan fordulatok...

– És Spanyolország után?

– A Vezérkarnál voltam. A háború kitörése előtt pedig úgy akarta isten, hogy egy gépesített hadtesthez kerüljek. – Ezeknél a szavaknál nyilván a bekerítés jutott eszébe, mert nyomban utána megkérdezte Szerpilint, hogyan tört át Jelnyánál: nagy veszteségei voltak-e.

– Nagyok – felelte a hadosztályparancsnok. – Embereimnek több mint a fele elveszett.

– Nálam is körülbelül... – mondta elgondolkozva a másik, és most történt először, hogy elfordította tekintetét. – Keserves dolog a bekerítés, rossz visszaemlékezni rá, és nem akarom, hogy megismétlődjék. Nagy ellentmondások: egyrészt önként csatlakozik hozzád valaki, és követ minden veszélyen át a fasiszták gyűrűjén keresztül, a mieinkhez. Másnap meg a parancs nem-teljesítése miatt főbe lövöd az alakulat előtt. És nem tehetsz másként, nincs jogod hozzá, mert bekerítésben egy-két ilyen parancsmegtagadás miatt összeomlik minden. Összeomlik, noha a katonák javarésze önszántából jött hozzád. Mehettek volna, ahová jólesik, mégis odajöttek. De ha már egyszer ott vannak, akkor engedelmeskedniök kell. Nem igaz?

– De még mennyire! – bólintott Szerpilin.

– Később egyik bajtársam, aki velem együtt tört ki – a „bajtárs" szó előtt a hadseregparancsnok egy pillanatra megállt –, megvádolt, hogy visszaéltem a hatalmammal. Nem vitatom, talán könyörtelen is voltam, ragaszkodtam hozzá, hogy feltétlenül teljesítsék a parancsaimat. De nézzük csak közelebbről: miért nem teljesíti valaki a parancsot? Legtöbbször azért, mert fél, hogy az életébe kerül. Most azt kérdezem: mivel győzhetjük le ezt a rettegést? Csakis azzal, ami a halálfélelemnél is erősebb. És mi erősebb nála? Ez a körülményektől függ, lehet a feltámadó hit a győzelemben, lehet a katona méltóságérzetének visszatérése, a félelem, hogy bajtársai előtt gyávának látszik, de olykor pusztán a főbelövéstől való rettegés. Sajnos, így van ez, az az ember, aki később írásban megvádolt, hogy kíméletlen voltam, hogy visszaéltem hatáskörömmel és a többi, az tiszta lappal jutott ki a bekerítésből: se jót, se rosszat nem lehetett írni róla. Csakhogy nem ő vezette ki az embereket a bekerítésből, hanem én. Magának is akadt ilyen problémája? – kérdezte a hadseregparancsnok, Szerpilin szemébe nézve.

Szerpilin szótlanul bólintott, és azt gondolta, hogy ez a vele szemben ülő ember bizonyosan nem volt kíméletlenebb, mint ahogyan a szükség megkövetelte. Különben nem beszélne most róla, nem bizonygatná olyan szilárd meggyőződéssel a maga igazát. Ami a lelkiismeretét nyomja valakinek, azt nem eleveníti fel magában sem, még kevésbé hangosan. Ha nyers természetű is ez a férfi, fene bánja, de jellem! Mindenféle természetet el lehet viselni, ha lélek van mögötte.

– Nos hát... – A hadseregparancsnok kiitta teáját és felállt. – Sok sikert a következő támadáshoz! Mi, egykori bekerítettek, talán könnyítünk egy kicsit a szívünkön, ha szétverjük a fasisztákat, az any-

juk kínjába küldjük őket! Olthatatlan vágyat érzek erre! Bosszút állni mindenért és mindenkiért, még azokért is, akiket a körülmények folytán valamikor ezzel a kezemmel kellett agyonlőnöm!...

Olyan hevesen lökte a széket az asztal alá, hogy nagyot zörrent; még ebben a mozdulatában is megmutatkozott heves vérmérséklete, amely fegyelmezett külseje mögött rejlett.

– Nézzen be a politikai osztályra, aztán menjen, a gépkocsim várja. A segédtisztem majd elviszi a hadosztályához.

Amikor Szerpilin elbúcsúzott, és a házból kilépve, megnézte az óráját, pontosan huszonhárom órát mutatott. Beszélgetésük kereken hatvan percig tartott; az autó abban a pillanatban gördült a ház elé, amikor kilépett. Igen, a hadseregparancsnok nyilván még akkor is tud bánni a kiszabott idővel, ha barátian társalog.

A politikai osztály vezetője három házzal arrább lakott. Szerpilin benyitott, megkérdezte: „Szabad?" – és a következő pillanatban örvendező meglepetéssel ismert rá az asztal mögül felálló emberben Makszimov ezredkomisszárra.

– Szervusz, Makszimov, te vidám fiú! – szaladt ki a száján akaratlanul, míg a szoba közepén kezet rázott a mosolygó komisszárral. Csak aztán emelte kezét a kucsmájához, s mondta előírásszerűen, de magában mosolyogva, hogy Szerpilin vezérőrnagy, a 31. lövész hadosztály parancsnoka a hadseregpolitikai osztályvezető parancsára megjelent és jelentkezik.

– No ha megjöttél – mondta Makszimov, és karjánál fogva beljebb tessékelte –, akkor ülj le öt percre! Bemutatlak!

– Helyes, de igazán csak öt percre! – jelezte Szerpilin, és órájára koppintott. – Az elöljáród megparancsolta, hogy haladéktalanul menjek a hadosztályhoz!

– Ő kerget, vagy magad is sietsz? – mosolygott Makszimov.

– Becsületszavamra, sietek.

Szerpilin megismerkedett az asztal körül ülőkkel – akik belépésekor felálltak –, és leült, de nem vetette le köpenyét; ezzel is jelezte, hogy bármennyire örül is a Makszimovval való találkozásnak, öt perc múlva távozik.

A négy ember közül egy volt csak katona – ezredes –, a többi polgári személy; utóbbiak egyébként szintén katonaruhában, ugyanolyan csizmában és ingzubbonyban, parancsnoki derékszíjjal, csak éppen a hajtóka és a rangjelzés hiányzott. A három civil abból a Moszkva környéki városkából való volt, amely előtt a hadsereg állt, és amelyen Szerpilin is átutazott egy órával azelőtt. Az egyik a városi pártbizottság tit-

kára volt, a másik a városi végrehajtó bizottság elnöke, a harmadik meg, egy forradásos arcú öregember, a helybeli bútorgyár igazgatója.

– A Haditanács megbízásából a hadtápfőnökkel még egy kis utánpótlást kihúzunk a klienseinkből – magyarázta Makszimov.

– No lám, micsoda ügyvéd! – mondta a párttitkár.

– Inkább védőügyvéd – tréfált Makszimov.

– A védők a lövészárkokban ülnek – makacskodott a titkár –, te csak náluk dolgozol. És miféle kifejezés az, hogy „kihúzunk?" Belőlünk nem kell kihúzni, adunk magunktól is.

– No, ami azt illeti, zsugori egy ember vagy te – jegyezte meg a hadtápfőnök.

– Két óriás iparvállalattól szedünk sápot – nevetett Makszimov –, a ruhagyártól és egy volt bútorgyártól, amelyben most sítalpak készülnek. Álcázó köpenyeket varrnak nekünk, és síléceket meg sítalpas géppuskaszánokat gyártanak. Ma még pótlólag kértünk valamicskét, és a nagyobb meggyőző erő kedvéért idehoztuk őket.

– Ugyan – legyintett a városi bizottság titkára –, szégyelld magad, ilyeneket beszélni! A te meggyőzésed nélkül is hányadik éjjel nem alszanak a munkásnők a ruhagyárban. Valld be inkább: rosszul számoltunk, kérünk még háromszáz pár sílécet!

– Nem tagadom – felelte Makszimov, és fejével a sebhelyes arcú öregember felé intett –, de vért izzad az ember, amíg kicsikarja! És ha még jók volnának azok a lécek! De ha egy magamfajta tapasztalt síző rááll, sírni tudna elkeseredésében!

– Friss fából, mégpedig csuromvizes fából nem lehet jó sílécet készíteni – mondta nyugodtan az öregember. – A kért mennyiséget megadjuk. – A párttitkárhoz fordult és bólintott: – Utánaszámoltam. Megadjuk.

Szerpilin örült, hogy megjelenésekor nem változtattak témát, és így egy másik, ugyancsak fontos oldaláról pillanthatott be a hadigazdálkodásba: ez is arra vallott, hogy hamarosan megindul a támadás. Szívesen elüldögélt volna még itt, de az idő sürgette.

– Minden jót, elvtársak!

– Kikísérlek az autóhoz – állt fel Makszimov.

Szerpilin sorban kezet szorított a jelenlevőkkel; utoljára a gyárigazgatótól búcsúzott el.

– Én is a maga katonája voltam valamikor, vezérőrnagy elvtárs – mondta az, és nem engedte el a kezét.

– Mikor?

– Hát amikor a tábornokokat vertük – mosolygott az öreg, és mosolyától az arcán húzódó forradás ívben meghajlott. – A moszkvai munkásutánpótlással érkeztem magához, Gyenyikin ellen! Akkoriban Navljától délre állt a csapatával, a brjanszki kormányzóságban.

– Ott álltam, igaz. Nagy csata volt – bólintott Szerpilin. – Szóval, most már nyugodt lehetek a sílécek felől? Megkapja a hadosztályom?

– Meg lesz elégedve, biztosíthatom.

– Szóval összetalálkoztunk, Fjodor Fjodorovics. Nagyon, nagyon örülök neki... – mondta Makszimov, amikor kikísérte Szerpilint a holdfényben fürdő kis falusi utcára, amely tökéletesen békés képet nyújtott volna, ha egy alig behavazott, friss bombatölcsér nem tátong a közepén.

– Én is örülök.

– Úgy örülök – ismételte Makszimov –, hogy bizisten visszakérezkednék komisszárnak hozzád. Annál inkább, mert abban a hadosztályban harcoltam, ott sebesültem meg, ismertem és szerettem az előző parancsnokát, és tegnap a tulajdon kezemmel temettem el. Sírni tudnék, úgy sajnálom Orlovot! De ha már így történt, örülök, hogy te kerültél a hadosztály élére. Komolyan mondom, ha tőlem függne, elmennék hozzád komisszárnak. Csak az a baj: ha már egyszer előléptettek, le nem fokoznak, amíg rossz fát nem teszek a tűzre.

– Hát tegyél!

– Helyes, majd meglátjuk! – felelte Makszimov olyan komolyan, hogy Szerpilin elmosolyodott.

– Várni foglak, addig meg mondj nekem valamit a mostani komisszárról.

– A neve...

– A nevét éppen tudom: Permjakov. Egyébként?

– Még egy hete sincs, hogy megérkezett. Hadtestkomisszár volt a Krímben. A hadtest Perekopnál állítólag nem a legjobban szerepelt, erre szegény fejét kicsit lefokozták. Azt már nem tudom, ki volt a hibás, ő vagy más. Ahogy itt harcol, abból úgy látom, alighanem más. Van még kérdésed? – tette hozzá félig tréfálkozva, félig komolyan.

– Kérdésem sok lenne, csak az időnk kevés...

Még mindig ott álltak az autó mellett, egyikük sem akart elválni.

– Sízászlóaljakat szervezünk – folytatta Makszimov. – Egyébként tudod-e, ki az a harmadik civil, aki ott ült, az a mogorva képű, aki egy szót sem szólt?

– A városi végrehajtó bizottság elnöke, bemutattad.

– Csak most, ideiglenesen az, különben az egyik megszállt körzet titkára, ott elöl. – Makszimov az arcvonal felé intett. – Őt nem hívtam, magától jelentkezett. Neszét vette, hogy támadás készül, és most azt szimatolja, melyik alakulattal térhet majd vissza legelőbb a városába.

– Hát igen, mindenkinek megvan a maga gondja – felelte Szerpilin. – Én is hogy szeretnék visszatérni Mogiljovba! – S elszoruló szívvel szinte maga előtt látta azt az összelőtt mogiljovi magasfigyelőt, ahol utolsó este feltűnt Smakov előtt a porfelhőben a németek hajtotta fogolyoszlop.

– Fjodor Fjodorovics, remélem, leveted a kucsmát meg a köpenyedet is? Mesterlövészeik vannak, s az alakod egyébként is elég szembetűnő, egy fejjel magasabb vagy az átlagosnál. Melegebb is a szőrmebekecs meg a füles sapka – jegyezte meg aggódva Makszimov.

– Levetem – nyugtatta meg Szerpilin. – Van az autóban minden: bekecs meg füles sapka is. Sőt, még nemezcsizmát is hoztam. Ne félts engem, nem kerülök mesterlövész szeme elé, egyáltalán nem kívánok meghalni. Most se testem, se lelkem nem kívánja.

– Máskor talán kívánta?

– Hát, hogy is mondjam... A kórházban, a legutolsó napokban, bevallom, nyomott hangulatom volt, Dosztojevszkijt olvastam...

– Mi nyomasztott? – tréfált Makszimov. – A kórház vagy Dosztojevszkij?

– Ez is, amaz is. Talán emlékszel, amikor Raszkolnyikov arról az emberről elmélkedik, aki mindent vállal, csak hogy élhessen, akár egész életében egy talpalatnyi földön állna, egyes-egyedül. Társtalanul, sötétben állna, csak hogy ne kelljen meghalnia! No hát, én erre nem vállalkoznék, és csakis egy feltétellel kívánok élni.

– Éspedig?

– Ha legyőzzük a németeket! Különben miféle életünk lenne? Sötétben, örökös rettegésben, szótlanul, egy talpalatnyi földön? Erre nem vagyok hajlandó! És azt hiszem, te sem.

Még egyszer keményen megszorította Makszimov kezét és elrobogott.

Hogy a hadosztályhoz eljusson, Szerpilinnek a dűlőútról vissza kellett kanyarodnia a műútra, majd hét kilométer kocsikázás után ismét letérnie róla. A műútig elég gyorsan haladtak, de ott csaknem azonnal elakadt a kocsi. Az út mindkét szélén gyalogság vonult a front

felé, középen pedig végeláthatatlan sorban egy gépvontatású tarackos tüzérezred vesztegelt. Távolabb hegynek fordult az út, ott bizonyára csúsztak a gépkocsik, ez okozta a torlódást.

A sofőr megelőzött néhány teherautót, letért az út szélére, de elakadt. Kezében lapáttal kiugrott a hóba, majd a kocsi némi csúszkálás után visszagördült az útra, még egy teherautót elkerült és megállt. A vezető nem kockáztatta meg újból, hogy a hóba süppedjen.

A hadseregparancsnok segédtisztje kiszállt a kocsiból és előreszaladt, az elakadt oszlop élére.

– Ez mindjárt rendet teremt! – mondta meggyőződéssel a sofőr.

Jóslata nem teljesült: húsz perc is eltelt – a gyalogság egyre csak vonult, vonult, menet közben csatárláncba húzódott, kétfelől megkerülte a gépkocsikat az út szélén és az érintetlen hóban –, de a kocsik még mindig nem mozdultak.

Szerpilin kiszállt az Emkából, és különösebb türelmetlenség nélkül fel-alá járkált. A hó keményen csikorgott halinacsizmája alatt; elöljáróinál tett látogatása után útközben ezzel cserélte fel a másikat. Úgyis eljutnak az éjszaka folyamán a hadosztályhoz – még éjjel fel akarta keresni az ezredet: aludni nem volt szándékában –, ez a kis késés tehát nemigen nyugtalanította, a frontra vonuló csapatok és a gépesített tüzérség látványa pedig ismét jólesően emlékeztette a támadásra.

Örült is, meg aggodalmat is érzett. Voltaképpen a békeidők óta nem vezetett hadosztályt; a bekerítésből való kitörés azzal a néhány száz emberrel kemény, de egyoldalú iskola volt, ezért most, amikor a küszöbönálló támadásra gondolt, izgalom fogta el. Izgult az általános sikerért, mint mindenki, aki már tudta, mi készül; aggódott önmagáért is: sikerül-e néhány rövid nap alatt kiismernie egy olyan bonyolult gépezet minden csínját-bínját, mint amilyen egy hadosztály? Úgy gondolta, megbirkózik a feladattal, különben nem kérte volna, hogy hadosztály élére nevezzék ki; de pusztán „megbirkózni" még nem lesz elég: az első nagy ellentámadásban kell vezetnie, mégpedig jól, példamutatóan!

„Ezek még újoncok lehetnek – gondolta a gyalogságot figyelve, amely fel-feltünedezett a túlsó oldalon, a tarackok és a gépkocsik közeiben. – Még nem voltak harcban. És alighanem parancsnokaik javarésze sem harcolt még. Márpedig, akármit mondjanak is, nehéz az első nap a háborúban..."

Így tűnődött fel-alá járkálva; gondolataiból a segédtiszt riasztotta fel, aki a futástól lihegve, egyszer csak ott termett előtte.

– Vezérőrnagy elvtárs, ő felel ezen a szakaszon a menetoszlop

mozgásáért – mutatott a kíséretében levő testes őrnagyra. – Hiába magyarázom neki, hogy ön itt vár, nem intézkedik! Ide kellett hívnom!

Szerpilin kiegyenesedett (eddig hátratett kézzel kissé meggörnyedve járkált), s az előtte álló, engedetlen őrnagyra pillantott.

Az őrnagy füles sapkájához emelte kezét, és rekedt, de vidám hangon jelentette, hogy ő Artyemjev őrnagy, ennek az itt vonuló hadosztálynak egyik ezredparancsnoka.

Rekedt hangja és állig bebugyolált nyaka ellenére maga volt a megtestesült egészség; vörös hajú, nagy, tagbaszakadt ember, szélcserzett, napbarnított, kemény vonású arca még a holdfényben is téglavörösnek látszott.

A segédtiszt nyilván azt remélte, hogy az őrnagy mindjárt megkapja a magáét, de Szerpilin nem ezzel kezdte:

– Mi az, torokgyulladása van?

– Igenis! – felelte ugyanolyan vidáman és rekedten az őrnagy.

– Sokáig tart még ez a torlódás?

– Mindjárt megszűnik, vezérőrnagy elvtárs, a gyalogság már felért, még öt-hat tehergépkocsit felvontat a dombra, távközöket létesítünk, a többi magától széthúzódik. Tíz perc alatt felszámoljuk az akadályt. Ezt már mind elmagyaráztam a főhadnagynak – intett a segédtiszt felé, mint aki haragszik, hogy ok nélkül elvonták a munkájától.

– Helyes, tíz percet adok – mondta Szerpilin, az órájára pillantva. – De nem többet! Még nem harcoltak?

– Kikre céloz, vezérőrnagy elvtárs?

– Az ezredére, minthogy ezredparancsnok, meg a hadosztályára...

– A legénységi állomány túlnyomó része még nem harcolt, de a parancsnokok részt vettek a Halhin-Golnál vívott harcokban. Persze, azok a harcok... – Bizonyára azt akarta mondani, hogy azok a harcok ott a Halhin-Golnál természetesen egészen másfélék voltak.

De Szerpilin a szavába vágott:

– Nem tartóztatom tovább. Kívánom, hogy megsokszorozzák hadosztályuk harci dicsőségét.

– Köszönöm, vezérőrnagy elvtárs! Megyek, véget vetek a torlódásnak. – Karórája egy pillanatra kivillant a bekecse ujjából, és az őrnagy futásnak eredt a gépkocsik mellett.

Szerpilin éjjel egy órakor érkezett meg a hadosztálytörzshöz. A hadosztálykomisszár nem volt ott: délben kiment az egyik ezredhez, de a törzsfőnök még nem feküdt le, ébren várta az új parancsnokot.

Szerpilin javaslatára azzal kezdték, hogy gondosan átvizsgálták a már kidolgozott harctervet: így, első látásra, a terep figyelembevétele nélkül, jónak mutatkozott.

A törzsfőnök – szomorú képű, fáradt kis ezredes –, úgy látszik, előre beletörődött a gondolatba, hogy nem lesz, nem lehet az új hadosztályparancsnoknak kedvére való; az olyan ember szándékosságával, aki nem bánja, tetszik-e vagy sem, amit mond, színtelen, halk hangján minden tizedik szavával az elesett hadosztályparancsnokot emlegette: „Orlov tábornok javaslatára", „Orlov tábornok elgondolása szerint", „Orlov tábornok számításai alapján"... Szerpilin végül is ráunt.

– Ide hallgasson, Rtyiscsev ezredes! – mondta. – Maga is részt vett a harcterv összeállításában? Ki dolgozta ki? Maga vagy sem? Tudnom kell, hogy mit várhatok a jövőben: ki fogja a hadosztály háborús számvetését intézni, maga vagy én? Én úgy tudtam eddig, hogy ez a törzsfőnök kötelessége. És alighanem egy iskolába jártunk. Ha nem így van, öntsünk minél előbb tiszta vizet a pohárba!

Rtyiscsev kényszeredett pillantással lassan felnézett rá, és azt felelte, hogy igen, a részletszámvetéseket természetesen ő készítette el.

– No látja, ebben egy pillanatig sem kételkedtem. De hát akkor miért dörgöli folyton az orrom alá, hogy „Orlov tábornok így" meg „Orlov tábornok úgy", akár helyénvaló, akár nem? – folytatta Szerpilin: nem akart félúton megállni. – Hallottam már, hogy az elődöm kitűnő parancsnok volt: hallottam a frontparancsnokságon és a hadseregnél egyaránt. Felesleges, hogy ezt maga igyekezzék belém verni. Nagyon örülök, hogy olyan hadosztályhoz kerültem, amelynek hagyományai vannak. De azt nem tűröm, hogy örökösen a volt parancsnokukkal hozakodjanak elő. Most ugyanis én vagyok a hadosztályparancsnok, és ezt a körülményt senki se bírálgassa, se maga, se más, se közvetlenül, se célozgatásokkal! Jegyezze meg a jövőre: ne fáradjon azzal, hogy folyton emlékeztessen, milyen kiváló hadosztályparancsnok volt Orlov tábornok. Majd én találok alkalmat rá, hogy megfelelő formában megemlékezzem róla, mivel tartozom, mint hadosztályparancsnok, elődömnek, és magának, a törzsfőnökömnek is, noha nem szokásunk élőket dicsérni. Nos, mi a véleménye erről? Feleljen nyíltan! – tette fel rövid szünet után a kérdést, mely a másikat teljesen váratlanul érte.

Szerpilin késlekedés nélkül összhangot akart teremteni ezzel az emberrel. Azzal, hogy most első találkozásukkor így megmondta a véleményét, alkalmat adott neki rá, hogy kiöntse a szívét – ha akarja. Ha most beszélni fog, akkor meglesz az összhang, de ha behúzódik a csigaházába, akkor baj van.

– Mit szóljak erre, tábornok elvtárs? – szólalt meg Rtyiscsev rövid hallgatás után, és mélyen ülő, bánatos szemével ismét Szerpilinre nézett. – Misa Orlovval... ne vegye zokon, hogy így nevezem; meghalt, és már nem vagyunk szolgálati viszonyban egymással... húsz évig szolgáltam együtt. Nem tudom és nem is akarom elfelejteni. És őszintén megvallom...

– Csakis őszintén! – biztatta Szerpilin.

– ...őszintén megvallom, hiszen ön szólított fel erre: nekem személy szerint őt nem pótolhatja soha.

„Összeszokunk!" – gondolta Szerpilin.

– Látom, szerette a hadosztályparancsnokot – mondta. – És a hadosztályt?

– Éppen erről akartam beszélni. Szeretem a hadosztályt, és csak azt várom öntől – ha egyáltalán jogom van erre –, hogy minél nagyobb sikerrel pótolja az előző parancsnokot. Az én személyem itt nem sokat számít...

– Ejnye, hogy beszélhet ilyet! – Szerpilin nem állhatta meg, hogy félbe ne szakítsa. – Hiszen maga a törzsfőnököm!

– Nem számít – ismételte Rtyiscsev –, de azt akartam mondani, hogy még most, annyi veszteség után is, több mint harminc olyan parancsnoka van a hadosztálynak, aki az omszki gyalogostiszti iskolában végzett. Orlov tíz évig szolgált ott, mielőtt a hadosztályhoz jött: az ő növendékei. Ez, tudja, olyan szilárd gerinc, amellyel számolni kell, itt nem lehet a hagyományokkal tréfálni. Talán nem volt okos dolog egyre csak a nevét hajtogatnom. Bevallom, ezt éreztetni akartam. Ne törődjék vele! De a hadosztály érdekei állnak mögötte.

– Rendben van – bólintott Szerpilin.

– Ez a dolog lényege – folytatta Rtyiscsev, és ismét a hadosztályparancsnokra pillantott bánatos szemével, amely most, hogy az ellenséges kifejezés eltűnt belőle, még bánatosabbnak látszott. – Ami az én személyemet illeti, engem a halála teljesen letört. Nem bírom elviselni...

– Tegyük fel, hogy így van. De akkor hogyan harcolunk tovább?

– Harcolni azért fogunk, a haditudományt nem felejtettem el, és a haláltól sem félek jobban, mint mások.

– Keressük fel az ezredeket – javasolta Szerpilin.

– Érdemes? – kérdezte Rtyiscsev. – Talán reggel...

– Sokára virrad még. Öt óra van csak. Még sötétben végigjárjuk az első állásokat, főleg azokat, amelyekbe nappal nem mehetünk. Reggel pedig kimegyünk a figyelőpontokra. Orlov tábornok, ha jól tudom, éppen egy figyelőponton esett el? Melyik ezredben?

– Bagljuknál – felelte Rtyiscsev.

– És a komisszár melyik ezredhez ment?

– Ugyanoda, Bagljukhoz.

– No hát, akkor Bagljukkal kezdjük – mondta Szerpilin.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Klimovics a műtőben ült, s a gipszkötés elkészülését várta. Huszonnégy órával azelőtt golyó érte a karját a csukló felett: akkor azt hitte, semmiség az egész, de éjjel erősen fájt a karja, ezért jött el a szomszédos lövész hadosztály egészségügyi zászlóaljához. Kiderült, hogy nagyobb baj van, mint gondolta: csontrepedést állapítottak meg, és habár így sem akart semmiképpen kiállni a csatasorból, bele kellett törődnie, hogy gipszbe rakják a karját. Zubbonyban ült ott, vállig feltűrt ujjal, érezte, hogy lúdbőrözik a karja a hidegben, s a kitört ablakon át kinézett az utcára. A szemközti házat látta – annak is minden ablaka hiányzott –, meg egy fekete autóbusz tetejét: egy német törzsautóbusz állt a tábori kórház bejárata előtt.

A Moszkva alatt indított szovjet ellentámadás már második napja eredményesen folyt az egész arcvonalon, és az egészségügyi zászlóalj ma hajnalban máris idetelepült, a visszafoglalt kis vidéki város kórházának épületébe.

„Gyorsan felzárkóztak!" – gondolta elismeréssel Klimovics.

Saját egészségügyi százada ellenben elakadt valahol a hóban az éjjel, ezért kellett a szomszédba jönnie kötözésre.

Kis városka volt ez, nem járási székhely, békeidőben nyilván kérdően néztek volna egymásra az emberek a neve hallatára, találgatva: vajon hol lehet? Moszkva környékén vagy a Volga mellett?... De most, ezerkilencszáznegyvenegy decemberének elején, a legszebb muzsikaként csengett neve országszerte. Visszafoglalt város! Nagy újdonság volt ez még akkor!

A 31. lövész hadosztály két ezrede foglalta el rövid éjszakai harc

után. Sikerüket főleg a szomszédaiknak köszönhették – a távol-keleti hadosztálynak, amely tőlük balra vagy tizenöt kilométernyire tört előre, no meg Klimovics páncélosainak. A páncélosok még este elvágták a németek elől a visszavonulás útját, és ezzel választásra kényszerítették őket: vagy bekerítésben harcolnak tovább, vagy azonnal visszavonulnak, itt hagyva mindent, amit azon nyomban nem tudnak elmozdítani. A városka és környéke tele volt gazdátlan német gépkocsikkal: egy gépesített hadosztály egész hadtápja ott rekedt.

Klimovics várakozás közben lehunyta szemét; azt hitte, tüstént elalszik ültében, sebesült karját az asztal szélén nyugtatva. Mi sem lett volna természetesebb, hiszen már egy hónapja – mialatt ide-oda dobálták a dandárját, hol ezt, hol amazt a rést tömve be vele – két-három órát aludt csak rendszertelenül, az utóbbi napokban meg éppenséggel nem pihent többet egy óránál egyhuzamban. Igen, ideje lett volna elaludni, de csak kerülgette az álom: túlságosan felajzották az események. Bármennyire áthatolhatatlannak látszó páncéllal burkolta is lelkét a nyugalom és a háborús megszokás, most, amikor mégiscsak megindult végre az ellentámadás, kiderült, hogy az embernek nemcsak a bánat elviselése nehéz. A nagy örömöt is nehéz elviselni! A nagy öröm is minden erőt igénybe vesz, és kimeríti az embert.

Ezeket a távol-keleti fiúkat, akik tegnap estek át a tűzkeresztségen, s megállás nélkül tizenöt kilométerrel szorították vissza a németeket, persze mindjárt olyan boldogság töltötte el, amelyet bármelyik katona megirigyelhet, de még ők sem érthették meg teljes egészében Klimovics érzéseit. Aki maga is elszenvedte a visszavonulások és bekerítések keservét, a gyötrő megaláztatást, aki utolsó csepp benzinjével locsolta le utolsó harckocsiját, és háta mögött a szívsajdító fekete füstoszloppal, nyakába akasztva géppisztolyát, hetekig vonult az erdő mélyén, amíg az utakon német tankok dübörögtek kelet felé – csak az érthette meg Klimovicsot, foghatta fel teljességében azt a kegyetlen örömöt, amely másfél napja eltöltötte, attól a perctől fogva, amikor tegnap hajnalban áttörte a németek védelmét, és belegázolt a hadtápjukba, addig a percig, amikor idejövet átrobogott az otthagyott német gépkocsikkal és szélbe szórt német törzsokmányokkal teli városon.

Tegnap hajnalban, az áttörés után, amikor már eldőlt a harc kimenetele, s az ő acélszörnyetegei csendesedni kezdtek, egy utolsó német lövedék még eltalálta KV páncélosa tornyát. Klimovics kábultan kimászott, és látta, hogy a harckocsija tiszta fekete, és minden hiányzik róla, amit harc előtt rászereltek: a sáncszerszámok, a tartalék lánctagok és a vontatókötelek. Csak a füstös oldalak feketélltek csupaszon.

Ebben a pillanatban, amíg a tankot szemlélte, egy háztetőn lapuló német géppisztolyos megsebesítette. A németet lelőtték, Klimovics karját bekötözték, azután átült egy T–34-esbe, és tovább robogott.

A nap folyamán néhány harckocsijával egy visszavonuló német tüzéroszlopba ütközött, és már az első eredményes lövésekkel torlódást idézett elő az oszlop élén és végén. A németek hirtelenében szétfutottak, de aztán, ezt meg kell adni nekik, magukhoz tértek, visszafordítottak néhány ágyút, és a tűzfedezet alatt még azt is megkísérelték, hogy a harckocsikhoz férkőzzenek. Egyszerre kellett tehát szétverni az oszlopot, tűzzel lefogni a tüzelő ágyúkat és védekezni. Harckocsiból korlátozott a kilátás, könnyen felgyújthatják. Klimovics a rádiósokból megszervezte a harckocsik körkörös biztosítását a kiszerelt géppuskákkal. Végül is megsemmisítették a támadó németeket, elhallgattatták az ágyúkat, és a teherautókat felgyújtották. A hevenyészett összeszámlálás után kiderült, hogy egy egész tüzérezredet semmisítettek meg. Ilyen eset Klimovics emlékezete szerint még nem fordult elő a háború kezdete óta.

Éjszaka pedig rajtaütöttek egy német gépkocsioszlopon, amely fényszórókkal világítva, lassan haladt a hóviharban. A sofőrök szétszaladtak az erdőben, otthagyták az autókat égő lámpákkal, járó motorral: az SS-hadosztály katonái pedig kiözönlöttek a hóba, és feltartották karjukat. Júniusban még azt hitték, ez sohasem történhet meg, és íme, decemberben mégiscsak meg kellett tanulniok.

Reggel a szovjet páncélosok, már mélyen a német védelemben, egy megerősített támpontot foglaltak el, és Klimovics a tulajdon szemével látta, miként ugrál ki a lövészárkokból a német gyalogság, és fut, fut a szovjet harckocsik elől, ahogyan a lába bírja. Maga is részt vett ebben a támadásban, és látta a menekülő fasisztákat, kétszáz, sőt húsz méternyire is maga előtt, hátukba tüzelt a géppuskájával, és látta a futás közben hátraforduló arcokat...

Megannyi emlék gyülemlett fel benne a háború alatt, olyan nyomasztóak, hogy aki nem élte át mindezt, annak egy is elég volna egész életére. Az igazat megvallva, némelyik még őt is megremegtette; mert hát lehet-e higgadtan visszaemlékezni a katonai temetésekre, amikor harc után úgy kell kihúzgálni a harckocsikból az összeégett maradványokat, hogy milyen állapotban, arra nehéz szavakat találni!... És ha a harckocsi még használható, akkor később belül lemossák, levakarják, új kezelőszemélyzet ül bele, s már indul is a harcba...

Azt mondják, az ilyen élményektől megedződik a szív. Ez igaz is, persze. Megedződik, de sebet is kap. Megedződött, de sebzett szívvel él és harcol tovább az ember. Két oldala van az éremnek, és akár-

mit mondjanak is, ezen nem változtathat senki. Még az olyan emlékek is, mint a mai reggel, a harckocsi elől menekülő németek, amint futás közben hátrafordulnak, rémülten figyelik, nyomukban-e a halál, még ezek az emlékek is sebezték, nem csupán edzették a szívet. Mert valahol az emlékezete mélyén mégiscsak megmaradt ez a rémült arc, amely egy pillanatra felbukkant előtte, hangtalan kiáltásával: „Ne bánts!... Félek!..." Megült az emlékezetében, és nem távozott el onnan, részévé vált annak a győzelemérzésnek, amely Klimovicsot másfél nap óta eltöltötte. Az ember olykor azt képzeli, a háború nem hagy kitörölhetetlen nyomokat benne, de ha valóban *ember* az illető, akkor bizony csak képzeli...

Talán ezért volt az, hogy a kedves, de nem szép arcú fiatal orvosnő, amikor a nővértől átvette az előkészített gipszkötést, és gyengéden, nehogy fájdalmat okozzon, belerakta Klimovics karját, részvevő pillantást vetett rá, és váratlanul, cseppet sem alkalomszerűen, megkérdezte:

– A családja hol van, ezredes elvtárs, messze?

– Messze – válaszolta Klimovics a váratlan kérdéstől megremegve, és ezzel az első, kínálkozó szóval elhárította a bepillantást nem gyógyuló sebes lelkébe.

Hogy a fájó emlékektől szabaduljon, páncélos katonájára gondolt, a T–34-es vezetőjére, akit behozott magával ide, kötözésre, mert a fején gennyedésnek indultak az égési sebek...

– Azt sem tudja az ember, hogy mi ropog a lába alatt, hó-e, vagy üvegszilánk – jegyezte meg, amikor az erős fényben hunyorogva, kilépett a kórház kapuján, és nemezcsizmájával beletaposott az egész utcát beborító üvegtörmelékbe.

Szőrmebekecsben volt: ujját csak az egyik karjára húzták rá, és úgy gombolták össze rajta, a begipszelt kar felett. Odakint Ivanov százados várta, aki a dandár átszervezése után ismét hadtáphelyettes lett. Ő hozta be Emkáján a parancsnokot, miután sikerült rábeszélnie, hogy bekötöztesse magát, és utána megnézze a várost.

– Harckocsiba így nem bújik be, ezredes elvtárs!

– Bebújok én, sohse féltsen engem! Hát maga hogy van? – fordult Klimovics Zolotarjovhoz, akinek a tankjába átült tegnap, a sebesülése után.

– Rendben, ezredes elvtárs, csak a fél fejemet leborotválták.

Zolotarjov fejét az égett sebek felett olyan vastag pólyasapka fedte, hogy páncélos sisakja épp csak a fejebúbján ült.

– Gyerünk haza – mondta Klimovics, a dandárra célozva.

– Csak előbb nézzünk be a hadosztályparancsnokhoz! – kérte Ivanov.

– Milyen alkalomból?

– Szeretnék biztosítani egyet-mást – Ivanov kifejező mozdulatot tett a levegőben, s az utcát elzáró német gépkocsikra mutatott –, és rendbe hozatni a magunk használatára. Félek, hogy a gyalogság mindenre ráteszi a mancsát! Csak egy percre nézzünk be!

– Még számba se vettük az első zsákmányt, és te máris alkudozol! – jegyezte meg Klimovics homlokát ráncolva, de aztán belátta, hogy Ivanov a dandár érdekében serénykedik, és nem ellenkezett.

A százados hátul ült, és onnan irányította a sofőrt, merre hajtson, hol forduljon be, közben arra is gondja volt, hogy dandárparancsnoka figyelmét a zsákmányolt értékekre felhívja.

– Ez egy harckocsizó ezred tábori rádióállomása. Ez pedig egy berendezett műhely-gépkocsi. – Egy autóra mutatott, amelynek belsejében, a motorház fedelét felnyitva, két páncélos kotorászott.

– A te embereid? – kérdezte Klimovics felelet helyett.

– Perszel Mondjuk meg őszintén: kié ez a zsákmány? Talán nem a miénk?

Főleg szállító- és törzsgépkocsik voltak ott, de akadtak páncélautók, sőt tankok is, ezeket is otthagyták a nagy kavarodásban.

– Hej – sóhajtott Klimovics bosszankodva –, ha mindjárt így kezdhettük volna a háborút!

A sofőr egy kis városszéli házikó előtt fékezett, amelyhez telefonvezeték húzódott. A kapu előtt fehérre mázolt Emka állt.

Amikor Klimovics Ivanovval együtt belépett a sokféle holmival és fikuszokkal telezsúfolt, alacsony mennyezetű szobába, Szerpilin, aki öt perccel előbb érkezett, fel-alá járkált, s kigombolt bekecsének szárnyait lobogtatva, lelkesülten beszélt az asztal mellett ülő Rtyiscsevnek arról a nagy harci hévről, amellyel a katonák rohamoztak. Ez a hév már tegnap fűtötte őket, de különösen ma mutatkozott meg, a város visszafoglalása után.

– Ahogy átvonultak a városon, egyszeriben jókedvűek lettek! Újabb harc előtt állnak, és tudják, hogy egyikük-másikuk már holnap nem lesz az élők sorában, és mégis, hogy mennek! Őszintén szólva, reggel attól tartottam, hogy úgy kell majd kituszkolni innen az ezredeket, mivel a babéraikon akarnak pihenni. De nem! Visszafoglalták a várost, és máris indultak tovább! Nem tudja, Dobrogvedov hol jár?

– Tizennégy órakor Zarubinóban volt – felelte Rtyiscsev. – Távbeszélő összeköttetésünk még nincs vele, most építjük...

– Nem egykönnyen érik utol, hisz itt van, már, ni! – Szerpilin a térképre bökött, vagy négy kilométerrel Zarubinón túlra. – Éppen onnan jövök!

Csak bekukkantott a törzshöz, meglátogatta azt a két ezredét, amely az éjszaka folyamán a várost elfoglalta, és most Bagljukhoz készült, aki jobbról karolta át a várost.

Az általános helyzet ismeretében belátta, hogy a város ilyen hirtelen elfoglalását nagyrészt a páncélosoknak köszönheti, meg a baloldali szomszédainak, akik a németeket a gyors visszavonulásra kényszerítették. De mégiscsak az ő ezredei vették vissza a várost, s túlzás lett volna azt kívánni tőle, hogy most, a támadás hevében, többet gondoljon a szomszédok szolgálataira, mint saját hadosztályának sikereire. Lázasan dolgozott a támadás előtt és most is, amikor az első gyümölcseit learatta, és örömmel töltötte el, hogy éppen az ő hadosztálya szabadította fel az első Moszkva környéki várost, s hogy nagy szerencséjére a veszteségek az első huszonnégy óra alatt kisebbek voltak, mint ahogyan előre gondolták.

– Tábornok elvtárs, engedje meg, hogy bemutatkozzam: Klimovics ezredes, a tizenhetedik páncélos dandár parancsnoka vagyok.

– Régen ezredes? – Szerpilin megfordult, s elővillantak fémfogai, amikor kezet nyújtott Klimovicsnak.

– Egy hónapja. Mikor a Távíróhivatal előtt kérdezte, már megvolt a kinevezésem, csak nem tudtam róla.

– Hallottam – folytatta jókedvűen Szerpilin –, hogy a szomszédunkkal Klimovics ezredes páncélosai működnek együtt. Gondoltam magamban: vajon ő lesz az, vagy más? Aztán úgy döntöttem: perszę hogy ő! Sajnos, kevés harckocsizónk van még, aligha lehet Moszkva alatt egyszerre két Klimovics dandárparancsnok!

– Én meg, hogy őszinte legyek, nem számítottam rá, hogy magával fogok itt találkozni, tábornok elvtárs – felelte Klimovics. – Úgy gondoltam, Orlovot fogom látni; november elején vele működtünk együtt...

– Igen – mondta Szerpilin, és mosolya egy pillanat alatt eltűnt az arcáról. – Orlov tábornok, amíg élt, a mennyek országánál is jobban áhítozta azt a napot, amikor majd támadásra vezetheti a hadosztályát. Nem érte meg, és most Szerpilin támad helyette. Megesik ilyen furcsaság a háborúban, mi sem vagyunk biztosítva ellene.

Felsóhajtott, nem maga miatt, hanem Orlovra gondolt: ha ma nem, hát holnap éjjel időt kell szakítania rá, és megírni egy rövid levélben az özvegyének, hogy a hadosztály híven őrzi a férje, Orlov tábor-

nok hagyományait, s halálát megbosszulandó támad és kergeti a fasisztákat.

Ezt gondolta magában, de fennhangon azt kérdezte, nem dobták-e át Klimovics dandárját hozzájuk, hogy együtt működjék a 31. hadosztállyal?

Az ezredes azt felelte, hogy nem, továbbra is a bal szomszéd alárendeltségébe tartozik, s csak az egészségügyi zászlóaljhoz jött be, meg hogy egyúttal kissé körülnézzen a városban.

– Régen harcolok már, de Jelnyán kívül nem láttam még visszafoglalt várost!

– Igen – bólintott Szerpilin –, az első város, az első visszafoglalt város, gondolja csak meg... Ördög tudja, magának legalább Jelnyánál szerencséje volt, de én hathónapi háborúskodás után most foglalom el az első várost! Ezt is csak a maguk meg az isten segítségével.

Klimovicsra pillantott, és mosolyogva hozzátette: képzeli, a távol-keleti szomszédok hogy bosszankodnak. Ők mérték a főcsapást. mégis nekünk jutott a szerencse. Egyébként kár latolgatni, háborúban egyszer így, másszor úgy!

Szavaiban nagylelkűség csengett ugyan, de nem titkolhatta elégedett örömét! Akárhogy volt is, mégiscsak az ő hadosztálya foglalta el a várost.

– Iszunk egy kis teát, jó szomszédok módjára? Avagy a páncélosok nem élnek teával?

De Klimovics nem fogadta el a kínálást. Már nyugtalankodott a dandára miatt. Igaz, hogy ott volt a komisszár meg a törzsfőnök, a parancsokat is kiadták, s már csak a tankokat javították az éjszakai harc előtt, de azért nem volt nyugodt a lelke.

– Köszönöm, tábornok elvtárs, megyek már. De egy kérésem volna. Ha már egyszer maga is elismeri, hogy részünk volt a sikerben, itthagyom a hadtáphelyettesemet, szeretne a zsákmányból felhasználni egyet-mást, főleg szállítóeszközöket... Egyszóval, szánja meg az árvát! – Ezeknél a szavaknál a vigyázzban álló vörös hajú Ivanov felé intett. Szerpilin elmosolyodott, mulattatta ez a cseppet sem ráillő kifejezés meg a hadtáphelyettes magabiztos képe.

– Még hogy megbántsuk a kis árvát!... Mit gondolnak – kérdezte aztán, búcsúzóban –, várták a németek ezt a támadásunkat, vagy sem? Maguk jobban látták, már tegnap kiértek a hadtápterületükre. A foglyok egy része azt mondja, nem várták. Mások meg azt állítják, hallottak valamit a küszöbönálló visszavonulásról. Mi a véleménye?

Klimovics elgondolkodott, és azt felelte, véleménye szerint egyes német csapatok már parancsot kaptak a visszavonulásra, mások nem. Általában nagyon zavaros az ügy...

– Így lehet valahogy – bólintott Szerpilin. – Én a magam részéről úgy vélem, hogy ha egy hetet késlekedünk, tehát nem találjuk meg a kellő pillanatot, akkor szervezett visszavonulással lett volna dolgunk. Úgy érzem, jó szimatunk volt! – kiáltotta örömmel, és még bele is szimatolt a levegőbe.

Amikor így a történteken örvendeztek, mindketten ugyanarra gondoltak: tegnap és ma megtörték a német ellenállás bizonyos kis hányadát, de hogy holnap mi vár rájuk, azt nem tudni. S búcsúzáskor kiolvasták egymás szeméből ezt a nyugtalanító gondolatot.

– Épp az ő dandárjához jutottam ki a bekerítésből – magyarázta Szerpilin az ezredes távozása után a törzsfőnökének, aki az egész beszélgetés alatt szótlanul végezte a dolgát.

Rtyiscsev bólintott. Általában sokat dolgozott, és keveset beszélt, mintha hallgatásával is azt akarná mondani: „Hogy egyébként miféle ember vagyok, és hogy a volt parancsnokkal milyen voltam, ahhoz nincs köze. Egyszer már meghallgatta erről a véleményemet, többet nem térek vissza rá. A többit ítélje meg maga: a szeme előtt dolgozom."

Ez a viszonyuk, ha nem is szolgált örömére Szerpilinnek, de kielégítette, különben sem volt ideje gondolkodni rajta.

Néhány kérdést tett fel Rtyiscsevnek, megkérdezte, amit általában egy hadosztályparancsnok, aki félnapig az ezredeket látogatta, a harcálláspontján maradt törzsfőnökétől kérdezni szokott: mi hír a jobb és bal szomszédok felől, hogy állnak a lőszerellátással, hogyan zárkózik fel a hadtáp, és nem keresték-e a hadseregparancsnokságtól.

A bal szomszéd hadseregben jól álltak az ügyek. A jobb szomszéd ellenben elmaradt: az a veszély fenyegetett, hogy az így képződött hézag áttöréshez vezet. A hadseregtől telefonált a törzsfőnök, és megtudakolta a helyzetet. Abból, hogy semmit sem kifogásolt, és senkit sem állított példaképül, arra lehet következtetni, hogy a hadseregben egyelőre nincs kit példaképül állítani elébük; ma is övék a legnagyobb siker.

Szerpilin, miután végighallgatta a beszámolót, gyorsan teához ült, még a bekecsét sem tette le.

– No lám! – hallatszott a küszöbről egy csúfolódó, éles hang. – Még fél Oroszországot vissza kell foglalni a németektől, s a hadosztályparancsnok, aki elfoglalt egy kis pontot a térképen, nyugodtan teázik!

Szerpilin háttal ült az ajtónak: megfordult és egy pillanattal később állt fel, mint a nyomban vigyázzba merevedő törzsfőnök. A hadseregparancsnok állt az ajtóban, az erős fagy ellenére szigorúan szabályszerű öltözékben: csizmában, köpenyben és kucsmában; arcát pirosra csípte a hideg, és Szerpilin haragosnak látta.

– Jelentse a helyzetet! – mondta a hadseregparancsnok, és kucsmáját és köpenyét még menet közben a segédtisztje karjára dobva, az asztalhoz lépett.

Szerpilin mellette állva a térkép fölé hajolt, és jelentette a helyzetet; ceruzával mutatta a balszárnyon levő két ezred előnyomulását. Az igen szabályszerű Rtyiscsev, amíg az ezredparancsnokoktól írásbeli jelentést nem kapnak, csak pontozással jelölte meg az elért terepszakaszokat.

– Hogyan, idáig nyomultak előre, ahová mutat? – kérdezte a hadseregparancsnok hitetlenül, látván, hogy Szerpilin vastag piros csíkokat húz a térképre a pontozás fölé. Azt hitte, a hadosztályparancsnok siet valóságnak feltüntetni azt, ami még vágyálom. – Csakugyan itt vannak, vagy csak feltételezi, hogy idáig nyomultak előre? – Most már nyíltan feltette a kérdést.

– Előretörtek – mondta a hadosztályparancsnok.

– Alig hihető.

– Én pedig hinni szoktam a szememnek! – vágta rá szilárdan Szerpilin, tudta, mennyire fontos ez a pillanat a hadseregparancsnokkal való további viszonya szempontjából. – Feltételezem – folytatta, ismét a térképre nézve –, hogy most már idáig meg idáig is előrenyomultak – két pontozott vonalat húzott. – Itt pedig – ceruzája hegyével a maga rajzolta vastag piros vonalakra bökött – magam is voltam. – Órájára pillantott, és percre megmondta, mikor volt az egyik és mikor a másik helyen.

A hadseregparancsnok gyakran, talán a kelleténél gyakrabban beszélt alárendeltjeivel azon a hideg, éles hangon, amelyet Szerpilinnel szemben is használt a beszélgetés kezdetén. Nem számolt az emberek önérzetével, és vérig sértette őket, amikor elégedetlen volt velük; nem ismerte el, hogy joguk van megsértődni, még kevésbé szembeszállni vele, bármennyire bántja is őket ez a hang, ha lényegében nincs igazuk. De rideg természetében volt egy határ, amely szerencsésen elválasztotta a hatalmaskodást a zsarnokoskodástól. A lényeget illetően megengedte az ellenállást, és most éppen ilyenbe ütközött.

– Úgy – mondta, bár éles hangja nem enyhült. – Itt világos a helyzet. És mi van balra, Bagljuknál?

– Éppen most indulok oda – felelte Szerpilin, és a törzsfőnökhöz fordult: – jelentse, hogyan nyomul előre Bagljuk.

– Megkínál egy kis teával? – kérdezte a hadseregparancsnok, miután meghallgatta Rtyiscsev jelentését és leült. – Hogy nem szégyellt egyedül teazni.

Egy icipicit elmosolyodott annak jeléül, hogy tréfál.

– Szabad megkérdeznem, mi a helyzet a többi hadosztályban, hadseregparancsnok elvtárs? – kérdezte Szerpilin, kicsit várva.

A hadseregparancsnok szemöldökét összevonva nézett rá. Ha Szerpilinnél rosszul álltak volna a dolgok, másként válaszolt volna, de egyelőre minden jól ment nála, ezért barátian válaszolt:

– Hát csak-csak, Fjodor Fjodorovics, jobban is lehetne. Meglátszik, hogy nem szoktunk hozzá a nagy támadó hadműveletekhez, a parancsnok hozzáértése elmarad a csapatok harci szelleme mögött. Nem szoktunk hozzá, bizony elszoktunk a támadástól! – ismételte mérgesen. – Egyeseket ösztökélni kell, de úgy, hogy az embernek belefájdul a karja!

Mindkét kezét felemelte az asztalról, és szemléletesen megmutatta, miként kell lökdösnie azokat, akik nem elég gyorsan mozognak. Valóban, tegnap és ma is éppen erre kellett áldoznia idejének nagy részét: hogy előre és előre lökdössön mindenkit, a hadosztályparancsnokoktól a zászlóaljparancsnokokig! A hadsereg nagy általánosságban teljesítette feladatát, de őt bántotta a tudat, hogy többet is tehettek volna. Ott, ahol kevés ellenállásba ütközve, jól előretörtek, a szárnyak miatti féltükben hirtelen megálltak. Ahol pedig erősen kiépített védelmi támpontokba ütköztek, egyik elkeseredett támadást a másik után indították, de nem mertek széles átkaroló mozdulatokat végrehajtani, megint csak a szárnyak miatt aggódva.

Szerpilin hadosztálya ma gyorsabban nyomult előre, és kevésbé nyugtalanította őt a többieknél. Kezdetben úgy is tervezte, hogy azonnal a szomszéd hadosztályhoz megy, amelynek elmaradása következtében veszélyes hézag keletkezett a két hadosztály között. A hadseregparancsnok azt kívánta hadosztály- és ezredparancsnokaitól, hogy ne aggodalmaskodjanak a szárnyak miatt; ámde hadsereg-méretben, tudtán kívül ő maga is feleslegesen nyugtalankodott miattuk, és neki sem volt elég tapasztalata, hogy ezt felismerje. De bármennyire sietett volna is a szomszéd hadosztályhoz, ő is csak ember volt, és alig várta, hogy legalább a szeme sarkából megpillantsa az első várost, amelyet az ő hadserege szabadított fel. Szerpilin meglátogatását éjszakára is halaszthatta volna, mégis nappal jött ide.

– Lökdöstem, serkentettem az embereket – mondta ki hirtelen a gondolatát, olyan nyíltan, amire legtöbbször csak a nagyon magabiztos emberek képesek –, aztán úgy gondoltam, megnézem a maguk zsákmányát, hogy megkönnyebbüljön a lelkem! Mondhatom, tisztességes zsákmány, lesz mit jelenteni!

Kiitta a teát, felállt és megkérdezte:

– Bagljukhoz megy?

– Igenis!

– Hát akkor hallgasson ide búcsúzóul! Annak a Davidovnak, a maga szomszédjának, még ha kékre-zöldre verem is a hátát, de előretaszigálom, annyi szent! Ne takarózzanak az ő elmaradásával! Bagljuknak szabja meg feladatul: éjszakára ide kell jutnia! – Ceruzájával egy vasútállomásra mutatott a térképen, tizenkét kilométernyire attól a helytől, ahol éppen voltak. – Éjszakára legyenek ott. Még az éjjel foglalják el, és nyomuljanak tovább előre! Reggel pedig helyezze át oda a harcálláspontját, vagy még jobb, ha az egész törzset odaviszi!

Futó pillantást vetett a törzsfőnökre, s könnyedén bólintott. Még hátra sem fordult, a segédtiszt máris ott állt mögötte a köpenyével.

Megszólalt a telefon, Rtyiscsev felvette a kagylót, majd közölte, hogy a hadseregtörzs keresi a hadseregparancsnokot.

– Jelentse, hogy Davidovhoz mentem. Ott hívjanak fel egy óra múlva – mondta a hadseregparancsnok, és Szerpilin kíséretében gyorsan kiment.

A lépcsőn megborzongott a hidegtől. Szerpilin nem állhatta meg szó nélkül, és megjegyezte, hogy a szőrmebekecs mégiscsak melegebb a köpenynél.

– Én már csak ezt szoktam meg – felelte a hadseregparancsnok. – Ez persze magának nem kötelező – tette hozzá, Szerpilin bekecsére és nemezcsizmájára pillantva. – Ha ebben a nemezcsizmában eljut addig a bizonyos vasútállomásig, megköszönöm. Ha meg egy helyben topog, akkor hiába a bőrcsizma, az sem menti meg. – Gúnyosan elmosolyodott, mert eszébe jutott az, akit a bőrcsizma sem ment meg: a piperkőc Davidov ezredes, a szomszédos hadosztály parancsnoka. Aztán még egyszer erélyesen megismételte, hogy az éjszaka folyamán el kell foglalni Voszkreszenszkoje állomást, és elrobogott – egy perccel megelőzve Szerpilint.

– Attól tartok, éjjel mindenkinek gyalog kell majd menetelnie, rangkülönbség nélkül – jegyezte meg Szerpilin, amikor beült a sofőr mellé, s kiintett a viharosan kavargó hópelyhekre.

Bagljuk ezrede, amelyhez Szerpilin igyekezett, az éjszaka elfoglalt várostól jobbra nyomult előre. Emiatt sajnálkoztak is az ezredben, és irigyelték a szomszédokat, bár sem erre, sem amarra nemigen jutott idejük. Az első nap hat falut szabadított fel az ezred, ma reggel óta pedig újabb ötöt. Csakhogy tegnap még a „felszabadítás" szó megfelelt a valóságnak, ma viszont már minden visszafoglalt falut szinte földig égettek a németek. Még az éjszaka beálltával elkezdték a gyújtogatást, és egész éjjel – márpedig az ezred egész éjjel előretört – egyszerre több helyütt is vöröslött előttük az ég.

Rjabcsenko zászlóalja első nap az áttörés élén haladt, de ma reggel két út kereszteződésénél egy Macseha nevű kis faluba ütközött, amelyet a németek semmi áron nem akartak feladni, és az ötórás harcban, amellyel végre sikerült az üszkös romokat elfoglalni, halottban és sebesültben összesen negyven embert vesztettek.

Rjabcsenko most egyik századával az előretört zászlóaljak után nyomult, Malinyin pedig a hófútta dűlőúton széthúzódott többi századot vonta összébb. Még egy falut elfoglaltak már előttük: úgy beszélték, azt is felgyújtották a németek; füstje a hómezők felett gomolygott, és sietésre intette őket.

– Minden füstöl körös-körül – mondta Szincov, utolérve az előtte menetelő Karaulovot.

Lábuk belesüppedt a hóba, a szél egyenest az arcukba fújt, s nagy erőfeszítésébe került még annyira is meggyorsítani a lépteit, hogy Karaulov mellé kerüljön.

– Mit mondasz? – kérdezte a másik.

– Minden füstöl, azt mondom.

A szakaszparancsnok bólintott, s bekecse ujjával letörölte szemöldökéről és bajuszáról a rátapadt havat.

– Megyek és egyre számolgatom – dünnyögte maga elé nézve –, hogy reggel csak öt füstoszlopot láttunk, most meg már nyolcat. Egyre többet és többet gyújtanak fel. Nyolc falu! És még add hozzá, amelyiket elfoglaltuk, hogy is hívták...

– Macseha.

– Igen. Macseha! Add hozzá: kilenc! Volt Macseha, nincs Macseha. Pedig hát emberek laktak benne... Nem tudom, mit gondolnak a fasiszták: hogy ne legyen a fejünket hova lehajtani? Hát legfeljebb a hóban alszunk, de akkor is utolérjük őket! És ha már ilyen pimaszok, én bizony kiadnám a parancsot a hadseregnek: amíg mindent felgyújtanak körös-körül, egyetlen foglyot se ejtsünk sehol! Gyújtogattál? Golyót a koponyádba! Mit képzelsz?

Szincov ugyanúgy vélekedett, mint Karaulov, és a szakaszparancsnok a porig égett Macsehában csakugyan így is bánt el az elfogott gyújtogatókkal. De rendhez szokott ember lévén, azt akarta, hogy amit eddig megtett, és amit ezután szándékozott tenni, ne csak az ő haragjából, hanem parancsra történjék.

– Azt a tisztet ott, az istállónál, ki intézte el? – kérdezte.

– Komarov.

– Láttam, hogy a rajoddal megkerülted a tüzet, aztán nem hallatszott semmi, csak a géppisztolyosaik lövöldözése. Gondolom: csak nem öltek meg benneteket? Aztán gránát robbant, és nem lőttek többet!

– Komarov hajította közéjük a gránátot – mondta Szincov.

– Igen. Már azt hittem, az egész rajt megölték.

Szincov rajában már csupán ketten voltak: ő és Komarov, de Karaulov számára csak raj maradt továbbra is, akárhányan legyenek is ma benne...

– Itt is egy halott – szólalt meg újra Karaulov, és megállt egy német holtteste előtt, amely félig behavazva az útszélen hevert.

A német hanyatt feküdt, két karja a feje köré fonva, egyik lábát maga alá húzta, másik hosszú, sovány lábszárát meg kinyújtotta, egyenest az útra.

Karaulov nemezcsizmája orrával meglökte a lábat, mely alig mozdult, s nyomban visszacsúszott előbbi helyére.

– Télen mások a halottak, mint nyáron – mondta a szakaszparancsnok. – Némelyikük olyan, mint egy bábu, nincs is ember formája!

Még egyszer meglökte a halott lábát, de az megint csak visszacsúszott. Ekkor átlépett rajta, és tovább ment. Szincov még hátranézett, s igazat adott parancsnokának: valóban, nyáron ijesztőbbek a hullák. Akármilyen furcsán hangzik is, de nyáron élőbbek, több emberi hasonlóság marad bennük, amitől az eleven ember hirtelen megremegve magára eszmél, és rádöbben, hogy nemrégen még ezek is éltek. Télen. a fagyban viszont úgy hatnak, mintha soha nem is éltek volna.

Karaulov most ismét elöl ment; Szincov ott látta maga előtt a szakaszparancsnok széles hátát, s hallotta, hogy Komarov fújtatva követi. A támadás előtti estén Komarov megbetegedett: szúrt a melle és köhögött, bizonyosan megfázott, amikor Leonyidovot kihozták. És így betegen, pihenés és alvás nélkül megy már második napja, megy és nem panaszkodik, csak erőlködve köhög olykor.

„Leonyidov pedig ott fekszik a kórházban, Podolszkban vagy

talán Moszkvában, esetleg még messzebb, lepedőn fekszik, takaró alatt" – gondolt Szincov pillanatnyi heves irigységgel Leonyidovra, aki lepedőn fekszik, és csonka lábára takaró terül.

Ő is szeretett volna most sebesült lenni, nem olyan súlyosan sebesült, mint Leonyidov, hanem mint, mondjuk, Bajukov, akit Malinyin megiscsak felkutatott: megtartotta a szavát. Bajukov levelet írt, megköszönte, hogy értesítették a kitüntetéséről, s közölte, hogy gyógyulóban van... De jó lenne most neki, Szincovnak is kórházban feküdni, lepedős ágyban, gyógyuló sebbel...

Nagy nehezen elhessegette ezt a gondolatot, amely háborúban sokkal gyakrabban megkísérti az embereket, mint ahányszor bevallják. És nem a szégyenletes és gyáva gondolat tudata segített elhessegetni, hanem egy hirtelen felmerülő emlék: annak a négy holttestnek az emléke, amelyet egy órával azelőtt az akasztófáról vágtak le, abban a bizonyos visszafoglalt Macseha faluban. Három férfi volt, egy nő.

Szincov vágta el a négy összesodort színes német telefonhuzalt, amelyen ez az asszony lógott, bár inkább leány volt, fiatal arcából ítélve, amely halálában márványfehérre fagyott.

Késével elmetszette a huzalt, karjába fogta a holttestet, és lefektette a hóba. És mindaz, ami ehhez a pillanathoz fűződik, bizonyára mindörökre emlékezetébe véső dött. Vastag fekete posztókabát volt a lányon, mellén kigombolva, alatta kötött blúz látszott, egyik lábán ócska talpalt nemezcsizma, a szára girbegurbán körülvágva, a másikon csak lyukas harisnya, melyen térdnél kivillant a halottfehér bőr. A telefonhuzal mélyen bevágódott a hosszú, fehér nyakba, a fej félrefordult, s az arc nyilván ezért olyan kifejezésű volt, mintha azt mondaná: „No hát, mit akartok tőlem? Miért zaklattok?"

A kivégzettek régen ott függtek már, és olyan fehér márványszerűre fagytak, hogy amikor leszedték őket, szinte úgy rémlett: ha vigyázatlanul teszik le vagy odaütik valamihez, letörik a karjuk vagy az arcuk egy darabja. De most, amikor már ott nyugodtak – partizánok voltak, ezt hirdette a fejük fölé szegezett kis tábla – sebtiben ásott sírjuk mélyén élettelen márványhidegségük is eltűnt az emlékezetből. Sőt, eleven mivoltuk kísértett, hiszen ők is éltek valaha! És Szincov, amint újra meg újra felrémlett előtte minden részletében, miként szedte le azt a lányt a bitófáról, szinte iszonyattal gondolt Mására. Egy ízben – talán mert ennek az akasztott lánynak is csak fél lábán volt csizma, a másikon az a lyukas harisnya – eszébe villant, hogyan cipelte a kis doktornőt, s utána megint rettegve gondolt Mására. És ez az elviselhetetlen, gyötrő aggodalom kiűzte fejéből a gondolatot, hogy

milyen jó volna most sebesülés után, gyógyulófélben feküdni valahol, tiszta szobában, lepedőn, betakarva.

Hol van Mása? Él-e vajon? Az utóbbi hónapok élményei után most értelmetlennek, ostobának érezte mindazokat a szavakat, amelyeket akkor búcsúzóul mondott neki, az aggodalomtól botladozó nyelvvel, kérve, hogy vigyázzon magára – utolsó találkozásuk legutolsó percében. Utolsó találkozásuk? Vagy nem volt utolsó? Nem tudta, amiképp mások sem tudták; sok millió ember, aki elbúcsúzott szeretteitől.

– Nos, mi újság? – szakította meg gyötrő töprengését Malinyin, aki a zászlóalj oszlopában menetelt az úton, s a végéről most előbbre jött. – Hogy megy a háború?

– Az jól megy, politikai tiszt elvtárs – felelte Szincov, menet közben feléje fordulva. – Csak az a kár, hogy nem érünk oda időben. – Fejével az előttük gomolygó füst felé intett.

A többi füstoszlopot, amelyek az imént még az egész látóhatáron úgy nyúltak az égbe, mint a bánat fekete karjai, már eltakarta a sűrű hófüggöny, de ez a legközelebbi még egyre ott feketéllett előttük.

– Hogyan, ez most már végig így lesz? – kérdezte Szincov, miután egy darabig szótlanul mentek egymás mellett.

– Tőlünk függ – felelte Malinyin.

Nem szerette a közhelyeket, de mit felelhetett erre a kérdésre? Igenis, tőlünk. Ki mástól? És végeredményben így is volt, noha úgy látszott, már senki sem változtathat rajta, sem Karaulov, sem Szincov, sem a többi mögöttük lépkedő katona, sem Malinyin, sem Rjabcsenko, akik tegnap és ma is minden tőlük telhetőt megtettek: sietnek, ahogy csak bírnak, előre.

– Mégiscsak találtam itt a lakosságból két embert – mondta Malinyin, és Szincov megérezte a hangjában, hogy ezt nem ok nélkül és már nem először említi, hanem végigmegy az oszlop mellett, és mindenkinek elismétli. – Azt beszélik, éjjel egymást lövöldözték a németek itt az úton, ahol a két elhagyott harckocsi áll. Láttad a harckocsikat?

– Láttam.

– A gépesített oszlopuknak visszavonulóban kifogyott a benzinje. Összeverekedtek saját páncélosaikkal, még lövöldöztek is! Végül kieresztették a benzint a harckocsikból a teherautókba és elrobogtak. Jó eset, mi?

Ezt már mint volt politikai tiszttől kérdezte Szincovtól, mintegy tanácskozásképpen: ugye, milyen jó agitációs téma?

Szincov a két otthagyott német tankra gondolt, és maga előtt látta

a képet: hogyan verekednek a benzinért a német harckocsizók és a gyalogság, éjnek idején, a hóban...

– Jó eset – mondta –, csak...

– No? – kérdezte gyorsan Malinyin.

– Bár nekünk is több szállítóeszközünk volna!

– Ilyen időben a csizma a legbiztosabb.

– Igen, a csizma – mondta Szincov, és erőlködve vonszolta lábát a magas hóban; mind a kettő mintha ólomsúlyú lett volna.

Elhallgatott; olyan fáradt volt, hogy beszélgetni sem volt kedve. De Malinyin a maga módján értelmezte hallgatását: „Biztosan a szíve fáj!"

A támadás előtti nap öt párttagsági könyvet hoztak a zászlóaljhoz. Mindenki megkapta, csak Szincov nem. Malinyin, mivel már nem volt alkalma a hadosztálykomisszárral beszélni a dologról, és arra gondolt, hogy ő is csak halandó, még azon az éjszakán nagy nehezen szakított rá tíz percet, hogy rövid levélben megírja Szincov esetét közvetlenül a hadsereg politikai osztályának. Nyíltan és a maga igazába vetett hitből fakadó legnagyobb eréllyel kifejtette, hogy a hadosztály-pártbizottság ok nélkül tartotta vissza az ezred-pártvezetőség határozatát, és még a támadás megindításáig sem döntött. Akinek a párttagságáról pedig szó van, bármelyik nap, bármelyik órában elpusztulhat anélkül, hogy igazságot kapott volna.

Nem akart elhamarkodva beszélni Szincovnak erről a levélről, melyet bizonyára még kézhez sem kaptak, de szükségét érezte, hogy legalább valamivel biztassa.

– Ne hidd, hogy megfeledkeztem az ügyedről – mondta. – Egyáltalán, minél kevesebbet törd rajta a fejed. Most már én gondolkozom helyetted.

Szívből mondta ezeket a suta szavakat, de Szincov csak mosolyogni tudott rajtuk. Hitt Malinyinnak, arra azonban képtelen volt, hogy maga ne gondoljon az ügyre. Ezen Malinyin sem segíthetett. Igenis, nagyon gyakran töprengett rajta, tegnap és ma is, bár most, amikor szótlanul mentek egymás mellett, egészen másutt kalandoztak a gondolatai, és párttagsága csak az imént jutott megint eszébe.

– Persze, amíg folyvást előrenyomulunk... – mondta Malinyin; szokása szerint nem fejezte be azt a gondolatot, amelynek úgyis sejteni lehetett a végét. – Mihelyt megállunk, elővesszük az ügyedet.

– Hej, Alekszej Gyenyiszovics! – sóhajtott Szincov, és lecsüggesztett fejét felemelve, bánatos dühvel nézett az előttük gomolygó füstre. – Én már semmit se bánok, csak meg ne álljunk többet!

– Megállás nélkül a gép sem megy, micsoda beszéd – mondta komoran Malinyin. – Mit gondolsz, megállás nélkül megyünk Berlinig?

– Legalább Vjazmáig mennénk...

A tiszt bizonytalanul hümmögött, nem mondott se igent, se nemet. Vjazma persze nincsen olyan nagyon messze, de pihenés, utánpótlás nélkül bizony odáig sem juthatnak el...

– Hej, utat! – kiáltotta Komarov a hátuk mögött.

Hátranéztek és gyorsan félrehúzódtak: Bagljuk szánja siklott el mellettük. A ló izzadtan ügetett, és patáival keményen hányta szét a havat; egy géppisztolyos ült elöl, s a hátsó ülésen, Bagljuk mellett, egy tábornok bekecsben és nemezcsizmában.

A szán elsiklott; Malinyin ismét az úton lépegetett, és abban a hitben, hogy Szincov ott megy az oldalán, megjegyezte, hogy az új hadosztályparancsnok hajtott el mellettük, ő látta már egyszer az ezredtörzsben, a támadás előtt.

De Szincov nem követte: az út szélén állt, ahová letértek, térdig hóban, s a tovasikló szán után bámult, amelyen Bagljuk mellett – nem, nem csal a szeme! – Szerpilin ült, élő valóságában.

– No, mi az? – kiáltott rá Malinyin. Ekkor Szincov kirántotta lábát a hóból, s a kemény úton gyorsan mellette termett.

– Tudja, ki ment el mellettünk? – kérdezte némi hallgatás után.

– Tudom. Az új hadosztályparancsnok.

– Hogy hívják?

Malinyin homlokát ráncolva próbált visszaemlékezni, az új hadosztályparancsnok neve halványan derengett az agyában. Felírta ugyan a füzetébe, s a füzet a térképtáskájában volt, de a kemény fagyban nem volt kedve lehúzni meleg kesztyűjét.

– Emlékszem, amikor meghallottam, úgy rémlett, ismerem valahonnan ezt a nevet; mégis elfelejtettem.

– Szerpilin – mondta Szincov.

– Igen – bólintott a tiszt, és figyelmesen nézett a másikra. Most, hogy Szincov szájából hallotta ezt a nevet, tudta már, miért volt olyan ismerős akkor.

– Az? – kérdezte.

– Az!

– Tyű, az anyád! Szaladj utána! – kiáltotta Malinyin örömmel. Rögtön látta, hogy annak az embernek a jelenléte – mégpedig hadosztályparancsnoki minőségben –, akinek vezetésével Szincov a bekerítésből kitört, igen leegyszerűsítheti a párt ügymenetét.

„Nem szaladok!" – döntötte el Szincov, merő ellentétben mindazzal, amit azelőtt gondolt, valahányszor Szerpilinnel való találkozása, mint valami teljesülhetetlen ábránd, járt az eszében. Lassankint észre sem vette – hozzászokott a nehéz, de büszke gondolathoz, hogy sorsában igazságos döntést várhat e találkozás nélkül is, hogy igazságot nyer, nem azért, mert akadt, aki a múltjáról tanúskodik, hanem mert vannak, akik most látják harcolni: Malinyin, a zászlóaljparancsnok, Karaulov meg Komarov, aki ott köhög a háta megett...

Volt idő, amikor támogatást kért a sorstól; ilyen ajándéknak vélte annak idején a Ljuszinnal való találkozást – igaz, később kiderült, hogy nem ajándék, hanem csapás volt a számára. De még ezután is ajándékról ábrándozott: arról, hogy majd egy csapásra tisztázódik minden; és ilyenkor leggyakrabban Szerpilinre gondolt.

Most azonban azt akarta, hogy minden a maga rendjén menjen, úgy, ahogyan megy, és amikor az ügyében döntenek, ne Szerpilin tábornoknak higgyenek, aki még abból az időből ismeri őt, Szincov politikai tisztet, amikor zubbonya zsebében volt a párttagsági könyve, hanem neki higgyék el minden szavát, neki, Szincov vöröskatonának, Szincov őrmesternek, aki sok ezer hozzá hasonlóval együtt nem engedte át a németeknek Moszkvát, és most visszafelé kergeti őket.

Úgy érezte, megszolgálta ezt a bizalmat; és tudta, hogy saját erejének, igazának érzését már semmiféle újabb huzavona, újabb elutasítás sem törheti meg benne. Kérvényében hivatkozott Szerpilinre. Ha kézbe veszik s megmutatják a hadosztályparancsnoknak, és ő majd szükségesnek látja, hogy hívassa – akkor igen, akkor megy, szívesörömest. De nem szalad utána!

– Rendben van – bólintott Malinyin, akinek fogalma sem volt róla, hogy Szincov valójában mire gondol. – Mihelyt megpihenünk valahol, meglesz a szembesítés. Ne búsulj!

Szincov kozölni akarta Malinyinnal, mit határozott, olyan nyíltan, amilyen őszinteségre az joggal számíthatott; de ha csak annyit mond, hogy nem kívánja a szembesítést, ezzel megdöbbenti, ahhoz pedig, hogy most mindent apróra megmagyarázzon, egyszerűen nem volt ereje; úgy belepte a hó, úgy fújt a szél, és olyan nehéz volt a fagyos széllel szembe menni, minden lépéssel nehezebb és nehezebb...

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Rjabcsenko zászlóalja megállás nélkül tört előre. Éjszakára újabb három falut elfoglalt; kettő teljesen leégett, a harmadik csak háromnegyed részben. Ez utóbbi még ép volt, amikor odaértek. De a lövöldözés alatt lángra gyúltak az első házak, és egy óra múlva már a fél falu égett.

Ez a látvány arra késztette őket, hogy a németek ádáz tüze ellenére mégis behatoljanak a faluba, és ne hagyják teljesen leégni. Bőszítő látvány volt: mialatt egyes németek a falakba vágott lőrésekből ontották a géppuskasorozatokat, a többiek futottak és felgyújtották a házakat. A lángok között pillanatokra fel-feltűntek a háztól házig futó alakok. Az őrületbe kergette a katonákat, és amikor betörtek a faluba, még volt erejük hozzá, hogy szétrángatva az égő gerendákat, megmentsék azt, amit lehetett.

De ezután olyan mérhetetlen kimerültség vett erőt rajtuk, hogy ha a zászlóaljparancsnok nem is adott volna parancsot a pihenésre, egy lépést sem bírtak volna már tenni.

Rjabcsenko őrséget állított, utasította a századparancsnokokat, hogy ahol lehet, főzzenek teát, etessék meg az embereket, és főleg mielőbb fektessék le őket aludni. De sokan annyira kimerültek, hogy az épen maradt házakban összezsúfolódva elterültek, mint akiket letaglóztak, s ahhoz sem volt erejük, hogy egyenek valamit elalvás előtt.

Rjabcsenko attól félt, hogy éjszaka megjelenik Bagljuk, és további támadásra küldi a zászlóaljat. Imádkozott, hogy ez meg ne történjék, és csak azt kívánta, hogy emberei minél többet pihenhessenek.

Bal kéz felől a sűrű hóesésben is átrózsállott a tűz: Voszkre-

szenszkoje állomása égett. Éjjeli két órakor abból az irányból megérkezett szánján Bagljuk a hadosztályparancsnokkal, s azt követelte, hogy Malinyin és Rjabcsenko azonnal riassza az embereket.

Bagljuk másik két zászlóalja már negyedik órája ostromolta az állomást, de sehogyan sem bírta elfoglalni. A németek elkeseredetten harcoltak, és a szemük láttára gyújtották fel az állomást, akárcsak ezt a falut.

Rjabcsenkótól azt kívánták, hogy riassza a zászlóalját, és végső erőfeszítéssel hét kilométerrel nyomuljon előbbre, s vágja el az utat, amelyen a németek kivonják a hadtápjukat az állomásról. Ha elvágja az utat, vagy legalábbis odaér, a németek feladják az állomást, és megkezdik a visszavonulást.

Így szabta meg a feladatot Bagljuk. A hadosztályparancsnok pedig megkérdezte, mennyi időre van szükségük, Rjabcsenkónak és Malinyinnak, hogy az embereket talpra állítsák.

A zászlóaljparancsnok becsületesen megmondta: „Félórára." Elkészült rá, hogy lehordják, de inkább ezt választotta, mint hogy alakoskodjék. Félóránál hamarább úgysem sorakoztathatja fel a katonákat, és még ezért is hálát adhat istennek mindazok után, amit tegnap és ma kiálltak.

Bagljuk csakugyan már-már felcsattant, de a hadosztályparancsnok megelőzte, s órájára pillantva, nyugodtan azt mondta:

– Helyes, de csakugyan félóra legyen!

Rjabcsenko és Malinyin tisztelgett, és hozzálátott nehéz feladatához. Ilyen állapotban csak valami rendkívüli dolog keltheti fel az embereket: hegyomlás, árvíz, tűzvész, no és természetesen a háború, amely nagy harcok idején bármikor könnyen egyesíti magában ezeket a béke-időben oly borzalmasan hangzó szavakat.

Félóra múlva a zászlóalj, amely most, a támadás második napjának vége felé, hetvenegynéhány főt számlált, egyenlőtlen kettős oszlopba sorakozott, úgy-ahogy.

A távolban még vörösebben világított az ég alja.

Rjabcsenko vigyázzt vezényelt, és Szerpilin a felsorakozott zászlóalj elé lépett.

Röviden elismételte az egész zászlóaljnak, amit Bagljuk a parancsnoknak és a komisszárnak mondott, s hozzátette, hogy most két dolog múlik rajtuk. Először is, hogy ott, az állomáson, ne csak hamu és füst maradjon, s a lakosságnak: az asszonyoknak és gyerekeknek legyen holnap hol meghúzódniok; másodszor: tőlük függ, hogy harcoló bajtársaik ne pusztuljanak ott jóvátehetetlenül. Már negyedik órája ostromolják

Voszkreszenszkojét eredménytelenül, ámde a németek maguktól is elszaladnak onnan, mihelyt a zászlóalj a hátukba kerül, és elvágja az útjukat.

Ő, a hadosztályparancsnokuk, tudja, hogy tökéletesen végrehajtották a reggeli parancsot, és mindent megtettek a nap folyamán, amire csak képesek voltak, mégis arra kéri őket, menjenek és vágják el a visszavonulás útját a fasiszták elől.

– Ez a kérésem a zászlóaljhoz. Nagy kérés – mondta befejezésül. Noha szavai alig hangzottak másképpen, mintha parancsot adna – ugyanígy azt is mondhatta volna: ez a parancsom –, ő mégis a „kérés" szót használta. És ha a fáradt szíveknek nem is mindegyikében, de azért sokukban megmozdult valami erre, habár a szó csak szó marad, nekik pedig el kellett hagyniuk ezt a vérrel szerzett meleg fészket, és megint csak neki a hóviharnak, előre, hogy felvegyék a harcot a németekkel.

– Tábornok elvtárs, a zászlóalj végrehajtja az ön által meghatározott feladatot! Végrehajtjuk és még hajnal előtt jelentjük! – mondta Rjabcsenko, mintha saját bátor kiállásával, érces hangjával akarná feledtetni a komor csendet, amelyben a zászlóalja állt.

Kiadta a vezényszót, s az oszlop megindult.

Szerpilin ott állt, és nézte az előtte elhaladó katonákat. Arcán, amely ugyanolyan kimerült volt, mint az övék, hála és megértés tükröződött: tudta, milyen nagy dolog az, amit ezek az emberek tesznek. Ő is megtette volna a helyükben, de azért teljes mértékben méltányolta önfeláldozásukat. Vajon a parancsolás joga kizárhatja-e a hálát azok iránt, akiknek szolgálati kötelességük folytán nem marad más hátra, mint a parancsot gondolkodás nélkül végrehajtani? És te is, aki ugyanígy, minden körülmények között végrehajtasz más igen nehéz feladatot, nem vársz-e hálát néhanapján, legalább a rád tekintő szemekben?

Amikor már csaknem az egész oszlop elvonult Szerpilin előtt, eszébe jutott, hogy még felsorakozásuk közben a jobbszárnyon egy hórihorgas katona tűnt a szemébe. A jobbszárnyon levőnek magasnak kell lennie, tehát nem is a magasságával vonta magára a figyelmét, hanem mert egész megjelenése olyan ismerős volt... Most az oszlop elvonulása után megint erre gondolt, de ismét kiröppent a fejéből, amikor Bagljuk megkérdezte tőle: elég-e, ha csak egy szakaszt hagy ott az őrzésére?

– Kit akar őriztetni? – nézett rá Szerpilin. – Engem vagy magát? Ha magát, akkor csak vigye el azt a szakaszt, mert maga is elmegy a

zászlóaljparancsnokkal, és addig vissza ne forduljon, amíg jelentést nem küldött nekem, hogy elvágták az utat. Ha meg engem – nos, én nyomban visszamegyek az állomáshoz, és ott leszek a maga zászlóaljaival, amíg csak el nem foglaltuk.

– Tábornok elvtárs, nem helyezi át ide a hadosztály harcállás-pontját? – kérdezte Bagljuk, a falura mutatva. Azzal kapcsolatban, hogy Szerpilin őt is elküldi a zászlóaljjal, semmiféle érzelmet nem nyilvánított.

– Majd reggel áthelyezem. De a komendáns századot, mihelyt csak ideért, rögtön átdobom az állomásra. Szóval három katonát hagyjon itt reggelig, hogy ne legyen üres a falu. A többit meg mind egy szálig előre. Öt perc múlva ne lássak itt egyetlenegy felesleges embert.

Bagljuk otthagyott a hadosztályparancsnoknak három embert, a szánját meg a géppisztolyát, maga pedig, nemezcsizmájában taposva a havat, megindult a zászlóalj után.

Szerpilin tekintetével kísérte a távolodókat. Mielőtt az állomáshoz indult volna, benézett a legközelebbi kunyhóba.

Egy csomó hajléktalan melegedett odabent: nők és gyerekek. Szerpilin köszönt, becsukta maga mögött az ajtót, s a küszöbön levéve sapkáját, fáradtan megdörzsölte halántékát: leküzdhetetlen vágy fogta el, hogy most nyomban kiválasszon egy zugot ebben a zsúfolt, meleg kunyhóban, és lefeküdjön aludni.

Egy idős asszony, mélyen lehajtva fejét, késsel kaparta az asztalt.

– Mit csinál? – kérdezte Szerpilin.

– A németek piszkát vakarom – felelte az asszony, anélkül hogy felpillantott volna, és dühösön nekiesett az asztallapnak. – Az asztalon aludtak, mintha nem is emberek volnának! – Majd kiegyenesedett, felnézett a látogatóra, és hadarni kezdett: elmondta, miként ölték meg tegnap a németek a kisebbik fiát. A fiú éjjel ki akarta hajtani a tehenet az erdőbe, azok meg utána eredtek és agyonlőtték. Dőlt az asszonyból a szó, és úgy nézett Szerpilinre, mintha azt várná, hogy mihelyt befejezte, ez a tábornok fogja magát, és azonnal rendbehoz mindent.

– Sokan meghaltak ebben a faluban? Sokakat megkínoztak és megöltek? – kérdezte Szerpilin, alig tudva uralkodni magán.

Az asszonyok egymás szavába vágva kezdték sorolni, mikor és kit gyilkoltak meg a fasiszták, amíg a faluban voltak, Szerpilin pedig a szemöldökfához támaszkodva hallgatta őket, s még hevesebb gyűlölet áradt szét a szívében, holott azt hitte már, a németek iránti gyűlölete tovább nem is fokozódhat.

– Tábornok elvtárs – szólalt meg Bagljuk géppisztolyosa, aki a háta mögött kinyitotta az ajtót –, két fasisztát fogtak el a pincében, ott bujkáltak. Mit csináljunk velük?

– Viszontlátásra – hajolt meg Szerpilin az asszonyok felé. – Holnap, ha az élelmiszer megérkezik, osztunk valamit a hajléktalanoknak meg a gyerekeknek. – Feltette sapkáját, és kiment a géppisztolyos után. – Hol vannak?

De már meg is pillantotta őket. Ott álltak a két katona között, akik elfogták őket. Köpenyben voltak, lábukon bakancs, sapkájuk a fülükig behúzva; átfagyva reszkettek a hidegben.

– Aus welcher Division? – kérdezte Szerpilin.

Egyik német azt felelte, hogy a III-ikból.

– Und Sie?

A másik azt mondta, hogy ő is a III-ikból való.

– Was machen Sie hier?

A németek hallgattak, de a mellettük álló katonák egyike megértette a kérdést, és válaszolt helyettük:

– Én úgy vélem, tábornok elvtárs, hogy gyújtogatók, a Feuerkommandóból; az utolsó percben elkeveredtek és elbújtak.

– Zeigen Sie ihre Hände! – mondta szigorúan Szerpilin.

Az egyik német visszahőkölt, nem értette, mit kívánnak tőle. A másik nem mozdult.

– Mutassák a kezüket! – ismételte németül Szerpilin, és előbbre lépett.

Egyikük ijedten odatartotta a kezét. A mellette álló harcos még el is akarta lökni: mit dugja a tábornok orra alá! De Szerpilin leintette.

– Und du? – Szerpilin termete magasságából lehajolt a második német kezéhez és megszagolta.

Mindkét német keze petróleumtól bűzlött. Hallgattak. Az egyik remegett, a másik kővé dermedt kétségbeesett halálfélelmében.

– Lőjétek főbe őket, a fene egye meg! – mondta Szerpilin a katonáknak, s elfordulva a szán felé indult.

Az úton emberi alakok tűntek fel: széllel szemben jöttek, karjukkal védve arcukat. Egyikük meggyorsította lépéseit, és odafutott a tábornokhoz, a másik is nyomban utolérte. A hadosztály híradófőnöke és a komendáns század parancsnoka érkezett meg.

– No, csakhogy itt van! – mondta Szerpilin elégedetlenül a híradófőnöknek. – Jobb későn, mint soha! Építsék ki idáig a vezetéket! Holnapra, a helyzettől függően, de legkésőbb délre, itt lesz a harcállás-pont! Mihelyt meglesz az összeköttetés, közöljék Rtyiscsevvel, hogy

Voszkreszenszkoje alatt leszek, amíg el nem foglaljuk. Mit csinál Rtyiscsev? Útban van már?

– Nincsen, tábornok elvtárs – felelte a híradófőnök akadozva. – A törzs útban van, de Rtyiscsev ezredes aknára lépett.

– Megsebesült? – kérdezte gyorsan Szerpilin. – Idehozták?

– Nyomban meghalt, tábornok elvtárs.

– Az ördög vigye el! – Szerpilin bosszúsan csapkodta kicserződött bekecsét mindkét kezével. Bárhogyan igyekezett is elhessegetni a gondolatot, első találkozásuk óta érezte, hogy ez a Rtyiscsev azzal a bánatos szemével nem e világba való, utoléri a halál; kiolvasta a szeméből, és lám, úgy is történt! Elesett! Egy héttel élte csak túl a hadosztályparancsnokát...

Sajnálta Rtyiscsevet, és beleszédült a gondolatba, hogy mennyire nem csalt az előérzete. De csak annyit kérdezett:

– Ki helyettesíti? Siskin?

– Igen.

– Akkor vele közölje, amit mondtam. Maga pedig, Ribakov – fordult a komendáns század parancsnokához –, induljon Voszkreszenszkoje felé! Nagyon átfagytak az emberei?

– Nagyon, tábornok elvtárs!

A komendáns század emberei közben már felzárkóztak a háta mögött. Ők voltak Szerpilin tartaléka, sem tegnap, sem ma nem vettek részt a harcban.

– Tizenöt percig melegedjenek, aztán rajta Voszkreszenszkoje felé!

– Merre menjünk? – kérdezte a parancsnok elkedvetlenedve. Azt hitte, célhoz értek, és most folytatni kell útjukat.

– Merre? Amerre vöröslik az ég, a harcba!

– Melyik úton? – tett fel újabb kérdést kedvetlenül a parancsnok; még mindig nem tudott beletörődni a parancsba.

– Semmiféle úton. Ott a vörös égbolt, útjelzőnek! Arra tartsanak! És ne késlekedjenek! Itt várom magukat – mondta Szerpilin. Amikor a szánjához lépett, két puskalövést hallott a ház mögül... A németeket lőtték agyon, a Feuerkommando embereit.

„Meg kell írni... Most már nemcsak Orlov feleségének, hanem Rtyiscsevének is... Milyen gyorsan megy minden... – gondolta keserűen. A szánon ülve, ismét a vöröslő égboltra pillantott, és nyugtalanul gondolt Bagljukra: – Csak mielőbb a hátukba kerülne. Amíg oda nem ér, nem foglaljuk el Voszkreszenszkojét."

Voszkreszenszkoje állomást valóban sehogyan sem tudták elfoglalni. A németek akna- és géppuskatűzzel fektették a hóba a szovjet gyalogságot, mihelyt rohamozni kezdett, s közben egymás után gyújtották fel a házakat. Olyan könyörtelenül gyújtogattak, hogy aki csak látta, a keze ökölbe szorult dühében.

Szerpilin éppen akkor ért vissza, amikor megint meghiúsult egy roham, s az emberek, közvetlenül az állomás előtt, lefeküdtek a hóba. Ha csak néhány ágyújuk lett volna, talán ezzel a ritka csatárlánccal is sikerült volna behatolni az állomásra, tűzzel fogva a géppuskafészkeket. De tüzérség nem volt, elakadt mögöttük, a fergetegben, egyelőre nem adott jelt magáról. A hadosztálykomisszár, aki ott maradt volt, amíg Szerpilin Bagljukkal elment, már nem bírta türelemmel, kijelentette, hogy maga megy a tüzérség elébe, és elhoz legalább egy üteget, még ha úgy kell odavonszolnia is őket! Nem nézheti tovább, hogy sorra pusztulnak az emberek, az állomás pedig csak ég, lángol a szemük láttára!

Szerpilin beleegyezett; csak valóban elhozza az ágyúkat! Az életet jelentette most egy üteg.

A komisszár lóra ült, és eltűnt a hóviharban. Szerpilin pedig parancsot adott, hogy hagyják abba a rohamozást. Nem tudni, mire számíthatnak előbb: felzárkózik-e a tüzérség, vagy Bagljuk megkerüli az állomást. Mert másképp nem veszik be.

A fagy egyre fokozódott, Szerpilin azonban észre sem vette. Ideiglenes harcállláspontja éppen a sínek mellett volt, félversztányira az állomástól, egy kőből épült bakterházban. De nem ment be a házikóba, egész idő alatt kint állt, csak a falhoz húzódott az aknák elől, amelyeket a németek rövid lövésekkel szórtak abba az irányba. A feszült várakozás dühödt izgalmában nem tudta levenni tekintetét az égő Voszkreszenszkoje látványáról, s állandóan Bagljukra gondolt. Egy óra múlva még ilyen ítéletidőben is el kell érnie az országutat a németek háta mögött, hacsak fel nem tartóztatja valami. Hogy mi? Két-három jól elhelyezett géppuska az út széléről tüzet nyit rájuk, és máris megállítja! De még mennyire! És beletelik egy-két óra, amíg megkerülik és elhallgattatják őket! De ha Bagljuk idejében odaér, még akkor is várni kell egy órát, és tehetetlenül nézni ezt a tüzet!

A komendáns század, miért, miért nem, késett. Pedig éppen őket akarta Szerpilin rohamra indítani, mihelyt Bagljuk megjelenik a németek háta mögött! Tizenöt perc pihenőt adott Ribakovnak. Órája szerint a századnak már itt kellene lennie! Szerpilin türelmetlenségében már elébük is küldött egy embert, hogy siettesse őket.

Ilyen izgatott, dühös hangulatban találta a bakterház falánál Makszimov, aki a hadseregtől érkezett. Öt kilométerrel előbb megállíttatta gépkocsiját, gyalog folytatta az utat, és annyira belepte a hó, hogy Szerpilin hirtelenében meg sem ismerte. Még valaki látszott mögötte.

– Nos, harcolsz, Fjodor Fjodorovics? – kérdezte vidáman Makszimov, miközben megtörölte arcát, és leseperte sapkájáról a havat. – Hamarosan elfoglalod Voszkreszenszkojét? A hadseregparancsnok küldött utánad. Azt üzeni, letelt a naptári idő!

– Minden naptár hazudik! – vágott vissza harapósan Szerpilin.

Ő korántsem volt olyan derűs hangulatban. Makszimov, aki három órája indult el autón a hadsereg harcálláspontjáról, tudta, hogy éjszakára csaknem mindenütt kezdett megtörni a németek ellenállása, és a szomszédos hadosztályok is előrenyomultak már, egy vonalba értek Szerpilinnel, sőt, el is hagyták. Habár a hadseregparancsnok, amikor indulása előtt elbúcsúzott tőle, megjegyezte, hogy Szerpilintől régen nem kapott jelentést („Nézd csak meg, attól tartok, elakadt Voszkreszenszkojénál!"), Makszimov az általános emelkedett hangulatban azt hitte, hogy mire odaérkezik, az állomást elfoglalják.

És most is – amikor kiderült, hogy tévedett: Voszkreszenszkoje ég, és még nem az övék –, még most is úgy érezte, hogy minden igen egyszerűen jóra fordul: még egy roham, és már csak jelenteni kell, hogy a 31. hadosztály, amely olyan eredményesen kezdte meg a támadást, továbbra is a helyzet magaslatán áll.

Szerpilin viszont nem tudta, mi történik a szomszédoknál, s ha tudja is: bizonyára örül neki, de ez még nem könnyít a helyzetén... Mást tudott ő: hogy a parancsot mind ez ideig nem teljesítették, mert elakadt ez előtt az átkozott Voszkreszenszkoje előtt. Megpróbálta jobbról, balról átkarolni, nem sikerült, megint elakadt; a frontális támadások során az emberei kénytelenek voltak lefeküdni, Rjabcsenko zászlóalja pedig elkésve hajtja végre az átkarolást, amelyre az adott helyzetben szükség volt.

De most már türtőztetnie kellett magát, és megvárni akár Bagljukot, akár az ágyúkat, vagy ami még jobb: mind a kettőt.

Szerpilinnek – bár maga is egész nap Bagljukot és a többi ezredparancsnokot noszogatta – most, amikor őt siettették, sehogyan sem volt ínyére. Nem is titkolta, haragudott önmagára és Makszimov ostoba kérdésére is: „Nos, hamarosan elfoglalod?..."

– Lakott helységeket elfoglalni nem olyan egyszerű ám, mint tojást főzni, hadseregpolitikai osztályvezető elvtárs! – felelte. – Lágytojás: három perc, keménytojás: öt! Ha csak mi lőnénk, akkor percre

ki lehetne számítani mindent... de hát a németek is lőnek, hogy az ördög vinné el őket!

Ebben a pillanatban, mintegy szavai bizonyságaképpen, csapódott be előttük egy német századakna, a bakterháztól száz méternyire.

– Miért nem rohamoz? Mire vár? – kérdezte Makszimov erélyesen, nem mintha Szerpilin válaszán megsértődött volna, hanem mert égett a vágytól, hogy ezt a Voszkreszenszkojét az ő ideérkezésekor foglalják el, s bármire kész volt, akár arra is, hogy maga vezesse az embereket rohamra!

– Egy zászlóaljjal megkerültetem az állomást – mondta Szerpilin. – De az emberek fáradtak, és hóvihar tombol; csak úgy mennek, ahogy bírnak. Várom, hogy elérjék az országutat a németek háta mögött.

– Permjakov hol van? – érdeklődött Makszimov a hadosztálykomisszár után. – Másik ezrednél?

– Nem, itt van, mind itt vagyunk... Csak már elfoglalnánk ezt a Voszkreszenszkojét! Az anyja... Mindennek ez a kulcsa. Ha a miénk lesz, a többi ezred előtt egyszerre szabad lesz az út! A komisszár a tüzérségért ment, elakadtak a hóban. Ha idehozza az üteget, földig hajolok előtte, csak lássam már azokat az ágyúkat!

– Szóval jól összehangolódtatok?

– Mindegyikünk megteszi, ami tőle telik – felelte Szerpilin, és az égő állomás felé mutatva, dühösen folytatta: – Gazember, aki ilyen helyzetben nem tud együtt dolgozni, mi pedig, hálistennek, nem vagyunk azok! Ahol a parancsnokok között nincsen összhang, a katonák pusztulnak.

– A vasutas iskola ég! – kiáltott fel bánatosan az az ember, aki Makszimovval együtt érkezett: idáig kissé távolabb állt, de most előrelépett, és tenyerét szeme elé emelve nézte a tüzet.

– Vigyázzon, ki ne bújjon a ház mögül, még idecsapódik egy akna! – kiáltott rá Szerpilin.

Kezdetben azt hitte, Makszimov a politikai osztály instruktorai közül hozott magával valakit, de most felismerte ebben a vigyázatlan emberben a kerületi bizottság titkárát. Reggel futólag találkoztak az éppen visszafoglalt városban; ez az állomás is a kerületéhez tartozott, Szerpilinnek most eszébe jutott, hogy a titkár akkor megkérdezte tőle: mikorra gondolja, hogy elfoglalja Voszkreszenszkojét. Ez ma reggel volt. „Csakugyan ma? – tűnődött Szerpilin. – Nem régebben?... Pedig úgy rémlik, mintha isten tudja, milyen régen lett volna, annyi minden történt azóta!"

– Meg sem ismertem az imént... Most látom csak ... – mondta. – Gyarapodik, ugye?

– Nem úgy fest a dolog – felelte bánatosan a titkár, a tűzre meredve; kibújt a ház mögül, nem állhatta meg, hogy jobban szemügyre ne vegye az új lángoszlopot, amely most csapott a magasba. – A raktárakat gyújtották fel, a teherpályaudvaron... a kettes és a négyes számút – kiáltotta ismét elkeseredetten.

– Kérte, hogy hozzam magammal – magyarázta Makszimov. – Azt hitte, már... – Nem fejezte be a mondatot, és halkan, csaknem suttogva, megkérdezte Szerpilintől: – Fjodor Fjodorovics, mit gondolsz, mikor foglalod el az állomást?

Szerpilin az órájára nézett.

– Bagljukot várom. Félóra múlva el kell érnie az országutat... El kell érnie – ismételte.

– No, Bagljuk megtesz minden tőle telhetőt!

– De hát ki tudja most, hogy melyikünk mire képes? – mondta Szerpilin. – Lehet, hogy megtesz mindent, de más az ő helyében talán többet és gyorsabban cselekedne! Úgy érzem, én is megtettem ma minden tőlem telhetőt, de más talán a helyemben már elfoglalta volna ezt a Voszkreszenszkojét!

– Sebaj, Fjodor Fjodorovics, elfoglalod – mondta Makszimov; megérezte, hogy Szerpilinnek most éppen ilyen válaszra van szüksége. – Látod, Davidov is hogy küszködött reggel! És három órával ezelőtt jelentette, hogy elfoglalta Jekatyerinovkát.

– Ez derék!

– És a százhuszonhármasok meg a kilencvenkettesek is előretörtek... – Makszimov megnevezte azokat a terepszakaszokat, ameddig a hadosztályok előrenyomultak.

– Igen... – bólintott Szerpilin. – Ez jó... nagyon jó – ismételte, de nem volt ereje hozzá, hogy akár egy pillanatra is elszakadjon gondolatban ettől az állomástól, amely még nem volt az övé.

– A többi raktárat is felgyújtották – szólalt meg a kerületi bizottság titkára, most is két kezével ernyőzve a szemét. – Mindjárt az elevátor kerül sorra, már mellette ég.

– Ugyan, mit károg! – fakadt ki a hadosztályparancsnok. – Hogy engem gyötörjön?... Mintha nem arról álmodoztam volna, hogy épségben adjam vissza az állomását! – Most már végképp elöntötte a harag.

– De amikor a szemem láttára ég!

– A szeme láttára... – ismételte keserűen Szerpilin. – Nekem is van szemem...

Ebben a pillanatban Ribakov, a komendáns század parancsnoka bukkant elő a hófüggönyből. Háta mögött láncban közeledő emberalakok tűntek fel.

– Tábornok elvtárs, kérek engedélyt jelenteni...

– Félórával ezelőtt kellett volna jelentenie! – mondta élesen Szerpilin. – Meg kell indítanom a rohamot, maga meg hol marad?

– Nagyon fáradtak az emberek, tábornok elvtárs.

– Tudom.

Ribakov ott állt előtte; tudta, hogy hibás, megszegte a parancsot, a tizenöt perc helyett negyvenöt perc pihenőt adott a katonáinak. Azt hitte, ha kipihenik magukat, útközben behozzák a veszteséget, de az emberek olyan kimerültek voltak, hogy a pihenő sem használt, és egy percet sem hoztak be az úton. Ribakov tudta, hogy hibázott, de azt is tudta, hogy másként nem tehetett, és hogy jót akart. Ezenkívül meg volt győződve róla, hogy bármiként szidja is most a hadosztályparancsnok, ő, Ribakov, húsz-harminc perc múlva mindenképpen rohamra vezeti a századát, mert akárhogyan szidják is, ő a rohamról nem fog lemaradni. És ennek tudatában már nem érezte olyan nagyon hibásnak magát.

De Szerpilin is belátta ezt, és elfojtva háborgását, amely nem annyira haragból, mint inkább izgalomból eredt, nyugodtan utasította Ribakovot, hogy gyorsan zárkóztassa fel embereit, s amott összpontosítsa rohamra. Egy előttük magasodó fészertetőre mutatott: amellett volt a zászlóalj harcálláspontja.

Ribakov pedig bátor és majdnemhogy közönyös pillantással nézett a hadosztályparancsnokra, mint olyan ember, akitől parancsban aligha lehet többet követelni, mint amennyit önszántából saját lelkiismerete szerint tenni szándékozik. Csak annyit mondott: „Értettem!" – és az embereihez indult, akik mind sűrűbben bukkantak elő a fergetegből.

– Ide hallgass, Fjodor Fjodorovics! Ne álljunk az élére? – intett Makszimov a mellettük elvonuló, viharral küszködő század felé. – Gyerünk velük...

– Megállj csak, Makszimov, ne siess... Én egész nap siettem, most azonban... nem kapkodok – nézett a titkárra. – Emberek vannak a kezünk alatt, nem holt fahasábok: nem akarom őket hiábavalóan tűzbe dobni... Türelemmel kell lennünk. Nehéz, de türtőztetjük magunkat. Bagljuk nemsokára odaér, érzem... Ő is tudja, mit jelent nekünk az idő. Örülök, hogy eljöttél, de ne siettess, kérlek.

– No jó, akkor a rohamig legalább a zászlóaljhoz menjünk előre – ajánlotta Makszimov.

– Miért? Itt talán hátul vagyunk? Ötszáz méternyire a németektől?... Még kétszázzal közelebb akarsz menni?

– Igen.

– Eredj... én itt maradok. Két zászlóaljam van itt; két kezem, mind a kettőt mozgatnom kell...

Makszimov azt várta, hogy a hadosztályparancsnok vele megy, vagy őt sem engedi előre. De Szerpilin nem tűrte, hogy bármitől visszatartsák, és mást sem szeretett visszatartani. Ha Makszimov előre akar menni a zászlóaljhoz, tessék. Ha harcba vágyik, ám legyen. Derék, bátor ember. Jó, hogy ott lesz a zászlóaljnál, elbeszélget a katonákkal a roham előtt. Ha ő Szerpilin, most többfelé tudna szakadni, itt is maradna, meg ugyanakkor mindkét zászlóaljnál ott volna.

– Eredj – ismételte. – De nehogy baj érjen ott elol – tette hozzá, nem mintha bármi értelme lett volna, csak éppen a ma elesett Rtyiscsevre gondolt, noha a törzsfőnök vagy tíz kilométerrel hátrább pusztult el, olyan helyen, ahol Makszimov szerencsésen áthaladt...

– Te itt maradsz? – kérdezte az ezredkomisszár a párttitkártól.

– Veled megyek – felelte amaz, és megigazította vállán a puskáját. Kiderült, hogy puskája is van. A hadosztályparancsnok csak most vette észre.

– Merre menjünk? A fészer felé? – kérdezte Makszimov.

– Mindjárt odavezetnek – felelte Szerpilin, és kiáltott, hogy küldjenek oda egy összekötőt.

– Igaz is... – mondta Makszimov, amíg az összekötőre vártak – a volt komisszárod jött hozzánk tegnap a hadseregbe. Smakov. Üdvözöltet.

– Smakov... no de ilyet!... Mondd csak... Mi szél hozta? – kiáltotta Szerpilin örömmel; tökéletesen megfeledkezett róla, hogy a kórházban mennyire haragudott rá a leveléért. – Honnan jött, mit csinál most?

– Azt mondja, ezredkomisszár volt, egy hónappal ezelőtt megsebesült, s gyógyulása után visszavették a PUR-ba, előadónak.

– Megint előadó... Szóval, mindenki a maga helyén, csak rend lesz most már a hadseregben – jegyezte meg Szerpilin félig komolyan, félig tréfálva.

Meg akarta kérdezni Makszimovtól, meddig marad Smakov a hadseregben, és miért nem jött el a hadosztályhoz, miért csak az üdvözletét küldi. De már nem maradt ideje a kérdezősködésre. Odaért az összekötő katona, és Szerpilin meghagyta neki, hogy vezesse az ezredkomisszár elvtársat a zászlóaljparancsnokhoz.

Makszimov elindult. Kerek tíz perc múlva pedig a hadosztálykomisszár izzadtan, lihegve megállt Szerpilin előtt. Amíg verejtékes arcát törölgette, s leseperte a sapkája alól bibukó hajfürtre tapadt havat, kérdezett valamit, olyan rekedt hangon, hogy Szerpilin az első pillanatban nem értette meg.

– Mi újság? – kérdezte a komisszár.

– Egyelőre minden változatlan... Csak Ribakov érkezett meg. Hát te mit intéztél? – tudakolta Szerpilin.

De a komisszár sugárzó arcáról már leolvasta, mit intézett. Elhozta az ágyúkat, mégpedig – a külsejéről ítélve – a szó szoros értelmében hozhatta: bizonyára a katonákkal együtt ráncigálta ki a hóból.

– Igaz, csak három ért ide a négyből – mondta. – Ott vannak balra, most foglalnak tüzelőállást. Azt ígérik a tüzérek, tíz perc múlva lőnek... Kár, hogy a negyedik nincs itt, árokba süppedt, sehogyan sem bírtunk vele... sokat kínlódtunk...

– Egye fene, majd később kiráncigáljuk, köszönet a háromért is – mondta Szerpilin, és arcához hajolva, hálásan megcsókolta ezt a fáradt, középkorú embert.

Lám, ilyen a háború! Csak az imént gondolt Smakovra: annyi minden fűzi őket egymáshoz, hogy soha el nem felejtheti, úgy érzi! De Smakov, még ha a hadseregükbe érkezett is, most végtelenül messze van tőle, ezzel az emberrel pedig, aki itt áll előtte, és akit mindössze öt napja ismer, máris annyi közös gond és bánat fűzi össze, hogy szinte legközelebb állnak egymáshoz a világon.

Messziről, az állomáson túlról az égbe csapó lángok mögül, onnan, ahová Bagljuknak és Rjabcsenkónak el kellett érnie, most hirtelen felhangzott, amire várva vártak; a távoli, de mégis hallható, tompa harci zaj.

– Bagljuk! – Szerpilin csak ennyit mondott, s akkorát sóhajtott hozzá, mint akinek iszonyatos nagy kő esett le a szívéről.

Malinyin egy barakkban feküdt, a földre szórt fagyos szalmán, amelyről lassan olvadozott a jég. Még néhány sebesült feküdt vagy ült körülötte.

Hosszú gerenda égett a kályhában, füstölve, sisteregve. Senkinél sem akadt fejsze, így hát nem maradt más hátra, mint hogy a gerenda egyik végét benyomják a kályhába, és időnkint az egészet beljebb tolják.

Malinyin fektében kétfelé figyelt: a hasába nyilalló kínokra és a kintről jövő harci zajra. A még fel-fellángoló harc egyre inkább jobbra

húzódott, a németek hátsó területére. A zajokból ítélve, az állomást már elfoglalták, s a németek fogcsikorgatva, mind messzebbre és messzebbre hátráltak. Visszavonulásuk az ő zászlóaljuknak volt köszönhető – Rjabcsenko és Malinyin zászlóaljának –, mert embereik mégiscsak kiértek az útra, éppen ennél a behavazott, üres barakknál, és rajtaütöttek az állomásról elvonuló német hadtápon. Ezzel kezdték, azután birtokukba vették az utat, és nem eresztették tovább az ellenséget.

De Malinyin ebben már nem vett részt: megsebesült a harc legelején, amikor a német oszlopot megtámadták. A fasiszták viszonozták a tüzet, s egy golyó Malinyin hasába fúródott. Lelke mélyén mindig éppen az ilyen sebesüléstől félt a legjobban. Úgy képzelte, a haslövés: halál. Most is ezt gondolta első pillanatban, amikor Karaulov hozzáugrott, és azt kiáltotta: „Mindjárt bekötözöm, politikai tiszt elvtárs!" – Malinyin rekedten csak annyit mondott: „Felesleges, végem!"

Csak később, amikor az idős Kulikova nővér – aki egyszer megígérte neki, hogy kiviszi a harcból – bekötözte, és vonszolni kezdte a hóban, mire ő azt mondta: „Várj, felállok!" – és valóban: feltápászkodva lábára állt, csupán akkor gondolta: „Felálltam, élek tehát." Igaz, hogy mindössze három lépést tett, azután a nővérnek és egy éppen ott levő katonának kellett elkapnia, de attól a perctől fogva, hogy valami csoda folytán megtette ezt a három lépést, makacsul hitte, hogy életben marad.

Hogy jajszó nélkül tűrte a fájdalmat, abban ez a hite segítette, meg a tudat, hogy zászlóaljkomisszár, és saját sebesült katonái között van. No meg az is, hogy sebesülésével nem vált nyomban közönyössé a körülötte végbemenő eseményekkel szemben, mint a gyengébb lelkűekkel történni szokott. Továbbra is benne élt mindabban, ami odakint folyt, figyelte a harci zajt, és a fájdalomtól el-elakadó hangon, ahogy tudta, elmagyarázta a többi sebesültnek, mi folyik ott, a barakk falán túl.

Szerpilin számítása helyesnek bizonyult. Mihelyt Rjabcsenko zászlóalja kiért az útra az ellenség mögött, a német hadtáp sietve megkezdte a visszavonulást az állomásról. Ámde a zászlóalj még többet tett, mint amire parancsot kapott. Megszállta az utat, s mindaddig tartotta a visszavonuló németek támadásaival szemben, amíg azok rá nem kényszerültek, hogy gépkocsijaikat otthagyva, letérjenek a hómezőre. Ekkor Bagljuk a helyzet láttán, Rjabcsenkót a fél zászlóaljjal otthagyta az országúton, maga pedig szintén nekivágott jobb kéz felé a földeknek, elfoglalt a hómezőn egy három házból álló névtelen települést, bevette magát ezekbe a házakba, és néhány géppuskával tüzet nyitott a néme-

tekre; rákényszerítette a visszavonulókat, hogy őket is megkerülve, még mélyebbre hátráljanak a havas földeken. Többre már nem futotta az erejéből.

A felcser és Kulikova bekötözték a sebesülteket; valamennyien, a járni tudók is, itt zsúfolódtak össze, ebben a barakkban, mert Rjabcsenko nem merte most, éjjel, hátraküldeni őket. Akit bír a lába, eltévedhet a hóviharban, a súlyosabb sebesülteket pedig nincs min elszállítani. Reggelre vártak valamiféle járműveket, már közeledett a hajnal. No meg ki tudhatja, hogy a visszavonuló németek hová nem vetődnek! Megtörténhet, hogy a sebesültek, a hadtáphoz igyekezve, az éjszaka sötétjében éppen beléjük botlanak; a vér is meghűl az ember ereiben erre a gondolatra.

Már félórája, hogy az országúton elcsendesedett a harc. Csak jobb felől – onnan, ahol Bagljuk a kis települést elfoglalta – kelepeltek időnkint a géppuskák, és elöl dörrent néhány elszórt lövés, bizonyára a csellengő németektől eredt. Vagy csak úgy rémlett, hogy lőttek? Hóviharban sok mindent vél hallani az ember.

Habár fűtöttek a barakkban, mégis hideg volt, az ajtók kiszakadtak sarkaikból. A szél félrecibálta a nyílásba akasztott sátorlapot, és már egész kupac havat sepert a küszöbre.

Kulikova nővér levette a kályhalapról a karikákat, s egyenest bedugta a tűz fölé a vödröt, havat olvasztott benne, és csajkában vitte körül a vizet a sebesülteknek. A víz langyos volt és piszkos, szalmaszálak úszkáltak benne.

Malinyin is szeretett volna inni, de haslövéssel nem szabad.

– Hallod-e, Kulikova – mondta –, szakíts rá egy kis időt, és eredj, nézz körül: ha Szincov őrmester a közelben van, és elhagyhatja az állását, jöjjön be hozzám, amíg csend van.

– Megnézem – felelte kelletlenül Kulikova. – De inkább aludnál. Nem beszéltél még eleget az emberekkel?... Majd a kórházban kibeszélgetheted magad, amikor már lábadozni fogsz... Most jobban tennéd, ha hallgatnál.

– Nehogy a szavakkal a lelkemet is kileheljem, ugye?

Az ajtónyílásban besüvített a fergeteg: az asszony kiment. Malinyin utána nézett, aztán lehunyta szemét, és az járt az eszében, hogy ha továbbra is ilyen veszteségeik lesznek, hamarosan utánpótlást kell kérni, különben nem sokra mennek a harcban.

„Milyen szörnyű ez! – gondolta magában. – Hányan nem érik meg, nem látják meg a végét... Miféle átkozott egy élet ez, amikor napról napra számlálatlanul pusztulnak el az emberek?!" Átkozott életnek

nevezte magában a háborút. És valóban így is volt, mert a háború átkozott élet, noha ő, Malinyin, önként kárhoztatta magát erre az életre, és úgy vélte, nem is tehetett másként.

Behunyt szemmel épp a fiára gondolt, aki jobb kéz nélkül fekszik a kórházban, amikor valaki halkan nevén szólította: „Alekszej Gyenyiszovics..." – olyan halkan, mintha csak próbálgatná, nem alszik-e. Felnyitotta szemét, abban a hiszemben, hogy Szincov van ott, de helyette Rjabcsenkót pillantotta meg. A zászlóaljparancsnokra alig lehetett ráismerni. Fiatal arca, amelyen sűrű vörös szakáll ütközött ki, a halálos fáradtságtól öregnek látszott. Ott állt Malinyin mellett, lovassági köpenye még a nap folyamán összeszakadt és bekormozódott, amikor katonáival együtt a tüzet oltotta. Bal kezén, amely még a támadás előtt sebesült meg, fekete kötés volt, jobbjával egy törött ásónyélre nehezedett; jobb lábán ugyanis annyira összefagytak az ujjak, hogy csak a sarkára tudott állni.

Így állt Malinyin előtt a zászlóaljparancsnoka, Rjabcsenko főhadnagy, aki már annyi mindent látott, annyi visszavonulást: egészen Moszkváig hátrált, de most végre már második napja előrenyomul; háromszor sebesült meg, s kétszer nem állt ki a csatasorból; összefagyva állt ott Rjabcsenko zászlóaljparancsnok, aki a fia lehetett volna.

– Nos, miért jöttél, zászlóaljparancsnok? – kérdezte Malinyin; nem volt tudatában, hogy a fájdalomtól és a gyengeségtől túlságosan halkan beszél, és hogy Rjabcsenko csak azért hajol le olyan mélyen föléje, hogy megértse a szavát. – Miért jöttél? – ismételte.

– Megnézem a sebesülteket.

– Hogy megy a harc?

– Rendesen. – Rjabcsenko Malinyinra nézett, majd pillantásával felölelte a többieket, és fáradt arcán fiatalos mosoly jelent meg. – Csak a reggelt nehéz kivárni. Szörnyen szeretném már látni a zsákmányt! A fiúk előrementek, azt mondják, az egész mező tele van német gépkocsikkal, elakadtak a hóban.

– Majd összeszámolod, ha megvirrad – mondta Malinyin.

Így mondta: „számolod", és nem „számoljuk", mint ahogyan máskor mondta volna, és Rjabcsenko szívébe hasított a gondolat, hogy hajnalban megérkezik a szán – meghagyta, hogy a föld alól is kerítsenek egyet –, és Malinyin elmegy tőlük, és soha többé nem találkoznak, mert a komisszárt, még ha felépül is ebből a haslövésből, ilyen korban már aligha küldik vissza súlyos sebesülés után a frontra, még kevésbé a zászlóaljhoz, az első vonalba. „Dehogy küldik!" – gondolta. De mondani csak annyit mondott:

– No, hogy vagy? – mert nem talált más szavakat aggodalma kifejezésére.

– Köszönöm – felelte a másik. – Megvagyunk itt. Fekszünk a kályha körül és melegszünk. Eredj, végezd a dolgod, miattunk egy percet se mulasszl – Megint eszébe jutott, amiről az imént Kulikovának beszélt, és megkérte Rjabcsenkót, ha lehetséges, küldje be hozzá Szincovot. Beszélni akar vele ...

A főhadnagy bólintott: tudta, miről van szó, a komisszár elmondta neki.

– Most pedig menj – mondta Malinyin. – Fiatalember létedre akkora bottal járkálsz, mint egy apostol ... – Elmosolyodott, de a rátörő kíntól mosolya hirtelen úgy eltorzult, hogy Rjabcsenkónak csaknem kibuggyant a könnye. – Menj, menj ... – ismételte a főhadnagy nedves fényű szemébe nézve; szigorúan tekintett rá, és nem is szavakkal, hanem érzéseinek minden erejével mintha így folytatta volna: „Eredj, élj, maradj életben, nagyon kérlek! Te még fiatal vagy, feleannyi idős, mint én: ha valakinek, akkor neked életben kell maradnod! Élj, kérlek, hallod, Rjabcsenko zászlóaljparancsnok!"

A főhadnagy megfordult, és botjára támaszkodva kisietett, mert a sebesültek látását tudta mindig a legnehezebben elviselni. Rjabcsenko kiment, Malinyin pedig tovább nézte az ajtónyílásban csapkodó sátorlapot, amely alá egyre több és több havat sepert be a szél. Egy fiatal harcos nyöszörgött mellette panaszosan, ő is haslövést kapott, és folyton inni kért, holott, akárcsak Malinyinnak, neki sem volt szabad innia.

A komisszár azért hívatta Szincovot, mert tudta: őt hamarosan elszállítják, s nem lesz többé alkalma rá, hogy a politikai osztálynak írt leveléről beszéljen neki. De miközben Szincovra várakozott, már másutt jártak a gondolatai: önmagára gondolt, aki a zászlóalj nélkül marad, s a zászlóaljára, amely nélküle harcol tovább.

Úgy érezte magát, mint akit a robogó vonatból dobtak ki: egy pillanattal előbb még a többiekkel együtt haladt, most pedig ott fekszik a földön, s nézi azt a mellette elszáguldó, hatalmas valamit, ahol még az imént volt, és ahová nem kerül vissza többé! A háború minden órában ezreket és ezreket választ el egymástól, hol örökre, hol csak ideiglenesen; halállal, megnyomorodással, sebesüléssel. És mégis, bármennyire tudja is mindezt az ember, csak akkor érti meg igazán az elválást, amikor őt éri utol.

Mennyire megszokta Malinyin, hogy a zászlóaljban semmi se történiék nélküle – s lám, most már minden nélküle történik, s már nem reá van szükségük az embereknek, hanem azoknak kell mielőbb szánra

rakniuk őt, és elszállítani a hátországba. A zászlóalj pedig megy tovább előre. És ő már nem érheti utol a zászlóaljat, nem mehet az emberek mellett, nem férkőzhet hozzájuk sem pillantással, sem hanggal, semmivel. Mit tehet még értük? Semmit. És bár töprengése közben – hogyan is lehetett volna másként? – magára is gondolt, azért lényegében és egyáltalán (ahogyan kissé hivatali nyelvén mondogatta néhanapján) mégiscsak mások jártak az eszében. Most is másokra gondolt, sebesülten, pedig sokan – egyáltalán nem rossz, sőt igen derék emberek – hasonló helyzetbe kerülve, mohón önmagukra kezdenek gondolni, mintha pótolni akarnák azoknak a háborús napoknak és éjeknek a mulasztását, amikor olyan keveset törődtek magukkal. És minden bizonnyal ez a tulajdonsága volt a már nem fiatal, súlyosan sebesült Malinyin lényének a legfőbb, legerőteljesebb vonása.

Szincov már két órája tudta, hogy a komisszár haslövést kapott, súlyos sebesülten fekszik, de nem kereshette fel, mert először a harc kötötte le, később pedig, amikor a harc már csendesedni kezdett, parancs nélkül nem hagyhatta ott az állását.

Most jött csak ide, amikor maga Rjabcsenko küldte. Látva, milyen rosszul van a politikai tiszt, akarata ellenére olyan kifejezést öltött az arca, hogy Malinyin tüstént megértette: Szincov ezzel a boldogtalan képével halálra ítéli őt – megértette és tiltakozott ellene.

– Mit nézel úgy rám?... Nem vagy te pap, nem azért hívattalak, hogy az utolsó kenetet feladd!... Mondani akarok valamit.

Szincov letette a földre a géppisztolyát, és leült melléje.

Malinyin nagyon gyenge volt ugyan, de most, hogy megmérgesedett, rekedt suttogása hangosabbá vált, és Szincov minden szavát hallotta.

– Kár, hogy nem téged állíthatlak a helyembe – mondta a komisszár, látogatója szemébe nézve.

Szincov nem felelt. De hát mit is felelhetett volna? Csak nem köszönheti meg...

– Ha újra párttag leszel, ne menj vissza abba a szerkesztőségbe – folytatta Malinyin, továbbra is a szemébe nézve.

„Dehogy akarok én bármiféle szerkesztőségbe menni! Talán azért töröm magam annyit? Miért gondol rólam ilyet?" – akarta kiáltani Szincov, de tekintete ismét Malinyin pillantásával találkozott, és megértette, hogy a komisszárnak esze ágában sincs ilyet gondolni, csak nem akarja, hogy a zászlóaljtól bárhová is elmenjen, sem most, sem később! Nyugodtabb, ha tudja, hogy ott marad.

– Ide figyelj... azért hívattalak, mert... – folytatta a sebesült,

amikor fájdalma kissé csillapodott. Nem ezzel kezdte, a vége felé mondta csak, mert ezt tartotta legfőbb mondanivalójának, noha a valóságban Szincov számára nem ez volt a legfőbb, hanem amit Malinyin már annak előtte mondott. – Tudnod kell róla ... Tegnapelőtt írtam ...

Ebben a pillanatban a barakk közvetlen közelében német géppisztolyok csattantak fel, s egy szovjet géppuska hosszú sorozattal válaszolt. Szincovnak nem volt rá ideje, hogy elbúcsúzzék, de még a búcsúzás gondolatára sem jutott idő; felkapta géppisztolyát a földről, s három ugrással átszelve a barakkot, kirohant az ajtónyíláson, amelyen túl egyre hevesebben lövöldöztek.

Malinyin ott feküdt a barakkban; erőtlenül, de feszült figyelemmel hallgatta, hogyan kopognak a falon túl a lövések, először sűrűn, hangosan, majd ritkábban, egyre ritkábban és csendesebben, folyvást távolodva ... Fektében hallgatta a lövéseket, s megkönnyebbülve gondolta, hogy a rohamot visszavertük, a harc vége felé közeledik, s nem is sejtette, hogy még nincs vége a harcnak, a rohamot nem vertük vissza, csak ő veszti el az eszméletét, ezért hall egyre kevesebbet ...

Amikor Malinyin magához tért, minden hófehér volt körülötte. A fehér égboltról picinyke hópelyhek szállingóztak, s a szeme sarkából jobbra és balra is fehér hófelhőket látott vonulni a magasban, a látóhatár felé. Hanyatt feküdt egy szánon; a szán könnyed ringással, csendesen siklott a havon. Még valaki feküdt mellette, szűken voltak; feje felett a kocsis vékony hangon biztatta a lovat, lábánál pedig Karaulov ült keresztben a szánon, jobb lába teljes hosszában egy deszkához kötözve – bizonyára térd felett törött el. A szakaszparancsnok félrefordult a szembesüvítő szél elől és cigarettázott.

Két sebesültszállító szán követte őket; a hátulsó szán kocsisát nem lehetett jól látni, a közelebbin egy ismeretlen harcos ült elöl, az hajtott; fél szemét véres kötés fedte.

Malinyin felocsúdva látta mindezt, de néhány percig még hallgatott: a testében sajgó, tompa fájdalmat figyelte, amelyet a tegnapi kínok után elviselhetőbbnek érzett.

„Élek" – gondolta, és mielőtt Karaulovhoz szólt volna, csendesen megtapogatta, ki fekszik mellette? Egy holttest hevert ott az oldalán, háttal feléje. Malinyin éppen a kezét tapintotta meg, hideg ujjai száraz gallyakként meredeztek.

– Ki adta vissza lelkét az istennek? – kérdezte.

Karaulov, a hangja hallatára, örvendezve megfordult.

– Egyre gondoltam, csak magához térne már! – mondta, és eltorzuló arccal kissé arrább mozdította lábát.

– Ki ez? – kérdezte ismét Malinyin, és csak a szemével intett a mellette fekvő halott felé.

– Grisajev – felelte Karaulov. És mintegy mentegetőzésképpen hozzátette: – Amikor feltették, még élt.

Grisajev az a fiatal kis katona volt, aki haslövéssel feküdt ott a barakkban, és folyton nyöszörgött meg panaszkodott, hogy nem adnak neki inni. Most holtan, hidegen nyúlt el, hátával Malinyin vállának dőlve. És a komisszárnak eszébe jutott az az este, amikor novemberben – még a visszavonuláskor – egy fűtetlen, jéghideg gabonaszárító pajtában dőlt le aludni. Amikor lefeküdt, a keserves hidegben azt sem tudta alszik-e, vagy sem. Később érezte, hogy átmelegszik, és mély álomba merült. Felébredve látta, hogy két katona – ez a Grisajev volt az egyik – kétoldalt melléje feküdt, és bekecse szárnyával betakarta, hogy kialhassa magát a harc előtt.

– Te mikor sebesültél meg, Karaulov?

– Reggel – felelte komoran a szakaszparancsnok. – Meg akartam nézni az otthagyott német autókat, aztán egy bitang, aki megbújt az egyikben, kihajított egy gránátot.

– Sok autót zsákmányoltatok?

– Sokat. Az egész mező tele van velük. Nem tudom, mennyi lehet. Amikor ott voltam, még számolták...

– Miért hagytak benneteket második lépcsőben?

– Hogyhogy második lépcsőben? Épp szánra ültettek, amikor Bagljuk odajött, hogy parancsot adjon a támadásra.

– Szóval Bagljuk él?

– Él.

– És Rjabcsenko?

– Az is, csak teljesen összefagyott.

– És mennyi a sebesült? Csak ez a három szán? – kérdezte aggódva Malinyin; számítgatta, hányan feküdtek már a barakkban. És még folyt a harc...

– Miért három? – mondta Karaulov. – Még kettő megy elöl, húsz embert viszünk. A könnyű sebesültek a maguk lábán mentek a melegedő helyre, a faluba, ahová a hadosztályparancsnok utánunk jött.

Malinyinnak erről megint a maga sebesülése jutott eszébe, és szemét lehunyva, figyelte a fájdalmat. Néhány percig szótlanul siklottak a szánon.

– Rágyújt? – kérdezte aztán Karaulov. – Sodrok egyet...

– Nem kívánom – felelte a komisszár; keserű volt a szája íze, és émelygéssel küszködött. – Félek, meghánytat. Mióta jövünk már?

– Négy órája. A hadseregparancsnokkal találkoztunk útközben, mindjárt az elején. Odajött, megkérdezte, kik vagyunk, melyik alakulatból. Maga akkor nem volt eszméleténél. Jókedvű! Azt mondja, jól mennek a dolgok! Gyógyuljatok meg, Szmolenszk alatt találkozunk!

„De jó is lenne!" – gondolta a komisszár, és megkérdezte, min jött a hadseregparancsnok ebben a hóban.

– Teherautón, a vezetőfülkében. Éppen elakadt, amikor találkoztunk. Odajött hozzánk, amíg a kocsit kiráncigálták.

Karaulov elhallgatott, Malinyin pedig, bár a szakaszparancsnok szavai megörvendeztették, nehéz szívvel gondolta, hogy jaj, de messze is van még az a Szmolenszk! Más a szó, és más a tett. És Szmolenszkon túl is még sok száz versztát kell előretörni, mind a mi elrabolt földünkön, amelyen sok millió ember él. Könnyű mondani, hogy foglaljuk vissza!

Lehetséges, hogy érzéseiben súlyos sebesülése is szerepet játszott, meg a bizonytalanság, hogy vajon visszatérhet-e valaha a háborúba, de főképpen azért gondolkodott így, mert nehéz, küzdelmes életében megszokta szigorú, józan szemmel nézni a dolgokat: akármihez fog is az ember, fáradságba kerül, semmi sem megy egyszerűen – hát még a háború!

– Igaz, hogy hamarosan elfoglalják Szmolenszkot? – kérdezte egy hang a háta mögött.

A komisszár eddig is gyanította már, hogy vagy nő, vagy valami fiú haitja a lovat; most megbizonyosodott róla, a vékonyka hang szinte gyerekre vallott.

– Hát te ki vagy? – kérdezte. – Hány éves vagy?

– Tizenöt leszek.

– A tanyáról való – magyarázta Karaulov. – Maga kérezkedett a lovát hajtani, az övé.

– Helyes – bólintott Malinyin, s egy icipicit elmosolyodott. – Olyan a katonamesterség, hogy azt is mondhatnánk: nem adjuk vissza a lovat, majd ledolgozzuk!

– Nem azért jövök – mondta sértődötten a fiú, akit a komisszár nem láthatott –, én is ott akarok maradni a csapatuknál.

– Akkor bocsánatot kérek.

– Alhadnagy, adj egy szippantást! – A gyerekhang bátran csengett, de kissé bizonytalanul.

Karaulov szigorú arcot vágott, de azért kivette szájából a maga

sodorta cigarettát, letörte a végét, s átadta a Malinyin feje felett megvillanó, vörösre fagyott gyerekkéznek.

– Ismerős hely – jegyezte meg a komisszár oldalt sandítva. Két német harckocsi állt az út szélén, emlékezetes helyzetben, az egyik ágyúcsöve a másik tornyára irányult – úgyhogy nem tévedhetett. Azok a tankok voltak, amelyekből a németek leeresztették a benzint. Tehát már vagy húsz kilométert jöttek visszafelé. Mégiscsak jó messzire előrenyomult a zászlóalj tegnap reggel óta...

Ezen járt az esze, aztán megkérdezte Karaulovot, kit nevezett ki helyette Rjabcsenko szakaszparancsnoknak. Amikor meghallotta a feleletet, amire számított: „Szincovot!" – bosszúsan gondolt rá, hogy mégsem volt ideje arról a levélről beszélni Szincovnak. Megint ez a levél járt az eszében, és nem tudta, hogy hiába okolja a huzavonáért a hadosztály pártbizottságát, a pártbizottság semmiről sem tehet.

Szincov visszavételi kérelmét a hadsereg politikai osztályának egyik instruktora tartogatta magánál. Amikor ez az instruktor a nevet elolvasta, hirtelen eszébe jutott egy okmány, amely az ő kezén ment keresztül. Kis papírlap volt ez az okmány, öregbetűs katonaírással teleírva: Zolotarjov vöröskatona, aki a hadsereg sávjában tört ki a bekerítésből, megírta a politikai osztálynak Szincov I. P. politikai tiszt elestének körülményeit, és kérte, ha lehetséges, értesítsék a családját. Arra nem volt ideje az instruktornak, hogy a levéllel érdemben foglalkozzék, de összetépni sem volt szíve, és most ott hevert Szincov őrmester visszavételi kérelme mellett egy mappában, amelyen ez állt: „Jelenteni", noha egyelőre nem volt kinek jelenteni: megindult a támadás, és a hadsereg politikai osztályának vezetője, Makszimov ezredkomisszár, már harmadik napja az első vonalban volt.

Malinyinnak – most, hogy Szincov járt az eszében – bizonyára könnyebb lett volna a lelke, ha tudja ezt. De talán nem is: haragudott volna, hogy az instruktor nem talált rá időt, hogy még a támadás előtt jelentse az ügyet az illetékeseknek. Hisz az a szegény ember most ott talpal valahol a hómezőben, harcból harcba, a halál árnyékában, s nem tudja, hogy már a gyanú utolsó kis felhője is szertefoszlott, tisztán áll ismét – ő, aki soha nem is volt hibás.

– Szóval Szincov állt a helyedbe! Helyes! – szólalt meg kisvártatva. Úgy mondta ezt, mintha még a zászlóaljnál volna, és a hozzájárulását kérnék. – S a zászlóaljparancsnok megint csak nem volt hajlandó hátrajönni?

– De nem ám, semmi szín alatt! – mondta elismerően Karaulov.

– Miféle gépek jönnek? – kérdezte Malinyin; zúgást hallott a

magasból, és érezte, hogy háta mögött a fiú összerezzen.

– A mieink.

Szovjet bombázó repülőgépek húztak el lassan a fejük felett, keletről nyugat felé szelve a fehérlő égboltozatot, egymás után négy kilences kötelék. A szán megállt. Az utánuk következő megtorpant: csaknem nekik szaladt.

A fiú, aki a lovat hajtotta, meg Karaulov és a komisszár megkönnyebbülten és hálásan nézett fel a gépekre.

– Elmentek már, nem látszanak? – kérdezte Malinyin; nem hallotta a zúgást, és nem bírt felkönyökölni, hogy tekintetével kövesse a repülőgépeket.

– Látszanak még, de most már alig... elmentek – felelte Karaulov, aki a látóhatár széléig kísérte pillantásával a kis fekete pontokat.

Tíz kilométernyire attól a barakktól, ahol Malinyin az éjszaka elvesztette eszméletét, és harmincra attól a helytől, ahol most a szánkaraván haladt a magas hóban, és vitte a súlyos sebesülteket, Rjabcsenko zászlóalja nyugat felé vonult, örvendezve, hogy végre elállt a förgeteg.

Most már, Voszkreszenszkoje elfoglalása után Szerpilin hadosztályának más ezredei nyomultak előre, amelyeket nem tépáztak meg annyira a tegnapi harcban. Így ez a zászlóalj már reggel óta egyetlen puskalövés nélkül vonult, s csak gazdátlan német gépkocsikra bukkant olykor a magas hóban, s itt is, ott is elesett vagy megfagyott katonákat látott.

Az, hogy így lövés nélkül mehettek előre, természetesen nem tarthatott sokáig; ezt mindannyian tudták, mert jobbról és balról is egyre erősödő ágyúdörgést hozott a szél, s az utóbbi félórában ismét füstoszlopok támadtak előttük, a látóhatár szélén, akárcsak tegnap.

Szincov, Komarov és még két géppuskás – ennyien maradtak a szakaszukból – libasorban követték a lóháton ülő Rjabcsenkót. Utóbbinak már régen az egészségügyi zászlóaljhoz kellett volna mennie, de megmakacsolta magát. Lóra ült, megfagyott lábát kihúzta a kengyelből, s tegnapi, magafaragta botját odakötötte a nyereghez, arra az esetre, ha le kellene szállni.

– Őrmester, mit gondolsz, hamarosan megkapjuk a feltöltést? – kérdezte Komarov, Szincov mellé lépve.

– Honnan tudjam én azt? – Szincov vállat vont, de magában úgy

vélekedett, hogy amíg meg nem állnak, nem akaszkodnak össze valahol a németekkel, addig nem lesz feltöltés: ilyen hóban gépkocsin nem érkezhet utánuk, gyalog pedig – ameddig így, megállás nélkül mennek – senki utol nem éri őket.

Komarov búsult, hogy a szakasznak akkora veszteségei voltak, s rajparancsnokától várt lelki támaszt, aki most már szakaszparancsnokká lépett elő, de Szincov arra gondolt, hogy ha Komarov éjjel, ott a barakknál segítségére nem jön, és az utolsó pillanatban közvetlen közelből le nem teríti azt a rohanó németet, akkor neki is befellegzett volna, és nem töprenghetne még azon sem, lesz-e ma harc, és élve kerül-e ki belőle.

De most nem kívánt beszélni mindezekről, csak hálás pillantása árulta el érzéseit, amint hosszan, szótlanul Komarov szemébe nézett.

– Mit gondolsz, utolérjük ma a németet? – kérdezte Komarov.

És Szincov kiolvasta a szeméből, hogy ugyanazt érzi most, amit ő, szeretné is utolérni az ellenséget, meg sajnálná is, hogy ennek a tegnapi harccal kiérdemelt pihenésnek vége szakad.

– Alighanem utolérjük őket – felelte, meggyorsítva lépteit, s iparkodott legyűrni ezt az utóbbi érzést –, már megint feketéllik a füst!

Messze előttük, ott, amerre igyekeztek, egyre magasabbra csapott fel az égő falu füstje a hómező felett. Rjabcsenko zászlóaljparancsnok, aki éppen Szincov előtt lovagolt, hol eltakarta ezt a füstöt, hol ismét megmutatta, amikor a lova kissé oldalt lépett.

– Komarov, te, Komarov!

– No?

– Adj egy kis dohányt!

– Minek az, menet közben?

– Csak úgy, hirtelen megkívántam... – Szincov nem fűzött hozzá magyarázatot, de azért akart egyszerre rágyújtani, mert a messziről látszó füstoszlopot nézegetve, igyekezett hozzászokni a nyomasztó gondolathoz, hogy akármi van is már mögöttük – azért előttük az egész háború...

1955–59

A szerző őszinte köszönetét fejezi ki mindazoknak a bajtársaknak – a Nagy Honvédő Háború résztvevőinek –, akik barátian megosztották vele személyes emlékeiket, és azoknak is, akik még kéziratban olvasva regényét, megjegyzéseikkel és tanácsaikkal segítségére voltak.